INLEIDING.

E vous ay très grande obligation — aldus schreef RENÉ DESCARTES den 6 April 1635 uit Utrecht aan „Monsieur GOLIUS, Professeur en Mathématique et en langues orientales à Leyden" — je vous ay très grande obligation du soin, que vous avez eu de me faire avoir la connoissance du tourneur, dont vous m'escrivez, et je ne manqueray pas de l'aller voir en cette ville à la première commodité, mais ce qui vaut mieus que tous les tourneurs du monde, cest que Monsieur de Zuilicom, que i'ay eu l'honneur de voir ces iours à Amsterdam après avoir eu la patience d'ouir lire une partie de ma *Dioptrique* c'est offert d'en faire faire lui mesme quelque espreuve, ce qui me met entièrement hors de peine de ce costé, car ie m'assure que s'il est possible que la chose reussisse il en trouvera les expédiens plustost que personne. Véritablement c'est un homme qui est au dela de toute estime qu'on en scaurroit faire, et encore que je l'eusse ouy louer a l'extreme par beaucoup de personnes dignes de foy, si estce que ie n'avois encore pû me persuader qu'un mesme esprit se pust occuper à tant de choses et s'acquiter si bien de toutes, ny demeurer si net et si present parmi une si grande diversité de pensées, et avec cela retenir une franchise si peu corrompue parmi les contraintes de la cour. Il y a des qualités qui font qu'on estime ceux qui les ont sans faire pour cela qu'on les ayme et d'autres qui font, qu'on les ayme sans qu'on les en estime beaucoup davantage mais ie trouve qu'il possède en perfection celles qui font ensemble l'un et l'autre, et ie ne tire pas peu de vanité de ce que ie ne luy ay sceu dire aucune chose qu'il ne comprist quasi avant que i'eusse commencé de l'expliquer car si la Metempsicose et la reminiscence de Socrate avoient lieu, cela me feroit croyre que son ame a esté autrefois dans le corps d'un homme, qui avoit les mesmes pensées que i'ay maintenant, et je prens de la occassion de iuger que mes opinions ne sont point trop esloignées de ce que dicte le bon sens, puisque estant en luy très parfait, comme il est, elles ne laissent pas de lui estre si familieres. Et ie vous ay voulu escrire cecy tout au long affin que vous sachiez combien ie vous ay d'obligations de l'honneur de sa connoissance, car ie scay que cest principalement a vous que ie la doy."

De beroemde wijsgeer DESCARTES, over wiens bevoegdheid tot oordeelen ik wel niet zal behoeven te spreken, geeft hier van CONSTANTYN HUYGENS een getuigenis, dat te meer waarde heeft, dewijl het in het geheel niet bestemd was om onder de oogen te komen van den besprokene zelven. We kunnen er zeker van zijn, dat de briefschrijver hier geen laffe vleierij, maar zijn oprecht gemeend oordeel geeft.

Zoo het na de studiën van de Heeren JORISSEN, JONCKBLOET en VAN DER LAND, om slechts die van den allerlaatsten tijd te noemen, nog noodig is te bewijzen, welk een veelzijdig ontwikkelde persoonlijkheid de heer van Zuilichem geweest is, zou deze brief zeker voldoende zijn om aan allen twijfel een einde te maken. Gelukkig zijn genoemde heeren reeds begonnen een helder licht over menige

duistere plaats uit HUYGENS' leven te ontsteken. Een werkkring als de zijne maakt het samenstellen van zijn biographie in alle onderdeelen tot een veel tijd en vooral veel bronnen eischend werk.

Eerst wanneer we in het bezit zullen zijn van de uitgave zijner volledige briefwisseling en van al zijne gedichten, eerst dan zal het mogelijk worden het beeld van CONSTANTYN HUYGENS met groote nauwkeurigheid en in alle bizonderheden te schetsen. Ook ik wil trachten hiertoe een kleine bijdrage te leveren door het uitgeven van zijn *Dagboek*, dat tot heden slechts door enkele bevoorrechten is gebruikt kunnen worden. De heeren SCHINKEL, VAN VLOTEN, ALBERDINGK THYM en vooral DR. TH. JORISSEN hebben een groot deel van de door hen medegedeelde biographische bizonderheden aan dit handschrift ontleend. Toch meen ik, dat er nog genoeg belangwekkends in te vinden is om het in zijn geheel onder ieders bereik te brengen.

Oogenschijnlijk moge de lectuur van dit *Dagboek* eenigszins dor en droog lijken, voor hem, die meer dan oppervlakkig belang stelt in het leven en de werken van den geestigen dichter, is dit geenszins het geval. Het doet ons vol bewondering opzien naar den man, die, niettegenstaande hij, gedurende zijn zestigjarige ambtsvervulling, bijna altijd voor zijn meesters, de Prinsen van Oranje op reis was, toch tijd wist te vinden, zoowel voor letterkundige en muzikale oefeningen als voor een uitgebreide correspondentie, terwijl hij boven alles een zorgzaam beheerder zijner bezittingen en een uitstekend vader voor zijn kinderen was, wier opvoeding hem zeer ter harte ging, zooals vooral uit Bijlage C blijken kan. Met verbazing vraagt men zich af, hoe HUYGENS voor alles tijd heeft weten te vinden; hij zelf heeft ons daarvan in een brief aan HOOFT een voldoende verklaring gegeven: de kladden van zijn vertaling van DONNE's puntdichten „werden 't voorleden jaer te velde, te schepen, te waghen, te paerde meest geboren." [1])

Een nauwkeurige opgave in chronologische volgorde van al de plaatsen, die hij bezocht heeft, is dus een onschatbare bron om telkens den datum van zijn gedichten of brieven te kunnen bepalen. Ik meende ook daarom den beoefenaars onzer letterkunde een dienst te doen met een volledige uitgave van het *Dagboek*.

In het laatst van het vorig jaar was mijn vriend DE VRIES bij toeval op het spoor gekomen van dit lang door ons gezochte handschrift en kort daarna had de bezitter, de heer W. J. HUYGENS te 's Gravenhage, hem met de meeste bereidwilligheid het manuscript toevertrouwd. Met de hem zoo eigen geestdrift toog DE VRIES dadelijk aan het werk om het in zijn geheel over te schrijven en voor de pers gereed te maken. Evenals ik tot heden bij zijn literarische studiën steeds zijn medewerker was geweest, zouden wij ook thans te zamen het *Dagboek* in het licht zenden.

Ons eerste plan was het te laten drukken in den vorm, zooals het nu verschijnt, maar dit veranderde, nadat DE VRIES, gedurende zijn verblijf in Londen, (October 1883), vooral ten gevolge van het bestudeeren der rijke verzameling brieven en bescheiden, HUYGENS betreffende, in het Britsch Museum, meer en meer tot de overtuiging kwam, hoe noodzakelijk het was, de briefwisseling van en aan HUYGENS in haar geheel uit te geven.

Reeds lang vóór zijn reis naar Engeland was een dergelijke uitgave herhaaldelijk door ons besproken, maar een vast besluit te nemen was niet gemakkelijk. Samensprekingen met anderen over het al of niet uitvoerbare van deze grootsche onderneming hadden het gevolg, dat we in het laatst van Januari besloten deze taak op ons te nemen. Ruim veertien dagen later maakte de onverbiddelijke dood een einde aan zijn geestdriftvolle werkzaamheid. Het overlijden van mijn voortreffelijken vriend heeft, althans voorloopig, deze plannen vernietigd; wellicht zal ik later gelegenheid vinden, met flinke medewerking aan ons voornemen uitvoering te geven. Daarom ben ik tot ons vroeger plan teruggekeerd en heb in de allereerste plaats mijn aandacht gewijd aan het *Dagboek*, waarvan DE VRIES slechts de copie tot 1634 had kunnen voltooien.

De uitgave geschiedt naar het eenig bekende handschrift, dat eertijds in het bezit was van den welbekenden boekverkooper A. D. SCHINKEL, en op de auctie zijner fraaie verzameling met vele andere stukken van en over HUYGENS aangekocht werd door den Heer W. J. HUYGENS.

Het manuscript is gebonden in een half perkamenten band, op welks rug staat: *Dagboek van* CONSTANTYN HUYGENS; het is 58 bladzijden groot, waarvan er 54 beschreven zijn. Het is geheel door CONSTANTYN HUYGENS, den zoon van LODEWIJK HUYGENS, en dus den kleinzoon van den Heer van Zuilichem geschreven; gelijk we leeren uit verschillende marginale aanteekeningen, zooals bijv. op blz. 78: *Nascor ego Gorichemi.*

---

1) HOOFT. *Brieven*, II bl. 354.

Waarschijnlijk is hij ook wel voor den samensteller dezer aanteekeningen te houden. Uit andere handschriften is mij gebleken, dat hij de literarische nalatenschappen van zijn grootvader CONSTANTYN en van zijn oom CHRISTIAAN onder zijn berusting heeft gehad; hij scheen het aandenken zijner beroemde voorvaders zeer in eere te houden. Hij maakte ook een copie van de ruim vijfhonderd Latijnsche brieven zijns grootvaders; toen 's GRAVESANDE in het begin der achttiende eeuw de werken van CHRISTIAAN HUYGENS in het licht wilde geven, was het CONSTANTYN, die hem in een nog heden te Leiden bewaarde memorie de noodige inlichtingen verschafte over het leven van den beroemden wiskundige.

Zoo heeft hij ook zorg gedragen alle, zich onder de familiepapieren en in almanakken of op losse blaadjes bevindende aanteekeningen te verzamelen en ze in een gebonden boek over te schrijven. Dat het *Dagboek* aldus moet zijn ontstaan, is op te maken uit het ontbreken van de jaren 1634 en 1662, terwijl aan andere soms een of meer maanden ontbreken. Terecht merkt Dr. TH. JORISSEN op [1]), dat het niet aan te nemen is, „dat hij, die tot 1685 volhardde in het opteekenen, het heeft nagelaten gedurende enkele jaren." Een ander bewijs voor deze veronderstelling is het drietal manuscripten van CONSTANTYN, die ik hieronder als handschrift A, B en C beschrijf.

Wat de wijze van uitgave betreft, merk ik alleen op, dat ik getracht heb het handschrift, niettegenstaande de vele grammaticale fouten, zuiver en correct weer te geven.

Verkortingen zijn door mij, voor zoo ver mogelijk, voluit gedrukt, slechts op enkele plaatsen heb ik ze moeten laten staan, daar mij de ware bedoeling van den schrijver niet duidelijk is geworden. CONSTANTYN LODEWYKSZOON schijnt evenmin in de Hollandsche als in de Latijnsche grammatica goed te huis te zijn geweest. De door hem opgestelde aanteekeningen betreffende CHRISTIAAN HUYGENS (Bijlage C) en zijn afschrift der Latijnsche brieven van CONSTANTER kunnen dit bewijzen. Hij raakte in de verbuigingsuitgangen van het Latijn, vooral bij plaatsnamen niet zelden verward. Soms vindt men op éénzelfde bladzijde de verlatiniseerde namen van steden en dorpen op twee, drie verschillende wijzen gespeld. Had ik eenheid willen brengen in de spelling en de grammaticale zuiverheid willen herstellen, dan zou de plaats, die ik behoefde om ook de lezing van het handschrift mede te deelen, veel te groot geworden zijn. Bovendien is de tekst zoo duidelijk, dat deze zonder dergelijke emendaties toch zeer goed te begrijpen is. Ook Dr. JORISSEN heeft in zijn citaten nergens iets aan verbuigingsuitgangen of plaatsnamen veranderd, zoodat ik mij voor mogelijke terechtwijzingen op zijn voorbeeld meen te mogen beroepen.

Behalve dit *Dagboek* bestaan er, zooals ik boven reeds met een enkel woord zeide, nog drie handschriften met eigenhandige aanteekeningen over CONSTANTYN's leven. Ik heb ze A, B en C genoemd, de eerste twee bevinden zich onder de papieren van HUYGENS, die in de Bibliotheek der Koninklijke Academie van Wetenschappen te Amsterdam bewaard worden, het derde is door DR. JORISSEN als Bijlage achter zijn *Studiën* geplaatst (blz. 341—343).

Handschrift A is vier bladzijden groot en bevat aanteekeningen over de jaren 1595 tot 1629, handschrift B beslaat slechts anderhalve bladzijde; de aanteekeningen loopen hier over de jaren 1629 tot 1677. In den linkerbovenhoek van handschrift B leest men 18 Jan. 1678 als den datum, waarop HUYGENS deze aanteekeningen schreef. Alhoewel beide handschriften reeds in de *Verslagen en mededeelingen der Koninklijke Academie* afgedrukt zijn, heb ik ze volledigheidshalve onder goedkeuring van den heer J. C. G. BOOT, voor de in het *Dagboek* ontbrekende jaren 1595 tot 1626 op blz. 6 tot 11 tusschen den tekst ingelascht en de overige aanteekeningen als noten aan den voet der bladzijden geplaatst. Het eerste handschrift is zeer fragmentarisch en op vele plaatsen zeer gekrabbeld, zoodat het slechts met veel inspanning te ontcijferen is; blijkbaar is het ook gedeeltelijk uit losse aanteekeningen in almanakken saamgesteld, daar bij de jaren 1618 en 1619 (bl. 8 en 9) het woord *Almanach* in de marge is geschreven.

In een belangrijke verzameling papieren van en aan HUYGENS, die eenige maanden geleden bij den bekenden autographen-handelaar Charavay te Parijs aangekocht werd voor de Academische

---

1) De heer JORISSEN zegt op blz. 350 zijner *Studiën* over HUYGENS, dat 's GRAVESANDE een uittreksel uit het *Dagboek* ontving en omdat „hetgeen 's GRAVESANDE daaruit over de jeugd van CHRISTIAAN mededeelt, juist niet in dit Diarium staat", meent hij, dat er nog andere biographische aanteekeningen van CONSTANTYN geweest zijn. Geheel juist is dit niet; het *Dagboek*, dat thans het licht ziet, bevat m. i. alles wat HUYGENS zelve betreft. Gelijk uit Bijlage C blijkt, teekende CONSTANTYN ook de voornaamste voorvallen in het leven zijner kinderen op, totdat zij oud genoeg waren om dit zelve te doen. Het waren deze aanteekeningen over CHRISTIAAN, die door 's GRAVESANDE gebruikt werden.

Bibliotheek te Leiden, bevonden zich twee bladen met aanteekeningen van den ouden CHRISTIAAN HUYGENS over zijne kinderen, naar ik meen zijn ze door CONSTANTYN geschreven. Daar ze eenige onbekende bizonderheden omtrent die kinderen bevatten, geef ik deze hier als eerste Bijlage.

Om op een voldoende wijze de bloedverwantschap aan te toonen van de vele personen, die in het *Dagboek* voorkomen, heb ik in de Bijlagen eenige genealogische tabellen gegeven, betrekkelijk HUYGENS en de aanverwante geslachten HOEFNAGEL, VOGELAER, VAN BAERLE, VAN DORP en DOUBLET. Ik heb daarbij zooveel mogelijk authentieke bescheiden gevolgd, terwijl ik voor de Amsterdamsche geslachten een ruim gebruik heb kunnen maken van de registers van den burgerlijken stand.

Verder heb ik in de Bijlagen opgenomen een copie van den Koninklijken brief, waarbij CONSTANTYN HUYGENS begiftigd werd „met adeldom en wel met de ridderwaardigheid, zoowel wegens de gedachtenis aan zijn zeer achtbaren vader, die reeds vroeger zich jegens ons heeft verdienstelijk gemaakt, als wegens de vaderlijke deugden in den zoon." De tekst is hier gegeven naar een copie, die zich onder de pas aangekochte handschriften te Leiden bevindt. Het origineele stuk is, volgens een aanteekening van DE VRIES, in het Britsch-Museum.

In de verzameling handschriften over HUYGENS in de Bibliotheek te Leiden vindt men ook een manuscript, groot 12 blz., aanteekeningen bevattende over het leven van CHRISTIAAN HUYGENS, den zoon. Het eerste gedeelte, over de jaren 1629—1647 verschaft ons een zoo aardig kijkje op HUYGENS' vaderlijke bemoeiingen, dat ik niet nalaten kon het eveneens een plaats te geven onder de Bijlagen.

Het portret van HUYGENS, dat deze uitgave versiert, is een heliogravure van de prachtige prent door ABRAHAM BLOOTELING gesneden naar de schilderij van CASPAR NETSCHER. De prent werd vervaardigd voor de tweede uitgave der *Korenbloemen* in 1672 en stelt HUYGENS dus op ongeveer 76-jarigen leeftijd voor. Het geschilderde portret bevindt zich in het Rijks-museum te Amsterdam.

Ten slotte een woord van hartelijken dank aan den Heer W. J. HUYGENS te 's Gravenhage die mij met de meeste welwillendheid niet alleen de uitgave van het handschrift vergunde, maar bovendien mij al zijn andere HUYGENS-papieren ten dienste stelde; aan den heer Dr. W. N. DU RIEU, die mij verblijdde met de toezending der bovengemelde belangrijke verzameling, zoo pas door hem uit Frankrijk ontvangen; aan den heer J. C. G. BOOT, voor het mij in gebruik geven van de handschriften A en B; aan den heer A. DE ROEVER te Breukelen voor de belangrijke genealogische handschriften, die hij mij toevertrouwde; aan Dr. TH. JORISSEN en mijn vriend Mr. N. DE ROEVER AZ. voor hun genealogische opgaven betrekkelijk het geslacht DE VOGELAER en eindelijk niet het minst mijn hartelijken dank aan mijn vriend Dr. P. C. MARGADANT, die mij zijn onmisbare hulp verleende bij het nazien der proeven.

Moge het uitgeven dezer handschriften de belangstelling voor HUYGENS in zoo hooge mate opwekken, dat binnen een niet te lang tijdsverloop het eerste deel zijner volledige briefwisseling het licht kan zien.

ROTTERDAM, 14 Juni 1884. J. H. W. UNGER.

CONSTANTER.

Tapijt uit de fabriek van Carel van Mander den Jonge. (Vroeger in de Coll. Demidoff.)

DE TAPIJTFABRIEK

VAN

KAREL VAN MANDER DE JONGE

TE DELFT.

1616—1623.

DOOR

A. BREDIUS.

TOT nu toe werd er over de geschiedenis der Noord-Nederlandsche Tapijtfabrieken en „*tapitsiers*" zeer weinig geschreven. Bijna alles, wat op dit gebied gedaan werd, vindt men in MR. J. VAN DER GRAFTS: *De Tapijtfabrieken der XVIe en XVIIe eeuw* [1]), waarin hoofdzakelijk slechts de Middelburgsche tapijtwerkers en hunne werken besproken worden. Zonderling is het, dat de schrijver, die verscheidene bizonderheden over Delftsche tapijtwerkers mededeelt, den naam van den jongen VAN MANDER maar even noemt [2]). Een groote verzameling aanteekeningen over zijn persoon en zijn fabriek stellen mij in staat, de lezers van „Oud-Holland" iets nader met de inrichting van zulk eene tapijtfabriek bekend te maken. Vooraf echter iets over VAN MANDER'S voorgangers en leermeesters te Delft.

---

1) Middelburg, 1869.
2) Aldaar, bl. 95/96.

Reeds in de tweede helft der XVI[e] eeuw werden er talrijke tapitsiers te Delft genoemd. Zoo vind ik tusschen 1590 en 1600 een JAN VAN DER VIJST, geboren tot Bruyssele in Brabant, wonende jegenswoordich binnen Delft [1]) SALOMON DE WILDE, LOWYS JACOBSZ. VAN DER SCHUYR [2]), JAN BARTHOLOMEUSZ. VAN BRUSSEL [3]), HENDRICK HENDRICKZ. [1]), JOOST JANSZ. DEN BAS [2]), MAERTEN UTENS [1]), en anderen meer genoemd. Wij zien, dat ook hier de industrie uit de Zuidelijke provinciën overgeplant werd, waar zij reeds vroeger eene zoo aanzienlijke hoogte bereikt had. FRANCHOYS SPIERINCK of SPIERINCX [3]), door godsdienstvervolging uit Antwerpen verdreven, richtte 1593 te Delft in het „vervallen Sieckhuys, apteeckerye en maetershuys van eertijds Agnieten convente" op groote schaal een tapijtfabriek op, die weldra een Europeesche vermaardheid zou hebben [4]). De Delftsche tapijtfabriek werd overstelpt met bestellingen; niet alleen werden er tapijten gemaakt voor het stadhuis van Delft, voor de vergaderzaal der Staten van Zeeland, voor geschenken aan vorstelijke of hooggeplaatste personen [5]) maar de uitheemsche vorsten zonden hem direct bestellingen. Zoo ontving SPIERINCK in 1619 eene bestelling voor den koning van Zweden (GUSTAAF ADOLF) [6]) en moest hij in datzelfde jaar monsters naar Engeland zenden, daar „syne Co. Mt. van Groot-Brittanien begeerig was deselve te sien" [6]). Geen wonder, dat er reeds vroeg een concurrent opdaagde, en wel een der eerste artisten aan SPIERINCK'S fabriek verbonden: CAREL VAN MANDER de Jonge, zoon van den vermaarden schrijver van het Schilderboek. Hij was omstreeks 1579 te Kortrijk geboren. Wanneer hij precies in Delft kwam, kon ik niet ontdekken, maar de volgende acten, die juist geen hoog denkbeeld geven van VAN MANDER'S karakter, doen ons zien, dat hij in 1604 reeds bij SPIERINCK werkte.

---

[1]) Prot. Not. F. VAN UYTENBROUCK, Delft.

[2]) 15 Sept. 1612 besteedt GUILLAUME PAPINEAU, coopman tot Rotterdam, aan JOOST JANSZ., tapitsier int Rijetveldt tot Delff te maken 40 stuks eenparige schoorsteenkleeden, ieder lang 5 1/4 ellen en breed een vierendeel en een zestiende el, „van gelijcke figuyre, patroon, fijnte, en in alles gelijck het schoorsteencleet hem JOOST JANSZ. bij PAPINEAU verthoont „hangende in de achtercamer van de huysinge van de dubbelde Slootel tot Rotterdam." PAPINEAU levert het geschildert patroon voor zijne rekening. De tapijtwerker ontvangt voor ieder stuk twee ponden vlaems, drie vierde aan geld en een vierde aan „florette" geverwde zijde van „allerley coleur, dienstich tot het werck der voorsz. stucken, het pont tot 23 schellingen." JOOST JANSZ. zal leveren alle weken een stuk, (alle 10 weken 10 stuks).

JOOST JANSZ. teekent:

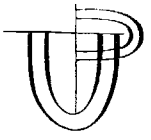

Prot. Not. A. RIJSHOUCK. Delft.

[3]) Geboren te Antwerpen 1549, overleden te Delft, 21 Februari 1630. Of de bij VAN DER GRAFT opgegeven sterfdatum *geheel* juist is, weet ik niet. Bij Jonkvrouwe A. M. VAN VREDENBURGH te 's Gravenhage berust het goed geschilderd portret van een bejaard man, met karaktervolle, ernstige gelaatstrekken, witten baard en knevel. Beteekend: Aet. 76 Anno 1625. Achter op het paneel staat met schrift van p. m. 1700: FRANCOYS SPIERING, geboore tot Antwerpe, gevlught om de relige, is gestorven tot Delft den 13 Febr. 1630. Zonder eenigen twijfel is dit het conterfeitsel van onzen tapitsier.

[4]) Zie het oprichtingscontract bij VAN DER GRAFT, blz. 69.

[5]) Men leze de bij VAN DER GRAFT medegedeelde Resolutien der St. Gen., ik vond er nog een aantal anderen. Zoo leverde SPIERINCK Julij 1609 tapijten „aen den President JENNYN vereert" (7425 pond) Mei 1613 tapijten „omme te vereeren Mevrouwe de Cheurvorstinne Paltzgravinne (12.500 pond) Juni 1614 voor een geschenk aan CHALIL BASSA etc.

[6]) Resolutien Staten Generaal, 1619.

Rand van een tapijt uit de fabriek van Carel van Mander den Jonge. (Vroeger in de Coll. Demidoff.)

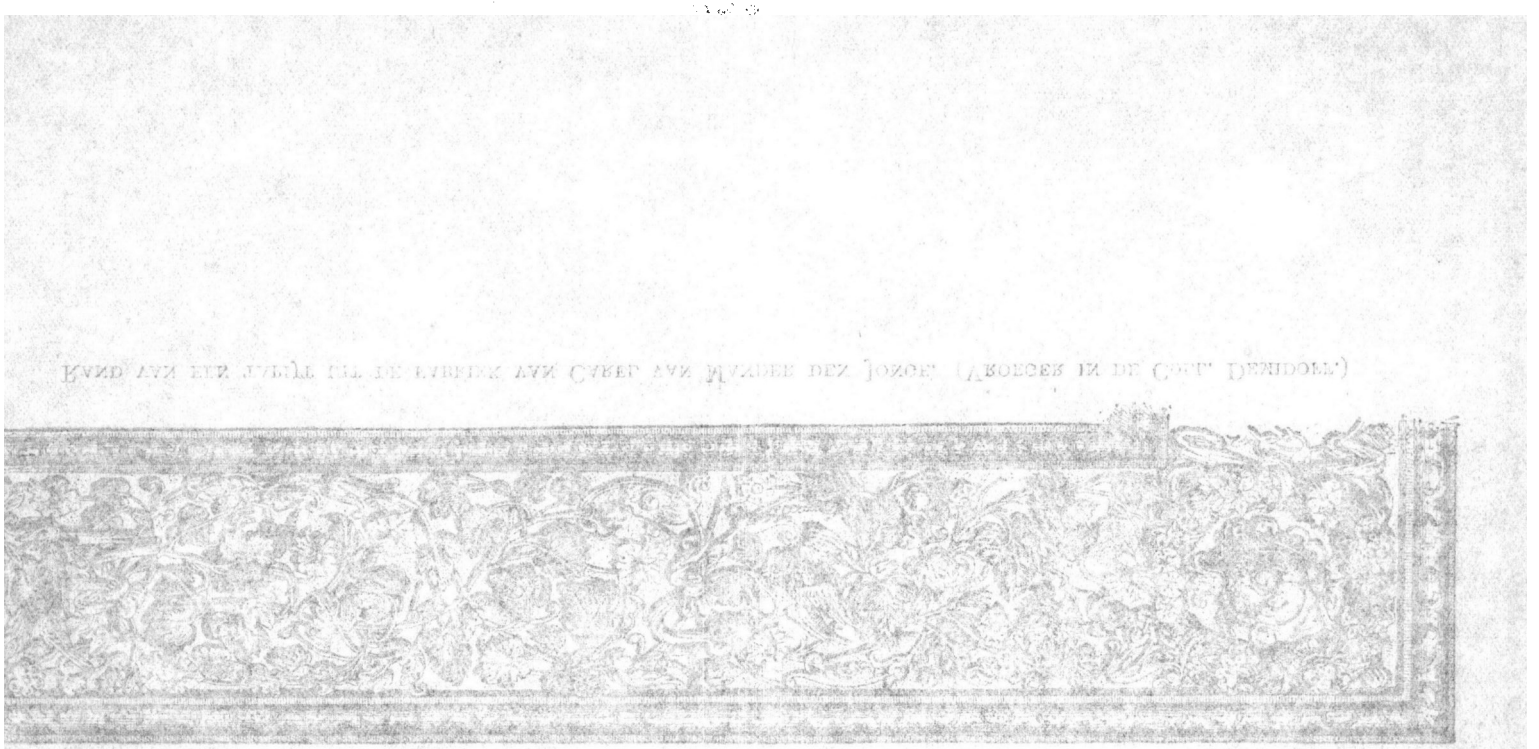

19 Jan. 1623 verklaart Mr. HUYBRECHT GRYMANI, schilder te Delft, oud 60 jaren ter requisitie van Jon^r. NICOLAES SNOUCKAERT VAN SCHRAPPLAU, dat hij GRYMANI in 1615 gereisd heeft met KAREL VERMANDER, Mr. schilder, van den Haag naar Delft, en dat onderweegs VAN MANDER „tegens hem deposant klaechde, dat hij de tijt van elff jaeren ten huyse van FRANCHOYS SPIERINCX binnen Delft als slave hadde gedient sonder yets te konnen te boven coomen [1]), sulcx dat als hij in dienst van den voorsz· FRANCHOYS SPIERINCX quame te overlijden, door dien hy VERMANDER gants geen middelen ter werelt en hadde, dat syn huysvrouw en kinderen, die hy seyde ses in getale te wesen, souden moeten leeven van den caritaet huyse alhyer. Ende dat hy hem dept. daeromme met alle beweechlyckheyt versochte hem by eenig Heere te recommanderen, die verschot van penningen hadde, te meer door dyen VERMANDER verseeckerde, dat SPIERINCX de wercken ende tapytzeryen, dye hy voor *f* 15.— ende *f* 16.— de elle lyet opmaken, vercofte *f* 30.— en *f* 35.— de elle.

Waarop hy hem, om hem te helpen, aan den Raatsheer JUNIUS te Delft heeft aanbevolen, die VERMANDER soo verre geholpen heeft, *dat hy „naer luit van den Contracte „van dato den 8en September* [2]) 1615 *een companie* van tapytzerye heeft opgerecht" [3]).

Compareerden enz. 8 Juny 1623 de eersame FRANCHOYS SPIERINX, meester tapijtzyer, out ontrent 73 jaeren, ONCOMMERA MONNINCX, syn huysvrouw, en AERT SPIERINCX out dertich jaeren, zijn soon, mede meester tapytzijer, welcke ten versoucke van Jonck^r. NICOLAES SNOUCKAERT verclaerden: dat CAREL VERMANDER, schilder, ten huyse van hen deposanten als schilder heeft patronen geteeckent en geschildert van 1608—1615 en dat VERMANDER geduyrende den voorsz tijt door syn quaet comportement in continuelicke armoede heeft geleeft, sulcx dat sy deposanten hem continuelicken hebben moeten gelt op de hant doen en leenen, zijne huyshueren tot diversche jaeren hebben moeten betaelen, als syne goederen op der lyeden booden waren gearresteert ende, als zyn huysvrouw int kinderbedde lach, haer turff hebben moeten geven, omme in de koude winter te verwarmen en dickwils in noode moeten assisteren, oock dickwils gelt gegeven om voor hem, zijn huysvrouw en kinderen broot te koopen omme te leeven, alsoo hem nergens yemant yet wilde crediteren, en als hij in den jare 1615 van hen depo-

1) Ondertusschen blijkt uit het navolgende, dat VAN MANDER in dien tijd nog wel eenige patronen teekende voor den Amsterdamschen tapitsier SEMEY; MATHIJS DE SCHEPPER was een concurrent van VAN MANDER.

26 Mei 1630 verklaart MATHIJS DE SCHEPPER, Mr. Tapitsier wonende te Delft „ten versoecke van Sr. FRANCHOYS SPIERINCX, mede Mr. tapitsier, waerachtich te wesen, dat eenen ABRAHAM BOONART, *patroonschilder* dewijle ende geduyrende den tyt, dat hy tot ende voor den reqt. SPIERINCX heeft gewrocht, oock voor den deposant eenighe dinghen mede heeft geschildert, ende dat hij deposant werckende eenighe tapyten voor DIRCK SEMEY, Coopman van tapitserey tot Amsterdam de patroenen daervan dye noch geheel nieu waeren, *wesende t'subjet van de Natye met bloompotten daertusschen* uyt de handt van den voorn. ABRAHAM BOONART heeft gehaelt. Verclaert oock den Dept. waerachtich te wesen, dat hy DIRCK SEMEY, Coopman van tapiseri, heeft hooren seggen, dat CAREL VERMANDER in dye tyt als hy voor den reqt. Spierincx wrocht, oock eenighe dingen geteyckent heeft voor hem DIRCK SEMEY. Actum, etc.

Prot. Not. C. COECKEBACKER. Delft.

2) In een latere acte staat 15 November 1615.

3) Prot. Not. H. VAN CEEL. Delft.

santen buyten alle reden ende boven contracte, daerbij hij verbonden was, noch bij hen deposanten te wercken, es doorgegaen, en geen kleederen en hadde om met eere aen zijn lijff te trecken, zonder dat hij eenige middelen hadde omme hen deposanten te voldoen ofte voldaen heeft, soo van kleederen, linnen en wollen, als brulloffs kosten op zijn brulloff, dye zij deposanten hem hadden verschoten, *als hij zijn huysvrouwe* CORNELIA ROOSWIJCKX *in den jaere* 1608 *trouwde.* Eyndigende enz. [1]).

Compareerden voor mij ondergeteykende Not[s]. . . . . MAERTGEN GERRITS, huysvr. van RITSERT PARCX, oudt 39 jaren, en MAERTGEN GILLIS ongehouwde persoon, oudt 23 jaren, beyden binnen deser stadt Delff, ende dienstmeyssens geweest zijnde tot FRANCHOYS SPIERINCK. Ende verclaerden voor de gerechte waerheyt in plaetse van eede ten versoucke van den voorsz. SPIERINCK eerst de voorsz. MAERTGEN GERRITSD[r]., dat sij omtrent elff jaren geleden onbehaelt in den juysten tijt, ten huyse van den req[t] heeft gewoont een jaer, ende de voorsz. MAERTGEN GILLISD[r]., dat sij daernaer den tijt van twee jaren mede ten huyse van den req[t] heeft gewoont, ende waerachtig te wesen, dat zij deposanten geduyrende den voorsz. tijt van hare respective woningh tottes req[ts] huyse gehoort ende gesijen hebben, dat CAREL VERMANDER de Jonge totten req[ts] huyse gevrocht ende patronen geteeckent heeft ende oock gesyen te hebben, dat hy VERMANDER op verscheyde reysen geteeckent heeft op verscheyde tyden als de voorsz. SPIERINCK van huys ende buytenslants was. Ende dat hij VERMANDER de patronen oock tegen de muyr heeft laeten hangen ende slingeren ende bederven, datse van de muyr bycanst affgevallen zyn. Dat mede zy getuygen gehoort ende gesyen hebben, dat den voorsz. SPIERINCK req[t] eenige maelen groote woorden maeckte tegen den voorsz. VERMANDER, om het vorderen van zijn wercken ende begerende, dat hij VERMANDER zijn req[ts] wercken zoude vorderen overmits hij daer groot gebreck bij leet, niet alleen om één stuck, maer om alle zijn andere wercken, overmits dat sulcx menichmael gebeurde. Verclaerde voorts MAERTGEN GILLISD[r] alleen, dat des req[ts] huysvrou ende soonen menichmael tot zijn CAREL'S huyse zijn geweest ten eijnde hij soude comen teeckenen en zijn werck vorderen, ende hem alsoo lange naegeloopen hebben omte comen wercken. Dat noch zij getuyge menichmael heeft gesyen hij VERMANDER deur het lanck naerloopen van des reqts volck noch eijntelijck te werk quam, dat zij oock menichmael gesijen heeft dat des req[ts] kinderen hem VERMANDER s'middach te eeten ende te drincken brachten, daer hij sat om te teyckenen, omdat de voorsz. VERMANDER van sijn werck nijet en soude gaen ende tselve bij hem te beter mochte gevordert worden, alhoewel tselve werck daeromme nijet te meerder off verder gevordert es, deur dat hij VERMANDER dickwils wel gegeten ende gedroncken hebbende, alsdan deurginck ende twerck lyet staen, gaende oock somwylen sitten drincken int werckhuys met ABRAHAM BOENAERT, die den req[t] alsdoen oock diende, in dachloon. Verclaert mede gesijen te hebben, dat hij VERMANDER ende de voorsz. BOENAERT dickwils het byer van buyten deur de vensters, die an straet staen, in deden comen nyet jegenstaende de voorsz. SPIERINCK hen-

[1]) Prot. Not. H. VAN CEEL. Delft.

luyden drincken bier genouch gaff, als sy sulcx meer eijschten ofte begeerden ende als de req^{t} ofte yemant van sijn volck bij gevalle sach ofte opten angangh quamen ende hen onversiens verrasten, als sij met drincken besich waren, dat sij alsdan de kanne wechstaken, haer gelatende off sij hadden gevrocht,, ende de req^{t} ende zijn volck weder wech wesende, lachte en spotte (hij) metten selven SPIERINCK req^{t} voorn. ende zijn volck. Tuygen noch lestelick sij comparanten alle beijde het welbekent te wesen, dat den voorsz. VERMANDER tsij off den req^{t} bij huys offte van huys was echter geen werck gebreck heeft gehadt ende mitsdien wel gestadelicken hadde mogen wercken, als hem maer en hadde gelust. Ende heeft oock dickwils den voorn. VERMANDER gelt van te vooren, eert verdient was, van den voorn. SPIERINCK gehaelt ende ontfangen. Eyndighende hiermede hare verclaringhe enz. Gedaen ten huyse van den req^{t} staende int Oostende binnen de voorsz. stadt Delff. 28 Aug. 1619.

DIEUWERTGE PIETERSD^{r}. huysvr. van JAN ARIENS, platielbackersknecht, verclaert het inhouden van voorsz. attestatie waerachtig te wesen. (Zij heeft al 16 jaren in het huis van FR. SPIERINCK verkeerd.)

Actum als boven [1]).

22 July 1617 compareerde de eersame Mr. HUYBRECHT JACOBSZ GRIMANI, woonachtich binnen Delff, verclarende dat tusschen, de Heere NICOLAES SNOUCKAERT ter eenre, hem comparant en CAREL VAN DER MANDER ter andere zijde, opgerecht ende gemaeckt is seker contract van *Societeit omme te maecken tapisserie* ende deselve te beneficieere ende vercoopen, volgende tselve contract. Daarbij onder anderen gestipuleert werdt dat hy comp^{t} ende d'voorn. VAN DER MANDER gehouden zijn geduyrende den tijt van de Societeijt alle moeijte, sorge en beleyt aen te nemen, ten eijnde alles ten meesten oorboir van de Comp^{ie} soude worden beleijt, soo in opmaecken ende vercoopen van de selve tapijten als oock int incoopen van de waeren ende stoffen daertoe . . . . dat de werckluyden in alles souden doen t'geene van vroome luyden werdt gerequireert. Dat comp^{t}. altyts bereyt is geweest aen synder zyde t'contract te voldoen, en alles te besorgen ende te bevorderen, doch dewyle CAREL VAN MANDER sonder recht en redene de maniantie en bevorderinge int geheel, tegens syn comparants danck en wille aen hem is nemende, sonder hem als Compaignon te willen erkennen, enz. enz.

Soo ist, dat hij comp^{t}. protesteert van de maliversatie, die by den voorz. VAN MANDER.... werdt gepleecht.... om in tyt en wyle aen den voorsz. CAREL VAN DER MANDER te verhalen alle de costen en schade die hy compt. geleden heeft.... Maer beducht, ingevalle hy nu dese acte van protestatie aen den voorz. VAN DER MANDER liet insinueeren, dattet soude mogen strecken tot syn groote schade.... verclaerde hij die nu te moeten ophouden.... omme deselve ter gelegender tyt te laten doen ten effecte als boven.

Get. HUYBRECHT J. GRIMANI [2]).

[1] Prot. Not. A. RIJSHOUCK, Delft.
[2] Prot. Not. VOCKESTAERT, Delft.

Uit deze acten hebben we dus gezien, dat VAN MANDER van af 1604—1615 bij SPIERINCK werkte, daar niet best oppaste, en 8 September 1615 met behulp van eenen Joncheer NICOLAES SNOUCKAERT VAN SCHRAPLAU (die VAN MANDER daarvoor *f* 85,199 15—13 voorschoot) [1]) een tapijtfabriek oprichtte. Reeds in 1616 vertrok VAN MANDER naar Denemarken, waarheen CHRISTIAEN IV hem ontbood en hem de aanzienlijke bestelling van 26 groote tapijten opdroeg [2]). De schilder HUYBRECHT GRIMANI, VAN MANDER'S compagnon, over wien ons HOUBRAKEN [3]) en IMMERZEEL [4]) iets mededeelen, nam voor VAN MANDER gedurende diens afwezigheid de zaken waar; maar was hij thuis dan schijnt hij gaarne alles zelf bedisteld te hebben, en helaas niet altijd met de grootste eerlijkheid de geldelijke aangelegenheden te hebben behandeld, zooals wij later zien zullen.

Dat VAN MANDER voor zijn reis naar Denemarken veel geld noodig had, blijkt uit twee quitanties door hem onderteekend, waarin hij bekent van de Compagnie in 1616 ontfangen te hebben *f* 1924—16 en *f* 405.— [5]) en uit een zeer lange verklaring van 19 Jan. 1623, gedaan door Mr. HUYBRECHT GRIMANI, Mr. schilder, blijkt, dat CAREL VERMANDER 22 Sept. 1616 vertrok naar Denemarken, en toen klaagde geen geld te hebben voor die reis, waarop de Raatsheer JUNIUS hem *f* 200.— gaf, op intercessie van GRIMANI. Toen VERMANDER in Februari 1617 terugkeerde, nam hij in Amsterdam 1000 Ryxdaalders op bij PAUWELS DE WILHEM, zonder kennisse van GRIMANI, welke 1000 rijksdaalders VAN MANDER niet in ontfang bracht in zijn rekening van 18 July 1617 [5]).

De tapytfabriek werd gedreven in het voormalig St. Anna klooster, van de stad Delft gekocht, waarbij VAN MANDER en GRIMANI voor eigen rekening een woonhuis hadden aangebouwd.

Compareerde op den 19 Junij 1623 enz. HUYBRECHT GRIMANI, Mr. schilder binnen Delff, out omtrent t'sestich jaeren dewelcke ter requisitie van Jonkhr. NICOLAES SNOUCKAERT, Heere tot Schrappla heeft verclaert enz., dat alsoo tusschen den Heere requirant en hem deposant neffens KAREL VERMANDER seeckere companie van Tapytzerije es opgerecht, naer luyt den contract van dat. 8 November 1615, ende sij aen de Heeren Borgem^ren^ hebben versocht, dattet haerE. soude gelijeven, dat zij haer een bequame plaetse soude vergunnen, omme de neringe van Tapytzerije te exerceren, doch dat hem deposant cum sociis hetselffde bij de E. H. Borgem^ren^ es affgeslagen; alsoo echter van noode was een huysinge, daer men de tapijten soude wercken, dat den Heer requirant alleenlijck hadde

---

[1]) OBREEN's Archief I bl. 294.

[2]) Vergelijk Kronyk Hist. Gen. v. Utr. 1856 bl. 62.

[3]) I bl. 178. De geboorte en sterfjaren, door hem opgegeven, blijken geheel onjuist te zijn. (1599—1629) GRIMANI, eigenlijk HUYBRECHT JACOBSZ werd 1562 geboren (hij zegt 19 Jan. 1623 zestig jaar oud te zijn), schilderde goede portretten en werkte voor den Venetiaanschen Doge GRIMANI, die hem veroorloofde zijn naam te voeren.

[4]) bl. 296.

[5]) Prot. Not. H. VAN CEEL, Delft.

toegestaen, dat men ten meeste proffijte van de gemeene companie een werckhuijs soude maecken ofte huijren sonder dat den Heer requirant (sich) oyt tot eenige vordere timmeragie heeft willen verstaen, maer dat de woonhuijse van hem requirant en den voorsz. VERMANDER in Sint Anna Straet elck respectivelijck tot sijne laste zijn gebout, zonder dat den Heere requirant yets daerinne gehouden is te dragen. Wijders nyet enz. [1])

Op huyden 30 Aug. 1621 compareerden . . . . . MR. HUYBRECHT GRIMANI, schilder binnen deser Stede van Delft, oudt ontrent 58 jaeren, die ter requisitie van FRANCHOYS SPIERINX, Mr. Tapessier mede binnen Delft verclaert. . . . dat hy dep^t. deur eenen CAREL VAN GELDER versocht es om nevens MR. CAREL VERMANDER, mede schilder voor schepenen van Delft overdrachte te doen aen Heer NICOLAES SNOUCKAERT van sekere huysinge ende werckplaetse, dwelck tegenwoordig by de voorsz. VAN DER MANDER werd gepossideert ende beseten in vougen deselve by henluyden van de stadt Delft gecocht es, staende in de St. Anna strate binnen Delft. Item dat voorsz. VAN DER MANDER sich daertoe bereyt heeft laten vinden omme d'voorsz huysinge nevens hem dep^t. te transporteren ten behouve van den voorsz. SNOUCKAERT, tot voldoeninghe van sijn achterwesen aen den voorsz VAN DER MANDER.

Maer dat tselve ongeëffectueert is gebleven, overmits dat het was binnen de vacantie en dat binnen Delft geene huysen werden overgedragen dan met voorgaende gifte, de welcke alle 14 dagen op een Dinsdach wordt gehouden, enz. [2])

De volgende acte laat ons een hoogst interessant kijkje slaan in deze fabriek, en maakt ons tot in de détails daarmede bekend.

Op huijden den 12^en February 1632 compareerden voor mijn, Johan van Beest, Notaris tot Delff de nagenoemde getuygen, JACQUES TACK, out 50 jaeren, ende PIETER VAN COPPENOL, out 42 jaeren, ofte elx daer ontrent, beijde tapijtwerckers binnen dese Stadt Delft, ende oock voor tapytwerckers gewrocht hebbende aen de wercken van de nagenoemde Compagnie, dewelcke ten versoucke van ENGEL ROOSWIJCK, hebben verclaert waerachtich te wesen, aengaende *de Compaignie van Tapytmaecken* van za. CAREL VERMANDER ende NICOLAES SNOECKART, eenige jaeren geleden opgerecht ende gedaen binnen dese stadt in de huysinge van S^e Anna Clooster, *waervan bedrijff was den voorsz.* VERMANDER, dat in 't wercken ende maecken van de Tapijten van de voorsz. Compaignie booven het ordinares werckloon seer veel extraordinaris is betaelt ende te oncoste gemaackt. Als onder meer anders, dat in alle tapijten de fraeyste ende swaerste wercken, als sijn de Trongiens ende alle andere wercken, waeraen iets was gelegen ende waerop bysonder gelet diende, oversulcx waertoe den meesten tijt behoort, altijts extraordinaire bij dachlooners sijn gemaekt, die men daervan met dachgelden loonde en betaelde, ende dat even-

---

1) Prot. Not. H. VAN CEEL, Delft.

2) Prot. Not. GER. CAMERLING, Delft. Andere stukken bij dezen Notaris zijn geheel door vocht en worm verteerd en totaal onleesbaar.

wel de aennemers van deselffde tapijten haer volle ordinaris loon wierde betaelt, ende de tapijten bij deselffde aannemers in geheel wierde gemeten, in allen schijn als oft alle deselffde fraeijste ende swaerste wercken bij de aennemers selffs waren gemaeckt. Jae dat wanneer de aennemers van haer aengenomen werck eenige swaere wercken selffs maeckten, sij altijts daervan (booven en onvermindert haer ordinaris loon) extraordinaris sijn betaelt ende geloont geworden. Dat mede het wercken van de lantschappen in de tapijten koomende, altijts extraordinaire is betaelt. Sulcx dat deselffde lantschappen dickwils wel viermael soo veel, en meer van arbeijtsloon hebben gecost als een ordinaris werck, jae dat dickwils wel 48 stuyvers van een stockwerck, daervan datter 16 op een elle gaen, tot arbeijtsloon is betaelt geweest, wesende wel achtendertich gulden acht stuvers van d'elle. Dat den voorsz. VERMANDER, wanneer hij eenich werck besteede, ordinaris den arbeyders een stuck gelts vooruyt tot een vereeringh most geven, 'tsij twintich, jae wel vijerentwintich gulden ende meer op een stuck, sonder dat hen daervooren iets wierde gecort, oft haer ordinaris loon is gemindert. Verclaeren sij attestanten noch, dat soo wanneer CAREL VERMANDER van huijs geweest was ende weder thuijs quam, gelijck mede soo wanneer den voorsz. SNOUCKART uyt Duytslant hyer tot Delft quam, ordinaris by den voorsz. VERMANDER een wellecomst aen de Gasten ofte arbeijders werdt gegeven, t'sij een tonne biers ofte twee naer gelegentheijt. Dat de voorsz. werckgasten hadden een Bosch tot onderhout haerder siecken ende kraemvrouwen, waerinne sij mosten inleggen ende contribueren elcx een stuyver ter weeck, daertegens den voorsz. VERMANDER, sooveel moste geven ende indeselffde Bosch brengen als sij met hen allen, niet tegenstaende daer dickwils wel veertich werckgasten teffens ende over hoop waren. Verclaren sij attestanten oock wel te weten, dat men fraeije ende constige werckgasten van buijten binnen deze stadt niet wel koste krijgen ofte de voorsz. VERMANDER most voor hen verschieten ende op de hant geven een somme gelts, waeronder oock eenige wel hebben gehadt seventich, jae tachtich gulden ende meer, ende dit tot redding haerer schulden ende costen van herwaerts te comen op hope van hare toecomende winst, waeraen die somme gecort soude worden, van welcke sommen bij vele weinich is wedergegeven, oft laeten inhouden, eerst door hunnen soberen staet ende dat sy 't niet wel conden derven, als daernae doordien SNOUCKERT hen tselffde hadde gequiteert ende toegeseijt, dat sij niets en souden geven van alle 'tgunt sij schuldich waeren, mits dat sij hem troulic soude helpen uytdraegen ende vervoeren de goederen der voorsz. Compaignie uijt het voorsz. St. Annenhuys, tegens wille ende danck van den voorsz. VERMANDER. Gelijck ooc is geschiet. Dat een tijt nae 'tselffde vervoeren sij attestanten bij den anderen hebben gesicht de patronen van de voorsz. Compaignie ende hebben gesien, dat uyt deselffde gesneede waren, de lantschappen, betaeljes, ende voorts alle 't fraeyste werck, die opt voorsz. vervoeren daer noch in sijnde, nae 'tselve daeruyt gesneede waren. Ende dat sij uyt den meesterknecht van den voorsz. SNOECKERT hebben verstaen, dat hij voor denselffden SNOECKERT hadde verveilt aen Zijn Coninclijcke Majesteit van Bohemen een der voorsz. patronen van den groten Alexander,

daer nae wel vier malen was gewrocht, ende dat hij denzelffden patroon hadde gehouden *op twee duysent gulden.* Dat oock geduyrende de voorsz. Compaignie een merckelijcke somme gelts bij den voorsz. VERMANDER is betaelt van scheeren ende affsetten van de tapijten der voorsz. Compaignie, alsoo daer veeltijts een droochscheerder tot het scheeren, ende verscheijden schilders tot het affsetten van de tapijten sijn gebruijckt ende int werck geweest.

Aldus enz. [1])

Het merck van JACQUES TACK.

Het merck van P^r. VAN KOPPENOL.

De volgende acte heeft wel met VAN MANDER's fabriek niets te maken, maar vertelt ons duidelijk, hoe men gewoonlijk de patronen voor de tapijten schilderde.

26 Maert 1624 verklaren JONAS VAN DER BURCH, out 28 jaeren, PIETER MATHIJSZ, out 56 jaeren, JAN AUGUSTINUSZ, out 31 jaeren, schilders, alle geschildert hebbende en noch schilderende ten huyse van S^r. AERT SPIERINCX, dat sij, neffens JAQUES DE GROOT in 1623 gedurich hebben geschildert bij den req^t AERT SPIERINCX, waar zij nog schilderen — en dat sedert 1 Nov. 1622, Zondags en in de week, in den winter en in den zomer, zoolang zij konden zien, en daarvoor kachels en stoven hebben gehad, welke extra-uren boven hun daggelden betaald werden. „Verclaerden mede, dat zij geduyrende den vorigen tijt „noyt heele stucken aen malcander hebben geschildert, maer dat zoo haest alle reijsen „enich patroon van een stuck gereet was, dat datselffde hun datelijck es affgehaelt om „voor de tapytzijers onder 't werck te ghebruijcken." [2])

Vóór ik over de aanzienlijke bestelling ga spreken, die VAN MANDER uit het Noorden ontving, laat ik nog eenige acten volgen, die ons verder verhalen, wat en hoe er op zijn fabriek gewerkt werd.

Compareerden enz. 5 November 1620 voor mij HARMAN VAN CEEL, openbaer Notaris enz. binnen Delff, BALTHASAR VAN DER ZEE, out 58 jaeren en MARCUS VAN GROOTENDAEL, out 36 jaeren, beijde meester tapijtsiers binnen Delff, dewelcke alle beijde ter requisitie van den Achtbaren CAREL VERMANDER, meester Tapytsier binnen de vermaerde coopstadt Delff, verclaeren bij hare manne waerheijt enz. *dat de achtien stucken tapytserijen bij den requirant voor de Koninckliicke Majesteijt van Denemarcken op Meij lestleden gemaeckt ende gelevert*, dat deselffde Tapytserije sijn gemaeckt van drije fijn sijde ende meer, oock mede fijnder en beter ghestoffeert van zijde als de wercken, die FRANCHOIJS SPIERINCX,

[1] Prot. Not. J. VAN BEEST, Delft.

mr. tapijtsier binnen Delff, maeckt. Verclarende mede, dat de stoffen daervan de voorsz. tapijten sijn gemaeckt sijn goede en oprechte stoffen. Eindigende hiermede enz. [1])

BALTHAZAR VAN DER ZEE teekent:

Compareerden op den 12^en^ Maert 1626 voor mij Not^s^. publ. in Delfi, MAERTEN VAN BOUCHOLT, jegenwoordich woonende in Frederickstadt in Holsteijn, geweest hebbende Directeur en gehadt hebbende de administratie van de Tapytsyers winckel opgerecht bij J^r^. NICOLAES SNOUCKERT, zijn swager en verclaerde..... dat hij int beginsel, dat hij de voorsz. administratije hadde, begon specific te stellen wat yder knecht op de voorsz. winckel weeckelijcks verdiende, soo van sijn verdingde loon van zijn aengenomen werck als oock van alle buytenloonen ende extraordinaris loon omme dat in de reeckeninge te stellen dan alsoo de buytenloonen onder sooveel dyenaers tot soo veel verscheijde wercken weeckelijcks ontstaende, dan van *pluijmen, cyraeten, lantschappen, sticken van hooffdekens, gedeelte van haer, cleijne hooffdekens, juweeltijens,* verzitten van haerwercken, naeyen van de verloopen knechtswercken, verlet van patroonen en diergelijcke saecken alle hetselffde nyet toe en lyeten, dat het hem comp^t^. nyet mogelijck was te volvoeren, enz. [1])

get. MAERTEN VAN BOCHOLT.

13 January 1623 Compareerden enz. BALTHASAR VAN DER ZEE, gewesen M^r^. tapytzijer en MAERTEN VAN BOUCKHOLT, zijdeverwer, en verclaren ten behouve van Jon^r^. NICOLAES SNOUCKAERT dat sy op huyden gesamentlijck hebben gemeten de patroonen en boorden bij KAREL VERMANDER gemaeckt geduyrende zijne administratye als tot den 16 July 1621 ende bevonden deselffde te zyn van de grootte als volcht: de kamer van ALEXANDER, houdende 9 stucken, aen't binnenwerck groot $190^{14}/_{16}$ ellen, ende de oranien en blauwe boorden t'samen $67\frac{1}{2}$ ellen. Noch de patroonen van de Coninclijcke Majesteyt van Denemarcken de binnenwercken groot $432^{13}/_{16}$ ellen, de boorden tot deselffde patroonen 121 ellen. Noch de beddecleen, tafelcleen, krollen, rabatten, kussencleen, monsterstucxken ende het stucxken mettet paert samen groot $128\frac{1}{4}$ ellen. Is t'samen alles wat KAREL VERMANDER heeft gemaeckt geduyrende den voorsz. tijt 940 $^{7}/_{16}$ ellen. Sonder datsy weten, dat eenige andere patronen binnen den voorsz. tijt bij KAREL VERMANDER zijn ghemaect. [1])

VAN MANDER werd reeds kort na het oprichten zijner „tapitseryewinckel", in 1616, door CHRISTIAEN IV naar Kopenhagen ontboden. Hij kreeg last 26 stuks tapijten voor den Koning te maken, tot versiering der groote zaal op Frederiksborg. [2]) Die tapijten werden slechts bij groote feesten opgehangen; voor gewoonlijk was zij met goudleêr, wellicht ook van Hollandschen oorsprong? voorzien. Volgens een contract, gedagteekend

---

1) Prot. Not. H. VAN CEEL, Delft.
2) Deze zaal was 154 voet lang 42 voet breed.

Skanderburg October 1616 [1]) zou V. MANDER van 20 October tot zijn vertrek een kroon per dag genieten, hij moest al de plaatsen bezoeken, waar gedurende den oorlog met Zweden gevechten enz. voorgevallen waren en daarvan teekeningen maken. De tapijten mochten voor die van FR. SPIERINCK niet onderdoen; hij zou 17 rijksdaalders per el ontvangen en 10 stuks in anderhalf jaar gereed hebben. Hij kreeg 5000 rijksdaalders in voorschot, terwijl een Hollandsch koopman te Kopenhagen, JOHAN DE WILHEM, borg voor hem bleef.

In een contract van 6 December 1616, te Flensburg onderteekend, worden de voorstellingen der tapijten genoemd: 2 stukken van de kroning des konings, 2 van de afbeelding der stad Calmar in Zweden, 2 van Witsoë in Zweden, 2 van de vesting Elfsburg 3 van het eiland Oland; 1 van Travemünde, 1 van Justburg, 1 van een gevecht bij Calmar. In Mei 1617 zou VAN MANDER de patronen vertoonen, 1618—19 ze afwerken en dan weder andere maken, namelijk

1. Een zeeslag by Wexholm (Zweden).
2. Koning KAREL van Zweden, zijn legerkamp verlatende.
3. Een zeeslag waarbij een admiraalschip in den grond wordt geboord.
4. De aanval van den Koning van Zweden op het Deensche legerkamp voor Calmar.

19 October 1619 bracht VAN MANDER de 18 stuks tapijten naar Denemarken; 31 Aug. 1619 ontving hij van de Staten-Generaal paspoort „18 stucken tapitserijen in „drye cassen gepackt" daarheen te brengen, „vry van convoy en licent, onder suffisanten „cautie, dat hij binnen vier maenden sall overbrengen attestatie by Syne Majesteyt geteeckent „dat hy de voorsz. achtien stucken tapitserijen tot zijnen dienst en gebruijck heeft ontfanghen." [2]) Eene dergelijke ontving hij 1 Mei 1620 en ten laatste 27 October 1621. [2])

31 Dec. 1620 zond de koning eene verklaring dat de 26 tapijten tot zijn eigen gebruik vervaardigd waren. VAN MANDER had er dus nog 8 bijgemaakt. Weinige dagen te voren (19 Dec.) had de Vorst in zijn dagboek geschreven:

„Heden heb ik aan KAREL VAN MANDER 6005½ kroon gegeven, zijnde het restant „voor de tapijten in de zaal te Frederiksborg; evenwel ontbreken nog eenige kleine stukken „die betaald zullen worden, wanneer zij geleverd zijn."

Een oude lijst der tapijten, in de Deensche Archieven berustende, vermeldt ze als volgt:

1e De krooning des Konings 29 Aug. 1596 (in de L. Vrouwenkerk te Kopenhagen).
2e De inkomst des Konings door een eereboog.
3e De inneming van Calmar, 3 Mei 1611.
4e De overwinning op de Zweden, 17 Juli 1611.
5e De vlucht der Zweden bij Risbye, 20 Juli 1611.
6e De overwinning bij het fort van Risbye, 30 Juli 1611.

---

1) Al wat deze bestelling betreft ontleen ik hoofdzakelijk aan de Kronyk v. h. Historisch Genootschap van Utrecht 1856 bl. 62 enz.

2) Resol. St. Gen.

7e De inneming van Calmar, 3 Aug. 1611.
8e De zeeslag van 1 Sept. 1611.
9e De landing op West-Gothland.
10e De overwinning van Witsoë, 11 Febr. 1612.
11e De belegering van Elfburg, 5 Mei 1612.
12e De inneming van Elfburg, 24 Mei 1612.
13e De val van het Deensche gouvernement op Oland, 31 Mei 1612.
14e De overwinning te Borkholm, 1 Juni 1612.
15e De inneming van Guldburg, 11 Juni 1612.
16e De inneming van Borkholm, 11 Juni 1612.
17e De vlucht der Zweedsche vloot, 1 Sept. 1612.
18e De overwinning bij Travemünde, 6 Oct. 1612.
19—20. 2 Stukken met drinkende en spelende lieden.
21—22. 2 Stukken, ieder voorstellende een soldaat op wacht met de spreuk des Konings: *Regnum firmat pietas* en: KAREL VAN MANDER fecit 1620.

VAN MANDER heeft dus in elk geval zijn groote taak ten einde gebracht, en naar het schijnt, tot tevredenheid van den Vorstelijken Besteller. Maar thuis, in Delft, waar ondertusschen nog andere bestellingen uitgevoerd werden, heerschte groote wanorde, oneenigheid tusschen VAN MANDER en Jonker SNOUCKAERT, klaagde het personeel over de slechte orde, die op hunne betaling enz. werd gehouden enz. De oorzaak van een en ander moet, vrees ik, in het karakter van VAN MANDER gezocht worden. We vinden te vele aanklachten in al de voor ons liggende documenten, om hem vrij te kunnen spreken. Hij schijnt veel geld noodig gehad te hebben; toch klaagt zijne vrouw herhaaldelijk over gebrek. Waarschijnlijk reisde hij steeds *en grand Seigneur* en verteerde dan in korten tijd zijne zeker niet onaanzienlijke winsten. 21 Juli 1621, dus na afloop der Deensche bestelling, blijkt het, dat hij van de door SNOUCKAERT hem verstrekte som (*f* 85,199-15-13) nog ruim *f* 45,462 af te lossen had. Voor alle zekerheid eischte SNOECKAERT een partij tapijten daarvoor in onderpand. [2])

9 Nov. 1621 wordt MAARTEN VAN BOCHOLT, iemand in wien Jr. SNOECKAERT veel vertrouwen schijnt gehad te hebben, *in naam* eigenaar der tapisseriefabriek in St. Anna-convent. Hij was echter slechts plaatsvervanger voor SNOECKAERT. In de Acte wordt geen geld genoemd. [2])

6 Mey 1623 verklaart Jonchr. NICOLAES SNOUCKAERT dat hij in July 1621 aan MAERTEN VAN BOCHOLT gegeven heeft „het geheele bewint en de volcomen administratie „van de gantsche Negotie der tapytserie metten aencleve van dien in de St. Annenstraet

[1]) OBREEN'S Archief I 294.
[2]) Prot. Not. H. VAN CEEL, Delft.

„te Delff." Hij bekent volkomen tevreden en voldaan te zijn met diens afrekening over den tijd van 14 July 1621 tot Mey 1623. [1])

11 Juny 1623 zendt Jhr. NICOLAES SNOUCKAERT, Heer van Schrapplau, den Notaris naar CAREL VERMANDER tapytsier, om hem uittenoodigen even als hij, S., eenige persoonen uit te kiezen, die dan van wederzijden het different tusschen SNOUCKAERT en VAN MANDER zullen trachten bij te leggen.

VAN MANDER belooft dit te doen. [1])

Maar reeds twee dagen later was VAN MANDER niet meer. Moeten wij hier aan zelfmoord denken? Wie weet of hij niet, ten einde raad, de hand aan zich zelf sloeg?

Want reeds

13 Juny 1623 verklaerden eenige vrouwen ter requisitie van PASSCHYNTJE SNOECKAERTS, huysvrouw van MAERTEN VAN BOCHOLT, dat zy voor 8 dagen hoorden hoe *de suster van Sa: Karel Vermander* veele injurieuse woorden tegen haer requirante heeft gesproken. Enz. [1])

2 October 1623 verklaren eenige personen dat CORNELIA ROOSWIJCKX, weduwe wijlen CAREL VERMANDER, in September 1623 uit haar huis vertrokken is, zonder dat iemand wist waarheen. [1]) Wij zullen dit later zien. Voor mij liggen nog tal van documenten, die allen een minder gunstig licht op VAN MANDER werpen. Ik laat ze gedeeltelijk volgen, omdat zij ons allen nog iets leeren van de wijze, waarop onze tapitsiers te werk gingen.

Het schijnt dat hij in het einde van 1622 nog naar Denemarken wilde reizen, waarschijnlijk niet om, zooals hij zijne vrouw wijs maakte, geld te ontfangen, maar om nieuwe bestellingen te erlangen. Ik geloof niet, dat hij die reis nog gedaan heeft.

Compareerden enz. de tapitsiers JAN JANSZ., GUILLAME COLIJNS, BALTHASAR VAN DER ZEE, ende GUILLIAME SPIERINCXS en verclaerden..... ten versoucke van MAERTEN VAN BOCHOLT, sijdeverwer woonende in St. Annen, waerachtich te wesen dat de camer tapitserye met den roden boort by den reqt. doen maecken ende oock de nieuw begonne camer tapitserye met den breden boort mede bij den reqt. doen maecken fijnder en swaerder van zijde zijn als de tapitserye wercken die by CAREL VERMANDER zijn doen maecken, want de camer tapitserye van den reqt. metten roden boort voorsz. daervan zijn de boorden bijnae altemael fijne sijde ende de grondt altemael carmozijn root, al van fijne sijde, Ende de tapitserye wercken die bij CAREL VERMANDER zijn doen maecken, de fijnste daervan en sijn nyet soe fijn ofte soe swaer van sijde als des reqts. wercken van tapitserye die hij heeft doen maecken. Verclaren voorts dat den voorsz. CAREL VERMANDER een camer tapitserye heeft doen maecken die den gront van de boorden (dewelcke omtrent de helfte vant werck bedragen) altemael van saeye garen was, ende dat noch

[1]) Prot. Not. H. VAN CEEL, Delft.

diversche andere wercken van tapitserye die den voorsz. CAREL VERMANDER oock heeft doen maecken nyet halff soe veel zijde in en hebben als de wercken die de req^{t}. heeft doen maecken. Soe datter deur malcander omtrent een derdendeel aen zijde minder in de tapitserye wercken van den voorsz. CAREL VERMANDER verwrocht is, als in des req^{ts}. tapitserye wercken die hij heeft doen maecken, te weten naer advenant de ellen. Verclaren noch de dep^{ten} dat zij oock nyet en weten datter op de voorsz. tapitserye winckel van VERMANDER de waerde van een stuver aen sijde ofte saey deur eenige gasten ontvreemt is geduyrende den tyt dat de voorsz. tapitserye winckel heeft gestaen ofte opgerecht is geweest. Want sulx geschied, soude by henluyden dep^{ten} ende de andere gasten op te winckel soe hooge en qualick genoomen worden datter geen gasten bij dengeenen die alsulx hadden gedaen en souden willen wercken.

Actum 30 Nov. 1622. [1])

BALTHASAR VAN DER ZEE en PIETER STOMMANS beide tapitsyers verclaren noch ten versoucke van MAERTEN VAN BOCHOLT, uytten naeme en van wegen Jonch^{r}. NICLAES SNOUCKAERT, Heere tot Schraplau, waerachtich te wesen dat in de tapitseryen die den voorsz VAN BOCHOLT heeft doen maecken nyet meer verwrocht en is dan omtrent 4 oncen zijde in elcke elle deur malcanderen nyet jegenstaende de boorden meestal van ñjne zijde zijn.

Actum 30 Nov. 1622. [1])

Compareerden enz. ANTHONY DE LAWAERDE, oudt 50 jaren, JAN JANSZ. oudt omtrent 32 jaren, LUCAS MARY oudt 29 jaren, LIBRECHT VERVOORT oudt 54 jaren, GUILIAEM COLIJNS oudt 32 jaren en PIETER VAN COPPENHOL oudt 34 jaren alle tapitsiers ende gewrocht hebbende in het tapitserye huys ofte winckel staende in Ste Annastraet binnen Delff, ende verclaerden voor de gerechte waerheyt in plaetse van eede ten versoucke van MAERTEN VAN BOCHOLT, sijdeverwer wonende in Ste Annenstraet voorsz. waarachtich te wesen dat al over de vijftyen maenden langh den req^{t}. alleen de sleutels gehadt heeft van de sorteercamer ende de camer daer alle de tapiten stoffen ende patronen int voorsz. tapitserye huys gelegen hebben, soe dat als de meesterknecht eenige stoffen van doen hadde voor de gasten van hem req^{t}. gevordert en deur hem gelevert mosten worden alsoe daer nyemant bij ofte aen en conde comen van CAREL VERMANDER'S volck, noch oock hij CAREL VERMANDER selve nyet, overmits den req^{t}. alleen de slootels hadde. Verclaren sij dep^{ten} voorts dat de req^{t}. de rekeninge met de gasten alleen heeft gehouden ende als yemandt gelt van doen hadde, most tselve van hem req^{t}. ontfangen worden. Noch verclaren sij dat CAREL VERMANDER maer ééne schilder int werck gehouden heeft ettelicke maenden langh, sulcx datter nyet een stuck patroonen van nijeuwe opgedaen wercken geschildert en was ten tijde de wercken tot ARNOLT SPIERINCX overgebracht zijn soe datter groot gebreck aen de patronen is geweest ende verclaren mede ten ware men daerin hadde

1) Prot. Not. A. RIJSHOUCK, Delft.

voorsyen de gasten als meest ledich souden hebben moeten gaen overmits de patroonen maar met eenen reep ende de boorden met stucken en stollen teffens zijn geschildert geworden.

Actum 9 November 1622.

ANTHONY DE LAWAERDE stelt dit merck

Nog eene dergelijke getuigenis leggen af GUILLAUME SPIERINCKS, MARCUS VAN GROOTENDAEL, BALTASAR VAN DER ZEE ende DANIEL WILLEMSZ. CORTHALS.

Daarin zeggen zij o. a. dat CAREL VERMANDER (terwijle de Heere SNOUCKERT uytte lande is geweest) ettelicke maenden lanck maer ééne schilder int werck heeft gehouden, ende dat daer deur de werckgasten, nu den eene, dan den anderen hebben moeten wachten ende ledich gaen omdat zij geen werck en hadden, Ende dat oock de patronen niet meer dan met eenen reep teffens ende de boorden met stucken ende stollen zijn geschildert, sulcx dat men ter oirsaecke van dien het gedaene werck weder tot diversche reijsen heeft moeten uitdoen ende dyennyettegenstaende heeft de req^{t}. (VAN BOCHOLT) de gasten al evenwel moeten betalen het loon van haeren versuymden tijt, want het nyet bij de gasten schult maer bij CAREL VERMANDER toequam, die nyet bijtijts de patronen en heeft laten schilderen.

Actum 4 November 1622.

GUILLIAME SPIERINGS stelt dit merck: 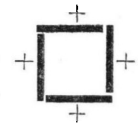

In eene verklaring van 31 October 1622 wordt eene heele scène beschreven die plaats had tusschen MAERTEN VAN BOCHOLT de sijdeverwer en JAN ENGELS ROOSWIJX, zwager van VAN MANDER. Deze hield v. BOCHOLT staande en wilde weten wat hij onder zijn mantel verbergde. Daarbij kwam nog een ENGEL ROOSWIJX, zoon van JAN ROOSWIJX; deze ENGEL trok dadelijk zijn „pongart" en stak BOCHOLT „daermede opt lijff." Dit geschiedde alles voor VAN MANDER'S deur. Plotseling kwam „CAREL VERMANDER onge-„cleet in zijn hemde uyt sijn huys hebbende in de hant een halve piecke, daermede zy „getuygen gesijen hebben dat VERMANDER den req^{t}. (VAN BOCHOLT) naeliep sulx dat de „getuyge CATALINA den req^{t}. getrocken heeft int logiement van den meesterknecht, sluy-„tende de deure toe. ABRAHAM SPIERINCX verclaert dat groot gewelt van cloppen ende „bonsen opte deur daer de req^{t}. in was werde gedaen, ende dat aldaer seer veel volx vergadert is geweest, Enz. [1])

[1]) Alles Prot^{o} Not. A. RYSHOUCK, Delft.

Compareerden enz. d'eerbare MARIA GERRITSdr. huysv^e van YSAACQ BLOCQ, verwer ande Geerwech binnen Delft ende MARITGEN BARTELMEESdr. dienstmaecht van den voorz. BLOCQ ende verclaerden ten versoucke van MAERTEN VAN BOCHOLT, sijdeverwer wonende in de Ste Annastraet.... dat sij, soe uytte huysvrouwe van CAREL VERMANDER, genaemt CORNELIA ROOSWIJX als oock uijt hem CAREL VERMANDER selffs, wesende ten huyse van haer dep^te gehoort ende verstaen hebben dat CAREL VERMANDER gesinth was om naar Amsterdam ende daernae nae Denemarcken te vertrecken alwaer hij nodich wesen moste om seker gelt aldaer wt staende, soe hij seijde, te ontfangen ende dat haer dep^te man YSAACQ BLOCQ mit hem CAREL VERMANDER oock nae Amsterdam soude reijsen. Ende dat hij VERMANDER haer MARIA GERRITSdr. oock presenteerde haren vader in Denemarcken, alwaer hij VERMANDER seijde nootsaeckelicke te moeten wesen, in sijn saecken te wege wilde helpen, ende off zij dep^te hem daertoe een brieff aen haren vader wilde medegeven, dat hij sijn debvoir soude doen. Ende dat sij dep^te onlancx uyt monde van CAREL VERMANDER'S huysvrouwe heeft verstaen dat sij seer drouvich ende verslagen was om het wttrecken van haren man die in zijn reijsen naer Amsterdam ende naar Denemarcken, nyet en conde vorderen, sulcx dat sij, CORNELIA ROOSWIJX nu selve naer Amsterdam moste reysen. Enz. Enz.

1 Nov. 1622. [1])

9 Jan. 1623 verklaren BALTHAZAR VAN DER ZEE en PIETER STOMMANS tapytsijers in de winckel in de Sint Annastraet te Delft, te versoucke van Jr. NICOLAES SNOUCKAERT dat een elle fijne tapijtserije, soo van de hant van maecken als stofferen, kan wel en ten overvloede gemaeckt werden voor 16 ofte ten hoochsten 17 Gulden. [2])

15 Febr. 1624 verklaert BALTHAZAR VAN DER ZEE, dat bij CAREL VERMANDER, gedurende diens administratie der tapijtfabriek, zijn gemaeckt 2323 ellen tapijten, zoo aen historyen, tafelcleden ende cussen bladeren [2]).

12 Aug. 1628 verklaren nog eenige tapitsiers gewrocht hebbende bij CAREL VERMANDER, dat men ook wel eens slechte zijde onder de goede zijde deed [2]).

In Sept. 1628 verklaren zij dat eene elle fijne tapytserije „door hen bij C. VERMANDER „gemaeckt costte 9 gulden alle oncosten daerinne begrepen."

De tafel en beddekleeden 3 à 4 gulden de elle, met de onkosten [2]).

De volgende verklaring geeft ons ten overvloede een denkbeeld van het woesten opbruisende karakter van VAN MANDER en niet minder van diens gade.

---

[1]) Alles Prot. Not. A. RYSHOUCK, Delft.
[2]) Prot. Not. H. v. CEEL Delft.

FAC-SIMILÉ EENER TEEKENING VAN F. C. LUND, NAAR EEN DER WANDTAPIJTEN VAN DEN JONGEN CAREL VAN MANDER INDERTIJD OP HET SLOT FREDERIKSBORG BIJ KOPENHAVEN.

28 Jan. 1623 verklaren eenige tapitsiers dat VAN MANDER iemand om hulp gevraagd had in zijn werk. Deze sloeg dit af; waarop VAN MANDER'S vrouw, CORNELIA ROOSWIJCKX, „nemende een bardisaen in de hant, tegens VERMANDER seijde: KAEREL, ghy „en hebt geen koeragie int lijff, dat ick een man waer als ghy, het soude bloet costen, „ende ick zal u bijstaen, hebt coeragie soolange als ick bloet int lijff hebbe."

Voorts nog „dat de voorsz. VERMANDER hem heeft vertelt dat Jonch^r. SNOUCKAERT „met AERT SPYERINCX en MAERTEN VAN BOUCHOLT een wijl tijts voor den voorsz. tijt „gecomen was tot zijne VERMANDERS huysinge aen de tafel en dat VERMANDER opstont „en so den req^t. nyet hadde geweecken, dat hij iemand met een mes meende in zijn lijff te „steecken. En dat VERMANDER altoos een pistool bij hem droech, en dat het noch bloet „moste costen, daer mosten der eenige snuevelen." Eyndigende enz. [1])

Onderteekend door GUILLIAEM SPYERINCX

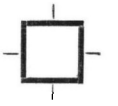

WILLEM COLIJNS

15 Febr. 1623 verklaren MAERTEN VAN BOUCHOLT en BALTHASAR VAN DER ZEE „dat KAREL VERMANDER Tapytzier binnen Delff in zijn Leeven nijet meer patroonen van de Camer van Cleopatra heeft laeten schilderen als ontrent t' seventich ellen. Eindigende enz [2]).

De onderstaande tapytsiers uit VAN MANDERS fabriek vragen hem af, dadelijk te restitueeren *f* 318.— uit de armenbus, onder zijne bewaring. 11 Febr. 1623[2])

DANIEL WILLEMSEN.
DOMINICUS VAN DER ZEE.
AENTONI VOESET (?)
JACUS VAN STEENWINCKEL.
GULIAEM COLLIJNS.
BALTHASAR VAN DER ZEE.
PAUWELS ROMBOUTS.
PIETER STOMMANS.
JACOB DE VIJS. 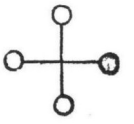
JAN JANSSENS.

1) Prot. Not. H. VAN CEEL, Delft.
2) Prot. Not. H. VAN CEEL, Delft. De laatste acte deel ik alleen om de namen der tapijtwerkers mede.

ISAC PIETERSE. 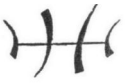

LIJBERECHT VERVOORT. 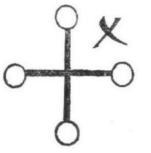

WILLEM DE GODDER.

JACOB TACK.

LUCAS MARIES. 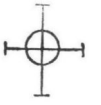

De eenige handteekening van VAN MANDER vond ik onder de navolgende insinuatie:

Alsoo Mr. CAREL VAN DER MANDER, schilder, hem onlancx geleden vervordert heeft BARBARA JACOBSdr. Huysvrouwe van JAN MAERTENSZ tegens eenighe persoonen te blameeren seggende dat hij soo menighmael sijn wille van de voorn: BARBARA JACOBSdr. heeft als hij wil item: dat hij wel weet hoe hij met deselve BARBARA staet; Noch als sij BARBARA voorbij den voorn. VERMANDER gaet dat hy VERMANDER geseijt soude hebben, daer gaet sij heen, sij moet al wederomme ergens ontbooden wesen ende dergelijcke faemroverien meer. Soo doet de voorn. BARBARA JACOBSdr. den voorn. VERMANDER affvragen door een Notaris off hij bij de voorn. injurien alsnoch wil persisteren ende waervoor hij deselve BARBARA is houdende tsij dan voor een vrou met eere off anders. Actum den 28 Februari 1612.

VAN MANDER antwoordt hierop dat dit alles onwaar is en „oprechte vrouweclap", en van de voorn. BARBARA „geen quaet nochte deucht te weten. Gedaen ten huyze van voorn. VERMANDER" 28 Februari 1612 [1]).

Ondertekend:

[1]) Prot. Not. J. MOLIJN, Delft.
[2]) Prot. Not. P. J. WARMONT, Leiden.
[3]) Prot. Not. G. BORSSELAER, Amsterdam.

Na VAN MANDERS dood vertrok zijne Weduwe met hare kinderen naar Kopenhagen, waar zij nog geruimen tijd leefde. Ik vond omtrent haar nog de volgende acten:

12 July 1628 machtigt d'eerbare CORNELIA ROOSWIJCX, wed. wijlen CAERL VAN MANDER, althans wonende tot Coppenhage in Denemarcken, ende ENGEL ROOSWIJC, wonende binnen deser stadt Leyden, als voocht van de naegelaten kinderen van den voorsz. za. CAERL VAN MANDER, den eedelen en hoochgeleerden Doctor DOMINICUS VAN HOTTINGA, adt. in s'Gravenhage, om uyt haren naem hem t'informeren van den processe, die sij hangende hebben tegen.... NICLAES SNOUCKAERT in 's Gravenhage, voorts 'tselve proces te helpen bevorderen enz.

Geteekend: CORNELIA ROOSWIJCKX.
ENGHEL ROOSWIJCK.

Zij teekent de Acte nog, was dus toen blijkbaar in Leiden (of zou het stuk ter teekening opgezonden zijn?) en vertrok kort daarop naar Kopenhagen.

24 July 1654 legt iemand ten verzoeke van CORNELIA VERMANDER, wonende te Coppenhagen, een attestatie af over aan haar gezonden meel. Haar zoon KAREL VAN MANDER III was een goed schilder, zijne werken, meestal voor den koning geschilderd, bevinden zich bijna uitsluitend in Denemarken. Alleen berust een portret van Christiaan IV in het Depot van het Museum te Berlijn. [1]). SNOUCKAERT zette de tapijtfabriek met AERT SPIERINCK, zoon van FRANCOIS SPIERINCK, voort.

6 *Nov.* 1623 belooft Jonchr. SNOUCKAERT, *die in compagnie met* AERT SPIJERINCK *tapitsier was,* tot bevordering *van het onderhanden werk van tapitserijen* alle 3 maanden te verstrekken *f* 1000 tot het werk af zou zijn [2]).

Zij hadden een en ander overgenomen uit de nagelaten fabriek van VAN MANDER. De volgende acten zeggen ons wat:

26 Maert 1624 verklaeren AERT en PIETER SPIERINCX ter requisitie van Jonchr. SNOUCKAERT VAN SCHRAPLAUW, dat de tapytzeryen noch onvercogt sijn, die ten tijde dat hij AERT SPIERINCX de winckel overbrachte dye ten huyse van MAERTEN BOCHOLT en CAREL VERMANDER binnen Delff bevonden werden, als: drye kamers van ALEXANDER, een met roode, een met blauwe en een met oranie boorden, met noch een stucktje van Sint Joris met noch enige sitcussens, en noch de camer van CLEOPATRA daer doen ter tijt noch weynich op gemaeckt was. [2])

7 Maert 1624 verklaart d'eersame MAERTEN VAN BOCHOLT ten behouve van AERT SPIJRINCX, tapitsijer beide wonende te Delff, dat hij aen den requirant nyet en heeft willen laeten volgen d'hyernae ghespecificeerde stucken Tapijtzeryen als: *de visserije, het banket van Cleopatra, het stuck genoemt de Slange, noch een stuck van* ALEXANDER *met roode boorden, de battalie van Poorus,* voor en aleer den requirant bij hanttastinge hadde

---

1) Zie over hem verder: Kronijk van het Hist. Gen. te Utrecht 1856, bl. 65.
2) Prot. Not. H. VAN CEEL, Delft.

belooft dat hij alle de werckgasten dye aen de voorz. stucken wrochten soude voldoen in alles volgende de contracten die hij mette voorz. gasten hadde gemaeckt. Enz. [1])

Het schijnt nochthans, dat SNOUCKAERT genoeg van de zaak had. In Februari 1624 verhuurde hij zijn huis en tuin in de St. Annastraat aan een zijdecramer JACOB VAN HALMAEL [1]).

11 Februari 1624 maken Jonchr. N. SNOUCKAERT en MAERTEN VAN BOCHOLT zijdeverwer en PASCASIA SNOUCKAERT, zijn vrouw een contract. Daarbij bekennen de 2 laatsten geheel en al voor hun diensten voldaan te zijn (o. a. voor het „*openbaeren van de const van 't carmozynverwen*") Paschasia krijgt alle jaren *f* 150.— en M. v. B. *f* 1500.— eens. Reeds 12 April 1624 transporteerde M. VAN BOUCHOLT deze *f* 1500.— aan JOHAN VAN HALMAEL [1]).

SNOUCKAERT schijnt zich sedert dien tijd niet meer met tapijtfabrieken enz. bemoeid te hebben.

Nog een korte opmerking ten slotte. We mogen in CAREL VAN MANDER II, schilder en tapitsier te Delft, iemand hebben leeren kennen, wiens karakter en levenswijze ons minder gunstig voorkomt: eindigen we daarom toch met een woord van lof, voor de energie waarmede hij *hollandsche kunst* in den vreemde wist te doen hoogachten en zoeken, met een woord van lof voor zijn talent. We krijgen daarvan een denkbeeld door de afbeeldingen, die dit artikel begeleiden. Zij stellen een tapijt voor dat in 1880 door Prins Demidoff te Parijs verkocht werd en uit VAN MANDER'S fabriek stamt. Een ander prachtig tapijt, gemerkt K. V. MANDER fecit an. 1619 behoort aan Mr. LÉON SOMZÉE te Brussel, die het aldaar in 1884 tentoonstelde in de „Exposition d'Arts industriels." Het stelt *den brand van Rome* voor, en kan gerust onder de beste voortbrengselen op dit gebied (*in dit tijdperk!*) gerangschikt worden. Jammer, dat het de eenige stukken zijn, die ik hier als nog in wezen kan aanduiden. De drie andere afbeeldingen zijn genomen naar houtsneden uit het Deensche tijdschrift *Illustrered Tidene* en geven ons een denkbeeld van de pracht der in Frederiksborg verbrande kunstschatten.

Delft bleef nog tot in het begin der XVIII[e] eeuw toe aanzienlijke tapijtfabrieken bezitten; ik noem slechts die der familie VAN DER GUCHT [2]) later ook in den Haag werkzaam enz. Een ander maal hoop ik op deze Delftsche en Haagsche tapijtfabrieken terug te komen.

---

1) Onbegrijpelijkerwijze noemt Mr. VAN DER GRAFT deze tapijtwerkers *voortdurend* VAN DER VUCHT. Hij noemt MAXIMILIAAN VAN DER GUCHT den opvolger van FR. SPIERINCK en spreekt nauwelijks van de fabriek van VAN MANDER.

2) Prot. Not. H. v. CEEL, Delft.

DAGBOEK VAN CONSTANTYN HUYGENS.

ANNOTATA IN DIARIIS

MANU PROAVI, PROAVIAE ET AVI MEI

HUGENIORUM ET HOEFNAGLIÆ

ab anno 1606 *usque ad annum* 1685.

Bl. 1.

MANU PROAVI CHRISTIANI HUGENII.

1606.

6 November. Comt JOANNES DEEDEL tot onsent.

1609.

11 September. Begint MAURITS alleen te leeren op de luyt van M^{r}. JERON̄ voor 3 gl. ter maendt. Myn grootevaeders oudtste Broeder.
October. Arithmetica begost by M^{r}. SAMUEL. [1])
November. 6 November 1606 venit JOANNES DEEDEL in myn dienst om de kinderen te leeren.

1613.

De Armade onder P. VERDOES hadde 't landt gecost wel 1.500.000 gl. en 't retour beliep geen 15.000 gl.

12 Mey. Cymbalum CONSTANTINI.

19 „ Incipiunt filii mei institutiones Juris discere.

---

[1]) SAMUEL CLOOT, zie bl. 8.

18 July. Moeder nae Bergen op Zoom, die Godt geleyde met haer geselschap. Graef HENDRICK vertreckt uyt den Haege, om van 's Graevenweert 't convoy van Provisie tot Gulick te doen.

23 „ Trekt deselve naemiddagh met 't Convoy van 's Graevenweert nae Gulick en logeert een myl booven Cleef.

7 Augusti. VALKENBORGH met der Staten beslooten brieven aend' Eertshartogh, nae Brussel.

21 „ Redit VALKENBORGH.

1616.

5 January[1]). VAN WELY door JAN PARYS, Camerling en LA VIGNE leelyck vermoort in 't huys van syn Excellentie.

15 Maert. 't Lyck van WELY gevonden in den Asput van het Hoff.

6 Mey. JAN PARYS ende LA VIGNE gevangen, ende GOSPYN om suspicie van Broeders[2]) gelt gestoolen te hebben.

8 „ Bekennen eerst van 't gelt, en daer nae met torture PARYS oock de moort gedaen te hebben.

9 „ Idem LA VIGNE sonder pynen.

20 „ MAURITS en CONSTANTYN myne lieve soonen vertrekken nae Leyden in de studie. Godt wiltse wysheyt gheeven en bewaeren.

22 „ Artritis redit.

20 July. Profectus sum Ultrajectum, cum MAURITIO et CONSTANTINO.

28 „ Abii Ultrajecto Amsterdamum.

2 Augusti. Redii Amsterdamo.

15 November. Decessimus Antverpiâ.

18 „ Revertor Antverpiâ.

1618.

18 January. Les goutes.

15 Maert. CONSTANTIN gaet nae Zierikzee.

23 Mey. Ambassadeurs gaen nae Deenemarken.

7 Juny. CONSTANTIN mon fils pour Angleterre.

12 „ Vertrock ick nae Utreght met MAURICE myn soon.

Bl. 2. 18 „ Myne lieve doghter CATHARINA gestorven s'avonts omtrent 10 uyren.

31 July. Syn Excellentie licentieert de Waertgelders tot Utreght.

Pr. M. 24 September. S. Ex. vertreckt alomme de magistraten te versetten als Delft, Schiedam, Gornichem, Hoorn &c.

---

1) Zie over dezen moord op den Amsterdamschen juwelier VAN WELY, BAUDARTIUS *Memorien*, Arnhem 1624, VIIIe boek, bl. 39 en de Sententie by den Hove van Hollandt bij TIELE, *Bibl. van Ned. Pamfletten*, No. 1166.

2) Deze was griffier van Prins MAURITS en werd behendig bestolen, toen hij „met den dronck bevangen was."

28 en 29 September. Tusschen die twee daegen, 's naghts LEEDENBERGH sigh selven omgebracht, synde gevangen in den Haege.

2 November. Rediit feliciter CONSTANTINUS filius. Gratias Deo.

6 December. LIER moritur.

12 „ LIER sepultus.

1619.

Trouw, Eer en Reght
Naemen Schalck tot een kneght,
Schalk neegh en boogh
Tot dat men hem in den raedt toogh,
Nu heeft Schalk soo geneegen en geboogen
Dat Trouw, eer en reght in den Raedt niet en mogen.

Oostende ter maent bereekent 200.000 pond aen polver verschoten, meest 1500 pond daegs. Bergen op Zoom A° 1622 verschiet aen polver d' een door d' ander 6000 pond Polvers daeghs.

7 January. Syn Excell^tie^ nae Utreght, CONSTANTIN met.

Myn night de Wed^e^ van J. BACKS sterft savonts omtrent ½. 10 uyren.

12 „ S. E. rediit Ultrajecto, et una filius meus CONSTANTINUS.

13 „ Night BACKS wordt begraeven.

3 (February.) Moeder cum filiis filiabus Amsterdam ad nuptias MARCI AUCUPIS × VOOGELAER.

14 „ Mater rediit Amstelodamo.

13 Maert. BARNEVELT onthalst 's morgens nae 9 uyren, op 't Hoff voor de groote saele.

15 „ Gesententieert teegens LEEDENBERGH.

18 „ Gereyst nae Breda.

22 „ Van Breda nae Antwerpen.

28 „ Van Antwerpen tot Breda.

29 „ Van Breda in den Haege.

27 July. Nae Middelburgh et redux.

2 Augustus. Gekoomen te Sluys.

8 „ Van Sluys.

9 „ Thuys gekoomen.

October. Aen myne huysvrouwe gegeeven tot betaelinge van onse schulden by provisie — 400 gulden.

Voor den Treves hadden wy wel 56.000 voetvolks en 4400 Paerden assistentie van Vranckryck en 1.950.000 gl. in 't jaer. DE BIE[1]).

---

1) Zonder twijfel wil CHRISTIAAN HUYGENS, evenals in de beide eerste aanteekeningen op het jaar 1622, te kennen geven, dat DE BIE hier zijn zegsman geweest is.

't Seedert 1594 tot 1614 alle jaer by Hollant ten aghteren gegaen het een jaer door het ander, wel 800000 gl. De leghers kosten beliepen niet min als 1.200.000 t'elken jaere.

Bl. 3. Natalitas mea 22 Aprilis op S^{t}. Joris avondt woonsdagh 1551 's naghts tusschen 10 en 11 uyren reght voor elven.

Grofgeschutgieter heeft 6 gl. voor salaris op 't hondert en geniet 10 ponden voor lacage op 't hondert, ende gebruyckt 2 deelen Sweetse zeughen, en 1 deel Hongers cooper, of van ander gegooten geschut.

1620.

Teegen 't Flerecyn seyt my PHL. BOURGEOIS, dat moet neemen, Hoppe gesooden in rooden wyn, 't selve omslaende terstondt versaght, en in 3 daegen heel geneest.

25 April. Nae 2 uyren nae middagh vertreckt myn lieven soone CONSTANTYN nae Venetien met den Ambassadeur AERSSEN. Godt wil hem over al syn leydsman syn. Amen.

27 „ Aen myn huysvrouwe gegeeven 200 gl. tot betaelingh van schulden. In October 1619 nogh gegeeven 400 gl.

3 Mey. Les gouttes.

30 Juny. Ick gae weeder in den Raedt, uyt het Flerecyn.

25 July. Night VOGELERS met 5 doghters en een maet komt t'onsent speelen.

7 Augustus. CONSTANTIN mon fils retourné de Venise sain et sauf graces à Dieu.

11 „ Son Exc: part vers le camp à s Graevenwaert. Dieu le garde de mal.

11 September. Myn Huysvrouw, 2 doghters en ick vertrekken met myn Clercq en een meyster nae Antwerpen. Neme met tot reysgelt 200 gl. en nogh voor my, omtrent apart 58. 8 st^{rs}.

17 October. Vertrokken van Antwerpen nae 's Graevenhaege.

19 „ Syn wy wel t' huys gekoomen.

1621.

23 January. Myn soon CONSTANTYN vertrekt reght op de noen mette Ambassadeur nae Engelant, als Secretaris van de Ambassade. Godt wil hem geleyden en bewaeren. Amen.

26 July. Ick, myn huysvrouw, soonen en doghters vertrekken nae Amsterdam.

17 Augustus. Weedergekeert van Amsterdam.

23 „ S. Excell. vertrekt nae 't Leeger, Godt geleyde hem.

5 December. Vertrekken de Ambassadeurs nae Engelant en met hun myn soone CONSTANTYN, die Godt bewaere, Amen.

1622.

Vrankryck heeft ons de laetste 3 jaeren geassisteert met 1.900.000 gl. s'jaers. BYE. Olie van sout [1]) gesmeert op 't flerecyn versaght terstond. Thresor. DE BYE.

1) Het is niet duidelijk te zien, of men hier *sont* of *sout* moet lezen.

In den jaere 1622 furneeren de 7 Provintien soo ordinaris als Extraordinaris 12 millioenen, 4 mael hondert, twee en twintigh duysent, 317 gl. en daer teegen de Drenthe nogh 1 ten 100 weesende 1.242.232.

7 January. 't Proces van VAN DORTH in rapporteurs handen.

8 „ 't Flerecyn valt my aen.

3 Maert. Ben weeder van 't Flerecyn geneesen en in den Raedt gegaen.

13 „ MAURICE myn soon vertrekt op de verpaghtinge.

15 „ Oogentroost in 't werck gestelt.

27 April. Potus ex China.

18 Mey. Myn Heer Prince HENDRICK trekt te velde. Godt geleyde ende bewaere hem.

13 July. S. Excell^tie trekt met het Leeger te velde. Godt wil hem en al den leeger bewaeren. Amen. Bl. 4.

27 „ Geintercipieerde brieven seggen, dat de Coning van Bohemen is tot Sedan afgecoomen. Hertogh CHRISTIAEN VI en graef van MANSVELT, ende heuren hoop, sterk synde 15.000 man en wel 10.000 Paerden, schynende nae Trier te willen comen door Lorraine en voorder nae Luxemburgh. Quid tandem ?

26 October. Chyragrâ en het huys en kaemer gehouden.

13 December. Ick vertreck nae Amsterdam op 't Huwelyck sluyten van Night YSABEAU VOGELERS.[1])

22 „ Weer t'huys gekoomen van Amsterdam.

Van Depesches en paspoorten en vereeringen van gelde binnen dit heel jaer beloopt t' saemen 4194
Van geschenken wel 300
Van Sauvegarders door de ontf^rs uytgegeeven 't seedert 10 Sept. 1621. 308
Van Sauvegarders uytgegeeven seedert April 1622 308
5110

5000 pond broots uyt een last Rogge, eer meer als min.

1623.

12 January. Wy vertrekken.

13 „ Myn huysvrouwe en Soonen, en beyde doghters nae DEEDELS bruyloft t' Amsterdam.

29 April. Gaet de Vloote uyt Goeree, Godt geeve se voorspoet.

10 Augustus. P^r. HENDRICK vertreckt nae 't leeger, Godt geleyde ende bewaere hem, Amen.

15 „ S. Excellentie vertrekt nae 't leeger, Godt geleyde ende bewaere hem, Amen.

---

[1]) In het Kerk-inteekenboek van Amsterdam lezen we haar ondertrouw op 19 December aldus: JOHAN DEEDEL, Raed-ordinaris in den hove van Hollant ende Seelant, out 34 jaren, geass. met syn vaeder WILLEM JOOSTEN DEDEL, woonende in den Haege, ende ISABEAU VOGELAER, out 25 jaeren, geass. met MARGRIETA VAN VALKENBURGH, haer moeder, wonende in de Barndesteech.

Remedie teegens 't Flerecyn.

R. Sassafras 2 Oncen.
Rad. China 2 Oncen.
Polypod: 3 Oncen.
Rhabarb. 1 Once.
Seneblad 1 Once.

Grof gestooten in een groote stoop wyn gewykt en alle morgen een roomerken.

1624. MANU PROAVIÆ SUSANNÆ HOEFNAGEL.

9 January. Werdt onsen soone MAURICE, Secretaris van den Raedt van Staeten gemaekt.

·7 February. Is myn lieven man deeser waerelt overleeden op een Woensdagh 's mergens ten 9 uyren, nae dat hy omtrent 7 weeken was sieck geweest, de eerste 3 weeken van 't flerecyn, dewelke doe oovergingh, en de leste 4 weeken van een slytende coortse, en is seer christelyk in den Heer ontslaepen, en den 11e der selver maent seer eerlyck begraeven in de Groote kerk in 's Haege aghter op 't Coor, in 't selve graf daer myn saelige Moeder ende 2 doghters begraeven syn geweest, alwaer ick nu eene kelder van hebbe laeten maeken.

CHRISTIANUS HUGENIUS. Natus 22 April 1551. hora undecima vespertina. Denatus 7 Febr. 1624 hora nona, ergo Annos vixit 72, dec. menses. Uxor ejus SUSANNE HOEFNAGEL, nata 28 October 1561.

[Zooals ik reeds in de Inleiding zeide, bestaan er nog een paar bladen met eigenhandig door HUYGENS geschreven aanteekeningen over zijn leven en zijn daden, welke handschriften ik ter onderscheiding A. en B. genoemd heb. Daar zij een belangrijke leemte in het *Dagboek* aanvullen en vooral over de jeugd van onzen dichter een helder licht verspreiden, laat ik de opgaven over de jaren 1595 tot 1626 hier volgen, terwijl ik de aanteekeningen over het tijdvak 1626 tot 1678 als noten aan den voet der bladzijden plaats. In handschrift A leest men het volgende:]

1596.

4e de Septembre je fus né. Babtizé. Parains. Eo anno le Cardinal ALBERT entré en Gouvernement. L'expedition des Anglois et Hollandois sur Calis. Hulst perdu. Le Roy de Danemarq, etc couronné.

1567. 1.

Entre Juin et Juillet je cheminoy seul à l'aage moins de 10 mois, et en mesme temps commençoy à parler parfaictement.

1598. 2.

Environ Janvier j'eschappoy le feu, à quelques moiz moins d'un an et demi.

In handschrift C. (overgenomen uit JORISSEN *Constantin Huygens* I bl. 341):

Je fus né à la Haye en la Noblestrate l'an 1596 le 4m de Septembre, qui fut lors mercredi.

Je fus babtisé jeudi après à la chapelle de la Court.

Mes parains furent le conseil de Braband et de par icelui les Srs NICOLAS BRUYNINCK et ANDRIES HESSELS, conseillers dud. Conseil, et aussi de son Exc., ainsi que le Sr LOUIS MEGANCK, Conseiller de Brabant. Item le Sr JUSTIN DE NASSAU, lors admiral de Zelande. Ma paraine fut la ville de Breda et de par icelle DAN. AGNETA VAN DER HAGHE, femme du Sr GODEFROY MONTENS, lors Bourguemaistre de la ville.

Je cheminay seul, n'ayant encore 10 mois du tout. Quando locutus!

A quelques mois moins d'un an et demy, j'echappay le feu, ut in MAURITIO.

Je fus frotté à 1½ an. La rougeolle.

Environ Decembre à l'aage de 2 ans et 3 moiz je chantoy les X commandemens lire, escrire

1599. 3.

1600. 4.

1601. 5.

En cet an ayant 5 ans j'ay apprins la musique: dancer. Adde de vocum impotentia.

1602. 6.

1603. 7.

En febvrier à 6 ans 5 moiz de la viole.

Environ Octobre (ayant 7 ans et un moiz) DOMINIQUE le françois. 6 moiz.

1604. 8.

En febvrier à 7 ans 5 moiz j'apprins du luth. près de la Princesse souvent.

Après DOMINIQUE, en May, BROUART vint, regul. gram. comediae gall.

1605. 9.

En Jullet soubs BROUART je commencoy le Latin.

En Aoust BROUART partit.

Apres d' ANRALD le Latin (1½ an). Puis de PHILIPPE.

1606. 10.

Petite verole credo.

6 Novembre DEDEL vient. leges latine loquendi.

Patris regulae.

1607. 11.

1° Novembris coepta prosodia Latina. DEDELI prosodia. vid. ipsam. De poesi mea, belg. praesertim.

1608. 12.

21 Octob. Rhetoricae figurae coeptae.

1609. 13.

Julio. Grammatica graeca.

In handschrift C.:

A l'aage d'un an et demy (*onleesbaar*).

A deux ans et.... mois je chantay les X commandemens.

Mon père n'a point marqué á quel aage j'apprins à lire, mais que fort jeune je l'apprenois aveq grande facilité comme mon frère; hic de fratre sed ego (*onleesbaar*).

écrire (*onleesbaar*) après la main italienne bonne.

La musique il m'enseigna en 6 Semaines et chantay parfaitement devant les 6 ans.

A six ans et 5 mois j'appris 6 à 7 sepmaines à toucher le violet d'un Anglois.

A 7 ans et un mois nous commençames le français soubs DOMINIQ, 6 mois de suite.

A 7 ans et 6 mois, qui fut en febr. 1604, je commençay la luth et continay 1½ ans; depuis j'appris encore un ½ ans à 10 ans: j'excellay.

Apres DOMINIQ, BROUART vint et demeura 15 mois de May 1604 jusqu'en Aout 1605. Vide MAUR.

A 8 ans et 8 mois je commencay le Latyn soubs qui (*onleesbaar*) ce fut en Juillet 1605 soubs BROUART, apres D'ANRALD ½ an: depuis de PHILIPPS. Tum DEDEL 6 9bre 1606: hic abiit 6 Aug. 1613.

12me d'Octobre. Arithmétique SAM. CLOOT.
A cheval circa hoc tempus 6 sepm.

1610. 14.

25 Martii Prosodia graeca.
Hoc anno Praecepta Rhetorices a fratre.

1611. 15.

Hoc anno HONDIUS. Dic de miniatura, Boetseren, gieten.
Perspective —
ad mathematica ventum erit.
et tunc de pictura Lauterahonii(?).
25 Novembris cum Patre Bruxellas.

1612. 16.

In Jan. cum Patre apud Jesuitas.
30 Jan. Bruxellis decedimus.
In Feb. ad Patrem in Zelandiam.
8 May. ELISABETH[1]) obit.
Martio. in Zelandiam ad Patrem. Batrachomyomachia.
Hoc anno coepi perspicillo uti. Julio Logicam sub EGLIZEMIO.

1613. 17.

Primus annus in Pooten.

25 Apr. Pique mousquet.
30 Octobre. seller brider etc., chevaux; fac huius hic(?) mentionem quamvis supra facta sit. Glande marqueren.
1° may. Sphera soubs EGLIZEM[2]). Eodem die saltationes.
Aug. 13. DEDEL abit Disputat. scribo jambos.
Scribo ei graecam epistolam[3]). Physica. Medica. Alchym. Profum. Methaph. Ethica. Graeca mac epist.

1614. 18.

In 't Voorhout.

Fratris morbus.
12 May. Espinette.
19 May. Institut. sub avunculo. — Escrime.

In handschrift C:
Je fis des vers premiers que bien sçavois grammaire ou syntax.
l'An 1609 12 Oct. Arithmétique de CLOOT. A cheval 6 Sepmaines (*onleesbaar*).
Marquer chez HONDIUS 3 mois. Peint, échanché (*onleesbaar*). Miniature.
Piques, mousques — In de Pooten begost te woonen
Logique EGLISEM — 25 April 1613
Na tum picques et mousques.
1° May (*onleesbaar*) begost (Pater) soubs EGLISEM 16 Juli Logica.
Ce même jour à danser
Langue Italienne, 2e Juny 1613 PHILIPS navigat (?)

1) Een zuster van CONSTANTYN HUYGENS.
2) 16 *Julii, Logicam* wat hier eerst stond, is doorgehaald, even als vele andere woorden, waarvan de meeste tengevolge van het doorschrappen geheel onleesbaar zijn geworden.
3) Bewaard onder de Latijnsche brieven van HUYGENS No. 18.

1615. 19.

Februar°. In Italicae ling. rudimentis cum BIONDI, et LIERE depuis. diu intellexeram linguam. Scribo Gram. Ital.

11 May cum matre Amersfort. discours praestitisse non habere, sm̄ Patrem.

29 Septemb. Praxin incipimus.

Hoc anno in Geometricis fui sub COBBIO. Epithal. D'HOUTAIN. circa hos annos in Gallicis versibus fui. DOROTHEAE[1]) innotui.

1616. 20.

In feb. Geometriam patri obtuli, quae et a Principe visa. Hic de omni mathesi mea.

20 May Leidam. — Ars memoriae. Semina Linguae Anglicae.

Dechiffrere varie exercui.

1617. 21.

. . . . May disputo publice.

22 Aoust. Praxin incipimus.

4 Septemb. Praxin absolvimus.

1 Novemb. frater in Secretaria.

1618. 22. Auris surda

19 Januar. Forestiere.

In Febr. flores Sydneianos excerpo.

15 Martii. Ad HUBERT Zierixzee.

7 Jun. En Angre aveq CARLETON.

18. CATHERIN[1]) meurt. Almanach

2 Novembre reversus ex Anglia cum episcopis[2])

In handschrift C.:

Institutiones Justiniani 19 May 1614.
Espinette sous Mr. PIERRE. 12 May 1614.
Chez le procureur BOOT.
11 May 1615 cum fratre Ultraj. et Amersfort.
29 Septemb. 1615 praxin cepimus.
A Leiden 20 May 1616. Ad (?) meam disputationem.
EICKBERG vien (?) 24 May 1617.
22 Aug. 1617. Praxin incip. id. post Leiden.
4 Sept. 1617. Praxin Absol.
1 Novemb. MAURITS comptoir.
19 Jan 1618. (*onleesbaar*).
15 Martii 1618. Je vay à Zierixzee.
7 Juni 1618. Je vay en Angleterre avec CARLETON, } hic qua
18 dito CATHRIN meurt. } Ang. Gestasant
2 November 1618. Je reviens d'Ang. avecq les evesques.

1) DOROTHEA VAN DORP, zie JORISSEN, *Constantin Huygens* I, bl. 171.

2) De zuster van CONSTANTYN.

1619. 23.

11 Febr. ANNAE ROEMER innotui, et HOOFDIO ceterisq.

7 Jan. cum Principe Ultrajectum nihil.

Almanach. 22. Dordrecht ad Synod. cum Patre.

22 Mart. Antenuptialia BEAUSTE.

Julio. iter cum d° ASPEREN.

1620. 24.

25 Aprilis. Venetias.

Junio versus sacros edidi et Septembri. Belgice.

7 August. reversus.

Hoc anno in Epitaphiis Delphicis fui.

1621. 25.

23 Jan. cum 6 Legatis in Angliam.

Epitaph. Delph. 30 Aprilis reversus.

Hoc anno circa Anagrammata fui. HOOFDIO innotui.

5 Decemb. cum AERSENIO, BAS,[1]) in Angliam.

THORIO[2]) innotui.

. . . . . reversus.

1622. 26.

Jun. versus Anglicos tento.

22 Octob. diploma equestre.

27. l'Accollade. Et ab equo lapsus.

1623. 27.

13 Feb. ex Anglia reversus.

1624. 28.

9 Jan. frater secretarius.

7° Feb. obit pater.

26 Feb. In Angliam cum AERSSENIO et JOACHIMI.

Mayo. Apprentissage Espagnol sub . . . .

5 Jul. reversus.

Decemb. equum primum emi.

In handschrift C:

7 Jan 1619. cum princip. Ultraj.

25 April 1620. Vers Venise.

7 August. 1620 reviens.

23 Jan. 1621 avecq les 6 Ambrs vers Angre

5 Dec. 1621 avec AERSSEN, BAS, amb. vers Angre

1) Hier volgt nog een woord, dat ik niet heb kunnen ontcijferen; de heer J. C. G. BOOT meende, dat er in verkorten vorm *Secretarius* stond. Dit staat er echter m. i. niet.

2) Dr. RAPHAEL THORIUS, een bekend Engelsch dichter onder de regeering van koning JACOBUS. Zie over hem JORISSEN, I bl. 74 en 117 en het daar aangehaalde artikel in BAYLE *Diction. Historique*, IV 357.

1625. 29.

Hac hyeme tornare coepi.

14 Jun. vers Waelwyck.
15 „ Principem saluto.
16 „ Colloquor et remittor ad paucos dies.
17 „ Remittor ad postridie mane.
18 „ Recipior Secretarius. et Hagam.
29 „ Redeo in castra. postridie occupor.
25 Jul. e castris redimus.
16 Septemb. Delphis in funere principis.
21 Octobre. Voyage en Flandre etc.
9 Novemb. redimus.

MANU AVI MEI CONSTANTINI HUGENII.

1626.

20 July. Son Excell. part pour l'armée. Bl. 5.
8 September. Ego Amstelodami.
11 „ Ultrajecti.
12 „ Arnhemi.
13 „ Emmerici.
15 „ l'Armée à Millingen.
21 „ l'Armée à Vyaen.
3 October. Camisade du comte VAN DEN BERGHE [1]) au quartier de nostre Cavallerie.
27 „ l'Armée part de Vynen, nous logeons à Roseau.
28 „ à Doornick.
1 November. à Emmerick. l'infanterie ès bateaux.
10 „ à Aernhem. les troupes en garnison provisionelle.
13 „ S. Excell. installé au Gouvernement de Gueldres.
18 „ Festin de ceux de Gueldres.
19 „ S. Excell. à Utreght. FREDERICUS HENRICUS.

In handschrift A:

Aeger circa Jun. et quoqueversus!
20 Jul. principes sine me in castra.
8 Sept. Amsterodanum et in castra.
13 „ Emmerick apud Principem.
15 „ Armée à Millingen.
21 „ A Vynen.
3 Oct. Camisade Com. VAN DEN BERG.
27 „ Armée de Vynen.
13 Nov. S. Exe installé Gouverneur de Gueldres.
18 „ festin à Aernem.

1) HENDRIK, graaf van den Bergh, een der zonen van Graaf WILLEM, den zwager van Prins WILLEM I; hij was dus de volle neef van FREDERIK HENDRIK.

20 November. S. Exc. installé et festoyé par les Estats d'Utreght
22 „ Festin de la ville d' Utreght à son Ex.
23 „ Son Ex. à la Haye. Ego Amstelodami.
25 „ Ego Hagae.
29 December. Ego Haga Amstelodamum.

1627.

10 February. Nascitur primogenitus DORPII.
21 „ Ego Leidae.
22 „ Amsterdami cum sorore GEERTRUDA et fratre.
24 „ Pacta nuptialia conclusa, et coram consistorio.
13 Maert. 1 Annonces.
20 „ Amstelodamum cum sorore GEERTRUDA.
21 „ 2 Annonces.
28 „ 3 Annonces.

SUSANNA VAN BAERLE, Avia. Pater ejus JOHANNES VAN BAERLE. Mater JACOMINA HOON.

6 April. Uxorem posthume duco.
27 „ Ego cum matre, sororibus et uxore Hagam.
18 Julii. Emmerico ad exercitum Milligen.
19 „ A Millingen, Aelten usque.
20 „ Castra metatur ad Grollam.
25 „ Prima valliductio ad urbem.
30 „ Tormenta majora adhibita.
18 Augustus. Grolla de compositione mittit. Occidit GUILIELMUS[1]) NASSOVIUS Hollandiæ Admiralis summae spei. die connubii 136.
20 „ Præsidium hostile Grollâ educitur. Deo laus in secula.
25 „ STABROEK cum omni turma ad nos transcurrit.
28 „ CARLETON legatus in castra pervenit.
2 September. CARLETONIUS discedit e castris.

In handschrift A:

20 Nov. S. Exc installé et festoyé à Utrecht.
24 „ S. Exc. Hagam. ego Amstelodamum.
25 „ Ego Hagam.
29 Decemb. ego Amsterodamum.

1627. 31.

22 Jan. iter Amsterodamum cum fratre et sorore.
24 „ Nuptialia conclusa. et coram consistorio.
20 Mart. Amst. cum sorore GEERTRUDA.
6 April. 3° paschat. uxorem duco.
27 „ cum uxore Matre etc. Hagam. ob oculum sororis tardius.
8 Jul. cum principe in castra.
20 „ Castrametatur ad Grollam.
20 Aug. hostis Grollâ exit.

1) WILLEM VAN NASSAU, heer van la Leck, de oudste der bastaardzonen van Prins MAURITS; hij was gehuwd met ANNA VAN DER NOOT.

26 September. Castra movemus et ad Lochem ponimus.
27 „ Ad Zutphaniam.
28 „ Intrat Princeps Zutphaniam, et exercitum dimittit.
30 „ Princeps Daventriae.
1 October. Princeps Arnhemi.
5 „ Ego Doreweert.
10 „ Princeps Burae.
11 „ Culemburgi et Vianae.
13 „ Hagam reversi omnes.
14 „ In domum nostram intramus. Bl. 6.
Obit SARA VAN ERP, Uxor fratris DAVIDIS VAN BAERLE.
15 „ Ego cum fratre Amstelodamum sepeliendae sorori vesperi.
17 „ Hagam reversi summo mane.
27 November. Principissa parit filiam.
30 „ HOOFT ducit 2am uxorem.

1628.

22 January. Obit Ultrajecti HIERONYMUS VAN UFFELEN.
16 February. Nascitur patri[1]) DORPIO filia, circa 10 matutinam. CONSTANTINUS HUGENIUS, Patruus
18 „ Discedit Princeps Bergam. ego ob valetudinem Hagae relinquor.
10 Mart. Nascitur Primogenitus meus.
17 „ Baptizatur filius CONSTANTINUS.
10 April. Ego cum Principe Amstelodamum.
14 „ Domum redimus.
27 „ GOGH Thesaurarius, MUS Graphiarius creatur.
4 May. Dris RUMPHII CHRISTIANI CONSTANTINI baptismati adsto.
22 Junii. Cum uxore, fratre et sororibus[2]) Delphi, Roterodami, Goudae.
23 „ Ouwaeter, Montfort, Ysselsteyn, Vianae.
24 „ Culemburgh, Burae.
25 „ Wyck, Amersforti.

In handschrift A:
26 Septembr. castra mota.
Per Burén, Culemb. Vianen Hagam omnes reversi 11 Octob.
13 Octob. in domum meam intro.
1628. 32.
18 Feb. Princeps Lillo etc., ego propter valetudinem domi.
10 Martii. nascitur CONSTANTINUS.
18 ditto babtizatur.
10 Apr. ego cum Principe Amsterdamum. 14 reversi.
4 May. filium dni RUMPHII ad sacrum fontem levo,
22 Jun. cum uxore, fratre etc. speelreis. 7 Jul. reduces.

1) Het handschrift heeft hier duidelijk: *patri*, m. i. moet hier echter *fratri* gelezen worden.
2) Dr. TH. JORISSEN leest hier, m. i. ten onrechte: *Sorori C(onstancia)*, zie zijn *Constantin Huygens* I, bl. 208.

26 Juny. Naerden, Mudae.
27 „ Wesip, Amstelodami.
1 July. Purmer, Beemster, Purmerend. Amstelodami cum matre.
6 „ Wyck, Haerlemi.
7 „ Hagam omnes reduces.
2 September. GEORGIVS DVX BVCKINGAMIAE interimitur.
4 „ Ego cum Principe Roterodamum Dordraci.
5 „ Geertruydenberg.
6 „ Willemstadt.
7 „ Steenbergen.
8 „ Bergae ad Zomam.
15 „ Ste Maertensdyck et Bergâ reversi.
18 „ Bergâ decessum per Steenbergam.
19 „ Hagae reduces.
16 October. Harlemum cum uxore et sorore GEERTRUDA.
17 „ Frater DAVID[1]) uxorem RACHEL GODIN ducit.
20 „ Beverwyck, etc.
21 „ Hagam reversi.
26 „ Principissa parit filiam 2am.
27 „ Cum frewl: PORTUGALLIAE et uxore Leidam.
23 November. HENRIETTE AMALIA, Princesse d'Orange, se baptise a la cour. Parains ceux de Zelande, de Dordreght et d'Amsterdam. Comtesses de CULEMBURGH et Dame de BREDERODE.

1629.

14 January. Hagam redit P. HEINIUS ab expeditione velleris Aurei.
17 „ Rex Bohemiae naufragium facit, amisso filio primogenito et nobilibus tribus.
16 Mart. Obit Genevae AEMILIA[2]), Princeps Portugalliae.
29 „ Obit JACOBUS DE GHEYN[3]) Pater.

CHRISTIANUS HUGENIUS Patruus. Bl. 7.

4 April. Ego Leidae.
14 „ Nascitur secundus filius meus.
18 „ Baptizatur CHRISTIANUS meus.

In handschrift A:

4 Septemb. cum Principe Bergam etc. 19 Hagam reduces.

1629. 33.

14 April. nascitur CHRISTIANUS meus. 18 Baptizatur.

1) DAVID VAN BAERLE, de broeder van CONSTANTYN's echtgenoot.

2) EMILIA, dochter van prins WILLEM I, geboren 10 April 1569 en gehuwd den 7 November 1597 met EMANUEL, prins van Portugal.

3) JACOB DE GHEYN, schilder en plaatsnijder, die zich in 1615 had laten opnemen onder de broeders van het St. Lucasgilde in 's Gravenhage; daar HUYGENS de plaats niet noemt, zal hij daar overleden zijn. Zie *Archief voor Ned. Kunstgeschiedenis*, IV. bl. 1.

24 April Princeps ad exercitum proficiscitur.
1 Mey. Princeps ad Sylvam Ducis castra metatur.
3 „ Ego cum fratre Goudam. deinde solus per Schoonhovam, Gornichem.
4 „ Bommel et in castris Comitis ERNESTI.
5 „ Mane apud Principem Vugtae in castris.
8 „ Obit SCHMELSING[1]) mane hora fere 1a post mediam noctem.
28 „ Prima tormenta in urbem explodit comes ERNESTUS.
16 Juny. Equum Wolfium a DESCHAMPIO emo 250.
28 „ Obit Avunculus ZUERIUS horâ 8 matutina. ZUERIUS avunculus Avi mei.
1 July. GUILIELMUS FAMARS[2]) sclopo ictus interit ad Sylvam Ducis.
2 „ Avunculus ZUERIUS sepelitur me absente.
4 „ Baro MAUVE prœliando interemtus. Comes HENRICUS (BERGENSIS) tentat Sylvae ducis immittere 2000 sclopetarios.
9 „ Cornu majoris propugnaculi deseritur et occupatur.
10 „ BOUROGER interimitur.
11 „ Cap: COUVREAU interemptus.
12 „ RACHON Judaeus Lusitanus Hispanicam lectionem meam inchoat.
17 „ Comes HENRICUS castra amovet.
18 „ Deserit hostis propugnaculum majus.
19 „ Idem et minus, et pone mole novâ expellitur et princeps hostium castra lustrat.
23 „ Affertur de transitu hostis in Velaviam.
27 „ Cum principe Crevecoeur.
30 „ GRENU[3]) nocte vulneratur.
3 Augustus. Cor: HACQUET obit ex morbo. ego cum principe Crevecoeur.
4 „ Cuniculo inverso Galli repelluntur.
6 „ 2° Cuniculo nihil profectum.
9 „ Hostes molem penultimam Comiti MAURITIO cedunt.
10 „ Obit GRENU.
11 „ Plurimae litterae GROBENDONKII ad nos deferuntur.

In handschrift A:

24 „ Princeps Sylvamducis obsessum proficiscitur, ego 3 May sequor ob puerperium.
8 May. SCHMELZIUS obit Vuchtae.
28 Junii. obit avunculus ZUERIUS.
In Julio Hispan. a Judaeo RACHON disco fundamenta.
Augusto. literas GROBENDONQUII explico, et ante alias.

In handschrift B:

1629. CHRISTIANUS nascitur 14 April.

1) NICOLAAS SMELTSING, Ritmeester van den Prins van Oranje; hij werd in Heusden begraven. Zie OUDENHOVEN *Beschrijvinge der stadt Heusden*, 1743, bl. 203.

2) LOUIS DE LEVIN, heere van FAMARS, Kolonel in dienst van de Staten-Generaal; hij werd den 8 Juli in Heusden begraven. Zie t. l. a. p.

3) PAULUS DE GRENU, Overste, Goeverneur van Yzendyke. Zie over zijn betrekking met HUYGENS de *Bijdrage tot de kennis en het karakter van Constantyn Huygens* door SCHINKEL, bl. 44.

13 Augustus. Flumen, et fosso Urbis impleri coepta.
15 „ Cum principe Crevecoeur, et circum castra universa. eodem die Amersfortia Cæsarianis redditur.
19 „ Weesel a DIDENIO[1]) invasa, et expugnata.
23 „ Gratiarum Actio pro victoria Wesaliana, et obit VERE Lt. Coronel.
24 „ Cæsariani Amersfortiam direptam deserunt.
28 „ Cum principe Crevecoeur. Nascitur Fratri DORPIO filia 2ª.

DORP Frater Avi mei.

8 September. Cum principe Crevecoeur. Copiae FERENTS lustrantur.
10 „ Molem ultimam semilunarem expugnant Angli.
11 „ Obsessi de deditione mittunt HERBERTO imperati obsides intrant BROCHEM[2]) et F. CARREY.
12 „ Adferunt postulata, ABBAS BERN, decanus, BUS BEQUIUS et APPELMAN.
13 „ Obsides exeunt HERAUGUIERE et. BEREVOETS.
Uxor, et sorores GEERTRUDA et SARA Crævecoeurum.
14 „ Signantur conditiones. Uxor et sorores in castris.
17 „ Exit præsidium, et Ecclesiastici urbe Sylvæ ducis.
20 „ Domum abit uxor et sorores. ego una Crevecoeur.
8 October. Equum candidum pro Cantherio Sauterii permuto.
9 „ Obit Hemerti JOANNA DE HINOJOSA, lectissima mulierum.
23 „ Exercitus dissolvitur. nos Sylvæ ducis cubamus.
24 „ Princeps Wesaliam, ego cum Principissa Hagam.
25 „ Hagam sospes redeo. Deo laus sit in aeternum.
3 November. Princeps domum sospes redit. Deo gloria in aeternum.

DORPII uxor, soror aviae meae.

17 „ Obit filia 2ª AMELIA fratris DORPII.
19 „ Terrae mandatur in aulâ,
27 December. J. HINOJOSA [3]) ducit MACHT: WASSENARIAM.

1630.

16 January. Facit uxor abortum.
20 Maert. Mittor Amerongam.
23 „ Redeo Hagam.
12 April. CHRISTIANULO Lac ademptum.

In handschrift A:
Septembri uxor me invisit.
24 Sept. Princeps Wesaliam, ego Hagam cum principissa redeo 25. Princeps 3 Novemb.
In handschrift B:
1630. 15 Jan. Zulichemum intro.

1) OTTO VAN GENT, heer van Dieden.
2) Deze was Ritmeester en Baljuw van Bergen op Zoom.
3) JOHAN D'HINOJOSA, Ruwart van Putten en MACHTELD VAN WASSENAER, eerste Staet-Juffer van de Princesse van Oranje.

28 May. Incipit Collatio Hagae super Suylesteyn.
8 Juny. Nascitur primogenitus Angliae.
15 July. Cum uxore, EYCKBERG et sorore GEERTRUDA Zulichem.
19 „ Bommeliam.
20 „ Asperam, Vianae, Ultrajecti.
21 „ Leydae, Warmontium.
24 „ Hagam reduces.
11 Aug: Obit HENRIETTA AMELIA NASSAVIA circa 11 vespertinam.
26 „ Obit ELIZABETHA ZUERIA circa 4 matutinam.
29 „ Cum Principe Ysselsteinam.
1 Sept: Buram.
2 „ Princeps Rhenam. ego limites Zuylesteyn definio.
3 „ Ego cum BRAKELIO Zuilichem.
4 „ Redeo per Beest Buram.
6 „ D^na^. Princeps Burâ, Sylvam ducis.
7 „ Nos Bomelii jentamus. Sylvae ducis prandemus.
9 „ D^na^ Princeps Eyndhoviam.
10 „ Sylvâ ducis Princeps Ravesteinium et Graviam.
11 „ Graviâ, Neomagi pransi, cubamus Emmerick.
12 „ Princeps s' Heerenbergh prandet.
13 „ Resae prandet, Vesaliae cubat.
15 „ JUNIUS Vesaliâ Ultrajecti missus.
16 „ Cum principe Vesaliâ Arnhemum.
17 „ Rhenae pransi apud Regem. Amersfortii cubamus.
18 „ Huys ter Eem, Naerden pransi, Muyden Wesep cubat, ego Amsterdamum.
20 „ Princeps Wesopâ. Hagam redit.
21 „ Ego cum matre et sorore Hagam redeo.
15 Octob: Cum principe Roterodamum et per maximam tempestatem Dordracum.
16 „ Dordraco discedimus usque ad Slaeck.
17 „ Zierikzeam appellimus.
18 „ Veram appellimus remis.
19 „ Middelburgum appellimus. Ego tristi de matre nuncio revocor, et post coenam Consiliarii munus a principe obtineo.
20 „ Horâ 7 Middelburgo decedo. 4 Dordraco, 7 Rotterdamo, 12 Hagam appello.
24 „ Hagâ cum BEAUMONTIO, discedo horâ 12^a^ diurna.
26 „ Veram et Middelburgum appello.

Avus Consiliarius Principis.

In handschrift B:
19 Octob. in consilium admittor, 15 Nov. ingressus.

29 Octob: Cum principe Flissingae epulamur et cubamus.
30 „ Princeps Groedae cubat, ego Slusae.
31 „ Princeps Slusam appellit.
Bl. 9. 1 Nov: Princeps Ardeburgum it et redit.
2 „ Oostburgi prandemus, Ysendicae cubamus.
3 „ Biervlitii pransi, vela facimus totâ fere nocte.
4 „ Lilloam anchoram jacimus 4ât matutinâ.
5 „ Pransi in Keyzershooft Goesiorum. Middelburgum redimus 5a vespertinâ.
8 „ Nocte Princeps male se habet.
11 „ Middelburgo et Verâ discedimus meridie, mediâ nocte Delfshaviam appellimus.
12 „ Mane circa 7mam Hagam redimus.
15 „ Ingredior in Senatum Principis.
4 Dec: Princeps primam concionem a morbo audit.
9 „ JUNIO[1]) controversia numaria facio.
24 „ Iterum cum JUNIO discepto.

1631.

19 Jany. Obit SARA VOGELER[2]) NIEUPORTII Uxor.
12 Maert. Soror DORPIA[2]) filium parit LODOVICUM WOLPHARDUM 8a vespertinâ. Principissa abortum facit noctu.
LUDOVICUS HUGENIUS Pater. 13 „ Nascitur mihi liberorum tertius LUDOVICUS circa 10mam vespertinam.
30 „ Baptisma LUDOVICI mei
9 April. ADR. PAEUW Syndicatum Hollandiae adipiscitur.
17 Mey. Cum principe Ultrajectum.
18 „ Arnhemum. PHILIPPUS DORP SARAM BAERLIAM[2]) ducit.
20 „ Emmerick.
25 „ Emmerika cum nostrâ classe supra Tielam, Ochten.
26 „ Ante Willemstadt.
27 „ Ad Rammekens.
30 „ Watervlietii cum omni exercitu.
1 Juny. Maldegem.
2 „ Fossam Brugensem trajicimus.
4 „ Muelen castra metamur.
5 „ Maldegem.
6 „ Coperyck.
7 „ Waetervlitii.

In handschrift B:

1631. 13 Mart. LUDOVICUS nascitur. Chalouppes.

1) JUNIUS was eveneens Secretaris van FREDERIK HENDRIK.
2) Zie over deze personen de genealogische Bijlagen.

9 Juny. Ad Ysendyckium naves conscendimus.
10 „ Ad Rammekens in anchoris.
11 „ Ad Arnemuyden.
12 „ Ad Stavenisse, cum principe Ste Maertensdyck.
14 „ Prandemus Dordreght, ad Slierick in Anchoris.
15 „ Curru Gorkom, ibi Uxores.
16 „ Uxores Zulichemum. Princeps Workom. Domina Gorkom.
17 „ Ego Zulichemum. Uxores Heusdam. D^na^ princeps Workom.
18 „ Princeps cum exercitu Drunam, prandemus Heusdae.
20 „ Heusdae cubo.
26 „ Obit JUSTINUS NASSAVIUS. Princeps Sylvae ducis prandet. Uxor Zulichemum.
28 „ Princeps Heusdae cubitum it, ego Zulichem eo, redeo.
30 „ Uxor cum sororibus Zulichemo Hagam revertuntur.
4 July. Princeps Heusdam mane cubitum it.
5 „ Omnem equitatum lustrat.
14 „ Mane Princeps Heusdam cubit.
18 „ Regina Mater Galliae in Hannoniam se proripit.
19 „ Ordines Gelriae futuri Imperii diploma Principi GUILIELMO deferunt. Bl. 10.
21 „ Princeps Heusdam cubit.
25 „ Princeps Heusdae cubat. SHERWOUTERS arrive d' Orange.
1 Aug: Princeps Heusdae cubat. Exit BOUILLON cum 300 equitibus.
2 „ HANAU, BERINGUEN, S^r^. SURIN ad Bredam proeliantur feliciter.
3 „ MIEROP in Cameram Rationum Hollandiae adsumitur.
7 „ Cum principe Geertrudinbergam, et reversi. Principissa redit Heusdam.
9 „ Princeps Heusdae cubat. CECYLL mihi equulum.
10 „ Mittor Hagam ad PAWIUM.
11 „ Appello Hagac.
13 „ Redeo Drunam in castra.
14 „ Rex Bohemiae principem in castris invisit.
15 „ Princeps Heusdae cubat. Rex cum Principissâ in castris prandent.
19 „ Obit Ducissa TREMOUILLE, Chateaurenardi.
20 „ Princeps Heusdae cubat.
28 „ Redit JUNIUS in aulam.
30 „ Princeps Heusdae cubat.
3 Sept: ibidem.
4 „ Principissa in castris prandet.
5 „ Castra movemus Geertrudinbergam. Navigo cum principe usque ad Willemstadt.
6 „ Horâ 12^â^ nocturnâ ad Bergam in anchoris.

7 Sept: Sub meridiem intramus Bergae.
8 „ Castra metamur Noortgeestii.
10 „ Princeps Steenbergae prandet.
12 „ Hostis Rosendael et in Princelant castra metatur.
13 „ Classem Antverpiensem 80 velorum expugnamus.
18 „ Hostis exercitum Rosendalio, et ex Princeland educit Antverpiam versus.
24 „ Princeps relicta hostis castra lustrat. Steenbergae prandet.
3 Octob: Cum principe Lillo.
4 „ In castra reditur.
13 „ Princeps Valkenissam.
14 „ Redit sub auroram in castra.
19 „ Obit a meridie RIHOVIUS Bergae.
28 „ JUNIUS excedit castris.
29 „ Equitatum omnem noctu dimittimus.
30 „ Hostis copias in praesidia ducit.
3 Nov: Copias in praesidia dimittuntur, princeps Bergae cubat.
5 „ Bergâ discedimus.
6 „ Clunderti cubamus.
7 „ Platae cubamus.
8 „ Sommeldickae cubamus.
9 „ Goedereedam, Brilae cubamus.
10 „ Hagam feliciter redimus.
17 „ JOANNES SPYCK famulatum meum ixit.

1632.

28 Janv. Pingor a VAN DYCKIO, cum arbor in aedes lapsus esset.
2 Febv. Cum uxore Leidam.
3 „ Uxor natam fratris DAVIDIS [1]) SUSANNAM ad fontes exhibet.
4 „ Redimus Hagam.
Bl. 11. 8 „ Obit ROCH. NIEULANDIUS.
18 „ Mittor Leerdam, principis RATZEVILII causâ.
24 „ Soror Uxoris SARA [1]) parit primogenitum.
Obiit DUDLEY CARLETON senior in Angliâ.
25 „ LUDOVICULO nutrix ademta.
1 Maert. Rheda nostra subversa.

In handschrift B:
1632. 28 Januar. VAN DYCK me depingit. Arbor in domum lapsa.
1) Zie over hen de genealogische Bijlagen.

16 Maert. Cum Uxore, et sponsâ GEERTRUDA Leidam, et renuo(?).

25 „ Obiit JUSTUS VOGELAER. [1])

26 „ Causam dico contra JUNIUM in camerâ ordinum.

28[2]) „ Soror GEERTRUDA nubit PHILIPPO DOUBLET. [1])

April. Parit d^na^ principissa filiam tertiam circa 11ma antemeridianam.

Avia Uxoris meae Soror Avi nostri.

20 May. Baptismo ISABELLAE CHARLOTTAE NASSAVIAE assistunt Ordines Ultrajectini Curia suprema et Provincialis Rationarii Hollandiae. Annulum perdideram.

25 „ Cum principe Hagâ ad exercitum. Isselsteini cubat.

26 „ Prandeo Vianae, cubo Burae.

27 „ Prandet Burae, cubat Neomagi.

30 „ Moocki castra metatur.

31 „ Well castra metatur.

1 Juny. Arsen Arx capitur, castra metatur ad Veenlo.

3 „ Cum Venlona de deditione transactum, et obit comes ERNESTUS[3]).

4 „ Postero die Stralenses exeunt, item praesidium Venlonense.

5 „ Ad Ruremundum castra et cum iis transactum.

6 „ Exit praesidium Ruremundanum, ego immittor.

7 „ Castra ex adverso Maseyck, in pago Roesteren.

8 „ Castra non mota ob pontem.

9 „ Castra in pago Haeren.

10 „ Castra ad Maestright.

14 „ PINSSEN prima tormenta explodit. Pinssen duciss. Lantsp. appell.

15 „ Noctu vineas incipimus.

18 „ Noctu tormenta ex castris principis incipit.

19 „ Equulum CECYLIUM, marchioni GEVRE dono.

2 July. Hostis pontem tentat. Obeunt D'ESTIAULX, FOUILLOU, etc. Uxor Zulichemum profecta.

4 „ Parit primogenitum D^a^. DE ASPEREN.

6 „ Obit DE FRESNE. Vulneratur MORGAN.

7 „ DOLMAN vulneratur.

16 „ Noctu nepos CALVARDI caesus. BEZU vulneratur.

In handschrift B:

Nubis Soror GEERTRUDE 28 Mart.

Maestricht, ASPEREN natus 4 Jul. Ob. ALB. GIRARD.

1) Zie over hen de genealogische Bijlagen.

2) Volgens het handschrift van het *Dagboek* zou GEERTRUID HUYGENS den 28 April gehuwd zijn; handschrift B geeft 28 Maart als datum op. Dat dit de juiste datum is, blijkt uit de aanteekening in het *Dagboek* op 16 Maart, daar GEERTRUID toen reeds ondertrouwd was.

3) ERNST CASIMIR van Nassau, stadhouder van Friesland.

19 July. Hostium equitatus equos aurigarios praedatur. St. SURIN vulneratur. VARINUS interemptus.

22 „ Obit Comes DE HANAU circa meridiem. MARQUET vulneratur, noctu proxime sequenti Hostis iterum ad Mosam repellitur 70 captivis.

1 Aug: Obit MARQUETTE.

5 „ Cum principe Argenteau. Obit St. SURIN circa 11 matutinam.

11, 12„ Preces publicae. Obit HARWOOD. Appellit Dux NIEUBURGH. It, redit NIEUWBURGIUS in castra hostium et ex iis.

13 „ It iterum.

17 „ Grandis eruptio obsessorum, Angli multi caeduntur. Obit comes OXFORD; et PAPENHEYM mane incipit et repellitur feliciter. BOERMANIA obit.

20 „ PAPENHEIM castra mutat. BROUN obit etc. Maestright de deditione tractat.

23 „ Exit praesidium Maestrighti.

27 „ Exercitus Hispaniensis castra movet.

31 „ Sub vesperam versus Rhenum redit PAPENHEIM.

2 Sept: Exercitus Hispaniensis Diestam it.

5 „ STAKENBROEK cum PINSSIO Limburgum.

8 „ Exit praesidium hostile Limburgo.

15 „ Princeps et Comes HENRICUS VAN DEN BERGH conveniunt Genlis.

23 „ Iterum ibidem conveniunt.

12. 25 „ Appellunt deputati Ordinum Brabantiae etc.

27 „ Prandeo Peterschenii.

28 „ Decedunt deputati Bruxellenses.

4 Octob: Redditur RANDWICO Weert oppidum.

11 „ Appellunt 10 deputati Ordinum Hispaniensium

17 „ Exit omnis noster equitatus in Brabantia.

20 „ Redit equitatus, capto Landen et Hanuto.

21 „ Obit BENTHUSII filius et Vivant.

24 „ Redeunt FERESTEYN et HAERSOLTE in castra.

26 „ Princeps Bruxellensium epulo excipitur.

28 „ Appellit Bruxellam Dux NIEUBURGIUS.

26 „ Bruxellenses epulo excipiunt Principem.

2 Nov: Discedit Princeps cum exercitus Trajecto, castra metatur ad Beek.

3 „ Castra metatur Honingen, visitur a Comite HENRICO.

4 „ Prandemus Annendael. Princeps DE CHIMAY in via. Castra metatur Herkenbosch et ad Roeram.

6 „ Princeps Roeremundam ambulat.

7 „ Comes GUILIELMUS Orsoiam cum copiis mittitur.

8 „ Comes HENRICUS (BERGENSIS) principem invisit.

9 Nov: Dux NIEUBURGH Dalembroeck cubat.
10 „ Prandit cum principe.
11 „ Cum illo princeps.
13 „ Castra metatur Kaldekirch, Breil et Broght.
14 „ Castra metatur Wanchem, &c.
15 „ Comit. STAUFFEN venit. Nocte incendium Witsi.
16 „ Princeps per Wagtendonck Kempas, ubi cum Electore prandemus.
18 „ Castra metatur Tuistien. Obit Rex Bohemiae Moguntiae.
19 „ Castra metatur Afferden.
20 „ Castra metatur Moke.
21 „ Exercitus in praesidia missus vehementi frigore. Princeps Neomagi prandit cum magistratu.
23 „ Princeps infra Gornichem navigat. cubo Zuylichem.
24 „ Princeps prandit Roterodamo, cubat Hagae. Ego Dordraci coeno.
25 „ Prandeo Roterodami. cubo Hagae. Laus Deo.
4 Dec: Appellunt Hagae deputati hostiles.
7 „ Prima Deputatorum allocutio ad Ordinum.
9 „ Obit Heu! ALBUS GIRARDUS, vir incomparabilis.
14 „ Appellit Hagae Comes HENRICUS BERGENSIS.
16 „ Appellit Hagae Comes DE WARFUSÉ.
20 „ Obit LUCRETIA DE FAMARS, morte nobilissimâ.
24 „ Obit MARIA NOBELARIA Archelii Uxor.

1633.

5 Jany. Alluunt chart: duc: Aurelian: Gravesandæ.
8 „ Obit Hagae $\overline{ps}$ et Veenhusius circa 8 matutinam.
16 „ Nubit Soror CONSTANTIA domino WILMIO. Soror Avi mei.
25 „ Parit Soror SARA Admiralis DORPII[1]) Uxor filiam alteram circa undecimam vespertinam. Soror Aviae meae.
28 „ Soror GEERTRUDA P. DOUBLETII[1]) Uxor parit primogenitum circa 4^{am} matutinam. Soror Avi mei primogenita.
9 Feby. Assisto Baptismati JACOBAE CHARLOTTAE fratris Admiralii in Templo majore.
23 „ Pompa funebris comitis HANOVII Hagae.
27 „ Defertur mihi per BERINGAMIUM, ordo S. Michaelis cum litteris Regiis etc. Avus ordine S. Michaelis a Rege Galliae honoratus.
6 [Maert] Obit infans DORPII quam ad baptisma susceperam.
9 „ Sepelitur.

In handschrift B:
Obit MARIA NOBELARIA Archelii 24 Dec.
1633. 16 Janu. nubit soror CONSTANTIA WILMIO.
27 Febr. ordo Michaelis mihi collatus 21 Mart.
Plantantur tiliae ante aedes meus.

1) Zie over hen de genealogische Bijlagen.

21 [Maert] Plantantur tiliae e regione aedium mearum.
26 „ Sepelitur MARCULUS DEDELII. [1])
Bl. 13. 5 April. Cum uxore Henmeriam.
7 „ Redimus.
27 „ Cum principe Hagâ Ultrajectum.
28 „ Arnhemi cubat.
3 Mey. Cubat Princeps Embrici, ego ad Concilium Electoris mittor.
4 „ Princeps supra Santen cubat.
5 „ Ego ibidem appello.
9 „ Exponitur exercitus et castra in monte metamur.
11 „ Prope Rhynberkam procedimus.
12 „ Ad urbem progressi, redimus in prima castra.
SUSANNA HOEFNAGLIA. Avi mei mater nata 28 Octob: 1561. Denata 16 Mey 1633. Annos vixit 71 et 7 menses.
13 „ Ad urbem castra metamur.
16 „ Inchoantur vineae ad urbem. Obit Hagae mater charissima 3ª matutina.
20 „ Affertur mihi ad Rhynbergam nuncius de obitu matris.
21 „ Sepelitur.
22 „ Ex castris primo flumine Arnhemum ad Principissam eo.
23 „ Arnhemo Neomagum et cubo Zulichemii.
24 „ Appello Hagae a meridie.
1 [Juny.] Zuylesteinium adeo, et cubo Arnhemi. Rheynbergam de redditione tractat. Adeo Principissam aegram.
2 „ Emmericum eo, comitatus uxorem et filiam JUNII.
3 „ Illas Vesalii linquo et in castra redeo.
4 „ Exit obsidium Rhynbergâ.
8 „ Cum Principe Maenam, Roeroort et reduces.
11 „ Nocte CALRAND[1]) Legionem ROEVEROSII invadit feliciter.
14 „ Cum principe Vesaliam, et ad castra reversi.
18 „ Cum principe Orsoiam et reversi.
24 „ Equitatus Rhynbergâ Cliviam.
25 „ Exercitus in naves imponitur et Neomagum navigat. Princeps Arnhemum.
Princeps GUILIELMUS NASSAVIUS 2us. 4 [July[2]).] Princeps GUILIELMUS caligas viriles sumit.
7 „ Cum principe Arnhemo Neomagum et ad Voornam descendo, ineo solus, Bommeliae aeger cubo.
8 „ Zulichemium appello.
11 „ Incipitur Zulichemi moles viminea mea.
13 „ Aeger Zulichemo Hagam proficiscor et pervenio.

1) Het handschrift heeft hier duidelijk CALRAND; het moet echter zijn CALLENWERD. Zie COMMELIN *Leven en bedrijf van Frederik Hendrik*, I bl. 176.
2) Het handschrift heeft hier *Juny;* het is duidelijk, dat dit foutief is.

8 Aug. Naeldtwici decimas principis vendo.
9 „ Uxor GEORGII ZUERII parit secundogenitum.
10 „ Henmeriam eo cum Uxore.
13 „ Leidae prandemus cum HUBERTO.
15 „ Prandemus Harlemi, cubamus Alcmariae.
16 „ Prandemus in Huygenwaert, redimus per Hoogwoude etc.
17 „ Musicae vacamus Alcmariae.
18 „ Prandemus Harlemi, cubamus in Hemmerîâ.
19 „ Redimus Hagam.
24 „ Proficiscor Haga per Gorichem, cubo Zulichemii.
25 „ Per Bommel Sylvae ducis appello et cubo.
26 „ Boxtelii in castris appello.
4 [Sept.] Princeps castra movet Boxtel et nocte quiescit in apertis campis propter Roy.
5 „ Castra ponit Geldorpii.
6 „ Castra ponit Leendae.
14 „ Leendâ Dommelam et castra metamur.
15 „ DIMMERIA in Italiam proficiscitur
25 „ Princeps mihi dat equum dono.
29 „ Castra mota, quiescimus apud Peer et Groot-breugel. Bl. 14.
30 „ Castra posita Soetendael et Bessem.
1 Octob. Castra ponimus in pago Lauffelt.
3 „ Castra metamur in monte S. Germani e regioni Viseti.
12 „ Parit uxor PHILIPPUM meum hora 10ª pene excurrente matutina. Cubo Leodii. PHILIPPUS HUYGENIUS patruus.
13 „ Princeps castra movet, pontem Mosae transit.
14 „ Ipse quiescit Messchi, copiae passim, ego Leodio redeo.
19 „ Affertur mihi nuncius de Uxoris puerperio, Mazanieli.
8 Nov. Redimus cum Principe Hagam.
10 „ Baptizatur PHILIPPUS meus.
1 Dec. Obit ISABELLA CLARA EUGENIA Infanta Hispaniae, circa 5^{am} matutinam.
21 „ Soror CONSTANTIA parit primogenitum suum circa meridiem.
Deficit Annus

1634.

. . . . . .
. . . . . .

In handschrift B:
12 Oct. PHILIPPUS natus.
22 Dec. Nascitur CONSTANTINUS WILHMIO.
1634. deest.

1635.

25 Mart. CONSTANTINUS caligas sumit.

Patruus. 29 „ Cum uxore, DE MORIO et CONSTANTINO Amstelodamum.

6 April. Amstelodamo discedimus, cubamus Hemmerii.

7 „ Domum Redimus.

15 „ Princeps pede laborat. CHRISTIANULUS globulum deglutit.

20 „ Adsto baptismati MAURITII, JACOBI fratris secundogeniti loco N. CAMPII affinis ejus.

25 „ VAN DER HOEVIUM in carcerem duco.

18 Mey. Cum principe Hagâ Ultrajectum.

19 „ Pransi Zuilistenii, cubamus Arnhemi.

20 „ Vespere Neomagi.

23 „ Cum exercitu Genapii.

24 „ Welti.

25 „ Harringae prope Venlonam.

26 „ Hazelroy prope Rurmundum. Occurrit CALVANDER.

27 „ Transimus Roeram, et Flodorpii cubamus.

28 „ Milten. Occurrit dux BULLIONIUS.

29 „ Meerssen. Occurrunt CASTILIONEUS et BREZEUS.

2 Juni. Exercitus Gallicus Mosam transmittit.

3 „ Noster transit et cubamus Reimpst.

4 „ Coninghsheim prope Tongram, quam viso.

5 „ Gelmae[1]) prope S[t]. Truden. Galli Hoppertingen et Scepperen[1]).

6 „ Montenaci, ubi templum altissimum munitione cinctum. Hanutio praesidium exit. Galli Gingelum.

7 „ Quiescimus.

8 „ Transimus Geetam pontibus et Hilleshemii cubamus misso Tibicine Tirlemontium

9 „ Tirlemontium expugnatur, diripitur, incenditur.

10 „ Quiescimus.

11 „ Roosbekae prope Boutersum castra facimus.

12 „ Diesta a BULIONE occupatur, praefecto de Bie.

16 „ Areschotem a nostris occupatum.

20 „ Discedimus Roosbekâ, per Bossutum profecti, Florivaliae Dylam invito hoste transmittimus, proelio accingimur hostium copiis reductis, in monte frigidissimâ nocte consedimus.

In handschrift B:

1635. 25 Mart. CONSTANTINUS caligas sumit.

15 April. CHRISTIANUS globulum deglutit.

1) Het handschrift heeft hier *Gelrae* en *Supperen*, volgens den *Atlas* van Blaeu Amst. 1635 heeten deze plaatsjes *Gelmen* en *Scepperen*

21 Junii. Meridie castra movemus. Tombeki Lanam transimus, castra facimus Overyssche. Bl. 15.
23 „ Per S^tae^ Catharinae Duysburgh, Vossecapellam profecti, hic considimus. Ego Vurae castram lustro. Princeps equitatu aliquo ad Bruxellam praemisso, ambulat ipse Crayenheym usque.
24 „ Galli exercitum ad Lovanium ducunt, nos impedimentis Kienii detenti, quiescimus.
25 „ Circa meridiem profecti, a sinistrâ Lovanii considimus.
26 „ Castra paulum mutamus.
27 „ Oppugnare Urbem incipimus, apud Gallos Marchio VARENNIUS interimitur.
29 „ Oppidani vehementi eruptione Morgantium adorti, ipsum pene, ex copiis multos interficiunt, Loestinint: (?) signifer: alios, etiam NEELSONIUM, vulnerant, postea defunctum.
3 Julii. Accepto hostem per Vilvordam ad nos ire, ne Ariscoti ac Diestensi commeatum nos intercludat, illico convasamus.
4 „ Pontibus Dylam transmittimus.
5, 6 „ Galli Weesemaliae, nos Geelroy prope Arschotum considimus.
7 „ Per Rillar et Aspricollem profecti, ad Diestam castra facimus.
8 „ Lustramus mane Aspricollem. LIPSII calamo votivo scripsi in Aspero Colle: „VII Julii CIↃ IↃC XXXV CONSTANTER." Circa vesperam Diestam.
9 „ Demerâ, et Swarte Waeter pontibus transmissis infrâ, Diestam (Galli supra) ad Tabernam Witlap considimus $^1/_2$ horae itinere a Beringen. Galli Lummen.
10 „ A dextris Peere. Galli Helchteren castra facimus.
11 „ In itinere aciem erga hostium nunciatum adventum instruimus, castra ad Weert, Galli Stramooyen facimus. In Itinere nuntiantur Galli contra Croatas in acie stare, subsistimus, et per Leveroyen Heerthuysen profecti. Neerae castra facimus. Galli Woggenum.
12 „ Diesta per WYNBERGIUM AYTONI deditur.
27 „ Castra movemus, Mosâ trajectâ sub Ruremundâ considimus Beselen.
28 „ Castra facimus sub Venlona. Galli supra oppidum; nuncius fertur de Schenkenschans capto. Princeps mediâ nocte in 20 Turmis equitum et 2000 peditum discedit.
29 „ 4^a^ Pomeridianâ Neomagi appellit. Exercitus uterque magno itinere sequitur Genappam usque.
30 „ Appellunt Mokam et Neomagum.
31 „ Gravis deliberatio inter principem et Ordines.
5 Aug. Princeps Neomago Panderen in castra profectus.
17 „ Obiit Marchio D' AYTONA horâ 8 matutinâ Gochii.
1 Oct. E castris discedo 3^a^ matutinâ et Randenbroek appello 3a pomeridiana Uxor Ultrajectum 7^a^.
4 „ Appello cum Uxore et CONSTANTINULO et LUDOVICO Arnhemium.

5 Oct. In castra redeo.
7 „ VAN CAMPEN in castris.
8 „ Una Rosendalium excurrimus, et Arnhemi cubamus.
9 „ In castra redeo.
17 „ Cum principe Arnhemum.
23 „ Ad exercitum redimus.
5 Nov. Obit Dux LERMAE Imperator exercitus Hispanici, Hamontii.
12 „ Cum principe Zuylesteynium.
15 „ Redimus Arnhemum.
18 „ Arx Bylandia sive Halt hosti erepta.
19 „ Eo Princeps.
21 „ Redit Arnhemi.
Bl. 16. 14 Dec. Principissa Arnhemo Hagam, et uxor mea.
15 „ Ego cum principe Neomagum et Graviam.
16 „ Gravia St. Andreae usque et ibi in anchoris. Uxor eadem nocte in periculo naufragii infra Schoonhoviam.
17 „ Sylvae ducis appellimus.
18 „ Discedimus Sylvâ ducis.
19 „ Appellimus Vlaerdingiae et Honselerdici.
20 „ Redimus Hagam salvi, post 7 menses et dies duos. Deo laus in saecula.

1636.

9 Febr. Nascitur Sorori DOUBLETIAE filius secundus circa secundam pomeridianam.
30 April. Castellum Schenkii recuperatum.
8 Mey. Princeps Honselaerdyckum.
13 „ Redit Hagam.
21 Juni. Sepelitur IDA, infans affinis DORPII Architalassi.
6 Juli. Parit soror WILHMIA filium primum, liberorum tertium CONSTANTINUM, circa 6am matutinam.
Uxor MAURITII HUGENII Fratris Avi mei. 8 „ Parit soror HUGENIA filium tertium CONSTANTINUM circa 10m vespertinam.
14 „ Proficiscor cum Uxore et CONSTANTINO Amstelodamum ad nuptias N. HATTINGII et MARIAE BECKER.
19 „ Mudae prandemus, cum VOSSIO, BARLAEO, etc.
21 „ Harlemi cubamus.
22 „ Teilingii apud HAULTERIVIUM prandemus, Hagam redimus.
21 [Aug.] Cum principe Hagâ discedo ad exercitum per Delfshaviam usque ad Dordracum navigamus.

In handschrift B.
1636. Jul. Nascitur WILHMIUS.
Deze woorden zijn echter weder door HUYGENS doorgeschrapt.

22 [Aug.] Ad Herwerdam in anchoris.
23 „ In pago Litte ad exercitum appellimus.
26 „ Ego cum principe Buram pauco comitatu. Ibi Landtgravius appellit.
29 „ Redimus ad exercitum, appellit Lantgravius.
4 Sept. Natali meo, cum exercitu discedimus ad Hedicksche Maes.
7 „ Sprangam usque profecti castra metamur.
5 Nov. Cum principe Hagam salvi redimus, exercitu dimisso.
16 „ Assisto cum M. C. DORPIA, Baptismati, PHILIPPI CONSTANTINI filii 2. Affinis mei Admiralis DORPII.
1 Dec. Dominus DE LECKE et BEEVERWAERT inter nobiles Hollandiae adsciscitur.
9 „ HUYGENS Serg^{t}. Maj^{r}. Legionis Walonicae ducit uxorem filiam unicam PAWII HEEMSTEDII.
13 „ Obit subito PHILIPPUS CONSTANTINUS Admiralis Affinis.

1637.

11 Jan^{r}. Turnebia Comitissa Rheni parit filiam primogenitam.
12 „ Incipimus mandata Principis Titulo Celsitudinis inscribere.
1 Feb^{r}. Obit Graphiar LE SAIGE, biduo ante apoplexiâ tactus.
5 „ Sepelitur.
7 „ Vendo domum meam APOLLONIO SCHOTTO Senatori.
10 „ Parit Principissa circa 1^{am} a meridie filiam quintam.
15 „ Obit FERDINANDUS I Imperator Viennae.
17 „ Parit soror DOUBLETIA filium tertium JOANNEM circa 4^{am} matutinam, nisu duarum dumtaxat horarum.
22 „ Assisto Baptismati JOANNIS DOUBLETII.
4 Mart. Proficiscor cum CONSTANTINULO meo Ultrajectum. Bl. 17.
5 „ Charissimum puellum VAN DER GALLIO, doctori medicinae trado, quod bene vertat.
6 „ A meridie Ultrajecto discedo.
7 „ Appello Leidam mane, a meridie circa 6^{am} domi redeo.
13 „ Nascitur circa 20 minut: post undecimam vespertinam SUSANNA mea, filia 1^{a}, quinta liberorum. SUSANNA HUGENIA myn moeye en naemaels Schoonmoeder.
16 „ Baptizatur a LOTIO, testibus Affine Admirallio, Sorore WILHELMIA, et cognatâ DEDELIA.
30 „ Acutissimo morbo, sub horam duodecimam nocturnam affligitur charissima puerpera mea.
6 [April.] Apparent Asphte miserae uxori meae.

In handschrift B:
1637. 12 Jan. Princeps Celsitudinis titulum assumit.
13 Mart. SUSANNA nascitur

16 [April.] Trucidatur Leodii consul LA RUELLE in aedibus comitis DE WARFUSE, qui poenas atroci morte protinus dat cum 45 conjuratis Hispanis et omni famulitio.

29 „ Efferro aegram meam in domum affinis Admiralii et nocte insequenti prosternitur in gravissimam recidivam.

1 May. Transfero familiam in aedes novas.

4 „ Obit GEORGIUS ZUERIUS circa 5 postmeridianam.

SUSANNA VAN BAERLE, Avia mea, nupta 6 April 1627, Obiit 10 Maji 1637.

10 „ Spiritum Deo reddit 30 min: post quintam vespertinam Heu! delicium meum. Heu anima mea.

16 „ Terrae cadaver mandatur frequentissimo comitatu.

17 „ Intro in novas aedes, Heu! sine meâ turture.

19 „ Redeo in Aulam a Principe vocatus.

CATHARINA ZUERIA.

28 „ Introiit in contubernium meum cognata CATHARINA ZUERIA.

3 Junii. Rediit Ultrajecto CONSTANTINULUS egregie restitutus et sanatus.

1 Julii. Obit MARTINA JOACHIMI, uxor cognati MARTINI SNOECKAERT.

7 „ Cum Principe Hagâ discedo. vesperi ad Killam anchorâ jactâ.

8 „ Transimus Killam, et expectamus reliquam classem.

9 „ Navigamus Platam usque.

10 „ Procedimus usque in Slaekium quem transire nequimus validiore vento contrario impediti.

11 „ Progredimur usque ad Goesam, quam lustro.

12 „ Appellimus ad Classem, ad Rammekens.

MIRKENIUS Paedagogus.

17 „ Intrat in familiam meam ABRAHAM MIRKENIUS paedagogus.

20 „ Discedimus e Zelandiâ, et exscendimus in littus Noortgeestii.

22 „ Profiscimur cum exercitu Rosendalium usque.

23 „ Ad Bredam castra locamus.

14 Aug. Exercitus hostium Rynbergâ discedit.

18 „ Nocte vineas ducere incipimus. MORGAN leviter sauciatur.

1 Sept. Fossa operis coronati transita. GORINGIO perfractus ictu tormenti minusculi. CHARNACAEO caput glande ferreâ trajectum.

7 „ Cornutum opus fortiter expugnatum.

ARAVSIVS
BREDAM
EXPVGNAT
SEXTA
OCTOBRIS.

6 Octob. Bredani de deditione agunt.

10 „ Exit Bredâ Praesidium Hostile.

In handschrift B:
10 May. Uxor obit. Breda.

Bl. 18.

AUXILIO
SOLIVS DEI
AVSPICIIS
CONFÆDERATI BELGII
IN OCVLIS HISPANORVM
XXIII IVLII OBSESSAM
XIIX AVGVSTI OPPVGNATAM
BREDAM
ARAVSIVS EXPVGNAT
SEXTA OCTOBRIS

3 Nov. Exercitus in praesidia, Princeps Bredâ proficiscitur.
7 „ Cum domino dominâque salvus Bredâ Hagam redeo, Deo laus in saecula.
18 Dec. Excidit mihi Adamas.
19 „ Obit subito PETRUS COENIUS amanuensis.
31 „ Assisto nomine D. VOGELAER cum SPIERINGIO, baptismati JOANNAE, filiae sororis CONSTANTIAE.

1638.

5 Jan. Imponit mihi Princeps functionem defuncti COENII.
11 Feb. I. WOLPHARDUS BREDERODIUS ducit LOUISAM CHRISTINAM SOLMIAM.
15 „ Nascitur DEDELIO filia.
19 „ Obit Apoplexiâ J. HES Piershilli dominus.
20 „ Hastiludia BREDERODIA. Excipio Reginam Bohemiae, Principes etc. domi meae.
22 „ Hastiludium rursus.
23 „ Hastiludium postremum.
25 Mart. Obit.... DE HOUTHAIN Hoogwoudae Dominus post meridiem phtisic:
16 April. Obit circa meridiem Leidae PETRONELLA VAN BAERLE dilectissimae quondam uxoris meae soror.
4 May. Cum DOUBLETIIS, sorore et cognatâ ZUERIA Harlemum et vicinos hortos lustro.
6 „ Hagam redimus.
25 „ Cum Principe et dominâ IJsselsteinii prandemus. Burae cubamus.
28 „ Cum Principe Vornam ad exercitum appellimus.
2 Juny. Princeps Buram.
3 „ Ad exercitum redit.
6 „ Cum principe Buram proficiscor.
7 „ Redimus ad exercitum.
10 „ Cum omnibus copiis Vornâ discedimus. Ad Workomium subsistimus.
11 „ Navigamus usque in Blaeck.
12 „ Noctu circa auroram ad Bergam anchoram jacimus.

13 „ Exscendunt copiae. Princeps ad Bergam prandet, cubat Noortgeestii. Comes GUILIELMUS paludes ditionis Waes superat nocte.
14 „ Comes GUILIELMUS capit propugnacula Verrebroek, Steelandt et Calloo etc.
17 „ Occumbit comes MAURITIUS A NASSAU, GUILIELMI Filius Adolescens.
6 July. Princeps praesidia aliquot Flandriae lustrat, ego Valkenissâ Cloetingam iter facio.
7 „ Aliquot pagos Zuydtbevelandiae Occidentalis permeo, Goeze prandeo et in Castra redeo.
8 „ Princeps ad exercitum revertitur.
1 Aug. Obit cognata mea uxor, Cor[1] BALFOUR Bergae circa meridiem.
11 „ Cum principe et exercitu Noordgeestâ Sprundel usque profecti.
12 „ Bredae prandemus. Exercitus Teteringen per Bredam.
13 „ Loonae.
14 „ Sylvae ducis prandemus. Exercitus Hintum. Regina mater Galliae appellit.
15 „ Princeps Reginae valedicit, et in castra se recipit.
16 „ Exercitus Reeckii prope Graviam pernoctat.
17 „ Masam trajicimus ad Graviam et prope Neomagum castra facimus.
Bl. 19. 18 „ Claerenbeek circa Cliviam castra facimus.
19 „ Steenberge circa Sonsbeeck castra.
20 „ Prope IJssem castra.
21 „ Castra prope Geldram facimus. Comites DE ROXAS, et CONSTANTINI vulnerantur.
26 „ Sex tormenta aenea inter Principis et Comitis HENRICI castra amittimus. Princeps Portugalliae, comes FREDERICUS NASSAVIUS et aliii capiuntur.
29 „ Obit Emmerici Comes DE ROCAS.
5 [Sept.[1])] Exercitum Geldrâ Rhynberkam ducimus.
LUDOVICUS XIV Galliarum Rex nascitur. 6 „ Rhynberka discedimus, ad castra. Nascitur Delphinus Galliae hora 11¼ ante meridiem S. Germani.
7 „ Ad monasterium Bebber.
8 „ Ad Craneburgum.
9 „ Ad Neomagum.
11 „ Velpii prope Graviam castra metamur.
13 Octob. Dimittitur exercitus in praesidia. Graviâ discedimus, ego cubo Zulichem.
14 „ Princeps Hagam appellit mane, ego vespere, Deo laus infinita.
5 Nov. Princeps GUILIELMUS introducitur in consilium Statûs.
1 Dec. Obit circa sextam vespertinam Berg op Zomii CALVARTIUS praestissimus fortissimus. Praecedenti nocte obit P. CUNEUS, magnum Academiae lumen.

In handschrift B:
1638. Calloo.
1639. Nihil.
1) Het handschrift heeft hier bij vergissing: *Aug:*

1639.

2 May. Cum Principe per Dordracum Geertrudinbergam.
3 „ Bredam appellimus.
6 „ Hagam redimus.
20 „ Obit 4a matutinâ Uxor GEORGII DOUBLET.
21 „ Obiit Parisiis 4a matutina P. CAMPANELLA annorum 71.
23 „ Cum Principe Hagam discedo. Prandemus IJsselstein, cubamus Burae.
25 „ Zuylestenii prandemus, Buram redimus.
26 „ Vornam ad exercitum appellimus.

GEORGIUS DOUBLET Suprema Curiae Senator. Avi Paterni uxoris meae frater uterinus.

9 July. Zuilechemium viso cum BREDERODIO. Haeften prandemus, Vornam redimus.
13 „ Cum exercitu vela facimus, prope Hartigsvelt anchoras jacimus.
14 „ Summo mane progedimur. Vesperi ad Berg op Zomum anchoras jacimus.
16 „ Vela facimus circa meridiem, Vesperi ad Barland in anchoris.
17 „ Summo mane progressi circa meridiem exercitum exponimus ad Philippinam.
31 „ Philippinâ cum exercitu discedimus, ad Rammekens anchoras jacimus et navem F. Henricum ex Indiâ reducem Princeps lustrat.

1 Aug. Circa St Maertensdyck in anchoris.
2 „ Summo mane Bergam appellimus et exercitum exponimus.
3 „ Woudam profecti, ibidem pernoctamus.
4 „ Sprundel pernoctatur.
5 „ Bredae prandemus. Teteringen cubamus.
6 „ Loon cubamus.
7 „ Sylvae ducis prandemus, Hintem cubamus.
8 „ Reek cubamus.
9 „ Mosam ad Graviam transimus, cubamus ad molam Moock.
10 „ Claerenbeek cubamus.
11 „ In Monterbergii Sylvâ cubamus.
12 „ Ultra Santen cubamus.
13 „ Ad Rynberck castra metamur. In oppido cubamus.
17 „ Princeps prandet Meursae.
25 „ Cum principe Vezalii prandeo.
26 „ Foeda tempestas, tonitru Rhenobergae.

4 Sept. Rhynberkâ cum exercitu secundo flumine descendimus usque ad Emmerick.
5 „ Anchoras ad Zulichemium jacimus. Ego Tielâ solus Zulichemium navigo, et cubo.
6 „ Navigatur usque ad Willlemstadt.
7 „ Ad Ste Annelandt anchoras jacimus.
8 „ Progedimur Vianam usque.
9 „ Circa meridiem vento deficiente et adverso anchoras ad Berg op Zomum jacimus.

10 Sept. Post meridiem ad Ste Annam appellimus. In Cruyspolder castra metamur.
21 „ Cum Principe ad Cruysschans, Liefkenshoeck et Lillo et in castra reversi.
30 „ Exercitus in naves impositus.
1 [Oct.] Bergh op Zomum appellimus et cubamus.
9 „ Bergâ discedimus. Steenbergae prandemus, cis Willemstadt anchoras jacimus.
12 „ Per Delfshaviam Hagam redimus sub vesperam, Deo Laus.
Incipio febricitare.
30 Nov. Nascitur ad 2^am^ matutinam filius[1]) 2° genitus Principis mei. Deo Laus aeterna.

1640.

15 Febr. Cum CAMPIO Harlemi cubo.
16 „ Amstelodamum appellimus.
22 „ Hagam redimus, per gelati lacûs Harlemensis angulum rhedâ et equo vecti.
10 Mart. Obit D^a^. DE HEENVLIET circa 5^am^ vespertinam.
19 „ Obit affinis SAMUEL BECKER circa 5^am^ vespertinam.
4 April. Terrae motus in Belgio et latius, inter 3 et 4 matutinam.
8 Mayi. Cum principe Dordracum ad exercitum profectus.
11 „ Ad finem Killae tempestate detinemur.
12 „ In Mosselkrekam pervenimus.
13 „ Circa vesperam anchoras ad Rammekens jacimus.
14 „ Obit P. P. RUBENIUS Antwerpiae Pictor incomparabilis.
15 „ Comes GUILIELMUS cum ¼ exercitus Stampershocckum missus.
16 „ Rammekâ discedimus, ad Philippinam appellimus.
17 „ Equitatus demum advenit.
18 „ Exponimus exercitum, et Assenedae pernoctamus, Comes HENRICUS praemittitur pontem straturus.
19 „ Eeckelonae castra facimus.
20 „ Comes HENRICUS frustra transitum tentat, nos subsistimus in campo Maldegemensi.
21 „ Comes GUILIELMUS nocte Soudam transit, nos retrogressi Maldegemii castra ponimus.
21 Juny. Cum Principe sub moenia Gandavi accedimus, et in castra redimus.
29 „ Cum exercitu Eeckelodam retrogressi.
30 „ Assenedae castra facimus. Comes HENRICUS FRISIUS cum copiis praemittitur. S^t^. Annam. Polder Namurensis HAULTERIVIO jungendus.
1 July. Exercitum Philippinae in naves imponimus. HAUTERIVIUS castellum Nassau ad Hulstam capit. Comes HENRICUS Moervaert oppidare tentat.
2 „ Summo mane vela facimus, et ad Polder Namurensis appellimus positio castrorum

---

In handschrift B:
1640. Asseneda.

1) Dit kind, HENDRIK LODEWIJK geheeten, stiert reeds den 29 December 1639.

ad pagum Cuytart, unde Comes HENRICUS discedens cum principe prope HAULTERIVIUM castra facit.

3 July. Vespere ingens pugna ad Quaedtpeerdegat, saucio comite HENRICO cum multis caesis.

4 „ Obit dominus METZ Junior.

5 „ Obit Ritmeester WENGEN et BOLSUM ex vulneribus.

7 „ Ex castris missus, 10½ vespertina Roterodamum appello.

8 „ Summo mane agellum lustro, et Hagam intro. Hofwicum.

10 „ Hagâ discedens mirâ celeritate in castra redeo, ante 11am vespertinam.

15 „ Exercitus in naves impositus nocte vela facit.

16 „ Bergh op Zomum appellimus.

19 „ Woudam profecti, ibi cubamus.

20 „ Sprundelae. Bl. 21

21 „ Bredae prandeo, ab HAULTERIVIO Princeps excipitur ad exercitum. Teteringae cubat.

22 „ Geersbergae castra facimus.

23 „ Cum principe Sylvae ducis cubo. Exercitus Hintum.

24 „ Ad molam Reeck exercitus. Principis GUILIELMI prima militia, quod bene vertat.

26 „ Exercitus Mosam transmisimus, ad molam Moockii castra facit.

27 „ Claerenbeeck.

28 „ Inter Nieuwe Clooster et Gogh.

29 „ Twistede.

30 „ Ad Geldram castra metamur.

2 Aug. Nocte primâ, incredibilis tempestas, cum pluviâ et vento terribili.

3 „ Durat tempestas.

4 „ A Geldrâ discedimus.

5 „ Aen den Reusderbergh.

6 „ Ad Rhynberck castra ponimus.

22 „ Pedites in naves impositi. Eques terrâ iter facit cum curribus. Santenum usque navigamus.

23 „ Ad Schenkenschans ancoras jacimus.

24 „ Ad Neomagum usque descendimus.

25 „ Prope Vornam ancora jacta, foeda tempestate et mira pluviorum nocte.

26 „ Cum principe Buram excurro, et vesperi redimus ad stationem.
Tota Mosae ripâ continuâ pluviâ inaccessibili.

29 „ Mosam cum totâ classe ascendimus, usque ad horae iter infra Graviam.

In handschrift B:

HENRICUS NASS: caesus. A Geldra tempestate pulsi. Groning.

1) HENDRIK CASIMIR I, de zoon van ERNST CASIMIR, was Stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe; hij werd den 7 Januari 1641 met groote praal te Leeuwarden begraven.

30 Aug. Ante meridiem prope Velp appellimus.
31 „ Exercitus ad Graviam castra metatur. Princeps in urbe diversatur.
16 Sept. Gennepenses tentant pontem nostrorum adurere.
25 „ Exercitus dimissus in praesidia.
26 „ Princeps per Neomagum Arnhemum tendit, Rosendael etc adit.
27 „ Arnhemo Ultrajectum.
28 „ Princeps per Leccam Hagâ it, et sani domum appellimus, Deo laus in aeternum.
16 Nov. Cum principe Hagâ Groeningam proficiscor.
17 „ Mane cum diluculo Ultrajecti appellimus. Amersfortium cubamus.
18 „ Elspeet prandemus, Hattum cubamus.
19 „ Swollae cubamus.
20 „ Hasselt prandemus, profecti per Rouveen, Staphorst, Dichlingen et Cockangle, Echten cubamus.
21 „ Beylen prandemus, Assen cubamus.
22 „ Groninghen a meridie intramus magnifice accepti.
23 „ Principi GUILIELMO in Patris obitu Praefectura decernitur.
27 „ Convivio publico splendide Princeps excipitur.
28 „ GOMARUM inviso.
29 „ Groningâ discedimus. Rolden cubamus.
30 „ Coevordiae cubamus.
1 Dec. Hardenbergae cubamus.
2 „ In domo GARSSEN ad pagum Dalfsen prandemus. Swollae cubamus.
3 „ Per Hattum profecti, Elspeet cubamus.
4 „ Amersforti prandemus, Ultrajecti cubamus.
5 „ Princeps per Rotterodamum cum pauco comitatu; ego cum OBDAMIO et RUMMIO eques per Leidam, cymbâ Hagam adeo.

At the end of April LUDOVICUS et PHILIPPUS both an ague both very shurvie (?) but he most after his sicknesse, which in both was (?) short.

Bl. 22 Presently after CHRISTIAN complained of paine in the backe, as if it had beene stone, got some dayelais fevers too, and recovered.

The 6 of May, CONSTANTIN came suddenly pale and sicke from the kermisse, casted much, and fell into a continual fever, with a sore troath, which troubled me much, parting the 8 with the Prince.

CONSTANTINUS post continuam 9 dierum, quum sanatus ipse ad me scriberet elegantem epistolam. Wise in his sicknesse.

CHRISTIANUS kept a swollen face, of the livor as they said.

1641.

5 Mayi. Nubit LOISA DE HOUTHAIN J. HINDERSONIO.

6 Mayi. Obit eadem.
12 „ GUILIELMUS Princeps ducit uxorem MARIAM Britannicam.
13 „ Sepelitur LOISA DE HOUTHAIN.
14 „ Cum Principe et uxore Hagâ discedimus. Cubamus Vianae.
15 „ Prandemus Vianae, cubamus Burae, colico dolore Princeps laborat.
1 Juny. Cum principe Vornam ad exercitum appellimus.
2 „ Lustrat princeps exercitum.
6 „ Cum exercitu terrâ proficiscimur Megam usque.
7 „ Megâ Graviam usque progredimur.
9 „ Ad Genepam castra metamur, et transit comes GUILIELMUS Mosam cum 11 legionibus.
10 „ Princeps GUILIELMUS ex Angliâ Buram appellit.
11 „ KNUYTIUS Burâ in castra venit.
12 „ Legati BREDERODIUS, SOMELSDICUS et HEENVLITIUS in castra appellunt.
25 „ Redit in castra felicissime Princeps GUILIELMUS.
6 July. Caesus Regis Galliae exercitus sub CHATILLON, per Duce DE BOUILLON et LAMBOY.
14 „ Niersam ponte sterni vidimus.
19 „ Obsessi fictâ de caussâ ansam Colloquii dant. Noctu interemptus coronell L^r. HUYGHEN [1]) ende BENKEL [2]) Architalassus castrorum.
26 „ PRESTON de Genepae detitione obsides mittit.
27 „ Transigitur. Ayre deditur. Liefkenshoeck frustra oppugnatur et Tirlemontium invaditur caesâ captâque turmâ Bar: de Boisdelessi^n (?).
30 „ Exit praesidium hostile Gennepâ Venlonam.
2 Aug. Cum Principe Neomagi cubo.
3 „ Redimus ad exercitum.
5 Sept. Exercitus Neomagi in naves imponitur.
6 „ Descendimus Bommeliam usque.
7 „ Zulichemium adeo, navigamus extra Killam.
8 „ In Slaeck et ad S^t. Annelandt.
10 „ Cum Principe ibi ambulamus expectando caeteram classem.
11 „ In 't Goes-diep pernoctamus.
12 „ Ad castrum Rammekens appellimus.
13 „ Ad Philippinam castra metamur. Regina mater Flissingae appellit ex Angliae.

In handschrift B:

1641. Gennep Assenedam rursus. 27 Decemb. obit AERSSENIUS.

1) Door COMMELIN in het *Leven en bedrijf van Frederik Hendrik* I 101 wordt hij genoemd „den vaillanten Kolonel JAN HUYGENS, die den 20 op een toe-wagen met Swart Laken behangen, binnen Arnhem gevoert is, vergeselschapt van vele deftige personen."

2) Bij COMMELIN wordt hij BENKEL, bij AYTSEMA *Saken van Staet en Oorlog* II 783 BEUCKEL genoemd. In het handschrift zijn U en N niet duidelijk te onderscheiden.

17 Sept. Regina mater Flissingâ Dordracum proficiscitur.
28 „ Exercitus denuo Philippinae in naves impositus.
29 „ Sex horis Bergam tenus navigamus.
30 „ Exercitus ad Noortgeest castra metatur. Aula in oppido.
10 Octob. Noctu intra 8 et 9 obit Bergh op Zomii JAN VAN DEN BOSCH, gravi patriae damno.
13 „ Obit Berg op Zomii dominus DE AMERONGEN.
14 „ Obit nocte mediâ dominus DE BROUCKEM, mane(?) D'AYLA.
21 „ Obit Berg op Zomii 6ª matutinâ Baro SLAVATA.
22 „ Bergh op Zomo discedimus. Prandemus Steenbergae.
23 „ Hagam appellimus sani. Nisi quid Princeps é podagrâ debilior. Deo Laus in aeternum.
27 Dec. Obit Hagae FRANCISCUS D'AERSSEN de Sommelsdyck.

Bl. 23 **1642.**

6 May. Saluto cominus Reginam Angliae Hagam.
19 „ Cum Reginâ et Principe Amsterodamum profectus, Harlemi cubo.
20 „ Amsterdamum appellimus.
23 „ Reditus Hagam, ego Hofwici prandeo cum amicis.
29 „ Cum Principe ad exercitus proficiscitur. Cubamus Vianae, ubi incendio turbamur.
30 „ Cubamus Burae. Pransi Culemburgi.
31 „ Vornae ad exercitum appellimus.
1 Juny. Regina Goudae prandet, Vianae cubat.
2 „ Regina Buram appellit, et nos
3 „ Cum ea Vornam.
4 „ Lustratur omnis exercitus et a caenâ sclopetis et tormentis gaudium testamur.
10 „ Cum Principe Sylvae ducis prandemus et in castra revertimur.
17 „ Cum exercitu Voornâ profecti usque molam Reek.
18 „ Trajecto Mosâ usque Middelaer.
19 „ Usque Udem in itinere Princeps monasterium Nieu Clooster invisit.
20 „ Usque ad Rhinbercam.
21 „ Inter Rhinbercam et Orsoniam Bodbergi castra metamur.
24 „ Mareschal GUEBRIANT Principem invisit.
28 „ Comes ERBESTEINIUS Principem invisit.
1 July. Rheyn Gravius ad Venlonam caeno immersus, atque a suis desertus capitur.
2 „ Obit Regina mater MARIA MEDICAEA, Coloniae Agrippinae circa meridiem.

In handschrift B:
1642. Regina Angliae. GUEBRIANT. 24 Sept. frater obit. Ego adsum ex castris prope Gennep.

9 July. Hagam Regii luctus causa proficiscitur Princeps GULIELMUS.
11 „ Princeps Maersae prandet. Roervortum visimus et in castra revertimur.
17 „ Cum Principe exercitum Wynmaricum et Hassicum, item Ordingen et Lintz lustramus. Obit hora post meridiem Comes GULIELMUS[1]) Mareschal, Orsoye.
21 „ Cum principe Dynslakam ambulamus.
23 „ Holtium cum Principe ambulatum. Reverso Principe GULIELMO.
29 „ Cum Principe Duysburgi prandemus, vespero reversi.
3 Sept. Obit Ducissa DE BUILLON, mater, circa 11^{mam} matutinam Sedani.
5 „ Parit Principissa filiam[2]) — circa 5 matutinam.
6 „ Castra movemus Zonsbekum usque profecti. Princeps in urbe.
17 „ Circa Gocham nocti quiescit exercitus. Princeps in urbe.
12 „ Ad Gennepam considemus. Princeps in urbe.
21 „ Vocor Hagam ad charissimum fratrem aegrum.
22 „ Discedo Gennepâ afflictissime!
23 „ Accedo 9^{a} matutinâ, et ab aegro amplexibus ardentissimis excipior.
24 „ Obit 10^{â} vespertinâ Unicus frater et amicus meus, constante judicio Christianissimo ad finem. Heu! pulcherrimum, piissimumque finem! Sic mihi fas, et meis, o meus Deus! et sileo, quia tu fecisti. MAURITIUS Avi Frater Primogenitus. Obit 24 Sept. 1642.
2 Octob. Terrae mandamus cadaver fratris optimi.
8 „ JOANNES EYCKBERGH succedit in munus fratris 7 suffragiis.
11 „ Cum GLEZER Hagâ discedo, cubamus in nave ad Slydrecht.
12 „ Gornichemum appellimus. Monnikkelandt lustramus, coenamus Gornichem, et
13 „ secundo flumine ad Slydreght devecti post mediam noctem vela facimus. Hofwici prandemus. Hagam redimus. Hofwicum.

1643.

30 Jany. Die natali principis mei, discedit Sceverino 7 Navibus Regina Magnae Brittaniae, totos inde 7 dies ac noctes horrendâ tempestate jactata.
1 Maert. Obit Domina STEELANDIA.
12 April. In Vitaulio cubo. Vitaulium.
13 „ Harlemi prandeo et cubo.
14 „ Harlemo Mudam cum VICOFORTIO, dominis TRESLONG et BARLAEO.
16 „ Amsterdamum redimus, cum BARLAEO coenamus.
17 „ Per Harlemum Hagam redimus.

In handschrift B:

1643. Assenedam iterum, Victor Princ. GUILIELMUS ad Antverpiam.

1) Graaf WILLEM VAN NASSAU, geb. 12 Aug. 1342, was de zoon van JOHAN de Middelste, Graaf van Nassau-Siegen-Katsenellebogen-Dietz-Vianden enz.

2) Deze dochter van FREDERIK HENDRIK, MARIA geheeten, huwde den 13 September 1666 den Paltzgraaf LODEWIJK HENDRIK MAURITS, hertog van Simmeren.

18 April. Principem Mudâ accersitus, Honselardici adeo.

B. 26. 14 Mey. Obit LUDOVICUS XIII Galliae a meridie circa horam quâ Pater HENRICUS IV interimebatur A_o 1610.

26 „ Cum Principe Hagâ descedimus, cubamus Bredae.

2 Juny. Bredâ discedimus. Prope Loon prandemus, Sylvae ducis cubamus.

3 „ Cum Principe Vornam ad exercitum appellimus. Principissa Buram.

4 „ Incipit Princeps male habere, ex morbo regio.

6 „ Cum Principe Buram concedimus.

7 „ Serio aegrotat Princeps ex eodem increbrescente morbo.

15 „ OTHO DE LIMBURG ET STIRUM ducit Burae.... DE DONA.

18 „ Redimus Vornam ad exercitum.

20 „ Discedo Vornâ ad Bommelam in anchorâ cubo.

21 „ Zulichemium lustro, et usque extra Killam navigo. Princeps cum exercitu Vorna supra Dordracum descendit.

22 „ Ad Killam accersor in Principis navem. Navigamus circa Platam usque. Mergitus in introitu Killae unus ex Principis nautis Cornell: HERBERTI navis aliam militibus onustam obruit mersis omnino paucis.

23 „ Procedimus usque ad Scaldim.

24 „ Bergam appellimus.

25 „ Appellimus ad arcem S_t Annae Polder Namurcensis.

26 „ Exponimus exercitum, et lustrato utrimque aditu ad Moervaert et Nassau, nihil tentamus, considimus ad Cuytaert.

1 July. Cuytarto discedimus St Annam. Inde solvimus circa 4 pomeridianam, et mon navigium Principis in brevia defertur.

2 „ Quartâ matutinâ vela facimus, et circa meridiem ad Philippinam appellimus.

3 „ Exponitur exercitus, et Assenedam ductus castra facit.

10 Aug. Redditur Thionvilla Gallis.

23 „ Exercitus Asseneda discedit, et ad Philippinam navibus imponitur, navigamus ad Goesam usque.

24 „ Berg op Zomium appellimus.

29 „ Cupit Princeps potionem D. KNOFFELII sumere.

4 Sept. Natali meo, Princeps GUILIELMUS de CANTELMI equitatu victor Bergam redit cum 500 captivis, quorum 40 e praecipuis.

9 „ Exercitus per legiones in praesidia misso. Princeps per Steenbergam. Hagam proficiscitur, ego vesperi ad Dordracum mutatâ navi cubo.

10 „ Princeps 4a matutina Hagam appellit, ego Zulichemum circa meridiem.

In handschrift B:
Princeps KNOFFELII potionem incipit bibere.

11 Sept. Cognata cum 5 liberis meis Zulichemum appellit circa meridiem.
23 „ Discedimus navi Zulichemio, primâ post meridiem. Ad Delfshaviam in rado haeremus, expositi circa vesperam Hagae appellimus, Deo laus aeterna.

1644.

12 April. Hagâ cum Principe Zutphaniam ad Comitia proficiscor, Ultrajecti cubamus.
13 „ Per Amersfortiam Voorthusae pervecti, ibi prandemus. Beeckbergi pernoctamus.
14 „ Versus meridiem Zutphaniam appellimus.
21 „ Princeps publico epulo Zutphaniae excipitur, ego Dortae prandeo.
26 „ Cum Principe Zutphaniâ proficiscor Doreweerdam, ibi ipse prandit, et a meridie navem conscendit, ego ante prandium, navigio conscenso Ultrajectum tendo. Ad Vaertam cubo.
27 „ Princeps Ysselmundam usque vectus, conscenso curru Hagam appellit, ego lustrato GHEINIO [1]) Ultrajectum, ubi cubo.
28 „ Per Cameryck, Aghtienhoven, Noorden, Nieukoop, ubi prandeo, Arlanderveen, Alphen et Leidam Hagae redeo. Deo laus.
20 [Mei]. Cum Principe Ysselsteinium profectus.
21 „ Vianae pransi, Burae cubamus.
25 „ Zulesteinii prandemus.
30 „ Vornam ad exercitum appellimus.
31 „ Princeps exercitum lustrat, cum Principissis.
1 Juni. BREDERODIUS [2]) cum $^1/_3$ exercitus, versus Austriae Polder navigat. Bl. 25.
2 „ Cum exercitu reliquo Voornâ discedimus, ad Slydreght cymbâ cum 12 nautis obruitur, quorum 3 submersi ad navem meam, ad introitum Killae anchoras jacimus.
3 „ Tempestate in Killâ distenti, ad exitum Killae promovemus.
4 „ Navigamus usque ad Goesche Diep. Obit Amsterdami charissimus affinis meus JOHANNES VAN BAERLE.
5 „ BREDERODIUS Rammekâ discedit, nos usque in Isthmum Arnemudae (de Slouw) pervenimus.
6 „ Ad Philippinam appellimus, exscendimus, et ibi cubamus.
7 „ Summo mane BREDERODIUS [1]) ad Austriae Polder appellit, copias exponit, et visis hostibus subsistit, Principi mandans quid facturus sit, respondetur, quod utile Reipublicae videbitur, nos Assenedae castrâ facimus.
9 „ Sepelitur affinis meus J. VAN BAERLE Amsterdami.
28 „ Castris motis, Eeckeloam usque progredimur.
29 „ Maldeghemii castra facimus.

In handschrift B:
1644. Sassa. Transitus nocturnus fossae.
1) De schilder JACOB DE GHEYN.
2) In het handschrift staat BREDERORIUS.

13 July. Princeps Slusam visit.
25 „ Sub noctem pedite equis imposito proficiscimur in expeditione fossae Gandavensi.
26 „ Sub aurorâ tempore elapso, Oost Eeckeloae subsistimus, sub noctem progredimur.
27 „ Ante crepusculum Fossam quatuor pontibus trajicimus felicissime. Circumvallationem Sassi designamus.
29 „ Pene absoluta circumvallatio. Occidit ABRAHAM DE BYE d'Albranswaert, summo bonorum omnium luctu.
26 Aug. D^na Princeps Middelburgum appellit.
5 Sept. Saxum Gandavense de deditione agere incipit.
6 „ Signantur conditiones.
7 „ Exit praesidium, Deo laus infinita.
12 Octob. Exercitu in naves imposito navigamus cum Principe Arnemudam deinde noctu praeter Goesam.
13 „ Circa meridiem Bergae appellimus, incendio praetoriae navis feliciter extincto.
17 „ Obit Bergae HERMAN OTTO, comes de Stierum vesperi.
20 „ Bergâ Steenbergam profecti, ibi navem conscendimus.
21 „ Mane horâ septimâ Princeps Hagam redit, ego Dordraci appello.
22 „ Vespere liberi appellunt Dordraci. A meridie Zulichemium appellimus.
26 „ Conscensâ navi ad Herwinam pernoctamus.
27 „ Vela facimus 7^a matutina, 2^a Roterodamum, 6^a Hagam redimus sani et salvi. Deo Optimo Maximo laus.

1645.

11 Jany. Conflagrat tectum templi novi Amstelodami.
11 Mey. Discedunt Leidam CONSTANTINUS et CHRISTIANUS[1]) meus.
27 „ Cum Principe per Swyndreght, Pietershoeck et Sgraevendeel, Bredam profectus, a meridie hic appello.
6 Junii. Bredâ Bergam proficiscimur cum equitatu, comitante Sprundelum usque Principissâ Regiâ, et Auriacâ.
7 „ Omnis exercitus Bergh op Zoom appellit.
11 „ BREDERODIUS Moervaertam trajicit.
12 „ Bergâ in Flandriam navigamus, praemisso peditatu.
13 „ Philippinâ appellimus, et Selzati castra facimus.
14 „ Caeduntur comes JACOBUS DE WALDECK, DE NETZ, JONVILLIERS, GEVERSHEM et alii selecti milites nullo usu aut necessitate. Dies precium et jejunii.
24 „ Obit D^r. CHRISTIANUS ROMPHIUS opio infeliciter sopitus.

In handschrift B:
1645. Leidam CONSTANTINUS et CHRISTIANUS.

2) Zij werden den 12 Mei door den rector JOHANNES POLYANDER als student aan de Leidsche Academie ingeschreven.

5 July. Discedimus Selzatâ. Oost Eekelo castra metamur.
29 „ Oost Eeckelonâ discedimus, Maldeghemi castra facimus.
6 Aug. Tormenta per Slusam, Niewershaviam mittuntur. Impedimenta Aerdenburgi Bl. 26.
7 „ includuntur. Exercitus versus vesperam. Ysendikam pedes profiscitur, ibi summo mane ad pontem appellimus et trajicimus.
8 „ Statuitur Maldeghemum redire.
9 „ Uno tractu Maldeghem pervenimus.
23 „ Maldeghemâ discedimus, et Oost Eeckelonae castra vetera insedimus.
13 Sept. Obit mediâ nocte Oost Eeckelonae ABRAHAM DE MORI Ecclesiastes Gallicus, amicus integerrimus, et heu! mihi instar fratris. FAGIUS chirurgus CANTERIUM cervici meae applicat, veteri loco.
15 „ Obit Oost Eeckelonae PETRUS ROOCLAES famulus meus.
16 „ Ibidem terrae mandatur.
26 „ Galli sub GASSIONE et RANDZOVIO Lotharingum fugant a fossâ Brugensi.
28 „ Castris motis Eeckelonâ Mariekerckam usque proficiscimur et cum Gallis convenimus.
29 „ Lovendighem proficiscimur transmissâ fossâ.
1 Octob. Fossâ Brugensi denuo trajecta, proficiscimur usque ad Lisam, ad St. Jansleer prope castellum Odonck, Galli Deinsam occupant.
3 „ Trajectâ Lisâ ad Scaldim superiorem Zevergem accedimus, et ponte fluvium sternimus, transimus 3 Octobris celebri die, ad Scaldim inferiorem trajicimus ad Mellam, propulsato et fugato BECKIO; deinde in terrâ Wasiâ, ad Beereveld Capelle pernoctamus.
4 „ Lokerae Durmam trajicimus et Stekae pernoctamus.
5 „ Obsidionem Hulstae aggredimur, quod faustum sit, Moervaertum propagnaculum et alia expugnamus.
6 „ Nocte Nassavium propagnaculum capimus.
7 „ Nocte Ferdinandum.
14 „ Propugnaculum Spinola deditionem facit.
15 „ Exit praesidium 200 militum.
3 Nov. Hulsta de deditione agit.
4 „ Deditur. Deo Optimo Maximo Laus in aeternum.
19 „ Castra solvimus, et copias ad naves ducimus foedissimâ tempeste.
20 „ Cum Principe Bergh op Zomium appellimus.

1646.

30 Mayi. Discedo cum Principe Hagâ. Cubamus Vianae.
31 „ Appellimus Burae.

In handschrift B:
Maldeghem. Eeckelo. Hulsta.

14 Junii. Discedo Burâ. Jento Bommel, cubamus Sylvae ducis.
15 „ Discedo Sylvâ ducis, Prandemus Lonae, cubamus Bredae.
11 Julii. Discedo Bredâ. Cubamus Berg op Zomii.
17 „ Navigamus Philippinam, exercitu praemisso Cubamus Selzatae in castris.
21 „ Princeps GUILIELMUS occurrit Duci Andegavensi et in Buscampfelt et in copias auxiliares ab exercitu Gallico adducit sub Marechallo DE GRAMMONT, qui Oost-Eeckelo castra facit.
22 „ Princeps Pater GRAMMONTIO obviam it.
25 „ Proficiscimur cum exercitu Stekam usque.
27 „ Lokerae castra facimus.
10 Aug. Per Waesmunster profecti Arcem aggreditur. GLEZER vulneratur et HUYGHENS letaliter.
11 „ Expugnamus Arcem. Galli discedunt Moer Spuyam.
12 „ Discedimus et S^{t}. Gillis castra facimus. Galli redeunt.
17 Sept. Peditatus Gallicus Flissingam, et inde in Flandriam missus. Castra movemus et una cum Gallis exercitu navibus impositus ad S^{t}. Annam.
18 „ Bergh op Zomium appellimus, et exercitum exponimus.
2 Octob. Equitatus Gallicus Maestrichtum proficiscitur comitante MAURITIO NASSOVIO.
3 „ Bergâ cum Principe et Principissâ Bredam, ad exercitum Sprundel relicto Principe GULIELMO.
Bl. 27. 4 „ Exercitus Teteringam usque proficiscitur. Nos Bredae remanemus.
5 „ Prandemus Loonae, cum exercitu Geestbergii cubamus.
6 „ Prandemus Sylvae ducis, cum exercitu Hintemii cubamus.
7 „ Progredimur usque ad molam Reeck.
8 „ Prandemus Graviae, cum exercitu ad Gennep, trajectâ Mosâ, Offerden cubamus.
9 „ Progredimur Veldam usque.
10 „ Ad Venlonam castra facimus.

1647.

14 Mart. Obit 5^{â} matutinâ clementissimus Princeps meus FREDERICUS HENRICUS Auriacus. Deus misereatur Populi sui.
25 Maji. Cum Principe GULIELMO Hagâ discedo, cubat ille Burae.
26 „ Per Amersfortum proficiscimur Nyckerkam.
27 „ Niekerkae Swollam pervenimus
28 „ Princeps concessui Ordinum Transisalaniae praesidet et convivio excipitur.

In handschrift B:
1646. GRAMONT et Princeps aeger obvius. St. Gillis.
1647. 14 Mart. Obit Princeps FR. HENRICUS.
Circa hoc tempus, CONSTANTINUS, secretarius de DORPIUS affinibus quid. de Zeelhem.
Princeps GUILELMUS in Geldriam et Transysalania exceptus.

29 Maji. Princeps Daventriae prandit, ego apud BENTINGIUM in villâ Schoonhedâ.
31 „ Princeps in concessu Ordinum Gelriae Sacramentum dicit, et convivio excipitur.
4 Juni. Zutphaniâ discedimus. Cubamus Arnhemi.
5 „ Appellimus Ultrajectum.
6 „ Princeps concessui Ordinum et Curiae Provincial. praesidet, epuloque ab Ordinibus
7 „ excipitur, mox Buram volat salutandae sorori Electrici et marito. Ego ANNAM SCHUYRMANNAM inviso.
8 „ Princeps Ultrajecti redit, epulo splendissimo ab urbe excipitur eâdemque vesperâ Teilingam volat.
9 „ Hagam redeo. Princeps mediâ nocte.
30 „ MAURITIA, Principissa Portugalliae nubit Comiti FREDERICO NASSOVIO.
11 Julii. Principissa Spadam proficiscitur, a Principe filio conducta Ysselsteinium et Buram. Nos Hagae manemus.
16 „ Princeps in Nort-Hollandiam excurrit exiguo comitatu, ego cum filio CONSTANTINO Goudae cubo.
17 „ Pransi Gornichemii, Zulichemii cubamus.
19 „ Pransi in Monnikkelandiâ, Gornichemii obviam habemus affinem et sororem DOUBLET.
20 „ Spykam adimus, Vianae pransi, lustratis aliquot locis Ultrajecti cubamus.
21 „ Ultrajecto Amersfordium profecti, ibi cubamus.
22 „ Ultrajectum redimus et ibi pernoctamus.
23 „ Hagam redimus.
12 Aug. Princeps Regalis Bredam profecta.
15 „ Cum Principe Hagâ discedo. Bredae recipitur.
16 „ Decimâ vespertinâ Bredâ discedimus cum 18 cohortibus equitum.
17 „ 7ª matutinâ Eersel appellimus, vespera discedimus.
18 „ 9ª matutinâ Maestrigtum appellimus. Sub occasu Solis aucti 10 cohortibus Mosam trajicimus.
19 „ Horâ 1ª matutinâ in pagum Heef intramus. 5ª matutinâ per arduas vias profecti, sub meridie Spadae Principem matrem etc salutamus.
23 „ Ego cum RUMMIO et GLEZERO Leodici cubo.
24 „ Princeps Leodici exceptus, a meridie Herstallum it, et nocte discedit.
25 „ In pago Genck prandimus. Lommeliâ cubamus.
26 „ In pago Poppel pransi. Vespera Bredam redimus.
27 „ Hagam salvi reversi. Deo laus.
16 Sept. Princeps noctu Hagâ discedit.
17 „ Pransus Zulestenii. Dieram excurrit

In handschrift B:
Breda Spadam. Venatio Velavi.

18 Sept. Redit Zulestenium, ego Ultrajecti cubo.
19 „ Zulesteinium appello.
Bl. 28. 22 „ Princeps post coenam nocte pluviâ et obscurissimâ, solo BUATTIO comitatus Zulestenio Dieram equitat.
23 „ Cum totâ nocte oberrasset 8ª matutinâ Dieram venit. Nos Eedam venando appellimus. Princeps eo accedit ad vesperam.
28 „ Princeps exiguo comitatu Cliviam proficiscitur.
29 „ Redit Eedam.
30 „ Dieram it, comitatus solo BUATIO.
1 Octob. Cum filio CONSTANTINO Dornam, Lambrock, Starkenburgh, Beverweert, Odyck, Bunnik, utrumque Meliswaert lustro, Ultrajecti cubo.
2 „ Comitatus Principis Zulesteinii prandet. Princeps eo vespere appellit.
3 „ Hagam Ultrajecto proficiscor.

1648.

24 Jan. Princeps GULIELMUS Gubernator Hollandiae in Curiam Provincialem introducitur.
25 „ Obit JOANNES SPYCKIUS meus.
21 Mayi. Horâ 5ª matutinâ Princeps LUDOVICA Electrix parit filium primogenitum Cliviae.
20 [Junii.] Hagâ Willemstadt proficiscor.
21 „ Beyerlandiae cubo.
22 „ Hagam redeo ante meridiem.
30 Julii. A meridie Hagâ discedo. Leidâ nave vehor.
31 „ Ultrajectum appello. Rhenii pransus, Arnhemi cubo.
1 Aug. Neomagi pransus, Cliviae cubo.
2 „ Baptisma GULIELMI HENRICI, Principis Brandenburgici.
7 „ Cliviâ Neomagum redeo.
8 „ Nave Zulichemum vehor.
12 „ Curru Tielam, hinc nave Neomagum advehor.
20 „ Princeps Hagâ Neomagum advenit.
21 „ Princeps CONDAEUS aciem LEOPOLDI profligat.
22 „ Princeps Cliviam proficiscitur.
25 „ Redit Neomagum.
27 „ Princeps Dieram, nos Arnhemum profecti.
28 „ Nos Beeck Bergae cubamus.
29 „ Swollae, cum adveniens Dierâ Princeps venatum iret.
30 „ Dichlinge pransi, Echtae cubamus.
31 „ Beilae pransi, Assen cubamus, et appellit Princeps.

In handschrift B:
1648. In Curiam Hollandiae introducitur Princeps. Baptism. Cliviae.

1 Sept. In coenobio Assen pransi, Groningam appellimus.
5 „ Princeps Hagam excurrit vano rumore de adventu Principis Walliae, ego cum filio, WYNBERGIO, EHRENREITERIIS duobus, et WELDEREN Delfzielae pransus, Embdae cubo.
6 „ Pransi Embdae, Aurici cubamus.
7 „ Santhorsto reduces, cum Comite Oostfrisio pransi, Logen cubamus.
8 „ Jentaculo sumpto Lierortam visimus trajectoque Amaso per Hoogbunde in Langackker pervenimus, et ibi cubamus.
9 „ Per Bellingwoude Zuydtbroekiam usque navigamus.
10 „ Redimus Groeningam.
11 „ Princeps Groeningam redit.
29 „ Princeps 2do Hagam excurrit ad Principem Walliae. Ego cum Filio, RUMMIO et MANSARTO, per Reiderdiep Oostmahornum usque navigo.
30 „ Per Aignum Doccummam navigamus, ibi pransi Leewardiam usque nave vehimur. Princeps a meridie Hagam appellit.
1 Octob. Princeps Brielam it ad Principem Walliae et redit. Nos lustratâ Lewardiâ pransi Franekeram navigamus.
2 „ Mane Harlingam vehimur et pransi per Franequeram Lewaerdiam redimus.
3 „ Groningam redimus impulsi tempestate validissimâ.
15 „ Princeps 7^â^ matutinâ Groningam redit. Bl. 29.
24 „ Discedo Groningâ, cubo Runae.
25 „ Princeps Groningâ discedit. Ego ad Swartesluys conscensâ navi Principis, circa meridiem, septimâ matutinâ Amstelodamum appello. Princeps Hagam redit.
26 „ Amsterdami maneo.
27 „ Hagam cum filio CONSTANTINO salvus redeo. Deo Laus.
10 Nov. In Brabantiam ablegatus, cum filio, juniore BERINGAMIO et POSTIO. Dordracum appello.
11 „ Ad Zypam usque navigamus.
12 „ Ad Berg op Zomum anchoram jacio.
13 „ Antwerpiae appello.
14 „ Magistratui mandata publice expono.
21 „ Discedo Antwerpiâ et Willebroeck usque navigo.
22 „ Willebroek discedo et sub meridie Bruxellam appello.
24 „ Nomine Principis ut Vicecomitis Antwerpiae sacramentum... curiae Brabantiae dico.

In handschrift B:

Groningam iter et introitus.
Vicecom. Antwerp. causa Antverpiam et Bruxellas mittor.
Antverpiae a Jesuitis coena exceptus, prandeo a magistratu.

26 Nov. Archiduce LEOPOLDO convento, navem vespere conscendo.
27 „ Discedo Bruxellâ, et Antwerpiam appello.
28 „ Successum itineris, magistratui Antverpiensi publice refero.
29 „ Prandio a magistratu, coenâ a Jesuitis excipior.
1 [Dec.[1])] Antverpiâ discedo 7ª vespertinâ.
2 „ Versus Killam anchoram jacio.
3 „ Hagam redeo. Deo Laus.
26 „ In Frisiam Orientalem ablegatus Ultrajecti cubo.
27 „ Elspeet cubo.
28 „ Swollae pransus Ruynam usque pervehor.
29 „ Suydlaeren cubo.
30 „ Bellingwoldae cubo.
31 „ Leerae pransus Auricum appello.

1649.

3 Jan. Auricâ discedens Leerae cubo.
4 „ Transmisso per glaciem Amaso, difficillimo itinere Bellingwoldam pervenio.
5 „ Iterum molesto itinere Westbroekam pervenio, pransus Suytbroekae.
6 „ Groningae prandeo et cubo.
7 „ Assen pransus, Beilae cubo.
8 „ Ad vicum pransus, Swollae cubo.
9 „ Cubo Voorthuzae.
10 „ Prandeo Amersforti, cubo Ultrajecti.
11 „ Ultrajecti quiesco.
12 „ 4 horis (pransus tamen Bodegraviae) Leidam equo decurrens, Hagam post meri diem appello.
1 Feb. CONSTANTINUS meus cum Legato PAWIO in Angliam proficiscitur.
3 „ Exiguo navigio, vento prospero sed intenso, Roterodamo discedentes navigant.
4 „ Quintâ pomeridianâ Graenowici appellunt.
5 „ Londinum properant.
9 „ CAROLUS I Magnae Britanniae Rex inaudito parricidio capite truncatur.
11 Mart. CONSTANTINUS meus ex Angliâ redux. Deo Laus.
21 „ CONSTANTINUS meus in Galliam proficiscitur. Habeat te comitem, Deus meus!
7 Juni. Ad Electorem Brandenburgiae ablegatus Cliviam. Hagâ Rhenam usque provehor.
8 „ Appello Cliviae.
12 „ Discedo Cliviâ, prandeo Ravesteinii, cubo Sylvae ducis.

In handschrift B:
In Frisiam Orientalem difficillimo itinere ablegor.
1649. 11 Mart. CONSTANTINUS cum PAVIO Angliam.
21 May. in Galliam profectus. Ego Breda Cliviam ablegatus.

1) Het handschrift heeft hier abusievelijk *Nov.*

13 Junii Appello Bredae ad Principem re bene gestâ.
18 „ Cum Principe Hagam redeo circa 3^{am} pomeridianam. Bl. 30.
25 „ Cum Principe per Stryam rursus Hagâ Bredam appello.
29 „ Rex magnae Britanniae Bredâ Antwerpiam proficiscitur.
30 „ Princeps Bredâ discedit, in navi cubat. Ego per Sevenbergam et Clundert Willemstadium eo.
1 Julii. Princeps Hagam redit. Ego Willemstadio Dortam usque provehor et in navi cubo.
2 „ Exceptus a magistratu Dordraceno Hagam eo, et appello vesperi.
8 Aug. Cum Principe Roterodamo vela faciens, praetoriâ conscensâ ad Cataractum Strianam, Bergam usque navigo.
9 „ Lustrato propugnaculo Crucis, solus Antverpiam navigo, et ibi pernocto.
10 „ Antverpiâ 5 horis Gandavum excurro.
11 „ Gandavum lustro.
12 „ Brugas appello navi ordinariâ.
13 „ Slusae cubo, inopiâ curruum. Principe Middelburgum pervecto.
14 „ Per Flissingam Middelburgum advehor.
19 „ Cum Principe post meridiem Verâ discedo.
20 „ Princeps ad Ysselmundam cum curru lapsus, mediâ nocte Hagam pervenit. Ego sesquihorâ subsequor.
22 Sept. Cum GLEZERO et filio CHRISTIANO Hagâ discedo, et cubamus Monnikkelandiae.
25 „ Per Poederoyen, GansOyen, Waelwyck et Loon Tilburgum pervenimus.
26 „ Turnhoutae pransi, Herentalii cubamus.
27 „ Inspectâ Tongerloâ et Westerloâ in Aspricolle prandemus et Diestae cubamus.
28 „ Lustro Zeelhemium meum, et ibi prandeo apud Carthusios.
29 „ Baalae pransi inspectâ Postel Abbatiâ, Hilvarenbecae cubamus.
30 „ Oosterwici pransi per Heusdam et Pouderoyen, illi in Monnikkelant, ego Zulichemium diverto.
1 Octob. In Monnickelandia cubo.
2 „ Goudae pransus, solo cum filio Hagam redeo.
12 „ Cum CHRISTIANO filio Harlemi profectus Amsterodamum appello 3^{a} pomeridianâ post coenam Ultrajectum navigo.
13 „ Mane Ultrajecti Principi occurro, atque una Rhenae pransi, vespere Dierae cubamus. CHRISTIANUS Arnhemi.
14 „ CHRISTIANUS per Dieram proficiscitur Ter Burgh, atque inde postero die Ben-
15 „ themium ad Comitem HENRICUM, in Daniam euntem.
16 „ Dierâ Beekbergam profecti, ibi manemus.

In handschrift B:
CHRISTIANUS in Daniam cum comite HENRICO. Redit 20 Dec., discesserat 14 Oct.

21 Oct. Princeps Embricum excurrit Principi Electori valedicturus.
22 „ Princeps terrâ Hagam it, ego Harderovici pransus, magnâ tempestate 5 horis Amsterdamum navigo, ac tota nocte in anchoris maneo.
23 „ Egressus navi Amstelodami per Lacum Harlemensem 3 horis Leidae navigo, et versus 6am vespertinam Hagam redeo. Deo Laus.
20 Dec. Redit CHRISTIANUS meus a Daniâ sospes. Deo Optimo Maximo Laus in aeternum.
28 „ Hagâ cum Principe Ultrajectum profectus.
29 „ Arnhemum ad Comitia appellimus,

1650.

3 Jan. Arnhemo curru, ego in equis, discedimus Neomago navigamus Creveceuram usque. Princeps Sylvam ducis equo intrat, nos Heelae cubamus.
4 „ Sylvae ducis copias lustramus.
7 „ Bredam profecti, ibi cubamus.
Bl. 31. 10 „ Bredâ discedimus. Sylvae ducis cubamus.
11 „ Graviae pransi Neomagum appellimus.
12 „ Magistratu formato, a prandio navem conscendimus.
13 „ Hagam salvi redimus, Deo Laus, circa meridiem.
18 „ Assisto nomine Principis Baptismati HENRICI GULIELMI, filii GISBERTI VAN HEERDT Roterodami.
13 April. Cum Principe Hagâ profectus, cubo Bredae, ubi Rex Magnae Britanniae.
20 „ Hoogstratum lustro.
21 „ Sub vesperam Bredâ discedimus, ad Moerdyck navem conscendimus..
22 „ Mane Hagam redimus.
8 Junii. Cum Principe ac deputatis Ordinum Generalium Dordracum appellimus.
11 „ Gornichemi cubamus.
12 „ Schoonhoviae cubamus.
13 „ Goudae cubamus. Princeps Hagam excurrit.
14 „ Redit Princeps Goudam.
15 „ Rotterdami cubamus. Princeps Hagam excurrit.
16 „ Redit Princeps, me praemittit Brielam, et sequitur, ibi cubamus.
17 „ Praemittor Schiedamum, sequitur Princeps. Delfis non accepti. Hagae cubamus.
18 „ Alcmariae cubamus
19 „ Alcmariae subsistimus.
20 „ Hornae prandemus. Enckhusiae cubamus.
21 „ Purmurendae cubamus.
22 „ Praemittor Edamum, Monnickendami cubamus.
23 „ Amsterdami cubamus.

In handschrift B:
1650. Iter per Hollandiam. Lovesteinii. Amstelodamum obsessum. Beeckberg.

24 Junii. Harlemi cubamus.
25 „ Hagam redimus cum Principe.
27 „ Ego Amsterdamum proficiscor cum CHRISTIANO ad nuptias JACOBI BECKER et I. GASPARIS HATTINGII.
28 „ Nubunt.
1 Julii. Redeo Hagam solus.
2 „ CHRISTIANUS redit.
16 „ Obit MARGARETA VALCKENBURGIA, vidua MARCI VOGELARII 3ª matutinâ Amsterdami.
30 „ Detinentur DE WITT, DE WAEL, RUYL, DUYST VAN VOORHOUT, KEISER et STELLINGWERF.
31 „ Cum Principe Amsterodamium proficiscor; detenti Louvesteiniam vehuntur.
1 Aug. HOUTSTEINIUS cum litteris Amsteldamum missus. Exeunt DE GRAEF, VERDOES CLOECK et TULP.
2 „ Redeunt 7ª matutinâ et 8ª vespertinâ, et in castris manent.
3 „ Mane concludunt pacem. Vesperi referunt ratihabitionem.
4 „ 2ª matutinâ discedo. Princeps circum meridiem. Omnes Hagam revertimur.
26 „ Princeps Hagâ Dieram usque currit, ego Ultrajecti cubo.
28 „ Cubo Arnhemi.
29 „ Dieram appello.
30 „ Beeckbergae cubamus.
4 Sept. A prandio Putenam profecti, ibi manemus.
6 „ Cubo Amersforti, Princeps Ultrajecti.
7 „ Princeps Hagam redit, ego Ultrajectum.
9 „ Prandeo Spyckae, cubo in Munnikkelandiâ.
10 „ Cubo Zulichemii.
11 „ Cubo in Munnikkelandiâ.
12 „ Cubo Hofwici.
13 „ Redeo Hagam.
8 Octob. Cum Principe Zutphaniam profectus, naviculâ Woerden, inde equis meis Ultrajectum.
9 „ Rhenae cubo cum Principe in pago Reinkom.
10 „ Arnhemi cubamus. Princeps venatur et Dierae cubat.
11 „ Zutphaniam appellimus. Princeps frustra expectatus circa mediam noctem appellit.
15 „ Beeckbergam venimus. Bl. 32.
22 „ Dieram venimus.
28 „ Princeps subaeger Arnhemum vectus, navi Rhenum descendit et post mediam noctem Hagae appellit. Ego equis Renkom usque, inde curru cum POSTIO Ultrajectum feror et ibi cubo.

29 Octob. Princeps e variolis discumbit.
30 „ Ego cum POSTIO, navi Amstelodamum vehor.
1 Nov. Per Harlemum, Nordwicum et Sceverinam Hagae redeo.
6 „ Obit salus Patriae GUILIELMUS clementissimus Princeps meus, prope nonam vespertinam. Miserere populi hujus et mei, o Magne Deus.
14 „ Parit Princeps Regia Principem Posthumum incredibili gaudio omnis populi.
15 Dec. Circa mediam noctem obit CORNELIUS MUSCH, Graphiarius ordinum Generalium.
17 „ Graphiarii munus..... RUYSCH.

1651.

7 Jan. ROSSETER SUSANNAM meam incipit instituere ad Citharam.
8 Mart. Pompa funebris Hagâ Delphos ducto Principis GULIELMI Auriaci.
4 [—[1]] Comite CHRISTIANO meo, S[t]. Martensdyckam proficiscor, decimas Principis venditum.
5 „ Ibi decimas vendo, et meridie affinem et sororem in S[te]. Annelandiâ viso.
6 „ Decimas in Scherpenisse vendo, cum iisdem amicis a Stryen. Antwerpiam usque navigo.
7 et 8 Antwerpiae moramur.
9 „ Bruxellas appellimus, lustratâ prius Vilvordiâ.
10 „ Ibi manemus, sub noctem discedimus.
11 „ Lustratâ Rupelmunda Antverpiam a meridie appellimus, nocte discedimus.
12 „ 10[â] vespertinâ Willemstadt appellimus.
13 „ Conscensis curribus Oudenboschi prandemus. Bredae cubamus.
14 „ Bredae moramur.
15 „ Tilburgi prandemus et cubamus.
16 „ Sylvae ducis moramur.
17 „ Zulichemii prandemus et cubamus.
18 „ In Monnikkelandt prandemus et cubamus.
19 „ Ibidem moramur.
20 „ Hagam redimus.
3 Octob. Filia Clavicymbalo doceri incipit.
11 „ PHILIPPUS Leidam ad studia.
2 Nov. Proficiscor navi Zulichemum.
3 „ Appello.

In handschrift B:
Princeps GUILIELMUS obit 6 Nov.
14 Nascitur GUILIELMUS HENRICUS Princeps.
1651. Funus Principis GULIELMI 8 Mart.
11 Oct. PHILIPPUS Leidam ad studia.
LUDOVICUS cum CATSIO, etc in Angliam.

1) In het handschrift niet ingevuld.

7 Nov. In Monickelandiâ cubo.
8 „ Gornichemi cubo.
9 „ Ultrajecti cubo.
11 „ Secundo Rheno-leccâ Roterodamum navigo et Hagam redeo.
20 Dec. LUDOVICUS meus cum Legatis CATSIO, SCHAEPIO, et VAN DE PERRIO in Angliam proficiscitur. Deum habeat comitem.

1652.

7 Mart. Princeps Avia Cliviam profiiciscitur. Bl. 33
11 April. Cum POSTIO Hagâ discedo et cubo in Clundert.
12 „ Rationibus agrorum ex mandato Senatus praesideo cum BEAUMONTIO Collegâ, Cubo Willemstadii.
16 „ Hagam redeo.
22 „ Obit vir et amicus eximius meus GLEZER. [1])
26 „ Cum CNUITIO et BEAUMONTIO Collegis Clivíam ablegatus ad contractum antenuptialem Principissae ALBERTINAE. [2]) Hagâ discedo et Leidae cubamus.
27 „ Ultrajecti quiescimus.
28 „ Arnhemi cubamus.
29 „ Neomagi pransi, Cliviam appellimus circa vesperam.
2 Mayi. Nuptiae peraguntur splendidissime.
4 „ Ferior violento militis pugno deinceps o(mnes) [3]) visi.
5 „ Ad sanctos excurro cum BREDERODIO.
10 „ Cum BREDERODIO navigo St Andreae usque, et ipse porro Gornichemii cubo.
11 „ Ultrajecti cubo.
12 „ Hagam redeo.
23 „ Obit Hagae D^{us} D'ASPEREN.
11 Juny. Obit prope Antverpiam affinis meus A. VAN DORP.
12 „ Cum KNUTIO et BEAUMONTIO in Frisiam evocatus. Amsterdami cubo, assumpto CHRISTIANO filio.
13 „ Per Wormeram, et Bemestriam, cis Hornam, Enchusam usque vehimur.
14 „ Vento valido et adverso versus vesperam in de Lemer a ›pellimus.
15 „ Principissa cum Comite GUILIELMO et uxore in 't Heereveen appellunt.
18 „ Principes magno comitatu et splendore Leowardiam vehuntur.
24 „ Ego cum Collegis Leowardia discedens apud dominum WALTA prandeo.

In handschrift B:

1652. GLESER obit. Cum KNUTIO et BEAUMONTIO Cliviam ad contractum antinuptialem ALBERTINAE. Cum iisdem in Frisiam evocatus, nupta principissa.... GUILIELMO Com.

[1]) GLESER was Hopman geweest van den Prins van Oranje, „zynde een kryghskundigh, ervaren en bemint Heer." Hij was gehuwd met ISABEAU RATALLER DOUBLET. Zie de genealogische Bijlage DOUBLET.

[2]) Graaf WILLEM, Stadhouder van Friesland, Groningen, enz., huwde met ALBERTINA AGNES, tweede dochter van FREDERIK HENDRIK

[3]) Het handschrift heeft hier: ô.

25 Juny. Bolswardâ et Snekâ lustratis, Worcomi cubamus cum illi per Franekeram et Harlingam iter fecissent, et Bolswardiae occurrissent. Cum BEAUMONTIO in praetoriâ Comitis HENRICI, Medemblicam transnavigo (lustrata Hindelopiâ, Molkwerâ et Staverâ) duabus horis et ½. KNUTIUS Amstelodamum solus navigat, ego lustrato Huygenwaerdt, Schagae cubo.

26 „ Lustrato het Oogh, et Pettenii pransus, Egmondae op de Hoeve cubo.

27 „ Per Leidam in Vitaulium vehor et ibi cubo.

28 „ Hagae sanus redeo. Deo Laus.

9 July. Cum CHRISTIANO meo in Flandriam profectus Dordraci cubo.

10 „ Tholae cubo.

11 „ Sandae in Agro Hulstiensi cubo.

12 „ Ibidem decimas Principis vendo. Hulstae apud Comitem HENRICUM Nassavium comiter exceptus diverto.

13 „ CHRISTIANUS Gandavum excurrit, ego in equo Aggeribus Calloanis lustratis Antwerpiae cubo.

15 „ Ducissae Lotharingiae in domo DUARTIâ innotesco, cum me visum venisset! CHRISTIANUS Antverpiam venit.

17 „ Antverpiâ curru Bergh op Zomium vectus, alio item curru Willemstadt appello.

18 „ Navi Roterodamum vectus. Hagam redeo. Deo Laus sit.

4 Aug. Dispersa classis Reipublicae ad Hitlandiam foedâ tempestate.

6 „ In Monnikkelandt et Zulichem proficiscor (quo CONSTANTINUM praemiseram) cum LUDOVICO et PHILIPPO rhedâ.

9 „ Obit FREDERICUS MAURITIUS DE LA TOUR Dux BULLIONEUS.

10 „ Redeo Hagam cum tribus filiis, navi.

20 „ PHILIPPUS Institutionis Juris incipit sub TEN ULIO.

7 Nov. Obiit Hulstae Comes HENRICUS Nassovius amicus meus non e multis, ingenti meo maerore.

5 Dec. Obit horâ 2dâ matutinâ affinis meus PHILIPPUS DORPIUS.

1653.

Bl. 31. 12 Jan. Obit Dna SOMMELSDYCKIA mater.

15 „ Obit Bredae ISABELLA ALEWIJN.

17 „ Obit THOMAS MORGAN Hagae.

18 Febr. Vitaulium Typographo excudendum trado.

14 Mayi. Ultrajecti cubo.

15 „ Vianae Dominum DE BREDERODIUM inviso.

17 „ Vianae Ultrajectum, cum BREDERODIO redeo.

18 „ In Vitaulio cubo.

19 „ Hagam redeo.

3 Julii. Geertrudinbergam assumpto LUDOVICO proficiscor, et a meridie appello.

4 Julii. Decimas Principis vendo.
5 „ Decimas Zwaluwae vendo, et Rosendaliam usque excurro.
6 „ Bergis ad Zomam conscensâ nave ad Ste Annae munimentum appello et in domo Zande cubo.
9 „ Decimas Principis ibi vendo, et mox Antverpiam adnavigo.
13 „ Antverpiâ Sevenbergiam currû vectus, conscensâ navi vento et aestu adversante extra Killam obhaereo.
14 „ Dordraci pransus, curribus Hagam redeo. Deo Laus.
3 Sept. Obit Spadae CLAUDIUS SALMASIUS.
3 Oct. Obit Leidae MARCUS ZUERIUS BOXHORNIUS.
12 Nov. Obit Antverpiae GASPARUS DUARTE aetatis 71o.
2 Dec. Fonticulum mihi supra genu sinistrum applicant d^r^. LANSBERGIUS et Chirurgus PIERRE FRANCOIS.
29 „ Alterum mihi fonticulum in brachio dextro iidem faciunt.

1654.

19 Jan. Fonticulum in cervice factum A° 1645 occludi sino.
14 Mayi. Obit ALBERTUS JOACHIMI Senex nonagenarius, et quod excurrit contutor meus 5^â^ matutinâ.
20 „ Obit excellentissimus Musicus PETRUS DE VOIS caecus 4^â^ matutinâ.
10 Junii. Obit CATHARINA REINST, vidua SAMUELIS BLOEMAERTS.
4 Julii. Hagâ discedo comitibus CHRISTIANO et LUDOVICUS meis, et nepote PHILIPPO DOUBLETIO. Goudae cubamus. PHILIPS DOUBLET myn Oom en Schoonvaeder.
5 „ Prandemus Gorichemii. Cubamus in Monnikkelandiâ.
6 „ Prandemus et cubamus Zulichemii.
7 „ Prandemus Bommeliae, cubamus Sylvae ducis.
8 „ Prandeo cum BREDERODIO et fratribus MARIANIS.
9 „ Prandemus cum ZUERIIS, HAENWICI, cubamus Eyndhoviae.
10 „ Decimas Principis Eyndhoviae vendo.
11 „ Prandemus Cranendonck, cubamus Breae.
12 „ Appellimus a meridie Maestrightum.
13 „ Prandemus ad STEIN CALLENFELDIUM, a meridie montem S. Petri visimus.
14 „ Jentaculo Maestrighti sumpto, cubamus Leodii, visimus Jesuitas etc.
15 „ Leodium lustramus comite VAN DER VEKIO. Don^am^ de S^t^. Sepulchro visimus.
16 „ Redimus navi Maestrichtum.
17 „ Jentaculo sumpto Maestrighto Aquisgranum appellimus.

In handschrift B:
1653. Obit Spadae SALMASIUS 3 Sept., Leidae BOXHORN 3 Oct., GASP. DUARTE 12 Nov. aet. 71.
1654. Obit 14 Maii JOACHIMI nonagenarius. 20 May PETRUS DE VOIS caecus. Spadam iter etc.

18 Julii. Borcheti lavamus. Aquisgrani prandemus, templum etc lustramus.
19 „ Limburgi prandemus cum Comitissa GROBBENDONKIâ Gubernatrice et Spadam appellimus.
20 „ Appellit Spadae Rex magnae Britanniae.
22 „ Occipio potum aquarum Spadanarum.
10 Aug. Franchimontum Arcem, et Polecram pagum lustro.
13 „ Stavelo excurro.
18 „ Finem bibendi aquas Spadanas facio.
21 „ Cum STEINCALLENFELDIO et ROMERO Spadâ Lutzenburgum versus in equis proficiscor, cubamus Butgenbach.
22 „ Lustro Principis nemora, Richelbosch, Schut(?)Bosch, 3 dominorum nemus et Kuchelscheid.
23 „ Lustro nemora Hasselt, Sleiden, Rurbosch et Eicht, cubamus St. Vithi.
24 „ Lustro nemus Wampacherhard, ubi occurrit J. BIENES, et me Duysburgum conducit.
Bl. 35. 25 „ Lustro nemora de Haghe et Utersbosch.
27 „ Lustro nemus Camerforst et appello Viandae.
28 „ STEINCALLENFELTS Lutzenburgum proficiscitur.
30 „ Lustro prope Viandam nemus Paelscheid.
31 „ Iterum lustro nemus Camerforst.
1 [Sept.] Redit STEINCALLENFELTS Viandae.
3 „ Viandâ Treveros profectus. Echternachii cubo, cum Abbate coenatus.
4 „ Circa meridiem Treveros appello.
5 „ Naviculâ prono Mosellâ Treveris profectus cubo in pago Leinen. STEINCALLENFELTS et ROMER Aquisgranum proficiscuntur.
6 „ Cubo in pago Reilen, pransus Traerbach.
7 „ Pransus Cocheim, cubo in pago Caerden.
8 „ Circa meridiem Confluentiae appello. Lustro arcem Hermanstein Ehrenbretstein.
9 „ Prono Rheno, Lintzii pransus, cubo Bonnae.
10 „ Ante meridiem Coloniae appello.
12 „ Colonia discedens circa vesperam, Dusseldorfiae appello.
13 „ Versus meridiem discedens circa 3am pomeridianam ad Enkenbergh. Relictâ naviculâ pedes Moersam ambulo ubi eodem die appellit Princeps GUILIELMUS Nassavius cum uxore.
14 „ Princeps Aquisgranum proficiscitur.
16 „ Cum Gubernatore CLOETIO et GEORIO Linnii incessum venditioni bonorum Principis, et Creyveldae cubo.
17 „ Lustratâ arci Cracoviâ, Moersam redeo.

---

1) Het handschrift heeft abusievelijk: *AUG.*

19 Aug. Moersâ discedo. Viso Ysselsteinium Orsoniae, et Principem FREDERICUM Nassavium Rhynberkae, prandeo in Ossenbergh, et ibi navem conscendo.
21 „ Neomagum comitibus meis ostendo.
22 „ Sani sospitesque Hagam redimus. Deo laus in saecula.
12 Oct. Delphi incenso pulvere pyrio miserrimâ clade afflicta.
30 „ Obit dominus BERCHEMIUS, Consiliarius Status.
6 Dec. Obit Middelburgi 3ā pomeridianâ I. KNUTIUS, Collega meus.

1655.

8 Jan. BRUN filiam meam instituere incipit.
16 „ Nascitur proles mascula Electoris Brandenburgiae Stetini circa 10am matutinam.
20 Martii. Cum BEAUMONTIO, BUSERO et KETTING ablegatus, appello Amstelodamum.
23 „ In Senatu Consulum verba facio.
24 „ Hagam redimus.
2 April. Obit Antverpiae insignis artifex JOANNES COUCHET. [1])
7 „ Obit Collega meus CROMMOM, juvenis brevissimo morbo, 10ā matutinâ.
28 Juni. CHRISTIANUS et LUDOVICUS meus cum cognato P. DOUBLETIO in Galliam profecti. Utantur duce Deo Optimo Maximo.
1 Juli. Obit 4ā matutinâ THEOPHILUS A CATS.
4 „ Cum CONSTANTINO meo Hagâ discedo, prandeo in Beyerlant, cubo Willemstadt.
5 „ Cubo in Princeland.
6 „ Decimas ibi vendo.
7 „ Steenbergae decimas vendo.
8 „ Sororem et affinem viso in Ste Annelandt.
9 „ A Stryenham navigo in Polder van Namen, et in Zande cubo.
13 „ Decimas in Zande vendo, appellunt eodem soror et affinis.
14 „ Trans Hulstam curru vehimur Antverpiam.
17 „ Saluto marchionem NEW CASTEL. Bl. 36.
18 „ Vespere cum SWANNIO et DUARTIO Bruxellas proficiscimur.
19 „ Appellimus Bruxellas ante meridiem. Saluto ducissam Lotharingiae. [2])
20 „ Saluto reginam Sueciae, et intersum una Tragoediae.
21 „ Denuo accedo Reginam, et commeatu accepto discedo.

In handschrift B:
1655. Amsterdamum cum BEAUMONTIO, BUSERO et KETTING ad magistratus mittor.
2 April. Obit COUCHET.
CHRISTIANUS et LUDOVICUS cum P. DOUBLET in Galliam profecti 28 Jun.
Reginam Sueciae Antverpiam saluto.

1) Zie over dezen beroemden vervaardiger van muziekinstrumenten Dr. W. J. A. JONCKBLOET en Dr. J. P. N. LAND, *Musique et Musiciens au XVIIe Siècle*, bl. CLXX.

2) Zie over BEATRIX DE CUSANCE, princesse de Cantecroix, gehuwd met KAREL IV van Lotharingen, het laatst aangehaalde werk, b. CCXXX en de aldaar geciteerde *Bulletins de l'Académie Royale de Belgique*, 2e Serie; tome XXXI, p. 871.

22 Juli. Vuram visimus et Lovanii cubamus.
23 „ Montacutii prandemus, Diestae cubamus.
24 „ Bladen cubamus, pransi Balen.
25 „ Sylvam ducis appellimus.
27 „ Soror et affinis Aelstae me exponunt, ipsi Hagam tendunt, ego Zulichemum.
28 „ Monnikkeland viso et Pouderoyam.
30 „ Prandeo Bommelii.
31 „ Sub vesperam navigo domum cum familiâ.
1 Aug. 5ª matutinâ Roterodamum appellimus. 8ª Delphos, ibi pransus. Hofwici cubo, caeteri Hagam eunt.
2 „ Hagam redeo. Laus uni Deo.
3 Sept. Obit pridie Natalis mei D. DE BREDERODE Petershenii hydropicus et Erysipelate correptus.

MAURITII fratris, avi mei, filius.

26 Octob. CHRISTIANUS HUGENIUS [1]) uxorem ducit Bruxellis..... de BERGAIGNE raptam.
27 „ Princeps Avia Berlino redux.
16 Dec. Molestum iter Zulichemum ineo, cubo Alblasserdam.
17 „ A 4ª matutinâ curru Gornichem vectus, cubo in Monnikelandt.
18 „ Prandeo Zulichemii, cubo Bommeliae.
19 „ Trans Wahalim pedes, Gornichemum eo.
20 „ Curru domum vehor. Deo laus.

1656.

17 Jan. Princeps Regia in Galliam proficiscitur.
9 Mart. PHILIPPUS meus cum legatis ad Regna Sueciae et Poloniae SLINGELAND, DORP VAN MAESDAM, DE HUBERT et YSBRANTS Hagâ discedit.
20 „ Cum CHRISTIANO et LUDOVICO Zulichemum profisciscor.
21 „ Appellimus Zulichem.
26 „ Cubamus in Monnikkelandt.
28 „ Redimus Hagae.
2 April. Cum KETTINGIO et GROTIO Hagâ discedo. Roterodami cubamus.
3 „ Prandemus Dordrechti et in Killâ navem OBDAMII conscendimus.
4 „ Prandemus Willemstadii ad Vianam in anchoris pernoctamus.
5 „ KETTINGIUM versus Tholam exponimus, tempestate cogimur ad Roemerswael subsistere.
6 „ Ad Antverpiam post portas clausas anchoram jacimus.
7 „ Diem unum Antverpiae moramur.

In handschrift B :
Obit Petershem BREDERODIUS 3 Sept.
1656. PHILIPPUS cum Legatis SLINGELAND, DORP, DE HUBERT, YSBRANTS in Sueciam et Poloniam 9 Mart.
Cum BEAUMONT ad Archiducem LEOPOLDUM missus comite GROTIO.

1) Zie de genealogische Bijlage HUYGENS.

8 April Bruxellas appellimur, quo BEAUMONTIUS praecesserat.
24 „ Archiducem convenimus.
29 „ Archidux LEOPOLDUS suâ manu auspicatur fossam Bruxellis Hallam, et porro ad Mosam perducendam.
1 May. Obit mane neptis mea JOANNA DE WILHEM.
2 „ Intersum musicae privatae Archiducis ab ipso invitatus.
3 „ Eidem denuo, rogatus iterum. Archidux donat mihi Poematum suorum Italicorum librum novum.
6 „ Archiduci valedico, humanissime exceptus et dimissus.
9 „ Commissariis Regiis mandata nunc primum exponimus.
11 „ DON IAN CoMt te brVsseL.
29 „ Obit JACOBUS SANGLIER prope Bruxellam Etterbekae.
3 Juni. DON ESTEVAN DE GAMARRA Bruxellam venit. Bl. 37.
20 „ Dominus JOANNES Austriacus ad exercitum proficiscitur.
22 „ Bruxella per Dilighom Abbatem Grimbergam profectus, ibi cubo.
23 „ Loudezeel et alios pagos visito, prandeo Mair, per Vilvordam et Epeghem Machliniam profectus, ibi cubo.
24 „ Prandeo in Abbatiâ Sti. Bernardi, Antwerpiae cubo
26 „ Antverpiâ curru per Zevenbergam Moerdikam profectus. Dordraci cubo.
27 „ Hagam redeo. Deo Laus in saeculo.
18 Aug. Per lacum Harlemensem Amsterdamum profectus, ibi cubo.
19 „ Cum MAERSSEVENIO, VOGELARIO et PISONE Maersseveniae cubo.
22 „ Per Woerden profectus, Hagam redeo.
4 Sept. Cum affine et sorore DOUBLET, item CONSTANTINO et CHRISTIANO filii Ultrajectum profectus, ibi pernocto.
5 „ Lustratis Vechtae ripis, Nieuwerslusae cubamus.
6 „ Amsteldami prandemus, coenamus et cubamus.
7 „ Harlemi suburbana lustramus.
8 „ Heemsteede pransi, lustratâ arce, Leidam pergimus et ibi pernoctamus.
9 „ Voorburgi prandemus, ego in Vitaulio subsisto, caeteri Hagam redeunt.

1657.

20 Jan. Cum BEAUMONTIO Bruxellam ablegatus, Roterodami cubo.
21 „ Trajectâ Mosâ pedites imus ad Cuypersveer, et pransi Pietershoeckii cubamus ad Stryensvelt.
22 „ Trajecto Hollants Diep curribus Bredam vehimur, in pago Sundert pernoctamus.
23 „ A meridie Antverpiam appellimus.
24 „ Antverpiâ moramur.

In handschrift B:
1657. Cum BEAUMONTIO ad Principem dominum JOHANNEM ablegatus.

25 Jan. Bruxellam appellimus.
2 Febr. Principem dominum JOANNEM Austriacum convenimus.
22 „ Sententia contra Principem fertur.
24 „ Denuo ad Principem admissi valedicimus.
25 „ Discedit BEAUMONTIUS.
26 „ Vespere Bruxellis discedo.
27 „ Antverpiam appello.
3 Mart. Antverpiâ discedo.
4 „ Dordracum mane appello. Roterodami prandeo et Hagam redeo. Deo laus sit.
11 April. Cubo Roterodami.
12 „ Cubo in Niervaert transmissis insulis.
13 „ Intersum publicis Rationibus ibidem.
14 „ Discedo Niervaert, prandeo Roterodami, cubo in Vitaulio.
16 „ Hagam redeo.

PHILIPPUS HUGENIUS patruus, natus 12 Octob. 1633, horâ 10ª denatus 14 Maji 1657.

14 May. Obit Marienburgi in Prussiâ, horâ 4 matutinâ, dilectissimus meus PHILIPPUS, cujus fieri non potest ut umquam obliviscar. At sit nomen Domini benedictum.
24 „ Herstallam ablegatus, discedo Hagâ, comitatus LUDOVICO filio, et cubamus Gornichemii.
25 „ Prandeo Zulichemii, cubamus Sylvae ducis.
26 „ Cubamus Eyndhoviae.
27 „ Pernoctamus in Groot Raey.
28 „ A meridie Maestrightum appellimus.
31 „ Appellimus Herstallam, et cubamus Crommense.
8 Jun. Leodium concessimus et ibi remansimus domi domini VAN BENT, canonici S$_t$ Dionisii.
19 „ Huyum excurrimus et Leodium redimus.
22 „ Spadam equitamur, atque ibi divertimur.
25 „ Relicto Spadae LUDOVICO, per Limburgum Aquisgranum. Profectus, cubo in pago Bortscheit.
26 „ Utor balneo.
27 „ Convento Consule Gulpam equito, inde lustrato Falckenburgio, denuo Maestrigtum appello.

Bl. 38.

1 Julii. Navi vectus Leodium redeo. Obit adolescens BREDERODIUS Amicus.
10 „ Leodio Maestrichtum revertor.
13 „ Prandeo Hasselti, cubo apud Cathusios Zeelhemi.
14 „ Cubo Diestae.

In handschrift B:
14 Maji Obit Marienburgi in Prussia PHILIPPUS meus. Herstallam et Leodium ablegatus in itinere nuncium accipio.
Spadam adeo et Aquisgranum.

15 Julii Prandeo Gheelae. Ad Principissam aviam Turnhouti appello.
16 „ Ob intensum calorem nocte Antverpiam proficiscor.
17,18 „ Appello Antverpiam ante meridiem, ubi eodem tempore expirabat Syndicus EDELHEERIUS amicus meus.
21 „ Ingruente nocte Antverpiâ discedo.
22 „ Pransus Sevenbergae, Ysselmundae cubo.
23 „ Circa meridiem Hagam salvus redeo. Deo Optimo Maximo laus in saecula.
1 August. Ardet Sion, suburbanum HOGENDORPII.
20 „ Cum familiâ Zulichemum profectus.
21 „ Appello mane.
8 Sept. Zulichemo domum cum familiâ revertor.
15 „ Coepi male habere ex morbo, qui me totos duos menses lecto, totos tres domi inclusit.
16 Dec. Coepi post trimestrem morbum domo exire.
17 „ Princeps LUDOVICA Palatina, indicio Reginae relicto mutatae religionis, clam se domo Regiâ proripit.

1658.

27 Jan. Obit affinis meus DAVID DE WILHEM circa horam 1am nocturnam.
1 Febr Terrae mandatur affinis WILHMIUS ad faces.
10 „ Obit Sedani CAROLUS MOLINAEUS nonagenarius.
1 May. Niervaertum ad Rationes ablegatus, cubo ad Sassam Stryense.
2 „ Appello Niervaertum.
3 „ Auditis rationibus, cubo Dordrechti.
4 „ Redeo in Vitaulium.
6 Julii. Prandeo Roterodami, et conscensâ navi Dordrechtum anchoram jacio.
7 „ Appello vesperi proxime Veram.
8 „ Prandeo Middelburgi, excurro Flissingam, et Middelburgum redeo.
2 „ Cum HUBERTO sylvas collesque arenarios Principis lustro et Middelburgi cubo.
10 „ Decimas Principis vendo, post coenam navem conscendo.
11 „ Summo mane vela facio, paulo post meridiem St Maertensdicum appello.
12 „ Decimas Principis vendo.
13 „ Venditis decimis Scherpenisse, ad Stryenham navem conscendo circa meridiem et properâ tempestate Antverpiam navigo, ibi cubo.
16 „ Navi proficiscor St Annam Namurensis, inde curru Sande vehor.

In handschrift B:
15 Sept. Morbo tactus, qui me 3 menses agitavit.
LUDOVICA Palatina clam elapsa.
1658. 27 Jan. Obit affinis WILHMIUS e calculo vesicae.
10 Mart. Obit Sedani CAR. MOLINAEUS nonagenarius.

17 Julii. Vendo Principis decimas.
19 „ Antverpiam navigo, paucis horis validâ tempestate.
26 „ Curru Turnehoutum advehor.
27 „ Monasterium Corsendonckium viso.
29 „ Bredam profisciscor.
31 „ Bredâ Zulichemum vehor et hic cubo.
3 Aug. Discedo Zulichemo, et remis vectus Vitaulium appello.
6 „ Hagam sospes redeo, Deo laus sit.
27 „ Intersum nuptiis Cognati ALBERTI SNOECKAERT et ISABELLAE DOUBLET, cum affine DOUBLET et uxore.
29 „ Amsterdamum proficiscimur.
1 Sept. Per Mudam, Naerdenum, Sgraevelandiam et Amersfortum excurrimus.
2 „ Per Wouwenberg, Lichtenberg, etc Rhenam usque proficiscimur.
4 „ Redimus inspectâ Amerongâ, Dornâ, Beverweert, etc Ultrajectum.
5 „ Hagam redimus.
9 „ Tempestas, cujus ego similem in vitâ meâ non vidi.
13 „ Obit a meridie OLIVARIUS CROMWEL, Angliae, Scottiae et Hyberniae Protector, quo die A° 1598 obiit PHILIPPUS II Hispaniarum Rex.
l. 39. 14 Nov. Perit naufragio FRANCISCUS AERSSENIUS Sommelsdici filius ad littus Ziricsaeum.
25 Dec. Obit Amsterdami GUILIELMUS BARTELOTTI.
27 „ Obit Hagae ÆMILIA KINSCHOT, vidua SCHADAEI.

1659.

23 Martii. Obit amicissima MARIA CHARLOTTA VAN DORP circa 1am nocturnam.
28 „ Sepelitur horâ 11ā vespertina ad faces in Templo Voorhoutano.
23 [—[1])] Pransus in Vitaulio, cubo Roterodami.
24 „ Lustro bona mea Fynortica, et cubo Niervaertii.
25 „ Praesideo rationibus Principis nomine.
26 „ Decedo circa 6am matutinam sumto jentaculo Dordraci circa primam appello Roterodamum, circa vesperam in Vitaulium.
3 Julii. Proficiscitur in Agrum Hulstense, comitante LUDOVICO et SUSANNÂ meis et nepte CONSTANTIÂ DE WILHEM.
4 „ Appellimus ad castrum Sande.
5 „ Visito ibidem aggeres, et quae eo spectant.
7 „ Excurrimus Hulstam.
8 „ Decimas Principis ibi vendo.

In handschrift B:
27 Aug. SNOECKARD. nuptiis intersum Harlemi.
Obit CROMWEL 13 Sept. Perit naufragio AERSSENIUS 14 Nov.

[1]) In het handschrift niet ingevuld.

9 Julii. Antverpiam nave vecti, ibi cubamus.
11 „ Cum Rheingravio excipimur convivio a FERDINANDO ILEANO Lusitaniae Barone Bornivallio.
12 „ Prandemus cum Ducissâ Lotharingiâ, illac transeunte.
14 „ Navi discedimus Antverpiâ circa quartam pomeridianam, vespere anchoram ad Bergam jacimus.
15 „ Vespere salvi Hagam redimus.
19 „ Discedo Hagâ, cubo Goudae.
20 „ Cubo Ysselsteinii.
21 „ Decimas Principis ibi vendo.
22 „ Idem in Benscop.
23 „ Vianae inviso viduam DE PAÔLITS, cubo Burae.
24 „ Assisto rationibus publicis, et decimas ibi vendo.
25 „ Aggeres visito.
27 „ Cubo Leerdami.
28 „ Decimas ibi vendo.
29 „ Adsum rationibus publicis, cubo Ultrajecti.
30 „ Excurro Amersforti, et (adito STOUTENBURGO) ibi cubo.
31 „ Viso vicinos agrum et hortos.
1 Aug. Jentaculum sumo Ultrajecti, cubo Swammerdamiae.
2 „ Prandeo Leidae, cubo in Vitaulio.
4 „ Hagam redeo. Deo laus sit.
11 „ Obit circa vesperam Hagae ANNA BAX.
26 „ Amsterdamum ad Societatem Indiae Occidentalis ablegatus cum BUSERO et KETTINGIO, ibi cubo.
27 „ In eorum conventu verba facio, a meridie intrant urbem Principes Auriacae mater et 4 filiae, cum maritis 2.
28 „ Exhibentur Comedia et spectacula comica.
29 „ Epulo publico in domo praetoriâ intersum, ut et caeteris.
30 „ Mane denuo Societatem Indicam convenimus.
31 „ Vehimur circa navium stationes.
1 Sept. Discedunt Principes Amersfortum.
4 „ Redeo Hagam.
27 „ Willemstadium ablegatus, cubo Roterodami.
28 „ Cubo Dordraci, focdâ tempestate detentus.
29 „ Appello Willemstadt.

In handschrift B:

1659. Obit ANNA BAX 12 Aug.
Amsterdamum ad Societatem Indiae Occidentalis ablegor cum BUSERO et KETTINGIO.

30 Sept. Assisto locationi redituum.
1 Oct. Adsum rationibus Oppidi.
2 „ Cubo Dordraci.
3 „ Domum redeo.
4 Nov. Princeps meus GUILIELMUS HENRICUS ab utrâque Principe Leidam deducitur, quod Deus bene vertat.
B. 40. Obit eâdem die circa meridiem Hagae FREDERICUS DE LYERE
25 Dec. Obit Amsteldami circa 1½ vespertinam ex Hemiplygiâ JACOBUS VAN DER BURGH, amicus meus.

1660.

23 Febr. Obit Gottenburgi circa 1am noctis CAROLUS GUSTAVUS, Rex Sueciae.
1 Mart. Obit Teilingae circa 9am vespertinam KERKHOVIUS Heenvlitae Toparcha.
20 „ Cum KETTINGIO ad Principissam Regiam Bredae ablegatus, cubo Pietershoeki.
21 „ Principissam Bredae convenimus.
22 „ Iterum.
23 „ Digressi mane Bredâ, sub vesperam Hagam redimus.
25 „ Obit Berlini GYSBERTUS EICKBERGH, filius unicus JOANNIS.
20 April. Nubit dilectissima SUSANNA[1]) mea PHILIPPO DOUBLET nepoti meo, quod felix sit et faustum.
25 Mayi. Introit Hagam solemni pompâ CAROLUS II, Rex magnae Britanniae.
26 „ Excipit legatos Parlamenti, et Londinenses.
31 „ Obit Hagae circa 6am vespertinam charissimus affinis meus PHILIPPUS DOUBLET Ste. Annelandae Toparcha.
2 Juni. Rex Magnae Britanniae ad Sceverinum classe Anglicâ conscensâ, domum navigat.
28 „ Comitatus CHRISTIANO meo cubo Roterodami.
20 „ Per Claeswael et Dinteloort Steenbergam usque proficiscor.
30 „ Decimas Principis ibi vendo.
2 Juli. Elapsus periculo currûs male vecti. In Dinteloort decimas vendo, et Rosendaliae cubo.
3 „ Antverpiam appello.
7 „ Curru Antverpiâ discedo, et Dordraci cubo.

SUSANNA HUGENIA, amita, et postea Socrus mea, nata 13 Mart. 1637. Nubit PHILIPPO DOUBLET cognato suo 20 April 1660. Morte mariti solvitur matrimonium Ao. 1707. Avus uxoris meae paternus.

In handschrift B:
4 Nov. Princeps GUILIELMUS HENRICUS Leidam ductus, eodem (die) obit FREDERICUS DE LYERE.
Obit 25 Dec. VAN DER BURGH.
1660. 7 Mart. Obit Heenvliet Teilingae. Ad Principissam Regiam Bredam cum KETTINGIO ablegor.
Nubit SUSANNA mea P. DOUBLETIO 20 April.
31 Maji obit affinis P. DOUBLET St. Annaland.
Rex Angliae domum Sceverinâ navigat 2 Jun.

1) Zie over de feesten bij gelegenheid van dit huwelijk den hoogst belangrijken brief van CONSTANTYN HUYGENS aan de Hertogin van Lotharingen, medegedeeld door Prof. FRUIN in de *Overblijfsels van Gheugchenis* van COENRAET DROSTE, bl. 294—299.

8 Juli. Prandeo Roterodami et Hagam revertor. Deo laus.
14 „ Curru meo vehor Swammerdamum et ibi pernocto.
15 „ Appello Ysselsteinium.
16 „ Vendo ibi decimas Principis.
17 „ Idem in Benscop.
18 „ Per Culemburgum proficiscor Buram et eo appello.
19 „ Cum STELANDIO et uxore prandeo in Vredestein villâ.
20 „ Vendo decimas Burae, et rationibus redditis assisto.
21 „ Proficiscor, et appello Leerdamum per Asperen.
22 „ Vendo ibi decimas, et rationibus assisto, a meridie Spyck et Oosterwyck excurro.
23 „ Per Asperen denuo Zulichemum proficiscor et ibi cubo.
24 „ Cubo in Monnikkelandt.
25 „ Prandeo cum viduâ BREDERODIâ Vianae, et ibi cubo.
27 „ Amersforti cubo.
28 „ Lustro Castrum ter Eem, Hilversum, 's Graeveland, Cralo et UYTENBOGARDI villam, et Naerdeni cubo.
29 „ Lustro castrum Mudense, et Amsterdami cubo.
31 „ Redeo in Vitaulium et ibi cubo.
1 Aug. Redeo sospes Hagam. Deo laus sit.
19 „ Cubo Roterdami.
20 „ Per Bredam proficiscor Baerlam usque.
21 „ Appello Turnhoutum.
24 „ Specto ibi Tragoediam studiosorum cum Principe Auriacâ.
25 „ Rhedâ Principis vehor Antverpiam, et ibi Episcopum convenio.
27 „ Prandeo cum DUARTIO in praetorio avito Lantaernhof.
28 „ Dordracum usque proficiscor.
29 „ Redeo sanus Hagam. Deo laus.
12 Sept. Obit in suburbano suo JACOBUS CATZIUS horâ dimidiâ post 9^{am} matutinam.
24 „ Obit Londini circa 10^{am} vespertinam HENRICUS, Dux Glocestriae.
29 „ Proficiscitur in Angliam MARIA, Princeps Regia Britanniae.
12 Oct. Proficiscitur in Galliam CHRISTIANUS meus, quem Deus servet. Bl. 41.

In handschrift B:

Nubit SUSANNA mea P. DOUBLETIO 20 April.
31 Maji. Obit affinis P. DOUBLET St. Anneland.
Rex Angliae domum Sceverina navigat 2 Jun.
12 Sept. Obit CATSIUS.
29 Sept. Navigat in Angliam Princeps regia.
12 Oct. CHRISTIANUS meus in Galliam profectus.

Pater meus. 18 „ Proficiscitur in Hispaniam LUDOVICUS meus, cum domino AMERONGIO legato, quod Deo duce sit.

1661.

3 Jan. MarIa brItannICa InterIIt LonDInII.
MarIe prInCesse Van groot brItannIen stIerf In engeLanDt, den 3e Januari.
De prInCesse roYaLe sterft op DerDen IanVarII.
MortVa LonDInI est tertIo annI regIa prInCeps.
ostenDVnt terrIs hanC tantVM fata reLapsa.
MarIe IeVne prInCesse trepasse a LonDres IIIe Janvier.
MarIa aVrICo-brIttanna obIt LonDInI.

22 „ Profectus Cliviam coeno Leidae cum principe.

23 „ Appello Amsterdamum.

24 „ Cubo Amersforti.

25 „ Cubo Arnhemi.

26 „ Sumto jentaculo Neomagi, appello Cliviam.

3 Febr. Discedo a meridie Cliviâ, cubo Neomagi.

4 „ Solvo Neomago, navigo Zulichemum usque, inde Munnekelandt, et ad Giessendamum anchoram jacit.

5 „ Sub vesperam Hagam redeo et Senatum convoco.

17 Mart. Coeno Leidae cum Principe.

18 „ Statim a meridie appello Amstelodamum.

19 „ Cubo Ultrajecti.

20 „ Prandeo Culemburgi, cubo Burae.

21 „ Loco Principis agros.

22 „ Idem.

23 „ Appello Ysselsteinium.

24 „ Cubo Leidae.

25 „ Redeo mane Hagam.

27 April. Profectus Niervaertum, cubo Dordraci.

28 „ Appello Niervaertum.

30 „ Obit Roterodami SARA VAN BAERLE, vidua PHILIPPI VAN DORP, affinis quondam mei. Cubo Roterodami.

1 Mayi. Hagam redeo.

3 „ Coronatur Londini CAROLUS II Magnae Britanniae Rex.

In handschrift B:

18 Oct. LUDOVICUS in Hispaniam cum Legatis, Redenio etc.

1661. 3 Januar. Obit Londini Regia Princeps.

30 April. Obit SARA VAN BAERLE DORPIA Rotterdami.

25 Mayi. Cum collegâ BEAUMONTIO Bruxellam ablegatus, cubo Bredae.
26 „ Antwerpiae pernoctamus.
27 „ Pransi Machliniae, Bruxellam appellimus. eâdem horâ CHRISTIANUS meus ex Angliâ Hagam rediit. Deo laus in saecula.
6 [Juni.] Excurrimus Hallam, transimus Soignies, cubamus montibus Hannoniae.
7 „ Visimus Mariemont, cubamus Nivellae.
8 „ Redimus Bruxellam.
13 „ Vespera Bruxellâ discedimus.
14 „ Appellimus Antwerpiam, BEAUMONTIUS domum it, ego Antverpiae adventum D^nae Principis Turnhoutum operior.
18 „ Discedo Antverpiâ, cubo Turnhouti.
20 „ Discedo Turnhoutio, et rhedâ Principis per Bredam usque ad Moerdyck vectus, Roterodami cubo.
21 „ Roterodamo Leidam ad Principem excurro, inde Hagam redeo.
5 Juli. Proficiscor cum BEAUMONTIO Ultrajectum. Horâ 2ª post meridiem parit filia mea filiolam primogenitam ex PHILIPPO DOUBLETIO genero meo. Deo laus esto. Bl. 42.
6 „ Lustramus IJssalam circa IJsselstein, et Ultrajecti redimus.
7 „ Amstelodamum per Wesopiam excurrimus.
8 „ Redit BEAUMONTIUS Hagam.
9 „ Ego Hagam redeo.
16 „ Proficiscor IJsselsteinium, cubo Goudae.
17 „ Mane IJsselsteinii, intersum concioni.
18 „ Vendo decimas Principis.
19 „ Benscopi decimas vendo.
20 „ Cubo Burae.
21 „ Ibidem rationibus intersum, et decimas vendo.
22 „ Cubo Zulichemii.
23 „ Prandeo in Monnikkelant, et cubo Gorinchemii.
25 „ Lustro Spyckam, et cubo Leerdami.
26 „ Ibidem rationes audio, et decimas vendo.
27 „ Cubo Ultrajecti.
28 „ Hagam redeo, cum comite plerique itineris POSTHIO.
6 Aug. Profisciscor Clundertam versus. Sub vespera vela facio Delphis.
7 „ Appello Clunderti.
8 „ Opera ad molam necessaria loco.

In handschrift B:
CHRISTIANUS ex Anglia redit 27 May.
Cum BEAUMONTIO Bruxellas ablegor. Turnhoutae itineri in Galliam destinor.

9 Aug. Idem, et discedo Wilhemstadium, et inde versus Hulsterambaght navigo.
10 „ Appello Antwerpiam.
12 „ Antverpiâ Sandiam navigo et ibi appello.
13 „ Discedo, et ad Vosmaer usque navigo.
14 „ Dordracum praetervectus, nocte Delfshaviam intro.
15 „ Redeo Hagam mane.
16 „ Vocatus Turnhoutum, cubo Swyndrechti.
18 „ Cubo Bredae.
19 „ Appello Turnhoutum.
22 „ Elector Brandenburgensis, cum principe Anhaltino appellunt Turnhout.
6 Oct. CONSTANTINUM meum in senatu Principis introduco, quod bene vertat Deus.
7 „ Cum LUDOVICO filio, CHIEZE juniore, Amanuense(?) VLACK et tribus famulis iter Gallicum ingredior, Delphis navem conscendo a proximis eo deductus.
8 „ Ingenti tempestate feror Dordracum unicâ horâ sub noctem, ad Wilhemstadt anchoram jacimus.
9 „ Graviore tempestate in Slaeck detenti navigamus Tertolam usque.
10 „ Antverpiam appellimus.
12 „ Antverpiâ discedo.
13 „ Mane Bruxellam appello.
14 „ Rhedâ cum omnibus impedimentis Bruxellâ discedimus, cubamus Braine le Comte, pransus Tubisae.
15 „ Prandemus Montibus, cubo in pago Queverainus.
16 „ Prandeo Valencianis, cubo Cameraci.
17 „ Prandeo in pago Metzen cousture(?), cubo Peronae.
18 „ Prandeo Royae, cubo in pagulo Cuvilliers.
19 „ Prandeo in Lioncourt et ibi cubo a duce domino loci humanissime exceptus.
20 „ Lustro domos regias Creil et Verneuil, prandeo in Chantilli, cubo a la Chapelle.
21 „ Circa meridiem Lutetiam intro.
25 „ Discedo Lutetiâ, cubo Essonae.
26 „ Appello Fontainebleau, saluto S^t^. ALBANUM legatum Angliae, et Reginam magnae Britanniae.

Bl. 43.

1 Nov. Nascitur Delphinus Galliae in Fontainebleau circa meridiem.
4 „ Ad Regem verba facio.
9 „ Convenio Reginam matrem.

In handschrift B:
6 Oct. CONSTANTINUM in senatum Principis introduco.
7 Oct. cum LUDOVICO, CHIEZE et VLACKIO iter ingressus.
21 Lutetiam appello.
1 Nov. nascitur Delphinus Fontainebleau.
1662. deest.

1662.

Deest, quod Doleo Annus 1662.

. . . . . .

. . . . . .

1663.

10 Jan. Obit Hagae Consiliarius DE RAET.
6 Febr. LUDOVICUS meus Lutetiâ in patriam proficiscitur.
3 Apr. CHRISTIANUS meus Lutetiam appellit.
19 „ Discedit Lutetiâ gener meus cum LEEWIO.

1664.

3 May. Obit J. EICKBERGH. Item Domina DE BEVERWAERT.
4 „ Obit DE GRAEF DE POLSBROECK, Consiliarius Amsteldamensis.
7 Juny. Proficiscor 2° Lutetiâ in Angliam, cubo in Beaumont 8 milliarium itinere.
8 „ Champuy 14 mill.
9 „ Abbeville 12
10 „ Montreuil 10 } 58 mill.
11 „ Boulogne 7
12 „ Calais 7

1665.

8 Jan. Parisiis assisto Baptismati URANIAE SUSANNAE filiolae. . . . DE CHARRAS [1]) Arausii.
22 Mart. Obit Hagae J. DEDEL Praeses, cognatus mihi charissimus.
26 „ Discedo Parisiis Arausiam versus, cubo Essonae.
27 „ Prandeo Fontainebleau, cubo Nemours.
28 „ Prandeo Montargis, cubo Nogent.
29 „ Prandeo Briare, cubo Bony.
30 „ Prandeo Cosne, cubo Poully.
31 „ Prandeo Charité, cubo Nevers.
1 April. Prandeo St. Pierre, cubo Villeneuve.
2 „ Prandeo Moulins, cubo Varenne.
3 „ Prandeo La Palisse, cubo La Pacaudiere.
4 „ Prandeo Roane, cubo St. Saphorin.
5 „ Prandeo Tarare, cubo La Bresle.

In handschrift B:
1663. LUDOVICUS Lutetiam in patriam a me discedit 8 Febr.
CHRISTIANUS Lutetiam venit 3 Apr.
2 Jun Lutetiâ Londinum. 1 Oct. redeo Lutetiam.
1664. 7 Jun. Lutetia Londinum rursus. 11 Oct. redeo Lutetiam.
1665. 26 Mart. Lutetia Arausionem profectus. 12 April ibi appello.
1) Zie over hem *Musique et Musiciens au* XVIIIème *siècle* bl. CLXVIII.

6 April Prandeo Lions.
14 May. Vauclusam lustro. l'Isle cubo.
15 „ Cabrierum excurro. Cavaillon prandeo, Gravesmi cubo.
16 „ In Gentillieu prandeo. Arausionem redeo.
22 „ Arausione CONSTANTINUM BERGAEROTTI [1]) filium plus quam annicularem sacro fonti exhibeo.
29 „ Arausione Avenionem profectus, viso, et invisor a V. Legato.
30 „ Avenionem lustro.
31 „ Avenione Nemausum profectus, salutor a consistorio.
1 Junii. Nemausum lustro, Lunel pransus.
2 „ Monspelium profectus ibi cubo, salutatus a consistorio.
3 „ Viso et visor a Bezontia.
4 „ Monspelio Ayguemortas profectus, ibi cubo, iterum pransus Lunelii.
5 „ Salines in Paquet lustratis in Camargum transeo, et Arelate visâ ibi cubo.
6 „ Prandeo St. Martin, cubo in Salon.
7 „ Prandeo au Griffon, cubo Massiliae.
8 „ Lustro Massiliam cum consule MARTENS, CHARON SOLICOFFER[2]) et RODON Medico Doctore lustro castrum Gubernatoris me frustra bis quaesiti, ego frustra Vivonium.
9 „ Prandeo au Counion, cubo à la Sa.... (*onleesbaar*) prope Toulon ibi me magistratulus salutat.
10 „ Touloni portum, et exteriora Urbis schapkâ vectus lustro. Lustro navem regiam *le Grand Philippe*, excipior jentaculo ab equite Pol: Hieres cubo.
11 „ Ad sanctam Palmam cubo. Praetervectus Sohier, et Boisgenci pransus.
12 „ Prandeo ad S^tum^ Maximinum, cubo in CastauNoulonrouge.
13 „ Mane Aquas Sextias appello, ibi pransus, Malemortii trajecto Duranza, cubo in pago Merindol.
14 „ Post concionem Vauclusam tendo et Lisle cubo.
15 „ Carpentoraci pransus, exceptus a Nini Capitaneo et dominâ Soubiras, sero vespere Arausium redeo. *Mont* $\frac{miral}{limar}$ Anagramma.
18 „ Arausione discedo, Pransus Pierrelate, cubo Montelimarii.
19 „ Prandeo et concioni intersum Auriol, cubo Valentiae.
20 „ Per Romans transeo. S^t^. Paul pransus, cubo Vivay loco amoenissimo.

In handschrift B:
18 Jul. discedo omnibus actis et lustratis Avenione et Vaucluse, Langedoc, Provence, Burgundia, Germania 5 Oct. Hagam redeo.

1) Waarschijnlijk een broeder van ANNA BERGEROTTI, over wie in het laatstaangehaalde werk op bl. CLI het een en ander wordt medegedeeld.

2) Zie over beiden de genealogische bijlage BOGHE-HOEFNAGEL.

21 Junii. Per Tullin vectus Moran prandeo, cubo Grenoble.
22 „ Praesides et alii multi me visunt.

. . . . . .

. . . . . .

1666.

20 Jan. Obit Regina mater Galliae sextâ matutina.
12 Mart. Obit CASEMBROTIA mater octuagenaria et quod excurrit horâ 8 matutinâ.
21 „ Ad Regem Galliae proficiscitur charissimus CHRISTIANUS meus.
1 Junii. Princeps Avia cum MARIâ sponsâ Cliviam proficiscitur.
21 „ Cubo Gornichemii.
22 „ Zulichemii.
24 „ Bommeliam excurro et Neerynam.
26 „ Cubo Goudae.
27 „ Domum redeo.
24 Aug. TROMPIUS Abdicatur.
3 Sept. Excurro Amsterdamum cum sorore, filio LUDOVICO, filia et Genero.
5 „ Redeo Hagae ob morbum sororis et Generi.
12 Nov. Profecti Zulichemum CONSTANTINUS et LUDOVICUS mei.
15 „ Proficiscor Bredam negotiorum Principis causâ.
23 „ Hagam redeo.

1667.

16 April. Proficiscor Willemstadt et ibi cubo.
20 „ Cubo Steenbergae.
24 „ Appello Bredae.
26 „ Hagam redeo.
22 Maji. Obit Romae Papa ALEXANDER VII GHIGI, aetatis annorum 68 cum sedisset ann. 12, mens. 1, dies 15. Bl. 45.
9 Julii. Hagâ profectus prandeo Goudae, cubo Gornichem,
10 „ Prandeo Heusdae, cubo Sylvae ducis.
11 „ Appello Eyndhovium.
13 „ Vendo ibi decimas, cubo Oorschoti.
15 „ Redeo Sylvam ducis.
19 „ Prandeo Waelwici, cubo Dongae.
20 „ Oosterhouti decimas vendo, cubo Bredae
25 „ Proficiscor Bredâ Helvoetium.

In handschrift B:
1666. Obiit anus CASEMBROOT 12 Mart.
21 April, ad Regem Galliae CHRISTIANUS meus.
1667. Obit Papa CHIGI ALEXANDER VII.

26 Julii. Lustratâ ibi navi *Carolo Regio*. Redeo Bredae.
1 Aug. Discedo Bredâ.
2 „ Hagam redeo.
17 Nov. Nascitur Filiae meae Primogenitus masculus circa..... horam matutinam.
1 Dec. Obit circa 11am matutinam dilectissima Soror DE WILHEM; eodem die proficiscor Antverpiam.
2 „ Ad Tolam in anchoris pernocto.
3 „ Antwerpiam appello.
11 „ Discedo Antwerpiâ ad Lilloam anchoram jacio.
12 „ Cum diluculo vela facio, vesperi Delphos appello.
13 „ Hagam mane redeo.

1668.

12 Jan. Saluto cum filiis COSMUM [1]) Etruriae Principem Hagae.
24 Febr. Profectus Veram cum BUSERO, vespere Delfshaviâ vela facio.
25 „ Mane Killam egressi tempestate repellimur.
26 „ Iterum egressi ante meridiem ad promontorium Princeland in anchoris.
27 „ Hora 7â vela facimus, circa meridiem in Zyp, et Oostduyvelant, vespere in Keeten, noctu in 't Goesche diep.
28 „ Veram appellimus.
29 „ Middelburgum.
3 Mart. Aegro collegâ ego Flissingam et vespere redeo. Obit Hagae cognata JOHANNA ARNET 8 matutinâ.
6 „ Ambo Flissingae publice excepti. Vespere Middelburgum redimus.
10 „ Veram iterum appellimus.
8 April. Nonâ matutinâ Hagae apparet halos sive corona circa solem, cum circulo majore illam secante.
19 May. Obit CORNELIUS PAEUW, collega meus.
2 Juli. Hagâ Bredam proficiscor.
3 „ Ad Moerdyck expositus Bredam appello.
4 „ Bredae decimas vendo.
9 „ Oosterhouti vendo decimas, et Dongae et Broeckae.
10 „ Visito prata palustria Principis et Sylvam ducis appello.
13 „ Eyndhoviam profisciscor.

In handschrift B:
Nascitur filiae meae primogenitus 17 Nov.
Obit soror WILMIA 1 Dec.
1668. In Zelandiam cum BUSERO ablegor.
Obit JOANNA ARNET 3 Mart.

1) COSMO DE MEDICIS.

14 Julii. Vendo ibi decimas.
15 „ Redeo Sylvae ducis, et conscensa praetoriolâ Principis secundo flumine vela facio.
16 „ Usque ad Zype et in Keeten pervenio.
17 „ Appello Zandam in Hulster Ambaght.
18 „ Decimas ibi vendo.
20 „ Antverpiam excurro.
25 „ Antverpiâ domum profectus, navigo ad Keeten usque.
26 „ Per Spuyam Beyerland appello et aestum vespertinum expecto, nocte ad Flaerdingam in anchoris.
27 „ Domum sanus redeo. Deo Laus.

CONSTANTINUS HUGENIUS Patruus, natus 10 Mart. 1628, uxorem ducit 28 Aug. 1668. Obi ..uxor autem 1712.

6 Aug. Signo contractum matrimonialem CONSTANTINI mei et SUSANNAE RYCKAERT, quod benè vertat.
10 „ Circa meridiem obit PERRIA, uxor DANIELIS DE VOGELAER.[1])
28 „ CONSTANTINUS meus Uxorem ducit.
25 Sept. Uxorem domum ducit CONSTANTINUS meus. Bl. 46.
29 „ Obit 8ª vespertinâ Lutetiae GUILLAUME BOREEL Legatus.
29 Oct. Discedit Bredam cognata CATHARINA ZUERIA post quam 31 annos mihi cohabitavit.
30 Nov. Obit FORESTUS aetatis 90 annorum et 14 dierum.
20 Dec. Obit ELEAZAR LOTIUS.[2])

1669.

8 Jan. Terrae mandatur Legatus GUILIELMUS BORELIUS sumptu publico.
22 Febr. Obit Hagae ex variolis SARA VAN DORP, PHILIPPI filia, ex uxoris meae sorore neptis.
23 „ Obit Hagae LEO AB AYSMA Historiographus.
29 Mart. Obit J. COPES, ante 5 diem gravi calculo liberatus.
30 „ Obit PETRUS BOELEN, Puttershoeckii Toparcha inter 10 et 11 matutinas.
8 April. Obit MATHAEUS HOEUFT,[3]) vir ditissimus.
2 May. Obit amicus meus PETRUS POST, Architectus.
24 Junii. Obit DANIEL DE VOGELAER inter 7 et 8 vespertinam Amsterdami.
1 Julii. Hagae profectus, cubo Roterodami.
2 „ Swaluwe.

In handschrift B:
28 Aug. CONSTANTINUS uxorem RYCKARDAM ducit.
Obit senex BOREEL Legatus Lutetiae 29 Sept.
30 Nov. obit FORESTUS 90 annorum. 20 Dec. LOTIUS.
1669. 23 Febr. obit AYSMA. 2 May POST. 24 Jun. DANIEL DE VOGELAER.

1) Zie de genealogische Bijlage BOGHE-DE VOGELAER.
2) Predikant in 's Gravenhage, zie bl. 29.
3) Zie de genealogische Bijlage DOUBLET.

3 Julii. Decimas ibi vendo.
11 „ Bredae decimas vendo.
12 „ Idem Oosterhout, et Bredam redeo.
13 „ Prandeo Dordraci, Hagam redeo.
23 Aug. Visito Endegeest, Haeswyck, Warmont, Lockhorst et cubo Lissae.
24 „ Viso Alckemade, Bennebroek, dominium Heemstede, Marcelis Kruytbergh et Harlemi cubo.
25 „ Amstelodamum appello.
28 Aug. Viso Muydam, Muyderbergh, Naerden, UYTENBOGARDI villam et Zoesti cubo
29 „ Cum BARTELOTTâ prandeo, et Amersforti cubo.
30 „ Viso Stoutenburgh, Nimmerdor etc.
31 „ Ultrajectum appello.
3 Sept. Discedo Ultrajecto. In Vitaulio cubo.
4 „ Hagam redeo.
10 „ Obit HENRICA MARIA Regina Vidua CAROLUS I Regis magnae Britaniae, Colombae, circa Lutetiam.
22 „ Obit AMELIUS DE BOUCKHORST de Wimmenum.
5 Octob. Obit Hagae DANIEL GLESER.
23 „ Obit Eindhoviae PETRONELLA CAMPEN[1]) Vidua primum Fratris mei, deinde JOH. EICKBERGI.

1670.

19 Febr. Obit Hafniae FREDERICUS III, Rex Daniae.
27 „ Obit . . . . SCOTTE, supremae Curiae senator.
28 „ Obit 3ª matutina . . . DE MATENESSE ultimus ejus nominis.
25 Mart. Obit nocte inter 25 et 26 Lutetiae dominus DE HAUTERIVE aetatis aº 86.
31 „ Obit in Villâ Ockenburgicâ JACOBUS WESTERBAEN.
2 April. Proficiscitur in Galliam LUDOVICUS meus ad aegrotum fratrem.
7 „ M. DE WILHEM cum CHIEZIO Parisios profecti.
15 „ Proficiscor Steenbergam, vespere Rotterodamo vela acimus.
16 „ Circa meridiem ad Princelant appello, et Steenbergae cubo.
19 „ Berg op Zomii prandeo et cubo.
20 „ Detentus tempestate in Zuydfort cubo, pransus cum Principissa HOHENZOLERN.
21 „ Mane vela facio, vespere circa Killam anchoras jacio.
22 „ Circa meridiem Hagam redeo.

In handschrift B:
23 Dec. PETRONELLA CAMPEN, vidua ratris,
1670. 13 Mart. obit HAUTERIVE aº. 86. 31 Mart. WESTERBAEN.
2 Apr. LUDOVICUS Lutetiam ad aegrotum fratrem.

1) Zie de genealogische Bijlage HUYGENS.

31 Mayi. Princeps meus in Senatum ordinum introducitur a WERCKENDAMIO et STAVENISSE, quod ad majora bene vertat Deus. Bl. 47.

30 Junii. Obit in pago St. Cloud HENRIETTA ANNA Britannica, PHILIPPI ducis Aurelianeus uxor circa 3am matutinam.

5 Aug. Cum BEAUMONTIO GeertruydenBergam proficiscor.

6 „ Mane GeertruydenBergam appellimus, et loca controversa inspicimus.

8 „ Idem, HEEMSTEE et SWIETEN assignant horam in crastinum in Recht Vycksche Kill ad conventum.

8 „ Mane ibi convenimus, a meridie in eorum navi, vesperi in nostrâ proponunt Interixe.

9 „ Concludimus, ut in scriptis, prandemus unâ, discedunt illi Hagam, nos Bredam.

10 „ Bredae.

11 „ Oosterhouti magistratum convenimus, et statuimus agros dimetiendos versus medium Octobris, deinde Bredam revertimur.

12 „ Bredae.

13 „ Ruckveniae pransi, Rosendaliae cubamus.

14 „ Conscendimus navem ad Stoutersgat.

15 „ Hagam revertimur.

9 Sept. Redit ex Galliâ CHRISTIANUS meus, cum fratre LUDOVICO, qui ipsi Lutetiae in gravi morbo fraternam fidelissimamque operam navaverat.

22 Octob. Appellit Comes D'OSSERI cum navibus Regis Britanniaec, ut Principem vehat.

1 Nov. Cum Principe conscendimus in Angliam profecturi.

2 „ Ob adversam tempestatem Hagam redimus.

3 „ Obit N. RUYSCII Graphiarius Ordinum Generalium.

5 „ Princeps paucis comitatus, eques Caletum proficiscitur.

6 „ Conscensâ nave *Monmouth*, vela facimus statim a meridie, vento prospero totâ nocte navigamus aere nubiloso.

7 „ Versus 4tam vespertinam anchoras jacimus, ad 10am orgi ob nebulam vento ad huc prospero.

8 „ Propius progressi, iterum anchoram jacimus ad 8 Org. vento adverso. Hoc die Princeps, qui cum alterâ nave *Henrietta* 4 horis nos praecesserat Marigatum appellit, et Rochestrae pernoctat.

9 „ Princeps Londinum appellit, nos discussâ nebulâ Gravesendum usque navigamus.

In handschrift B:

31 May. Princeps GUL. HENR. in senatum Hollandiae introducitur.
Cum BEAUMONT ad paludes G(eertruiden) Berg mittor.
9 Sept. LUDOVICUS cum fratre CHRISTIANO redit.
1 Nov. cum Principe in Angliam navigo.
10 appellimus.
Obit RUYSCH graphiarius 3 Nov.

10 Nov. Londinum appellimus.
3 Dec. Princeps Cambrigiam proficiscitur.
7 „ Redit Londinum.
24 „ VALKENBURGIUS confodit LASALIUM Westmonasterii.
28 „ Princeps a meridie Oxonium proficiscitur.

1671.

22 Jan. Cubo Gravesendae.
23 „ Princeps Londino discedit, prandemus una Rochestriae et lustratis navibus Regiis ipse navem conscendit, ego Sherness cubo.
24 „ Londinum remigo et redeo a 9ª ad 5ªm.
2 Mart. Obit Hagae nepos meus ARNOLD VAN DORP.[1])
22 „ Obit PHILIPPULUS DOUBLET[2]) lectissimus infans.
Bl. 48. 10 April. Obit Lond..... Hide ducissa Eboracensis.
15 „ Terrae mandatur prope MARIAM Scotiae Reginam matrem JACOBI VI.
6 Junii. Windesorae cubo. Specto Vigilias S. Georgii.
7 „ Specto festi ceremonias.
8 „ Specto ejusdem conclusionem.
12 „ Redeo Londinum. CHRISTIANUS meus Hagâ in Galliam revertitur.
18 „ Obit Richmondii Dux Cambridgiae unica proles mascula JACOBI ducis Eboracensis.
22 Julii. Redit ex Germaniâ Princeps Hagam.
23 Aug. Obit Londini in puerperio MARGARETA MAURITIA DE NASSAU BEEVERWAERTIA, comitis BELCARRII uxor.
1 Sept. Obit Amsterdami affinis meus DAVID VAN BAERLE[3]), eodem die Parisiis HUGO DE LIONNE, Secretarius Statûs summus amicus meus.
3 Oct. Valedico Regi, Reginae, Duci, Principe RUPERTO, etc.
6 „ Conscendo Praetoriam Regis Greenwichi sole occidente.
7 „ Mane vela facimus, progredimur praeter Gravesendam vento adverso.
8 „ Vento item adverso Marigate usque pervenimus, quod viso, versus noctem vela
9 „ facimus et turbata mari vento Australi progressi anchoram jacimus ignari quo loco, vento vehementi forte Tessalam usque delati.
10 „ Cum diliculo retrogressi Catwicum, Scheverinum etc. agnoscimus, et praetergressi Mosam intramus ad Brielam anchoris jactis.
11 „ Mane circa decimam Rotterdamum appello, a meridie sanus et salvus Hagam redeo. Deo aeterno laus in saecula.

In handschrift B:
1671. Princeps Londino discedit. me relinquit. redeo domum....
1) Zie de genealogische Bijlage VAN DORP.
2) Zie de genealogische Bijlage DOUBLET.
3) Zie de genealogische Bijlage BOGHE-VAN BAERLE.

6 Nov. Obit Hagae..... BISCHOP suo merito amicus meus.

1672.

24 Febr. Principi defertur Imperium exercitus foederati Belgii, eodem die CONSTANTINUM meum sibi assumit Secretarium.

25 „ Princeps Sacramentum Ordinibus Generalibus dicit.

7 April. Obit..... DU TOUR Consiliarius Brabantiae.

19 „ Princeps Dieram et ad exercitum proficiscitur.

22 „ CONSTANTINUS meus ad exercitum proficiscitur.

. . . . . .

. . . . . .

1673.

25 Jan. Obit Trajecti ad Mosam FREDERICUS MAGNUS, Rhingravius amantissimas mei heros.

27 Febr. Obit Sylvae ducis JOHANNA LOPES DE VILLANOVA[1]), vidua JACOBI ZUERII.

4 Mart. Obit Leidae..... PAETS, Uxor dominae de LEIDEN DE LEEUWEN, 9 liberorum superstitum afflicti patris.

7 Juni. Feliciter pugnat classis nostra contra Gallicam et Britannicam.

14 „ Eadem classis, easdem duas in portus suos fugat.

25 Juli. Effigies MOMBASII e patibulo suspensa.

21 Aug. Prope Tessalam 3° feliciter pugnatum contra classes Anglicam et Gallicam quo in proelio caesus DAVID ZUERIUS[1]) cognatus meus.

29 „ Proficiscor Amsterdamum.

30 „ Adsum funeri DAVIDIS ZUERII.

2 Sept. Redeo Amstelodamum Hagam.

11 „ Naerden a principe meo expugnatum.

29 „ Proficiscitur Princeps ad exercitum, qui Bergh op Zoom est.

4 Octob. Obit Comes.... DE DONA filius CHRISTIANI et BREDERODIAE.

5 „ Obit affinis mea IDA VAN BAERLE[2]), vidua A. VAN DORP.

14 Nov. Obit Hagae CONSTANTIA RYCKAERT.

23 „ Excedunt Galli Trajecto.

In handschrift B:

1672. Principi defertur imperium. CONSTANTINUM assumit Secretarium. Annus miserabilis.

1673. 25 Jan. Obit FREDERICUS MAGNUS Rhingravius.
Obit 4 Mart. LEEWII uxor.
7 Jun. feliciter bellum navale contra Gallos et Anglos.
21 Aug. caesus DAVID ZUERIUS.
12 Sept. Naerden recepta.
Obit IDA VAN BAERLE vidua DORP, 5 Oct.
22 Nov. Galli retrocedunt.

1) Zie de genealogische Bijlage BOGHE-HOEFNAGEL.

2) Zie de genealogische Bijlage VAN DORP.

24 Nov. Castrum Arausionense Galli occupant.

1674.

Bl, 49. CONSTANTINUS HUGENIUS, Patrui CONSTANTINI proles unica natus 5 Febr. 1674. Obit Hagae....

9 Jan. Redit ab exercitu in Hyberna Princeps.

5 Febr. Nurus mea SUSANNA RYCKAERT parit filium primogenitum circa septimam vespertinam.

9 „ Infantis Baptismati adsto meo imposito nomine.

13 „ Obit JAN DE LABADIE in Altenâ prope Hamburgum.

29 „ Obit LAURENTIUS BUYSERO, Graphiarius horâ 2ª matutinâ

PHILIPPUS DOUBLET, natus 31 Feb. 1674, uxoris meae frater moritur 1711

31 „ Filia mea parit secundum marem circa 11am vespertinam.

3 [—[1]] Hagâ profectus Bredam appello.

5 „ Decimas Principis ibi vendo.

10 „ Oosterhouti decimas vendo etc.

12 „ Idem Geertrudinbergae, atque inde navigo Zulichemum, eo denique ad Gornichemium redeo.

13 „ Gornichemio sub meridiem discedens Delfshaviam usque navigo et ibi quiesco.

14 „ Versus meridiem Hagam redeo.

11 Aug. Proclium inter nos et Gallos versus montes Hannoniae omni exemplo ferocius, pertinacius, longius, cruentius, laus aeterna Deo Optimo Maximo, qui principem meum ibi nulli non periculo se objicientem, et summae avitaeque virtutis specimina edentem, victorem salvum sanumque abire voluit.

22 Oct. Obit Hagae horâ 3ª pomeridianâ BARBARA FLEMMING[1]), uxor primum TERTULLIANI VAN DORP, nunc EDUARDI BRETT Equitis.

28 „ Praesidium Gallicum excedit Graviâ a Principe meo expugnata.

7 Dec. Obit Argentorati..... filius primogenitus Electoris Brandenburgici.

19 „ Obit Bruxellis Dux ARSCHOTIAE.

1675.

Nascor ego Gorichemi.

10 Maert. Nascitur LUDOVICO meo ex JACOBA BERCKHOUTIâ filius primogenitus[2]) inter 10 et 11 vespertinam. Deo Optimo Maximo Laus.

15 „ Dictus infans Gornichemii baptizatur me praesente, et CONSTANTINUS nominatus.

2 April. In Principe Variolae apparent versus vesperam.

In handschrift B:

24 Nov. Castrum Aurausionense occupant.

1674. Nascitur nepos mihi ex CONSTANTINO CONSTANTINUS 5 Febr.

9 Febr. obit LABADIE.

29 Mart. Obit BUYSERO.

11 Aug. proclium Seneffae 22 Oct. BARBARA FLEMMING, 28 Oct. Gravia recepta.

1675. Nascitur LUDOVICO ex BERCKHOUTIA CONSTANTINUS primogenitus 10 Mart.

2 April Variolae apparent in Principe, 19 sanus Deo gratias publ. agit.

1) De datum is hier niet ingevuld, het moet dus Maart tot Juli zijn.

2) Deze CONSTANTYN HUYGENS LODEWYKSzoon heeft de aanteekeningen van zijn grootvader in dit *Dagboek* bijeenverzameld.

19 April. Princeps in concione gratias Deo de restitutâ valetudine agit cum omni Patriâ.
27 „ Obit SIMONIDES Ecclesiastes Hagensis optimus.
29 „ Obit REIGERSBERGIUS de Couwerven.
16 May. Discedit cum Uxore Electoris Brandenburgici Amsteldamum.
18 „ Princeps ad exercitum proficiscitur.
20 „ Sequitur CONSTANTINUS meus.
20 Juni. Limburgum Gallis deditum.
12 Juli. Navigo St. Maertensdyckam.
13 „ Appello ibi a meridie.
14 „ Totam pene Regionem lustro.
15 „ Decimas ibi vendo.
16 „ Idem Scherpenisse.
17 „ Navigo Noortbevelandiam, sub noctem ab ostium portus appello.
18 „ Regionem perlustro.
19 „ Decimas Colynsplatae vendo.
20 „ Veram appello.
21 „ Valachriam partim perambulo.
22 „ Decimas vendo.
23 „ Middelburg a meridie excurro.
24 „ In Hulster Ambaght appello.
26 „ Decimas ibi vendo. Hulstam a meridie excurro.
27 „ Antverpiam appello.
3 Aug. Antverpiâ summo mane discedo. Bergâ obiter viso et usque ad Spuy navigo.
4 „ Inde Delphos navigo, et Hagam redeo.
20 „ Leidae cubo. Bl. 50.
21 „ Ultrajecti.
24 „ Cum BERCHIO Zeistam lustro, Broeckhusii prandeo, Drybergae cubo.
25 „ Aedificium Principis Zoestae lustro, domi JACOBI BARTELOTTIAE cubo.
26 „ Naerdenum appello.
27 „ Urbem circumeo, per Muydam Amsterdamum appello.
29 „ A meridie Harlemum proficiscor, et ibi pernocto.
30 „ Hagam redeo.
8 Sept. Adsum Illustrissimae AMALIAE DE SOLMS Principis mei FREDERICI HENRICI viduae expiranti in Domino inter 8 et 9 vespertinam.
28 „ Dordracum usque Delfis navigo.

In handschrift B:
27 April. Obit SIMONIDES.
8 Sept. Obit AMALIA princeps avia.

29 Sept. 5â matutina inde profectus appello 6â Willemstadt.
30 „ Reditus publicos ibi loco sub vespere discedo.
1 Oct. Delphos usque navigo et Hagam redeo 9â matutinâ.
25 „ Redit sospes ab exercitu Princeps meus. Deo laus.
21 Dec. Mandamus terrae AMALIAM Principem Arausiacam Delphis.

1676.

12 Mart. Gener meus Lutetiam proficiscitur consolando CHRISTIANO meo.
19 „ Lutetiam appellit.
10 April. Princeps ad exercitum proficiscitur, quod benignus Deus bene vertat.
Frater LUDOVICUS nascitur.
2 May. Nascitur LUDOVICO meo circa meridiem filius alter LOUIS DIEDERICK.
20 „ Obit Hagae ADRIAEN PAU DE HEEMSTEEDE.
9 July. Hagâ discedo, cubo Goudae.
10 „ IJsselsteinium appello.
11 „ Decimas ibi, et primum Benscopii vendo.
13 „ Appello Leerdamum.
14 „ Decimas ibi vendo. Redeunt Hagam CHRISTIANUS meus et gener DOUBLETIUS.
15 „ Agros Principis loco etc.
16 „ Buram appello.
17 „ Decimas ibi vendo.
18 „ Ultrajectum appello.
20 „ Viso Amersfortium, Soestae cubo.
21 „ Amsteldamum appello.
23 „ Hagam redeo.
12 Sept. Redit Princeps e castris Hagam.
15 „ Redit CONSTANTINUS meus. } Deo laus et gloria.
25 „ Obit Hagae SARA ZUERIA HAMOLII uxor.[1])
24 Oct. Proficiscor GeertrudenBergam.
25 „ Appello.
26 „ Piscatûs reditus ibi vendo.
27 „ Rationibus urbis illius intersum.
28 „ Hagam redeo.

In handschrift B:
21 Dec. Sepulta.
1676. Gener meus Lutetiam ad CHRISTIANUM aegrum 12 Mart
Nascitur LUDOVICO alter filius LOUIS DIDERICK 9 May.

1677.

18 Mart. Princeps ad exercitum proficiscitur. Ego ipsius nomine Funeri Archithalassii RUTERI [1]) praecedo 4 horis continuis.

11 April Infoelix pugna ad Cassellam.

30 Mayi. Profectus Princenland.

31 „ Wilhemopoli appello.

1 Junii. Ad Princelandt in anchoris.

2 „ Rationibus ibi praesideo, et prope Wilhelmopoli anchoras jacio.

3 „ Papendreghto curru Ultrajectum vehor.

7 „ Ultrajecto Hagam redeo.

14 Julii. Delphis navigo Braedam.

15 „ Mane ad Moerdyckam appello, et curru Bredam appello circa undecimam matutinam

16 „ Decimas Bredanas Bredae vendo.

19 „ Ibidem decimas Oosterhouti, et Dungenses etc. vendo.

20 „ $1_{\text{â}}$ post meridiem curru Moerdyckam vectus navigo Gorichem et ibi circa vesperam appello.

21 „ Zulichemum appello comite LUDOVICO.

22 „ Lustro ruinam Herwinii.

23 „ Monnikeland peragro, viso ruinas Braekeli et Poederoyen.

24 „ Pransus Gorichemii curru Vianam vehor, navi Ultrajectum.

27 „ Navi Ultrajecto domum redeo.

24 Aug. Nascitur LUDOVICO meo masculus tertius, Gornichemi inter 10 et 11^{am} vespertinam. Bl. 51. PAULUS HUGENIUS, Frater

29 Sept. Redit Princeps ab exercitu Honselardicum.

30 „ Hagam.

17 Octob. Princeps in Angliam proficiscitur.

18 „ Solvit Helvoetsluysâ.

14 Nov. Princeps meus, die suo natali nuptias Londini celebrat cum MARIâ Ducis Eboraci filiâ primogenitâ. Hoc Dei clementiâ bene vertat.

1678.

29..... Obit Bredae horâ $4^{\text{â}}$ matutinâ MARIA JANA DE SCHILDERE mirabilis puella.

7 Juni. ARNOLDO BEAUMONTIO Collegae meo calculus instar ovi anserini vesicâ excisus.

8 „ Obit idem $10^{\text{â}}$ vespertinâ.

In handschrift B:

1677. 18 Mart. nomine Principis uneri RUTERI praecedo.

11 April infelix pugna ad Cassellam.

24 Aug. nascitur LUDOVICO puer tertius.

1) Vergelijk de karakteristieke brieven van HUYGENS aan Zijn Hoogheid en aan zijn vriend VAN BERINGHEN waarin hij verslag aflegt van deze zending, in *Oud-Holland* I bl. 74.

24 Juni. Redit in Galliam dilectissimus CHRISTIANUS meus, comitantibus MOGGERSHILLIO [1]) cum uxore Antverpiam usque. Deum habeant comitem.
12 Juli. Hagâ discedo, cubo Ultrajecti.
14 „ Arnhemum appello.
15 „ Dieram et Doesburgum appello.
16 „ Decimas Dieranas et Buranas ibi vendo, in Roosendalio cubo.
17 „ Amerongiam domum lustro, Ultrajectum redeo.
20 „ IJsselsteinii et Benschop decimis venditis, redeo Ultrajectum.
22 „ Prandeo Vianae cum HEINSIO, cubo Leerdami.
23 „ Decimas ibi vendo, et rationibus adsum.
24 „ Buram appello.
25 „ Decimas ibi vendo, et porro rationibus vaco.
29 „ Vossesteinium appello.
30 „ Viso Sterckenburgh, Moersbergen et Broeckhuysen.
31 „ Amersfortii cubo.
1 Aug. Ad BARTELOTTAM diverto.
2 „ Soestdyckam viso, per Naerdenum Amsterdamum appello.
3 „ Domum redeo.
28 Sept. Hagâ discedo sub vesperam.
29 „ Wilhelmopoli appello.
30 „ Vectigalia publica ibi loco. Versus vesperam retro navigo Delphos usque.
1 Oct. Hagam redeo ante meridiem.
29 „ Obit Antverpiae FRANCISCA DUARTE.
24 [—[2])] Obit Hagae circa 1am matutinam JACOBUS WEVELINCKHOVIUS, Collega meus.

1679.

10 Mart. Dux Eboracensis cum uxore improvisus Maeslandt Slusam appellit.
21 „ Saluto ducem, humanissime exceptus.
23 „ Proficiscuntur Bruxellam.
30 April. Obit feliciter misera CONSTANTIA BARTELOTTI, vidua RYCKERSII, socera CONSTANTINI mei.
17 Juni. Obit Vianae WOLPHARDUS BREDERODIUS, postremus illustrissimae familiae haeres masculus.
1 Juli. Hagâ profectus, Bredam appello.
4 „ Decimas Principis vendo.
6 „ Rosendalii pransus, in Princelandia cubo.
7 „ Decimas ibi vendo. A meridie vela faciens,

---

1) PHILIPS DOUBLET, heer van St. Anneland en Moggershill, was getrouwd met CONSTANTYN's dochter SUSANNA. Zie de genealogische Bijlage DOUBLET.
2) In het handschrift niet ingevuld, het moet dus zijn November of December.

8 Juli. Mane Steenbergam appello, decimas vendo, navigo S^te^. Maertensdyckiam appello.
9 „ Decimas ibi vendo.
10 „ Idem Scherpenisse, a meridie navi discedo.
11 „ Veram appello.
12 „ Navigo sub meridiem, Antverpiam appello.
16 „ Navigo versus Flandriam, appello ad Hulsterambaght.
17 „ Decimas ibi vendo.
18 „ Hulstam excurro, et redeo.
19 „ Vela facio Hollandiam versus.
20 „ Gornichemium appello.
21 „ Zulichemium excurro, a meridie Gornichemio discedens, sero vespere Delfos appello.
22 „ Mane, Deo propitio Hagam redeo.
29 Aug. Obit horâ primâ nocturnâ amicus meus FREDERICUS VAN DORP [1]), Maesdammi Toparcha. Bl. 52.
17 Sept. Obit Madriti D. JOANNES AUSTRIUS, quo eodem die PHILIPPUS IV Pater decesserat A° 1666.
6 Nov. Hagâ profectus Roterodamum prope Dordrechtum navigo.
7 „ Vesperi GeertruydenBergam appello.
8 „ Piscatum Principis ibi vendo, Molas etc.
10 „ Oosterhoutum vectus per intensisi (?) frigus idem, sub vesperâ vela facio.
11 „ Roterodamum redeo et Hagam.
10 Dec. Obit Hagae BALTINA NOBELAER, vidua THOMAE VAN DEN HONAERT.
20 „ Obit Clivae Illustrissimus JOHANNES MAURITIUS de Nassau, optimus amantissimusque mei Princeps.

1680.

8 Febr. Obit Herfordiae Princeps ELISABETHA PALATINA Abbatissa, cui succedit Princeps ELIZABETHA ALBERTINA ANHALTINA, coadjutrix a defuncta electa.
2 April. Obit N. DE BYE d'Albranswaert.
22 „ Nascitur LUDOVICO meo quartus filius. Obit Infans
4 Junii. Obit horâ 4^â^ post meridiem dilectissima soror mea GEERTRUDIS HUGENIA DOUBLETIA [2]). Avia Uxoris meae.
29 „ Migrat a me familia primogeniti mei.
3 Juli. Profectus rhedâ mea Bredam, cubo Roterodami.
4 „ Per Moerdyck Bredam vehor.
6 „ Decimas Principis ibi vendo.
8 „ Per Dongen et regionem Altena Gornichemum appello.

---

1) Zie de genealogische Bijlage VAN DORP.
2) Zie de genealogische Bijlage DOUBLET.

10 Juli. Leerdami decimas vendo, a meridie rationibus praesum.
11 „ Buram appello.
12 „ Decimas ibi vendo, a meridie rationibus oppidi vaco.
13 „ Rationibus ditionis Buranae.
15 „ Per Vianam IJsselsteinium appello.
16 „ Decimas ibi et Benscop vendo, et Ultrajectum appello.
18 „ Soestae cubo.
19 „ Amsterdamum appello.
21 „ Domum Amsterdamo redeo, salutatâ domo Warmontiâ.
28 Aug. Obit circa mediam noctem ADRIAEN BUYSERO Graphiarius.
30 „ Obit ELIZABETHA DE SCHILDERE, uxor SAMUELIS ZUERII).
3 Sept. Obit Delphis. . . . MEERMAN, vulgo Sire.
13 „ Proficiscitur ZEELHEMIUS meus Zellam, principe triduo post secuturo
16 „ Eodem proficiscitur Princeps.
28 „ Obit CAREL VANDEN BUSSCHE, hortulanus meus.
4 [Oct.] Obit MARGARETHA TROMP, praestantissima puella.
10 „ Obit Bredae CATHARINA ZUERIUS [1]) aetatis 8. . . .
17 „ Obit Amsteldami DAVID RYCKAERTS, Patruus Nurus meae.
11 Nov. Redit feliciter Princeps e Germaniâ.
12 „ Redit CONSTANTINUS meus. Obit FAGEL, Praeses Supremae Curiae.

1681.

24 Febr. Cubo Harlemi cum genero, uxore, filiâ [a]) et puello [b]).
25 „ Amsterdami Operam Italorum spectamus.
26 „ Iterum eam spectamus.
27 „ Hagam redimus.
10 Mayi. Cum collegâ PESSER Ultrajectum navigo.
12 „ A Vianâ usque Jaersfeldium cum Ordinum deputatis incommoda nobis Vianen sium opera 3 Laterscia ad ipsorum ripam inspectamus, et alium congressum ad initium Julii mensis decerniusque.
13 „ Excurro Soestam, et ibi pernocto.
14 „ Moror Ultrajecti.
15 „ Circa vesperam navi Dingum vehor Podager.
16 „ In Senatu mandati executi rationem reddo.
6 [Juni.] Cubo Roterodami.
7 „ Gornichemii.
8 „ Oosterwickii, Heusdae pransus.

a) CONSTANTIA THEODORA DOUBLET, nunc soror mea, HOEUFTIO nupta.

b) PHILIPPUS DOUBLET, frater Uxoris meae, unicus.

Bl. 53.

1) Zie de genealogische Bijlage BOGHE-HOEFNAGEL.

9 [Juni.] Eyndhoviae.
10 „ Decimas ibi vendo.
11 „ In villâ Haenwyck cubo.
13 „ Heusdae prandeo, Gornichemii cubo.
14 „ Hagam redeo.
31 Juli. Princeps Angliam versus navigat Euro favente, et ZEELHEM comite.
2 Aug. Vehor rhedâ meâ Ultrajectii, item PESTER Collega.
3 „ Obit neptis mea HUGENIA,[1]) uxor AMELISWAERDII, puerpera.
4 „ Differimur a Vianensibus in diem posterum.
5 „ Convenimus in Camera Ordinum. A meridie in Curiâ.
6 „ Excurro Soestam.
7 „ Redeo Ultrajectum ante prandium.
8 „ Discedo Ultrajecto et in Vitaulio cubo.
11 „ Hagam redeo.
17 „ Redit feliciter Princeps ex Angliâ.
2 Sept. Obit Hagae versus meridiem neptis mea ANNA VAN DORP[2]).
11 „ Redeunt feliciter ex Galliâ Gener meus S^t^. ANNELANDIUS cum uxore, tribus liberis, et CHRISTIANO mei.
26 „ Obit LANDMANNUS pastor Hagiensis.
7 Octob. Obit circa meridiem Hagae J. DE HERTOGHE, Valkenburgi Toparcha; circa vesperam doctissimus NICOLAUS HEINSIUS meus.
11 „ Obit Amsteldami DAVID BECKER, frater HENRICI, nepos meus, ex tridui solius febre.
16 Nov. Reperitur mortuus in lecto medicus.... VERSTRAETEN.

1682.

26 Jan. Tristissima in his Provinciis tempestas et inundinatio.
7 Febr. Obit a meridie JOANNES DE REEDE Reynswoudius, vixt. amicus meus aetatis anno 89.
23 Mayi. Obit Hagae mane praestantissimus amicus noster THEODORUS LEEUWIUS DE LEIDÂ.[3])
5 Juli. Proficiscor Roterodamum.
6 „ Bredam appello.
7 „ Decimas ibi vendo.
9 „ Geertruyden Bergam appello.
10 „ Decimas ibi vendo et rationes audio.
11 „ Oosterhouti decimas vendo, et Dongae cubo.
12 „ Gornichemi cubo.
13 „ Ysselsteini cubo.

1) Zie de genealogische Bijlage HUYGENS.
2) Zie de genealogische Bijlage VAN DORP.
3) Zie over hem vooral de aanteekeningen van Prof. FRUIN op COENRAET DROSTE, bl. 280, passim.

14 Juli. Rationibus ibi auditis, Benscopii decimas, et sub meridiem decimas Ysselsteinii vendo, et Leerdami cubo.

15 „ Leerdami decimas vendo, post auditas rationes Burae cubo.

17 „ Rationes Borreveld audio, et decimas vendo, a meridie rationes 6 gl. per mergen incipio audire.

18 „ Mane earundem rationum tertiam quartam partem absolvo. A meridie Rationes Urbis.

19 „ Amersforti cubo.

20 „ Ultrajecti cubo.

21 „ Ibi maneo.

22 „ Nyenrodae cubo.

23 „ Domum redeo.

24 Dec. Nubit MARIA MAGDALENA PERGENS comiti DE St. POL.

1683.

Bl. 54.

1 April Obsiguamus Sponsalia neptis meae CONSTANTIAE THEODORAE DOUBLET [1]) cum MATTHAEO HOEUFT AB OYEN.

Soror uxoris meae.

25 Juni. Bommeliam navigo cum CHRISTIANO meo et assumpto in itinere LUDOVICO.

26 „ Appellimus ante meridiem.

28 „ Colloquium cum HAUPTMANNO, et HOLL Commissario et non nullis partium adversar:

30 „ Discedimus, visimus Zulichemum. Meum LUDOVICUM Gornichemi exponimus.

1 Juli. Redimus Hagam.

13 „ Obit.... CAU, Graphiarius supremae curiae.

.....

.....

1684.

15 Jan. Obit CASPAR NETSCHER [2]), Pictor egregius et insignis.

31 Mart. Obit Delfis ALBERTUS VAN DER GRAEF, Exconsul Delfii, maritus FRANCISCAE VAN SANTEN, amicus meus, ac diu collega.

SUSANNAHOEUFT, neptis uxoris meae.

10 [—[3])] Nascitur Hagae ex nepte meâ CONSTANTIÂ DOUBLET proneptis mea SUSANNA HOEUFT AB OYEN.

12 „ Baptismati ejus assisto cum avunculo HOEUFT à BUTTINGEN et Aviâ infantis SUSANNA unica filia mea.

10 Juli. Proficiscor Hagâ Bredam, cubo Roterodami.

11 „ Appello Bredam.

13 „ Decimas Principis ibi vendo.

---

1) Zie de genealogische Bijlage DOUBLET.

2) CASPAR NETSCHER was de schilder van het portret HUYGENS, dat thans in het Rijksmuseum te Amsterdam hangt en waarvan een reproductie, naar de gravure van ABRAHAM BLOOTELING, deze uitgave versiert.

3) In het handschrift niet ingevuld, het moet dus zijn een der maanden April, Mei of Juni.

15 Juli Excurro usque Oudenbosch.
17 „ GeertruydenBergam appello.
18 „ Decimas ibi vendo.
19 „ Proficiscor Gornichemium et ibi cubo.
20 „ Prandeo Vianae cum HEDWIGÂ BREDERODIÂ [1]), cubo Ultrajecti.
22 „ Cubo Amsterdami.
25 „ Cubo Harlemi.
26 „ Suburbana de FLINIS et GRUTERI lustro, et Hagam redeo salvus, Deo Gratias.
6 Nov. Profectus Hagâ ad exitum Killae usque navigo.
7 „ GeertrudenBergam appello.
8 „ Piscatum ibi vendo et Swaluwae.
10 „ Hagam redeo.
7 Dec. Obit Hagae 4ª pomeridiana HEDWIGA BREDERODIA Genere, Formâ et Ingenio Clarissima Batavorum.
30 „ Frangit tibiam CATHARINA SMITH.

1685.

1 Jan. Obit PHILIPPUS THEODORUS TOLLIUS, Graphiarius Principis.
14 „ Obit Berlini medicus . . . BONTEKOE ex infelici lapsu de 8 vel 10 gradibus.

. . . . . .

. . . . . .

---

1) HEDWIG AGNES, dochter van den Veldmaarschalk BREDERODE en diens tweede echtgenoote LUDOVICA CHRISTINA VAN SOLMS, was dus een nicht van WILLEM III. Zie de aanteekeningen van Prof. FRUIN op COENRAET DROSTE, bl. 514.

Bijlage A.

AANTEEKENINGEN
VAN
CHRISTIAAN HUYGENS, DEN OUDEN.

CHRISTIAEN HUYGENS. SUSANNE HOEFNAGLE.

MAURITS [1]) onsen eersten geboren zone is inden Haghe deur Godts genade ter werelt gecomen op eenen Vrydach den twelfsten May recht voorden elff uren voorden noene anno XV$_c$. vyffentnegentich naeden nyeuwen styl. Loff Godt van al. 1595.

Zyne peterens syn syne Excellcie Graeff MAURITS VAN NASSAU, Gouverneur van Hollandt, Zeelandt, Gelderlandt, Utrecht ende Overryssel. Voirts den Radt van State der Vereenichde Nederlanden, myne meesters van de welcken hier toe gedeputeert waren die Heeren VAN OYEN, Die Heere VAN SCHAGEN ende Joncker VITUS VAN KAMMINGA, al Raden van State.

Syne pete is Vrouw MARIA VAN ORAENGIEN ENDE NASSAU, Gravinne van Hohenlo ende van Bueren, die hiertoe hadde gecommitteert Jouffr. MARGRITA VAN MECHELEN, alsoo heure G(*enade*) selve midts heure indispositie nyet en mochte comen van Delff inden Haghe, daer mynen sone voirs(*eyt*) is gedoopt wordden Saterdachs den XX^{en} May 1595 in die Capelle opt Hoff. Die ghifte vanden Raedt was een groote vergulden coppe met eenich gelt daerinne, tsamen tot dryehondert gulden.

CONSTANTIN onsen tweeden geboren zone is deur Godts genade ter werelt gecomen in 's Gravenhage op eenen Woonsdach s'avonts recht voor thien uren den vyerden dach Septembris a^o XV^c zessentnegentich naden nyeuwen styl. Godt loff van al. 1596.

Ende is gedoopt in s'Gravenhaghe inde Capelle opt hoff op eenen donderdach voor noen nade predicatie, syne peterens waren Den Raedt van Brabant alsdoen die Justicie excerc(erende) in Hollandt over Brabantsche zaken, ende van desselffs raedts weghen waren hier toe gedeputeert de heeren NICLAES BRUNYNCK, ANDRIES HESSELS, Raden van syn Excelcie Graeff MAURITZ VAN NASSAU, Gouverneur van Hollandt, Zeelandt, Gelderlandt, Utrecht, Overyssel, ende oyck Raden van Brabant, met (*Louis*) MEGANCK Raedt van Brabant, ende den anderen peteren was Joncker JUSTINUS VAN NASSAU, bastaertzone van wylen syn Excelcie myn heere die Prince van Oraengien etc., wesende iegenwoordich Admirael van Zeelandt. Ende zyne pete was die stadt van Breda van der welcker weghen hier toe gedeputeert was Jouffr. AGNETA VANDER HAGHEN, huysvrouw van Joncker GODEFROY MONTENS, die iegenwoordelick is Borgemeester derselver stadt van Breda.

Die ghifte van den Rade van Brabant was eenen vergulden gedeckten kop van ontrent tweehondert gulden gerekent die once tegen vyff gulden. Die van Breda was een schoon groote ongedeckte vergulde schale van ontrent tweehondert ende veertich gulden nae de voorgaende estimatie.

1) Naar het handschrift, onlangs te Parijs voor de Academische Bibliotheek te Leiden aangekocht. Het is een afschrift, door CONSTANTYN geschreven op de laatste bladen van een foliant, gedrukt „A Basle, de l'imprimerie de Frobenne, par Ambroyse et Aurelius Forbenne. Achevé d'imprimer le moys d'Aoust. M. D. LXIII."

Ende die ghifte vanden heere Admiral NASSAU was een cleyn verguldt gedeckt copken weerdich ontrent in de tzestich gulden (die once gerekent op ontrent vyer gulden).

ELIZABET of YZABELLA ons derdde kindt is geboren op eenen Donderdach den zessentwintichsten dach Marty XV^{c}XCVIII naden nyeuwen styl s' morgens zeer weynich voor halff zess uren, oyck al in s' GravenHage in die Nobelstrate.

Ende gedoopt in die groote kercke in s' Gravenhaghe. Die peteren was Heere ende M^{r}. JACOB VALCKE Raedt ende Tresorier van Zeelandt in wyens plaetse (soo hy nyet en mochte verwacht wordden) stondt deur syn begeerte CLAES WILLEM SYMONSSOON gen(*aemt*) CROMSTRY en aldoen Gedep^{t}. inde Vergaderinge der heeren Generale Staten der Vereenichde Nederlanden, ende Jouffr. MARGRITA VEZELAERS, wed^{e} van S^{r}. JOOST VOGELAER myns huysvr(*ouwen*) moeye, in wyens plaetse (als midts heuren ouderdom ende swackheyt van Amsterdam nyet connende comen) stondt van heuren wegen die huysfrouwe van M^{r}. ANDRIES HESSELS, Raedt van syne Excell^{cie} mynen Heere Graeff MAURITS VAN NASSAU, etc.

Die ghifte vanden heere VALCKE was een silveren schale van ontrent vyftich gulden; ende van Moetgen VOGELERS eenen suypencroes van silver van ontrent twintich gulden.

Loff Godt van al.

(Is) Jarich van den dach des overlydens van mynen Heere de Prince van Oraengien hooghl... (*m*)em, mynen heere(*ende*) meester.

GEERTRUYDT ons vierde kindt is geboren Saterdachs den thienden July XV^{c} negenentnegentich naden nyeuwen styl nae middach recht voor twee uren. Heuren peteren was S^{r}. LAURENS BACK coopman woon(*ende*) tot Middelborch myn neeff wyens oudtsten sone ick oick geheven hebbe, genaemt LAURENS, maer alsoo syne personele iegenwoordicheyt nyet en mochte verwacht wordden, heeft zyne plaetse gehouden Die heere FERDINAND ALEMAN, Raedt van State der Vereenichde Nederlanden van weghen die Provintie van Zeelandt ende die Pete was Jouffr. ELISABETH VANDEN KYEBOOM, weduwe van wylen sa(*ligen*) S^{r}. JAN BACKX myns ooms sone, Rentmeester was van 't landt van Breda, maer zoo zy oick nyet en mochte verwacht wordden, heeft in heure plaetse gestaen Jouffr. GOEDELA VANDEN BERCH, myne nichte, weduwe van wylen S^{r}. JOHAN VERSSEN sal(*iger*), rentmeester was van S^{t}. Mertensdyck.

Den Doop geschiede in s' Gravenhaghe inde Capelle opt hoff. den peteren gaff een silveren schale met een gedreven Effigie vande gedaente van Jul. Cesar, weerdich wel vyftich gulden ende de pete een vergulden gedreven schale wel weerdich hondert gulden. Godt Loff van Alles.

Is iarich vanden slach voor Nyeupoort dwelck was den zelven dach s'iaers te voren.

CATHARINA ons vyffste kindt is geboren in 's Gravenhaghe op eenen maendach den tweeden July XVI^{c}. ende een, naden nyeuwen styl des merghens recht voor vier ende een halff ure, ende is gedoopt inde Capelle opt Casteele inden Haghe. Heuren peteren was M^{r}. CASPER VAN KINTSCHOT Raedt ende Tresorier van syn Excel^{cie} van Nassau, Graeff MAURITZ, Gouverneur van Hollandt, Zeelandt, Gelderlandt, Utrecht, Vrieslandt, Overyssel, etc. ende de Pete was Jouffr. CATHARINA HOEFFNAGLE myne huysvrouwe suster, die huysvrouwe van M^{r}. JACOB SWERIUS, Rechter ende ontfanger der Generale middelen inde Graeffelickheyt van Lingen, Den Peteren gaff eenen vergulden gedeckten cop vande weerde van ontrent hondert gulden. Loff Godt van alles.

CONSTANTIA ons zeste kindt is met Godts hulpe geboren in 's Gravenhaghe opten Vyverberch den tweeden Augusti op eenen..... des morghens een cleyn quartier urs voor seven uren naden nyeuwen styl. Die Peteren is die stadt van Bergen opten Zoom van der welcker wegen gedeputeert waren S^{r}. GODENAERT WILLEMSSOON Borgemeester ende..... MANTEAU Secretaris derzelver stadt, Die Pete is Jouffr. HEYLWICH BACKX, huysvrouwe van S^{r}. GODENAERT VAN EYCK, Commissaris ordinaris vande Monsteringe der geunieerde Nederlanden. God sy loff van alles.

Bijlage B.

ADELBRIEF VAN CONSTANTYN HUYGENS.

JACOBUS Dei Gratiâ Magnae Brittanniae Franciae et Hiberniae Rex Fidei defensor etc, circa omnibus quorum scire interest salutem. Etsi virtus ipsa idonea sibi sit merces et infra eam censeri debeat quicquid potest retribui, principes tamen decet ubi ubi eam invenerint magni facere bonorum virorum merita ornantes praemiis, caeterosque hâc invitantes illecebra ad imitationis gloriam: quo in genere quum subditorum cura nobis fuerit praecipua, tum neque exteros negleximus quos perspecta nobis fides aut industria commendavit, unde et hoc tempore visum nobis est pro potestate nostra Regia unde inferiores tituli velut rivi e fonte dimanant, virum clarissimum CONSTANTINUM HUYGENS nobilitate et equestri dignitate ornare, tum propter amplissimi viri patris ejus jam olim de nobis bene meriti, memoriam, tum propter paternas in filio virtutes et bonam quam de ejus in nos studio spem concepimus: idque ut omnibus compertum cognatumque sit atque ut equitis aurati numero et loco ita uti aequum est ubique locorum habeatur et censeatur hisce cum litteris palam testamur ac profitemur (adeoque etiam id ipsum hoc diplomate nostro confirmatum esse volumus) praenominatum CONSTANTINUM HUYGENS equestris ordinis dignitate, honore et titulo, ultro a nobis donatum atque insignitum esse: ideoque illud ab omnibus Regiae nostrae dignitati atque authoritati, tum ipsius meritis deberi, ut eo numero et loco apud populares suos et usquam alibi, perinde habeatur, ac nos quosvis alios praestantes viros simili honore ab aliis Regibus ornatos et condecoratos sumus habituri: atque insuper ut benevolentiae in illum nostrae majus testimonium extet, ad liberos suos et posteros eorum, utriusque sexus verae et legitimae nobilitatis jus propagamus serie interminatâ, et gentilitia ejus insignia quibus hactenus usus fuit, et in margine depinguntur, ipso etiam diplomate probamus et confirmamus, quorum omnium fides ut certius constet, hoc nostrum diploma manu nostrâ signatum, magno (*sigillo*) Angliae volumus muniri. Actum apud palatium nostrum Westmonasterii Septimo die Octobris Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Vicesimo Secundo, Regni vero nostri Magnae Britanniae etc vicesimo

CAREW. JACOBUS Rex

Hebbende het groot zeegel in wassche gedrukt hangen aan een rood en wit zijde koord in het pergament vast gehegt en zijnde het waapen in margine geschilderd, gelijk op het volgend blad [1]) staat afgebeeld.

---

1) Het wapen is in 4 kwartieren gedeeld: 1 en 4 zilver met 2 palen van blauw (HUYGENS), en 2 en 3 van zilver met een hoofd van rood, beladen met een loopenden leeuw, getongd, geklauwd en gekroond van goud (BACX). Helmteeken: een rechter arm, een pijl vasthoudende, gepunt en gevederd van blauw. Onder het wapen is met dezelfde hand geschreven: De Arm met de Pijl boven de Helm is door Koning Jacobus geschonken.

Bijlage C.

AANTEEKENINGEN

OVER

CHRISTIAAN HUYGENS, DEN JONGEN.

DEZE aanteekeningen zijn de eerste van een handschrift, groot 12 bladzijden in folio, dat aan de Academische Bibliotheek te Leiden toebehoort. Op den omslag, waarin het bewaard wordt, leest men het volgende: „Deeze Memorie, raakende het leeven en de ontdekkingen van den Heere CHRISTIAAN HUYGENS, myn Oud-Oom, heb ik op verzoek van myn vader gekreegen van Mevrouwe de Wede wylen den Heere professor 's GRAVEZANDE, aan welke dezelve schynen gefourneerd te zyn door den Heer van Zeelhem, ter geleegenheid dat de eerstgemelde de *Opera reliqua* van welgemelden Hr. HUYGENS stond uit te geeven, met het leeven van den auteur: alle de verdere stukken en brieven behoord hebbende aan welgemelde myn Oud-Oom hier neevens liggende, heb ik meede van Mevr. 's GRAVEZANDE bekoomen, behalven het Journaal der reisen naar Vrankryk en Engeland in 1660, en de Catalogus, welke ik uit den boedel van de Vrouw VAN RUYVEN bekoomen heb."

CHRISTIAEN HUYGENS, Tweede soon van CONSTANTYN HUYGENS, Ridder, Heere van Zuilichem, Zelhem en in het Monnikkeiandt, Eerst Secretaris van de Princen FREDERICK HENDRICK, en WILLEM II van Orange en naemaels tot het eynde syns leevens Eerste Raedt ende Reekenmeester der Domeynen van Prince WILLEM den III, Koningh van Groot-Brittannien.

Desselfs Moeder was SUSANNA VAN BAERLE.

1629 Geboren in 's GraevenHage, den 14e April 1629, synde Saturdag voor Paesschen, des naghts ten twee uyren.

Volgens aenteekeningen van desselfs Vaeder, die de voornaemste gevallen van alle syne kinderen en oock van deese syn tweede Soons jonkheyt beschreeven heeft, tot den jaere 1647 incluys, en by gevolgh tot syn 18e jaer, Blijkt,

Dat hij van jonghs af is geweest van een swakke en teedre complexie, oock van een middelmaetige statuyre, maer altoos van jongs af, van een groote memorie en bysonder leergierigh en jaloers omme syn ouder Broeder CONSTANTYN HUYGENS, in alle het geene hun in hunne kintsche jaeren opgeleght wierde, nae te gaan, en soo hy konde te overtreffen.

Ao 1637 Leerde hem syn Vaeder de noten der Musycke intoneeren, dat hy terstont en ligtelyk deede, selfs met de veranderingen van de vier boovensangsleutelen, jae soo verre dat hy eer het jaer expireerde, allerhande stucken van Musique op alle soorten van sleutelen seer vast konde singen.

In den selven jaere, wierde aen hem beneevens synen oudtste Broeder tot Praeceptor gegeeven eenen ABRAHAM MIRKINIUS omme de beginselen der Latynsche Taele te leeren.

Nogh in den selven jaere wierdt hy door syn Vaeder onderweesen in het cyfferen der 4 Spetien en Reegel van Dryen, begreep hy die binnen weynige weeken heel exact, en wiste daegelycks eenige manieren van Proeven daer op te inventeeren, en met solide reedenen te bewysen.

Was hy soo verre in de musycke geavanceert, dat hy al wat het oock waere, met vastigheyt, reeden en distinctie ook in Alto en Tenor sleutelen indifferentelyk sonder bekommeringe wiste te singen, naer alvorens al lang begonnen te hebben, selfs te componeeren. Dogh hadde weynigh stemme. Ao 1638

In den selven jaere sprack hy de Latynsche Taele familiaerlyk en gaerne met syne Broeders. Ao 1638
In het eynde van het selve jaer kreegen sy tot Praeceptor in plaetse van MIRKINIUS eenen HENDRICK BRUNO.

Wierdt hy door syn Vaeder in de Geographie onderwesen, 'tgeen hy neevens syn ouder Broeder seer ligtelyk begreepen en onthielden, leggende dagelyks met grooten lust en yver, op den Globum terrestrem te speculeeren, ondersoekende den op- ende ondergank der Sonne in verscheydene tyden des jaers. Ao 1638

Leerde hy met 'syne broeders de Prosodie, die lesse duyrde weynigh meer als een weeke, of sy vielen daedelyk aen het componeeren. Ao 163

In den selven jaere leerde hy op de Viole de Gambe speelen, en het beviel CHRISTIAEN soo wel dat naer 7 daegen onderwys, hy de wyse van den 117 Psalm heel perfect konde uytspeelen, synde in de Musyke gaeuwer als syn Broeder; voor het eynde van het jaer speelde hy in parthye met goedt fatsoen, en tremblanten en vastigheyt.

Leerde hy op de Luyt speelen. Ao 1640

Begon hy de Grieksche Taele te leeren, waer in hy in een half jaer tydts seer veel vorderde. Ao 1641

Leerde hy de Logica daer hy spoedelyk meede doorgong, ende die hy met goedt oordeel toonde wel te vatten. Ao 1642

Begreep hy met een sonderlinge promptitude, al hetgeen de mechanique ofte eenigh ander deel van de Mathesis mogte aengaen; ook stracks raedt weetende, om by model ofte ander hantwerk voor den dagh te brengen, 'tgeen hy maer ergens van sulks geleesen, of door andere gehoort hadde selfs met groote vastigheyt naeteekenende alle gesneeden printen, en diergelyke dingen hem voorkoomende; besteedende voorts de snipperingen van syn tydt aen Molentjes en andere modellen te maeken, selfs tot een draeybank toe, die hy in dit jaer. soo by een hadde weeten te knusselen, dat hy al eenigh goedt daer op begon te draeyen. Deede dit jaer groote progressen in de Grieksche Taele. In dit jaer leerde hy op de Clavecimbel speelen, daar hy promptelyk veel in vorderde. Leerde oock dit jaer de Franssche en Italiaensche taele, soo spoedigh, dat syn meester binnen 6 maenden gelicentieert wierde. Ao 1643

Begon hy de Mathematique te leeren onder STAMPIOEN met sonderling succes, niet alleen alles ligt begrypende en onthoudende, maer selfs dagelyks alderhande konstige dingen inventeerende tot een yegelyks verwonderinge. Leerde danssen ende te Peerde ryden. Ao 1644

Wierde hy met syn oudtste Broeder op de Leydsche Academie gesonden, en deede in de reghten goede progressen onder Professor VINNIUS, die aen hun syne instituten dediceerden; wierde hij oock ter selver tydt bestelt onder den jongen SCHOOTEN, Professor Matheseos, die hem de Algebra van DESCARTES leerde. Het was te verwonderen hoe hy sigh daervan queet, soo dat in de oude schryvers selfs niets wierde gevonden of hy sagh er door en kreeg de reputatie, die hy wel waerd was, van doenmaels de geleerdtste Mathematicus van alle de jeugd te Leyden te syn. JAC. MARIN. MERSENNIUS verwonderde hem soo over eenige syner speculatiën, dat hy hem altydt Mon Archimede 1645

noemde, en sich niet konde versaedigen van hem te looven, ook van ernstelyk door brieven met hem te communiceeren.

In de Teekenkonst vorderden hy oock seer.

1646 De Illustre Schoole en Collegie te Breda ingestelt, ende syn vaeder neevens de Heeren VAN HEENVLIET en RIVET tot Curateurs derselve aangestelt synde, wierde CHRISTIAEN van Leyden tot Breda gesonden, alwaer hy onder de Professor DAUBIRUS syne studie in de regten vervorderde,
1647 soo dat hy 's jaers daer aen syne Formeele Theses met groote roem en lof publykelyk defendeerde.

N.B. Eyndigen hier de aenteekeningen van de Heer CONSTANTYN HUYGENS over het leven ende bedrijf van syne kinderen, om reeden eensdeels dat syne meenigvuldige occupatiën ende ten Hoove ende te Velde, hem sulcks beletteden; ten anderen om dat hy oordeelde, dat yeder syner kinderen, nu mans genoegh geworden waeren om selfs het geen aen yeder van hun in de waerelt nae die tydt soude ontmoeten selfs yeder in den hunne te geheugen.

SIBYLLE VAN GRIETHUYSEN.

DOOR

Dr. J. A. WORP.

ER was eens weder een geschil gerezen tusschen de stad Groningen en de Ommelanden, De twist hield jaren aan; gecommitteerden werden naar den Haag gezonden, de staten-generaal deden eene uitspraak, het hof van Holland trachtte een einde aan den strijd te maken, doch alle pogingen bleven zonder gevolg. In Juni 1648 verzochten eindelijk de staten-generaal den prins van Oranje om met eenige gecommitteerden naar Groningen te gaan en te beproeven om de quaestie te regelen. WILLEM II voldeed aan dat verzoek en kwam den 1sten September (nieuwe stijl) te Groningen, waar hij, zooals Aitzema zegt [1]), werd „ingehaelt door de Borgerye, oock 't Guarnisoen te voet ende te paerde, neffens losbrandinge van kanon". Die intocht werd bezongen door eene vrouw, die toen te Appingedam woonde, in een vers, dat tot titel heeft: *Op de Triumphante In-komst en Huldinge van den Doorluchtigen en Hoog-geboren Vorst Wilhelm, Graef van Nassouw, etc. tot Stadthouder van Stadt Groningen ende Ommelanden* [2]). Ook een meer bekend dichter tokkelde de lier,

---

1) VI, blz. 593.

2) Vgl. *Klioos Kraam, vol verscheiden gedichten. D'Eerste Opening. Gedrukkt te Leeuwarden, By Henrik Rintjus.* 1656. blz. 225.

al was het in dit geval de Latijnsche. HUYGENS was in het gevolg van den prins bij zijn bezoek te Groningen, en hij schreef een vers [1]), dat op de volgende wijze door dezelfde dichteres werd vertaald [2]):

PRONOSTION PHYSICO-POLITICUM.

Gemaeckt den 25. Augusti 1648. als tegen d'Avont, na bykans den gehelen dag langduyrigen Regen. de Son helder had begonnen te schijnen.

»Dus langh kastijdt Godts toorn! ons landen met slachregen,
En dwarlewint daer tegen:
Dus langh bewimpelt (ach!) ons vaderlant verkracht,
Door een Turbeerde macht;
O droevich Groningen! al 't spaci van u landen
Straelt noch een vreed' op handen,
En dat den Hemel spaert, sijn tranen dick en nat,
Beduydt waerachtich wat.
Siet aen Orangiens Prins, sijn soet' en blyde oogen,
Gedenckt wat die vermogen.
't Plomp mislach word' een troost, van vreed' en soeticheyt,
Door Godts handt toe bereydt.
Tot 't wonder bied' sijn gonst de Avont Son uyt 't Westen
Oprijsende ten lesten".

Men mag veronderstellen, dat de secretaris van den prins het ook op reis druk had met allerlei bezigheden. Hij voerde o. a. met zijn zwager de WILHEM eene drukke correspondentie. De WILHEM hield hem vooral van de Engelsche zaken op de hoogte, van de komst van den prins van Wales (later Karel II) in ons land, van de uitrustingen door Willem II om zijn schoonvader, den koning van Engeland, te hulp te komen, enz [3]). Maar HUYGENS, die tijd vond om twee Latijnsche gedichtjes te maken over de niet waardige wijze waarop Groningsche professoren waren gekleed [4]), een ander om het te beklagen dat de academie schade leed door de voortdurende twisten [5]), en in een vierde

---

1) Vgl. Constantini Hugenii....*Momenta desultoria*.... *Editio altera* .... 1655, blz. 366.
Het vers luidt aldus:
„Hactenus affligit Coeli discordia longo
Turbine, perpetuis imbribus omne solum;
Hactenus involvit Patriae turbata potestas
Omne soli spatium, moesta Groninga, tui.
Affulget placidae tandem spes certa quietis,
Et lachrimis aethram parcere in augurio est.
Aspice in Auriaco blande ridentia vultu
Sidera, et hos oculos omen habere puta.
Fata soloecismo pacem et bona verba loquuntur:
Prodigio favet à vespere sol oriens".

2) Vgl. *Klioos Kraam*, I, blz. 196.

3) Zie de brieven in die *Archives de la Maison d'Orange, Deuxième Série*, IV, blz. 263, 264, 265, 266, 269, 273.

4) Vgl. *Momenta desultoria*, blz. 364, 365.

5) T. a. p., blz. 365.

versje het beklaagde, dat hetzelfde gebouw diende voor bibliotheek en voor anatomisch museum [1]), liet natuurlijk de beleefdheid van SIBYLLE VAN GRIETHUYSEN niet onbeantwoord. Hij schreef nl. het volgende karakteristieke gedichtje [2]):

»Ick gingh vermomt door Land en Stadt,
Ick wierd gevatt en niet gevatt,
Verstaen, en niet verstaen van velen:
Die geen Onduytsch en konden velen:
Ick sprack nochtans den Duytschen aen:
Dat heeft een' wijse Vrouw verstaen;
Die heeft my vriendelick bedrogen,
En 't Roomsche Masker afgetogen.
Verheught u, droeve Stadt en Land,
De rust en vrede is voor de hand:
Ick had gegist, en 't konde missen,
Den Hemel soud' uw' tranen wissen,
Doen hy de sijne droogen liet:
Nu giss ick end' en twijffel niet:
't Moet waer zijn wat ick seggen wille;
't Komt uyt den mond van een' Sibylle".

Daar de voorspelling van de WILHEM waarheid bleek te bevatten, dat Zijne Hoogheid „ne se pourra desvelopper si tost des affaires qu'il a à manier en ladite province" [3]), en werkelijk de prins eerst den 15den October weer is afgereisd [4]), bleef er nog tijd genoeg over voor het wisselen van dichterlijke complimenten. SIBYLLE dichtte het volgende versje [5]):

»Het Hollandts Licht quaem in ons Stadt,
Van veel gesien, maer schaers gevatt,
Een waere heyl, en troost voor velen,
Die krijgh noch twist en konden velen,
Het blonck soo stralende op ons aen
Tot alle druck most achter staen;
Vertrouwt, hy heeft ons noyt bedroogen,
Maer Martis harnas uytgetoogen.
Juyght Groningen en Ommelandt,
De lieve Vreede is nu op handt;
Constanters gissing kan niet missen,
Orangien soude ons tranen wissen,

1) T. a. p. blz. 366. In 1615 hadden de Staten nl. besloten, „dat men vande oude Bibliotheecque ten Broeren beneden een Anatomia ende boven een Bibliotheecque sal toemaecken" (Vgl. Jonckbloet, *Gedenkboek der Hoogeschool te Groningen*, 1864, blz. 388). Hoe lang die toestand heeft geduurd schijnt niet met zekerheid bekend.

2) Vgl. *Korenbloemen* (1672), II, blz. 193 en *Klioos Kraam*, I, blz. 197.

3) Vgl. *Archives*, t. a. p., blz. 265.

4) Vgl. Johan van Nyenborgh, *Groninger Historijen: of Kort Verhael van het gedenckwaerdighste datter in de Provincie ofte Heerlijckheydt van Stadt Groningen en Ommelanden geschiedt is van de eerste geheugenisse af, tot desen tegenwoordigen Jare toe. Den vijfden Druck: veel vermeerdert, en verbeetert. Tot Groningen gedruckt by Jacob Sipkes*, enz., 1660.

5) Vgl. *Klioos Kraam*, I, blz. 198.

Doen HUYGENS wijsheydt blijcken liet,
Nu gaet het vast en twijfelt niet,
Daer sulck een Stuyrman sit te stuyren,
Ontsteeckt vast Vreed' en Vreugde vuyren".

En HUYGENS antwoordde weer [1]):

»Sibylle komt noch eens in Stadt;
Heeft yemant niet te deegh gevatt
De Toonen van haer' Damsche [2]) velen,
Die maer de twistige vervelen,
Sy spreeckt op nieuws 's Lands welvaerd aen,
En doet sich meesterlick verstaen,
En heeft elck, of ick ben bedrogen,
Den lesten nadocht uytgetogen.
Gaet aen, verwerde Stad en Land;
Geeft gins en weer de rechterhand;
Daer sal maer de benijder missen,
Als ghy d'oneffen' kerf sult wissen,
Daerom u d'Eenigheit verliet:
Sibylle seght het, twijffelt niet,
Den Hemel sal de vrede stieren,
In 't Jaer van dry vijf en thien Vieren" [3]).

Het is interessant iets te weten van de personen, die met groote mannen in eene of andere betrekking hebben gestaan; daarom zullen eenige bijzonderheden over SIBYLLE VAN GRIETHUYSEN misschien niet onwelkom zijn.

In de *Hemelsche Troost-Borne, teghen de banghste aen-vechtinghe; om de overblijffselen der zonde* [4]), een werk door SIBYLLE en door SIBRANDUS FRANCISCI, predikant te Appingedam, uitgegeven, zegt de laatste in eene voorrede, dat evenals tien steden elkander de eer betwistten, dat zij Homerus hadden zien geboren worden, dit mutatis mutandis ook van SIBYLLE VAN GRIETHUYSEN geldt. „Soo laet die van *Buyren* segghen: 't Is onse Sibylla. Wy segghen hier nu in den Dam: 't Is onse Sibylla". Met dit Buren wordt het Geldersche stadje van dien naam bedoeld. Dit blijkt uit het volgende. SIBYLLE heeft een *Graf-schrift op den E. H. Michael Middel-hoven Predikant te Buyren*" gedicht [5]), waarin deze regels voorkomen:

---

[1]) Vgl. *Korenbloemen*, blz. 194 en *Klioos Kraam*, I, blz. 199.

[2]) Sibylle woonde te Appingedam, ook wel den Dam genoemd.

[3]) Waarschijnlijk waren het wel afschriften van deze verzen, die Huygens aan de Wilhem toezond en waarvan deze in zijn brief van 28 September schreef: „Je vous rens grâces de vos beaux vers" *(Archives*, t. a. p., blz. 273.*)*

[4]) *Met een scherpe spoore tot een Godtzalich leven. Over de vier eerste verssen van 't achtste Capittel des Sendtbriefs Pauli aen de Romeynen: In drie Meditatien, by forme van predicatien; in een goede ordre; gheopent, in Dichte, door* Sibylle van Griethuysen; *ende in Prose, door* Sibrandus Francisci, Eydelshemius, *predicant in Appinga-Dam. Ghedruckt tot Leeuwarden, by Claude Fonteyne, Boeck-Drucker der Staten*, 1651.

[5]) Opgenomen in *Het wonder- Toneel ofte Lust-hof der Histori-paerlen, van Wonderbaere Behoudenissen, mitsgaders vande vreemdigheden der Gewassen ende Gedierten op Aerden, ende Wateren, Blixem, Bergen, Mineralen, Menschen, machtige Steden, Gebouwen, Rijckdommen, Begrafnissen, op en ondergang der werelds Staten: Als oock van 't Paradijs, Verschijningen, eenige Consten ende Sin-Gedichten, enz. meer. Door* Johan van Nyenborch. *Gedruct tot Groeningen. By Augustijn Eissens Boeck- Drucker in Costerus* 1657, blz. 312.

»Hier deckt dees steenen Sarck, het eens geschenen wesen,
Van hem, die 't oncruydt heeft uyt mijn geboorte-Stadt,
Zoo Goddelijck gewiet," enz.

MICHAËL VAN MIDDELHOVEN was van 1650 tot 1652 predikant te Buren in Gelderland [1]), en zoo blijkt uit het aangehaalde, dat SIBYLLE daar geboren is. Eene andere vraag is, wanneer? In het archief van Buren zijn de doopboeken van dezen tijd niet meer aanwezig, maar men vindt weder eene aanwijzing in één harer gedichten. In 1646 verscheen nl. SIBYLLE VAN GRIETHUYSENS *Spreeckende Schildery; Af- beeldende een corte Verclaringe over het vierde Vers des eersten Capittels, uyt het Hoge Liedt Salomons* [2]), en hierin vindt men deze regels:

»Is 't Werck te slecht, ô Volck! ay! wilt my het vergeven,
Naest twee-mael derthien Jaer, en kend' ick Doot noch Leven".

Erg duidelijk is de laatste versregel nu wel niet, maar hij schijnt toch te beteekenen, dat men bij de beoordeeling van haar boekje hare jonge jaren [3]), ongeveer 26 zomers, in aanmerking moet nemen.

SIBYLLE VAN GRIETHUYSEN is dus ongeveer in 1620 geboren te Buren en was de jongste van negen kinderen [4]). Eene harer schoolvriendinnen was MARIA VAN DE WAETER, eene dame, die later tot het gevolg der keurvorstin van Brandenburg behoorde [5]). Hare opvoeding is zonder twijfel zeer goed geweest, want niet alleen kende zij zooveel Fransch, dat zij Montaigne kon citeeren, maar zij haalt ook Spaansch aan en las Horatius en Cicero.

In 1644 was SIBYLLE gehuwd met UPKE HARMEN WYTZEMA, een apotheker; in Mei van dat jaar kwam zij met haar man van Kollum in Friesland naar Appingedam [6]). Wanneer zij getrouwd is en hoe lang zij te Kollum heeft gewoond is niet na te sporen, omdat het kerkelijk archief van die gemeente over deze jaren niet meer bestaat. Uit haar huwelijk schijnt slechts één dochtertje te zijn geboren [7]), dat in 1651 nog leefde maar in 1656 reeds overleden was [8]).

---

1) Vgl. *Kerkelijk register van de Plaatsen en Namen der Predikanten van alle de* Classes, *gehorende onder de* Synodus *van Zuyd- Holland, van 't begin der* Reformatie, *tot nu toe, door* Martinus Soermans, *Emeritus- Predikant van Goudreaan. Dese tweede Druk merkelijk verbetert, vermeerdert, en vervolgt tot het Jaar* 1701. *Tot Haarlem, Bij Wilhelmus van Kessel*, enz., 1702, blz. 146.

2) *Cantic.* 1. *vers.* 4. *Treckt my*; *etc. Gedruckt tot Leeuwarden, by Claude Fonteyne, Boeck- Drucker*, enz., 1646.

3) In een lofdicht achter hetzelfde werk leest men:

„Gy zijt door u Verstand,
Een Roem voor uwen Man, een Cierssel van het Land;
Ghy teelt Natuyrlijck Zaet, vermits u frissche Jaren,
Ghy condt noch, boven dit, Papiere- kinders, baren", enz.

4) Vgl. *Troost-Borne*, blz. 534.

5) Volgens het vers *Aen de Edele Juffrou Me- Juffrou Maria van de Waeter aen 't Keurvorstelijcke Hof van Brandenborgh, op d'Hofstede van Nyenborgh, van den in yver brandenden Heer Johan van Nyenborgh*, te vinden in *J.. V. Nyenborchs Hof- stede. Met desselfs andere Bedenckingen, Gedichten en Historien: Door den selven Johan van Nyenborch. Tot Groningen gedrukt by* I. S. *Boeckdrucker op de Hoge-straet.* 1659.

6) In één der boeken van het kerkelijk archief te Appingedam, waarvan de heer D. Goedhuis, predikant aldaar, mij met de grootste bereidwilligheid inzage verschafte, vond ik aangeteekend;
„1644, 30 Mei: Te Appingedam met attestatie aangekomen van Collum: Upke Harmens en Sibijlla van Griethuyss."

7) Vgl. *Troost- Borne*, blz. 541.

8) Vgl. het vers van N. Klinge: *Troostrym aen Upke Wiitzema, En Sibille van Griethuizen, over 't afsterven harer Dochtertie* (*Klioos Kraam*, t. a. p., blz. 353.)

In Appingedam begon zij aan de Muzen te offeren. In 1645 zag nl. het licht *Sibyllae a Griethuysens, in rym gestelde Claeg-lieden Jeremiae. Met verlichtinge derselve*[1]), dat zij aan de burgemeesters, den secretaris en de predikanten van Appingedam en Farnsum opdroeg, en dat met vier lofdichten is versierd. Van dezelfde godsdienstige strekking is het werkje, dat het volgende jaar door haar werd uitgegeven en dat tot titel had: *Sibylle van Griethuysens Spreeckende Schildery; Af-beeldende een' corte Verclaringe over het vierde Vers des eersten Capittels, uyt het Hoge Liedt Salomons*, dat zij zelfs door de classis van Appingedam liet „approbeeren."

Uit een gedicht vóór het werkje geplaatst en gericht tot ANNA RIPPERDA blijkt, dat SIBYLLE veel op het slot dezer adellijke famille kwam en er gebruik maakte van de bibliotheek. In eenige woorden proza spreekt SIBYLLE ARNOLD VAN DEN BOSCH, „Phoenix der Oost-Friessche Poëten", toe, die in het „Aen-Hangsel" van het boekje dan ook verzen plaatste. Verder worden er nog een paar gedichten in gevonden van C. FONTEYNE, ALBERTUS BIERUMA, een student in de theologie, en van SIBYLLE zelve.

Achter het exemplaar van het werk van SIBYLLE, dat op de bibliotheek van Nederl Letterk. berust, is nog een ander gedicht van haar gebonden met den volgenden titel: *Aende Edele, Gestrenge, Erentveste, Hooghgeleerde, Wijse, ende seer voorsienige Heeren, Den Heeren, Borgemeesteren, ende Raedt der Stadt Embden, op het voortreffelijck gebouw van 't nieuwe Valders Bethel; ende over desselfs, daer eerst in gedane Predicatie, door den Eerwaerdigen, Godtsaligen ende Wel-geleerden, Dn. Petrum Eilshemium, Getrouwen Dienaer Jesu Christi, in Sijne Gemeynte aldaer.*

Uit den titel van deze werkjes blijkt, dat onze dichteres zich bij voorkeur met godsdienstige onderwerpen bezig hield. Hare levensrichting vond dan ook een lofredenaar in één der Predikanten van het stadje harer inwoning, die o. a. van haar getuigde[2]): „Sy is waerlijck een SIBYLLA, een Heroïsche Matrone, een Peerle onder de Vrouwen, een Cieraedt van den Dam; ja van dese gantsche Provincie. Hoe uytmuntende is hare Poësie! Sodanigh is oock dese Personagie. Ick en segghe dit niet, om yemandt te verachten. Dat zy verre. Nochte, om yemandt te flatteren. Die my kennen, weten wel beter. Maer ick schrijve dit, om dat sulcke Onderdanen zijn, als Diamanten, aen de Croone van de Goden. Ia, ick tuyghe dit, om Gode te dancken, voor sijne Gaven. Want, indien hoogh Verstandt, ghesondt Oordeel, Geestigheydt, Gaeuwigheyt, Kloeckheyt, Voorsichtigheydt, Dochter zijnde van Wijsheydt; indien een stalen Memorie, Bevalligheydt, Aenghenaemheydt, Gaven Godts zijn, als-se zijn, soo moeten wy den Heere hier loven, voor sijnen Zeghen, aen ons arme Menschen. Ay! Leser! Wy hebben gheseydt van hare Poësie. Maer, leest-se selve, ende oordeelt dan. Sy leest veel, niet alleen in Poëten, Historien, Medicijns; maer

[1]) 1. *Corinth.* 10. *V.* 31.
Het sy dan dat ghy eet, oft drinckt oft' yet doet, dat doet al ter Eeren Godts.
Gedruckt tot Embden, Door H. Callenbach, ordinary Boeck-drucker, 1645. *Men vintse te coop, by Johannes Joachimi Spies, Boeckvercoper in Appingedam.*

[2]) In zijne „Oratie" vóór de *Hemelsche Troost- Borne.*

oock, ende voornamelijck, in de Theologie, in de Heylige Sehriftuyre, ende Theologanten. Dit is haer Herten-lust en sin. Verstaet de Theologie oock in den grondt. Spreeckt oock geerne daer uyt, van Godt, ende van sijn Woordt. Belieft het u, spreeckt met haer; by Exempel, van de Predestinatie, ende oordeelt dan. Sy is te Huys, als men teghen Papisten, Mennisten, Arminianen, en andere, sal disputeren".

„Sy is daeromme dan oock, *oikouros*, gelijck *Paulus* seydt, dat *de oude Vrouwen Leeraressen sullen zijn van 't Goede, op dat sy de jonge Vrouwen leeren*, te zijn, *oikourous*; dat is, *het Huys te bewaren*, in een stil, rustigh, vredich, ende in-ghetoghen Leven".

SIBYLLE zelve schijnt van hare voortreffelijkheid wel overtuigd te zijn geweest, want in hetzelfde werk, waarin deze lofrede voorkomt, legt zij de volgende bekentenis af[1]):

„Jae, tot de uyre der tegenwoordicheydt, (hebbe ick) my soodanich ghedragen, (sonder roem ghesproken) dat ick, voor de gantsche Werelt, mijn Hooft, *on-belamffert*, mach op-steken.

„En, by soo verre ick onsen Eerwaerdighen en Godtzalighen Dienaer Godts in Leere en Leven niet over-een-stemmende hadde bevonden; verre, verre hadde 't van my gheweest, dat ick my tot insluytinghe van *desen Arbeydt* soude hebben laten beweghen".

Van onrechtzinnigheid was SIBYLLE dus niet te beschuldigen. Misschien kon men haren man evenmin daarvan aanklagen, maar toch kwam hij telkens op minder aangename wijze in aanraking met den kerkeraad, zooals de notulen van dat college ons leeren. Zoo werd hij in de kerkeraadsvergadering van 14 October 1649 ondervraagd over de volgende zaken. Of hij niet Heereveenster almanakken had verspreid, zijnde „vol, nae veler gevoelen, van venijnige steken?" Of hij niet gezegd had, „de damster kinder worden opgevoedt in hoererie ende tooverie?" En ten derde: of hij niet gezegd had: „moet ick uit den Dam. so moet de pastoor (nl. ds. SIBRANDUS FRANCISCI) daer oock uit. ick heb sijn hant?" Daar hij, wat de tweede beschuldiging betreft, als verzachtende omstandigheid dronkenschap aanvoerde, mag men veronderstellen, dat zijn levenswandel niet geheel onberispelijk was. In elk geval babbelde hij veel te veel, misschien wel uit trots over de geestesgaven van zijne vrouw. In de kerkeraadsvergadering van 18 November 1649 verklaren twee getuigen, dat „de apotheker" gezegd had, dat SIBRANDUS medewerkte aan al de geschriften van zijne vrouw. En nadat hij zich in de vergadering van 10 Februari 1650 schriftelijk en mondeling had verdedigd, wordt besloten dat hij zal „met ernst vermaent worden, sich met woorden ende wercken anders niet, als stichtelick te dragen, met bijgevoegde dreiginge, dat men anders doen sal na Godes woort ende kerken-order."

De vriendschappelijke verstandhouding tusschen SIBYLLE en dominé SIBRANDUS schijnt door al dat gehaspel niet geleden te hebben, want in 1651 gaven zij te zamen de *Hemelsche Troost- Borne* uit. Ook dit werk was goedgekeurd door de leden der classis van Appingedam, die verklaarden, dat het boek was „Godts Woordt conform" en „allesins waerdich" „om *ghedruckt*, ende de kinderen Godts mede-gedeelt te worden".

[1]) T. a. p., blz. 535.

Het lijvige werk bestaat voor een groot deel uit preeken van SIBRANDUS, waartusschen telkens verzen van SIBYLLE worden aangetroffen. Het werd door de dichteres opgedragen aan den stadhouder WILLEM FREDERIK en aan de staten van Groningen [1]). Behalve portretten van SIBRANDUS en SIBYLLE, naar schilderijen van T. FABER, bevat het voorwerk eene menigte lofdichten in het Latijn en Nederlandsch, van PHILIPPUS HUMALDA, REGNERUS WOLPHIUS, JOHANNES TOXOPAEUS, (de beide laatsten waren predikanten in de buurt van Appingedam), van den rector en conrector der Latijnsche school, ANTONIUS PERIZONIUS en JOHANNES OLINGIUS, van EELCKIEN van BOURITIUS, CLAUDE FONTAINE, „Parisien" de bekende uitgever, van A. ELDERKAMP, JOHAN NYENBORCH, J. J. SCHIPPER, WILH. JANSSONII ZYTSEMA, HERO GALAMA en anderen. Enkele van die verzen werden natuurlijk door SIBYLLE beantwoord, terwijl zij ook in eene „Een-voudighe Naereden" een en ander over haar eigen persoon meedeelt, o. a., dat haar man blij is, dat dit groote werk is voltooid, en dat zij het plan heeft niets of weinig meer te schrijven, maar zich te wijden aan haren echtgenoot en aan de opvoeding van hare dochter.

Nog geene twee jaren na het uitgeven van dit werk ontstond er weder eene hevige botsing met den kerkeraad. Jammer is het, dat de notulen der vergaderingen van 1 en 2 Maart 1653 zoo onleesbaar zijn geschreven, dat ik niet kon uitmaken, wat de oorzaak was van den twist. Uit het gezegde van SIBRANDUS, „dat sijn eere niet gekrenckt worde van Sibilla en haer man", mag men echter besluiten, dat het echtpaar den predikant had belasterd, en de kerkeraad vond goed, dat Ds. SIBRANDUS „onder poene van suspensie van dienst" en WIJTZEMA van excommunicatie zich voortaan van hunne „opmerckelijcke conversatie sullen moeten onthouden".

Waarschijnlijk maakte dit voorval, dat het echtpaar niet best meer in Appingedam kon blijven; een jaar daarna vinden wij hen dan ook te Groningen, waar zij in Maart 1654 hunne attestatie inleverden [2]). Of zij hier vrede hebben kunnen houden met den kerkeraad is niet na te gaan, omdat de acta consistorii van dezen tijd ontbreken. Er gingen eenige jaren voorbij, voordat SIBYLLE weder als dichteres optrad; zij heeft echter geen afzonderlijk werk meer uitgegeven. Maar de beide deelen van *Klioos Kraam vol verscheiden gedichten*, in 1656 en 1657 te Leeuwarden uitgegeven, bevatten eenige verzen van haar, die zij wellicht aan den uitgever in manuscript had afgestaan. Ook de verzen aan HUYGENS, die vroeger werden besproken, zijn er in opgenomen. Behalve deze is een gedicht aan MARGARETHA DE HEER [3]), eene Friesche schilderes, die nog al naam heeft gemaakt, het merkwaardigst. Zij zelve wordt in het eerste deel bezongen door

---

1) Onder die opdracht staat: „Ghegheven, uyt mijn Boeckvertreck, den 10. Augusti, 1651".

2) Op folio 104 van het boek, dat de „Namen der lidtmaten der Gemeynte Jesu Christi in Groningen", enz. (dl. I, 1594-1660) behelst staat ingeteekend in die maand:
„ Attest: Sibylla van Griethuisen, van den Dam"; op fol. 128 in diezelfde maand: „met attest: Upke Wijtzma". Ds. Meerdink, scriba van het kerkbestuur, was zoo vriendelijk mij in staat te stellen van het kerkelijk archief gebruik te maken.

3) Vgl. dl. I, blz. 308. Zie over dit nichtje van Gijsbrecht Japiks Halbertsma's *Hulde* aan dien dichter, blz. 354.

SIMON ABBES GABBEMA [1]), den historieschrijver van Friesland, terwijl N. KLINGE het echtpaar een troostwoord toespreekt wegens het verlies van hun dochtertje. Ik denk, dat het na den uitgave van *Klioos Kraam* was, dat JAN VOS het volgende versje op haar schreef [2]):

JUFFROUW SIBYLLE VAN GRIETHUIZEN

»Oudt Grieken pronkte lang met roem van Zanggodinnen,
En met Sibylle, vol van woorden, ryk van zin.
Wie rype herssens heeft, doet zich van elk beminnen.
Nu komt ons Groeningen een schrandre Zanggodin,
En een Sibylle, in een enkel mensch vertoogen.
Wie dubble wysheidt heeft, heeft overgroot vermoogen".

SIBYLLE was bevriend met JOHAN VAN NYENBORGH, een rijmer, die een half uurtje van Groningen woonde [3]); zij schreef niet alleen lofverzen voor zijne werken, maar liet er dikwijls ook gedichten van haar in opnemen. Zoo beantwoordde zij in *De Weeckwercken* [4]) een versje, dat HENDRIK BRUNO tot haar had gericht, en bezong in de *Graf-pyramide* [5]) verschillende personen. En *Het Wonder-Toneel* van dezen schrijver bevat ongeveer twintig verzen van hare hand, waarvan ik alleen aanstip het „Beclagh over 't verlies van 't Boeck Jobs, in Rijm gesteldt door Henrick Bruno" [6]).

In 1658 maakte SIBYLLE kennis met een Amsterdamsch dichter, Mr. JOHAN BLASIUS, die haar tijdens zijn verblijf te Groningen opzocht en een versje op haar maakte [7]). In het volgende jaar werd hare pen vaardig ter gelegenheid van het vorstelijk huwelijk, dat te Groningen werd gesloten en waarvan NYENBORGH in zijn *Groninger Historijen* de kroniekschrijver is geworden. Het feit is zoo weinig bekend en zoo onverklaarbaar, dat eene kleine uitweiding er over waarschijnlijk wel vergeven zal worden.

Den laatsten Mei kwam de prinses douairière Amalia met hare dochters te Groningen en den 2den Juli de keurvorstin van Brandenburg. De vorst van Anhalt, de bruidegom, was den 27sten Juli „met groot suite" aangekomen en den 6den Juli werd zijn huwelijk met Henriette Catharina van Oranje in de Martinikerk voltrokken. Allerlei feeste-

---

[1]) I, blz. 116.

[2]) Vgl. *Alle gedichten van den Poëet* Jan Vos. *Verzamelt en uitgegeven door* J. L. *t'Amsterdam, By Jacob Lescaille, Boekverkooper*, enz., 1662, I, blz. 368.

[3]) Vgl. over hem Jhr. J. E. H. Hooft van Iddekinge in de *Handelingen en mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden*, 1883, blz. 75-96, en Mr. W. J. E. Berg van Dussen Muilkerk, t. a. p., 1884, blz. 3-7.

[4]) *Der ghedenckwaerdige Historien, Leer-gedichten, en Spreucken, etc. Door Johan van Nyenborch. Gedruckt tot Groningen, by* Jan Collen, *Anno* 1657.

[5]) *Inhoudende, verscheyden Vermaekelijcke, Historiale, en Leersaeme, Grafdichten, met eenige andere Historien, Invallen, en Sin-rijmen, etc. meer. Door Johan Nyenborch. Tot Groningen, Voor Jochem Frylingh*, enz., 165.

[6]) T. a. p., blz. 318.

[7]) *Op de uytnemende Dicht-kunst van Me-Juffer Me-Juffer Sibylle van Griethuysen* op blz. 109 der *bygevoegde Mengeldichten* achter *Geslacht-boom der goden en godinnen, met hun vergode nakomelingen. Waar achter by-gevoegde mengeldichten van diergelijke stof, de voornaamste Juffers toegepast, door Mr. Joan Blacius, Rechts-Geleerde. Leyden, By Salomon Wagenaar*, enz., 1661.

lijkheden hadden er bij plaats, zelfs werd er een vuurwerk afgestoken, „'t welck perfect de naem van de Bruyt vertoonde." Het jonge paar vertrok den 14den Juli weer naar den Haag, waarheen de prinses douairière reeds vroeger was afgereisd, en ook de keurvorstin van Brandenburg en Willem Frederik, de stadhouder, die met zijn gezin aan al de feesten had deelgenomen, gingen weder heen, natuurlijk „met statelijke uytgeleydingh der Militie, Ruyterye en salvo van Musketten en 't Canon".

In een paar gedichten die in NYENBORGH'S *Hofstede* zijn geplaatst, heeft SIBYLLE enkele dezer bijzonderheden bezongen.. Eén daarvan is gericht aan MARIA VAN DE WAETER, hare schoolvriendin.

Zij schreef verder nog een lofdicht op het *Toonneel der Ambachten*[1]) van NYENBORH, op BLASIUS' *Geslacht-boom der goden en godinnen*, welk werkje in 1661 het licht zag, en op zijn *Fidamants kusjes*[2]) in 1663. Dit is het laatste gedicht, dat mij van haar bekend is. In een werkje van NYENBORGH, dat in 1668 uitkwam en tot titel heeft *Den Tempel der heylige Historien, of Verscheyden Gedenckwaerdige Historien, der H. Schriftuyre, en des Nieuwen-Testaments, in den Tempel tot Jerusalem voor-ghevallen*[3]) wordt haar naam niet gevonden. Het jaar van haar dood is niet uit te vorschen, omdat de begrafenisboeken der gereformeerde gemeente te Groningen van dien tijd niet aanwezig zijn.

Groningen, Febr. 1885.

---

[1]) *of Den Winckel der Handtwercken en Konsten, enz. Midtsgaders Het Bericht van den Koop-Handel; Ter leeringe, gericht, en gedicht door Johan van Nyenborgh. Den Tweeden Druck: grootelijcks vermeerdert. Tot Groeningen, gedruckt by Jacob Sipkes*, 1659.

[2]) *Minne-wysen en by-rymen aan Celestyne, van* Mr. *Joan Blasius, Rechts-Geleerde. t'Amsterdam, By Baltes Boekholt*, enz., 1663.

[3]) *By een ghestelt, door Johan van Nyenborch. Tot Groningen; Gedruckt, voor den Autheur; Anno* 1668. Het werkje wordt door Hooft van Iddekinge niet vermeld; Prof. B. J. Lintelo Baron de Geer van Jutphaas, die er een exemplaar van bezit, was zoo vriendelijk mij dit ter inzage af te staan.

DE CONINXLOO'S,

DOOR

MR. N. DE ROEVER.

HET is een voor velen zonderling en bijkans onverklaarbaar, maar voor ieder, die het bedrog in kunsthandel en kunstgeschiedenis heeft opgemerkt, een gemakkelijk te begrijpen verschijnsel, dat een aantal kunstenaars, waaronder niet weinige in de voorste rijen der gildebroeders stonden opgeschreven, mettertijd wat hunne werken aangaat als weggevaagd werden van den aardbodem, en slechts bij name, hoogstens door een paar in een vergeten hoekske van een Museum teruggevonden stukken aan onze eeuw bekend werden.

Dat was het noodlot van den meester, die leerlingen kweekte grooter dan hij zelf, van den leerling, die zijn meester evenaarde, of wiens manier zoozeer overeenkwam met die van atelierbroeders van beteren naam dan hij zich kon verwerven, dat weinig nauwgezette kunstverkoopers er hun voordeel in konden zien om weinig kundige kunstverzamelaars — naamkoopers, gelijk SAMUEL VAN HOOGSTRATEN ze noemde — het werk van den eerste voor dat van den laatste in de hand te stoppen.

In den vorigen jaargang, van dit tijdschrift maakte de Heer A. BREDIUS de lezers opmerkzaam op het spoorloos verdwijnen van een hollandsch kunstenaar ADRIAEN CORNELISZ

VAN LINSCHOTEN, die bij de Italianen was ter schoole geweest. Ik geloof, dat het niet te gewaagd is hetzelfde toetepassen op een man, die in de tweede helft der zestiende en in 't begin der zeventiende eeuw bloeide, en die door den onschatbaren VAN MANDER zóó vleiend wordt beschreven, dat wij er ons slechts over kunnen bedroeven zijn werken in geen der Noord- of Zuid Nederlandsche Musea te zien prijken.

In zijn *Groot-Schildersboek* geeft KAREL VAN MANDER van den meester, die ik bedoel, „de uytnemende lantschapmaecker" GILLES VAN CONINXLOO [1]) de volgende loffelijke getuigenis:

„Want om kort maecken, en myn meeninghe van zyn constighe wercken te „zeggen, soo weet ick dees tydt geen beter landtschapmaecker, en sie dat in Hollandt „zyn handelinghe seer begint naegevolght te worden; en de boomen, die hier wat dorre „stonden, worden te wassen na de zyne so veel als sy goelicx moghen, hoewel het „sommige Bouwers oft Planters noch noode zoude bekennen". [2])

VAN MANDERS loftuiting is voor de kennis der waardeering van 's meesters werk van groote beteekenis, en wat zijn levensbericht aangaat zou men den anders zoo nauwkeurigen schrijver gaarne op zijn woord gelooven. Doch er komt helaas een „maar" in 't spel.

De geslachtslijst der CONINXLOO'S schijnt uit de gegevens van VAN MANDER met voldoende zekerheid optemaken. De oude GILLES VAN CONINXLOO huwde met de zuster der vrouw van PIETER COECKE VAN AELST, beide dochters van JAN VAN DOORNICKE, en de jonge GILLES met de weduwe van PIETERS natuurlijken zoon PAULUS COECKE VAN AELST [3]). Daarmede zijn echter geenszins te rijmen de berichten van HANS VAN CONINXLOO, oomzegger van onzen GILLES [4]), die eigenhandig in eene door hem afgelegde rekening van den jare 1609 nederscheeef, dat zijn grootvader JAN VAN CONINXLOO heette en gehuwd was met ELISABETH HASAERT, welk echtpaar hoogstwaarschijnlijk een viertal kinderen had [5]).

Er heeft hier echter eene verwarring van personen plaats.

Om dit aan te toonen gaan wij eenige jaren terug en doorzoeken den onmisbaren Liggere van het Antwerpsche St. Lucasgild. Daar vinden wij aangeteekend, dat een

---

1) KRAMM, die over 't algemeen te veel werk maakt van de spelling der namen, verdedigt met allen ernst de spelling CONINCXLOOY, zich beroepende op de autoriteit van VAN MANDER, terwijl hij te velde trekt tegen de „taalkuisching die zooveel verwarring sticht in geschiedenis, en vooral in de woordenboeken." Dat neemt niet weg, dat hij KONINGSLOO schrijft. KRAMM schijnt te vergeten, dat men in 't begin van de XVIIe eeuw nog geen DE VRIES en TE WINKEL had en derhalve allerlei spellingen mits tot de ware uitspraak leidende gewettigd zijn.

2) K. v. MANDER's *Groot-Schildersboek* bl. 184 (1618).

3) Id. bl: 137. 140vs. en 184vs. MAX ROOSES, *Geschiedenis der Antw. schilderschool* bl. 184 meent, dat JAN AERTSZ alias JAN DE HOLLANDER met de weduwe van den ouden GILLES hertrouwde. Uit VAN DEN BRANDEN blijkt evenwel juist het omgekeerde.

4) Dat GILLES de oom was van HANS, blijkt uit diens ondertrouw-acte van 21 Augustus 1599.

5) De hier bedoelde regels luiden: „Alsoo ick in mey tot Brussel gewest ben heb vernomen naetgene onsen groot-„vader JAN VAN CONINXLOO en ELISEBET HASAERT, syne huysfrouw, opt contoor van de staten van Brabant op rente „geleet hebben; heb myn vader saliger alletyt hooren seggen dattet was ontrent 24 oft 27 gulden erflijck, dan alsoo de „brieven door de troubelen verlooren syn kanmen niet zeker geweten..... Hieraen soude het sterfhuys van desen „GILLES VAN CONINXLOO maer het 4de pairt hebben."

GILLES VAN CONINXLOO in 1539 als vrijmeester van dat gild werd aangenomen, en nog 1542/43 binnen Antwerpen woonachtig was [1]). Maar eenige jaren later werden eerst PIETER daarna JAN, twee zonen van JAN VAN CONINXLOO en van Brussel geboortig, de eerste in 1544, de tweede in 1551 op den Liggere als gildebroeders ingeschreven. Van GILLES vernemen wij verder niets. Nu zegt VAN DEN BRANDEN in zijn bekende *Geschiedenis der Antwerpsche schilderschool* [2]), dat zijne weduwe, met den schilder PETER VAN ELSE alias VAN DEN WINCKELE hertrouwd, in 1562 overleden was, en de stiefvader toen met den jongen GILLES afrekende. Moet ik veronderstellen, dat de zooevengenoemde HANS VAN CONINXLOO zich in de vermelding van den naam zijner grootouders niet bedroog, dan mag ik veilig aannemen, dat deze GILLES de jonge niet dezelfde persoon is als onze „uytnemende lantschapmaecker" en KAREL VAN MANDER zich bij de teboekstelling der familie-relatie vergist heeft. Dit wordt mij noch waarschijnlijker als ik het geboortejaar van onzen GILLES met het jaar der afrekening vergelijk. Onze GILLES zou toen even 18 jaren oud geweest zijn, en gewoonlijk hadden dergelijke afrekeningen niet vóór 't bereiken der meerderjarigheid plaats.

Ik houd het voor zeker, dat er twee GILLESSEN geweest zijn: de zoon van GILLES in 1562 nog in leven, maar van wien in de gilde-archieven van St. Lucas geen melding wordt gemaakt, en de zoon van JAN, over wiens werk VAN MANDER de loftrompet stak, terwijl hij dezen de ouders toedichtte van genen.

Een nauwgezet onderzoek der Antwerpsche schepen-protocollen zal deze kwestie, die buiten het bestek van dit opstel lag, ongetwijfeld kunnen oplossen.

De schilder JAN VAN CONINXLOO schijnt een voorzichtig huisvader te zijn geweest, die zijn spaarpenningen belegde in renten op 't kantoor van Brabant te Brussel, maar toen zijn kinderen tijdens de troebelen zich naar Duitschland verplaatsten gingen de schuldbrieven verloren en kostte het hun heel wat moeite om de gelden te beuren.

Dit echtpaar had vier kinderen, waarvan AEGIDIUS, GILLES of JELIS er een was. Maar GILLES was niet de eenige zoon. Hij had een broeder JAN of HANS, [3]) die almede schilder was en vader werd van een broederpaar, dat evenzeer het penseel hanteerde. Bovendien had hij een zuster CATALYNE, die gehuwd geweest zijnde met HANS VAN DEN BOSCH, [4]) bij haar omstreeks 1606 te Frankenthal plaats gehad hebbend overlijden haren broeder tot mede-erfgenaam achterliet. Wie het vierde kind was is niet zeker. [5])

Na zijn leertijd volbracht en een reis gemaakt te hebben vestigde GILLES VAN CONINXLOO zich te Antwerpen, trad er in 1570 in het gild en huwde er, volgens VAN

---

[1]) Bl. 134.

[2]) Bl. 307.

[3]) Op dezen HANS v. C. DEN OUDE kom ik zoo aanstonds terug.

[4]) Op den Liggere zijn verschillende kunstenaars van dien naam ingeschreven.

[5]) Wellicht was het MARGARETHA v. CONINXLOO uit wier huwelijk met JEAN MINUIT in 1575 een zoon geboren werd; of FRANCOIS VAN C. wiens gelijknamige zoon in 1590 moet gehuwd zijn; of wel een dochter tweemaal gehuwd, en uit beide huwelijken kinderen hebbende. Onder de erfgenamen van de weduwe VAN DEN BOSCH, worden althans genoemd MARY JACOBS, de vrouw van WILLEM HUIGEN en de gebroeders ROELOF en FRANS PIETERSZN.

MANDER, met de weduwe van PAULUS COECKE alias VAN AELST. [1]) Haar naam is niet bekend, en het is daarom niet uit te maken of zij de moeder was van GILLES' drie kinderen: MARIE, geboren omstreeks 1578, CATHALYNE, geboren omstreeks 1579, en GILLES, geboren omstreeks 1581. De moeder dezer kinderen heette MARIA ROBROECK. [2]) Zij zagen alle in de Scheldestad het eerste levenslicht en zijn met den vader haar ontweken. Van 's meesters werkzaamheid in die jaren verhaalt ons zijn levensbeschrijver iets. Toen PARMA het beleg voor Antwerpen had geslagen en de Hervormden het gevaar voorzagen, dat hun godsdienst dreigde, verliet GILLES in Januari 1585 de stad, hetgeen bewijst, dat hij een verklaard en volhardend voorstander der nieuwe leer was, bereid om daarvoor in vrijwillige ballingschap te gaan. Noode verliet hij zijn geboortestad en steeds bleef hij gelooven, dat de zon der gewetensvrijheid nog bij zijn leven over haar zou opgaan. Dit bewijzen twee stukken, die in zijn boedel gevonden werden, en door zijn kinderen, in dit opzicht minder optimistisch dan hij, onder de „stucken van geenerley waerde" gerekend werden.

Ick ANTONI MERTTENS, coopman juwelier, woonende in deser stadt Franckfort, bekenne bij desen wel en deuchdelijck afgecocht te hebben van GILLES VAN CONINXLOO, schilder, nu ter tyt in Franckendaell residerende, twee doecken schilderije in olie gewrocht my gelevert tot myn contentemente, ende dat voor die somme van vijfftich florenen tot vyffthien batsen den gulden gerekendt, welcke vyfftich guldenen ick denselven GILLES, syns actie ofte transport hebbende, belove te betaelen als men sal moghen in der stadt van Antwerpen vrye wooninge hebben ende exercitie van de gereformeerde religie, ende dat sonder arch oft list. Des t'oirconden hebbe ick dese onderteeckendt met mijn gewoonlyck handschrift, dese Oistermisse Anno XVc negen en tachentich.

(w. g.) ANTONI MERTENS.

Eene dergelijke verklaring werd geteekend door ADRIAEN VERSTRATEN, coopman van speceryen, mede te Frankfort verblijf houdende. [3])

Uit beide stukken blijkt de juistheid van VAN MANDERS opgaaf, dat de meester — na eenigen tijd in Zeeland [4]) te hebben verwijld — zich te Frankenthal vestigde, waar evenals in Frankfort verschillende Antwerpsche vluchtelingen gastvrij werden ontvangen [5]) en zijne zuster, met VAN DEN BOSCH gehuwd, tot haren dood wonen bleef.

Van 'smans werkzaamheid daar ter plaatse weten wij niet veel. Uit hetgeen VAN MANDER zegt valt optemaken, dat zijn werken er zeer geacht waren en grif van de hand gingen. De Keizer gaf hem bestellingen en andere groote heeren volgden het keizerlijk voor-

---

[1]) VAN MANDER bl. 140.

[2]) Deze vrouw schijnt vermaagschapt te zijn geweest aan den Antwerpschen schilder Mr. CHRISTIAEN VAN DE PERRE of aan diens echtgenoot MARGRIETE VAN GINDERDEUREN.

[3]) Deze stukken liggen met het eerstvolgende ter Weeskamer Lade 102.

[4]) Wellicht te Middelburg, waar VAN MANDER een schilderij van hem zag.

[5]) De Regeeringscolleges stonden daar al spoedig voor de vlaamsche vluchtelingen open. In den boedel van de weduwe VAN DEN BOSCH vond ik vermeld schuldvorderingen op BOUDEWIJN BARDOEL., burgemeester, en EVERT VAN ORLEY, raad aldaar.

beeld, zoodat hij weldra een bemiddeld man was. Alle groote heeren waren evenwel niet even goede betalers. Dit blijkt uit eene rekening, die onbetaald in zijn boedel gevonden werd.

— EEN REKENINGE VAN DE GRAEF VAN OVERSTEYN —

Erstlich gelieffert aan Jhr. G. ein gemahltes Schloss Oberstein kost 6 Reychsthaler thut	8.— R
It. noch 5 conterfeytt gelieffert jedes stuck 3 kronen zu 25 batzen thut	25.— R
It. bin gen Obersteyn gereyst ausz E. Gn. befelch, hab auch eynen man mit ettliche gemalte Tücher E. G. zu underthönigen befelen mitbracht, darüber verzert.	8.— R
Somma sommarum	41.— R

E. G. UNDERTHÖNIGER.

Toen hij zich na een verblijf van tien jaren in Duitschland te Amsterdam vestigde — het moet in 't jaar 1595 geweest zijn, want bij zijn tweede huwelijk in 1603 woonde hij er reeds acht jaren — betrok hij aanstonds een huis van 200 gl. huur op een fatsoenlijken stand, de Turfmarkt, en schroomde niet om zekeren PHILIPS VAN BENTHEM onder de ongunstige voorwaarden van kleine aflossingen op lange termijnen 65 gl. te leenen, waarvan hij nauwelijks een zesde deel terug zag.

Een paar jaar nadat hij metterwoon te Amsterdam gekomen was kocht hij het poorterrecht der stad, 22 April 1597. In den regel geschiedde dit weinige dagen vóór de opname in het een of ander gild, want zonder dat men zijn burgerceel vertoond had namen de overlieden niemand aan. Al dien tijd heeft hij dus blijkbaar buiten het gild gestaan, hetgeen, meent men, bewijst, dat de kunstenaar zijn werken niet te gelde maakte.

In het volgende jaar bleef hij borg voor zekeren ABRAHAM DIAMANT, die HANS LENAERTSZ, den rijksten hoedenmaker van zijn tijd, 25 gl. schuldig was. Daar gene in gebreke bleef te betalen werd hij ter voldoening aangesproken, en nu kwam hij met den schuldeischer overeen, dat hij hem een schilderij zou leveren berekend tegen 22 gl. en de rest zou bijpassen. Eerst na zijn dood werden deze drie gulden aangezuiverd.

Dit cijfer van 22 gl. was voor dien tijd geen geringe prijs.

Te Amsterdam werden zijn doeken al evenzeer gewaardeerd als in Duitschland. De bekende kunstverzamelaars van dien tijd bezaten ook van hem stukken. Ik wijs slechts op den rijken koopman HENDRIK VAN OS, de broeder van DIRK, een der mede-oprichters van de Compagnie van Verre, en op den kunstlievenden koopman JEAN NIQUET (niet YCKET), wiens portret in prent uitgaat, die met eenige anderen door VAN MANDER worden opgenoemd. Het komt mij echter voor, dat de stukken, die VAN MANDER prijst, grootendeels uit zijn eersten tijd zijn. Meest zijn ze door VAN CLEEFF gefigureerd.

De kunstenaars met welke hij te Amsterdam omging zijn ongetwijfeld talrijk geweest, en 't schijnt wel of er vooral onder de jongere kunstbroeders verschillende waren, die zijn gezelschap zochten en in zijn huiselijken kring werden ontvangen. Te beweren dat ze leerlingen van den „uytnemenden lantschapmaecker" waren zou wellicht wat te ver gaan, onmogelijk is het echter geenszins. Onder die jongere kunstbroeders noem ik in de eerste plaats GILLES' neven HANS en ISAAC VAN CONINXLOO; voorts HANS VAN ESSEN, een geboren antwerpenaar, over wien in den vorigen jaargang van dit tijdschrift iets werd medegedeeld [1]); PIETER ISAACSZ, de vooral in Denemarken zeer bekende kunstenaar [2]); JONAS VAN MAERLE of MERLE, wiens werken ook verloren geraakt schijnen, doch op wien ik zoo aanstonds terugkom; CORNELIS VAN DER VOORT, de in zijn tijd zeer beroemden portretschilder, wiens sterfjaar ik in 't *Breederoo-album van Oud-Holland* mededeelde en voor wien VAN CONINXLOO, blijkens zijne zoo aanstonds af te drukken inventaris soms misschien de landschappartijen schilderde; en GOVERT GOVERTSZ, een omstreeks 1583 te Arnhem geboren maar van jongs af te Amsterdam wonend kunstenaar, aan CONINXLOO'S vrouw, mede te Arnhem geboren, wellicht niet onbekend en haar vertrouwen dermate genietende, dat zij hem meermalen verkoos, om haar in rechten bij te staan of haar als getuige acten te helpen passeeren. Daarbij was dan ook vaak tegenwoordig JACQUES VAN DER WEYEN. Beide laatstgenoemde personen worden onder de koopers van CONINXLOO'S kunstschatten genoemd, en werden door den afslager aangeduid als „knechten". Wie meermalen contracten uit dien tijd tusschen meesters en gezellen gelezen heeft weet, dat men daaronder „leerlingen" te verstaan heeft. Ook VAN MANDER gebruikt het woord in dezelfde beteekenis.

Van deze kunstenaars is niets of bijna niets bekend. [3]) Nu kennen wij ze als leerlingen van CONINXLOO. De laatste kwam, we zullen het straks zien, weldra bij DAVID VINCKBOONS op den „winckel."

1) MR. CH. M. DOZY. *Pieter Codde, de schilder en de dichter*, bl. 64.

2) Men zie over hem PH. WEILBACH. *Dansk Konstnerlexikon. Kjöbenhavn* 1878, in voce.

3) KRAMM noemt op gezag van BRIJAN-STANLEY een landschapschilder GOVERT, die bloeide in den tijd, dat deze leerling van CONINXLOO moet gebloeid hebben. Onze GOVERT woonde met zijne moeder in Juni 1607, toen hij bruigòm werd van MAIKEN WILLEMS, in de Geelvinksteeg

De zooeven genoemde JONAS VAN MAERLE DIRKSZOON, omstreeks 1578 mede te Antwerpen geboren, en wellicht reeds in 1590 te Antwerpen als leerling van PAULUS VAN OVERBEKE ingeschreven, was een broeder van den rijken juwelier JAN of HANS VAN MAERLE, die een uitmuntend kabinet schilderijen had, dat na zijn dood in 1637 verkocht werd. Hij huwde in Juli 1603 met CATHELYNE, de 24-jarige dochter van van onzen meester [1]). Uit dezen echt werden eenige kinderen geboren, waarvan er twee in 1622, toen de vader reeds minstens acht jaren overleden was, minderjarig nog in leven waren. In 1607 was de zestienjarige SALOMON DE LA TOMBE bij hem in de leer.

Nog waren geen twee maanden na dit huwelijk verloopen of de weduwnaarsstaat verdroot den bijna 60-jarigen kunstenaar, en op den 23 Augustus teekende hij ten ondertrouw aan met eene in zijne nabijheid — in de Langebrugsteeg — woonachtige trouwlustige weduwe, GEERTGEN VAN EEDEN, die slechts een jaar geleden haren man, JEREMIAS DE PANDERE, had verloren en haar nieuwen echtvriend vóór er twee jaren verloopen waren een zoon schonk, die den naam SAMUEL ontving. Deze zoon is op achtjarigen leeftijd, toen zijn moeder reeds weder was hertrouwd met een te Leimuiden gevestigden kleedermaker en collecteur JAN HARMENSZ [2]), komen te sterven.

Het voorbeeld van vader en zuster vond weldra navolging bij GILLES' andere dochter MARIA. Zij ondertrouwde 19 Juni 1604 met een brabanter WOUTER WILLEMSZ de COSTER, schoolmeester van beroep. In 1622 deelden zij met VAN MAERLE's evengenoemde kinderen de nalatenschap van hun broeder GILLES VAN CONINXLOO, de Jonge.

Laat ons bij dien jongen GILLES even stilstaan.

Ook hij was te Antwerpen en wel omstreeks 1581 geboren. Ofschoon door zijn vader in het kunstvak opgeleid, schijnt hij niet zulk een bizonderen aanleg aan den dag te hebben gelegd, dat hij met palet en penseel alleen door de wereld kon komen. Hij trok daarom den soldaten-rok aan en lag nu, toen zijn vader kwam te sterven, te Kampen in garnizoen als soldaat onder hopman FRANÇOIS VAN WESTERBEKE [3]). Hetzij dat zijn geestvermogens min of meer beperkt waren, hetzij dat zijn handel en wandel den verkwister kenmerkten, hij werd door zijn verwanten onder voogdij gehouden en het was PIETER ISAACKSZ, die de administratie op zich nam, zijn gereede penningen belegde, het hem toebedeelde werk van ALBERT DÜRER, voor een som van 90: 14½: gl. verkocht, en, nadat hij te vergeefs te Dantzig afnemers voor zijn „kunst" had gezocht er ten slotte in slaagde elders koopers te vinden. Inmiddels voorzag hij hem van kleederen, van penseelen, verwen en lak en bewaarde voor hem een „landtschep van den ouden CONICKSLO", „een clain met een schepken van froen" en "een out counterfeit". Eindelijk maakte hij den

1) Kerkelijke huwelijksproclamatiën No. 11.

2) Kerkel. Huw. procl. No. 13 in dato 23 September 1608.

3) Protocol van den Notaris F. VAN BANCHEM bl. 113. — De soldaten van dien tijd oefenden, wanneer zij ergens in garnisoen lagen, dikwijls een beroep er bij uit. De kaserneering bestond nog niet. Onder de Amsterdamsche soldaten zijn verschillende beroepen vertegenwoordigd. Kunstenaars zijn er echter witte raven onder. Het zullen er dan ook kunstenaars naar geweest zijn!

18 April 1614 zijn rekening op en leverde die den 29 Juli, korten tijd vermoedelijk vóór hij ons vaderland verliet om weder naar Denemarken te trekken, ter weeskamer in.[1]) Hij zag toen de voogdij opgedragen aan ISAAK VAN CONINXLOO, den neef van zijn pupil.

Nog zes jaar ongeveer nam de nieuwe voogd de curateele waar; in 1619 of 1620 stierf de jonge GILLES, een goede 1100 gl. aan obligatiën op de O. I. Compagnie nalatende.

De oude GILLES genoot het jonge echtgeluk niet lang.

Toen hij zijn einde voelde naderen beschikte hij bij testament over de voogdij van zijn jongste kind, bovengenoemde SAMUEL, en het was aan zijn neef HANS dat hij die zorg opdroeg, terwijl hij hem tevens benoemde tot executeur van zijn uitersten wil.

Op het einde van het jaar 1606 blies hij den laatsten adem uit[2]), en op den 4 Januari 1607 werd zijn stoffelijk overschot door zijn kunstbroeders naar zijn eeuwige rustplaats in de Nieuwe kerk gedragen.

Korten tijd daarna hield de notaris F. VAN BANCHEM de:

Inventarisatie van de goederen, acten ende gerechtigheden, uyt- ende inschulden bevonden ten sterfhuyse van GILLES VAN CONINXLOO, *den ouden, in zijn leven schilder, in voeghen hy die metter doodt ontruympt ende agtergelaeten heeft. Ende zyn deselve goederen by* GEERTGEN VAN EEDEN *als boelhouwster getrouwelyck aangegeven. Actum den* 19 *Januari* 1607.[3])

— IN 'T VOORHUYS. —

Een eecken sitbanck. Een dantsicker kist met een bonten spree er over, eenige stoelen en een aantal mans kleederen (meestal van fraaie stoffen o. a. een nachttabbaert met bont gevoerd, een grauwe reismantel. een roode overbroek, twee vilt hoeden met fluweel gestoffeerd.) benevens const en schilderyen als:

Een groot stuck gemaeckt by HANS VAN AECKEN, wesende een Adam en Eva van olyverff.
Jeremias van Casteren, hoek Stoofsteeg 75:-

Een groot stuck schilderye op doek, van de strytt ofte val der Engelen van olyverff.
Gregorius van den Broek, Calverstr. 42.

Een groot lantschap op doeck van de Tentasie Christi van olyverff.

Een groot lantschap van olyverff van PLEYSANT.

Een taeffereel waarvan de lysten gestoffeert zijn, wesende olyverff ende een boeren verdriet.

Een stucxken peneel van Orpheus van olyverff.

Een stucxken van olyverff wesende een Bancket met gestoffeerde lijst. *Hendr. van Os*, 32.

Een stuck op doeck gemaeckt van waterverff wesende een vysmarck met een gestoffeerde lyst (*de Antwerpsche vismerct.*) *Paulus Bisschop*, 20.

Voorts twee matten aen de muyr.

---

1) Weeskamer. Lade 35. Deze rekening, die wegens bovengenoemde data belangrijk is, werd geheel door hem geschreven en onderteekend. Ik hoop op dezen kunstenaar later uitvoeriger terug te komen.

2) Volgens KRAMM zegt BRYAN-STANLEY doch ten onrechte dat hij in 1609 te Antwerpen overleden is.

3) Uit de zoo aanstonds te noemen veilingsacte voeg ik van de kunstwerken, die ik in dezen inventaris kon terugvinden, de koopers en de opbrengst (cursief gezet) hierbij.

— IN DE BINNEN HAERT. —

Behalve een paar peneeltjes, al het yzerwerk het tinnewerk (alleen 85 pond aan plateelen en tailloren) het koperwerk (waarby een kannenbord met 10 steenen kannen) het houtwerk (waeronder een slaepbanck) een eenvoudig ameublement, benevens „een middelmatige bijbel, daer by een psalmboeck, een boecxken otte tsamenspreeckinge van Anna ende Pelites."

— ACHTER IN 'T SOMERKOKENTGEN EN IN DE GANCK —

Allerlei koper keukengereedschap en huishoudelijke artikelen.

— OP DE BOVEN ACHTERCAEMER. —

Een eikenhouten bedtstede, pers, trecktaeffel, bancken, een groote vergulde spiegel, twee distincte conterfeytsels van CONINCXLOO en een van GEERTGEN VAN EEDE, linnengoed (de linnenkast was wel voorzien,) benevens een aantal boeken, o. a.

Een duytse Josephes. *f* 3 : 4 :

Een boeck in duytse taele wesende de Cronica Carionis. 4 : 3 :

Een duyts boeck Calvini op de uytlegginge vande vyer Evangelisten.

Een duyts boeck op de uitlegginge Calvini vande sentbrieven Pauli ende oock op de Sentbrieven totten Hebreen.

Een duyts testament. 1 : 6.

Een duyts boek door Lutherus gemaeckt, genaempt huyspostille op de Evangelien vande Sondaghen.

Noch een luters boeck genaempt het Somerdeel van de huyspostil.

Nog een out duyts testament,

Een duyts boecxken genaempt die kleyne gesonde leere.

— CONST DIE BEVONDEN IS BOVEN OP DE ACHTER-WINCKEL. —

Twee langwerpachtige doecken van waterverff zynde jachten.

Een vyerkant waterverff doecxken oock een jacht.

Een begonnen doeck van olyverf oock van een jacht.

Een principael Pauwels bekeringe van CONINXLOO. *Laurens Charlier, in de Warmoesstr.*, 57 : 10.

Een copie van deselve grootte.

Een Lantschap daer de boeren in vorschen veranderen.

Een copie op doeck vant selve twelck noch nyet opgemaeckt is.

Een kleyn penneeltgen van S^t^. Andries.

Een groot stucxken olyverff vande historie Thobias.

Een principale toorn van Babelonien, *Hendr. van Os*, 350.

Een groote doeck van S^t^. Jan den dooper van olyverff.

Een penneeltgen vande moerendoopsel van olyverff.

Twee copytgies van de vyff sinnen op penneeltgens in olyverff geschildert.

Een boschagie wesende een copie nae CONINXLOO.

Een principale van een geestelycke jacht met een binnen lyst.

Noch een principale lantschap met een binnen lyst van deselve meester van gelijcke groote.

Een seestrantgen nae PAUWELS BRIL.

Een principael stuck van CONINXLOO halff gedaen.

Noch een principaele stuck van CONINXLOO met een binnenlijst helemael gedaen.

Noch een principaele stuck van CONINXLOO bynae opgemaeckt.

Noch een groot penneel van CONINXLOO begonnen; (benevens een aantal dergelyke, onafgewerkte groote en kleine stukken.)

Een teeckening op een penneeltgen by CONINXLOO gemaeckt. *David Boins*, 3 : 15 :

Een gedoodverfft stuck met een binnen lyst by CONINXLOO begonnen, waarvan de penneel HANS CONINXLOO toebehoort.
Een stuckgen penneel van een blau lantschap by CONINXLOO aengeleyt.
Een kleyn swart taffereeltgien van CONINXLOO met cryt geteekent.
Een knaep van CONINXLOO met een cleyn eseltgien.
Een groot doeck gedoodtverfft voor BREUGHEL
Een doeck begonnen voor CORNELIS VAN DER VOORT.
Een grooten doeck opgemaeckt in olieverff van den Moerendoop.
Een lantschap van den doop Johannes, opgemaeckt synde.
Een grooten gedoodtverfden doeck van een lantschap. *Philips Thysz*, 40:
Een copia van MARTEN DE VOS van de negen Muysen.
Een doeck van een vrouw geschildert, synde een lantschap.
Een principael penneel van CONINXLOO, synde een schaepsstal. *Paulus Bisschop*, 30 : 10:
Een principael bos op een penneel, opgemaekt.
Een taeffereel sonder lijst daer Christus int cooren gaet.
Een groot lantschap met een meulen daerin.
Een penneel van de doop Johannes.
Een lantschap van de vyff garstebrooden, principael.
Een taeffereel van een groot moerendoopsel.
Noch een cleyn taeffereel daer Christus voort cooren sit.
Een taeffereel vande blinde, principael. [1]) *Simon Root*, 38:
Noch een S^t^. Janspredicatie, principael taeffereel. *Barent Theunisz*, 56:
Een doecxken van den Ouden BREUGHEL, principael.
Noch een doeck van Sacheus.
Een grooten geoliverffden doeck vande vyer tyden van 't jaer. *Rogier Meuwsz.*, 8 : 5.
Een brandeken van den jongen BREUGEL, principael. *Hendr. van Os*, 58:
Een stucxken van CONINXLOO, principael, van Venus ende Adonis. *Jacques Kina*, 22:
Een avontmael van MOSTAERT.
Een stuck met een binnenlystken van BRILL.
Een steenrootsken van CONINXLOO met een vergulden lyst. (*Een gebergte.*) *Hercules Pietersz*, 6 : 5.
Een begonnen stucxken van JOCHIM PATENIER.
Een stucxken tovery van MOSTERT. *Adriaen v. Nieuwlant*, 13 : 5.
Een stucxken van 2 wagentgiens in wit ende swart.
Een stucxken van Goliat.
Een copie vant avontmael nae MOSTAERT.
Eenige stucxgens met bloemen.
Een koockentgien van BREUGEL. (*een coocken-bortgen.*) *Frans Pietersz van Haerlem*, 32 : 10.
Een taeffereel van Rebecca. *Arnout van Liebergen*, 14 : 10.
Een taeffereel in wit en swart van den Coninck David.
Een taeffereeltgen van MARTEN VAN CLEEFF synde de historie van Rachel. *Barent Thonisz*, 15 : 15.
Een monnickendans van BREUGEL.
Een taeffereeltjen van 't paradys Adam en Eva. *Jan Heyckes*, 9 :
Twee stucxkens met schepen.
Een stucxken van paerden wit en swart.
Ses verscheyden stucxkens van MARTEN DE VOS en MARTEN VAN CLEEF.

---

[1]) Dit is wellicht de schilderij van CONINXLOO ons bekend door een kopergravure van JAN VAN LONDERZEEL, voorstellende de genezing van den blinden man.

Een stucxken van S^t^. Jans openbaringe.
Een leggende Magdalena.
Een stucxken van JORIS VAN CLEEFF. (*Een bortgen van de sotte Cleef.*) *Guilliam Bassé*, 8 :
Een stucxken van Mides van CONINXLOO *Hendr. van Os*, 18 :
Een stuck daert varcken in't cot moet
Een Maria beeltgen op een gouden gront. (*Een Maria-beelt van Scorel*) *Corn. Courten.* 31 :
Een Christus en S^t^. Jan.
Een Jonas van JAN..... wit en swart.
't Conterfeytsel van Besa.
Vyff boeren troniens van MARTEN VAN CLEEFF.
Een boom van CONINXLOO.
Een besnydenis Christi.
Een cruysefix met een gouwe lyst.
12 Stukken conterfeytsels nae 't leven.
15 Stucxkens met verscheyde beesten, (15 anderen zyn by den advocaat fiscaal van Holland SIMON VAN VEEN.)
Een lantschap van Juda en Tamar. [1])
Een stucxken van Sodoma en Gomorra.
Een stucxken vanden Burge^mr^. tot Roomen.
4 Stucxkens van lantschappies van ADRIAEN.
Een cleyn gerolt doecxken vande neghen Muysen.
Een cleyn carstnachtgen, principael. *Jan Andriesz, in 't Jerusalems kruis*, 10.
Een boerenbruyloft nae BREUGEL.
Een waterverff doeck van Zeelandt.
Een waterverffdoeck van HANS BREUGEL, wesende een boerenkermis. *Cryn Verboom*, 16.
Een stucxken op doeck van waterverff van PLEISSANCE.
Een jacht van HENDRICK LEUENENS [2]) op doeck, van waterverff.
Een eis van JERONIMUS BOS, waterverff.
Een Boelschap vande swaenen, in waterverff. (*Een schildery van Leda.*) *Corn. v. d. Voort*, 9 : 10.
Een waterverff doeck van HENDRICK LEUNENS, wesende een jacht.
Noch een cleyne ordonnancie van HENDRICK LEUNENS, wit en swart.
Een plaetgen dat geschildert is principael van CONINXLOO.
Benevens een aantal lantschapens.
Een conststucxken, in was geboetseert van HERONYMUS OTTUS.
Vyff esels groot en cleyn en vyer wryffsteenen groot en cleyn, benevens allerhande verfstoffen en een opstaand kastgen daerinne allerley fyne verffen.
Een vyercant kistgen van vueren hout, daerinne eenighe quantiteyt italiaense printen, papieren konst ende mede het boeck van ALBER DUYR.
Een mandeken met diverse papieren consten.
Een kantoirken met veel verscheyde laetgiens, daer in syn diverse teyckeningen van const gemaeckt by allerhande meesters.
Een aantal van allerlei lysten en randen.
Vier stoelen, 24 cristalynen glaesen.

---

1) CLAES JANSZ. VISSCHER, heeft een prent uitgegeven naar een schilderij van CONINXLOO, voorstellende Juda en Thamar; wellicht het hierbedoelde.

2) In de zeer slecht geschreven acte is deze naam nauwelijks leesbaar. Er staat LEUENENS en LEUUENS (LEUVENS.) In 't zelfde jaar leefde hier ter stede een zekere HENDRIK DIRKSZ. LEUVENS.

Eenige boeken waarby: Een boeck van Ovidius Naso, Hoogduyts en latyn — Een duyts boecxken vande vernoeginge des menschelyken geest. — Een duyts boecxken van de O. I. vaert. — Een duyts boecxke de goede vermaeninge. — Een duyts boecxke van de vaststandigheyt van Lipsius.

— OP DE SOLDER —

Een groote tooren van Babiloniën van den ouden PIETER BREUGEL.
Een waterverff doeck van een jacht.
2 Stoelen en 2 ezels, enz.

— OP DE ACHTERSOLDER —

Vyer vuerenhouten bedsteden met drie bedden.
Een verfmolen.
Noch drie halfgedaene stucken schilderie als namentlijck een Johannes predicatie, een lantschapken, en een bosken.

INSCHULDEN.

Comt het sterffhuys van FRANCHOIS SPIERINC tot Delfft, de somme van 10 £ ter saecke ende als reste van schilderye.
Noch is PIETER SEGERS[1]) schuldigh ter zaecke van syn soons leeren 16: gl. 9 st.
BARENT STOFFELS, boode op Antwerpen, is schuldigh van dat zyn soon en halff jaer geleert heeft, de somme van 15 gl.

UYTSCHULDEN.

JELIS VAN CONINXLOO de jonge, soone van den ouden CONINXLOO geprocreeerd by MAYKEN ROOBROECK, comt ter zaecke van zyns moeders erffenis 600 gl.
HANS VAN CONINXLOO compt 100 gl. ter zaecke van zyn deel eener erffenis door GILLES VAN C. tot Franckendael voor hem ontfangen ende 68 gl. door hem verstreckt tot subsidie vande huyshoudinge.
HANS VAN CONINXLOO, tot Atrecht, compt mede 100 gl. ter saecke als boven.
WILLEM JACOBSZ compt mede per resto 48 gl. ter saecke als boven.
ARENT TEN GROOTENHUYS, compt voor huyshuur Mei te verschynen 200 gl.
HARMEN MULLER compt ter saecke van geprente const volgende syn reeckeningh d'somme van 32 gl. 12 st.
Huisschulden tot een bedrag van circa 470 gl. (waaronder voor brood 40, voor bier 90, voor lijsten en paneelen 22, en JONAS VAN MAERLEN, voor arbeytsloon 3 gl. : 8 :)

Deze inventaris is een openbaring voor de geschiedenis der laatste levensjaren van onzen meester. Werkzaam als altijd schijnt het werk met het klimmen der jaren minder vlot van de hand te zijn gegaan, en dat schijnt de grijze kunstenaar zelf te hebben ingezien. Telkens begon hij met frisschen moed, maar telkens moest hij het aangelegde of halt voltooide paneel van den ezel zetten om een nieuw te beginnen. En de liefhebbers en kunstkoopers kwamen ook niet in al te grooten getale opdagen, zoodat in den „winckel" zich de „stucken" en „stucxkens" zoo van landschap als historie ophoopten, terwijl in de geldlade de „stucken" en „stucxkens" hoe langer hoe meer slonken. Had de meester daarom behoefte aan meer dan een enkele kanne biers om de zinnen wat te verzetten?

1) Hij woonde naest het Groot School blijkens de vendutie. Zie verder Bijlage No. 1.

In die omstandigheden kon het onzen GILLES niet onaangenaam geweest zijn, dat zijne zuster de weduwe van HANS VAN DEN BOSCH te Frankenthal overleden, hem tot zijn mede-erfgenaam achterliet. Hij trad als executeur op en belastte zich met de uitbetaling van eenige legaten aan familieleden, doch bleef voorshands in gebreke ze te voldoen, omdat hij het geld zelf noodig had, ja nog schijnt dat niet genoeg te zijn geweest en moest zijn neef hem bijspringen „tot subsidie van de huyshoudinge." Vrij van zorgen was zijn oude dag dus niet.

Te midden zijner werkzaamheid, terwijl de paneelen op de ezels en de verfpotten gevuld stonden, schijnt hem eene ziekte overvallen te hebben, lang genoeg van duur, om de aangemaakte verwen te doen verdroogen, en hevig genoeg, om het gestel van den een-en-zestigjarigen meester geheel te sloopen.

Na zijn overlijden vreesden de erven, dat het passief het actief zou overtreffen; blijkbaar rekenden zij de waarde van de talrijke schilderijen van den erflater niet hoog, zoodat de voogden van het jongste kind diens erfdeel repudieerden, en „aan de gemeyne crediteuren overlieten." [1]) Toch schijnt de boedel vrij goed terecht te zijn gekomen. De vendutie bracht netto 3400 gld. op, zoodat de minderjarige in zijne gerechte moederlijke erfportie noch de mede-erfgenamen, voor wier belangen de oude GILLES was opgekomen, te kort gedaan behoefden te worden.

Of 't om de crediteuren of wel op verlangen der voogden geschiedde weet ik niet, zeker is het, dat op 1 Maart 1607 en vijf volgende dagen van wege de weeskamer door den afslager GERRIT JACOBSZ HARINCK voor 't sterfhuis op de Turfmarkt eene publieke vendutie van den inboedel werd gehouden.

Het procesverbaal, dat de secretaris van die veiling hield [2]), brengt ons den boedel nogmaals onder de oogen; maar niet geheel onder dezelfde omschrijvingen. Slechts weinige schilderstukken zijn terecht te brengen. De notaris en de secretaris waren beide al even slordig om de namen der meesters er bij op te geven. Daar dacht men toen minder aan dan thans. Uit de vendutie zien wij, dat CONINXLOO nog enkele andere belangrijke stukken had b. v. 't Hof van MAERTEN DE VOS (10 *gl.*), negen stuckjes van FRANS FLORIS (*die nauwelijks samen* 4 *gl. konden opbrengen*)), een stucxken op doek van HANS BOL (*David Colijn* 9 *gl.*) een Landschap bort van EVERT (*Hans Rem* 36 *gl.*), Bedelaars van BREUGEL (*David Colijn* 40 *gl.*)

En dat die kastjes met „papieren const en teyckeningen" de moeite van 't bekijken wel zouden hebben beloond, bewijzen behalve een aantal teekeningen van den overledene (*de grootste brachten* 3½ *gl. op*) en zijn teekenboeken, (*die iets hooger liepen dan* 3 *gl.*) teekeningen van ALBERT DURER. (*Claes Jansz Visscher betaalde voor een* 3 : 6) van H. BREUGEL (4 : *gl.* : 7) terwijl onder de prenten genoemd worden 24 van de Passie van A. DÜRER (*Cornelis v. d. Voort* 5 *gl.* 5 :) 11 van LUCAS VAN LEIDEN (*Isaac Catelyn ca.* 4 *gl.*)

[1]) Protocol Notaris VAN BANCHEM, bl. 94.

[2]) Erfhuysen vande weescamer, aanvangende December 1606. (28 bladzijden folio).

Het is jammer, dat wij uit deze gewichtige veiling niet te weten komen hoeveel CONINXLOO'S stukken opbrachten. Ze zijn met een aantal andere onder de weinig sprekende aanduiding „een lantschapbort of bortgen", of een „landtschildery" verkocht. Het schijnt dat de goede wel 20 tot 40 gl. en meer konden opbrengen. Thans zijn er slechts twee werken van hem bekend. Ze versieren de verzameling LICHTENSTEIN te Weenen.

Maar het proces-verbaal is nog in een ander opzicht hoogst merkwaardig.

Het spreekt van zelf, dat zich op die dagen voor het sterfhuis vereenigde al wat in dien tijd te Amsterdam met de kunst had te maken, oud en jong, beroemd en onberoemd. De secretaris, die geen vreemdeling behoeft te zijn geweest onder de oudere en bekende kunstenaars, kende de jongere en onbefaamde kunstbroeders niet zoo goed, of hij moest hun woonplaats aanteekenen, en zoo levert ons zijn minute een aantal adressen van kunstenaars, terwijl we tegelijk verschillende discipelen van beroemde meesters leeren kennen.

Wij vinden er in bonte mengeling bijeen PIETER LASTMAN, BAREND VAN SOMEREN met zijn leerling DANIEL VAN DEN BREMDE, PIETER PIETERSZ. in de wandeling genaamd de jonge lange Pier, met zijn leerling WIJNAND PIETERSZ., [1]) CHRISTIAEN en DAVID COLYNS, ADRIAEN VAN NIEUWLAND, FRANS DE CAERSGIETER, HANS VANDE VELDE, den beeldsnijder CORNELIS VAN DEN BLOOCKE, den boekverkooper BAREND ADRIAENSZ., den plaatsnijder CLAES JANSZ. VISSCHER, den goudsmid PIETER CONING, vader van SALOMON, FRANÇOIS BADENS met zijn leerling PHILIPS LYSART, GERRIT DE BOCK of BUCK, de kunstverzamelaars HENDRIK VAN OS en JAN DE MAREEZ, DAVID BOINS (VINGBOONS), met zijn leerlingen JACOB QUINA en JACQUES VAN DER WEYDEN, die nog kort te voren bij CONINXLOO was, PIETER STALPAERT, de vader van den later zoo beroemden DANIEL, DIRK PIETERSZ. met zijn leerling PIETER JANSZ. SNOECK, JAN en GUILIAM BASSÉ, HANS en PIETER BOLL, JOOST GOEMARE en zijn zwager JACOB SAVRY, de juweliers HANS VAN UFFELEN en HANS VAN WELY en den diamantsnijder HANS BRODYN, CORNELIS KETEL met een drietal leerlingen GILLES SMISSAERT, PIETER GEELKERKEN en DAVID DIRCKSZ., FRANZ PIETERSZ. DE GREBBER hier genaamd FRANS PIETERSZ VAN HAERLEM, CORNELIS VAN DER VOORT met PIETER LUYCX zijn leerling, HANS REM, den bouwmeester PAULUS VREDEMAN DE VRIES, GERRIT APPELMAN met zijn zwager HENDRIK STOCK, ISAAK CASTELYN [2]) PIETER ISAACKSZ, die er behalve met zijn leerlingen JAN CLAESZ, HUYG PIETERS, [3]) JOB POUWELSZ. en FRANÇOIS VENANT tegenwoordig was met „de Stomme", zijn vijfden leerling. [4]) En

---

1) Misschien een schrijffout voor WIJNAND GOVERTSZ., voor wien PIETER weinige jaren later voor een notaris een Latijnsche attestatie gaf. Ging die leerling toen naar Italië?

2) Wellicht dezelfde gezelschapschilder wiens voornaam onbekend is en waarvan Dr. W. BODE (*Gesch. der Holl. Malerei S.* 165.) slechts één schilderij gezien heeft.

3) Hij was waarschijnlijk een Leyenaar en een zoon van PIETER HUYGESZ, in den gulden clock, van wiens door PIETER ISAACKSZ geschilderd portret VAN MANDER met lof melding maakt (blz. 205).

4) Dit is ongetwijfeld HENDRIK AVERKAMP, de stomme van Kampen. Was hier een der in 't noorden van ons land voorkomende schilders van den naam DE STOMME bedoeld, dan zou ongetwijfeld de voornaam er bij hebben gestaan. Het lag in 't begin der zeventiende eeuw allerminst in den tijd, om de menschen alleen bij hun familienaam aanteduiden. Over den stomme van Kampen zie verder Bijlage 2.

nu zal ik noch van andere volkomen onbekende schilders, noch van de glaseschrijvers (b. v. JAN JANSZ en CORNELIS SIMONSZ. beide glasschilders), noch ook van de toonkunstenaars (b. v. ARTUS GEERDINCX, klokspeler van de Oude Kerk, HENDRIK COOP, citermaker) spreken, die bij de vendutie tegenwoordig waren.

De auctie CONINXLOO is voor ons een spiegel van het kunstleven van dien tijd, omdat ze ons met een oogopslag bijna alle kunstenaars vertoont, die toen te Amsterdam werkten.

Het moet een ieder, die de namen der koopers leest, aanstonds treffen, dat daaronder het getal der Zuid-Nederlandsch klinkende bizonder groot is. Het vlaamsche element begon al spoedig na Antwerpens val zich in de Amstelstad in te burgeren en moet door zijn talrijke kunstenaarsbent van onberekenbaren invloed op de richting, de ontwikkeling, en de uiting van onze nationale kunst zijn geweest. Door enkelen bevroed of in algemeene trekken uitgesproken, zal het de taak zijn van den kunsthistoricus, die musea bezocht en archieven doorzocht heeft, om dien invloed natesporen, aantewijzen en te meten.

Doch keeren wij tot den inventaris terug.

Zij leert ons nog andere merkwaardigheden.

Wij hebben tot dus verre den „uytmuntenden lantschapmaecker" alleen als zoodanig leeren kennen maar de inventaris wijst aan, dat hij zich ook bezig hield met het schilderen van historie-stukken, aan de gewijde geschiedenis en de fabelleer ontleend, waarin natuurlijk aan het landschap een breede plaats zal zijn ingeruimd geweest. Had hij wellicht beter gedaan dezen weg niet te betreden? en ging hij mank aan het euvel dat de Italianen den Hollanders en Vlamingen verweten van wel landschap, maar geen beelden te kunnen schilderen? In de hulp die VAN CLEEFF hem verleende schijnt een bevestigend antwoord op deze vraag te liggen. [1])

Als ontwerper van landschappen met bosschen, gebergte en verschiet, als vaardig teekenaar schijnt hij evenwel zijn roem te hebben behouden. Men kan toch niet aannemen dat de beroemde Delftsche tapitsier FRANÇOYS SPIERINCK, stad- en lotgenoot van onzen meester en slechts weinige jaren jonger dan hij, hem om andere redenen dan om zijn talenten aan de fabriek dienstbaar te maken, aan 't werk zou hebben gesteld. Hoeveel patronen dier beroemde landschappen en verschieten van tapijtwerk zal hij hem wel geleverd hebben? Belangrijk ware het geweest als de inventaris daarover meer licht had verspreid.

Voor dien goeden naam schijnt ook het viertal leerlingen te pleiten, dat door 's meesters overlijden hunne studiën zag afbreken. Meer nog bewijzen het de gravures, die eenige plaatsnijders van zijn tijd — hoofdzakelijk NICOLAAS DE BRUYN, wederom een Antwerpenaar naar Amsterdam geweken — naar zijne werken vervaardigden, en zijn portret door H. HONDIUS in 't koper gesneden.

* * *

[1]) In een boedel van 1624 vond ik een schilderij van CONINXLOO vermeld, gestoffeerd door ESAIAS VAN DE VELDE. Dit is voorzeker een stuk uit zijn vroegen tijd, toen hij nog geen werk van 't stoffeeren maakte.

In de geschiedboeken der kunst zijn de beide hierboven reeds genoemde neven van onzen GILLIS, nog minder bekend dan hij. Zijn zij dan zonder eenige verdienste geweest? Het is moeielijk hierop een antwoord te geven, zonder hunne werken te hebben gezien.

Alle handboeken over kunst, alle lexica zwijgen over deze meesters, en ook ik zou een aantal belangrijke gegevens — vooral over den hiergenoemden jongen HANS — missen, indien de heer Ingenieur STARCKE, de samensteller van den catalogus van het Kunst-Museum te Emden [1]) mij niet zeer had verplicht door mij op verzoek van den heer BREDIUS een exemplaar van dien uitmuntenden en met zorg bewerkten catalogus te doen toekomen.

Thans werd mij zekerheid, wat ik reeds vermoed had, dat HANS VAN CONINXLOO, de broeder van onzen GILLES, zich te Emden had gevestigd, om daar vrijheid van geweten te vinden en de schilderkunst in vrede uit te oefenen. Als dit in 1571 geschiedde — gelijk de catalogus vermeldt [2]) — dan moet de jonge HANS reeds vóór dat jaar geboren zijn. Zeker woonde hij er in 1592 toen hij een der op 't museum aanwezige schilderijen, de goden van den Olympus, voor een raadsvriend schilderde blijkens het opschrift: H. V. CONINXLOO FECIT EMBDE 9 JUNI 1592. Het was door zijn toedoen, dat in 1595 het schildersgild een nieuwen gildebrief met ruimer privilegien kreeg. Hij schijnt omstreeks het volgende jaar overleden te zijn. Behalve het genoemde schilderij bezit dit Museum een stuk van hem voorstellende: Mozes water uit de rots slaande. In 't Museum te Praag zag de heer BREDIUS nog een schilderij van dezen meester gemerkt HANS VA CONINXLOO FECIT EMBDÆ 26 FEBRUARI 1592. Al deze schilderijen zijn zeer verschillend van het werk van den Jongen HANS, waarvan er twee te Embden en een te Praag bewaard worden.

In Augustus 1599 vinden wij den Jongen HANS te Amsterdam gevestigd in de Nieuwe Stad bij het Waterpoortje (Singel bij Korsjespoortsteeg). Op den 21sten dier maand teekende hij ten huwelijk aan met de dertigjarige CLARA WOUTERS. Beide personen — hij was weduwnaar van MAGDALENA RUTS — verklaarden van Antwerpen geboortig te zijn. Den 2 Juni 1605 kocht hij het Amsterdamsche poorterrecht. Zijn oom GILLES benoemde hem gelijk wij zagen tot voogd over zijn jongste kind. Als zoodanig administreerde hij diens kleine vermogen en bereidde als executeur de scheiding der nalatenschap van den vader voor. Op zijn rekening en verantwoording, die voor ons onderwerp de aandacht verdiende, wees ik reeds. Hij onderteekende dit stuk — het was in 1610, toen hij in de Kalverstraat in de Olycan woonde —

[1]) STARCKE, Verzeichniss der Gemälde in der Sammlung der Geselschaft fur bildende Kunst und Vaterländischen Atterthumer zu Emden. (1877).

[2]) Hiermede is in strijd, dat ISAAK omstreeks 1580 te Antwerpen geboren werd.

Niet alleen GILLES, maar ook de overige leden der familie stelden vertrouwen in zijn administratieve bekwaamheid. Door allen werd hij na GILLES' overlijden tot gemagtigde benoemd, om hunne belangen waar te nemen bij de beredding des boedels hunner te Frankenthal overleden moei. Den 23 Juli 1607 substitueerde hij echter reeds een paar inwoners dier plaats „alsoo hij comparant vermits zijne dagelyckxe negotien ende affairen overal nyet selffs persoonlycke conde vaceeren" [1]) om dit gedeeltelijk voor hem waar te nemen; zelf trok hij naar Brussel en naar Frankenthal om vast goed te verkoopen en een oog op de liquidatie te houden. Die „dagelycke negotien ende affairen" doen ons echter vermoeden, dat hij slechts in zijn vrijen tijd het penseel voerde en, gelijk vele kunstbroeders uit dien tijd, ook een kunsthandel dreef, waarvoor wellicht DAVID VINCKBOONS in 1604 twee stukken onder handen had [2]). Onder de koopers van kunst en zeldzaamheden komt hij tot in 1615 altijd voor, sedert 1612, bij gelegenheid der veiling van het in die dagen beroemde kabinet der erven RAVAERT of RAUWAERT, terzijde gestaan door zijn zoon, dien wij later hier ter stede als „koopman in parstelijnen" meenden terug te vinden. Deze derde HANS bloeide hier in 1636 a '39, in welk eerstgenoemd jaar hij in moeielijke finantiëele omstandigheden verkeerde [3]).

Intusschen had HANS II zijn vrouw, die hem in Juli 1611 nog een dochter geschonken had, welke in de Oude Kerk gedoopt werd, verloren. Nog in October 1617 was hij hier gevestigd, toen hij de administratie nederlegde over het goed van zekere uit Emden afkomstige wees [4]). Kort daarna schijnt hij zich naar Emden begeven te hebben, want het was als te Emden woonachtig schilder, dat hier ter stede op 30 September 1618 zijne geboden werden afgekondigd met SARA DE VOGELAER, eene vrouw van zeer deftige familie, mede aldaar woonachtig en ongetwijfeld verwant aan den schilder NICOLAES DE VOGELAER, die 13 September 1590 als Amsterdamsch burger werd ingeschreven.

Het lag niet in 't plan van onzen meester om naar Amstel en IJ weder te keeren. In 1619 liet hij zich te Emden als lid van 't schildersgild aannemen, en zijne verkiezing tot veertig-raad dier stad zal hem wel voor goed aan haar hebben verbonden.

Hij is te Emden overleden.

Zijne aldaar bewaarde schilderijen beelden gevogelte af.

In latere jaren treffen wij hier een viertal CONINXLOO'S aan, die wij wellicht als zijn kleinkinderen te beschouwen hebben. PIETER, die na in 1642 vrijkoopman en glazenmaker op 't Recief van Fernambuco te zijn geweest, in November 1646 huwde met

---

1) Protocol Not. v. BANCHEM blz. 480.

2) VAN MANDER blz. 212vo.

3) Protocol Not. P. Pz. VAN PERSSEN 26 Nov. 1636. De heer BREDIUS deelde mij deze acte mede.

4) HANS v. C. was in 1615 door Weesmeesters benoemd tot voogd over eene van Emden afkomstige wees die hier geen verwanten had, en zich dus met goede bekenden moest behelpen. (Weeskamer Lade 34).

CATHALYNE DANCKERTS, ABRAHAM, wiens weduwe in 1670 nog te Emden woonde, ISAAC en CLARA.

* * *

Evenals HANS schijnt ISAAC VAN CONINXLOO een geboren Antwerpenaar te zijn geweest. In Juli 1607 was noch hij, noch zijne zuster CATHALYNE [1]) te Amsterdam gevestigd, maar noemt HANS zich beider gemachtigde. In 't zelfde jaar werd hij op den Liggere van 't Antwerpsche S^{t}. Lucasgilde ingeschreven, en bleef dit tot in 1614, toen het den penningmeester bekend blijkt te zijn geweest, dat hij voornemens was spoedig te vertrekken. [2]) Hij ging toen naar Amsterdam, om er in 't huwelijk te treden. Hij had toen den leeftijd van 34 jaren bereikt en was dus in 1580 geboren. Zijne bruid REYNSGEN SYBRANDTS, weduwe van IJSBRAND DANCKERTSZ, was de zuster van den zilversmid CORNELIS SYBRANDTSZ en van MARRETJE, die met den straks genoemden schilder HANS VAN ESSEN gehuwd was. In 't volgende jaar wordt hij genoemd onder de koopers van erven door de stad uitgegeven op de noordzijde van de Leliegracht bij de Prinsengracht, waarvoor hij 1510 gl. besteedde. HANS VAN ESSEN, bleef borg voor hem [3]). Zijne vrouw testeerde als kinderlooze weduwe op den 7 Aug. 1637 voor den Notaris L. LAMBERTI en bedacht al hare neven en nichten benevens de Diaconie der Nederd. Herv. Gemeente [4]). Hij was dus vóór of in 1637 overleden, maar in 1627 leefde hij nog en woonde evenals bij zijn ondertrouw in de S^{t}. Jansstraat.

---

1) Uit de hierachter staande aanteekeningen van Mr. A. D. DE VRIES zal men zien, dat zij den 21 November 1617 te Amst. in de Nieuwe kerk begraven is.

2) Liggere blz. 443. 503.

3) Register der verkochte erven III bl. 158^{vs}.

4) Weeskamer Lade 325.

BIJLAGEN.

N°. I.

(Zie bladzijde 44 hiervoor.)

HERCULES SEEGERS.

Te betreuren is het, dat de inventaris ons niet den voornaam van den zoon van PIETER SEEGERS, den leerling van CONINXLOO, opgeeft. Ik gis, dat het niemand minder dan de raadselachtige HERCULES SEEGERS [1]) geweest is. Uit het hiervolgende betoog zullen mijne gronden blijken.

Noch het geboorte-, noch het sterfjaar van dezen landschapschilder en etser is bekend. Alleen weten wij, wat het laatste betreft uit den mond van SAMUEL VAN HOOGSTRATEN, in 1627 geboren, „dat hij bloeide of liever verdorde in mijne (HOOGSTRATEN) eerste groene jaren." (bl. 312). VOSMAER in zijn *Rembrandt* (bl. 301) zegt te recht, dat hij dus vóór 1650 overleden zal zijn. Ik geloof, dat men daarvan veilig nog tien jaren kan aftrekken. SAMUEL zal zijn „eerste groene jaren" wel niet veel verder dan tot zijn dertiende hebben uitgestrekt. In den regel kwamen de jongens al zeer vroeg bij de schilders in de leer. Met hem is dit zeker het geval geweest; het was immers van zijn vader, dat hij het eerste onderricht in de kunst kreeg?

In het *Archief voor Nederlandsche Kunstgeschiedenis* (D. IV bl. 314) deelde de heer A. BREDIUS de eerste „date certaine" betreffende HERCULES mede, waaruit blijkt, dat hij in 1633 te 's Gravenhage was. [2])

Ik neem dus aan, dat hij tusschen 1633 en '40 overleden is.

Uit HOOGSTRATENS woorden schijnt men te mogen opmaken, dat hij te Amsterdam verblijf hield, en dit wordt bevestigd door een der uiterst zeldzame kleur-etsjes van den

1) Ik behoef nauwelijks te zeggen, dat de voornaam HERCULES weinig gebezigd werd. In den tijd van SEEGERS ken ik nog slechts HERCULES FRANSZ, die in 1603 als gildebroeder in 't Chirurgijns-gild werd opgenomen,, en HERCULES FALLET, die in den aanvang der zeventiende eeuw hier ter stede Notaris was. In een boedelverkooping van 10 Juli 1635 vond ik HERCULES SANDERS, schilder in de Kalverstraat, genoemd. Moeten we hier aan een schrijffout denken

2) Dat hij te Haarlem gewoond heeft berust op een bloote gissing.

meester, waarvan de heer J. PH. VAN DER KELLEN mij een doortrek liet zien. SEEGERS heeft daar een gezicht op den noordelijksten gevel van de Noorderkerk, uit een hooggelegen venster van de Noordzijde der Lindengracht in 't koper gebracht, in een tijd toen de Zuidzijde van de Lindengracht nog niet volbouwd was, en men over schuttingen en tuinen nog de achtergevels van de huizen van de Noordermarkt kon zien, een toestand, die nog in 1625 bestond, blijkens den bekenden plattegrond van BALTH. FLORISZ. Dit etsje moet jonger zijn dan 1620/23, toen die kerk gebouwd werd. Onze meester heeft (volgens eene mededeeling van den Heer VAN DER WILLIGE in den *Spectator* van 1871, bl. 263) ook een schilderij van dezelfde kerk gemaakt, dat uit de verzameling van ALLERT VAN EVERDINGEN in 1709 is verkocht geworden.

Met dit al zijn we omtrent zijn geboortejaar niet veel wijzer geworden. Het tot dusverre aangenomen jaartal 1625 of '26 komt na des heeren BREDIUS mededeeling niet meer in aanmerking.

Een blik op het proces-verbaal der vendutie zal ons iets verder brengen, wellicht ook wat dit punt aangaat.

PIETER SEEGERS, die aan den boedel van CONINXLOO nog leergeld voor zijn zoon schuldig was, woonde, gelijk gezegd is, naast het groote school, en kocht uit den boedel voor 26 gulden een „taeffereel". Hij had in dien boedel een schilderijtje en een albast beeldje ingestoken, die samen 3 gl. opbrachten. Het spreekt van zelf, dat de familie hem en zijn zoon kende, en dat men het daarom overbodig kon rekenen, om, indien die leerling iets kocht, hem anders aan te duiden dan bij zijn patroniem of om hem zijn woonplaats af te vragen.

Nu komt onder de koopers enkele malen de naam voor van HERCULES PIETERSZ. Hij kocht in zes koopen tot een gezamenlijk bedrag van 19½ gl. prenten, teekeningen en één schilderijtje voorstellende een gebergte. Dit was het duurste stuk van de pas verworven schatten; hij moest er $6^3/_4$ gl. voor betalen. In 't voorbijgaan herinner ik er aan, dat HERCULES SEEGERS, volgens HOOGSTRATEN bl. 232, juist bizondere voorliefde voor 't schilderen van gebergte aan den dag legde.

Achter den naam van dezen kooper ontbreekt iedere aanwijzing van adres. Hij was der familie dus goed bekend.

Thans houd ik HERCULES PIETERSZ. en HERCULES SEEGERS voor één en dezelfde persoon.[1])

In dit geval volgt uit het bovenstaande, dat de man, wiens werk door REMBRANDT zoo hoog werd geacht, een leerling van onzen GILLES VAN CONINXLOO was, en dan onderstel ik, in aanmerking van den gemiddelden leeftijd, waarop de leerlingen op den winkel kwamen, dat hij omstreeks 1590 à '93 geboren werd.

Ik voeg hier nog bij, dat de bekende bloem-schilder DANIEL SEEGERS, die in 1590 te Antwerpen het levenslicht zag, ook een PIETER SEEGERS tot vader had.

---

[1]) Nog juist vóór het afdrukken van deze bladzijde wordt mijne veronderstelling bevestigd. Mr. CH. M. DOZY gaf mij inzage van een acte van 14 Mei 1619 geregistreerd in 't Register der kwijtscheldingen No. 39 H. bl. 39, inhoudende eene overdracht van een huis op de Lindengracht — blijkens zijne belendingen aan de Noordzijde gelegen — genaamd de Hertog van Gelre door THOMAS JACOBSZ, concierge, aan HERCULES PIETERZ., schilder, waarop deze den verkooper een losrente van gl. 112: 10: — schuldig bleef.

N°. II.

(Zie hiervoor blz. 46.)

HENDRIK AVERKAMP.

„DE STOMME VAN KAMPEN."

Het is zelfs den Heer Mr. J. NANNINGA UITTERDIJK (*Archief voor Nederl. Kunstgesch.* II bl. 195 e. v.) niet mogen gelukken den meester van den „Stomme van Kampen" te ontdekken. Zijne conjectuur ten dezen opzichte is niet steek houdend. Mijn geachte Kampensche ambtgenoot stelt, geloof ik zijn geboortejaar te laat. Zijn vader BAREND HENDRIKSZ AVERKAMP, uit Friesland geboortig, werd op 25-jarigen leeftijd in November 1582 als „duytsche scoelmeister" in 't groote school te Amsterdam op een wedde van 45 gl. aangesteld, en ondertrouwde een goed jaar later met BEATRIX, de dochter van den toenmaligen rector PIETER VEKEMANS VAN MEERHOUT en HESTER MOSTERT. Tot Juni 1584 bleef hij aan de school werkzaam. Kort daarna verkreeg hij het radicaal van apotheker. Als zoodanig kocht hij 13 Juni 1584 het poorterrecht der stad. In 1586 treedt hij vervolgens in Kampen op.

Het geboortejaar van den „Stomme" is tot dus verre niet bekend.

De Heer UITTERDIJK acht den schilder de jongste der kinderen. Ik daarentegen de oudste. Het is een oude gewoonte, in dien tijd nog vaster dan thans, dat men zijns vaders naam aan den eerstgeboren zoon geeft. Nu werd in Januari 1585 aan BAERENT HENDRICKSZ, apteker, en BEATRIS PIETERS een zoon geboren, die den 27sten bij zijn doop in de Oude Kerk alhier den naam ontving van HENDRICK. De „Stomme van Kampen" is dus eigenlijk geen Kampenaar, maar een Amsterdamsche jongen, die ongetwijfeld door bemiddeling van zijn Amsterdamsche bloedverwanten — waartoe de bekende MOSTERTS en SLADES behoorden — in zijn geboortestad werd in de leer gedaan.

Ook HENDRIKS broeder EVERT ging later voor zijne opvoeding naar Amsterdam. In 1613 was hij er leerjongen bij den chirurg ALBERT JANSZ. SCHERM.

Dat „de stomme" geruimen tijd te Amsterdam kan hebben gewoond mag men afleiden uit de bekende gravures van SIMON FOKKE (Ouderkerk. - Schellingwoude. - Haarlemmermeer) waarvan de beide eerste de jaren 1619 en 1622 dragen. Omstreeks dezen tijd stond zijn werk hier reeds zeer in aanzien. In 1619 betaalden LUCAS LUCE, schilder, en NICOLAAS HARDERE, koopman, aan den Notaris CLUYT dertig gulden voor een *winterken van de Stomme.* Dat was een goede prijs voor dien tijd. Maar ze zouden nog meer waard worden, want in 1637 werd uit den boedel van den juwelier HANS VAN MAERLE een *wintertgen van de Stom* voor vijfenzeventig gulden verkocht.

De door zijn gebrek wellicht wat achterlijke kunstenaar, leerling nog op een leeftijd dat anderen reeds zelfstandig optraden, kocht in de auctie CONINXLOO teekeningen tot een bedrag van 9 gl. 15 st.

IETS OVER JAN JANSZ: STARTER.

DOOR

A. BREDIUS.

OMTRENT de levensbizonderheden van dezen guitigen dichter is tot nog toe zeer weinig bekend. Daarom meen ik den tegenwoordigen „lyeffhebberen der Nederduytsche Poesy" geen ondienst te doen, door het afdrukken van het volgende document, dat een eigenaardig licht werpt over de wijze waarop de toenmalige letterlievende koopmanswereld de dichters en de dichtkunst aanmoedigde.

Dit stuk, te merkwaardig om niet in zijn geheel over te nemen, luidt als volgt:

> Wy ondergeschr. als Lyeffhebbers van de Nederduytsche Poesy om den persoon van JAN JANSEN STARTER alhyer te houden, opdat hij zijn begonnen wercken magh volenden, en die hy midtertijt sal maecken met gemack aen den dag magh geven, beloven te contribueeren elck de somma van twee ponden vls. voor een jaer, welcke penningen wij sullen stellen in handen van eenen (daertoe van ons geordineerden) rentmeester, wt wiens handen STARTER vz. weecklicks sal trecken de somma van twaelff car. gls.; voor welcke contributie hy gehouden sal syn ons volcomen acces tot alles wat hij maeckt ofte gemaekt heeft te geven; wat wy van syn Liedekens ofte gedichten begeeren uytgeschreven te hebben, dat hij ons dat voor drie struyversz de syde gehouden sal syn te schryven, soo wy yets van hem willen gemaeckt hebben, dat hy ons vóor een ander tot een billicke pryse sal voort helpen[1]). Ende dat hij geduyrende onse contributie syn vaste woonplaets tot Amsterdam sal houden. Oorconde onse handen. Actum t' Amsterdam den 25 Augusti 1622.
>
> JACOMO PAUW. — GASPER VAN WICKEVOORT DE JONGE.
> PEDRO OCCO. — JACOB DUCKER.
> AERENT PIETERSZ BRUGHMAN — DANIEL DE LOECKER.
> MANUEL COLYN. — MARCUS WESTHOFF.
> DOMINICUS POULLE. — JOHANNES ROGHE.
> GUILLIAEM VAN DEN BROECK. — PEDRO ELANDT.
> ANDRIES DE GRAUWE. — PIETER VAN MALSEM.
> ISAAC TENTENIER. — HENDRICK HOOCHKAMER.
> JAN GERRITSZ KIEFT. — PIETER WILLEMS POUSSIN.
> JACQUES DE SCHOTT. — ENRICO BERNART.
> JAN CORNELISZ VAN GEERESTEYN.

Nog drie jaren later ontmoette ik hem weder in een acte den 25 April 1625. Hij noemt zich toen JEAN STARTER, Historyschrijver van Z. Princel ycke Excellentie de Grave VAN MANSFELT, en schenkt aan zijn broeder FRANS, te 'S Gravenhage woonachtig, zoodanige penningen als hij krachtens een contract van denzelfden dag te vorderen had van BROER JANSZ, oud-courantier. [2])

1) Hier volgen in de minute twee doorgehaalde regels: „namelyck elck liedtje voor twee gl. elck Bruyloftsgedicht voor zes gl. ende andere rymeryen naer advenant."

2) Prot. Not. W. Cluyt. Amsterdam.

BIOGRAFISCHE AANTEEKENINGEN

BETREFFENDE

VOORNAMELIJK AMSTERDAMSCHE SCHILDERS, PLAATSNIJDERS, ENZ.

EN HUNNE VERWANTEN

VERZAMELD DOOR

MR. A. D. DE VRIES AZN.

IJ de aanteekeningen door mijn vriend DE VRIES verzameld hoofdzakelijk bij een vlijtig onderzoek van het nog niet met het overige archief vereenigde oud-archief van den Burgelijken Stand te Amsterdam, heb ik slechts een paar woorden te voegen.

De aanteekeningen betreffen hoofdzakelijk schilders en plaatsnijders, maar er loopen genoeg onder door, die op andere kunstenaars en op personen in de kunstgeschiedenis bekend betrekking hebben.

Met vriendelijke hulp van den heer J. F. GEBHARD JR. werden ze lexicographisch geregeld, nadat zooveel mogelijk uit de massa was geschift hetgeen reeds door anderen of elders werd bekend gemaakt. Een aantal aanteekeningen kwam hiermede te vervallen, en een stellig even groot getal moest worden achterwege gelaten, omdat het zelfs na een zorgvuldig onderzoek niet kon worden bepaald met welk doel ze waren gemaakt.

Het was niet mogelijk de hiergegeven aanteekeningen stuk voor stuk met de bronnen te vergelijken. DE VRIES verzuimde het echter nooit.

Slechts spaarzame noten zijn hierbij gevoegd. Eenige iconografische dankt men aan den Heer J. PH. VAN DER KELLEN, die met heusche bereidwilligheid zijn oog over de geördende massa heeft laten gaan.

De verzameling van aanteekeningen over prenten, die mettertijd zou gevoerd hebben tot een beschrijving van het werk van menigen meester, was nog te zeer in staat van wording dan dat het de moeite zou geloond hebben ze op deze wijs uit te geven. Een uitzondering hierop maakt de beschrijving van het werk van H. BARY, van J. LIEVENSZ, van R. V. PERSIJN, van CL. J. VISSCHER en van enkele anderen meer, die door hare uitvoerigheid minder vatbaar zijn, om op de hier gevolgde wijze te worden behandeld. Zij zullen waarschijnlijk in den vorm van monografien in dit tijdschrift het licht zien.

N. D. R.

A.

Ondertr. 19 Mey 1638 Pieter van den Abele, van Middelburgh, Juwelier, out 30 Jaer, woon. inde Langebrughsteech, en Catharina de Boudoes, van A, out 18 jaer, geass. met Robbert de Boudous, haer vaeder, woon. inde verwery. (Kerk. huw. procl.)
Hy noch ouders hebbende.

Gedoopt 25 Aug. 1639. Oudekerk. Pieter zoon van Pieter van den Abeele en Katryna de Boudous; Pieter van Abeele en Helena Jacobs, getuigen.

Gedoopt 13 Nov. 1642. Oudekerk. Robartus zoon van Pieter van den Abeele en Catarina Boudoes; Jacob van den Abeele en Sara Slichers getuigen.

Gedoopt 19 Juni 1646. Oudekerk. Adriana dochter van Pieter van den Abeele en Catryne de Boudous; Adriana Burchgraef, Samuel van den Abeele getuigen.

Ondertr. Pieter van den Abeele de jonge, juwelier binnen desen stede [magtigt.] Sinjeur Hommer Jansz. woonendt tot Stockholm in Sweeden ... omme ... te innen van Pieter Chamber, meede aldaer woonachtig, alle de Juweelen en andere effecten als hem van den constituant in commissie toegezonden zijn ... 10 Mei 1655.
(Prot. Not. Sal. v. Nieuwland c. 10 p. 207).

Ondertr. 29 Dec. 1656. Philip de Baudoux, van Dort, Chirurgijn out 24 j. ouders doot geass met Pieter van de Abele zijn neef, woon op de de N. Z. Achterburgwal, en Steyntje Crafs. (Kerk. huw. proc. Amst.)

Ondertr. 5 Oct. 1657. Jeremias de Baudoux, van A. wedr van Elisabeth Laurens, woont op de N. Z. Achterburgwal, geass. met Pieter van den Abele, en Anna Cau van Middelburgh out 32 j. geass met Magdalena Arents enz. (Kerk. huw. procl. Amst.)

Ondertr. 18 Juni 1639. Jacob van den Abelen, van Middelborgh, wedr van Hester de Bedoux, woon inde Bloemstraat, met Elisabet de Key j. d. tot Haerlem. (Kerk. huw. pr.)

Gedoopt 14 Juni 1640 Oudekerk. Marija, dochter van Jacob vande Abeele en Elysabet de Kay; Pieter van de Abeele en Anna de Kay, getuigen.

27 Mei 1661. Thobias de Coninck, gesw. maecklaer, out ontrent 73 j. en Abraham de Coninck, verfvercooper out omtr. 41 j. hebben te behoeve van Peter van de Abeele de Oude verclaert, dat deze is de grootvader van Maria van de Abeele, onmondige dochter en eenige erfgen. van zijn zoon Jacob van de Abeele, waarschijnlijk in O. I. overleden. (Not. F. Wttenbogaert p. 91 bl. 119.)

Mathys Adamszoen, *schilder*, een kint onder den arrem den 8 Maert 1566 begraven Oudekerk 1-9-0.

Ondertr. 27 Jan. 1656 Steven Adams, van Tours, *schilder* out 26 j. geass. met Anthony Adams, sijn vader, woonde in de Nes, en Maria Ros van A. out 23 j. (Kerk. huw. procl.)

Begraven in de Walenkerk 6 May 1738. Een kind van Jacob L'admiral junior, inde Kalverstraat op de hoek van de Roozeboomsteeg 7.10

Begraven in de Walenkerk 23 Nov. 1741, een kind van Jacob L'admiral junior, in de Kalverstraat op de hoek van de Roozeboomsteeg 7.10

Ondertr: 31 Dec. 1678. Willem van Aelst, van Delft, *schilder*, out 52 jaren, op de kijsersgraft, ouders dood, geass. met Eglon van der Neer, en Helena Nieuwenhuys, van Wetten, out 35 jaren, als vooren, vertoont acte van ouders konsent.
Dese persoonen zijn tot Slooten getrouwt den 15 January 1679.

Begraven Oudekerk. Pieter Aertszoon, *schilder*, sijn soon den 19 in Augusto (1568) 4 -7 s(olvit) p(er) syn huysvrou 4-7.

25 Maart 1661. Begraven O. Z. Kapel. Jan van Aken (*de Etser*?) swager van Lammert Van den Velden, op d hoeck vand nieubrugsteech 8.—
12 Mei 1676. Begr. Nieuwe K. Jan van Aken inde Warmoesstraet, kint 4.—

Gedoopt. 16 Aug. 1635 Oude Kerk. Albert zoon van Jan Albertsz. *plaetsnyder*, en Lysbetje Lourens; Marya Lourens met Lysbet Jacobs getuigen.

Ondertr. 27 Dec. 1659. Barent Aldertse, van A, *goutleerschilder*, wedn. van Steyntje Isaacx, wn. inde Binnen Brouwerstraat en Grietje Claes, van Deventer out 27 j, geass met haer nicht Immetie Egberts, op de Brouwersgraft. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 30 Aug. 1662. Hermanus van Aldewerelt, van A. *schilder*. out 33 jaer geass. met zyn moeder Aeltje Harmens, woont ind Heerenstraet, en Fietje Jans van A. ouders doot, out 27 j., geass. met haer goede bekende Cornelis van Warmeloo, woont op de Egelantiersgr. (Puyboek.)

Ondertr. 2 Maart 1647. Huych Allert, van Doornick, cunstcooper, out 22 j. won. in de Calverstraet, geass met syn voocht Symon Mas...(?) en Abraham Fouchenier, en Maria de Goyer, out 32 j. woon als voren, geen ouders hebbende, geass met Maritje Schelte haer nicht. (Kerk. huw. proc.)

Gedoopt 19 Jan. 1648. Oude Kerk. Carolus, zoon van Huich Allardt en Marya de Goyer; Rombout van de Hoyen, Jacomijn Roelofsen ende Jannetgen de Goyer getuigen.

21 May 1682. Begraven Oude Kerk. Maria de Gooier, huysvrouw van Hugo Allart, inde Kalverstraet. *f* 8.—

19 Dec. 1684. Begraven Oude Kerk Hugo Allard in de Kalverstraat bij den Dam. *f* 8.—

Ondertr. 14 Juli 1673. Carel Allart, van A. kunstverkooper, oudt 25 jaren, geass met syn vader Hugo Allart, woonende op den Dam, en Lusija van Doresla (sic), oudt 19 jaren, op de St. Anthonie Breestraedt, geass. met haer vader Abraham van Doresla (sic).
(Zij onderteekent): Lucya van Dooreslaer.

Ondertr. 9 Juli 1683. Carel Allard, van A. konstkoper. wedn. Lucia van Dooreslaar op den Dam, en Cornelia van Buuren, van A. oud 38 jaren, op Zingel, ouders doot, geass. met haar broeder Isaac van Buuren.

Ondertr. 10 April 1688. Jacob Allardt, van A. winkelier, oud 29 jaren in de Kalverstraet, ouders doot, geass. met syn broeder Carel Allert, en Johanna van Goor enz. Dese persoonen syn op den 9 May 1688 getrouwt tot Diemen.

Ondertr. 4 Aug. 1634 Dirk Cornelisz van Almeloveen, van Uytrecht, out 28 j. woon Uytreght, geass. met Cornelis Dierx van Almeloveen, en Marya Bachers. (Kerkel. huw. procl.)
(*Is deze een broeder van den etser Johan v. A?*)

Begr. Oude Luth. kerk 8 Jan. 1684 Barbara Bartram, huysvrouw van Peter Lourensz Ansloo, *schilder*, op de Singel over 't Uytersche Veer.

Ondertr: 5 April 1670 Arnout Appel, van Rotterdam, *schilder*, out 24 j, geass. met Jan Teunisz Appel zijn vader, op de Prinsegragt, en Pieternell Kleurs van A. 27 j. ouders doot geass. met Willem van de der Does, haer zwager op de Rozegracht.

Ondertr: 21 Oct. 1673 Huybertus Appel, van Rotterdam, *schilder*, out 25 j. d'ouders in Deenemerke, inde Cleene leytse dwarsstraat geass. met Dirk Bosboom, en Geertruy de Fuyter, van A. out 26 j, geass. met Louwies de Fuyter, haer vader.

Barend Appelman, geb. 1640 beschilderde een groote zaal op het slot Soestdijk met landschappen en beelden. Bracht achtergrond in de portretten door J. de Baan. † 1686.

8 Sept. anº. 1557 ontfangen van Pieter Ariaenszoen, *glaesschrijver*, voor 2 kinderen in een kisgen begrauen onder den arm gedragen den 23 May anº. 1557 ... 2-18-0.
(Begrafenisboek Oudekerk,)

B.

Ondertr. 9 Augustus 1669. Adrian Backer van A: *schilder* [1]), out 33 Jaar, ouders doot, geass. met Jacob Backer syn Broeder, op de Colck, en Elsje Colyn, van A: out 35 Jaar, geass. met Jannetje Colyn, haar zuster, op de N. Z. Agterburgwal. (Puiboek.)

Trouwregister van het Stadhuis. Op huyden den 27 Augusti 1669 sijn door d onderget. hrn Schepenen in den echt bevestigt. Adriaan Backer en Elsje Colijn.

Begr. 1669 den 9 Sept. 't kint van Jacob Bakker op de Gelderse Kaay.
1674 den 8 Nov. 't kint van Adriaen Bakker. Overigens kinderen van Nicolaes van Lockhorst in dit graf.

Begr. Oostervak Nº. 42.
1677 27 Sept., 't kint van Adriaen Bakker, N. Z. Achterburgwal.
1685 18 July, Jacob Bakker, op de Lastaty bij de Bantammer Brugh en Pieter Bakker iongman in dito huys.
1686 28 May, Elisabeth Bakker, in de Haringpakkery.
1688 26 Aug. Elisabeth Dootshooft.

Begraven 23 Mey 1684. Nieuwe Kerk. Adriaen Backer, man van Elsje Colijn achter het Bagynhof.

Ondertr. 30 Aug. 1657. Ludolfus Backhuysen, van Emden, out 24 jaren, *tyckenaer*, ouders doot, geass met Pieter Lubberts, woont op de Haerlemerstraet, en Lysbet Lubbers, van A. wedᵉ. van Jan Volckersz, woont in de Anjeliersdwarsstraet. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr. 29 April 1660. Ludolphus Backhuysen, van Embden, *Teijckenaer*, wedr van Lysbeth Lubberts, woont inde Nes, en Catharina Bevel, van Haerlem, out 26 j. geass met Pieter Bevel haer vader, woont als voren. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr. 26 Juni 1664. Ludolph Backhuysen, van Embden, *schilder*, wedr van Catarina Bevel, woon op de N. Z. Voorburgwal, en Alida Greffet, van A. wed. van Aldert Nicke woont n. Lelistraet. (Kerk. huw. procl.)

---

1) Een andere A. BACKER (misschien vader van dezen, schijnt leerling van Rembrandt te zijn geweest.)
Hij schilderde in 1640 een fraai stuk voorstellende Jezus en de Cananaische vrouw (Markus VIII. 25-30) nu berustende in de Roomsch Katholieke Kerk te Heeswijk.
Jacob Adriaens Backer v. Haerlem Varendsgezelle 24 j. w. Haarlem. moeders consent. Ondertr: 5 Januari 1613. Sara Barentdr 21 j. opde Wael, Barend Barendsz. vader. (Kerkl. huw. procl.)

Ondertr. 10 May 1680. Ludolph Backhuysen, van Emden, *schilder*, wed^r^ Alida Griffet, op Zingel, en Anna de Hooge, van A. j. d. woont tot Haarlem. (Kerk. huw. procl.)

Begraven N. Z. Kapel. 17 Febr. 1681. Een kint onder den arm van Ludolf Bachuysen, komt van de Singel over de Doele. 7 — 19.

Extract uit het grafboek van de Westerkerk. Graf Zuidzijde N°. 88.

1708 12 Nov. Ludolf Backhuizen, op de Heerengracht bij de Oude Leliestraat aan de Zuidzijde.

1717 27 Febr. Anna de Hooghe wed^e^. van Ludolf Bakhuizen, op de Heerengraft bij de Oude Leliestraat.

1719 25 Mey, 't kind van Johannes Bakhuyzen op de Heerengracht besuide de Oude Leliestraat.

1731 12 Maart. Johannes Bakhuyzen op de Heerengraft bij de Oude Leliestraet, laet na 3 kinderen.

1778 19 Maart. Juliana Parmessan, huysvrouw van Ludolf Backhuyse, van Rotterdam hiernaar toe gevoerd en 's avonds in stilte bijgezet, adres ten huize van den heer A. Bakhuyzen op Singel b/d Bergstraat; mondige kinderen.

1780 6 Jan. 't kint van Johannes van den Brink.

1782 19 Juli. 't lijk van Ludolph Bakhuize begraven 12 April 1782 uit No. 147 Middelkerk hierin overgezet.

1793 14 Dec. Arent Bakhuisen.

1809 30 January. Anna Maria Linckens.

Huwelijks-voorw. tusschen Hans Jeurriaensz van Baden, *schilder*, wed^r^ van zal^r^. Brechtgen Jacobs, en Claesgen Jans 21 Dec. 1652.
(Prot. Not. L. Lamberti, pak 123. bl. 449.)

Johannes van Baden, *schilder*, bij d' Amstelkerck ind' straet, ligt begr. op 't Leidsch kerkhof.

Ondertr. 4 April 1711 Antoni Barbiers, van Rouselaar, *fijnschilder*, out 35 jaar, inde Blomstraat, ouders doot, geass. m. Jan Ulsman, en Geertruy Natrop, van Waltrop, oud 32 jaar, woont als voren, ouders doot, geass. met Jan Guykinck.

Ondertr: 15 Juni 1623. Jan Barents, van Leyden, *schilder*, wed^r^ van Hendrickje Harmans, op de Coningsgraft, ende Lysbeth Valkenborgh, van Campen, inde Laurierstraat. (Puiboek.)

De volgende acte doet ons wellicht een broeder van den *graveur* Johan Barra kennen:
Ondertr: 2 Oct. 1621. Op d'acte van Jeremie de ?ours? predt. tot Middelburg. Jacobus Barra, doctor inde medicijnen, wed^r^ van Sara Mois, en Margarite Tulkschaep, van Middelb. wed^e^ van Henrick Geens; hij inde nieuwe hooghstraet en sij tot Middelb. (Extra-ord, huw. Procl.)

Ondertr: 19 Mei 1611. Jan Basse, van Rijssel, *schilder*, oud 40 jaar, won op de Oudezijds Voorb. wal, geass. met Guill(iam) Basse, zijn vader, en Kornelia Kieff, oud 24 j. geass. met Anna van Liesveld, haer moeder won in de Koningstr. (Kerk. huw. pr.)

Ondertr: 4 Dec. 1632. Jan Basse, de Jonge, van A. out 21 Jaeren, *schilder*, geass. met Jan Basse, sijn vader, won. inde Spinhuysteech, overleggende acte notarieel van quijtscheldinge tusschen hem en Marya Maes, ende Jannetie Andries Holooch, van A. out 18 jaer, geass. met Meynsgie Andries, haer zuster, overleggende acte van vaders consent won. als voren. De voornoemde persoonen zijn tot Sloterdijck getrout den 26 December 1632 door Mathyas Meursius pred. aldaer. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr. 26 Juli 1647. Willem Basse, van A., *plaetsnyder*, geen ouders hebbende, geass met syn oom Guilliaem Basse, woont op de Breestraet, en Pieternelle Boudewijns, van A. wed^e^ van Gysbert Jansz. Verburgh, geass. met haer moeye Susanna Boudewijns, woon op de Princegracht.
(Kerk. huw. proc.)

Gedoopt 6 Aug. 1648. Nieuwe Kerk. Johannes, zoon van Willem Basse en Pieternelle Boudewijns; Christina Verschuyl getuige.

Gedoopt 30 Jan. 1651. Nieuwe Kerk. Susanna, dochter van Willem Basse en Pieternella Boudewijns; Susanna van Nirop getuige.

Gedoopt 15 Dec. 1652. Nieuwe Kerk. Isaak, zoon van Willem Basse en Pieternella Boudewijns; Susanna van Nierop getuige.

24 Oct. 1667 Adriaen van Koppenol, coopman, wonende in de Warmoesstraet op de hoek van de St. Jansstraet deser stede, heeft hemselven mitsdesen geconstitueert ende gestelt tot borge ten behoeve van Jan Willems van Anveldingh, lywaetreder, voor Willem Basse, syn schoonvader, voor sodanige *f* 262: 10 als deselve Willem Basse ter saecken van huyshuyr van een huis en erve staende op de Egelantiersgracht, aan de suytsijde int leste parck, naest Naboth Wynbergh aan Jan Willems van Anveldingh schuldich sal sijn. (Prot. Not. Hellerus p. 169.)

Ondertr. 21 Oct. 1672. Johannes Basse, van A. out 25 jaar, geass. met Willem Basse, sijn vader, op de Prinsegraft, en Juliana Hemmerick, van A. out 27 jaer, geass. met Abram Hemmerick haar vader, op de Heeregraft.

Begraven N. Zijds Kapel 22 Nov. 1672 een man Willem Basse, komt van de prinsegraft tusschen de Lijtse ende Spiegelstraet.

Ondertr. 2 Aug. 1597. Guillame Basseé (Bassen), zijdeverwer, oudt 28 jaren, won. in de verwerye in de Nieustadt, en Jenne Arondeau, van Valencyn, oudt 25 j. enz.

Ondertr. 4 Nov. 1634 Gerardus van der Heyden, van Uytrecht, out 22 j. woon tot Uytrecht, en Judith Basse, van A. out 20 j. geass. met Guilliam Basse, haer vaeder, woon op de Roozegracht. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 11 Juli 1641. Guilliaem Basse van A, syreder, geass. met zyn vader Pieter Basse, woon in de Verwerye, en Susanne Ackermans tot Leyden. (Kerk. huw. pr.)

Ondertr. 2 Febr. 1686 Gerrit van Battum van A. geelgieter, oud 26 jaar, in de Dirck van Assen-steeg, geass: met zyn vad^r. Jan van Battum, en Catarina van Baalbergen enz. (In Puib. geroyeerd en in kerkb. gebracht.)

Ondertr. 6 Jan 1605. Robert de Baudous Willemsz., van Bruessel, *plaetsnyder* oudt 30 j. won in de nieuwebrughssteegh, hem opleggende des moeders consent voor de solemnisatie te doen blycken t. e, en Heyltgen Heyns Jacobsd^r. oudt 27 jaren, won op de Nieuwe zyds afterburghwal, geass: mit Tryntjen Cornelisd^r. hare moeder t. a. z. (Kerk. huw. procl.)

17 November 1605, compareerden..... Robert Baudous, *plaetsnyder*, (binnen Amsterdam) met Helena Jacobsd^r., echteluyden, en maken hun testament. (Prot. Not. Mostaert.)

Gedoopt 16 Juni 1616; Oudekerk. Lambert, zoon van Robert de Baudous en Heyltjen Jacobsd^r.; Heinrik Jacobz Hein, Sara Jans, Pieter van den Abeele, Aderjaen van Nieulant, getuigen.

Ondertr. 6 Mei 1631. Jeremias de Baudous, van A. syverwer, out 20 jaer, geass. met Robbert de Baudoes, zijn vader, en Heyltgen Jacobs, zyn moeder, won. in de calverstraet, en Elisabeth Lourens, van A. out 22 j. geass. met Lysbett Basseel, haer moeder, won. in de Warmoesstr. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr. 14 Febr. 1636 Jacob de Baudoes, van A, out 27 jaar geass. met zijn vader Robbert de Baudoes, woonen op 't Nieulant, en Sara Slichers, van A. out 24 jaer, geass. met Jannetie de Wolff, haer moeder, woon op de Coninckscracht. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr. 24 Nov. 1639. Lambert de Boudoes van A. out 23 Jaer won. opt Nieuwelant, geass. met Robbert de Bedous, sijn vader, en Claesge Jansdr. de Grande, van A. out 18 jaar enz. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr. 23 Dec. 1644, Robbert de Beaudous, wedr van Helena Jacobs, won op de N. Z. Achterb. wall, en Adriana Burggraefs, wede van Arnout van Istersijn(?) tot Leyden. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr. 14 Marty 1607. Michiel de Beauvois, van Antwerpen, *schilder*, oud 26 j. won. inde Kalverstraet, verclarende geen ouders te hebben, by solemneele eedt verclarende een vrye persoone te wesen t. e. en Geertruyd Melis, van Antwerpe, oud 24 j. wonende op den Aemstel inde Nieustadt, geass met Heynrixken van Keullen hare moeder.

Gedoopt 14 April 1660. Magdalena, dochter van Joannes Beerstraten en Magdaleentje Teunis; Saartje Teunis getuige.

Gedoopt 20 Dec. 1661. Daniël, zoon van Johannes Beerstraten en Magdeleena Teunis; Hilletje Jans getuige.

Ondertr. 11 April 1665. Joannes Beerstraten, van A. *schilder*, wedr van Magdaleentje Antonis van Bronkhorst, woont op de Rosegragt, en Albertje van Crale, van Swol, out 38 j., ouders doot, geass. met Aeltge Magnus (?) op de Heeregracht. Hij de weeskamer voldaen. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr. 10 Nov. 1635. Daniel Abrahamss. Beerstraten van A., barbier, out 24 j., geass. met Abraham Daniels, woon, aent Cathuyser Kerckhof, en Lysbet Volckerts, van A. out 28 jaer, woon als vooren, geass. met Duyff Claes haer moeder. (Kerk. huw. proc.)

Begraven Nieuwe-Zijds Kapel. 27 Jan. 1674, een bejaert Jon(g)man Sybrant van Beest, kompt uyt de Kalverstraet bij de Regulierstoore. *f* 15.

6 Febr. 1628. gedoopt Nieuwe K. Annetje dochter van Jan Belkyn en Annetje Cornelis; Catryna van Hoorn getuige.

Begr. Oude Kerk. 5 Febr. 1636. Jan Belkyn, achter de Beurs.

6 Febr. 1627. Pieter Cornelisz., 20 j., besteedt zich by Jean Belki (hij teekent Bellequin) *paerlemoer inlegger*, voor 1 jaar, B. zal hem in de kost en bewassching nemen en aan 't einde van 't jaar 15 gl. toegeven. (Not. P. v. Perssen fo. 51, 62 vs.)

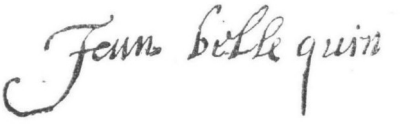

Onder protocollen van 1617 lag het volgende klad-contract niet gedateerd en niet geteekend:

Ick Jan Bellekien, als Inventor ofte uytvinder van seecker const van inleggen, ten eenre, en Allert Allertsz, ter andere syde, hebben met malcanderen innegegaen seecker contract in manieren navolgende:

dat de voorsz Jan Bellekien, den voorsz Allert Allertsz van alles sal onderwijsen in de voorsz. Const en voor hem niet verborgen houden. Ende dat sijlieden den voorn. const tsamen sullen vercopen ende daervan genieten winst halff en halff, Alsmede zal geen van beijden vermogen den voorn. Const binnen den tijt van 12 jaren sonder believen van d'een of den ander vercopen. Noch sall geen van beijden vermogen van den anderen te scheijden ende den voorn. Const bij een ander te useren ende oeffenen. Sonder arch ende list etc.

Not. Ev. Cock, Amsterdam. (Mededeeling van den hr. A. Bredius.)

De volgende werken zijn van hem bekend:

Lekkerbeetje B. F. 1628.

Een rookende Mars. IB.

Ruitergevecht (n. Martsen de jonge?) IB.

Abrahams offerhande. IB (*valsch er op gezet.*)

Terwijl van C. Bellekin, wellicht zijn zoon, bekend zijn:

Drie naakte kindertjes waarvan een een visch aan een hengel ophaalt gemerkt: C. BELLEKIN *f.* gedeeltelijk uitgesneden, gedeeltelijk gegraveerd.

Ondertr. 18 Febr. 1634 Lourens vanden Bemden, van Antw., *caertemaker*, wedr. van Elsgie Jans, won. inde Elantstraet, en Engeltie Steffens. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr. 20 Nov. 1660. Joan Wils, van Haerlem, en daer wonende, coopman out 30 jaer, geass. met Niclaes Berchem, sijn swager, ende Maria Vingbooms, van A, wede. van Thomas de Kemel woont op de Cingel.

Ondertr. 15 Januari 1683. Abraham van den Berg, van Kampen, *plaatsnijder*, wedr. van Swaantie Luijcas, inde Egeliersstraat, en Annitie Harmens, van Vrede, op 't Zingel ouders doot, geass. met Elsje Steenwijk.

Ondertr. 18 Maart 1623. Willem Bertram, van Londen, *schilder*, oud 39 j., ouders dood, woont 2 j. Prinsengracht, en Margriet Heyndrix van Call, 35 j. (Kerk. huw. proc.)

15 Febr. 1750. Aangenomen op Attestatie Jan Bezoet, van Rotterdam.

Ondertr. 21 Augustus 1688. Wouter Jansz Binneman, van A., *plaetsnyder*, wedr. Marritje Jans de Graef, in de Nes, en Hilletje Harmens, van A., wede. Broer Jacobsz, won. als vooren.

Ondertr. 9 Nov. 1653. Mr. Johan de Bisschop, geboortich van Amstelredamme, Adt postulerende voor den Hove van Hollant j. m. met Jouffe. Anna van Baerle j. dr. geb. van Leyden b. w. in 's Gravenhage. (Mededeeling van den Heer Bredius.)

Op huyden den 4en Marty 1665 comparerden voor my Jacobus Hellerus Not. Jan Blanckenhof, *schilder*, oudt omtrent 37 jaren, wonende in de Se..erstraet, ende Cornelis Nommes smit, out 28 jaren, wonende op de Loyersgracht, beyde binnen deser stede, ende hebben ten verzoecke van Sr. Idrix? Decker, wynkoper, wonende op de Nieuwemarckt in 't wapen van Campen geattesteert ende getuyght waerheyt te sijn, dat de req. omtrent Amsterdamse kermis lestleden a°. 1664 aen Abraham de Mil, wynvercoper, gewoont hebbende ende overleden op den Loyersgracht deser stede, om daer mede syn huys te vercieren geleendt ende te hand gestelt heeft eenige schilderyen synde soo hy Blanckerhof verklaart

Een stuck van Jonker van Suylen synde een lantschap.
Een stuck van Breevelt mede een lantschap.
Een dito van een bloempot.
Noch een lantschap van de Vries.
Twee zeetjes ende het conterfeytsel van Abraham de Mil Sr.
Presenterend hy deposent sulx des noots ende versocht synde by eede te sterken enz.

Wij ondergeschreven op den XXIIIe dezer maend verbonden hebbende de persoon van Dirck Bleecker gequetst, sijnde aende rechterzijde van 't hoofd oordeelen... dat deselfde wonde gemaect is met een snijdend instrument enz. 26 May 1653. (Not. d'Amour p. 141.)

Dirck Bleecker, oud omtr. 32 jaeren, verklaart te versoecke van Sr. Pieter van de Venne dat zekere Frederick de Veer iets gezegd had.

(Protocol Not. v. Nieuland p. 205.)

Sr. Dirck Bleecker, oud omtrent 31 jaren, wonend binnen deese stede, heeft verklaard ten versoecke van Sr. Pieter van de Venne meede hier woonachtig, dat Frederick de Veer van V. d. V. omtrent Febr. j. l met speelen gewonnen hebbende seecker schilderytje synde een perspectiff geschildert van van Basse, met beeltjens van Palamedes, hetwelck de req. va hem attestant gekocht hadden, en onder hem attestant noch berustende was, hy requirant nae dat hem attestant verboden heeft hetzelve schilderytje aende voorsz. de Veer te laten volgen ofte over te leeveren, doch dat deselve de Veer (nu omtrent drie maend geleden) het terwijl Bleecker niet te huis was heeft laten halen en de meid ter goeder trouw had meegegeven. 7 Oct. 1653. (Protocol Not. v. Nieuland p. 205.)

6 Juni 1669 Sr. Dirck Bleecker, *Mr. schilder*, getuigt met nog een paar anderen ten versoecke van de Hr. Gerard Hasselaer, oud Burgemeester en Hooftofficier, dat zy in seekere herberge genaempt de Blauwe Halve Maen er by syn geweest, dat Edward Smitwart valschelyk deed alsof hy niet schryven kon, toen het er opaan kwam een seecker accoort tusschen Sr. Jonas Koedyck en hem gesloten over leverantie van kolen te onderteekenen. (Protocol Not. J. Snel p. 231.)

2 Aug. a°. 1669 verklaart Sr. Dirck Bleecker, *Mr. schilder*, wonende binnen dese stede schuldich te weesen aan d'eersame Jan van den Bloem (?) de somme van *f* 28:14 st. over geleent geld.
Jonas Koedyck was by deze acte getuige. (Protocol Not. J. Snel p. 131.)

Ondertr. 26 Juni 1682. Abraham de Blois j. m. en Catharina Boot j. d. beide wonende tot Delff. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr. 30 Maert 1691. Abram de Blois van Delft, *plaetsnijder*, wedr Catrina Boot, in de Amstelkerkstraet, en Catrina Adriaens, van A., oud 26 jaren, als voren, geass. met haer moeder Annetje Crijnen. (Kerk. huw. proc.)

10 Maert 1658 testeert dr. E. Manhafte Jan Blom[1]) vaendr. onder de Comp. van E. Manh. Capt. Gerridt Tack hier ter stede; hij stelt tot eenige universeele erfgenaam zijn eenigen broeder Mattheus Blom, *schilder*, oft hij versterf desselfs wettige descendenten. Hij maakt de volgende legaten:

Aen Cornelis Witsen, Burgemeester, een boeck getiteld de hantvesten van Amsterdam, Hoorn etc. verscheijde mss daerin gebonden met de handt van den heer secr. Mostaerd geschreven mitsgaders een graeutje repressenteerende de bootschap aan de herders op den velde door Blommaert.

Aen Mevr. Catr. Witsen, alt porcclein en twee bijzondere teeckeningen van geestelijke meditatiën staende in vergulde en swarte lijsten beyde van Blommaert.

Aen den secr. Jan Witsen, een silvere vergulde schroef, die uytbeeldt de figure van Bacchus, mitsgaders een schilderytie van een Corhoen, door Mr. Blom gedaen, een grautje uytbeeldende een mysyck tusschen verscheydene persoonen met een swarte lijst van van de Velde, noch een oversijts tronetie in een swart en vergulde lijst van deselve, noch een cherubijnshoofie van Lasman.

Aan den heer Hopman Lambert Witsen de weergae van de voorn. schroef, die uytbeeldt Caeres, met een lange vogelroer van meester Volkert. Noch twee schetsen in swarte leesten van Jacob Pinas.

Aen Sr. Nicolaes Witsen, een silveren schael gedreven met verscheyden schelpies en dergelijck. Noch een lantschapje daerin de jonge Tobias van Jan Pinas.

Aen hr. Cornelis Witsen, een achteante spiegel met een gevlamde lijst, en cleerschuyer, noch een grautie met een ander lantschapje beyde in swarte lijsten van Josias van de Velde.

Aen Sr. Jonas Witsen, een diamanten ring met twee teeckeningen van Willem Bartius zijnde oude tronien met swarte lijsten, noch een landschapje zijnde een hollen bergh met een swarten leest, en dito met een vischende vroutje sonder lijst, en een roode teeckeninge in een vergulde lijst.

(Prot. Not. Torquinius A. 19.)

12 Juni 1662 comp. Juffrou Margaretha Houtmans wedr. van Zr. de heer Agent Michiel le Blon, Sr. Cornelis le Blon[2]) en de E Dr. Johannes le Blon kinderen en eenige universeele erfgenamen van deselven heere Michiel le Blon over een questie betreffende het secreet van hun comparants huys op de westsyde van de Keysersgracht. (Prot. Not. J. Hellerus p. 157.)

13 Oct. 1677 comp. Cornelis le Blon, en Dr. Johannes le Blon, kinderen en erfgenamen van Juffr. Margarita Houtmans wede. van de heer Michiel le Blon, agent van de Croon van Sweden, wonende te deser stede, en geven volmacht aan Adriaen van Herrevelt, procureur, om in het proces dat zy voor den Hove van Hollant voeren tegen regenten van het leprozenhuis alhier op te treden.

(Prot. Not. Hellerus p. 176 blz. 110.)

24 Aug., 1677 geven Dr. Christoffel Hellerus en Sr. Michiel le Blon getr. met juffr. Willemina Hellerus, executeur van het test. huns vaders en schoonvaders Andries Hellerus volmacht aan den proc. Abraham van den Ende. Zij waren voogden van de 2 onmondige kinderen van Za. Dorothea Hellerus en met deze erfg. van Andries Hellerus. (Prot. Not. J. Hellerus p. 176.)

Acte van 13 Dec. 1677.

Ondertr. 24 Oct. 1631. Abraham Bloteling, van Delft, out 27 jaer, winckelier, woonende Warmoesstr. en Geertruyt Jacobs van Oosterwijck, woon. te Voorburgh. (Kerk. huw. proc.)

Gedoopt 28 November 1632. Oude Kerk. Jacob, zoon van Abraham Blooteling en Geert Jacobs; Jacob Jansz. Lantsman, Truitgen Wilkes getuigen.

Gedoopt 19 Febr. 1634. Oude Kerk. Jacob, zoon van Abram Bloteling en Geertruy Jacobs; Barent en Agniet Jacobs getuigen.

---

1) Wellicht; Jan Blom, Boeckverkooper op het Rockin bij de Cappel in 't Nieuwe Martelaers- boeck. Extraod Haarl. Donderdagsche Courant 16 Dec. 1688. (v. d. K.)

2) Tot Amst., ten huyse van Albert Magnus, op de Nieuwen dyck, in de Atlas, zullen op Maendag den 5 April, en volgende dagen verkocht worden uytstceckende rare boecken en Papier-konst van de beste Meesters, nagelaten by wylen Cornelis le Blon. enz. Opr, Haerl. Dinsd. Courant 23 Maart 1688. (v. d. K.)

Ondertr. 11 Jan. 1657. Jacob Blotelingh van A., zijwinckelier, out 24 j., geass met Geertje Jacobs zijn moeder, wont inde Warmoesstraet en Jannetje Reuring.

Gedoopt. 26 Aug. 1635. Oude Kerk. Aerjaen, zoon van Abraham Bloteling en Geert Jacobs; Jan Gerritsz. van Heinsbergen, getuige.

Gedoopt 8 Febr. 1637. Oude Kerk. Maria, dochter van Abraham Bloteling en Geertruyt Jacobs; Claesgen Jacobs van Oosterwijck en Adryaen van Oosterwijck getuigen.

Gedoopt 23 May 1638. Oude Kerk. Cornelis, zoon van Abraham Bloteling en Geertruit Jacobs; Guyljam de Graeff en Hendrickje Wilkens, getuigen.

Gedoopt 2 Dec. 1640. Oude Kerk. Abraham, zoon van Abraham Bloteling en Geertruit Jacobs; Pieter Beucken en Trijntje Dierxd^{r}., getuigen.

Gedoopt 20 Nov. 1642. Oude Kerk. Johannes, zoon van Abraham Bloteling en Geert Jacobs; Geertruit Willekes en Pieter Ryswijck getuigen.

Gedoopt 3 Dec. 1643. Oude Kerk. Maria, dochter van Abraham Bloteling en Geertruit Jacobs; Pieter Ryswijck en Oetje Jans, getuigen.

Gedoopt 17 Dec. 1645. Oude Kerk. Maria, dochter van Abraham Bloteling en Geert Jacobs; Jan Willemsz. Ryswijck en Claessen Jacobsz. Beloys, getuigen.

Gedoopt 9 Juni 1647. Oude Kerk. Katrina, dochter van Abraham Blotelingh en Geertruyt Jacobs; Guiljam Bleyswijck en Marya Willems, getuigen.

14 Oct. 1638 in de Oude Zijds Kapel begrauen t kindt van Abraham Bloetelijngh, gecomen wtte Warmoesstraet. 6.—

1642 2 Dec. het kint van Abram Blooteling, uyt de Warmoesstraet. *f* 5 : 6 : 8

1644 18 Juny, het kint van Abraham Blotelinch, wt de Warmoesstraet, 5 : 6 : 8

1648 23 May. Abram Bloteling, uyt de Warmoesstr(aet). 8 : 0 : 0

1661 16 Jan. Adryaen Blootelingh, soon van wijle Abram Blooteling, uyt de Warmoesstraet. 10

Abraham Blotelingh en Grietje Jacobs, zijne weduwe, dood 1659. Hun kinderen en erfgenamen onder benefice van inventaris verkoopen voor 1050 een tuin op 't Nieuwe Weespad buiten St. Anthonispoort, voogden waren Jan Adriaensz. v. Santen en Govert Hugo de Blois.
(Afschr. v. Decr. B. bl. 246.)

Ged. Westerkerk 18 Sept. 1678. Abraham zoon van Gerard Valck en Maria Valck; Abraham Blooteling[1]) en Susanna Jans Eendet getuigen.

Ged. N. Z. K. 25 Febr. 1684. Johannes zoon van Gerard Valck en Maria Blooteling; Abraham Blooteling en Johannes Valck getuigen.

Meijndert Fredericks, cleervercoper, besteedt syn soon genaemt (Abraham) Meynderts, out 12 jaren, aen Sr. Abraham Blotelingh, *teekenaer, Etser ende plaetsnyder*, die mits dese bekent denselve in (zijn) dienst aengenomen te hebben voor de tyt van vier achtereenvolgende jaren vast, waervan het eerste jaer ingegaen is de eerste j.... deses lopende Jaers 1669, welcke tydt geduyrende de voorsz. Abraham Meynders gehouden sal wesen, gelijck de voorsz. Meynder, Fredericks belooft mits desen, van 's morgens ten ses ure tot 's avonts acht uren op des aennemers winckel te comen en des somers soo lange men sal connen sien en aldaer syn tyt in neersticheyt te besteden tot

1) Zie verder bij Cornelis van Dalen.

leeringe van het tekenen, etsen end plaetsnijden..... vooral syn voorsz. meester met eerbiedicheyt te gehoorsamen en alle t gene hem dienaengaende sal werden geordonneert, en neemt de gemelde Sr. Blotelingh aen syn voorsz. discipel de voorsz. vier jaren soo veel te leeren tekenen, etsen ende plaetsnyden als hem eenighsint mogelijck sal sijn, waertegen de (voorsz.) Meyndert Fredericks by dese aenneemt en be(looft) aen de voorsz. Blotelingh boven de dienst van syn soon toe.... alle jaren de somme van acht en veertigh car. guldens, daer(van) betaelinge sal geschieden in deser voege, namentlijck vier en twintig guldens op de handt ende gereed te betalinge van t leste.... ende dan alle vierendeel jaers daer aen precys telckens.... gulden by anticipatie, ende of het geviel dat de voorsz. Abraham Meynerts voort expireren van de gezegde vier jaren uyt syn dienst quam te lopen, dat niet verhoopt wert, in sodanige cas verobligeert hy Meyndert Fredericks hem by desen alsdan aen de voorsz. Blotelingh te vold(oen) t gene hy voor de vier jare onderwysinge hem hier voren heeft..... ende dat in voege of syn soon syn tijdt ten volle uytgediend had, verbindende syl. ter wederzijds tot nacominge deser hare respective personen en goederen, deselve stellend ter bedwangh van alle rechters en rechten. T oirconde deses by partyen getekent in presentie van my Jacobus Hellerus not. publ. by den hove van Holland geadm. t Amst, resideerende huyden den 11en September 1669. (Protocol Not. Hellerus.)

Judith van Aelst, huysvrouw van Willem Jans. van Munnickhuysen, wonende tot..... als ten dese van haer voernoemde man procuratie, ordre en last hebbende, besteet haer Soon genaamd Johannes Willems, out 14 jaren, ende Abraham Blotelingh, *tekenaer, etser en plaetsnyder*, verklaert in zynen dienst te hebben aengenomen de voorsz. Johannes Willems voor den tyt van vier achter een volgende jaren vast, waer van 't eerste jaer ingegaen is den eersten deser maand, geduyrende welcke tijt den voorn. Johannes Willems gehouden sal wesen, gelyck hy sulx met syn onderteeckeningh aenneemt ende belooft, van s'morgens ten ses uyren tot s'avonts ten acht uyren op de winckel te comen, ende des somers zoo lange men sal connen sien, en aldaer sijn tyt in neerstichteyt te besteden, tot leringe van het tekenen, etsen en plaetsnyden en voor al zyn voorn. Mr. met eerbiedicheyt te gehoorsamen in alle t gene hem dienaengaende sal werden geordoneert, ende neemt den gemelten Sr. Bloteling aen zyn genoemden discipel inde voorsz. vier jaren zoovele te leren teeckenen, etsen en plaetsnyden, als hem eenichsints mogelyck sal syn, waer tegens de voorsz. juffr. Judith van Aelst by desen aenneemt en belooft, aen den voorn. Sr. Bloteling voor den dienst van haer soon toe te geven alle jaren een somme van acht en veertigh Carolus guldens, daervan de betalinge sal geschieden in desen voege, acht en veertig gulden voort eerste jaer contant en dan alle vierendeel jaer daer aen precys telkens twaelf gulden by anticipatie, ende off het geviel dat voorn. Johannes Willems voort expereren van de geseyde vier jaren uyt syn dienst quam te lopen, dat niet verhoopt wert, in soodanig geval verobligeert sy Juffr. Judith van Aelst haer..... Sr. Blotelingh te voldoen....

Ten bedwangt van allen rechters enz. Toirconde deser getekent den 23 Augusty a°. 1669.

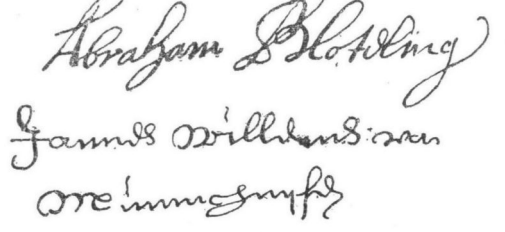

(Protocol Not. A. van Santen.)

Op huyden den 5 January 1673 compareerden voor mij Joan van Ophoven, openbaar Nots. binnen der Stadt Delff... Sr. Abraham Abrahamsz. Blotelingh, *Mr. plaetsnijder*, en Maria Blotelingh beneffens haer broeder Jacob Blotelingh, ongehuwde ende meerderjarige kinderen van Za.: Abraham Cornelisz. Blotelingh, in den jare 1648 binnen Amsterdam overleden, die een soon was van Za: Aeltgen Ariens Overschie, in den jare 1650 binnen Delft overleden, in haer leven huysvrouw van Jaques van Crombrugge. (Zij machtigen den E. Jan van Santen, Schepen te Voorburch, haerluyder Oom ende d'Heer Cornelis s'Gravesande, Raet ende Vroetschap deses Stadt Delft, elcx van hen int bisonder.... om hunne erfenis van den onlangs overledenen Jan van Crombrugge te ontfangen en daarover te disputeeren, te accorderen en te transigeren.)

Uit eene Acte van 20 Mey 1677 blijkt dat de zaken toen nog niet geregeld waren; de procureur Gerardt van Dalffsen wordt „gesubstitueert" om de zaak tegen de Wede. van Jan Crombrugge hangende waar te nemen enz. (Protocollen Not. J. van Ophoven, Delft.)
Mededeeling van den Heer Abr. Bredius.

1689 den twintighsten Juny testeert voor Gaspar Ypelaer, openb. Notaris te Amst. Sr. Abraham Blooteling, woonende binnen deezer stede Amst. ziekelyck aan den Lighame, doch by goede verstande, herroept alle eerdere testamenten en bespreekt aan ieder der kinderen van syn overleden broeder Jacob Blotelingh drie hondert gulden, aen zijn dienstmaecht Jannetje Barents hondert gulden.
Ende aen zijne neve Adriaen van Santen nots. deeser stadt zijn testamentje en Psalmboeckje met silveren slooten en een dosyn van de beste prenten van syn testateurs werck door den selven Sr. van Santen uyt te ciesen.
En wat belanght alle de verdere goederen by hem testateur metter doodt te ontruymen en natelaten, daer inne heeft hy tot syne eenige erfgenaeme gestelt en geinstitueert zyne suster Maria Bloteling, ofte by vooroverlijden van haer, alsdan haere kinderen by representatie, omme daer mede te doen en te handelen en daervan te disponeeren als met ofte van haere andere vrye en eygene goederen enz. (Prot. Not. G. Ypelaer).

Begraven Nieuwe Zijds Kapel 20 Januari 1690 een bejaert vrijer Abraham Blooteling, *plaetsnijder*, compt van de Prinsegraft tussen de Reguliersgraft en Uijtersestraat. *f* 15.—

Op huyden den 15 April 1690 comp.... Srs. Gerard Valck, te echte hebbend Maria Blotelingh, wonende alhier (suster van wijle Abraham Bloteling hier ter stede overleden) item Jan Baers, woonachtig tot Purmerend, getrout met Anna Blotelingh, en Abraham Blotelingh, mede wonende binnen dese stadt de twee laatste kinderen van wylen Jacob Blotelingh (die een broeder was van gemelte overleden Abraham Blotelingh,) alle voor haer zelve en noch de voorsz. Gerard Valck als voogt over Geertruye Blotelingh, noch minderjarige dochter van den voorsz. Jacob Blotelingh zalr., met den anderen erfgenamen van zalr. Adriaen Clemens Overschie en Tryntje Jans in haer leven echtelingen en haer comparanten grootvader, grootmoeder, overgrootvader en overgrootmoeder; en verclaerden sy comparanten machtig te maken den comp. Gerard Valck, speciael omne uit de hand ter meesten prijse te vercoopen een obligatie van *f* 5032 herkomstig uit de nalatenschap van gemelte Adriaen Clemens Overschie en Trijntje Jans. (Prot. Not. A. van Santen. p. 78.)

Ondertr: 10 Febr. 1657. Hendrick Hendricksen Bogaert, van A. out 30 jaren, *schilder*, ouders doot, geass. met Hans Bogaert, sijn broeder, woont op de Reguliersbreestraet, en Marritjen Centen, van A. wed. van Jans Jansz van Lubeck, woont als vooren. Zij den 8 Febr. 1657 de weeskamer voldaen (Kerk. huw. procl.)

Ondertr. 11 Marty 1606. Abraham Bols, van....., *schilder*, oud 25 jaar won. enz. en Emmerentie Karels. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr. 20 April 1602. Jaques Bols, van Mechelen, *schilder*, oudt XXXIII jaren wonen in de Agnietenstrate, geassisteert met Urselken Roybos, zijne moeder en Pieter Bols sijnen broeder t. e. ende Judith Marinier Jorisdr., van Antwerpen, oudt XXV Jaeren wonende aent Oude Zijds kerkhoff, wier vader Joris Marinier aen den secretaris Mostart sijn consent verclaert heeft. (Kerk. huw. proc.)

Gedoopt 18 Aug. 1605. Oude Kerk. Marytje, dochter von Jakes Bol, *schilder*, en Judick Maroniers; Lysbet Marnoniers getuige.

Ondertr: 15 May 1599. Pieter Bols, *schilder*, out XXXVI jaren wonende in de Agnetestrate, geass. met Jaques Bolts en Urselken Roobos, zijne moeder, t. e. ende Catelyne van Roye, van Antwerpen, oudt XXI jaren, won. in de Baernende steech, geass. met Michiel van Roye ende Barber Monseyn, haer vaeder en moeder t. a. z. (Kerk. huw. procl.)

Gedoopt Mart 1602. Oude Kerk. Symen, zoon van Pieter Bool, *schilder*, en Cathalyn Roey; Josyntgen Bols getuige.

Gedoopt 25 Maye 1603. Oude Kerk, Kathelyn, dochter van Pieter Bols, *schilder*, en Katelijn van Royen; Judith Maronier getuige.

22 Aug. 1607. Pieter Bol een kint onder den arm begraven op't hooch choor Nieuwe Kerk.

Prent van R. van Bolten, voorstellende S. Lucas zittende te schrijven onder boog, links de stier, v. onder en rechts Rolande van Bolten[1]) scuspit (sic) C. v. Sichem excudebat. Van o. in 't midden: Ut. medicus Sic pictor eras praeclarus: Jesum || vt misten (sic) ostendis; Pauli sic gecta (sic) Celebrus || 1608 ||

20 Meert 1652. Salomon van Nieuwlant, van A. oud 26 j. Not^s. Publycq, geass met syn vader Adriaen van Nieuwlant, woon. inde Calverstraet, en Maria Boortens,[2]) van s'Gravenhage out 25 j. woon op de Roosegracht, geen ouders hebbende, geass. met haer suster Margareta Boortens.
(Kerk. huw. procl.)

15 Nov. 1653. Comp. voor Johannes d'Amour D^ns. Petrus Praelinus, als man en voogd van Juffr. Geetruyd Boortens, Sr. Jacobus van de Does, als man en voogd van Margareta Boortens en Sr. Salomon van Nieuland, mede Notaris alhier, als man en voogd van Maria Boortens en die qualiteyt geïnstitueerde erfgenamen van Juffr. Maria Pieters, wede. van S^r. Dirc Boortens de Oude. Zy verclaren dat de scheiding der nalatenschap van Maria Pieters is afgeloopen, dat onverdeelt is gebleven een grafstede in de Groote Kerk te Haarlem, en eenige manuscripten „welverstaende dat onder yder der voorn. comp is berustende een somme van vierhondert gulden... door de voorn. Maria Pieters gemaect aen Dirc en Josina Boortens. (Not. d'Amour p. 14.)

„Maria Boortens, huysvrouw van my Notaris, oud 26 jaren, en Margareta Boortens, huysvrouw van Jacobus van der Does, oud 22 jaren."
Amsterdam 3 April 1653. (Prot. Not. S. v. Nieuland p. 199.)

30 Oct. 1661 stelt juff^r. Maria Boortens, wed. wijlen Salomon van Neulandt, tot vooghden over haar minderjarige kinderen S. Nicolaes Longespee, haar swager, en S. Martin Pietersz. Schrick, hare goede bekende. (Prot. Not. d'Amour. p. 142.)

3 Jan. 1663 comp. juff^r. Maria Boortens, wed. van zal^r. Salomon van Nieulandt, ende verclaerde uyt crachte van den testamente met haer overlede man op den laetsten January 1653 voor my Notaris.... verleden aen haere twee onmondige kinderen by den voorn. haere man geprocreert ten overstaen van Sr. Jacob Wayer, als oom en bloetvooght van deselve haere kinderen, voor haere vaders Erffenisse te bewysen.... de somme van vier duysent twee hondert Carolus gulden. (Prot. Not. d'Amour.)

11 Sept. 1663 comp. Jacob Reyerssoon, sydereeder hier ter stede, ter eenre, en juffr. Maria Boortens, huysvrou van S^r. Steven Versteegen, sy verclaerde van J. R. gekocht te hebben een huys op de Oude graft tot Haerlem voor *f* 5000.
(dezelfde hand als de wed. van Sal. v. Nieuwl.)
(Prot. Notaris d'Amour. p. 142.)

25 May 1624. Dirck Dircksz. Boorten, doctor in de rechten van Haarlem, geass. met zijn vaeder Dirck Dircksen Boorten, en Maria Loots[3]), out 19 j. enz. (Kerk. huw. procl.)

26 Febr. 1650. Jacob van der Does, van A., out 27 jaer, woon. op de Lelygracht, vertoont acte van Inteekeninge van hem comparant met Margrieta Boortens, van 's Gravenhage, woon. tot Haerlem.

Ondertr. 12 Aug. 1639. Baerent van Borsem, van Embden, *glasschryver*, won. op de Egelentiersgr. geen ouders hebbende, geass. met zyn broeder Cornelis van Borssum, en Susánna le Pluck van A., geen ouders hebbende, geass. met haer peete Susanne le Pluc, in de Betanie straet.
(Kerk. huw. procl.)

2 Sept. 1669. Huwelyksch voorwaarde. Cornelis Pietersz. Quack, jongman toecomend bruydegom, geass. met de eersame Pieter Jacobs en Marrytje Jans, syn vader en behoutmoeder, David

---

1) Op een prent door hem uitgegeven voorstellende de kruiziging noemt hij zich: Swollensis. (v. d. K.)

2) Maria Boortens is in de kunstgeschiedenis bekend door twee etsen, copien naar Rembrandt:
a. de wegzending van Hagar (B 30) gemerkt met haar monogram, bestaande uit eene saamgekoppelde MB.
b. bedelaars aan de huisdeur (B. 176). Het exemplaar op het Amst. Prentenkabinet is voorzien van hare handteekening en het jaartal 1658.
Beide etsen zijn ongeveer even groot als die van Rembrandt doch naar de tegenzijde genomen. (v. D. K)
Is de Maria Soutens, die Kramm noemt, misschien M. Boortens?

3) Maria Loots, was eene dochter van Aefje van Campen. Deze Maria en hare kinderen waren erfgenamen van Cornelis van Campen bij zijn testament 5 Febr. 1636 voor Not. Sam. Hendricx te Amst. verleden.
Zij was alzoo verwant aan Roemer Visscher.

Davidsz. Tatum syn swager t. e. ende d'eerbare Janneken van Borsom j. d. toec. bruyt geass. met d'eersame Cornelis van Borsom en Sophia Kempen, haer vader en behoutmoeder, Anthony van Borsom, haer broeder, en Rutgero van Weert, haer Neeff t. a. z.
(Prot. Not. P. de Barry. p. 22.)

Ondertr: 24 October 1670. Anthonie van Borssom, van A. *schilder*, oud 40 jare geass. met sijn vader Corn. van Borssom, woont op de Rosegracht, en Anna Crimpings, van Embden, oud 30 jaren, ouders doot, geass. met Janneke Crimpings, haer suster, woont op de Heregracht.

1671 op den 9en September des avonds de clocke omtrent half negen ure testeeren voor Jac. Hellerus enz. Sr. Anthony van Borsom, *konstryck schilder*, en juffr. Annetje Krimpinghs, echteluyden, wonende op de Princegracht deser stede. De langstlevende erfgenaem. Des testateurs vader Cornelis van Borsom de legitime portie. (Prot. Not. J. Hellerus. no. 176.)

19 Maart 1677. Begraven Westerkerk. Antonij van Boorssom, in de Beerestraet 15.-

Ondertr. 27 Maart 1649. Paulus van den Bos, van A., *fijnschilder*, out 34 j. woon. op de Oude Ossenmarct, geen ouders hebbende, en Jacomyntje van de Velde, van s'Gravenhage out 28 j. woon op de Princegr., geen ouders hebbende. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 9 April 1678. Dirk Bosboom, van Nimwegen, *plaatsnyder*, out 30 jaar Kerkstr. en.... Jans geass. met Jan Mathysz Knaap, haar vader. Zij sijn getrouwdt den eersten May 1678 tot Ouderkerck. (Kerk. huw. procl.)
Zie ook bij H. Appel.

Ondertr: 24 Sept. 1644. Heyndrick Bosch, van Dortmond, *schilder* en Maria Ransons.

Ondertr: 10 Oct. 1654. Hendrick Adriaentse Boscoop, van Zutphen en ald. woon. *schilder*, out 26 j. geass. met Pieter Jansse, ende Hendrickje Torens enz. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 26 Maart 1611 Abraham Bosschaert, van Antwerpen, *schilder*, out 25 jaren, won. (23 annis) in de Keyserstr., geen ouders hebbende, geass. met Neeltgen Bosscharts, zijn zuster t. e. Dierikjen Dierixdr. oud 20 jaren, won. op de St. Tonispoort geass. met Dirck Elleberts, haer vader.
(Kerk. huw. pr.

Ondertr: 15 Aug. 1626 Johan Bouman, van Straesburgh, *schilder*, out 24 Jaeren, geen ouders, woon. (4 annis) op de binnen Emster, en Anna Bongers, van Wezel enz. (kerk. huw. pr.)

Ondertr. 2 Juli 1678. Filibert Boetats, van Antwerpen, *plaatsnijder*, out 23 jaar, op de Binnen-Amstel, ouders aldaar, geass. met Joannes Jacobs vanden Abeele, en Joanna Frits, van Braams, out 22 jaar, woont als voren, vader tot Braams, geass. met Joannes Frits, haar broeder.
Hij teekent: Philibertus Bouttats.

Ondertr. 9 Dec. 1661. Christianus van Bracht, van Eyckensoort (?), *schilder*, oud 24 j., geass. met ouders consent, inde Oude Tichelstraet, end Lysbeth Adriaens, van A., oud 23 j., geass. met haer moeder Grietie Adriaens.

Begraven in de Nieuwekerk een kint op een baer van Nicolaes de Bray, op den Nieuwendijck, inde Roos, den 20en Augusti 1602. 2-18

Niclaes de Bray, Jonchgesel, inde Roos is begraven den 21 Augusti 1602. 4-7.

Begraven Zuiderkerk Kerckdodt den 25 Sept. 1652. Nicolas de Bray, Letter a onder de banck, 10-13.

Ondertr: 7 Oct. 1595. Daniel van Breen, v. Antwerpen, oudt omt. 30? jaren, won. tot Dantzigh, geass. met Hans Mercijs en Claerken Bodaens, syn moeder, en Maeyken Bommersum, v. Antwerpen, oudt omtr. 23 j.

Ondertr: 20 Juni 1609. Antonie van Breen Giliszone, van Dordr(echt), oudt 37 (?) j. won. op de Oudezyds Voorburgwal, geass. met Mr. (?) Antony Smyters (?) sijn oom, en Marie van Breen

Guillamsdr., van Antwerpen, oud 34 jaren, won. in St. Anne dwarsstr. geass. met Gilles van Breen en Claesken Bodaens, haer vader en moeder. (Kerk. huw. pr.)

Begraven 20 Mei 1618. Nieuwe Kerk. Kind onder den arm van Guilliam van Breen, opde Ossenmerct.

Ondertr: 11 Juli 1634. Op de acte van Henricus Swalmius, Predt. tot Haerlem, Gilles van Breen[1]) van Amst. woon. om de hoeck van de Gasthuysmeulensteech, met Hester de Glarges, wtten Haege, woon. tot Haerlem. (Kerk. huw. pr.)

Ondertr. 28 Apr. 1650. Jillis van Breen, van A., wedr. van Hester de Glarges, won. om de hoeck by Gasthuysmolensteech en Jannetie van Kessel, van A., out 38 jaer, woon op de Coninxgr., geass. met David van Kessel haer vaeder. (Kerk. huw. procl.)

Gedoopt 11 May 1651. Oude Kerk. Een kind van Gillis van Breen en Jannete van Beyssel; Davit van Bessel, Anthoni van Breen getuigen.

Begraven in de Westerkerk 28 Dec. 1677. Gillis van Breen, op de Cingel.

28 Maert 1679 comp. Sr. Anthony Boursse, wonende binnen Amsterdam, dewelcke verklaerde te hebben gezien, geleezen en wel verstaen, den testamente ende codicille by wylen Anthony van Breen op den 20 Maert 1649 en den 30 July 1651 respective onder de hand gepasseert, mitsgaders nogh den testamente van wylen zijne moeder Clara van Breen, op den 27 Juli 1659 voor den Notaris Cornelis Hogheboom en zeeckere getuigen alhier verleden. Item de acte van t bewys by zynen vader Sr. Jacques den 14 Oct. 1659 ter weeskamer gedaen, voorts den accoorde en transactie tusschen Gilles van Breen, zyne compts. vooght, ter eenre, en zyn gemelten vader Jacques Boursse ter andere zyde op den 12 Dec. 1659 opgereght, ende nogh den staet en specificatie van de goederen by wylen zynen broeder Jacob Boursse met den doodt ontruymt enz.
(Prot. Not. D. Ypelaer p. 129, bl. 113.)

Ondertr: 28 Augustus 1641. Daniel van Breen, van Middelborgh, *Plaetsnyder*, out 42 Jaer, op de Anjeliersgracht, geass. met Anthonis van Breen, syn cousyn, en Maria Bisschop, van A. out 35 jaer, geen ouders hebbende, geass. met Cathalyn Serwouters, haar suster, op de Breestraet. (Kerk. huw. procl.)

Begraven. Wester Kerk. 1 May 1665. Daniel van Breen, op de Angeliersgraft.

Gedoopt Nieuwe Kerk. 4 Dec. 1590. Daniel, zoon van Baltes Breen en Susanna van Breen syn huysfrouw; en Tanneke Kretser als peet.

Ondertr: 2 April 1621. Theodore Bleuet, van St. Jean d'Angeli (Fr. stad aan de rivier Bontone), schoolmr. wonende 6 annis inde St. Janstraet, Ende Sara van Breen, van Middelburg oud 32 j. geass. mit Saerken Regniere (?) hare moeder, won. in St. Annedwersstraet. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 8 Dec. 1634 Symon van Breen, van Jisp, out 24 j. candidatus theologie, geass. met zijn vader Egidius van Breen, won $1^1/_2$ j. op de Achterb. wal, en Regina de Bont, van A. out 23 j. geass. met Geertie Willems de Bont, haer petemoey, woon op de Coningsgr. (Kerk. huw. procl.)

Gedoopt 18 October 1635 Oudekerk, Jan, zoon van Symon van Breen en Regina de Bont; Gilles van Breen, Clara de Haas getuigen.

Ondertr. 4 Maart 1639 Hermanus Bex, van Ceulen, out 28 j. won op de Keysersgr. geen ouders, geass. met zijn cousyn Herman Bex, en Maria van Breen, out omtr. 28 j. won op de Coningsgraft, geass. met haer vaeder Antony van Breen. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr. 8 Juni 1602. Hans van den Bremde, van Antwerpen, Pasteybacker, wonende in de Nes en Sara Marrij, van Antwerpen, won tot Middelborgh. (Extra-ord. huw. procl.)

1) Op het portret beschreven bij Bartsch No. 293 (houtsnede van Goltzius) Prentenkab. Amst. staat met een 17e eeuwsche hand geschreven Gilles de Breen kunstdrukker van Goltzius. Wellicht grootvader van dezen. (v. d. K.)

Ondertr: 27 Sept 1614. Abraham van den Bremden, *Schilder*, van Middelborgh, oud 26 jaren, won. (18 anni) in de Nes, geen ouders hebbende, t. e. ende Susanna Smissaert, wde. van Franchois Hustart.

Ondertr: 18 Febr 1612. Daniel van den Bremden, van Antwerpen, *Schilder*, oud 25 j. won. inde Nes, geen ouders hebbende, geass: met.... Haelbos en Abraham de Decker, zyn vooghden, en Susanna Schreuels, oud 22 jaren, won. in de Bethaniestr. geen ouders, geass. met Anneken Hugens, haer stiefmoeder. (Kerk. huw. procl.)

Gedoopt. 11 Oct. 1615 Oude K. Susanna dochter van Daniel van de Bremde en Susanna vande Bremde; Pieter Elekaert, Kataryn van Doesborch getuigen.

Ondertr: 16 Juli 1622 Daniel van den Bremden, *schilder*, van Antwerpen, wde. van Susanna Schrijver, won. inde Bloemstraet, en Suster Orbons, van Breedsteede, oudt 23 j geass. met Tryn Boijens, haer meue, won. inde Goutbloemstr. (6 annis.) (Kerk. huw. procl.)

Gepoopt. 3 Dec. 1623 Jeremias, zoon van Daniel van Bremden en Susje van Bremden; Mayke Dechers getuige.

8 Dec. 1654. Adriaen Rietveldt, coopman, oud 25 j., Jan Hagedoorn, Gezw. maklaer, oud 45 j., en Cornelis Brisee, *schilder*, oud 3[illegible] jaren, alle wonende binnen dese stede, leggen ten verzoeke van Sr. Jan Mulder verklaring af.

(Prot. Not. van Nieuland, p. 205.)

Cornelis Brisé, *schilder* bet. voor vernissen enz. . . . . IIJc XXV gls.
(Thes. rek. 1655.)

Ondertr. 6 Juli 1663. Cornelis Bresee, van Haerlem, *schilder*, wed. van Ida Cornelis, woont op d'Kaysergragt, en Marrike Marcus, van A., oud 18 j., geass. met haer moeder Trijntie Jans, woont als vooren.
Hij heeft den 18 Juli de weescamer voldaen. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr. 24 Febr. 1651. Abraham van den Broeck, van A., out 34 j., *plaetsnyder*, geen ouders hebbende, won. om de hoeck van de Berenstraet, ende Mayke Christoffels, van A., out 28 j., geass. met vader Christoffel Coenraetsz, won. aent Oudesyts kerckhoff.
(Kerk. huw. proc.)

3 Oct. 1651. Mutueel Testament van Abraham van den Broeck, *plaetsnyder*, en Mayken Christoffels, poirter en poirteresse deser stede zijne huysvrou.
(Prot. not. P. de Barry, p. 163 bl. 160.)

Begraven. Nieuwe Zijds Kapel. 6 Febr. 1708. Een man, Elias van den Broeck, mr. *konstschilder*, compt van buyten de Uytrechtse-poort op den Amstel voorbij de Bergevaarderskamer. 15 — —

21 April 1708. Een vrou, Maria Leenarts, wed. van Elias van den Broek, in syn leeven *konstschilder*, compt van buyten de Uytrechtse-poort op den Amstel voorby de berger vaarderskamer. 15 — —

Gedoopt. 12 September 1649. Noorder Kerk. Johannes, zoon van Bastyaen de Broen en Neyltien de Broen; Pieter de Ram en Marya de Ram getuigen.

12 Novemb. 1677. Johannes de Broen, van A. *plaatsnyder*, out 28 jaar, op de Princegragt, geass. met Bastiaan de Broen, zijn vader, en Anna Hasewinkel, van A. out 20 jaar, op de Noordermarct, geass: met Gerrit Hasewinckel haar vader.

Ondertr: 8 April 1684. Gerrit de Broen, van A. plaatsnyder, out 25 jaren, op de Prinsegracht, geass. met syn vader Bastiaen de Broen, en Dorothea van Akerlaken, van A. out 26 jaeren, woont als vooren, geass. met haer moeder Elisebet Bruyningh.

Gedoopt 22 Nov. 1684. Noorderkerk. Johannes zoon van Jan de Broen en Marike de Broen; Trintien Gerrits, getuige.

Zwarte kunstprent van R. Brookshaw.

De Melkboer. Voor een huis, waaruit een bakker door zijn hoorn de aanwezigheid van warm brood te kennen g eeft, staat een melkboer, die aan een bij de emmers zittende vrouw melk verkoopt, terwijl een andere vrouw geld staat te tellen en een jongen met een stuk geld en een kruik ter rechterzijde staat, een tweede jongen wijst met de hand naar den bakker. Van ond. links J. Steen.
In het marge.
C. Roos, Excut. Amsterd. en Gravé a Amsterdam par R. Brookshaw 1779.

Ondertr: 26 Juli 1659. Corn. van der Burgh, wt Hage, *schilder*, out 19 jaer, geass. met Neeltje Corn. syn moeder, woon inde Runstraet, en Annetje Hendr. Riers, van A. out 24 j. geass. met haer vader Hendrikz. Riers, woon. inde Carnemelcksteegh. (Kerk. huw. proc.)

27 Juli 1654 compareerden voor Sal. v. Nieuland enz. Sr. Hendrick van de Burgh, *schilder en kunstbewaarder* van de overleedene Gravin van Arondel en Zurey, oud 40 jaeren Juffrou Laura Interbatelo, seine huysvrouw, oud 30 jaren en Sr Willem Moene, Ebbenhoutwercker in dienste van haer hoogh gedachte Excellentie, oud 32 jaren, Ende hebben ten versoucke van Dnus Arnoldus Schoonhove, predikant tot Abcoude verclaert... dat alle de tapijten en goude leeren, die in de beneeden camers hingen van het huys op den Cingel bij den reqt. aen hoogh gedachte Gravin verhuurt, ten tijde als deselve haer hooghgedachte excellentie in hetselve huys metterwoon quam en ten tijde als deselve tapijten en gouden leeren door twee manspersonen hen getuygen on(bekent) uit het voorsegde huys wegh souden gehaelt worden, int selve huys op Clampen in de muuren nagelvast waren... dat oock de schilderijen, die in 't groot salet boven de tapijten voort tot de soldering de muur bekleeden, nagelvast waeren.
Uit de getuigenis van Trijntje Tarnes blijkt verder, dat de tapijten en gouden leeren in het bijwezen en door ordre van den curateur Elbert Huybertse. Krieck sijn weggehaald.
(Prot. Not. v. Nieuland p. 205.)

6 Juni 1626. Jan Gerritsz. Bruyn, coopman te Enkhuizen, 29 j., ten verzoeke v. Willem Watson, Engelsch koopman alhier, verklaart dat in zijn schip de Hope, laatst komende van Civita Vecchia, door Willem Langhorn, Engelsch koopman te Liorno, te C. V. aan boord zijn gebracht 4 kisten schilderijen ten name van Z. Co. Ma. van Groot-Brittanniën en 29 kisten met steenen en schilderijen ten name van den grave van Arundel, om ze in Engeland uitteleveren. Hier aangekomen beloven met ander gelegenheid naar Engel. te zenden. (Not. Jos. Steyns (int pak W. Cluyt.)

Verklaring dat Luis Quyckelenbergh, uit Indië gekomen en daar goede fortuin gemaakt hebbende, van den viscount de Staffort in beleening genomen had, juweelen rakende 't sterfhuis van Arundel waarbij, paternoster met juweelen bezet, de orde en gouden staf van Arundel voor 10,000 gl. waarmede de viscount zeer tevreden was, 16 Juni 1659. (Not. J. Q. Spithof bl. 154.)

Henry Crow, engelsch edelman en Colonel, gemachtigde van Henry Houwart, grave van Arundel substitiueert. Corn. Back proc. te Utrecht. 19 Juni 1659. (Id.)

Ondertr. 20 Nov. 1660. Wilhelmus Ludolfus Büsinck, van Munden, *schilder* out 25 jaer, de moeder aldaer, woont tot Utrecht, en Maritje Ryxen, van Marienborgh, out 21 jaer ouders tot Utrecht, woont in de Capelsteech.
De geboden syn tot Uytregt overhindert gegaan. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr. 23 Febr. 1625. Pouwels Buys de Jonge, *schilder*, wonende op de Koningsgraft, en Lysbeth van der Voort, in de Nes.

Meyndert A. Buytendyck, *schilder*, oud 40 j. Acte van 4 Mei 1653.
(Prot. S. v. Nieuland p. 199.)

C en K.

„Op 't afbeeltsel van Juffr. Emerentia van der Gracht, Geschildert door Adam Kamerarius. „Dit is Emerentia: het zichtbaarlijke deel, Getroffen door de swier van Kameraars penseel" enz. J. Serwouters, in *Holl. parnas* 1660 bl. 55.
Te Naarden in 't Burger-weeshuis bevindt zich een regentenstuk van dezen meester.

Ondertr. 9 Februari 1647. Govert Camphuysen, van Gorkum, *schilder*, out 23 jaer-woon. op de Lindegracht, noch een moeder hebben., geass. met syn broeder Raphel Campi, huysen, en Nelletie Francken, van A., out 20 jaar, woon. op de Roosègracht, geass: met Anthon, Francken, haer vaeder.

Begr: 22 Juni 1648 in de Nieuwe Kerk. Een kind van Govert Camphuysen inde Roosestraet.

Ady primo Martii 1662 in de Remonstr. Kerk publiek gedoopt. Catalyntje, 't kint van Govert Camphuisen en Elisabeth Cramers.

Begraven. Nieuwe Kerk. 4 Juli 1672. Godefridus Camphuysen, opde Oude Schans *f* 8:-

Ondertr: 14 May 1678. Govert Camphuysen, *schilder*, van A., out 20 jaar inde Beerenstraat, geass: met Lysbeth Cramers, syn moeder, en Martyntje Reyniers de Coester, van Leyden, en daar wonende.

Ondertr: 20 Febr. 1627. Jochem Camphuysen, van Gorkum, out 25 j., geen ouders hebbende, *schilder*, geass. met Raphel Camphuysen, zyn broeder, woon. (6 annis) over? de Gasthuysmeulenbrugh, en Heyndricke Jacobs, out 20 j., geen vaedr hebbende, geass. met haer moeder Harmtie Hendrix, woon. aen de Heiligewechpoort.
Dese persoonen zyn getrouwdt den 7 Meert 1627 tot Sloterdyck, door M. Meursius Predt. aldaer. (Kerk. huw. procl.)

Begraven. N. Z. Kapel. 21 Jan. 1659. Een man Jochem Camphuys, *schilder*, comt van het water, bij die vrouwensteegh, int witte klaverblat; 2 kinder *f* 10:13.

Ondertr.. (24 Oct 1626). Raphel Camphuysen, van Gorkum, *schilder*, out 28 jaer, won. op de Coninxgr., voort 2e gebot sal des vaeders consent moeten blyken, en Machtelt Crosé van Hersberghe; out 32 j. geen ouders hebbende, geass: met haer nicht Sophia Rannix, won. als voren.
Aant: Govaert Raephelsz. Camphuizen, de vader, verclaert te consenteeren in 't huwel. voorz.
Nota dat dese personen getrouwt sijn tot Sloterdyck den 15 Nov. 1626 door Matthyas Meursius predt. te Sloterdyck. (Kerk. huw. procl.)

Begr. Nieuwe Kerk. 23 Oct. 1657. Raephel Camphuysen, op de Keisersgraft *f* 10, 13 k.

12 Januari 1663. Comp. Sr. Arent Arentsz Loefs, Nots. en Abraham van der Cappe, *schilder*, als vooghden bij testament ende codicille van Maria Harmans zalr., in haer leven huysvrouw van Jan Hendricks. over haer onmondige kinderen. (Prot. Not. J. Hellerus p. 157.)

Ondertr: 3 Juli 1665 Abram van der Cappen, van A., *schilder*, wed. van Bartie Adams, woont op de Loyersgracht, en Marretie Adams, van A., wed. van Jan Hend. Gesterhoorn, woont opde Blomgracht. (Kerk. huw. procl.)

7 Sept. 1599. Pieter van de Keere, van Gendt, *plaetsnijder*, oudt XXVIII jaren, woonende opt Rockin, geass: met Jan Jansz Burt, sijn stiefvader, ende Anna Burts, van Gendt, oudt XVIII jaren woont ter selve plaetse, geass. met Jan Burt haer vader t. a.
(Kerk. huw. procl.)

Gedoopt. 1 Jan. 1606. Oudekerk. Susanna dochter van Pieter van den Keere en Anne Burt; Gilles van der Leyden, Coleetje Loudynse Suysanne Bint, getuigen.

Gedoopt. 2 Nov. 1608. Oude Kerk. Pieter zoon van Pieter van de Keeren Anna Bort; Lysbeth Joostendr. getuige.

Gedoopt. 17 Jan: 1621. Anna dochter van Pieter van den Keere en Anna Burt; Jan Jansz. getuige.

Ondertr: 10 Meert 1623. Pieter van de Keer, van Gent, *plaetsnyder*, wde. van Anna Beurt, won. aende Beurse, en Anna Winnens, van Gent, wde. Jelis van Eyck, won. tot Hoorn, alwaer de gebooden mede gaen moeten, verclaerende $2\frac{1}{2}$ jaer wed. geweest te hebben. (Kerk. huw. procl.)

16 Maert 1610 had Cornelis Ketel, *schilder*, cloeck ende gesont van lichaem, bij codicil bepaald, dat Aeltgen Jans, sijn huysvrouw, naer sijn overlijden sal bewonen het noorder gedeelte van sijn huys ende erue staende op de oude Sijts Voorborghwal tegenover d'oude kercke, gelijcke 't selue bij Jan Aertsz, sijn voors. huysvrouwen vader, jegenwoordelick bewoont wert, voor 72 gulden des jaars, ende dat haer leven langh gedurende, oft so sy Aeltgen Jans totte deselve woninge noch begeert te hebben de camers daerboven, responderende tot int opperst van den huyze, zijnde daermede de minste helft van sijnen huyse, sal sij al 't selve mogen bewonen voor de somme van 120 gulden 's jaers: verder bespreekt hij haar, als Andries eerst overleed, van diens natelaten goederen van hem Ketel gecomen, de vruchten en renten en na haer overlijden sal alles komen aen des Codicillants naeste erfgenaemen. Actum t'Amst. op de weescamer in presentie van Herman Jans en Hans Heylinc clerk, als get.

24 Nov. 1610 testeert Ketel sieck te bedde liggend, als volgt:

Hij verclaerde also Aeltgen Jans, zijn huysvrouwe, eenige dagen geleden tsijne huyse met Pieter Woutersz, sijn cosijn, woonachtich ter Goude, redenen heeft gehadt aengaende waer Andries Ketel de voorschreven comparants sone soude blyven ende mogen onderhouden werden ingevalle hij comparant hem mochte comen te ontvallen ende te overlijden den voorsz. Andries Ketel noch in leven sijnde, ende bij den voorsz. Pieter Woutersz daerop geseyt werdt, dat hij hem t' sijnen huyse nyet en soude begeren te houden om drye hondert Car. guldens des jaers, waeromme hij comp. den voorsz. sijnen sone naer sijn overlijden willende versien, ende hem van een goede plaetse versorgen, is overeengekomen met Aelgen Jans, sijn lieve huysvrouwe, dat zij in dat geval voor Andries zal zorgen en daarvoor 300 Car. guldens zal ontvangen uit de vruchten van Andries goederen zo van vaders als moeders sijde gecomen. Verder bepaalt Cornelis dat Aeltgen boven 't gene bij codicil van 16 Maert 1610 was bepaald, na Andries dood de helft zal hebben van al 't gene Andries sal nalaten, ende van hem comp. geerfd had. In de andere helft van die goederen zal komen Marigen Jacobs, wonende tot Utrecht, oft haers gebrekende hare kinderen voor twee dérde deelen ende sijne neve Pieter Woutersz. wonende ter Goude, een derde deel ende de kinderen van Gerrit Govertsz, zijn broeder, te samen in de twee derde deelen van 't resterende derdedeel, hem mede in dyer voege sijn voorsz sone substituerende.

Hierenbouen heeft hij comparant sijn voorsz. huysvrouw Aeltgen noch gelegatert ende besproken de *schilderije* bij hem comparant *met duym, vingeren ende den voet alleen gemaect*, daerinne hij comparant hem selfs geconterfeyt heeft, ende bij aldien hetzelfde stuck bij den genen dien 't gecoft heeft, nyet gehaelt en werdt, ofte indyen den 't voorn. stuck compt halen zal sijn voorsz. huysvrouwe de helft van de cooppenningen genyeten en de ander helfft in sijn boedel gebracht worden.... Actum te Amsterdamme ten huyse van den voorsz. Mr. Cornelis Ketel, staende op de Oudezijdtsvoorborchwal in presentie zijn d'eersame Heyndrick van Kempen, coopman, ende Steven Jansz Scharm, apoteker. (Prot. Not. S. Henrix p. 194 bl. 191.)

21 Dec. 1610 maakt Ketel een test. voor denzelfden Not.

»Compareerde d'eersame Mr. Cornelis Ketel, mijn goede bekende, sieckelyck van lichaem ende te bedde liggende. Hij institueerde tot sijn universeele erfgenamen Andries Cornelisz sijnen sone, in d'een helft, ende Aeltgen Jans, zijn huysvrouwe, in de andere helft.... ende dat so om de goede affectie, hulpe, bijstandt ende groote diensten hem Testateur bij de voorschreven Aeltgen Jans, zijn huysvrouwe, so te voren als nu in sijn siecte en ongeval hem bewesen ende noch te bewijsen, als mede om de moederlycke affectie, dienstbaerheydt ende moeyte gedaen ende betoont aen den voorschreven Andries, zijnen zone, ende willende voorts mede den voorschreven Andries sijn sone naer sijn testateurs overlijden voor so veel in hem is versien ende versorgen van een goede plaetse, daer hij zou mogen wonen en blyven, hebben goet tractement ende toesicht, ordonneert ende begeert hij Testateur, dat de voorschreven Andries, sijnen sone, naer zijn overlijden sal blyven wonen bij de voorschreven Aeltgen Jans, zyn huysvrouwe, (die hij seyde daertoe bewillicht te hebben) mits voor zyn cost, cleederen ende onderhoudt genyetende ende haer toevoegende alle de vruchten ende renten, die van deszelfs Andries vaders als moeders[1]) erf zullen procederen, verder bepaalt Ketel, dat als Andries voor Aeltgen overlijdt, dat zij dan erven

[1]) Hij was dus voorzoon. Ketel teekent niet, was zijn hand misschien sedert 16 Maart 1610 verlamd.

sal de goederen, die Andries sal nalaten en van hem had geerfd, verder heeft Aeltgen van hare sijde aan Cornelis Ketel gemaeckt, als sij eerst mocht overlijden, de 100 Car. guldens, die bij de huwelyckse voorwaerden besproken syn te sullen ontfangen van de 1600 guld. capitael die zij Aeltjen Jans in huwelyck heeft gebracht, zoodat Corn. Ketel overlevende, die niet sal behoeven uit te keeren aen haer vader of naeste vrunden.... Actum te Amst. ten huyse van testateur op de Oudesijdtvoorburghwal in presentie van Hendrick van Kempen en Mr. Heyndrick de Kyser, architect dezer stede, den 21 December 1610 op den noene ten twaalf uren.

Aelgen Jans.
Hendrick van Kempen.
Henrick de Caisar.

(Losse acte in't Protocol Not. S. Henrix p. 194 bl. 85.)

In den name des almachtigen Amen. Bij dezen openbaren Instrument zij kennelyck dat in den jare onzes heeren 1613, den 3 Novembris ten 3 uren verscheenen is en compareerde voor mij Salomon Henrix, not. publ. t'Amsterdam enz. d'eersame Mr. Corn. Ketel, *schilder*, mijne goede bekende, hoe wel swack van lichaem overmits sijn beroertheydt in stoel zittende, nochtans gesont van harten enz.... dewelcke verclaerde bij forme van donatie inter vivos voor hem en sijn erfgenaemen voor altijt ende onwederroepelyck gegeven te hebben aen Aeltgen Jansdr. sijne lieve huysvrouwe, omme de goede hulp en affectie en liefde hem ende Andries sijnen sone (corts overleden) gedaen en bewesen, ende tot haer seer groot ongemack, onruste ende moeyte hebbende tot nog toe so by dage als by nachte hem comparant in syn gebreckelyckheyt geassisteert en byghestaen en noch hem comparant te doen en te bewysen, als oock omme andere goede redenen zijn gemoet daertoe porrende ende bewegende, gelyck hy haer Aeltgen Jans onherroepelyckcedeert ende geeft mitsdesen alle sijne goederen roerende en onroerende, actiën (enz.) sonder voor hem daervan yets te behouden ...Voort comp. de voorsz. Aeltgen Jans... heeft de voorsz. donatie geaccepteert enz. Actum ten huyse van den donateur op de Oudesijdsvoorborchwal tegenover d'oude kerck. In pntie van de eersame Hendrick van Kempen, coopman, en Mr. Heyndrick de Keyser, architect. (Geen handt. van Ketel, wel van de anderen.)

Den 3 November verklaart Aeltgen Jans, dat sij de donatie slechts aanneemt voor zoover de eigendom overgaat na Ketels overlijden.

(Protocol Not. S. Henrix p. 195)

12 Nov. 1613 comp. Aeltgen Jansdr, huysvr. v. Corn. Ketel, en maakt haer test. waarby sy aan haer man 't vruchtgebruyck maekt van alles wat sy nalaten sal; verder bepaelt sy, om hem in syn beroerdtheyt en swaeckheyt des lichaems goed hulpe te versekeren, dat Gijsbertgen Jans, hare suster, die beloofd had hem te willen verzorgen, zoolang sij ongehuwt is, by haer man Corn. Ketel zal comen inwonen, en benoemt sy dese suster tot haer erfgenaem, oft haers gebreeckende instituëert sy Jacob Dircks haren soon, in sijns moeders plaetse; Gijsbertgen Jans comp. en stemde toe om hieraan te voldoen. (Prot. Not. S. Henrix p. 195 bl. 62.)

13 Nov. 1613 comp. Corn. Ketel, *schilder*, overmits syn beroertheyt in stoel sittende, en approbeert syn donatie inter vivos den 3 Nov. gemaakt en benoemt Aeltgen tot sijn universeele erfgenaem en substitueert als zoodanig haer suster Gysbertgen Jans.

Ondertr: 31 Dec. 1672. Jan Jansz. van Ceulen, *schilder*, out 22 j., ouders doot, geass. met Roeloffs Albertsz., inde Loyersstraat, en Annetje Roeloffs, van A., wedu van Pieter Pardon, als vooren.

Sy weescamer voldaan, den 12 January 1673.

Gedoopt: 25 Maart 1607. Kornelis zoon van Heinrick de Keyser, *stads steenhouwer* en Byken Pietersd^r.; Kornelis Danckers getuige.

In den Naeme des Almachtigen Amen. By desen openbaere instrument sy kennelyck, dat in den Jaere ons Heeren XVIe Een en twintich den 15 November, savonts te negen uren, compareerde voor my Salomon Henrix, Notaris enz. d'Eerbare Barbara van Wildere, weduwe van wylen Heyndrick de Keyser, in syn leven *Architect* ende *steenhouwer* deser stede. myne goede bekende, sieck te bed leggende .... dewelcke .... eerst .... heeft te niet gedaen alle andere uyterste willen ..... en heeft gepraelegeert ... Machteltgen, haere dochter, alle de cleederen linnen en wollen, t haren lyve behoorende ... met noch twee dosyn nieuwe servetten ende het bedde daer sy testatersse op slaept met syn peluwe en de toebehooren; Ende voorts mede gewilt ende geordonneert, om redenen haer daer toe moverende so sy verclaerd, dat haren sone Pieter de Keyser zal voor uyt hebben, ende behouden, sonder cenighe teghendeelinghe *alle*

de modellen, patroonen, papieren, teyckeningen ende bootseersels, met het gereetschap daer toe behoorende, by sal: Heyndrick de Keyser, zyn vader, nagelaten, uytgeseyt de navolgende beelden als een Cupido met de Psyche, het conterfeytsele van zyn Excie. den Prince van Oraignen h(oogloffelyker) m(emorie), vyff gebootseerde kinderkens, den Mercurius, een paertken, den Laochoon, drye gebootseerde Anathomien van Menschen, en 't model van de begraeffenis van de voorsz. zyn Excie van Oraignen, mits conditie, dat den voorsz. Pieter, haren sone, daer teghen gehouden sal syn tot voordeele van haren gemeynen huyse ten effecte te brengen met zynen arbeydt de begraeffenisse vande voorsz. zyn Excie. van Oraignen tot Delff met oock het beeldt van Erasmus metten toebehooren van dyen voor soo veel aen de respective stucken noch souden moghen resteren op te maecken sonder meer; Ende alsoo Marie, hare dochter, is uytgegeven ende ten huwelycke besteedt, sonder dat hare andere kinderen daertegen yet hebben genoten, soo wil ende ordonneert zy testatersse, dat elck van hare ongehuwde kinderen daer tegen zullen vergoet worden elx met drye hondert gulden eens, die sy sullen vooruyt den boedel trecken voor ende alleer de voorsz. Maria mede tot eenige deelinghe sal mogen komen; Ende in hetgene dat zy Testatersse meer sal nalaten heeft sy genomineert .... mitsdesen haren ses kinderen in ge ycke portiën ende gedeelten als te weten, de voorsz. Maria, Pieter, Thomas, Machteltgen, Willem en Heyndrick of desselfs kinderen by representatie van haer ouders, begerende dat zy te zamen in goede eenicheyt ende vruntschap zullen de zelve goederen parten ende deylen, ... actum tot Amsterdamme ter woonhuyse vande Testatresse staende op de hoeck van de Groene Borchwal. In presentie van d'eersame Cornelis Canter, ende Jan Arentsz. borduyrwercker als, getuygen. (Prot. Not. S. Henrix p. 198.)

Ondertr. 8 Augustustus 1625 Pieter de Keyser, van Amsterdam, *Stads-steenhouwer*, wedr. van Magdalena Geens, won. op de Groene Burghwal, t. e., en Magdalena Jacobs, van A., oud 19 jaeren, geass. met haer suster Clara Jacobs, won. op de Egelantiersgracht. (Kerk. huw. pr.)

Ondertr. 22 Oct. 1639. Pieter de Kayser, van A, wednr. van Magdalena Jacobs, won. op de Brouwersgr., en Catharina Begyn, van A, wed. van Esaias de la Tombe, woon. inde Runstraet. (Kerk. huw. pr.)

15 Febr. 1641. De heeren Regerende Burgem. ende Tresoriers sijn geauthoriseert, om met Mr. Pieter de Keyser, *statssteenhouwer*, te handelen aengaende de aenneminghe van sijn huys ende erve, gelegen bij het Staelhoff, mitsgaders om 't selfde gedaen alsdan te approprieren tot een staelhoff voor de verwerijen van sayen etc, (Res. van Burgemeesteren.)

Willem de Keyser draagt op aan Wouter Gerritsz Leyten, een huys en erve staende op de Nieuwesyds Oostervoorburgwal, daer lendenen van sijn off geweest hebben Claes Moyart, aen de noordsijde, ende de erfgenamen van Reynier Engelen, aen de suytsijde, streckende vóór van de straet tot achter aen Jan Hermansz Bock. — Pieter ende Thomas de Keyser mede comparerende waren borgen. 31 Mei 1652. (Kwijts. A A., 163.)

Ondertr. 23 Juni 1668. Paulus Keyser, van A, *schilder*, oud 25 j., geass. met sijn vader Jan Keyser, woont in de Laurierstr., en Meertyntie Leurs.

Ondertr. 24 Julio 1660. Daniel Christoffel, van Valenciennes, *schilder*, out 40 j., ouders doot, geass. met Dominicus Janse, woont in de Hooghstraet, en Catarina Gabriels, van Hoesum, out 26 j., enz. (Kerk. huw. pr.)

Deze personen sijn op den 8sten ugusti 1660 tot Buycksloot getr.

1647 11 April. Testament van Styntje Cornelisdochter, huysvrouw van Symon Kick, *schilder*, poorteresse deser stede. Zij approbeert haar testament van 20 Dec. 1633 met haar voorn. man voor dezen Not. verleden. Zij woonde 11 Apr. 1647 in de Coninxstraat.
(Prot. Not. L. Lamberti. p. 118.)

Ondert. 5 Mei 1661. Cornelis Kick. van A, out 27 jaeren, *schilder*, geass. met sijn moeder Styntje Cornelis Duysker, wed. van Simon Kick, woont inde Koninghstraet, ende Cornelia Spaeroogh, van A, out 24 j., geass. met haer vaeder Harmen Claesz Spaeroogh, woonende inde Nes. (Kerk. huw. pr.)

Ondertr. 21 Dec. 1674. Cornelis Kick, van Amsterdam, oudt 41 jaren, *schilder*, wedr. van Cornelia Spaeroogh, op de Uytersetraet, ende Maghteltie Dirkx, van Leyden, wed. van Andries ter Huysen (?), op de Nieuwendijck.

Ondertr: 5 April 1680. Johannes Kip,[1]) van A: *plaatsnijder*, out 27 jaren, op de O. Z. Achterburgwal, ouders doot, geass: met Claas van Scheyden, en Elisabeth Breda, van A., out 24 jaren, op de Bierkay, geass: met Elisabeth Asselyn, haar moeder.

Begraven: Oudezyds Kapel. 5 Juli 1643. Abraham Claetsen, *schilder*, gekomen vande Nieuwe Marckt *f* 10 : 13.

Ondertr: 29 Juni 1663. Broer Claesz. van A., *schilder*, out 22 jaer, geass. met syn moeder Annetje Broers, woont inde Tichelstraet, en Marretje Claes, van A., out 20 j.
(Kerk. huw. pr.)

Ondertr: 21 Jan. 1621. Dirk Claesz. *schilder*, oud 92 jaer en Aeltje Jans.
(Kerk. huw. pr.)

Begraven Nieuwe Kerk. 17 juli 1602. Van Pieter Claesz. buyten byt Backhuys, een kint op een baer.

Begraven Nieuwe Kerk. 6 April 1604. Van Pitter Claes, by het Grotte backhuys, een kint onder den arm.

Gedoopt 13 Aug. 1606. Oude Kerk. Annetje dochter van Pieter Claesz. *schilder*, en Mary Pieters; Heinrich Jansz. van Gengeren, Pouwels Teset. Aeriaen van der Geest, getuigen.

Gedoopt 6 Aug. 1609 Oude Kerk, Paschijn kind van Hans van Kleef, *schilder*, en Lysbet Schrijvers; Pieter Molijn, Lyntgen Heinrixdr. getuigen.

Ondertr: 14 Febr. 1654, Ferdinandus de Klerck, van A., *schilder*, out 21 j. ouders doot, geass. met David de Klerck, sijn broeder, woon. op de Leliegracht, ende Gerberighje Gerrits, van Jeveren? out 23 j. ouders dood, enz. (Kerk. huw. pr.)

Ondertr: 27 Maart 1655 Jan Iacobse Kloeck, van A., *Plaatsnijder*, out 30 j. geass. met Jacob Janse Kloeck, sijn vader, won. op de Nieuwendijck, en Josina Kocks, van Woerden, out 21 j. geass. met Jannetje Jelmers, woon op 't Rockin, enz. (Kerk. huw. procl.)

Jannetje Abrahams, weduwe van Geraerd Koeck, salr., in sijn leven *plaetsnijder*, wonende binnen dezer stede, machtigt Hendrick Vink, procureur, om van Pieter de Porck, tot Wesop woonachtig, te eysschen... betalinge van 110 gls. ter zake van verteerde kosten t'haren huyze genoten. 25 Sept. 1649. (Jannetje Abrahams kon niet schrijven).
(Prot. Not. v. Nieuland, p. 196 bl. 212.)

16 Juni 1663 testeert Maria du Gardijn, huysvrouw van Albert Jansen Clomp, *schilder*, wonende in de Reestraat, zij maakt haar man universeelen erfgenaam.
(Prot. Not. J. Hellerus, p. 157.)

Tot Amsterdam is op den 20 December 1688, een persoon genaemt Albert Klomp, *Fijn Schilder*, out omtrent 70 jaren, tegen den avont uyt sijn huys gegaen, en sedert nooit meer vernomen, waerom geoordeelt wert verongelukt te wesen. Gem. persoon, is kort en dik, heeft een lichte lakense rock aen, en een geknoopt dasje om den hals. Die deselve, 't sij levendig of doot, weet aan te wijsen, adresseere sich op de Oude Wael 5 a 6 huysen van de Mont Albaens Toorn, boven het wapen van Medemblik, sal eerlyck geloont worden.
Amst. Saturdagsche courant van 12 Febr. 1689. (Mededeeling van den Heer v. d. Kellen.)

---

1) Dat hij in 1697 te Londen was, blijkt uit een ets van de Deensche Kerk aldaar.

Ondertr. 18 Mey 1641. Ysaack Coedyck[1]), van Leyden, out 24 jaer, won. tot Leyden, en Sophia de Solemne, van Aernhem, wede. van Gedion Bouwers, woon. op de Roosegraft. (Kerk. huw. pr.)

Gedoopt Nieuwe Kerk, 20 Oct. 1644. Sophia, dochter van Isaack Koedyck, en Sophya de Solemne; Antony Luit en Clare de Solemne, getuigen.

Sr. Jonas Coedyck, out omtrent XXXVIII jaren, verklaart ten versoecke van Anna Baertsteen, van Hoesem, in Holstein, dat zij in 1668 te Amst. getr. is met Frans Kerckhoff. 13 Juni 1669. (Not. J. Snel, p. 231.)

Testament van 19 Juni 1652 van Abrahamus Conradus, *plaetsnyder*, en Dirckje Jans van Bampt, Echtelieden, burgers en inwoonder alhyer. Zij verklaren tot hunne erfgenamen in te stellen: Abraham, Jo(ann)es, Sara en Catharina Abrahams, haere kinderen, de langstlevende zal echter de beschikking over de goederen houden.... Aldus gedaen ten woonhuyze van de testateurs in de Pieter Jacob dwersstraet, (De vrouw kan niet schrijven).

Ondertr. 19 Oct. 1652. Abraham Coenradus, van A, *plaetsnyder*, wedr. van Dirckie Jans, won. in de Pieter Jacobdwarsstraet, en Anna van Cotensteijns, van Uytrecht, out 34 j., op de Vijgendam. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr. 3 Febr. 1624 Frans Koerten[2]), van Hamburg, *schilder*, out 24 jaer, geass. met Griete Fransen, zijn moeder woon. op de Coninxgracht, en Lysbeth Claas, out 21 j. geass. met Claas Jansz, haer vader, woon. op 't Uyterseveer. (Kerk. huw. pr.)

Gedoopt 15 Juli 1627, Oude kerk, Claes, zoon van Frans Coertsz., *afsetter*, en Lysbet Claes; Engeltje Evers getuige.

Gedoopt 27 Nov. 1640 Claes en Grietje, kinderen van Frans Coerten en Lysbet Claes; Jacob Teunisz, Katelijn Goossens getuigen.

Ondertr: 30 April 1644 Frans Courten, van Altena, *caertafzetter*, wedr van Lysbeth Claes, won. op de Egelentiersgracht, en Annetie Blijcourt, van Ceulen, won. Halsteech, geass. met Hester de Blijcour, een simpele moeder hebbende, out 45 jaer. Harmen Allerts verclaart des moeders consent goed te sijn. (Kerk. huw. pr.)

Ondertr. 3 Dec. 1649 Franss Courten, van Altena, *caertemaker*, wedr van Anne de Blécourt, woon. op de Egelantiersgracht, en Lysbet Dircx, van Haerlem, wed. van Hendrikus Donkers, woon. als voren. (Kerk. huw. proc.)

8 Juni 1668 begraven in de Westerkerk. Frans Koerten, op de Negelantiersgracht, *f* 15.

Ondertr: 22 Juli: 1595. Heinrick Koetemans, van Loeven, *schilder*, wede. van Mayken Welbos, woon. inde Warmoesstraet, ende Susanneken Dorresin, van Mechelen, oudt 39 j. (get,) Heyndrick Koelemans, Susanneken Doritsien.

Ondertr: 15 Febr. 1647. Johannes Collaert, van A., out 25 j., *schilder*, geen ouders hebbende, won. opt Rockin, geass. met zijn neve Jan Dircksz., en Nelletjen van der Clay, van A., won, inde Warmoesstraet, geass. met haer moeder Lysbet Rycken. (Kerk. huw. procl.)

24 Oct. 1667. Joannes Collaert, *konstryck schilder*, wonende op de Heerengracht, geeft procuratie aen zijne huysvrouw Petronella van der Kley. (Prot. Not. Hellerus p. 169.)

Ondertr: 2 Januari 1649. Johannes Collaert, van Heusden, *schilder*, out 24 jaer vertoon. acte van moeders consent en woon. inde Oude-Mannepoort, en Maria van der Velden, van A., out 25 jaer, geass. met haer moeder Maria van Velden, woon. als vooren. (Puib.)

---

[1]) De Vries meende dat deze de schilder was.
[2]) Deze schilder, en „Wereld kloots verluchter" is bekend, door 't portret van Matham.

Ondertr: 1 Aug. 1671. Harmanus Collenius, van Kolm, *schilder*, oud 21 jaar, ouders doot, geass. met Tjerk Jellemans, woont op de Rozegracht, en Judith Pyl, van A., out 25 j., geass. met Engeltje Engelberts, haer moeder, op de Deventer Houtmarct.

Ondertr: 2 April 1677. Casparus Kollerus, van Dantzick, *schilaer*, out 28 jaren, op de Elantsgraft, ouders doot, geass. met sijn nicht Maria Huyberts, en Maria vanden Appel, van Rotterdam out 27 jaren, inde N. Spiegelstraet, ouders doot, geass. met haer broeder Anth. van den Appel. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 17 Nov. 1616. Jan Sijwertsen Colms, *schilder*, wedr. van Anna Seroije, won. by de Snoeckjesbrugh, en Fijtjen Lindeman, oud 21 j. enz. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr: 20 Oct. 1679. Cornelis Kolom, van A., *schilder*,, oud 23 jaren, woont op Singel, geass. met syn moeder Sara Rengers, en Anna Verstappen, van Rotterdam, oud 28 jaren, tot Rotterdam, ouders doot, geass. met Hillebrand Block.

Ondertr: 31 Juli 1599. Crispiaen Colin, van Mechelen, *schilder*, wedr. van Elisabeth Engelbrechts, woonen. inde Kalverstrate, t. e. ende Martynken Gaule, van Antwerpen, wed. van Jan van Loo, verclaerende 15 jaeren wede. geweest woon. int Pouwels Broers Steechjen. (Teekent Cryspiaen Kolijens.) (Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 27 Marty 1613. David Kolijns, van Rotterdam, *schilder*, out 31 jaren, won. in de Hoochstraat. geass: met Crispiaen Kolyns, zyn vader, ende Aeltjen Jocobsdr. oud 24 jaren, wonende in de Keysersstrate enz. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 10 Juli 1593. Dierick Colijns, van Mechelen, *schilder*, oudt omtr. XXIIJ jaren, woon. inde Kalverstrate, geass. met Elysabeth Colijns, syne moeyken, t. e. ende Susanneken van der Heyden, van Antwerpen, oudt XXIIJ jaren, woonende als boven, geassisteert met Janneken Daniels, haer moeder t. a. z.

Op huyden den 29 Nov. 1656 Compareerde Neeltje Pieters de Bruyn, bejaerde dochter mij Not. bekent en verclaerde geconst. en machtich gemaeckt te hebben: Jacob Colijns, *schilder*, haere neeff omme sich te transporteren binnen de dorpe van Nieuwer Amstel, en aldaer te vorderen, innen en ontfangen, alle alsulcke penn. als haer conste. wtte penningen geprocedeert van vercofte goederen van Roeloff (oningevuld) gewesenen smit aen Overtoom.... zullen toegewezen worden. (Prot. Not. van Toll p. 21. H. 12. p. 223.)

23 Febr: 1668. Aen Jacob Colijn, voor het schilderen van 5 wapens de andere volgens rek. *f* 65.— (Uitgiftb. Oude Kerk.)

Ondertr: 3 Febr. 1657. Michiel Comans, van Rotterdam, wedunaer van Catrina Egels, woon. op de Cingel en Geesje Willem, van ..., out 40 jaer, ouders doot, woonde inde Nieuwestraet, geasst. met haer suster Evertje Willems. (Puiboek.)

Ondertr: 28 July 1674. Michiel Comans, van A., schrijfmeester, woont by de Reguliersstoorn, geass: met Michiel Comans, syn vader, en Catrina Rithart, van Rotterdam, en daer wonende. (Puiboek.)

Begraven: Nieuwe Kerk 9 Dec. 1687. Michiel Comans de oude, wedunaer van Elisabeth van der Mersche, op Nieuwendyck *f* 15.

Michiel Komans, die tot heden t'Amsterdam Schoolgehouden en sig nu inne 't school van syn overleden vader tot Noortwyck begeven heeft, presenteert synen dienst, en sal nevens goet tractement, syn discipelen onderwysen in 't lesen, grondig schryven, *Tekenen*, Rekenkonst en 't Koopmans of Italiaens Boeck-houden, nae de kortste en Koopmans-gebruyckelycke maniere, nevens een continueele onderwysinge en oeffening in de Fransse tael en hope van yegelyck goet genoegen te geven. Extra ordinaire Haerlemse Donderdaeghse Courant van 19 Febr. 1688.

Als etser is M. Komans of Comans alléén door de vier volgende prenten bekend:
1°. Titelpl. voor D. Erasmus. Van de borgelyke wellevendheid door kinderlyke zeden, in vaersen gebracht door M. Komans, Amst. 1663. kl. 8°.
2°. Titelpl. voor Joan Luykens Duytse Lier. — t'Amsterdam bij Jacobus Wagenaar 1671. in 12°. Er bestaan ook nog exempl. van dienzelfden druk met het adres t'Amsterdam by Adriaan Veenendaal.
3°. Overwinning bij Chattam en Rochester — Muller N°. 2271 in fol.
4°. Afbeelding v. h. gebruyck der op nieuw gepractiseerde houte Brandspuyten 1667. — By M. Comans te Amsterdam, op de hoek van de Bloemstraat, in de Gouden Zon en by Gilles Comans, op het Droogbak te Amsterdam.
A. van Zylvelt graveerde naar hem de vierdaagsche zeeslag 1666.
(Mededeeling van de Hr. van der Kellen.)

Ondertr: 19 Juni 1604. Wouter Willemsz. van Roy, in Braband *schoolmeester* tot ..... oudt 27 jaeren, won. tot ..... en Marie van Coninxloo, van Antwerpen, oudt 26 jaer, won. opde turfmerckt, geass. met Gilles van Coninexloo, haer vaeder.
Aan den kant staat. Wouter Willems de Koster. (Kerk. huw. procl.)

Begraven 21 Nov. 1617. Catalyn van Coningsloo, inde Beerenstraet. Nieuwe Kerk.

Gedoopt: 24 Juli 1611. Oude Kerk. Klaerken dochter van Hans van Koningsloo, *schilder*, en Klaerken Wouters; Katryna Wouters, Hans van Koningsloo de jonge [1]), getuigen.

Ondertr: 18 Oct. 1619. Willem de Bruel, uyt Gravenhage, goudsmit, oud 26 jaeren, geass. mit Abigaël van Tillborgh. syn moeder, won. (3 annis) op den Nieuwesyds Voorb. wal, ende Magdalena van Coningsloo, van Gorkum, oud 26 j. geass: met Jan Minuit, hare oom, woon. als vooren. (Kerk. huw. procl.)

Begr: Oude Kerk 17 May 1698. Anna Maria de Kooker, v^r. van Jan Camersfelt, op de Binnen Amstel. *f* 8.—

Gedoopt 15 Februari 1680. Rem. Kerk. Door D^s. Brandt in huys gedoopt, Daniel de Koker, soontje van Gilles de Koker en Mathilda Swaerdecroon.

Ondertr: 25 Oct. 1626. Aert Cornelisz., van Rotterdam, *schilder*, woon. by de Sleutelbruch, en Annetje Teunis, in 't Gravenstraetje.

Ondertr: 2 April 1650. Willem Jansz. Coster, van Bremen, *schilder*, woon. op de N. Z. Voorburgwal, geass. met Jan Jansz., syn oom, en Aeltien Jochems, enz.
(Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 16 Maart 1651. Johannes Croon, van A., *schilder*, out 21 jaar, geass. met zijn vaeder Gerrit Croon, won. bij 't Dolhuis, en Lysbeth Homes, enz, (Kerk. huw. procl.)

Ondertr. 9 May 1682. Jacob Jabobsz van der Croos [2]) van Middelburg, *schilder*, out 27 jaren inde Leitzestraet en Marretje Gerrets Koenhardt, J. D. van Alkmaar en daar woonende.

Ondertr. 18 Sept 1682. Jan Jacobsz van der Croos [2]), van 's Gravenhage, *schilder*, wed^r Marretje Gerrets, op de Leitzestraat, en Lysbet Kroon, van A., oud 22 jaren, op de Kluijveniersburgwal, ouders dood, geass. met haer stiefvader Marcus Kuys.

---

[1]) Dit is ongetwijfeld eene vergissing voor Gilles van Coninxloo de jonge (d. R.)
[2]) Een van beide voornamen is fout. De heer Bredius geeft mij op: de schilder werd als Jacob van der Croos in 't Middelburgsche gildeboek ingeschreven. Hij was hoogst waarschijnlijk een *neef* van Antoni van den Croos uit den Haag, en was maar korten tijd in Middelburg geweest. De vader, Jacob van der Croos, moet een Haagsch meester geweest zijn maar ik vond niets over hem in 't Haagsch Archief. Er zijn 2 gezichten opdenHaagin het Gem. Mus. gemerkt JCroos. Hij heeft pl. m. van 1660—1670 en niet later geschilderd. Pieter van der Croos was *ook* schilder in den Haag.

DE OMKEERING IN DEN KERKSTAAT TE AMSTERDAM VAN 1578, DOOR DEN PRINS VAN ORANJE VEROORDEELD

DOOR

Prof. Dr. J. J. VAN TOORENENBERGEN.

MENIGEEN, die met welgevallen het schoone monumentale kerkgebouw aanziet, hetwelk aan de Stadhouderskade in de Hoofdstad onlangs voltooid is en gesticht werd ter gedachtenis aan de kerkelijke revolutie, aldaar tot stand gebracht in de Meimaand van 1578, zal niet vermoeden, dat hetgeen toen plaats had door Prins WILLEM I ten hoogste werd afgekeurd. Het behoorde tot die dingen, welke in de storm- en drangperiode na de Pacificatie van Gend door de Gereformeerden zijn uitgericht, en „die niet allen Protestanten lief waren," zooals uitdrukkelijk door degenen, die eene maand later op een eerlijken Godsdienstvrede aandrongen, verklaard werd.

De Prins stond in het midden dier stormen als anti-revolutionair van den echten stempel pal. Tegenover den Koning van Spanje had hij, omdat deze in zijne landen van-herwaarts-over al de privilegiën en de onvervreemdbare rechten der conscientie met voeten trad, in dienst en aan het hoofd der Magistraten van Holland en Zeeland en hunne medeverbondenen een wederstand aanvaard, dien de zucht voor zelfbehoud onmisbaar achten moest, maar de vrijheid, welke hij voorstond, wilde hij niet ten koste van recht en wet, noch uitsluitend voor éene partij in den lande verwerven. Dit stand- en steunpunt

voor zijne handelingen stelde hem aan veel miskenning bloot van de zijde zoowel zijner medestanders, als zijner vijanden. Volgens den kardinaal VAN GRANVELLE zocht hij de Roomsche religie omver te stooten, en volgens den Predikant DATHENUS trachtte hij „de openbare uytgeroyde affgoderie wederom op te richten:" zóo luidde het verschillend oordeel over 's Prinsen bedoelingen en handelingen in dat jaar 1578.

Met 's Prinsen bedoelingen kwam de loop der dingen in ruwe botsing. De Pacificatie had eene menigte vluchtelingen van Gereformeerde belijdenis in het land doen terugkeeren, en deze waren stoutmoediger dan ooit, met het oog op de macht van krijgsvolk, die tegenover Don JUAN, den nieuwen Landvoogd, in de wapenen stond. Men begon ook meer en meer in de priesters en monniken de bondgenooten van de Spanjaarden te herkennen. Hen te verdrijven en volle godsdienstvrijheid in te voeren met geweld, werd het geliefkoosde denkbeeld onder het Gereformeerde volk. De Algemeene Staten mochten nog buiten Holland en Zeeland den Roomschen godsdienst willen handhaven bij een plakkaat, in de maand April afgekondigd: het was eene vruchtelooze poging. Even vruchteloos zocht de Prins overal de bestaande bepalingen in stand te houden en zijn wensch te doen gelden, dat de Gereformeerden dáar, waar de publieke oefening van hun godsdienst niet door de Overheid was toegelaten, voor 's hands tevreden zouden zijn met hetgeen hun in particuliere woningen en buiten de steden vergund werd. Bepaaldelijk was het zijn verlangen, dat de overeenkomsten van satisfactie, waarmede sommige steden onder zijn bewind waren gebracht, stipt zouden worden nagekomen.

Zulk eene overeenkomst bestond sedert den 8en Februari te Amsterdam, en wat hier in het laatst van Mei plaats had was daarmede in openbaren strijd. Bij de satisfactie was bepaald, dat alleen de Roomsche openbare godsdienstoefening in de stad zou worden toegelaten, doch dat de Gereformeerden daarbuiten zouden mogen vergaderen, terwijl de plakkaten op 't stuk van den godsdienst werden opgeschort. De Magistraat, die Roomschgezind en den Gereformeerden niet gunstig was, belemmerde in menig opzicht de betrekkelijke vrijheid en gelijkheid, voor deze laatsten bedongen, waaruit een toestand geboren werd, die hun, naar WAGENAAR'S karakteristieke uitdrukking, „begon te vervelen." Het kwam tot de uitbarsting, die ik de revolutie van 1578 zou mogen noemen. In hoever de predikatie van THOMAS VAN TIL — den gewezen Abt van St. Bernard, bij Antwerpen, toen Predikant te Delft — aan den St. Anthonisdijk, den 25en Mei gehouden, daarop van invloed mag geweest zijn is onzeker, maar den dag na die predikatie „werden de Wethouders en Geestelijken, tusschen twee rijen soldaten door, om beschermd te zijn tegen de woede van 't grauw, schreeuwende dat men ze naar de galg voeren moest, daar zij menigeen aan geholpen hadden, door de schutters geleid naar 't Water en elke soort afzonderlijk gescheept in verscheiden vaartuigen, die hen maar even buiten de stad, aan den St. Anthonisdijk, wederom uitzetteden" [1]). Hierdoor was de weg gebaand voor de invoering en de heer-

[1]) WAGENAAR, *Beschr. van Amsterdam*, I, fol. 368.

schappij van den Gereformeerden godsdienst en in het algemeen voor die verandering, welke bedoeld is in het distichon, te lezen op het koorhek in de Oude Kerk:

„'t Misbruyk, in Godes Kerk allengkens ingebragt,
Is hier weêr afgedaen, 't jaer seventig (en) acht."

Dat de Prins met deze gewelddadige handeling niet was ingenomen, is licht te begrijpen. Hij wenschte den opkomenden stroom, waarin een religie-oorlog tusschen de burgers van hetzelfde land bruischte, in de veilige bedding eener wettelijke regeling te leiden. Wat in Vlaanderen sedert het begin des jaars plaats had deed hem in zijne voorzienige zorg reeds in April, zooals uit een brief van LANGUET aan SYDNEY blijkt, bedacht zijn op het verkrijgen van de toestemming der Algemeene Staten tot de openbare oefening en gemeentelijke inrichting van den gezuiverden godsdienst: en nu was het Amsterdam, — straks ook Haarlem, — hetwelk hem dwarsboomde op den weg, dien hij wilde betreden!

Doch van den grooten Zwijger zijn ons geene hevige woorden bewaard tegen de hem doorgaans weêrstrevende Nederlanders. Zelfs van DATHEEN, die hem schold, was het ergste dat hij zeide — het was zeker aangaande een evangeliedienaar berisping genoeg: — „Mr. PETRUS heeft zich te veel met staatszaken bemoeid." [1]) Ook nu ging hij op zijne gewone wijze te werk: hij handelde met onverzwakt beleid naar den eisch der omstandigheden, en wanneer hij bij deze gelegenheid zijn ongenoegen nadrukkelijk te kennen gaf, dan was het om daarmede zijn doel des te spoediger te bereiken. Toen de tijding van hetgeen te Amsterdam en te Haarlem had plaats gehad te Antwerpen kwam, waar de Prins zich bevond, stonden JEAN TAFFIN, Predikant bij de Walsche en JOHANNES CUBUS, Predikant bij de Vlaamsche gemeente aldaar, gereed om zich als afgevaardigden te begeven naar de Generale Synode, welke te Dordrecht tegen den 2en Juni beschreven was. Zij waren nog opgehouden, waarschijnlijk wegens eene opdracht, welke hun gegeven was door de kerken in de Classes van Walcheren en Delft om aan den Prins de belangen der Synodale vergadering aan te bevelen. Eene audiëntie althans had op den 5en Juni plaats in de tegenwoordigheid van den heer de VILLIERS, 's Prinsen raad in kerkelijke zaken, en daarbij ontvingen zij speciaal de opdracht, aan de „Herders en ouderlingen der Nederlandsche Kerken" het gevoelen van Zijne Hoogheid omtrent het te Amsterdam en te Haarlem gebeurde mede te deelen, en tevens kreeg TAFFIN in last van 's Prinsen raadsman verslag te doen van hetgeen aan die van Gend door de afgevaardigde van Z. H. (ook kerkelijke personen) zoude worden kenbaar gemaakt. Het protocol van die audiëntie en van deze lastgeving, door DE VILLIERS onderteekend, is onder de nagelaten papieren van ARNOLDUS CORNELIS CROESE, die Scriba der Synode van '78 was, bewaard en luidt aldus:

---

[1]) LAMB. DANEAU, Hoogleeraar te Leiden en driftig Calvinist, schreef in October 1581 naar Zürich aan RUDOLPH WALTHER, ZWINGLI's schoonzoon en Predikant aldaar: „De Prins van Oranje *laat ieder op zijne wijze leven*, en dat komt van zijne vele andere bezigheden, en *omdat hij van nature volstrekt niet voortvarend is*, en toch schijnt in zijn behoud en welzijn het heil van geheel dit land gelegen te zijn." Er waren dus ook „voortvarende" Franschen, die zich over den Prins beklaagden.

Dilectis in Christo fratibus et Dominis, Pastoribus
et Senioribus Belgicarum Esclesiarum.

S. in Christo.

Quod D. TAFFINO, charissimo symmystæ ciusque collegæ in mandatis dederatis, fratres iu Christo honorandi, illud fideliter Illmo Do Principi explicuerent, me praesente; quae Princeps responderit ex illis intelligetis et quae inciderunt hac septimana negotia, quae nos varie exercent, quaeque magnam afferunt rebus nostris remoram. Praecipue vero quae Amstelredami et Harlemi gesta sunt, quae quantum a Principe et quousque improbentur audietis. At in primis nos vexat Gandensium fratrum intempestiva festinatio, quae, nisi Dominus ex alto provideat, reliquis Ecclesüs atque adeo universae patriae magnum dabit malum. Ex D. TAFFINO autem intelligetis quid inter nos fratresque, qui Gandavum sunt amandati, actum dictumque sit.

Opto vos, Domini et fratres honorandi in Christo, bene valere.

Antverpiae 5 Junii 1578.

Vobis addictus frater in Christo et symmysta
VILLERIUS.

Het was met eene ver uitziende bedoeling dat dit oordeel van den Prins aan de Synodale Vergadering werd medegedeeld met een getuigschrift als dit is, waarbij geloof geëischt werd voor den overbrenger van de boodschap, ook met betrekking tot nadere opening van gemaakte afspraken. Die boodschap toch en wat verder mondeling moest worden overgebracht was de inleiding tot hetgeen ORANJE van de Synode verlangde, dat zij namelijk zou medewerken tot het verkrijgen van den Godsdienstvrede, die een einde moest maken aan de daden van geweld, waarvan Vlaanderen en nu ook Holland, te Amsterdam en te Haarlem, het schouwspel gaven. In hoeverre en op welke wijze aan dat verlangen voldaan werd is elders verhaald [1]): hier werd dit belangrijk document slechts medegedeeld als eene bijzonderheid, behoorende tot de oude geschiedenis van Amsterdam.

1) Door Dr. M. F. VAN LENNEP, in zijn Akademisch proefschrift over *Gaspar van der Heyden*, bl. 128, vgg.

REMBRANDT,

NIEUWE BIJDRAGEN TOT ZIJNE LEVENSGESCHIEDENIS,

DOOR

A. BREDIUS ÉN MR. N. DE ROEVER.

IN weerwil van het vele wat in den laatsten tijd over het leven en de werken van den prins onzer schilderschool is aan 't licht gebracht, blijft er nog zooveel over wat opheldering en bevestiging door authentieke stukken verdient vóór we ons geheel in REMBRANDTS levensomstandigheden zullen kunnen verplaatsen en een verklaring kunnen vinden voor zijn finantieele moeielijkheden, dat het den belangstellende in zijn levensgeschiedenis niet dan aangenaam kan zijn om ingewijd te worden in de nieuwste ontdekkingen in de archieven gedaan.

Wij geven hier een aantal acten, voorzien van een korte commentaar, niet meer dan noodig is òf tot het rechte verstand van het stuk, òf tot aanwijzing van hetgeen er nieuws in wordt verkondigd over het leven van den meester en de personen, die tot zijn naaste omgeving behoorden. Wij moesten ons hiertoe bepalen in de eerste plaats omdat het hoe langer zoo meer blijkt, dat de tijd nog niet gekomen is om eene met bewijsstukken gestaafde Rembrandt-biografie te schrijven, en vervolgens omdat de stukken, die hier worden afgedrukt, betrekking hebben op twee zeer verschillende tijdperken van des meesters leven, want terwijl de eene helft te beschouwen is als processtukken in het geding, dat de voogd van TITUS, ter verdediging van zijn erfportie, had uit te staan tegen REMBRANDTS

schuldeischers, zal de andere helft ons nader in kennis brengen met de eenvoudige maar sympatieke persoonlijkheid van HENDRICKIE STOFFELS. Toch ontleent de eerste helft voor ons niet zoozeer hare belangrijkheid aan haar aard als processtukken, maar veel meer aan de merkwaardige bizonderheden, die zij bevatten.

Het bedoelde proces en de aanleiding daartoe is niet onbekend, maar toch heeft men in 't algemeen een verkeerde voorstelling gegeven van de verhouding, waarin REMBRANDT tot de gedingvoerende partijen stond. Men heeft gemeend, dat SASKIA'S verwanten den meester in dit proces hebben betrokken, en hem tot op 't laatst van zijn leven daarmede hebben vervolgd, doch het geding ging van geheel andere zijde uit. REMBRANDT stond er geheel buiten, ofschoon hij zich blijkbaar geheel stelde aan de zijde van de partij, die voor de belangen van zijn zoon optrad.

SASKIA had weinige dagen voor haar dood TITUS tot haren erfgenaam gesteld, op voorwaarde dat REMBRANDT levenslang, of tot hertrouwen toe, het vruchtgebruik zou behouden, en had daarbij den meester moeten ontslaan van de verplichting om TITUS bij 't bereiken zijner meerderjarigheid of bij eerder huwelijk zijne erfenis uit te keeren, hem alleen de verplichting opleggende om hem behoorlijk op te voeden en te doteeren. Niets kan duidelijker dan deze beschikking getuigenis afleggen voor het onbepaalde vertrouwen dat SASKIA in haren echtgenoot stelde. Nu was het een in de testamenten van dien tijd en vroeger vaak voorkomende bepaling, dat de langstlevende der ouders ontslagen zou zijn van de verplichting tot het maken van inventaris, eene bepaling, die rechtens dan alleen van bindende kracht werd, ook voor derden, indien, — luidens de bepalingen van het weesrecht, — „de vrinden oft voochden van de nagelaten kinderen metten overgebleven vader ofte moeder bij advys ende consent vande weesmeesteren (daaromtrent) accordeerden", hetgeen zoo veel zeggen wilde als dat in overleg met weesmeesters bij taxatie eene som werd vastgesteld, waarop de erfenis geschat werd. SASKIA had nu de weeskamer gesecludeerd, en daar REMBRANDT zich hield aan de bepalingen van haar testament, was er niets geschied, waardoor officieel kon blijken, hoe groot TITUS' erfenis was. Waren REMBRANDTS zaken nu voortdurend voor den wind gegaan, dan had dit zeker geen bezwaar opgeleverd, maar het schijnt, dat zich reeds in '47 sporen van achteruitgang vertoonden. Op dat tijdstip begonnen de verwanten van SASKIA zich in 't belang van den minderjarige te doen gelden, en hun ten gerieve maakte REMBRANDT nu een ongetwijfeld onderhandschen staat des gemeenen boedels, gelijk die zich op SASKIA'S overlijden, vijf jaren vroeger, bevond. Die staat leverde een bedrag uit van 40750 gl. TITUS erfenis zou dus 20375 gl. hebben bedragen. In mindering van deze som „bewees" REMBRANDT zijn zoon ter weeskamer den 17 Mei 1656 zijn huis op de St. Anthonis-breestraat, waarmede hij feitelijk al zijn recht op dit huis aan hem overdroeg. REMBRANDT verkeerde echter op dit oogenblik reeds in zeer slechten doen en 't wekte bij zijn crediteuren het vermoeden, dat deze geheele weeskamerhandeling *in fraudem creditoris* was geschied. Zoo bewerkten zij, dat zijn boedel aan „de kamer" verviel, waarvan het natuurlijke gevolg was, dat er een curator over de insolvente massa werd

benoemd, die aanstonds een inventaris liet opmaken. Maar nu kwamen de belangen van TITUS in gevaar. Daarom benoemde de weeskamer den 6 September JAN VERBOUT tot voogd in de plaats des vaders, die, omdat hij thans zelf onder curateele stond, geen voogdy kon bewaren.

Een enkel woord over de crediteuren. In de stukken ter Desolate Boedelkamer, gedeeltelijk afgedrukt en gedeeltelijk niet, worden slechts twee crediteuren van beteekenis genoemd. Het zijn de raad CORNELIS WITSEN en de koopman ISAAK VAN HERTSBEEK, die van den schilder beide 4200 moesten hebben, krachtens schepenkennissen van 1653. Zij beriepen zich op de volgende overweging. Schepenkennissen (schuldbekentenissen voor schepenen gepasseerd) geven preferentie en brengen legaal verband mede op alle goederen des debiteurs. Aangezien hunne schepenkennissen anterieur waren aan het weeskamer-bewijs, meenden zij bevoorrecht te zijn boven TITUS, terwijl de voogd van dezen minderjarige volhield, dat REMBRANDTS bezittingen van den dood van SASKIA af met een stilzwijgend hypotheek ten voordeele van zijn pupil waren belast geweest. Ziedaar het verschilpunt in rechten, waarover het proces hoofdzakelijk zich bewoog, een proces, dat door zijn langen duur van bijna negen jaren, betrokken als het werd voor de bestaande Rechtbanken, Hoven en Hooge Raden, schatten moet hebben verslonden, zonder dat het zijn bewerkers eenig voordeel opleverde. Zij werden immers in alle instantien in 't ongelijk gesteld. TITUS alleen werd het kind van de rekening. Door al deze processen schijnt zijn erfdeel merkelijk te zijn geslonken.

WITSEN had niets verzuimd om zijn zaak te winnen. Niet zonder zijn raadsheerlijken invloed zou het mogelijk geweest zijn REMBRANDTS huis bij executie te verkoopen vóór ten principale over het rechtspunt was beslist. En toen de verkoopsom door den curator ontvangen was, wist hij bij commissarissen te bewerken, dat hij uitbetaling van zijn vordering kreeg. (22 Februari 1658). HERTSBEEK schijnt zoo gelukkig niet te zijn geweest. Inmiddels was LOUIS CRAYERS, een geroutineerd praktizijn, die een curator van beroep was, in de plaats van VERBOUT tot voogd over TITUS aangesteld. Wakker optredende voor de belangen van zijn pupil, legde hij aanstonds beslag op het provenu van het verkochte perceel, en schijnt hij te hebben bewerkt, dat WITSEN een borgtocht moest stellen tot teruggave der gelichte penningen, indien het reeds aanhangige geding in zijn nadeel werd beslist, waartoe ten slotte ook HERTSBEEK werd verwezen, vóór hij bij provisie de penningen uitbetaald kreeg.

Inmiddels ging men met het proces ten principale voort. Het schijnt, dat de tegenpartij het een oogenblik in haar voordeel rekende om REMBRANDTS taxatie van den gemeenen boedel op SASKIA'S overlijden te betwisten. Om dezelfde reden becijferde zij, dat TITUS slechts recht zou hebben op de legitieme portie, dat is op een derde van SASKIA'S nalatenschap. Waarop zij dit laatste heeft gegrond is bij de duidelijke woorden van het testament onverklaarbaar. De bedoeling is duidelijk. Naar mate TITUS' erfportie verminderde, bleef er des te meer voor de crediteuren te deelen over. Maar CRAYERS liet zich het in twijfel trekken van den ongetwijfeld door REMBRANDT te goeder trouw en

naar waarheid opgemaakten staat des gemeenen boedels niet welgevallen. Hij zou door getuigen bewijzen, dat in 't jaar van SASKIA'S overlijden genoeg voorwerpen van waarde in den boedel aanwezig geweest waren, die, gevoegd bij de penningen verdiend met het schilderen van eenige bekende stukken en de activa op 't oogenblik der cessie aan de crediteuren aanwezig, het door REMBRANDT opgegeven cijfer van 40750 gl. zouden wettigen. Hij riep een aantal personen waaronder den meester zelven op, om voor notaris en getuigen „bij ware christelijcke woorden in plaetse en des noot onder presentatie van eede" te verklaren, wat zij wisten. Deze verklaringen werden afgelegd voor den Notaris NICOLAAS LISTINGH, onder wiens door den brand van 1766 sterk beschadigde minuten van 't jaar 1658 en 1659 zij werden teruggevonden.

(Compareerde S^r.) REM(BRANDT) VAN RHIJN, ko(nstschilder), ende heeft ten ten versoecke van S^r. LOUYS CR(AYERS) by ware woorden in plaetse ende met presentatie (van eede) geattesteert, getuycht ende verclaert hoe waer is: dat hy (Comp^t.) in den jare 1647 door syne vrouws vrienden (ge.....) synde over syns kinds moederlijck goet, sich heeft ver(voegt) bij den advocaat M^r. PIETER CLOECK ende geadviseert, hoe hij sich wegens hetselve soude hebben te dragen, wa(ervan) door Syn E. schriftelyck advys is gegeven, dat hy attestant soude h(ebben) te maecken staet ende inventaris vande goederen, sulcx die geweest waren op 't overlijden van syn huysvr. waervan dit kindt als erfgenaem van syn moeder de helfte competeerde, die hy in vruchtg ebruyck besitten ende possideren mochte. Weshal(ve) hy attestant binnen den tyt van 2 maenden daernae opgestelt ende gemaeckt heeft den inventaris aen de grosse deses geannexeert zynde [1]), de goederen ende effecten daerop gebracht (als op 't over)lijden van syn (voorn. huysvr)ouwe gheweest, alsdoen noch hem volcomelijck toebehoorende, ende noch een wyle daer nae in dier voegen by hem gepossideert. Alle 'twelck alsoo de waerheit synde consenteerde acte. Dat aldus passeerde enz. in tegenwoordigheid van oude FRANS DIRCKSZ. en CORNELIS JOUSUM get(uygen).

(w. get.) REMBRANDT V. R(HIJN.)
OUDE FRANS DIRCKS.
CORNELIS INSUM.
N. LISTING, Notaris.

(Compareerden S^r. JAN VAN LOO, silversmith, en ANN)A HUYBRECHTS, syne huysvrouw, woonachtigh in den Nesch hier ter stede, en hebben ten versoecke van S^r. LOUYS CRAYERS, als by de E. Heeren Weesm^ren deser stadt gestelt tot vooght over TITUS VAN RHIJN, soone van REMBRANDT VAN RHIJN, by ware

1) Deze inventaris was bij de minute dezer niet aanwezig.

christelijcke woorden en in hare conscientie in plaetse van solemnelen eede geattesteert, getuyght ende verclaert hoe waer is: dat zijlieden seer goede kennissen hebben gehadt aen den voorn. REMBRANDT VAN RHIJN en syne overleden huysvrouwe SASKIA VAN UYLENBURGH, ende ter dier oorsaecke als anderssins seecker weten, dat deselve te samen gehadt hebben, en hij VAN RHIJN noch nae synder huysvrouwen overlijden, gepossideert twee snoeren groote paerlen om de hals ende de cleyne om de armen, tot int jaer 1649 toe. Voorts verclaerde de attestante ANNA HUYBRECHTS noch allene, dat sij ook seeckere kennisse heeft als vooren, dat den gemelten REMBRANDT VAN RHIJN en sijne huysvrouwe mede hebben gehadt en gepossideert, gelijckerwijs oock hy alleen na syn vrouws affsterven:

Twee peerpaerlen.
Een groote diamandt rinck.
Twee diamanten pendanten.
Ses silvere lepels.
Veel ten-, cooper- en yserwerck.
Een toer goude doppen met paerlen geciert.
Een paer goude geamailleerde braseletten.
Een kerckboeck met gout beslach.
Twee groote silvere bancketschaelen.
Een silver tellioor en
Een silvere schenckkan.

Gevende de attestanten voor reden van hare wetenschappe, dat sylieden respective de voorstaende goederen luyt elcx depositie soo voor als nae de doot van des voorsz. VAN RHIJNS huysvrouwe by en onder hem VAN RHIJN hebben gesien.

Alle 't welck enz.

(w. get.) JAN VAN LOO.
ANNA HUIBRECHTS.

Compareerde S^r^. PHILIPS KONINCK, constschilder, woonende op de Princegraft en heeft ten versoecke van S^r^. LOUYS CRAYERS, als by de E. Heeren Weesmeesteren dezer stadt gestelt tot vooght over TITUS VAN RHIJN, zoone van REMBRANDT VAN RHIJN, bij ware christelycke woorden ende in zijne conscientie in plaetse van solemneelen eede geattesteert, getuyght en verclaert hoe waer is: dat hy attestant nu rijckelijck seven jaeren geleden van den voorsz. REMBRANDT VAN RHIJN gekocht en voorts betaelt heeft een snoertie paerlen. (Doorgehaald is: een snoertie paerlen vier dick.)

Alle 't welck enz.

(w. get.) PHILIPS KONINC(K).

Terwijl deze stukken ons de VAN LOO'S als oude huisvrienden van REMBRANDT en SASKIA, en PHILIPS DE KONING als een getrouw vriend van zijn voormaligen meester leeren kennen, en tegelijk ons een denkbeeld geven van den weelderigen voet waarop de huishouding moet zijn ingericht geweest, geeft de volgende acte ons bericht over 's meesters rijke verzamelingen.

19 Martii 1659.

Compareerden SS^rs. LODEWIJCK VAN LUDICK, oudt omtrent 5(2?) jaren, en ADRIAEN HENDRICKSZ. DE WEES, out omtrent 63 jaren, beyde woonende hier ter stede, en hebben ten versoecke van S^r. LOUYS CRAYERS als door de E. E. Heeren Weesm^ren deser stadt gestelt tot vooght over TITUS VAN RHIJN, zoone van REMBRANDT VAN RHIJN, geprocreëert by SASKIA VAN UYLENBURCH, geattesteert, getuycht ende verclaert hoe waer is: dat haerlieden attestanten seer wel bekent is, dat de papiere konsten, rariteyten, antiquiteyten, medalien ende seegewassen, die den voorsz. REMBRANDT VAN RHIJN heeft gehadt en continuelijck gepossideert vant jaer 1640 aff totten jare 1650 inclusive toe, nae hare gissing wel waerdich sijn geweest de somme van elffduysent guldens, ende de schilderijen, die den voorsz. VAN RHIJN die tijt geduyrende oock heeft gepossideert wel souden hebben gegolden de somme van sesduysent vierhondert guldens, beyde eer meerder als minder, nochtans dat de tweede (comparant) de prijs der (schilderijen) soo niet bewust en is (als de) andere konst-rariteyten, gevende sij attestanten voor reedenen van wetenschap, dat sij seer groote famillariteyt in de gemelte jaren mette voorsz. REMBRANDT VAN RHIJN hebben gehadt en gehouden, oock ondertusschen tott veele maelen, soo int begin als int laest, syn voorsz. konst-rariteyten, schilderijen etc. hebben wesen besien, ende overmits sij attestanten groote liefhebbers en kenders daervan sijn ende veele handelingen daermeede doen, verclaerden sij wel verseeckert te wesen, dat alle tselve soo als voorsz. is, de waarheyt is. Presenteerende enz.

(w. get.) LODEWIJCK VAN LUDICK.
ADRYAEN HEYNDERICXSZ.

Inderdaad er werd niet te veel van gezegd als er beweerd werd, dat de som van 5000 gl., die deze verzamelingen slechts konden opbrengen, op verre na niet hare werkelijke waarde vertegenwoordigde. Het ongeluk vervolgde REMBRANDT. Huis, inboedel en verzamelde kunstschatten 't ging alles voor een appel en een ei weg! Welke gevoelens moeten hem hebben bezield, als hij de bewerkers van al dat leed zag? Zij zelven waren er niet mede gebaat en hij moest zich op de meest onaangename wijze, gedwongen door de overmacht van de wet, scheiden van al wat hem dierbaar was geworden, wat hij zeker

sedert 1635, toen hij nog met HENDRIK UYLENBURG samenwoonde [1]), op allerlei aucties, bij alle kunst- en rariteitverkoopers had aangekocht en in zijne woning opgehoopt.

Maar twee nieuwe acten vragen onze aandacht. Ze hebben betrekking op de zoogenaamde Nachtwacht, een schilderij dat het Rijk zich gelukkig mag rekenen in zijn Nieuwe Museum, naast andere aan de stad Amsterdam en den Staat toebehoorende schilderijen te mogen tentoonstellen.

Compareerde S^r^. JAN PIETERSZ., laeckencoper, out omtrent tseventich jaren, woonende op de Nieuwesijds Voorburchwal tegenover de Nieuwestraet hier ter stede, en heeft ten versoecke van S^r^. LOUYS CRAYERS, als vooght over TITUS VAN RHIJN, zoone van SASKIA VAN UYLENBURCH en REMBRANDT VAN RHIJN, by ware christelijcke woorden in plaetse van eede geattesteert, getuyght en verclaert hoe waer is: dat hij attestant door REMBRANDT VAN RHIJN, konstschilder, is geschildert en geconterfeyt geworden neffens andere persoonen van hunne compagnie en corporaelschap tot sestien int getall in een schilderije, nu staende op de groote sael in de Cloveniersdoele, en dat het yder van hen, nae de geheugenisse, die hy attestant daer noch aff heeft, van schilderen wel heeft gekost dooréén de somme van hondert guldens, d'een wat meer en d'ander wat minder, nae de plaets, die sij daerin hadden.

Alle 't welck enz. (w. get.) JAN PIETERSZ., Laeckencoper.

Compareerde den E. NICOLAES VAN CRUYSBERGEN, provoost van de burgerije hier ter stede, en heeft ten verzoecke van S^r^. LOUYS CRAYERS, als vooght over TITUS VAN RHIJN, zoone van SASKIA VAN UILENBURCH, geprocreëert by REMBRANDT VAN RHIJN, geattesteert, getuycht ende verclaert hoe waer is: dat het stuck schilderije staende op de Cleuveniersdoelen door den voorsz. REMBRANDT VAN RHIJN geschildert, en daerin hij attestant mede is geconterfeyt, van schilderen wel heeft gekost de som van sestienhondert guldens.

Gevende hy attestant voor redenen van wetenschappe, dat hy syne portie daer mede toe heeft betaelt, en sulcx verscheyde maelen alsdoen heeft hooren seggen.

Alle 't welck enz. (w. get.) CLAES VAN CRUYSBERGEN.

Opmerkelijk is het zeker, dat het aantal der door den eersten attestant opgegeven personen overeenkomt met het getal der namen op de schilderij zelve vermeld, maar dat de naam van den laatsten der attestanten daaronder niet worden aangetroffen. Ook die

1) In de Verkoopingsstaten van de Erfhuizen van de Weeskamer komt REMBRANDT VAN RIJN — allereerst in Februari 1635 — telkens en telkens voor onder de koopers van teekeningen, prenten, horens, kokieljen, wapens, gewassen enz. In Maart 1637 kocht „LEENDERT CORNELISZ., descipel van REMBRANDT" het kunstboek van Lucas (v. Leiden) voor *f* 637 : 10 : — uit den boedel van PIETER BASSÉ. Wellicht kocht hij dit voor zijn meester. Wie is die onbekende leerling van REMBRANDT?

van den eersten attestant leest men noch in de gewone catalogus-opgaaf, noch onder de namen, die thans in de nieuwe lijst van dit schoone doek op 't Rijks-Museum prijken. Een nauwkeurig onderzoek, van het cartouche op de schilderij zelf bracht, behalve andere fouten, ook aan 't licht, dat zijn naam steeds verkeerd gelezen was: JAN METTESSEN BRONCHORST of BRONKHOUT, terwijl er duidelijk staat JAN PIETERSEN BRONCKHORST.

Behalve VAN CRUIJSBERGEN komen er een aantal personen meer dan de met name genoemde op de schilderij voor, maar het is vrij zeker dat vele daarvan slechts als figuranten dienst deden. Niet ieder staat op dat doek op een honderdguldensplaats! Wie wat meer achteraf stond en wiens tronie alleen in de schilderij vereeuwigd werd betaalde ongetwijfeld minder dan de groote heeren wier volle gestalten men den voorgrond ziet innemen. Daarom behoeft de schilderij den meester nog niet meer dan 1600 gl., dat toch een aanmerkelijke belooning voor dien tijd was, te hebben opgebracht.

Nu is het ook bewezen op welke wijs de zoo karakteristiek Hollandsche schutters- en regentenstukken in 't leven werden geroepen. Een voorbeeld betreffende het beroemde Haagsche schuttersstuk van RAVESTEIN is reeds gegeven [1]; hier hebben we een tweede Amsterdamsch voorbeeld.

Thans weten we ook, dat REMBRANDT nog vóór SASKIA'S dood de laatste hand aan dit beroemde doek heeft gelegd. En dit moet ook het geval zijn geweest met het in de volgende acte bedoelde „stuck schilderye van *Susannah*", dat de meester eerst in 1647 aan den attestant verkoopen kon voor een som, die voor die dagen waarlijk buitengewoon hoog mag worden genoemd.

Zoowel in de Louvre als in 't Museum te Berlijn bevindt zich een schilderij, waarop de geschiedenis van de kuische Susanna is voorgesteld en dat het jaartal 1641 draagt. Een van beiden is ongetwijfeld de schilderij in de volgende acte bedoeld.

> Compareerde ADRIAEN BANCK, out omtrent 4(6) jaer, coopman hier ter stede ende heeft ter versoecke van S^r^. LOUYS CRAYERS, vooght over TITUS VAN RHIJN, zoone van SASKIA VAN UYLENBURCH, by ware christelycke woorden en in syn conscientie geattesteert, getuyght ende verclaert hoe waer is: dat hy attestant int jaer 1647 van REMBRANDT VAN RHIJN, vader van deselve TITUS, gekocht heeft een stuck schilderye van Susannah, daervoor hy attestant alsdoen aen hem heeft betaelt gehadt de som van vijffhondert guldens in gelde.
>
> Alle 't welck enz.
>
> (w. get.) ADRIAEN BANCK.

Dat de som, die men REMBRANDT voor zulk een schilderij betaalde, in vergelijking met hetgeen andere meesters met hun werk verdienden zeer hoog was, bewijst voor de hooge achting, waarin zijn werk reeds bij zijn tijdgenooten stond. Meermalen kan men

1) Zie Nederl. Kunstbode 1881.

ontdekken hoeveel bij publieke of onderhandsche verkooping schilderijen opbrachten. Zelden echter komt men te weten, wat de kunstenaars zelven voor hunnen arbeid ontvingen, [1]) en 't is daarom te merkwaardiger, dat we nog twee voorbeelden bij het reeds gegevene kunnen voegen, waarbij van even hooge cijfers sprake is.

> Compareerde S^r. HENDRICK UYLENBURCH, out omtrent jaren, en heeft ten versoecke van S^r. LOUYS CRAYERS, als voocht door de E. E. Heeren Weesm^rs. deser stadt gestelt over TITUS VAN RHIJN, soone van ZASKIA VAN UYLENBURCH, geprocreëert by REMBRANDT VAN RHIJN, geattesteert, getuycht en verclaert hoe waer is: dat hy attestant mede als goede man is geweest in de saecke en questie tusschen de Heer ANDRIES DE GRAEFF, ter eenre, en REMBRANDT VAN RHIJN, ter andere zijde over een stuck schilderije off Conterfeytsel, dat de voorsz. VAN RHIJN voor den gemelten Heer schilderden, en dat door hem en de andere goede mannen uytgesproocken is, dat den voorsz. VAN RHIJN daervoor door den gemelten Heer DE GRAEFF sou werden betaelt de somme van vijfthondert guldens, welcke questie nae sijns attestants geheugenisse gevallen en affgedaen is int jaer van 1642.
>
> Alle 'twelck enz.
>
> MARCUS en ABRAHAM UYLENBURCH zijn getuigen.
>
> (w. get.) HENDRICK ULENBURCH.

Het verdient zeker de aandacht, dat ANDRIES DE GRAEFF lid was van den Oud-Raad, toen er in 1662 sprake van schijnt geweest te zijn, dat REMBRANDT een schilderij voor het stadhuis zou maken. [2]).

> Compareerde de Hr. ABRAHAM WILMERDONX, Bewindthebber van de Geoctroyeerde Westindische Comp^ie hier ter stede, en heeft bij ware christelijcke woorden ten versoecke van S^r. LOUYS CRAYERS, als vooght over TITUS VAN RHIJN, soone van SASKIA VAN UYLENBURCH, geprocreert bij REMBRANDT VAN RHIJN, geattesteert, getuycht en verclaert, hoe waer is: dat deselve REMBRANDT VAN RHIJN hem Heer attestant en sijne huysvrouw omtrent het jaer 1642 heeft geconterfeyt gehadt, daervoor hij attestant aen hem, in de sieckte en doen voor

---

1) Volgens Boedel-rekeningen etc. ontving DE BAEN in zijn bloeitijd *f* 150.— voor een portret; JOHANNES MIJTENS daarentegen slechts *f* 120.— voor twee portretten. Een onzer grootste stilleven-schilders, ABR. VAN BEYEREN moest een kleedingstuk met *zeven* schilderijen van zijne hand betalen. VAN GOYEN, VAN DER VENNE e. a. die in 1647 in den Haag eene veiling hunner eigene werken hielden ontvingen *hoogstens f* 50.— maar voor de meesten hunner schilderijen slechts van *f* 10.— tot *f* 20.—.

2) Vlg. Oud-Holland II blz. 90. Men dacht in dien tijd over het in orde maken van de krijgsraadkamer. Door een zonderling spel van het toeval is bijna een eeuw later toch REMBRANDTS werk in diezelfde zaal gekomen. In 't midden der 18e eeuw kreeg *de Nachtwacht* daar een plaats.

Dat de Oud-Raad ook zijn stem liet hooren over bouwen, verbouwen enz. leest men bij WAGENAAR III. bl. 296.

de doot van sijn huysvrouw, heeft betaelt gehadt de somme van vijffhondert gulden, wegen het schilderen, en noch de somme van tsestigh gulden daerenboven voor 't doeck en lijst.

Alle 't welck enz.

(w. get.) ABR. WILMERDONX.

Onder de portretten van 1641 of '42 kunnen we derhalve met zekerheid een mans- en vrouwenportret de namen geven van den Heer en Mevrouw WILMERDONCX, terwijl het uit de voorlaatste acte niet met zekerheid blijkt of wij onder het daargenoemde conterfeytsel aan dat van den lateren schepen en burgemeester ANDRIES DE GRAEFF te denken hebben. Is dit wèl het geval, dan zal het met behulp van het kostelijke, door QUELLYNS hand gebeitelde borstbeeld van dien burgervader, wiens fijn besneden gelaat niemand uit het geheugen wordt gewischt, die dit meesterstuk zag, gemakkelijk vallen dien telg uit het machtige Gravengeslacht in veel jonger jaren te herkennen.

De laatste verklaring, die CRAYERS uitlokte, betrof een groot stuck van RUBENS, dat REMBRANDT na het vier of vijf jaren te hebben bezeten aan den ons reeds bekenden schilder en kunsthandelaar VAN LUDICK overdeed.

Compareerde S^r^. LODEWIJCK VAN LUDICK, out omtrent 52 jaren, coopman alhier ter stede, en heeft ten versoecke van S^r^. LOUYS CRAYERS, als door de Heeren Weesm^ren^ etc. geattesteert, getuycht en verclaert, hoe waer is: dat hy attestant in den jare van 1644 ofte daeromtrent, sonder den precysen tijt onthouden te hebben, gekocht heeft van REMBRANDT VAN RHIJN een stuck schilderije, synde een Leander en Hero, door PETRO PAULO RUBENS, daervoor hij aen den voorsz. VAN RHIJN alsdoen betaelde omtrent de somme van vijffhondert en dertigh guldens in geldt, welck stuck de voorsz. REMBRANDT VAN RHIJN wel vier a vijff jaren te vooren hadde gehadt, als hem attestant wel bekendt sijnde, wanneer de voorsz. VAN RHIJN hetselve stuck ingekocht heeft.

Alle 't welck enz.

(w. get.) LODEWIJCK VAN LUDICK.

Met de bovenstaande verklaringen kon CRAYERS voorzeker allen mogelijken twijfel aangaande de juistheid van REMBRANDTS eigenhandige inventarisatie wegnemen, zoodat de opgeworpen exceptie in zijn voordeel door schepenen werd beslist. Bezaten wij een volledig rechterlijk archief, waarin de pleitzakken met stukken in geregelde orde waren opgeborgen en bewaard, het zou een geringe moeite zijn geweest, om ook een afdruk van het document te geven, dat beter dan eenig ander ons den kunstenaar zou hebben leeren kennen op het toppunt van zijn zoo ras gekeerd geluk.

* * *

Over het tijdperk in REMBRANDTS leven, dat aanvangt met den dood zijner SASKIA om met zijn finantieelen ondergang te eindigen, een tijdvak van veertien jaren, zijn tot dusver slechts weinig bizonderheden bekend.

De eerste acte, die dit tijdperk kan toelichten, pleit voor zijne liefde voor de vrouw die gedurende eenige jaren hem ter zijde stond. Op den 9 Juli 1642 zien wij hem voor den Notaris LAURENS LAMBERTI verschijnen, om opdracht en kwijtschelding te ontvangen van een enkele grafstede in de Oude Kerk in de voormalige Veerkoopers-kapel onder het kleine orgel (4de laag No. 167) waarin SASKIA'S stoffelijk overschot eenige weken te voren was bijgezet. Twintig jaren zouden moeten verloopen eer hij, en dan in de dagen toen vrouw Fortuna hem niet meer als vroeger begunstigde, dit graf weder verkoopen kon. Dit geschiedde bij acte den 27 October 1662 voor den Notaris PIETER VAN VEEN verleden.[1])

Het groote aantal doeken sedert 1642 door REMBRANDT geschilderd, talrijke teekeningen en etsen bewijzen, dat de meester in een onverpoosden arbeid troost en afleiding zocht voor het verdriet, dat hem de ledige plaats in huis en hart veroorzaakte. VOSMAER heeft zeer eigenaardig gezegd, dat in de eerste jaren „l'homme disparait presque entièrement et nous ne voyons que l'artiste." Uit 1645 dagteekenen de eerste bewijzen van zijn vrienschap met den 27-jarigen JAN SIX, die geduurd heeft tot den tijd toen deze de eerste schreden zette op den baan der magistratuur (1656).

Inmiddels had HENDRICKIE STOFFELS een nederige plaats in het huis op de St. Anthonie-breestraat ingenomen.

In de eerste aflevering van *Oud-Holland* werd het vermoeden geuit, dat reeds in den aanvang van 1652 aan HENDRICKIE een plaats in 's meesters hart verzekerd was. En dit leidt wederom tot de veronderstelling, dat zij althans eenige jaren vroeger zijne huisgenoote werd. De volgende acte is daar, om dit te bewijzen. HENDRICKIE legt daarbij getuigenis af in eene voor REMBRANDT zeer pijnlijke en onaangename zaak, omtrent eene persoon, die een zekere bekendheid in de kunstgeschiedenis dankt aan een in de verzameling van het Teyler-Museum bewaarde en in HAVARDS *„le fils de Rembrandt"* gereproduceerde teekening, waarop door eene zeventiende-eeuwsche hand met rood krijt aangeteekend werd *„de minnemoer van Titus."* Deze vrouw, GEERTGEN DIRKS, weduwe van ABRAHAM CLAESZ, trompetter, had den 24 Januari 1648, toen zij „siecklyck van lichaem", wellicht meende, dat haar laatste uur spoedig zou slaan, bij testament voor den Notaris LAMBERTI verleden, hare moeder in de legitieme portie en haar pleegkind TITUS onder den last van een legaat[2]) in hare overige natelaten goederen tot hare erfgenamen ingesteld. Had zij haar pleegkind liefgekregen en daarom zijn eerste jeugd langer verzorgd dan een minne gewoonlijk doet? Hoe dit zij, anderhalf jaar later gaf zij haar

1) Prot. Not. L. LAMBERTI en Archief Oude Kerk in registr: Bescheiden tot de graven.
2) Dit legaat bestond uit een som van 100 gl. en haar conterfeytsel.

voornemen te kennen, om 's meesters huis te verlaten, en REMBRANDT scheen er aanstonds op uit, om de diensten hem en zijn halfverweesd kind bewezen op onbekrompen wijze, gelijk wij van hem mochten verwachten, te beloonen. Toen had GEERTGEN hare ware natuur laten blijken. Zij had allerlei „pretensies" laten gelden, zich wellicht beroepende op woorden gesproken en beloften door den zorgelijken vader gedaan toen hij in hare bereidwilligheid, om de moederlijke plichten ten opzichte van TITUS over te nemen, het eenige middel had gezien om het hem dierbare pand zijner SASKIA te behouden. Zij had toen „hevich ende wredelyck" tegen REMBRANDT uitgevaren en gedreigd met herroeping van haar testament. Het schijnt zelfs, dat zij REMBRANDT voor Commissarissen van Kleine Zaken riep, en dat de meester zich daartoe op de verklaringen van de getuigen bij een haar door hem voorgeslagen accoord beroepen moest.

Die verklaringen werden in de maand October 1649 afgelegd voor den notaris LAMBERTI door HENDRICKIE en door zekeren OCTAEF OCTAEFSZ [1]). Zij luiden als volgt.

> Den eerste October anno XVI[c] negenenveertich compareerde HENDRICKJE STOFFELS, vrijster, out 23 jaren, ende heeft bij haere vrouwe waerheyt in plaetse van eede, ten versoecke van den E. REMBRANT VAN RHIJN, Schilder, geattesteert..... dat op den 15[e] Juny lestleden (als wanneer GEERTGHE DIRCX Weduwe van zal[r] ABRAHAM CLAESZ, Trompetter was in sijn leven, die aldaer eenighe tijdt hadde gewoont ende wilde van daer scheyden ende van hem affgaen) d' voorn. Requirant ende d'selve GEERTGHE DIRCX, in presentie van haer Comparante ende van TRIJNTJE HARMANS, huysvrouw van JAN PIETERSZ, Constapel, hebben gemaeckt (over eenighe differentien, die den Requirant op haer hadde) accoort in de volgende manieren, te wetene:
>
> Dat d'voorn. Requirant heeft toegestaen, dat soo haest 't navolgende accoord, den rechten genoech zijnde, gestelt ende bevesticht soude sijn geweest, d'voorn. Requirant aen de voorsz. GEERTGE DIRCX soude betalen hondert en vijftich gulden Capitael eens, ende voorts jaerlicx haer leven langh de somme van tsestich gulden, ende daerenboven, indien sijt van noode hadde, noch soud adsisteren jaerlicx 't sijnen discretie tot haer eerlijcke nootdrufticheijt. Onder die conditie nochtans, dat het Testament, 't welck zij ten voordele van des Requiranten Soontge doen gemaeckt hadden voor my Not[s]. soude moeten blijven onverandert, ende dat GEERTGHE geen pretensies meer op den Requirant soude mogen maecken; sonder arch of list; enz.
>
> (w. get.) Geertghen Stoffels

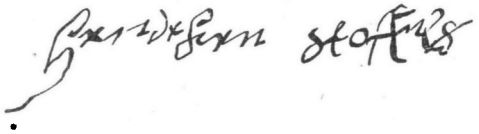

1) Hij was evenzeer getuige geweest bij GEERTGENS testament. Hij zou een van R. 's modellen kunnen geweest zijn.

Den 14 October 1649 legt OCTAEF OCTAEFFSZ, Schoenmaker, mede een lange verklaring af ten verzoeke „*van den wijtvermaerden Schilder* REMBRANT VAN RHIJN", waarin hij verklaart tegenwoordig geweest te zijn toen REMBRANDT met GEERTGE DIRCX het bovengenoemde accoord maakten.

Hij noemt de condities daarvan op, en zegt dan:

„dat hij op den 10den October 1649 sijnde neffens my Notario ende „d' voorn. GEERTGE DIRCX in de koocken van den Requirant om 't accoord te „teeckenen, d'selve GEERTGE DIRCX tegen den Requirant (REMBRANDT) seer „hevich en onredelyck heeft uytgevaren, willende 't accoord niet hooren lesen, „veel min tekenen. Ende niettegenstaende dat ick Notaris haer mondelingh seijde, „dat 't accoordt niet anders inhouden soude, als dese conditien:

(volgen weder de bovengenoemde bepalingen)

„ende dat daermede alle actiën ende pretensien, die d'een op d'ander soude „mogen hebben, souden dood ende te niet sijn, d' voorn. GEERTGE DIRCX wel „heeft bekent die conditiën soo waren geaccordeert, maer dat sy 't accoort niet „en wilde teeckenen, nemende tot een uytvlucht bij sieckte ende andere swack- „heden een meyt ofte bewaerster, ende sulcx meer jaerlicx als hondert zestich „gulden nodich te hebben, 't welck, alhoewel den Requirant seyde sulcx tzijner „discresie te sullen verbeteren, heeft de voorn. GEERTGE DIRCX geen accoord „voor die tijd willen teeckenen. Gedaen enz.

Hoe deze zaak is geëindigd weten wij niet, en wij zouden evenmin weten te zeggen, of het thans volgende concept-contract het bedoelde door GEERTGEN verworpene was, of datgene, waarmede zij ten slotte genoegen nam.

Compareerde etc. GEERTGHE DIRCX. Weduwe van zal: ABRAHAM CLAESZ. geass^{t}. met ..... (opengelaten) als haren voogd in desen gecooren, ter eenre, ende den *eersamen, wijtvermaerden Schilder* REMBRANT VAN RHIJN, ter andere zijde, verclarende ende bekennende d'voorn GEERTGHE DIRCX: hoe dat zij 't Soontghe van de voorn. REMBRANT, genaemt TITUS VAN RHIJN, jonger sijnde, hadde droogh gemint, ende daernae een geruymen tijd gewoont bij d'voorn. REMBRANT, ende haer goederen, die doch weynich ende nochtans haer niet en kennen voeden, meest ende tsijnen huyse gewonnen, al 't welck haer beweeght heeft, dat zij op den 24 January 1648 voor my Notario al haer goed, 't welck sy soude mogen comen natelaten, gemaeckt heeft op REMBRANTS voorsz. soontje (TITUS) VAN RHIJN;

Ende alsoo d'voorn. GEERTGE DIRCX, tsedert dat sy gegaen is uyten huysen van REMBRANT op een camer woonen, bevint, dat zy van haere middelen niet eerlyck totten eynde haeres levens en soude kennen leven, maer geschapen deselve in corten tijd altemael te verteeren ende te niet souden loopen, soo

hadde sij aen de voorn. hare gewesene Meester REMBRANT versocht, tot behoudenis van haer en hare middeltgens, met haer in te gaen een accoord, twelck REMBRANT consenterende, verclaerden sijl(ieden) metten anderen onwederroepelijck geaccordeert te sijn .... te wetene:

Eerstelijck sal d' voorn. REMBRANDT VAN RHIJN aen de voorn. GEERTGHE DIRCX soo nu soo dan, tusschen dit ende nieuwe jaer eerstcomende, om haer goed, dat verset is, van silver en gout wederom te lossen, en haer alsoo tenemalen te redden, onder de cortinge van tgunt hij haer reets heeft verschoten, noch soo veele geven, dattet samen bedragende de somme van tweehondert car: guldens eens. Ende daerenboven noch tot haer eerlijck onderhout ende alimentatie jaerlijcx de somme van hondert en tsestich car: guldens haer levenlangh gedurende ende langer niet, in te gaen op den 28en Juny 1650 eerstcomende ende te betalen telckens ten eynde van yder jaer. Ende dit voor ende in voller betalinge van alle gelden en pretensiën, die d'voorn. GEERTGHE DIRCX onder haer meester voorn^{t}. eenichsints gehad heeft ofte soude mogen hebben, alsook 't gunt zij op hem in eenigerley manieren souden kennen pretenderen, tsij uyt wat oorsaecke tselve soude mogen wesen, niets uytgesondert, bedacht ofte onbedacht. Onder desen uytdruckelijcke conditie nochtans, dat het Testament, twelck zij GEERTGHE DIRCX op den 24 January 1648 voor mij Notaris en seeckere getuyghen heeft gemaeckt ten behoeve van het Soontghe van de voorn. REMBRANDT VAN RHIJN, sal blijven onverbreeckelijck, gelijck sij tot seeckerheyt van dien, bij desen 't selve is approberende, te niet doende alle andere makingen van uyterste willen, bij haer tsedert tot date deses toe, ofte oock voor tmaecken vant voorsz Testament gemaeckt. Belovende voorts zij GEERTGHE DIRCX haer nu soo te comporteren, en eerlijck te dragen, dat d'roosringh met diamanten neffens al haer ander goet, dat sij tegenwoordich noch is hebbende, ende mede tgunt sij mette voorn. penninghen lossen sal, op haer overlijden vrij ende onbelast bij haer sal nagelaten worden. Is mede geaccordeert, dat de hondert tzestich gulden 's jaers, noch haer ander goet, niet en sal mogen werden aengesproocken ofte uytgewonnen voor eenighe hoedanige schulden bij GEERTGHE DIRCX gemaeckt ofte hierna te maecken; onder die condite staet REMBRANT toe haer dselve toe te geven en anders niet. Belovende partijen ten wederzijden, elck int zijne, desen accoorde nae te komen, onverbreeckelijck, zonder hiernae eenige pretensie meer op malcander te maecken, tsij waeruyt tselve soude mogen wesen. Onder verbant enz. Op peene soo GEERTGHE DIRCX contrarié doet, van te sullen metter daet vervallen van de voorsz. 160 gulden s'jaers, ende daerenboven noch datelijck uytkeeren al tgunt sij ontfangen soude mogen hebben, zonder echter eenich pretens te mogen maecken[1]).

[1]) Deze Acte is slechts *concept* en *ongeteekend*.

Uit de eerste der beide verklaringen is ons thans gebleken, dat HENDRICKIE in 1649 op drie-en-twintig-jarigen leeftijd reeds onder 's meesters dak verbleef.

Wij weten uit betrouwbare bronnen, dat het zoogenaamde boerinnetje, dat een ieder voor REMBRANDTS huisvrouw aanzag, van Rarep geboortig was. Is dit het waterlandsche door zijn stompen toren bekende dorpje Ransdorp, gelijk HOUBRAKEN zegt, of ligt het over 's lands grenzen, in 't Munstersche? Ook daar ligt een plaatsje welks naam met die van 't bedoelde dorp overeenkomt [1]). Hoezeeer het een kwestie van weinig belang is, wordt zij wellicht beslist door de volgende acte, die ons buitendien de laatste berichten van HENDRICKIE geeft.

31 Augustus 1661.

Compareerden HENDRICKJE STOFFELS, bejaerde dochter, woonende op de Rosegraft hier ter stede.... en geeft een machtiging aan JAN CARSTENSZ. PLECKENPOEL, burger tot Breevoort, hare swager, om geld te ontvangen en al wat zij uit die gewesten zal te ontvangen hebben, enz. [2]).

Toen voor REMBRANDT de kwade dagen aanbraken, was HENDRICKIE reeds zijne trouwe levensgezellin. Bij de ontruiming van het huis op de Breestraat, hetgeen zeker eerst na Maart 1658 plaats had [3]), betrokken zij een nieuwe woning, [4]) en regelden zij gelijk zoo aanstonds zal blijken hunne onderlinge verhouding.

TITUS had weldra zijn achttiende jaar bereikt, en REMBRANDT stelde in hem al het vertrouwen, dat men in meerderjarige personen te stellen pleegt. Als bewijs hiervoor strekt een volmacht door hem aan zijn zoon gegeven op den 7 October 1659 [5]), om namens hem te verschijnen voor Commissarissen van de kleine zaken. Welke zaak daar toen weer aanhangig was weten we niet. Voor 't oogenblik is het ons genoeg te weten, dat REMBRANDT hem zijne belangen toevertrouwde. Het kan ons dan ook niet verwonderen als we uit de hier aanstonds volgende acte bemerken, dat TITUS reeds in 1658, waarschijnlijk terstond na de verhuizing, met volkomen toestemming zijns vaders eigen zaken ging drijven, en zich associeerde met niemand anders dan HENDRICKIE STOFFELS.

Er is niets wat schooner licht werpt op de zij het ook niet door de wet gesanctioneerde verhouding tusschen den meester en de moeder van zijne CORNELIA, dan deze vennootschap. Zij bewijst, dat niet alleen de buitenwereld HENDRICKIE als REMBRANDTS wettige gade beschouwde, maar dat REMBRANDTS eigen, tot de jaren des onderscheids gekomen zoon deze verhouding billijkte en de vrouw, die feitelijk zijne tweede moeder was geworden, achting en liefde toedroeg, alsof zij zijns vaders gade geweest ware. En hoe

---

1) Ransdorp in 't sticht van Munster 1607.

2) Prot. Not. N. LISTINGH.

3) Vgl. MOLL. De Desol. Boedelskamer te Amsterdam. Bijlagen.

4) Waar deze gelegen was is nog niet uitgemaakt, in 1661 woonde het drietal over 't doolhof op de Rozengracht, in 1664 REMBRANDT naar 't schijnt op de Lauriergracht. (Vgl. Oud-Holland II. 92, 94, 99.) en sedert 1665 weder op de Rozengracht.

5) Prot. Not. N. LISTINGH.

kon dat ook anders? Wat de Heer VOSMAER heeft aangetoond moest ook TITUS weten. De omstandigheden alleen maakten een huwelijk onmogelijk!

Beide vennooten hadden één doel voor oogen: den meester vrij te maken van geldelijken zorg en van de beslommering van dagvaardingen en processen. Hoe zij dit aanlegden leert men uit de volgende acte, die de meening bevestigt, reeds in *Oud-Holland* uitgesproken, dat de crediteuren de afdoening van REMBRANDTS zaken ter Desolate Boedelskamer hebben tegengehouden en geen accoord met den cessionant hebben goedgekeurd, om hem voortdurend in insolventie te kunnen houden [1]). REMBRANDT heeft al te wreedaardig moeten ondervinden, hoe noodlottig het is machtige, onbarmhartige en wraakzuchtige Heeren tot vijanden te hebben. Zulk een weinig grootmoedige, wij zouden haast zeggen onwaardige behandeling van een groot maar door 't ongeluk vervolgd mân, noopte hen, die 't wel met hem meenden, tot de maatregelen in deze acte geboekt.

> Den 15 December 1660 compareerden TITUS [VAN RHIJN], geassisteerd met REMBRANDT VAN RHIJN, sijn [vader ter] eenre, en HENDRICKJE STOFFELS, meerderjarigh, voor soo veel [noodig met] haer gecooren vooght ten desen geassisteerd ter andere sijde, en verclaerden overeengecomen ende verdraghen te sijn over seeckere compaignie en handel van schilderijen, papiere kunst, kooper- en houtsnede, item drucken van deselve, rariteyten en alle ap- en dependentien van dien, als sijlieden met malcanderen voor langer als twee jaren hebben aengevangen en vervolgens noch wilden continueeren tot soo lange toe als de voorsz. REMBRANDT VAN RHIJN int leven sal wesen, en noch ses jaren daer naer, en dat op de volgende conditien:
>
> Eerstelijck dat de huyshoudingh, die tsedert aengegaen heeft de voorn. TITUS VAN RHIJN en HENDRICKJE STOFFELS halff en halff, en oock door henlieden in dier voegen is gekocht en bevestight den huysraet, inboedel, schilderijen, kunst, rariteyten, gereetschap metten aencleven van dien, en oock betaelt de huyshuyre beneffens andere lasten, dat sijlieden sulcx nae desen oock soodanigh noch sullen houden en continueren. Gelijck mede partijen voorn: ingheleyt hebbende in dese compaignie tgene yder was possiderende, als bys[onder]lijck de voorsz. TITUS VAN RHIJN, wat hij van pillegaven, potpenningen, eygen winsten en anders noch hadde behouden, dat sijlieden tselve niet alleen soodanich daer [in] sullen laten blijven, maer yder noch gehouden wesen tgene hij meerder consequeert oock daertoe te employeren.
>
> Ende sal wegens deselve compaignie en handelinge yder genieten de helft van de winsten en dragen de helfte vant verlies daerop sullende vallen, en malcanderen deswegen in alles moeten getrouw sijn, en soo veel yder mogelijck is het proffyt van de compaignie besorgen en bevorderen.
>
> Doch overmids henlieden ten hoogsten noodich ware, dat sij mochten in

1) Oud-Holland II bl. 94.

deselve handelinge en aencleven van dien werden geassisteert en geholpen, oock daertoe niemandt bequamer conde sijn als de voorsz. REMBRANDT VAN RHIJN, soo waren sijlieden met deselve overeengecomen, dat hij bij haerlieden soude inwoonen, de kost en dranck hebben, en vrij van de huyshouding en huyr sijn, mids dat hij soo veel mogelijck partijen in alles vorderlijck is en het profiijt van de compaignie soeckt, gelijck hij oock hiermede aenneemt en belooft.

Behoudelijck nochtans dat de voorsz. REMBRANDT VAN RHIJN [int] minste geen part [hebben sal in dese] handeling, noch hem oock niet aengaet [het] huysraet, inboedel, kunst, rariteyten, gereetschap metter aencleven van dien, en wat teenigh[en dagen tot haeren] huyse soude mogen werden gevonden, waerop de voorsz. partijen behouden haerlieden volcomen recht en g[erechticheyt] jegens alle degene, die wegen de voorz. REMBRANDT VAN RHIJN eenige actio off pretensie souden mogen maecken; waerom hij oock voor soo veel noodich mogt wesen, wat hij noch bevonden mochte werden te hebben off naemaels [te] gekrijgen en daerin te brengen bij desen aen de ge[melte] partijen Contrahenten cedeert en transporteert, nu [voor] als dan en dan voor alsnu, sonder int minste eenigh recht, actie off pretensie daerop te hebben [noch te] reserveren onder eenigh pretext.

En naerdemael de voorsz. REMBRANDT VAN RHIJN [eenighen] tijt geleden cessie heeft gedaen, waeromme hij alles overg[egeven heeft] en nooden hadde te werden gesustenteert, soo bekent hij deswegen ontfanghen te hebben van de gemelte partijen contrahenten, namelijck van TITUS VAN RHIJN de somme van negenhondert vijftigh en van HENDRICKJE STOFFELS achthondert gulden, beyde tot sijne nootwendicheyt en alimentatie [te] gebruycken, die hij belooft respective aen deselve te sullen [restitueren] soo haest hij wederom door schilderen yets mocht comen over te winnen, en tot verseeckertheyt van die [voorsz.] beyde sommen, soo heeft de voorn. REMBRANDT VAN RHIJN aen de voorsz. TITUS VAN RHIJN en HENDRICKJE STOFFELS, present en accepteerende, getransporteert, gecedeert en opgedragen [alle] soodanighe schilderijen, en provenuen van dien als hij tharen huyse [sal] comen te schilderen en ooit bevonden sullen worden, omme die daervoor als eygen te behouden en haer achterwesen daeruyt te consequeren, tot dat sij ten volle sullen wesen betaelt en voldaen, sonder dat hij, REMBRANDT VAN RHIJN, daer eenighe actie recht off eygendom van behoudt ofte reserveert onder eenigh pretext.

Voorts hebben de voorsz partijen contrahenten geaccordeert en verdragen, dat d'een sonder d'ander niet en sal vermogen yets int bysonder te gaen vercopen, verduysteren off vervreemden van de Compaignie, en off sulcx gebeurde, soo sal degene die sulcx bevonden wert te hebben gedaen verbeuren aen [den ander] de somme van vijftich gulden, 'twelck sal gevonden e[n betaelt] werden

door REMBRANDT VAN R[HIJN, uyt de] penninghen, die yder van hem moet hebben, ende dat geschiedende, dat de gebreeckige soo veel minder en d'ander soo veel meer van hem sal competere en dat telkens als tselve mach werden bevonden.

Beloovende de voorsz drye Comparanten (TITUS met synen vader geassiteert) haer soo veel yder aengaet prompt nae desen te sullen reguleren en malcanderen alles onverbreeckelijck te presteren sonder eenighe contraventie, onder verband van elcx persoon en goederen, ten bedwangh van alle rechten en rechteren. Ter goeder trouwe en versochte acte.

Dat aldus passeerde binnen deser voorsz. stadt. Actum ter presentie van JACOB LEEUW en FREDERICK HELDERBERGH, als getuygen, en hebben de comparanten beneffens deselve en mij Notaris de minute onderteekent. [1])

(w. get.) TITUS VAN RHIJN.
Dit teken + gesteld by
HENDRICKIE STOFFELS.
REMBRANDT VAN RHIJN.
J. LEEUW.
FREDERIK HELDERBERGH.
N. LISTINGH, Not[s].

De onderlinge verhouding van ons drietal is zoo helder en duidelijk mogelijk. Voortaan zou REMBRANDT slechts de vennootschap als zijn werkgever te beschouwen hebben, overigens had hij voor niets te zorgen. De kunstenaar kon thans leven voor zijn kunst. Was hij nu slechts rustig het penseel blijven voeren, maar telkens had hij wederom geld noodig om — gelijk in 1660 van VAN LUDICK „printen en plaetiens" — allerlei kunst te koopen, waarschijnlijk om het magazijn der vennootschap daarmede te voorzien. Inmiddels liet ook TITUS geen pogingen onbeproefd om de nieuwe zaak te doen bloeien. HOUBRAKEN verhaalt ons, hoe REMBRANDT door zijn zoon de verschillend staten van zijn etswerk liet „uitventen" en hij zegt het zóó, dat men er duidelijk een verwijt tegen den meester in leest. Thans wordt het eerst duidelijk waarom TITUS dat deed; zijn eigen belang en dat van zijn zaak brachten het mede. Toch geven HOUBRAKENS woorden ons iets te denken. Zou REMBRANDT zich met den inkoop, TITUS zich met den verkoop hebben belast? En welke rol zou nu aan HENDRICKIE toebedeeld geweest zijn? Aan een dadelijk optreden in dien kunsthandel kan wel niet worden gedacht, maar zou 't niet genoeg geweest zijn, dat zij hare spaarpenningen in de vennootschap had ingebracht?

Met welke uitkomst de vennootschap werkte bleef ons onbekend. Laat ons hopen

[1]) Prot. Not. N. LISTINGH.

dat het niet geheel zonder de begeerde vruchten was. En dit zou ons inderdaad niet al te zeer verwonderen, omdat we in HENDRICKIES testament over 't voortzetten der zaak na haren dood gesproken vinden.

In Augustus 1661 gevoelde HENDRICKIE zich voorzeker zóó ziek, dat zij, ofschoon 't op een Zondag was, de Notaris ontbood, om hem haar uitersten wil kenbaar te maken.

De volgende acte was daarvan het gevolg:

In den name Godes, Amen.

Bij den inhoude deses openb. Instruments van Testament sij kennelijck een yder dient behoort, dat in den jare duysent seshondert éénentsestigh, op Sondagh, wesende den Sevenden dagh der maent Augusti des naermiddaghs omtrent..... ure voor mij NICOLAES LISTINGH, openb. Notaris binnen Amsterdam, en de getuygen nagenoempt persoonlyck gecompareert en verschenen is HENDRICKJE STOFFELS, woonende op de Roosegraft overt nieuwe Doolhoff hier ter stede, my Notario bekent, hoewel sieckelyck van lichame, nochtans gaende en staende, haer verstandt, memorie en uytspraecke wel hebbende en gebruyckende soo 't bleeck, dewelcke willende de onvoorsienige en onvermijdelijcke uyre des doots voorcomen int disponeren haerder goederen, heeft door mij Notaris gedaen beschrijven haer Testament in manieren naervolgende: Te weten dat sij nae christelijcke recommandatie van ziele en lichaem, alsmede revocatie van alle voorgaende laetste willen en dispositien, bij desen tot haer effgename heeft geinstitueert, genomineert en verclaert haer kindt CORNELIA VAN RHIJN, en dat in alle de goederen, roerende en onroerende actien, crediten en gerechtigheden, die sij eenighsins metter doot ontruymen sal, onder deze expresse conditie, dat bij overlijden van tselve kindt sonder lijffsgeboorte int leven naertelaten, des Testatrices goederen door haer kindt geërft, sullen moeten comen, erven en devoveeren int geheel sonder eenighe afftreck op TITUS VAN RHIJN, desselfs halve broeder, die sij Testatrice daerinne substitueert sonder dat haer kindt contrarie sal mogen disponeren onder den levenden nochte ter saecke des doots, in eenighe maniere. Ende heeft sij Testatrice gestelt tot Vooght over haer voorsz Kindt desselfs Vader REMBRANDT VAN RHIJN, die sij vriendelijck daertoe bidt en soodanighe macht geeft als eenigsins is vereyscht, selffs oock omme de goederen, roerende en onroerende uyt eygener macht te vercopen, veralineren, oock penninghen uyttesetten op hypotheecken, obligatien off andersins soo hij 't best oordeelt, sonder ergens in te mogen werden gemolesteert, gecontradiceert ofte verhindert, nochte oock dat hij aen iemandt voor des kinds mondigheyt sal behoeven te doen eenighe reeckeningh, bewys, reliqua, noch openinge in eeniger manieren, nochte oock dat hij in schade, verliesen, off banckeroeten sal gehouden off daervan aenspraeckelijck wesen, met oock vermogen omme by indispositie, afflijvigheyt off ongelegentheyt een ander in de plaetse te stellen

die soodanighe macht sal hebben als sij Testatrice hem hierbij heeft verleent, en bat buyten het oppergesach en bewindt van de Ed. Heeren Weesm^ren^ .... voogdije off administratien als alle weescameren, vrienden ..... [die zij Testatrice secludeert] bij desen. Willende oock sij Testatrice dat soodanighe Compaignie als [zij met] de voorn. TITUS VAN RHIJN, volgens contract bij mij Notaris gepasseert den 15 December [1660, heeft opgericht] noch sal werden door de voorsz. REMBRANDT VAN RHIJN [gecontinueerd] soo lange het hem geraden dunkt..... dit alles in cas haer voorsz. dochtertie naer haer quame te overlijden, en off het gebeurde, dat hetselve voor haer Testatrice overleedt, en sij daernae sonder andere naersaet quame te sterven, soo heeft sij oock tot hare universele erffgename geinstitueerd, gestelt en verclaert de voorn. TITUS VAN RHIJN in alles wat sij als vooren eenigsins sal naerlaten.

Seyde sij Testatrice noch te willen en te [begeeren] in soo verre de goederen int een off ander geval comen op den voorsz. TITUS VAN RHIJN, [dat deselfs] vader sal trecken de vruchten en bladen tot [sijne] alimentatie sijn leven lang, geduyrende voor en in plaetse van 't gene [hij] op des kinds naerlatenschap mochte pretenderen, [sonder] dat deselve vruchten door yemandt ter [werelt] mogen werden aengesproocken, geexecuteert ofte..... voor eenighe schulden off laste van deselve, [gemaekt] ofte noch te maecken, maer dat die alleen [sullen strecken] tot sijn onderhout en alimentatie, sulcx dat hij [deselve] niet en sal mogen daertoe employeren noch..... off verbinden onder eenigh pretext. Alle tgene voorsz. is verclaerde sij Testatrice te wesen haeren laetste wille, uyt hare eigene beweginge selffs begeert en alsoo geordineert, die sij wilde [dat men] sal valideren als Testament ofte soo niet als Codicille, gifte onder de levenden, ter saecke des doots, ofte andersins, soot best bestaen kan, alwaere dat alle de toecomende nae rechte gerequireert hierin niet en waren geobserveert, oock metten gift etc. ende versocht op dato voor^t^ dit alsoo te annoteren en te leveren [instru]ment van Testamente in forma.

Dat aldus passeerde binnen deser stadt Amsterdam ter presentie van CHRISTIAEN DUSART en CONSTANTIJN EVERTS, als getuygen, en hebben beneffens de Testatrice en mij Notaris [dese acte] mede onderteekent.

(w. g.) Dit teken ┼ gesteld door
de Testatrice HENDRICKIE [STOFFELS]
CHRISTIAEN DUSART.
C. EVERTS.

---

[1]) N. LISTINGH, pak 1660/1661.

Dit testament, evenals dat van SASKIA, bewijst weder, dat REMBRANDTS naaste verwanten, die het best over den mensch konden oordeelen, nooit hebben geschroomd hem hun volle vertrouwen te schenken. Het is de laatste van allerbevoegdste zijde uitgegane weerspraak van de kwade geruchten over den meester verbreid.

Maar tevens blijkt uit dit testament niet onduidelijk, dat REMBRANDTS crediteuren hem geen oogenblik rust hadden willen laten indien hij in staat ware geweest, om hen zij 't ook voor een klein deel te vergoeden, wat zij aan hem te kort kwamen.

De testatrice is er immers op uit, om in 't licht te stellen, dat de meester geen eigen middelen had en dat hetgeen zij hem toelegde, alleen moest dienen tot voorziening in het noodzakelijkste levensonderhoud.

Nu wij kritisch de verschillende documenten, die betrekking hebben op REMBRANDTS finantieele moeielijkheden en op zijne verhouding tot zijn naaste verwanten hebben beschouwd, loopen wij niet langer gevaar den meester uit een minder gunstig oogpunt te beoordeelen. Alles wijst er thans op dat zijn verminderde welvaart het gevolg was van een samenloop van ongelukkige omstandigheden. Blijven wij deswege den toovenaar met licht en bruin beklagen, het is ons goed te erkennen dat zijn huiselijk leven gelukkig was, en er liefde woonde in het eenvoudige huis op de Rozengracht.

Reeds zagen wij dat in 't laatst van Augustus 1661 HENDRICKIE nog in leven was, en aan de waarneming harer belangen dacht.

Vóór het jaar 1664 aanbrak schijnt zij overleden te zijn. Bij REMBRANDTS dood was zij reeds ter ziele. Zij is echter tusschen de jaren 1661 en 1670 niet in de Oude-, Nieuwe- of Zuiderkerk, noch op het Leidsche- of Karthuizers-kerkhof begraven; evenmin in de Westerkerk tusschen 1664 en 1670. Vermoedelijk is zij dus vóór 1664 in de Westerkerk bijgezet. Ongelukkigerwijs zijn de begraafboeken van vóór 1664, die dit zouden kunnen uitmaken, niet meer aanwezig. In den verkoop van het graf in de Oude-kerk (27 October 1662) vinden wij misschien eene nadere aanwijzing. Er zal voorzeker eene aanleiding hebben bestaan, waarom REMBRANDT aan 't verkoopen van dat graf heeft gedacht, en 't zou niet onnatuurlijk zijn indien deze in HENDRICKIES overlijden gevonden werd.

Ongetwijfeld werd de vennootschap door TITUS en CORNELIA, toen nog onder voogdij, voortgezet en zelfs, hoezeer wellicht tegen wil en dank van TITIA's voogden, na het overlijden van TITUS. Toen REMBRANDT den laatsten adem had uitgeblazen was de vennootschap nog niet ontbonden.

Na zijn dood deden, voor zoover tot dusverre blijkt, de crediteuren geen pogingen om hun schade te dekken. Hun was zijne verhouding wellicht niet onbekend. Anders was het met FRANÇOIS VAN BIJLER, den pas benoemden voogd over TITUS nagelaten dochtertje. Hij schijnt er aan te hebben getwijfeld of REMBRANDT zonder eenige goederen natelaten overleden was. Het is de moeite waard dit optemerken, omdat daaruit duidelijk blijkt, dat 's meesters levenswijze nooit den schijn gaf van armoede. Hij

wilde zelfs tegen den wil van REMBRANDT'S achtergebleven huisgenoote, zijn dochter CORNELIA tot de inventarisatie overgaan en deed haar dit bij deurwaarders-exploit aanzeggen, waarop de voogden aanstonds antwoordden door te kennen te geven, dat het verloren moeite zoude zijn, omdat er niets of bijna niets te inventariseeren zou vallen. Maar we hebben juist gezien dat er reeds een inventaris bestond een paar dagen na 's meesters dood opgemaakt, eene schijnbare tegenstrijdigheid, die echter wordt weggenomen door er aan te herinneren, dat die geïnventariseerde inboedel, voor de helft aan TITUS en voor de andere helft aan HENDRICKIE toebehoorde, terwijl REMBRANDT er slechts het gebruik van behouden had. Na het eindigen van dit gebruik moest de boedel notarieel worden beschreven, om tusschen de minderjarige erfgenamen van de beide gerechtigden te kunnen verdeeld worden.

De acte door CORNELIA'S voogden aan VAN BIJLER beteekend luidde als volgt:

> Op huyden den 9 December 1669 hebbe ick JAN QUIRIJNSZ SPITHOFF, openbaer Notaris etc. mij met en beneffens de naerbeschreven getuygen vervoegt ten woonhuyse en bij den persoon van Sr. FRANÇOYS VAN BIJLERT, en denselven uyt den name en van wegen ABRAHAM FRANCEN (FRANSZ) en CHRISTIAEN DU SART, als voogheden over CORNELIA VAN RIJN, nagelaten dochtertje van HENDRICKJE STOFFELS, geprocreeert bij REMBRANT VAN RIJN, geinsinueert en voorgelesen tgene volgt:
>
> Alsoo gij geinsinueerde in qualite als by d'Hn. Weesmrn deser stede gestelde voogd over het nagelaten Kint van TITUS VAN RHIJN, sonder uytdruckinge van verder qualiteyt, d'Insinuanten by acte van den deurwaerder GOUT hebt doen dachvaerden, omme op Woensdagh aencomende den 11er deser in't sterfhuys van REMBRANT VAN RIJN de goederen aldaer berustende, te sien inventariseren,
>
> Soo doen d'Insinuanten in qualite voorsz U g'Insinueerde aenseggen, dat terselver sterfhuyse geen andere goederen sijn, als de welcke volgens het opgerechte Contract van Compagnie sijn raekende het naegelaten dochterken van TITUS VAN RHIJN en de voorn. nagelaten dochter van HENDRICKJE STOFFELS en in geenen deelen de voorn. REMBRANT VAN RHIJN, als alleenlijck sijne cleederen van linnen, en wollen en 't schildergereetschap, derhalven d'Insinuanten niet sullen toestaen eenige verdere Inventarisatie te laten geschieden als nopende geseyde clederen en gereetschap, protesterende in cas yets ter contrarie soude mogen geschieden van nulliteyt derselver, en voorts van alle costen, schaden en interessen daerdoor te lijden. Allen 't welck de geinsinueerde voorgelesen sijnde gaff ten antwoort: dat hij verlangde copie. [1])

Men moge over de maatregelen door REMBRANDTS verwanten, voorzeker in over-

[1]) Prot. Not. J. Q. SPITHOFF.

leg met den Notaris SPITHOFF genomen, oordeelen hoe men wil, de goede bedoeling er in valt niet te miskennen. Dit hebben zij stellig uitgewerkt, dat de meester de kwellingen van de armoede nooit heeft gekend. Rechtens moge hem niets hebben toebehoord van hetgeen hem in huis en in werkplaats omringde, de onbaatzuchtige liefde der zijnen heeft dat alles ter zijner beschikking gesteld en den zwaar beproefden kunstenaar zeker nooit doen gevoelen, hoe de verhouding eigenlijk was. Niemand zal het buitendien tegenspreken, dat REMBRANDTS bekende werkzaamheid hem recht gaf op de plaats, die men hem in het huis op de Rozengracht had ingeruimd. Waar de welwillendheid van REMBRANDTS verwanten tegen 's meesters talenten wordt in den weegschaal gelegd daar slaat de evenaar immers naar de laatste zijde over?

DE AMSTERDAMSCHE SCHUTTERS-STUKKEN IN EN BUITEN HET NIEUWE RIJKSMUSEUM.

DOOR

D. C. MEIJER Jr.

I.

VOOR bijna anderhalf jaar geleden stonden wij aan de groeve van A. D. DE VRIES AZ., den onvermoeiden kampvechter voor het ware en het schoone, den wetenschappelijken kunstvriend, wien de leugen, onder welken vorm en met welk doel ook, een gruwel was. Zijn onomkoopbare ijver stempelde hem, niet minder dan zijn stalen geheugen en zijn scherpe opmerkingsgave, tot een kunst-historicus van den eersten rang. Waar die buitengewone gaven werden aangewend met de rustelooze werkzaamheid en het taaie geduld, hem bovendien eigen, waar relatiën van allerlei aard en de invloed, die een beminnelijke persoonlijkheid onwillekeurig uitoefent, den zoon van een van Amsterdams aanzienlijkste kunstlievende familiën gemakkelijk over allerlei kleine moeielijkheden deden zegepralen, die anderen vaak den weg versperren, daar mocht men terecht van hem iets groots verwachten, op het gebied door aanleg en neiging hem tot arbeidsveld aangewezen. Maar helaas! het is hem niet gegeven geweest de vruchten van zijn arbeid te genieten. — De kunstenaar, die de ingevingen van zijn genie in een oogenblik op 't papier of op 't paneel uitstort, kan in den loop van een drie-en-dertig jarig leven genoeg hebben gedaan voor de ontwikkeling der menschheid en voor eigen onsterfelijken

roem — de geduldige geleerde, die het zich tot taak heeft gesteld bouwstoffen op te zoeken en te rangschikken, laat, als zijn levensdraad zoo vroeg wordt afgesneden, vaak geen voltooiden arbeid na, die zijn nagedachtenis eert.

En vooral was dit het geval met ADRIAAN DE VRIES, wiens buitengewone nauwgezetheid hem niet veroorloofde de resultaten van zijn studiën openbaar te maken, vóór hij de zekerheid had, dat er omtrent zijn onderwerp niets meer na te sporen of te ontdekken viel.

Onder het vele dat hij zich tot levenstaak had gesteld en dat hij niet mocht volbrengen, bekleedt eene eerste plaats: de schifting der Amsterdamsche schutters-stukken. De vurige liefde die hij zijn geboortestad toedroeg zou dien arbeid reeds voor hem een aanlokkelijke gemaakt hebben, indien niet de hooge waarde welke die stukken voor kunst en kunstgeschiedenis hebben, zijn geestdrift evenzeer had opgewekt, als de schandelijke verwaarloozing van en de hopelooze verwarring in die verzameling zijn medelijden en verontwaardiging. Met moed en lust toog hij aan den arbeid, toen de Historische Tentoonstelling van Amsterdam in 1876 de hoop gaf dat een tijdperk van algemeene waardeering van de kunstschatten van de stad zou aanbreken. De tijdelijke tentoonstelling van het Amsterdamsch Museum, als afdeeling van het Koninklijk Oudheidk. Genootschap het volgende jaar in het Oude Mannenhuis gehouden, was van die opwekking een eerste uitvloeisel. Bij het samenstellen van den Catalogus van dat Museum (een arbeid, waaraan zich voor mij de aangenaamste herinneringen van inspannend doch genoegelijk samenwerken met ADR. DE VRIES verbinden) koesterden wij nog de hoop een chronologische lijst van alle Schuttersstukken te zullen kunnen samenstellen. Met andere illusiën, waarvan het voorbericht van dien Catalogus getuigt, ging die hoop in rook op. Al ons navorschen bracht ons tot geen ander resultaat dan tot dit: dat wat wij ons voorstelden onmogelijk was, zoolang niet alle stukken bij elkander in één galerij vereenigd waren, waar men ze kon bestudeeren en vergelijken. Wij moesten het opgeven.

De Schuttersstukken, die in 't Amsterdamsch Museum waren geweest, werden inmiddels weder opgeborgen bij hun lotgenooten „in gangen, in portalen, op bovenkamers en op zolders van het Stadhuis" maar, gedurende den wanhopigen strijd over de stadsschilderijen, die ADR. DE VRIES nu aanbond tegen slendergeest en onverschilligheid, verloor hij de zaak van 't Catalogiseeren niet uit het oog, en werd daarbij op nieuw geprikkeld, door het verschijnen in 1879, van den nieuwen Catalogus onder den titel van *Historische beschrijving der Schilderijen van het Stadhuis*, door den archivaris P. SCHELTEMA, welk werkje in het oog van DE VRIES vrij wel het model was van een Catalogus zoo als hij *niet* moet zijn. Zelf iets geheel anders en beters te geven bleef natuurlijk het doel van zijn streven. Voorloopig echter bestond daartoe geen mogelijkheid.

Een nieuwe aanmoediging echter deed zich op door het vinden van het Handschrift van GERARD SCHAEP, waarin, onder meer belangrijke aanteekeningen betrekkelijk de schutterij, eene merkwaardige lijst voorkwam van de schilderijen in 1653 op de drie

Amsterdamsche doelens aanwezig. De Hr. GER. A. HEINEKEN, die de beteekenis van het Handschrift voor de Amsterdamsche historie had ingezien, had het reeds eenigen tijd in zijn bezit toen hij het aan DE VRIES vertoonde. Met dezelfde belangeloosheid waarmede hij het later aan het Stads-Archief zou afstaan, gaf hij het aan DE VRIES mede om het te bewerken. Hoogst gelukkig spoedde deze zich naar huis met zijn kostbaren schat, waarop hij zóóveel prijs stelde, dat hij de geheele lijst van 7 fo. bladzijden, vóór zij naar 't Archief verhuisde, zorgvuldig calqueerde. Met zekere jaloezie of achterhoudendheid (gevolg van bittere ervaringen met hen die den, van nature argeloozen en openhartigen, jonkman de resultaten zijner navorschingen soms wisten te ontlokken, om er zelven mede te pronken) die DE VRIES in 't laatst van zijn leven eigen was, liet hij zich over den inhoud van het manuscript en het nut, dat hij er van trekken kon, slechts uit in algemeene bewoordingen, die de verwachting hooger stemden dan de uitkomst zal kunnen bevredigen. De lijst van SCHAEP, die de nieuwsgierigheid van zoovele belangstellenden heeft opgewekt, is thans gedrukt (in 't zevende deel van *Aemstels Oudheid* door nu wijlen P. SCHELTEMA, Archivaris van Amsterdam, bij TEN BRINK en DE VRIES, 1885) en ieder kan nu oordeelen hoeveel of hoe weinig de kunstgeschiedenis bij de ontdekking van dit Handschrift heeft gewonnen. Aan opsommingen als: „Een stuck boven de Deur," — „item voor de schoorsteen" — „Ibid. noch een oud stuk" heeft men zeker niet veel! Toch bevat de lijst zóóveel aanwijzingen van jaartallen en van namen van schilders en voorgestelde personen, dat men oppervlakkig zou meenen, wanneer men de schilderijen vóór zich heeft, gemakkelijk een aan alle eischen voldoenden Catalogus te kunnen vervaardigen. Niets is echter minder waar: daar van de meeste stukken elk herkennings-teeken ontbreekt. Op enkele uitzonderingen na, zijn de gelaatstrekken der kapiteins en luitenants, die SCHAEP noemt, ons niet bewaard gebleven, en de jaartallen en monogrammen, die hij op de schilderijen vond, verdwenen. Zoo doet men bijvoorbeeld, bij het lezen van: „Cap^n. ARENT TEN GROOTENHUYS, Luyt: NANNING FLORISZ CLOECK. geschildert bij FRANS BARENTSZ, A°. 1618", de aangename ontdekking, dat er onder de Amsterdamsche schuttersstukken, een schilderij met een bepaald jaartal te vinden is, van een tot heden onbekenden meester. Maar als men dan voor een half dozijn schilderijen staat, die alle in 1618 kunnen geschilderd zijn en waarvan van geen enkel te bewijzen is, dat dit het stuk van BARENTSZ *niet* is, dan komt men tot het martelende bewustzijn, dat men toch geen voldoende gegevens heeft, om het stuk dat men zoekt te kunnen aanwijzen.

De gedachte is mij niet vreemd dat het stuiten op *deze* moeielijkheid evenzeer aanleiding is geweest, dat DE VRIES zoo lang op de openbaarmaking van zijne resultaten liet wachten, als zijne nasporingen in binnen- en buitenland, over de geschiedenis van het voornaamste Amsterdamsche Schuttersstuk: dat van REMBRANDT.

Hoe het zij, hij werd ons ontrukt, vóór dat wij iets van zijne hand over de onthullingen, door het vinden van 't handschrift van SCHAEP tot stand gebracht, hadden mogen lezen, en bij de verdeeling van zijn letterkundige nalatenschap werd door zijne bloedverwanten

aan mij de eervolle taak toebetrouwd om zijne nagelaten aanteekeningen over de Schuttersstukken tot een geheel te brengen, en voor de pers te bewerken. Die taak werd door mij met de meeste ingenomenheid aanvaard; want geen onderwerp, onder de vele, die DE VRIES bezig was te bestudeeren, kon mij meer belang inboezemen, dan dat, waarin ik zoovele uren met hem had gewerkt en waarover wij zoo dikwijls van gedachten hadden gewisseld.

De uitvoering dier taak zou echter op geheel andere wijze aan hare belangrijkheid hebben beantwoord, indien een zoo onvoorzien sterfgeval als dat van mijn diepbetreurden vriend, er niet uit den aard der zaak de noodige voorbereiding ten eenenmale aan had doen ontbreken. Ware DE VRIES een grijsaard geweest op den rand des grafs, ik zou hem niet alléén hebben laten werken, zonder mij op de hoogte te houden; maar ook hij zou allicht allerlei opmerkingen hebben ten papiere gebracht, die hij thans alleen in zijn hoofd bewaarde en die met hem ten grave zijn gedaald. Want hoewel DE VRIES bekend stond om de vele aanteekeningen die hij maakte, had hij dit toch met ieder ander gemeen, dat hij alleen opschreef wat hij gevaar kon loopen te vergeten, en niet ieder oogenblik weder kon gaan zien. Vandaar zal menigeen allicht in deze bladzijden dit en dat vergeefs zoeken, wat hij meende dat DE VRIES wist — en wat ik ook volstrekt niet beweer dat hij niet geweten heeft, maar wat ik niet kan geven, omdat hij het mij bij zijn leven niet heeft medegedeeld, en ik het na zijn dood niet heb gevonden, ondanks de nauwgegezetheid, waarmede de Heeren DE ROEVER en GEBHARD mij elk stukske papier deden toekomen, dat op het onderwerp betrekking kon hebben.

Ondanks de teleurstellingen, die alzoo mijn deel werden, en waarin ik thans mijn lezers moet doen deelen, is er genoeg overgebleven dat groot belang zal inboezemen aan alle vrienden der Hollandsche schilderkunst, en dat waardig is om, in het Tijdschrift dat de overledene heeft opgericht, het grootsche feit te vieren, dat hij niet heeft mogen beleven: de opening van het groote Museum, bestemd om der vaderlandsche kunst een waardige herberg aan te bieden.

In dit Museum is, terwijl ik deze regelen schrijf, voorloopig nog maar een deel aanwezig der kunstschatten, waarvoor de aandacht mijner lezers word gevraagd. Ik zal daarom de vrijheid nemen om vooreerst alleen de stukken te behandelen, die men de eer der overbrenging naar het nieuwe Museum heeft waardig gekeurd, en wel in dit eerste artikel die welke in de eerezalen gehangen zijn. Ik hoop dat, wanneer ik over de andere zal schrijven, de gelegenheid aan ieder zal aangeboden zijn om *allen* te zien.

De schutters-stukken die reeds vroeger in het Trippenhuis openbaar tentoongesteld waren: dat van REMBRANDT, de Schuttersmaaltijd van V. D. HELST en het zoogenaamdt Schuttersvreugdefeest van FLINCK, tot later bewarende, keer ik allereerst tot de lijst van SCHAEP terug om de aandacht te vestigen op een naam, die daarin dikwijls worde genoemd en die, tot nog toe weinig bekend, al prijkt hij niet in gulden letteren op de muren van het Museum, bestemd is om door de hoedanigheid zijner werken juist in dat Museum een Europeesche vermaardheid te verkrijgen — de naam van:

CLAES ELIAS.

't Was of DE VRIES er een voorgevoel van had, dat hij, zij 't ook eerst na zijn dood, eenmaal dien voortreffelijken kunstenaar de eereplaats zou verzekeren, die hem toekomt, want hij heeft zich steeds de meeste moeite gegeven om iets van hem te ontdekken. Zijn aandacht werd het eerst op hem gevestigd, door zijn vroeger half verbrande en daarna zeer overschilderde anatomische les van FONTEYN, in de verzameling der stukken van het Chirurgijnsgild [1]), en door de letters N. E. P. die hij op een, aan SANTVOORT toegeschreven, regentenstuk uit het Spinhuis vond, dat wij, met het overschoone regentessenstuk van SANTVOORT [2]), van de Historische Tentoonstelling in het Amsterdamsch Museum van 1877 hadden mogen behouden. Uit N. E. P. (welke letters DE VRIES ook aantrof op een portret van TULP in de verzameling van den Heer SIX) liet zich gemakkelijk „NICOLAAS ELIAS PINXIT" lezen; maar of DE VRIES thans, nu wij ELIAS beter kunnen leeren kennen, het regentenstuk nóg aan hem zou toeschrijven, is iets wat ik niet zou durven beslissen, zoolang het nog niet weder voor den dag is gekomen, maar in zijn gevangenis op 't Werkhuis vertoeven blijft.

Er moest echter ook nog een ELIAS onder de Schuttersstukken zijn; immers zijn naam stond als schilder van No. 83 (thans No. 129) vermeld in de *Aanwijzing* der stadsschilderijen van SCHELTEMA, (1864). En, wat meer zeide, ook de *Historische Beschrijving van de Schilderijen van het Stadhuis* door JAN V. DIJK (1758), op welks boekske wij nog meermalen zullen moeten terugkomen, vermeldde onder No. 103, op blz. 138 een stuk van „N. ELIAS" „geschildert 1639." Op dit stuk waren volgens V. DIJK, de namen der voorgestelde personen vermeld, „op een Briefje als tussen de Lyst en 't Schildery ingestoken". V. DIJK deelde zelfs die namen mede: „D. E. CAPITEIN DIRK TYENBURG, PIETER ADRIAANSEN RAAP, Lieutenant . . . ." enz. Maar een stuk met een dergelijk briefje was onder de gansche verzameling ten stadhuize niet te vinden. En wat de schilderij No. 83 betrof, waarbij de Stads-Archivaris den naam van ELIAS had laten drukken — hoe donker het ook was in den „gang bij het kadaster", waar dit stuk geborgen was [3]), een enkele blik was voldoende om te zien dat dit geen schilderij was van het jaar 1639. Hoe was de heer SCHELTEMA er dan toe gekomen het voor 't door VAN DIJK vermelde stuk van ELIAS te houden? Langs den weg eener zeer eenvoudige methode. V. DIJK deelt namelijk bij de meeste stukken het aantal mede der voorgestelde personen. Zoo hier: 23. Men telle dus maar het cijfer der schutters en men is gereed. De heer SCHELTEMA zocht onder de „vijftien stuks oude schilderijen, waarvan een gemaakt 1588 en een dito 1623", die in de oude „*Beschrijving der Schilderijen*", in 1841 ter Stads-Drukkerij verschenen, gemakshalve zoo te zamen waren beschreven, het stuk uit waarop 23 personen stonden en catalogiseerde dit als de N. ELIAS. *C'est simple comme mentir*! Wie A. D. DE VRIES gekend

[1]) TILANUS *Beschrijving der schilderijen van 't Chirurgijnsgild* No. 3.

[2]) Zie mijn *Wandelingen door de zalen der Hist Tent.* Amst. 1876 blz. 88.

[3]) Later werd, bij een verbouwing van 't Stadhuis, dit stuk (waarop bij de nieuwe nummering in rood het cijfer 129 geplaatst is tijdelijk geborgen in de Academie van beeldende kunsten waar het tot heden gebleven is.

hebben kunnen nagaan hoe hij hierover uitvoer, en gloeiende van verontwaardiging was de brief, waarin hij den armen SCHELTEMA sommeerde om de ware ELIAS te voorschijn te brengen, die er toch geweest was. Maar de Hr. SCHELTEMA wist nu eenmaal niet waar hij was en kon dus geen andere voldoening geven dan, in den tweeden druk van zijn *Aanwijzing* (in 1879 onder den titel van *Hist. Beschrijving* verschenen) den naam van ELIAS bij de schilderij 83 (toen 129 geworden) weg te laten.

Gelukkig hadden wij een betere aanwijzing. De luitenant PIETER RAEP — de tresorier, die „uit medelijden hier" het Raepen hofje bouwde — was een populaire figuur gebleven onder de hofjeslievende Amsterdammers, en had het hieraan, misschien meer dan aan andere groote verdiensten te danken, dat zijn portret in de vorige eeuw door HOUBRAKEN in 't koper werd gebracht, en wel naar het Schuttersstuk waarop hij voorkomt. Op HOUBRAKENS gravure leest men: N. ELIAS PINXIT. Men vindt dit portret terug op het stuk No. 122 (vroeger 41), tot voor kort geleden hangende op 't Bureau van den Hoofdcommies van financiën ten Stadhuize. HOUBRAKEN vermeldt ook nog dat het stuk, waarnaar hij de gravure gaf, op het (toenmalig) stadhuis hing bij „Schepenen extraordinaris," hetwelk sluit met VAN DIJKS opgave. Er is dus geen twijfel aan dat de schilderij, waarop RAEP voorkomt, de ELIAS is, die VAN DIJK vermeldt, hoewel er nu (en dit is de reden dat het zooveel jaren onbekend bleef) geen 23, maar nog slechts een twaalftal beelden op staan. Dit behoeft niemand te verwonderen; het is niet het eenige der Amsterdamsche Schuttersstukken dat verminkt is. Een gedeelte van de schilderij had waarschijnlijk zooveel geleden dat men het afgesneden heeft, en ongelukkig was het juist dat gedeelte, waarop het briefje voorkwam, dat de namen der personen (en waarschijnlijk ook de handteekening van ELIAS) bevatte. Bij SCHAEP staat het aldus beschreven (Cloveniers-doelen No. 9) „In 't voorhuys" (boven de trap) „DIRCK THEULING Capn: en ADRIAEN PIETERSZ. RAEP. Lút.: gedaen A° 1639 bij CLAES ELIAS." Jaartal en schildersnaam komen dus overeen met wat in den tijd van VAN DIJK en HOUBRAKEN nog op 't schilderij te zien was. Met den voornaam van RAEP begaat SCHAEP echter eene vergissing, die ons leert dat ook zijn manuscript met omzichtigheid moet gebruikt worden; want dat hij en niet VAN DIJK zich vergist, getuigt de lijst van schutter-officieren, die SCHAEP op een andere plaats geeft, en waaruit blijkt dat PIETER ADRZ. RAEP, en niet zijn vader ADRIAEN PIETERZ., luitenant was, en wel in Wijk 20 (later werd hij in die wijk zelfs kapitein), eerst onder kapitein PIETER BAS, sints 1632 onder kapitein DIRCK THEULINCX. Met laatstgenoemden naam beging omgekeerd VAN DIJK eene vergissing; want hij las voor THEULINCX, TYENBURG en WAGENAAR schreef hem na.

De andere stukken, die SCHAEP vermeldt als werk van CLAES ELIAS zijn:

(Voetboogsdoelen No. 2) Captn. JACOB ROGH en ANT. DE LANGE, luitenant, Ao. 1645.

(Id. „ 12) Captn. MATHIJS WILLEMS RAEPHORST en Luit. HENDRIC LOURISZ. Ao.....

(Id. „ 13) Cap. JACOB BACKER en JACOB ROGH, luitenant, Ao. 16..

Laatstgemeld stuk is dikwijls door DE VRIES bewonderd, maar zonder te weten dat het van ELIAS was. Dit stuk is namelijk de prachtig geschilderde maaltijd (oud nummer 64, nieuw nummer 75) die, uit de kamer van den Hoofdcommies voor publieke werken, naar het nieuwe Museum is overgebracht en thans terecht een plaats in „'t heilige der heiligen", in de Rembrandtzaal, gekregen heeft (links boven de THOMAS DE KEYSER). Toen dit schilderij in 1877 in 't Amsterdamsch Museum aanwezig was, (No. 235) werden wij aangenaam verrast door in den hoofdpersoon, met het servet in de hand, het portret terug te vinden van Burgemeester BACKER, dat door zijn afstammeling, Jhr. Mr. C. H. BACKER, op de Hist. Tentoonstelling van 1876 was geëxposeerd (No. 331)[1]). Wij konden dus aan dit stuk den naam geven van de maaltijd van BACKER, maar kenden nog geen schilder. De mededeeling van SCHAEP stelt dezen thans buiten twijfel vast, want een ander schuttersstuk, waarbij hij BACKERS naam opgeeft, staat er op zijn lijst niet. Het jaartal is nu ook bij benadering vast te stellen. BACKER kreeg in 1627 ROCH tot luitenant (in Wijk 9) en zij bleven bijeen, stellig tot 1630[2]), hoogstwaarschijnlijk tot Feb. 1632, toen BACKER burgemeester werd en dus volgens 't gebruik zijn waardigheid als schutter-officier nederlegde[3]). ROCH volgde hem als kapitein op, en 't is niet onwaarschijnlijk, dat op dit doek een afscheidsmaal vereeuwigd is, dat de kapitein aan zijn voornaamste schutters, in den Voetboogsdoelen, waaronder wijk 9 behoorde, aanbood. In elk geval is de schilderij niet ouder dan 1627 en niet of weinig jonger dan 1632.

In de *Hist. Beschrijving* van SCHELTEMA staat zij op naam van PAULUS MOREELSE. De reden hiervan is dat SCHELTEMA het hield voor het stuk met 24 schutters, dat met het eerst beschrevene, bij Schepenen extra-ordinaris hing, en waarvan V. DIJK zegt, dat hij er naam, jaartal noch merk op gevonden had, maar dat het naar zijn gedachte van PAULUS MOREELSE was. VAN DIJK schreef namelijk nog al veel wat hij niet thuis wist te brengen, en wat hij mooi vond, als het uit het eerste derde deel der 17e eeuw kon zijn, aan MOREELSE toe; maar uit hetgeen hij er bij voegt blijkt dat hij toch met den tijd, waarin 't geschilderd zou zijn, niet recht weg wist. WAGENAAR, die anders VAN DIJK trouw naschrijft, was voorzichtiger en zegt (*Amsterdam* II blz. 21): „Men weet niet door wie het geschilderd is." Dat overigens SCHELTEMA in zijn No. 75, onzen maaltijd, de schilderij bij Schepenen extra-ordinaris, de No. 104 van V. DIJK zag, is waarschijnlijk juist.

Ik verzoek thans de aandacht te vestigen op den luitenant JACOB ROCH, die naast den kapitein aan den welvoorzienen disch zit. Want, nadat hij, zelf kapitein geworden, achtereenvolgens EGBERT BOOM, DIRK DE GRAEFF en ROELOF BICKER tot luitenant had gehad, kreeg hij als zoodanig naast zich den wijnkooper ANTHONY DE LANGE, den

---

1) Er zijn meer voorbeelden dat copien van portretten uit schuttersstukken werden gemaakt, om in huis op te hangen. Bij den Heer HOOFT VAN VREELAND is nog een portret van burgemeester BOOM, dat een verkleinde copie is van diens portret op 't Schuttersstuk No. 125 (nieuwe Museum, eerezaal, links).

2) De namen der schutterofficieren in 't jaar 1631 ontbreken.

3) Hij bleef Burgemeester tot 1635 en stierf op bijna een en zeventigjarigen leeftijd in 1643, ongehuwd.

schoonzoon van den grijzen burgemeester HARMEN GIJSBERTSZ VAN DE POLL, dien VONDEL zijn prachtigen lierzang op de inwijding der Doorluchtige School toezong. Met dezen nieuwen luitenant liet ROCH zich andermaal door ELIAS portretteeren en wel, zoo als SCHAEP vermeldt, in het jaar 1645. Om het meesterstuk, waaraan toen het aanzijn werd gegeven, terug te vinden moeten wij ons dus de figuur van JACOB ROCH goed in 't geheugen prenten, hetwelk dank zijn korte ineengedrongen gestalte en zijne niet alledaagsche physionomie niet moeielijk is.

Wij moeten daarom terug treden in het tweede compartiment van de eerezaal, waar wij hem, ietwat vergrijsd, tusschen zijn schutters zien doorloopen, op het voortreffelijk geschilderde No. 7 (oud No. 23). Het hing vroeger in de duisternis op de Besogne-kamer ter Stadhuize en de naam van den maker was verloren gegaan. Dat wij er dien van ELIAS op mogen plaatsen, is niet alleen te danken aan 't herkennen van onzen vriend ROCH. Er is nog een reden, waarom ik dit stuk bepaald aan ELIAS kan toeschrijven. De schutters waren namelijk ingedeeld naar de wijken, waarin zij woonachtig waren, en als een bepaald gebouw op een schutterstuk zichtbaar is, zoo als hier de Oudekerkstoren, dan mag men wel aannemen, dat men het vendel voor zich heeft van de wijk omtrent dat gebouw gelegen. En wanneer nu dat vendel een schilder van rang in zijn gelederen had, ligt het voor de hand dat het portretteeren van de compagnie aan *hem* werd opgedragen. De woonplaats van den schilder is dus bij de schutters-stukken gansch niet onverschillig voor 't bepalen van den maker. Welnu: „ELYAS de schilder" woonde op de „frouweelen burgwal" (in de 17e eeuw werd de geheele Oostzijde van de O. Z. Voorburgwal zoo genoemd) toen in 1636 een kind van hem begraven werd in de Oude Kerk, waar hij ook 27 Dec. 1626 een zoontje had laten doopen (de naam van de moeder was LIEVIJNTJE BOUWENS). Hij woonde reeds bij de Oude Kerk toen hij in 1625 eenige aankoopen deed in den boedel van CORNELIS VAN DER VOORT, en toen hij 24 Maart 1621 op 30-jarigen leeftijd in ondertrouw trad. Het huis stond op den hoek van de Minnebroers-, (thans Oudekennis)steeg. Later heeft ELIAS een huis bezeten op de Breestraat over de St. Antonysluis. Dit huis was met een gemeene muur belend (aan de Zuid-Oostzijde) aan het huis van REMBRANDT (Register kwijtscheldingen A A 195^{v} 8 Jan. 1653).

Mr. N. DE ROEVER, die mij al deze mededeelingen gaf uit aanteekeningen op 't Archief, vond daar ook den naam van den vader van onzen schilder namelijk ELIAS CLAESZ PIECKENOY, van Antwerpen, wapensnijder, die in 1586 te Amsterdam ondertrouwde met HEYLTJE 'S JONGE. Een andere zoon van dezen Antwerpenaar: ELIAS ELIASZ., goudsmid, heeft den toenaam van PIECKENOY behouden, zooals blijkt uit zijn huwelijksvoorwaarde met WILLEMTJE JANS, (1622) waarbij zijn broeder, de schilder, en zijn vader als getuigen assisteerden. In 1646 was NIC. ELIAS, de schilder, nog in leven, blijkens een acte die DE VRIES daarvan vond, doch in 1656 was LEVINE BOUWENS weduwe.

De schutterswijk van ELIAS was de negende, die van het Damrak tot de Geldersche

kade en van de Heintjehoeksteeg tot het Oudekerks-Kerkhof liep. ROCH woonde nog in 1650, op de Geldersche Kade bij de Stormsteeg [1]).

Een ander stuk dat door opvatting en schildermanier onmiskenbaar van dezelfde hand is, en waarop de Jan Roodenpoortstoren de rol vervult van de Oudekerkstoren op het laatst beschrevene, is nog niet op 't Museum, maar hangt in de Raadzaal op 't Stadhuis, aan 't hooger einde met het nummer 4 (oud 33). Ik aarzel niet om dit ook aan ELIAS toe te schrijven, en welke compagnie het voorstelt leert ons de Jan Roodenpoortstoren, die tot klokketoren diende aan Wijk 4.

Dáár was, sints 1628, JAN CLAESZ. VLOOSWIJCK Kapitein tot minstens 1647, en GERRIT HUDDE luitenant, tot minstens 1636. In het best mogelijke gezelschap (vlak naast de „Nachtwacht") hing, in de groote zaal van den Kloveniersdoelen, het stuk waarin zij zich lieten uitschilderen, met den vaandrig, de beide sergeants en dertien schutters. VLOOSWIJCKS portret kwam op die zaal nog eens voor, namelijk in het door GOVERT FLINCK geschilderde Schoorsteenstuk, dat de portretten der vier Overlieden geeft. Dit stuk (No. 31, oud 18) hangt thans in 't derde compartiment van de eerezaal rechts, waar men allicht den kapitein van het stuk met den Jan Roodenpoortstoren zal herkennen, terwijl men vergeefs onder de vier Heeren zou zoeken naar den kapitein, die zittende is voorgesteld op het andere groote stuk in de Raadzaal (No. 8, vroeger 34). Toch vinden wij in den Catalogus van 't Stadhuis (de *Historische Beschrijving* van D^r. SCHELTEMA) die No. 8 beschreven als de Compagnie van VLOOSWIJCK, en de No. 4 als die van CORN. DE GRAEFF, door ADR. BACKER. Gelukkig echter zijn de fijn besneden trekken van CORN. DE GRAEFF, door HOUBRAKENS gravure, naar het in de familie bewaard gebleven portret [2]), en door het marmer-medaillon van QUELLYN, in de verzameling van het Oudheidkundig Genootschap [3]), genoeg bekend om hem spoedig door ieder te doen herkennen in den zittenden kapitein op No. 8, waarop dan ook het jaartal 1642 te lezen staat, dat SCHAEP als dat van de Compagnie van de GRAEFF opgeeft. Dat dit stuk, waarop wij later terugkomen, in de *Beschrijving* van SCHELTEMA voor de Compagnie van VLOOSWIJCK doorgaat, is gegrond op een naambord, dat er vroeger onder geplaatst was, evenals een dergelijk onder het andere stuk van de Raadzaal hing. Losse naamborden zijn echter lastige artikelen in schoonmaak- en verhuistijd, waarin allicht de hoofdrol wordt gespeeld door lieden, die het tamelijk onverschillig is, of de voorgestelde schutters tot de compagnie van DE GRAEFF of tot die van VLOOSWIJCK behoord hebben. Ik voor mij houd mij ten minste liever aan de authentieke portretten, dan aan de overlevering der thans niet meer aanwezige naamborden en wil verder het oordeel der kunstkenners afwachten, welk der beide stukken in de raadzaal aan ELIAS toe te schrijven is en welk aan BACKER.

---

1) Voor de kennis van de verdeeling der stad in 54 (Ao. 1650) later (Ao. 1672) 60 wijken zijn voldoende gegevens. Van de oudere verdeeling in 20 wijken, die van 1622 tot 1650 van kracht was, heb ik in het Handschrift van SCHAEP een gedrukt lijstje van 1647 ingeplakt gevonden en dit met het cohier van de 200^e penning van 1631 gecontroleerd. Officieele opgave aangaande deze indeeling heb ik op 't Archief niet kunnen vinden.

2) Thans, als ik mij niet bedrieg, bij den Heer DE GRAEFF v. POLSBROEK te 's Hage.

3) Dit medaillon is thans ook in 't nieuwe Museum aanwezig op de bovenzaal, die aan de Rembrandtzaal grenst, naast de deur van het kleine kamertje.

De omstandigheid dat het naambord van het stuk van DE GRAEFF 23 namen telt, terwijl het naambord VLOOSWIJCK er maar 18 heeft, is een bewijs te meer dat de No. 8, waarop veel meer figuren staan dan op No. 4, de compagnie van DE GRAEFF voorstelt. Reeds tijdens het opmaken der *Beschrijving* van 1841 waren de naamborden verwisseld, want men leest daar: „Een kapitaal schuttersstuk met 22 beelden onder kapitein CORNELIS DE GRAEFF door ADRIAEN BACKER. Een dito dito met 27 Beelden onder kapitein JAN VLOOSWIJK mede (sic!!) door JACOB BAKKER". SCHELTEMA heeft, toen hij dit naschreef, van de 22 beelden 23 gemaakt, omdat het anders in het geheel niet uitkwam. Men kan natuurlijk alle figuren, waarvan men ook maar een arm of een voet ziet, medetellen, maar 23 *portretten*, zooals het naambord eischt, staan wel op de No. 8, maar niet op de No. 4.

De toeschrijvingen van alle deze stukken aan leden der familie BACKER vindt zijn oorsprong in het boekske van VAN DIJK. Het is opmerkelijk dat VAN DIJK de beide stukken van ROCH en VLOOSWIJCK ook aan een en denzelfden maker toeschrijft, hoewel niet aan ELIAS, maar aan JACOB BACKER. Op het laatste stuk kan hij stellig den naam niet gelezen hebben, daar die reeds ten tijde van SCHAEP niet meer leesbaar was, en het eerste wordt door SCHAEP met zekerheid aan ELIAS toegeschreven. Jaartallen noemt VAN DIJK niet. De Compagnie van DE GRAEFF schrijft hij aan ADR. BACKER toe [1]) en stemt hierin overeen met SCHAEP. Althans tot op zekere hoogte. Doch dit is thans niet aan de orde.

Hiermede hebben wij echter nog niet het stuk gevonden dat SCHAEP ons ook als een stuk van ELIAS bekend maakt: het vendel van RAEPHORST, waarvan hij geen jaartal aangeeft, maar dat, blijkens de namen der officieren in deze wijk (de vijfde), moet geschilderd zijn tusschen 1625 en 1638 [2]). Wij houden, wanneer wij de van ouds bekende en de nu gevonden stukken uitmonsteren, er niet veel meer over die uit dezen tijd kunnen zijn en aan ELIAS zouden kunnen worden toegeschreven, en op geen van die allen kan ik met zekerheid het portret van HENDRIK LOURISZ., den boekverkooper van 't Water, aanwijzen, die op 't Schilderij in de Raadzaal, met zijn calotje op 't hoofd, naast CORNELIS DE GRAEFF zit, en die op 't gezochte stuk als luitenant RAEPHORST moet bijstaan.

De N°. 70 komt zeer in aanmerking doch, daar dit wel de jongste van alle onbekenden is, meen ik hierin het stuk van BACKER te moeten zien, dat, volgens de lijst van SCHAEP (Klov. Doelen N°. 14) van A°. 1638 moet zijn, want de ELIAS die wij zoeken kan van 1638, maar kan ook van 1625 zijn. Ook was de laatste een schoorsteenstuk, en daarvoor is de N°. 70 wel wat groot. Beter komt daarvoor met de maat uit, het deerlijk verwaarloosde stuk N°. 130, thans nog op de schrijf-kamers hangende. Hierop ziet men ook een gebouw afgebeeld, iets wat, zooals wij gezien hebben, ook op andere stukken van ELIAS voor-

1) In geen geval dezelfde als de bekende schilder van Regentenstukken uit de tweede helft der zeventiende eeuw.

2) In het eerstgenoemde jaar is RAEPHORST kapitein geworden en in 't laatste is hij overleden. Hij was schoonzoon van den Schutterij-Kolonel en burgemeester GERRIT JACOB WITSZ. Zijn eenige dochter MARGARETHA (bij AAGJE GERRITS WITSEN) huwde in tweeden echt den admiraal CORNELIS TROMP. (Haar eerste man was JAN VAN HELMONT, die in 1657 schepen werd.)

komt. Maar dit gebouw, hetzij het de Noorderkerk of een der poorten moet voorstellen, 'twelk niet duidelijk meer is, is niet toepasselijk op de wijk van RAEPHORST, die langs den IJkant, van de Nieuwenbrug tot de Haarlemmersluis, liep.

De bij-een behoorende stukken, die vroeger op de kamer van den Commissaris des Konings hingen en waarvan thans het eene (N°. 127) op 't Museum is gearriveerd (in de kleine zaal N°. 226) en het andere aan Prof. WIJNVELD ter restauratie is toevertrouwd, zijn van 1623 en dus te oud. Hetzelfde is het geval met de N°. 77. Dit stuk bevindt zich in de eerezaal (vierde compartiment links). In de *Histor. Beschr.* wordt het aan MOREELSE toegeschreven, omdat er 21 beelden op staan, hetwelk het cijfer is van de N°. 116 van V. DIJK. Deze geeft hiervan het jaartal 1603 op. Indien dit juist is zouden wij hier een tweede portret van den tresorier RAEP hebben (Lijst van SCHAEP, Handboogsdoelen N°. 19). Er zijn verscheidene prachtige koppen op dit stuk, maar andere dunken mij voor MOREELSE wel wat zwak. Hoe het zij, van ELIAS is dit stuk (waaromtrent het mij spijt geen zekerheid van herkomst te kunnen geven) stellig niet, en ik houd ten slotte niets anders voor hem over, dan de thans nog op 't archief hangende N°. 132 (oud N°. 95) met de, geen enkele aanwijzing gevenden, naam JAN CUYPER op een blad papier, dat een der schutters in de hand houdt. Maar ook op dit stuk zoek ik te vergeefs naar HENDRIK LOURISZ, en het rijnwijnglas, waaruit de schutters elkander toedrinken, staat op een andere bekerschroef, dan die volgens de schilderij N°. 75 op den Voetboogdoelen in gebruik was. Ook schijnt mij het costuum eer van vóór 1625, dan van ná dat jaar te zijn.

Het is ook mogelijk dat het schuttersstuk van RAEPHORST niet meer aanwezig is. VAN DIJK beschrijft (N°. 114, blz. 143) vrij uitvoerig een stuk, dat in zijn tijd op 't toenmalige Stadhuis hing „boven den ingang na de kamer van de Diemermeer" en waarop niet minder dan vijf en dertig schutters afgebeeld waren, zoodat, indien de beelden levensgroot waren, het een stuk van geweldige afmetingen moet geweest zijn. Dit stuk is spoorloos verdwenen. Er is geen enkel meer met een zoo groot aantal personen. Het was volgens VAN DIJK geschilderd door „ALION." Die naam verschilt niet veel met ELIAS. Mogelijk is dit het vendel van RAEPHORST geweest.

Thans neem ik afscheid van ELIAS met de opmerking, dat ik mij voor niets hetgeen ik aangaande zijne stukken heb gezegd, achter de verantwoordelijkheid van wijlen A. D. DE VRIES wil verschuilen. Ik twijfel geen oogenblik of hij zou bij voortgezette studie en vergelijking tot dezelfde resultaten zijn gekomen als ik, maar uit zijn aanteekeningen is mij niets daarvan gebleken.

Hoe kwam V. DIJK aan zijn ALION? Waarschijnlijk door te denken aan den door hem op een andere plaats genoemde A. LION, die mij aanleiding geeft om de aandacht in te roepen voor een tweeden weinig bekenden Amsterdamschen schilder:

JACOB LYON.

Alles wat de kunstgeschiedenis van dezen schilder wist te zeggen berustte op de twee stukken ten Stadhuize, die op naam van A. LION staan, N. 70 (voorheen 36) en N. 71 (voorheen N. 37), en daar op het eerste (thans in het vierde kabinet van de Eerezaal van 't Museum, rechts) geen naam staat, en op het laatste (thans in 't tweede kabinet aan dezelfde zijde) zeer duidelijk geschilderd is: A. LONT, terwijl beide stukken onmogelijk van dezelfde hand kunnen zijn, ben ik wel eens niet vreemd geweest aan het denkbeeld dat er nooit een kunstenaar van dien naam had bestaan, en alles berustte op een dwaling van v. DIJK. Later meende ik een spoor van LYON ontdekt te hebben in een merkwaardige lijst van schilders, die voorkomt in het zakboekje van den Amsterdamschen stads-docter JAN SYSMUS, hetwelk in de bibliotheek VAN DER WILLIGE was en dat de Hr. PAPPELENDAM later zoo vriendelijk was mij ter inzage te geven. In dat handschrift komt namelijk voor: "FRANCOIS STELLAERD VAN LION, dog Hollander, conterfeiter in Landschappen etc., vixit 1604." Misschien was dit de vader van JACOB LYON. De lijst van SCHAEP overtuigt ons dat de laatste werkelijk bestaan heeft en de kennis van zijn voornaam dank ik aan de welwillendheid van den Hr. ABR. BREDIUS, die mij een paar aanteekeningen mededeelde, waaruit blijkt dat in 1641 te Amsterdam een schilder leefde "out omtrent 54 jaren", die zijn naam zoo teekende en die gehuwd was met MAGDALENA VAN EBELEN. Ook de Hr. DE ROEVER vond den naam van JACOB LION, schilder, een paar maal in 't Archief van de Weeskamer (1621 als woonachtig in de Wolvestraat, 1625 in de Reestraat [1]).

Dat hij een schuttersstuk gemaakt heeft voor den Voetboogsdoelen blijkt uit de lijst van SCHAEP (N. 11), als mede dat Capitein JACOB PIETERSZ. HOOGHKAMER [2]) en Luitenant PIETER JACOBZ. VAN RHIJN, alzoo (gelijk mij van elders is gebleken) officieren van Wijk 10.

De vraag welk stuk het bedoelde is, is niet moeielijk te beantwoorden, daar het door v. DIJK uitvoerig wordt beschreven (blz. 25): "geschildert van A. LION 1628 met negentien schutters, dit is reets van een geheel andere Schildertrant" (als het vooraf beschrevene van CORN. KETEL) „verre van de vorige onderscheiden, men kan alhier Capitein, „Luitenant, Vaandrich en Adelborsten, van de gemeene onderschyden, staande allen tot „de knieje toe in de volle Wapenrusting, met de hoeden op 't hooft maar geene naam „bekent, het is zeer uitvoerig Geschildert, de inlegging de yzere Harnasse, als met Zilver „ingelegde lofwerken, en derzelver arseringen is hier zo net en zuiver aangetoont dat „men zich verwonderen moet, hoe een Man, die een zo vlugtig Penceel gevoert heeft, „het gedult heeft kunnen hebbe om de Arseringen in die als ingegraveerde schaduwing

[1]) Misschien vinden wij onzen schilder ook terug in JACOBUS LION die met zijn vrouw SARA PIETERS 8 Feb. 1643 een kind liet doopen, dat den naam van AERJAEN ontving, en 4 Dec. 1644 een dochtertje, geheeten GERBRECHIE. Bij de eerste stond SUSANNA LIONS als getuige.

[2]) Hij werd in 1618, bij de verandering van de vroedschap door Prins Maurits, Schepen en Raad. De naam zijner amilie leeft nog in den naam van een gang op de Oudezijds Achterburgwal voor de Stoofbrug, waar het jaartal 1632 boven de poort staat.

„zo net uit te voeren; een loop van een Snaphaan is met geel koper lofwerk, en Parle-„moere plaatjes, zo verwonderlijk natuurlijk Geschilderd dat het de Natuur evenaart, dit „Stuk is ook in de houding, veel krijgskundiger geordineert dan een van de vorige. „In het verschiet ziet men 't Schilderij N°. 3 als aan de muur opgehangen."

Dit No. 3 is de schilderij van DIRK BARENDTSZ, met de spreuk *„In vino veritas."* Het is alzoo buiten kwestie dat V. DIJK hier de schilderij beschrijft bij de stad genummerd 71, en daar blijkbaar in zijn tijd teekening en jaartal er nog op te zien waren, is dit het stuk door SCHAEP bedoeld. Het bordje waarop wij nu lezen: A. LONT 1620, is dus bepaald foutief overschilderd. Het laatste cijfer van 't jaartal zal onduidelijk geweest zijn, zoomede de voornaam. LYON teekende met een korte J met een dwarsstreepje er door; als hij dit op zijn schilderijen ook deed en de J. aan de L. koppelde kon dit licht voor A.L. worden aangezien. Wat het jaartal betreft, in 1620 was HOOGHKAMER nog geen kapitein en, daar op den Voetboogsdoelen de namen der schilders van de stukken uit dien tijd alle aan SCHAEP bekend waren, kan dáár geen tweede stuk van LYON zijn geweest, terwijl de oude schilderij aan de muur bewijst, dat het ook niet van een anderen Doelen kan zijn.

Maar ook de vraag of dáár nog een tweede schuttersstuk van LYON was, dat bewaard gebleven is, durf ik veilig ontkennend te beantwoorden. Zijn schildermanier zoo uitvoerig, zoo vlak en zoo koel vindt men nergens terug, in 't minst ook niet op het stuk, dat in de *Beschrijving* van 1879 mede op naam van A. LION is gebracht; de No. 70 (thans in het achterste compartiment van de rechterzijde van de Eerezaal). De oudere *Beschrijving* van 1841 voegt aan de toeschrijving zelfs nog een jaartal (1628) toe (en geeft ditzelfde jaartal aan het stuk van de Compagnie van HOOGHKAMER, zoodat dit toen nog niet met het jaartal 1620 prijkte). Wanneer wij voor 1628 mogen lezen 1638, dan is de schilderij No. 70, die ten onrechte op LIONS naam is gebracht, waarschijnlijk van BACKER en stelt de Compagnie van Schepen (HENDR. DIRKSZ) SPIEGEL voor (Lijst van SCHAEP, Kloveniersdoelen No. 14.) Is 1628 echter juist, dan zou het de Compagnie van RAEPHORST door ELIAS zijn. Maar ik hecht aan de mededeelingen van de *Beschrijving* van 1841 zeer weinig.

LASTMAN EN VAN NIEULANDT.

Zie hier twee schildersnamen, die men in den catalogus van 't nieuwe Museum alsnog vergeefs zoekt, daar noch in het Trippenhuis, noch in het Museum v. d. Hoop werken van hen aanwezig waren. Zullen die namen thans in 't nieuwe Museum prijken, sints de lijst van SCHAEP ons heeft geleerd dat het schuttersstuk, dat den tocht van Capitein BOOM en zijne gezellen naar Zwol herinnert (de No. 125 van de nieuwe nummering, thans in de Eerezaal van 't Museum, vierde compartiment ter linkerzijde) is „begonnen door LASMAN en vermits sijn doot voorts afgeschildert door NULANT"? Reeds HOFDIJK deelde dit mede in zijn *Geschiedenis der Schutterij* (1874), waarvoor hij ook het

handschrift van SCHAEP heeft geraadpleegd, doch zonder er veel uit mede te deelen, hetwelk dan ook in het kader van zijn werk minder noodig was.

De bizonderheid aangaande dit stuk had echter zijn aandacht getrokken en hij voegt er zelfs bij dat het duidelijk te zien was, wat van den eenen en wat van den anderen schilder is. Ik moet echter hierin mijn minderheid erkennen, ik zie (of ik zou het in de grootbladerige struik met het gebroken kapiteel, op den voorgrond rechts, moeten zoeken) in de schilderij, noch in opvatting der figuren, noch in behandeling van 't landschap, zoo min in teekening als in coloriet, iets wat bepaald herinnert aan PIETER LASTMAN, den leermeester van REMBRANDT, die maar zoo kort bij hem vertoefde, maar zoo goed begreep wat hij wilde en het zoo schoon verwezenlijkte, en die zoo dikwijls in kleinigheden toonde dat de herinnering aan LASTMANS werk nooit bij hem is uitgewischt.

De Hr. SCHELTEMA heeft, in zijn nooten op de lijst van SCHAEP (*Aemstels Oudheid* Dl. VII blz. 140), op het jaartal gewezen van LASTMANS overlijden, 1649, terwijl de schilderij volgens SCHAEP van 1623 is. Het jaartal 1649 is echter niet juist; maar PIETER LASTMAN heeft toch te lang geleefd na den datum van de schilderij, dan dat het niet te dwaas zou zijn om aan te nemen, dat zij zoolang onvoltooid zou zijn gebleven. Men zou dus alligt tot de veronderstelling komen, dat in de aanteekening van SCHAEP een onjuistheid school, wat bij hem, die, zooals wij later zien zullen, V. D. VALCKERT VLACK en V. D. VOORT V. D. HOOG noemt, nu juist zulk een groot wonder niet zou zijn. Ik waag echter (onder uitdrukkelijke reserve dat niets hiervan ten laste van A. D. DE VRIES komt), nog eene hypothese:

SCHAEP noemt geen voornaam en wij behoeven daarom de Heeren HOFDIJK en SCHELTEMA niet na te volgen door hier juist aan PIETER LASTMAN te denken. Er is wel geen andere schilder van dien naam bekend, maar PIETER LASTMAN had een zoon NICOLAAS, die de titelprent voor VAN MANDER, benevens eenige prenten naar zijn vader en naar PINAS in 't koper sneed en van wien wij verder niet veel meer vernemen. Is er iets onwaarschijnlijks in dat aan dezen LASTMAN, die misschien (zijn leeftijd brengt het wel mede) aan den uittocht der schutters zelf deelgenomen had, het maken dezer schilderij was opgedragen, en dat zijn vroegen dood aan NIEUWLANDT de taak heeft overgelaten van het te voltooien? Het is werkelijk den Heer DE ROEVER gebleken, dat CLAES PIETERSZ LASTMAN op den 6 Mei 1625 is begraven. Niet na een lang ziekbed, want 19 April 1625 komt hij nog als kooper in een auctie voor.

Wat ADRIAAN VAN NIEUWLANDT betreft, zijn uitvoerige, goedgeteekende, kleurrijke schilderij van den Dam, met den Leprozen-optocht op Koppermaandag, die thans nog op 't Stadhuis berust, geeft geen reden tot twijfel of hij de hand kan hebben gehad in het Schuttersstuk waarvan wij spreken, en dat door zijn kleurenpracht, door het groote effect zonder effectbejag [1]), door de goede plaats die het vroeger op de rariteiten-kamer van

1) Bijna alle Schutters-stukken, hebben iets gedwongens door het aan den dag komen van de moeite die de schilder zich gegeven heeft, om de menigte figuren tot een meer of min gelukkig saamgevoegden groep te verbinden. In dit stuk zijn de portretten eenvoudig naast elkander geplaatst, waardoor juist het natuurlijke in de houding van elk der beelden op zich zelf is bewaard gebleven.

't Archief had, en door de omstandigheid, dat het een der weinige schutters-stukken is die een historisch feit voorstellen, een der meest bekende is geworden.

Overigens behoeft men ook bij den naam van NIEUWLAND niet alleen aan ADRIAAN te denken. Uit de aanteekeningen, die DE VRIES uit de trouw- en doopboeken putte, blijkt dat er nog een ander schilder van dien naam in zijn tijd te Amsterdam woonde, namelijk JACOB VAN NIEUWLANDT, in de Pylsteeg, die in 1616, op 23 jarigen leeftijd, met MARIA VAN RAY trouwde. Hij was waarschijnlijk een bloedverwant van ADRIAAN, want deze stond als getuige bij den doop van een zijner kinderen (PIETER geb. 1628)[1]. Diezelfde dienst werd in de Nieuwe Kerk aan ADRIAAN VAN NIEULANDT bewezen in 1618 door ISAAC VAN CONINGSLOO en in 1620 door MARGRIETA BARTOLOTTI. Ik geef deze namen daar zij (de eerste tot een kunstenaarsfamilie behoorende en de tweede aan een van Amsterdams aanzienlijkste geslachten herinnerende) eene kleine aanwijzing geven omtrent de goede relaties van den schilder.

PIETER CODDE.

Daar het reeds, zoowel door HOFDIJK als door SCHELTEMA, is medegedeeld, behoef ik het hier alleen aan te stippen, dat de „magere Compagnie", waarvoor zeker al menig bewonderaar van FRANS HALS hoofdschuddend is blijven staan „A°. 1637 bij FRANCOIS HALS begonnen en bij CODDE voorts opgemaeckt" is. Deed de aanleg aan FRANS HALS denken, de afwerking geeft geen enkele reden om aan SCHAEPS mededeeling te twijfelen, dat zij van een andere hand is. — Over CODDE en zijn geslacht is onlangs in dit Tijdschrift, door M^r. C. M. DOZY uitvoerig gehandeld. (IIe. Jaarg. blz. 34 en v. v.). Is hem langen tijd de eer te beurt gevallen van Burgemeesters-kamer te versieren, thans hangt hij in 't Museum aan REMBRANDTS rechterhand!

De schilderij stelt eenige schutters voor uit Wijk 12. De kapitein is REYNIER REAEL, de luitenant CORNELIS MICHIELSZ of MICHIEL CORNELISZ[2]) BLAU. Dat de vaandrig niet FRANS HALS zelven voorstelt, wist men reeds lang; dat hij zooals de heer HOFDIJK zegt *kan* heeten PIETER EGBERTSZ VINCK is juist; hij kan echter evengoed anders heeten.

Oorspronkelijk hing de schilderij op de „nieuwe Sael" van den Voetboogsdoelen, tegenover den schoorsteen.

Aangaande de stukken der meer bekende meesters: REMBRANDT en VAN DER HELST, GOVERT FLINCK en THOMAS DE KEYSER, hoop ik in een volgende aflevering nog eenige kleine bizonderheden mede te deelen.

---

[1]) Er was ook in dat gulden tijdperk nog een schilder JACOB PRZ. NIEUWVELT, wonende in de Gasthuissteeg. Verwarring met den naam NIEULAND is niet mogelijk, want hij trouwde, tijdens het huwelijk van JACOB NIEULANDT, (in 1626) met JANNETJE HENDRIKS, van Wijk bij Duurstede.

[2]) Betrekkelijk den voornaam spreekt SCHAEP op twee verschillende plaatsen van zijn handschrift zichzelven tegen.

ANNA ROEMERS.

LOSSE AANTEEKENINGEN.

DOOR

J. H. W. UNGER.

ET is een eigenaardig verschijnsel, hoe in de laatste dertig jaren de lust tot het bestudeeren van onze klassieke letterkunde is toegenomen. Werden vroeger de werken van VONDEL, HOOFT, ANTONIDES, BRANDT, soms ook van HUYGENS slechts geprezen en gelezen als modellen voor stijl, thans worden zij meer uit een historisch of aesthetisch oogpunt beschouwd. Wij stellen ons niet meer tevreden met de werken van een schrijver voor ons te hebben, we willen thans ook zijn levensomstandigheden, liefst zoo nauwkeurig mogelijk, kennen; we wenschen een blik te slaan in zijn huiselijke omgeving, in zijn eigen gemoed, terwijl wij niet verzuimen de verhouding tot zijn vrienden na te gaan. Juist daardoor leeren we tevens zijn werken beter kennen, begrijpen en waardeeren. Ten gevolge daarvan voldoen ons de oude deftige uitgaven niet altijd meer en hebben we nu behoefte aan wetenschappelijk bewerkte herdrukken. Die behoefte is ten deele vervuld. De prachtuitgave van VONDEL opende de reeks; STARTER, HOOFT en ANNA ROEMERS volgden. Ook Dr. SAMUEL COSTER is in een nieuw gewaad gestoken, BREDERO wordt bewerkt en HUYGENS is misschien in 't verschiet. Waarlijk met dergelijke resultaten vóór ons mogen wij dankbaar zijn, dat dit verschijnsel zich heeft voorgedaan en zich nog zelfs in sterkere mate voordoet dan vroeger, ofschoon we den kring van hen, die er werkelijk belang in stellen, wel wat grooter zouden wenschen.

Toch kunnen — ik heb reeds meermalen de gelegenheid gehad dit bij VONDEL aan

te toonen — in deze uitgaven, hoe zorgvuldig ook bewerkt, door den later komenden onderzoeker dikwijls vele verbeteringen aangebracht worden, terwijl het, door gebruik te maken van nieuwe hulpbronnen, mogelijk is, tot heden onbekende bijzonderheden op te sporen.

Zoo ook met de dichteres, wier naam boven dit opstel geplaatst is. In 1877 kwam op een auctie van handschriften, enz., nagelaten door L. J. A. SCHELTUS VAN KAMPFERBEKE plotseling een handschrift voor den dag, dat niet minder dan 32 eigenhandig geschreven gedichten van ANNA ROEMERS bevatte. Slechts vier van deze waren reeds bekend. Geen wonder dus dat, toen prof. N. BEETS door den heer Mr. W. J. ROYAARDS VAN DER HAM, die het voor hoogen prijs op genoemde auctie gekocht had, in staat werd gesteld kennis te nemen van den inhoud van dit handschrift, hij zich opgewekt gevoelde om een uitgave te bezorgen van „Al de gedichten van ANNA ROEMERS VISSCHER, vroeger bekend en gedrukt of eerst onlangs in handschrift ontdekt, naar tijdsorde en in verband met hare levensbijzonderheden uitgegeven en toegelicht."

In de beide groot-4° deelen werden opgenomen de vertolking in Nederduitsche verzen van de „*Cent Emblemes chrestiens*" van GEORGETTE DE MONTENAY, in 1854 door den heer A. D. SCHINKEL in slechts 125 exemplaren voor zijn vrienden gedrukt; de 193 tweeregelige Rijmspreuken, met enkele bijschriften in proza en poezie, naar de tweede uitgave van haars vaders *Sinnepoppen;* vervolgens de gedichten, ongeveer 25 in getal, in 1851 door M. D. DE BRUYN uitgegeven en eindelijk de tot heden onbekende gedichten uit het *Letterjuweel*, vermeerderd met nog een paar evenzeer onbekende versjes, door prof. BEETS onder de handschriften van HUYGENS gevonden.

Toch kan deze verzameling nu reeds vermeerderd worden uit een bron, waaruit niet iedereen gelegenheid heeft te putten en die men voor een dergelijk onderwerp niet zoo dadelijk zou meenen te moeten gebruiken. Ik bedoel den buitengewonen schat handschriften van Nederlanders in het Britsch Museum. Toen mijn vriend DE VRIES, weinige maanden voor zijn dood, zoo gelukkig was enkele weken naar hartelust in die ontzaglijke verzamelingen te kunnen snuffelen, kwam hij terug met een schat van aanteekeningen en een menigte afschriften van brieven of gedichten, die hij er gevonden had. Onder deze bevonden zich twee eigenhandig geschreven stukken van ANNA ROEMERS, een gedicht en een brief, die beide tot heden onbekend waren gebleven.

Het vers luidt aldus:

JOUFFRE ANNA ROEMER VISSCHER
AEN
SR RICHARD VERSTEGEN,
auteur van de Nederduytsche Epigrammen,
gedruckt tot Mechelen by Heyndrick Jaey 1617.

Den cock die schoon syn const verstaet
Proeft dicwils noch, oft op de maet
Is inde saus, sout, suier en soet,
Dat hy daer spaersaem inne doet.

Wt vreese, was daer in te veel
Dan was de saus bedorven heel.
Maer isser in te weynich, hy
Can lichtelyck daer doen wat by.

De vaersen hebben geur en aert
Daer suer en bitter wert gespaert.
Maer niet vergeten, wat daer aff
Geeft smaeck, dat anders was te laff,
'k Vertrouwe dat u cloeck verstant
Ons niet wil stoppen inde hant
Dit als een soete leckerny
Maer wel als dranck en Artseny,

De volledige titel van het hier bedoelde boek is: „*Nederduytsche Epigrammen met genuchlycke Epitaphien. Deur R. V. Tot Mechelen, by Hendrick Jaey* 1617.

Het is mij echter niet mogen gelukken een exemplaar van dezen druk of van een der latere onder de oogen te krijgen. In het vervolg op de Nederduytsche epigrammen, te Brussel in 1624 bij JAN VAN MEERBEEK verschenen, komt niets van of over ANNA ROEMERS voor. Waarschijnlijk heeft zij RICHARD VERSTEGEN te Antwerpen leeren kennen. Hij was te Londen geboren, waar zijn vader THEOD. ROWLAND VERSTEGEN zich uit Gelderland teruggetrokken had en waar hij RICHARD als kind van negen maanden achterliet. Zijne moeder hertrouwde en op zijn zestiende jaar werd hij gedwongen zijn vaders handwerk te aanvaarden. Later kwam hij toch tot studeeren. Toen hij zich wegens den Katholieken godsdienst, waaraan hij vurig gehecht was, uit Engeland moest verwijderen, vertoefde hij veelal te Antwerpen. Hij schreef behalve de genoemde Nederduytsche Epigrammen nog eenige werken in het Latijn en in het Engelsch [1]).

De inhoud van den brief is als volgt:

Eerwaerde Hooch Geleerde Heere.

Ick heb (te Loven sijnde) dit bouck aengenomen te bestellen, dat ick oock seer garen deede om door die middel te sien en te kennen, wiens naam en geleertheyt al de weerelt bekent is. Doch de nijdige gelegentheyt heeft mij daerin niet willen dienen alsoo het geselschap daer ick me tuys quam, over Amsterdam niet en ging. Nu ben ick beducht, dat dien het sendt en dien het ontfangt, my sullen beschuldigen van Achteloosheyt. Eylieve! beschuldigt liever de coorts, die my (wel tegen mijn danck) een maent langer te Antwerpen

1) JÖCHER, Allgem. Gel. Lexicon. Leipzig 1751 IV col. 1548.

heeft gehouden als ick meende te blijven. De Heere GEVERTIUS heeft my oock belast U. E. en den seer geleerden Heere BARLAEUS te groeten. De groetenissen comen oock wat laet. Dan het is noch beter spade, als nimmermeer.

Hiermede, seer Geleerde Heere syt hertelyck gegroet

Van UE. dienstbereyde Vrindinne

Desen 30 September uyt Alckmaer. ANNA ROEMERS.

Het adres luidde:

Erentfeste discreete
Hooch-Geleerde Heere, mijn Heere
GERARDE VOSSIUS[1])
Professor in de Hooge School
woont in de Blyenhoeck tot
Port *Amsterdam.*

Het cachet, waarmede de brief verzegeld was, vertoont een staf, een degen en een scepter gekruisd en omgeven door een kroon, zooals we dit afgebeeld vinden op het zevende prentje van het tweede schock van haars vaders *Sinnepoppen*; waarover hieronder meer.

Daar deze geestige brief geen aanwijzing van een jaartal draagt, is het noodig, er even bij stil te staan om te trachten op te sporen, wanneer ANNA ROEMERS hem geschreven heeft. Zij spreekt van haar verblijf te Leuven; niets zou dus eenvoudiger zijn, dan in de nieuwe uitgave op te zoeken, wanneer zij aldaar geweest is. Een bepaald antwoord is echter niet zoo gemakkelijk te vinden. Er blijkt wel uit haar

---

[1]) Als een bewijs van den rijkdom van het Britsch Museum aan Hollandsche handschriften, gelde het volgende over VOSSIUS. DE VRIES vermeldt in zijn aanteekeningen een brief van JOHANNES VOSSIUS aan zijn ouders van 16 April 1655, van WELHELM NOOMS uit Amsterdam aan DION. VOSSIUS te Leyden van 21 Oct. 1630, van N. VAN REIGERSBERG aan de weduwe van VOSSIUS (13 Nov. 1650), van C. RUTGERSIUS (1 Oct. 1637) en W. TEELINCK (1615) aan VOSSIUS; brieven van JAN DEIN VOS aan GERARD VOSSIUS zijn neef, van DIONYS VOSSIUS aan zijn moeder met dit adres: „Aen Juffrouw ELISABETH DU JON, huysvrouwe van mijn Heer GERARDUS VOSSIUS, professor, woonende op Steenschuyr in Francfoort tot Leyden", verder nog een brief van JAN HUYBEN VOS uit Ruremondt aan zijn neef GERARD VOS (1604), twee brieven van VOSSIUS aan zijn nichte VAN DE SMYTSE en nog vele andere.

Een zeer karakteristiek briefje aan GERARDUS VOSSIUS, toen Rector in de Latijnsche school te Dordrecht, kan ik niet nalaten hier af te drukken.

Loff godt in Rotterdam den 23 Agusti ano 1607

Beminde soon GERARDUS VOSSIUS ick hebbe U. E. schrivens van den 19 Agusti op den 22 deser s'avons ontfangen waerwt ick verstae dat U. E. brudegom sijt, U. E. veel gelueclix wenschende ende U. E. seer bedanckende dat U. E. ons op U E. feest bent noodende, maer alsoe myn man te Delft is op het sinnodus daer hy moghelick noch al een dach twee ofte drie bliven sal ende wy daer te vooren niet van geweeten en hebben om ons daer wat na te regeleren soo bedanck ick U. E seer voor myn parsooens oock mede voor myn man *enz.*

UE. moeder
ANNEKEN FRANSE VANDER HORST

Den eersamen ende seer discreten
GERARDUS VOSSIUS
wonende inde Nieustraet tot
Dordrecht.

gedichten, dat zij van 1640 tot 1646 verscheidene malen in de Zuidelijke Nederlanden geweest is; maar alle, of bijna alle hebben betrekking op een verblijf te Antwerpen. Gelukkig is er een gedicht, dat ons hier een uitnemende vingerwijzing geeft; het is dat aan ERYCIUS PUTEANUS, „Linguae Latinae Professor" aan de Universiteit te Leuven [1]). Aan hem was ANNA ROEMERS door BARLAEUS (dd. 4 April 1642) en HUYGENS aanbevolen. Den 14 September 1642 zendt PUTEANUS aan BARLAEUS een brief, waarin hij uitweidt over den aangenamen indruk, dien zij tijdens haar verblijf te Leuven gemaakt heeft. Er zal dus wel geen twijfel meer behoeven te zijn: de brief van ANNA ROEMERS is in 1642 geschreven. Zij was een maand lang te Antwerpen door koorts verhinderd verder te reizen, van daar dat haar brief eerst van den 30^{en} September is en die van PUTEANUS reeds van den 14^{en}.

Doch er is meer. Een paar jaren geleden kwam ik in het bezit van een klein langwerpig boekske in 12°, dat tot titel voerde: *Othonis Vaeni Emblemata aliquot Selectiora Amatoria, Amsterodami, Apud Guilj: Janssonium. A°* 1618." Het bevat, behalve een allerliefst titelprentje, 70 emblema's. Wie de graveur van deze prentjes was, kon mijn vriend DE VRIES mij niet met zekerheid zeggen.

Het boekje bevat eerst een opdracht in het Latijn aan „GUILIELMO BAVARO, Domino de Holinchovem Equiti Aurato", geteekend „Antwerpiae," dus waarschijnlijk van de hand van OTHO VAENIUS zelven; verder een epigramma van HUGO DE GROOT op dit boekje, en Latijnsche lofgedichten van DAN. HEINSIUS, MAX. VRIENTIUS en PH. RUBENIUS. Dan volgen twee gedichten, het een in 't Fransch, het andere de vertaling ervan in onze moedertaal, getiteld *Cupidon à la Jeunesse* en *Cupido tot de Jeught*, met een *Sonnet* in beide talen en daarna de 70 *Emblemata amatoria* met Latijnsche, Nederlandsche en Fransche bijschriften. Het laatste gedeelte van het boekje draagt den titel: „*Sommighe Epithalamien, Elegien en Sonnetten*" en begint met een „*Klinck-dicht, aende kijckers*", door G. A. BREDERO, een gedichtje, dat tot heden niet herdrukt is. Op de volgende bladzijden treffen wij een *Bruyloftdicht* aan van P. C. H(OOFT), dat in zijn *Gedichten* (Ed. Leenderts) op bl. 80 van het eerste deel gevonden wordt als gemaakt „ten huwelijcke van ADRIAEN WOUTERSZOON VERHEE, en KATHARINE GERRITS KOP", getrouwd den 20 Juni 1618. Daarop volgen een *Sonnet* en een *Elegie*, beide in 't Fransch, een ongeteekend *Sonnet* van HOOFT, te vinden bij LEENDERTS I. bl. 59 met het jaartal 1606, een Fransch *Sonnet* en een *Bruiloftdicht* van P. C. H(OOFT) „op 't huwelijck van CORNELIS PLEMP en GEERTRUI DOBBES", den 3 Juli 1610; eindelijk nog een Fransch *Sonnet* en een *Elegie* in dezelfde taal.

Het boekje ontleent zijn belangrijkheid voor ons op dit oogenblik niet aan de gedichten van GROTIUS of HEINSIUS, van HOOFT of BREDERO, maar aan de 70 bijschriften bij de prentjes. Tegenover elke gravure zijn drie gedichten afgedrukt, een Latijnsch, een

1) ANNA ROEMERS. *Alle de gedichten*. II bl. 263.

Hollandsch en een Fransch. Het zijn vertalingen van elkaar. Moeilijk is het echter te zeggen, welke het oorspronkelijke is; ik zou vermoeden dat eerst het Latijnsche gedicht geschreven was, hetgeen toen in het Fransch vertaald en daarna weer in het Nederlandsch overgezet werd. Het laatste gedicht eindigt „*Genoegh meer dan te veel,* is vry van schand' en rouwe." Het gecursiveerde gedeelte bracht mij onmiddellijk de spreuk van ANNA ROEMERS: *Genoegh is meer* in de gedachte [1]) of zooals WESTERBAEN in zijn *Ockenburgh* schreef:

Hoor wat de spreuke seyt van 't oudste ROEMERS kind:
Genoegh is meer als veel.

Nu is het waar, dat zoowel het Latijnsche (Iam satis, et plusquam satis est, satis usque probatum est) als het Fransche gedicht (Assez est plus que trop) dezelfde woorden bevatten, maar bij het Hollandsche hebben wij, volgens zeventiende-eeuwsche gewoonte, blijkens de cursiveering van die woorden te doen met een toespeling op de zinspreuk van den dichter. Bovendien komt het mij hoogst waarschijnlijk voor in de vertaalster van deze bijschriften ANNA ROEMERS te zien. Zij had smaak in zulk werk; de overzetting van de *Cent Emblemes chrestiens* van GEORGETTE DE MONTENAY en de bijschriften bij ROEMER VISSCHER'S *Sinnepoppen* bewijzen dit. Ook het gezelschap van HOOFT en BREDERO versterken mij in de meening, dat we hier werkelijk te doen hebben met tot heden onbekende gedichten van ANNA ROEMERS. Daar het boekje zelf misschien een unicum is — te vergeefs heb ik sedert lang getracht een tweede exemplaar ter inzage te krijgen, daar het mijne defect [2]) is — acht ik het hier de beste plaats om deze gedichten [3]) af te drukken en daardoor het oordeel van anderen er over in te roepen.

1 *Liefde is eewigh.*

Van d' ouden door de slangh of trou-ringh sonder ende
Wert d' eewigheit verstaen, die nimmermeer vergaet:
Oprechte Liefde vast in eewigheyt bestaet,
Die niet en wert beweeght door voorspoet noch ellende.

2 *'t Bestaet al door Liefde.*

Cupido's hemels loop, de zee, en 't aerdtrijck mede
In harmonie houdt, en hecht met schichten goedt:
't Waer al maer zonder hem een chaos heel verwoedt,
Den hemel hoogh' en d'aerd' hy onderhoudt in vrede.

---

1) Dat zij deze spreuk voerde, kan blijken uit het bovengemelde cachet. In de *Sinnenpoppen* is bij dat prentje, waarop dezelfde voorstelling als op dit cachet is afgebeeld, het opschrift *Genoegh is meer* te vinden, terwijl in het bijschrift zinnebeeld en spreuk nader verklaard worden.

2) Aan mijn exemplaar ontbreken de bijschriften No. 3, 4, 16, 18, 21, 22, 23, 24, 31, 33, 38, 43, 66, 67, 68 en 69.

3) Ter vergelijking van de teksten schrijf ik, zoo voor de hand weg, het volgende gedicht af:

II.	*Pedetentim.*	*Petit à petit.*
PROPERT.	Ac veluti primò taurus detrectat aratra,	Au premier le Taureau le joug du dur servage
	Post venit assueto mollis ad arva jugo:	Secoue, mais enfin au chignon il le prend,
	Sic primo juvenes trepidant in amore feroces,	Encor' qu'au premier coup tout homme ne se rend,
	Post domiti, mites aequa et iniqua ferunt.	A la fin par Amour est fleschi son courage.

5 *Alles ghemeen.*

Fortuyn twee lieven schenct, zo wel aen d'een als d'ander,
Maer een gelijcken dranck, geluck of tegenspoet,
Het gheen dat d'eene lijdt oock d'ander lyden moet,
Ghelieven hebben 't al ghemeynsaem met malcander.

6 *d' Eene handt wascht d' andere.*

Dat d' een den anderen helpt, is weert te zijn gepresen,
Dees' creup'le liefd' den wech zeyt aen dees' liefde blint,
Dees' blinde draeght op hem dees creuple wel-bemint,
d' Een lief van d'ander moet 't gebreck behulpigh wezen.

7 *Niet belet my.*

Cupido den Termijn alleen maer can verstoten,
Die elck een moet ontsien, selfs Jupiters ghewelt
En can hem niet voorby, Cupidons cracht hem velt,
De Liefd' alleen is vry, en in gheen wet ghesloten.

8 *Liefde verwinnet al.*

Tot Phoebus trotsigh zeyt Cupido, met een schichte
Hem schietende: Al hebt ghy Python t' onderbracht,
Zoo veel de dieren min als Goden zijn gheacht,
Veracht by myne macht te licht is van ghewichte.

9 *Niet teghen Liefde.*

Gheen yser ofte stael de Liefd' en can beletten
Te schieten 't gheen hy wil, geen helm of schilt en baet
Den trotsen oorloghs-man, dat hy zijn cracht ontgaet
Al wat op aerden leeft, dwinght Liefde met zijn wetten.

10 *Die veel bestaet, hem veel ontgaet.*

Hy die twee hasen jaeght vanght selden een van beyden,
De ghene die ghelijck twee dochters oock bemint,
Hem sitten meest in d'asch tusschen twee stoelen vint.
De liefd' en recht niet uyt, wanneer hy is ghescheyden.

11 *Allenxkens.*

Den stier en wil in 't eerst het jock gheensins ghedoghen,
Maer met der tijdt hy hem daer in ghewennen laet;
Een jonghman fier van moedt in 't eerst wel wederstaet,
Maer werdt na Liefdes wil ten laetsten wel gheboghen.

12 *'t Is te spade.*

Vergeefs ghy minnaer vlucht in 't bosch verr' van de lieden,
Ghy zijt niet wel bedacht, want niemant u en jaeght,
't Geen ghy 't ontloopen meent, ghy zelve met u draeght,
Niemant en kan zich self tot gheender tijdt ontvlieden.

13 *Liefd' is onmatigh.*

Cupido, maet en toom vertreedt met liehte sinnen,
Gheen maet is in de Liefd', gheen breydel en belet
Cupido in zijn vlucht, voor hem en is gheen wet.
In alle dingh is maet, maer gheensins in 't beminnen.

14 *Liefde deughts oorsake.*

De daden hoogh vermaert der aldervroomste mannen,
En waren noyt gheschiet, dan door te zijn ghewont
Van liefdes schichten snel, in hunder herten gront.
Daer 't wit des deughts men raeckt, heeft Liefd' den boogh gespannen.

15 *'t Beginnen valt swaer.*

De vrees van achter treckt den minnaer in 't aencomen
Of als hy eerst sal gaen, om aen zijn lief zijn smert'
En Liefd' te maken kondt, of openen zijn hert.
De schaemt en vreese doet d'oprechte minnaer schromen,

17 *Als goudt in 't vier.*

Gelijck men door het vier en op den toetsteen claerlijck
Een gouden penningh proeft, of die is valsch of goedt,
Zo werdt de Liefd' besocht door noodt of teghenspoedt,
De nood maect van de Liefd' de waerheyt openbaerlick.

19 *Oprecht.*

De Liefd' in al zijn doen en kan hem gheensins veynsen,
Zijn hart leyt op zijn tongh, onsichtlick hy noyt gingh,
Als Gyges, die zulcks deed' door kracht van zynen ringh,
De Liefd' en laet niet toe te decken de ghepeynsen.

20 *Met der tijdt.*

Door 't lecken geeft haer jongh zijn maeksel de beyrinne
Dat maer is een stuck vleesch in 't eerst met geen fatsoen.
Door 't smeken vriendelick, door 't dienen, en 't weldoen
De Liefde wert volmaeckt, hoe rou oock in 't beghinne.

25 *Gonste sterckt Liefde.*

't Jonckwassende groen cruyt men dickmaels siet begieten
Want het dan beter wast, en oock te meerder groeyt;
Door der ghelieven gonst de Liefde meerder bloeyt,
En maeckt dat zy daer na der Liefden vrucht ghenieten.

26 *Door Liefde wel bespraeckt.*

De Liefd' vernuftigh, geeft den minnaer het wel-spreken:
Wat woorden schoon gheciert, een minnaer niet versint,
Om te verkryghen 't gheen' hy boven al bemint?
Wien Liefde gunstigh is, en zal gheen spraeck ontbreken.

27 *Liefde leert alles.*

Cupido op de maet de minnaers wel leert singhen,
En Hercules vermaert hy 't spinnen leeren kond,
Van alle consten eel, Cupido d'oorsaeck vond,
De Liefde maeckt den mensch bequaem tot alle dinghen.

28 *Oorsaeck doet stelen.*

Die honghert by de spijs' can qualick t' eten laten,
Die by het water dorst, die wil daer drincken van:
Den minnaer by zijn Lief hem qualick wachten can
Te blusschen zynen brandt van Liefde boven maten.

29 *Al spelende.*

Van 't dertel Venus kindt seer zoet zo zijn de laghen,
Al jockend' in den strick brenght hy ons onbedacht,
Gevangen werdt men meest, als men het minst verwacht,
Met Liefde niet en speelt, wilt ghy zijn jock niet dragen.

30 *Liefde vindt middel.*

Ziet hoe Cupido vaert door baren, en door stromen,
Zijn koker hem een schip, zijn boogh een riem verstrect,
Zijn slueyerken een zeil: als Liefd' een minnaer weckt,
Geen middel hem ontbreeckt om by zijn Lief te comen.

32 *Volherden verwint.*

De schilt-padt 't wedtspel wan, dat zy veel eer cloeckdadigh,
Zou comen dan den haes' tot sek're plaets: met vlijt
De schiltpadt altijdt gingh, den haes' hiel op somtijdt.
Die jagher vanght het wilt, de welcke loopt ghestadigh.

34 *Het eynd' goedt al goedt.*

Een schip en recht niet uyt langh van de zee ghedreven,
't En zy 't de haven windt, die altijdt wert begheert,
Vergheefs is 't langh ghevrijt, zoo men niet triompheert,
En by zijn lief met vreught in rust hem mach begheven.

35 *Door quellinghe stercker.*

Geen boom staet vast gheplant, dan die van stercke winden
Zeer dikmaels is bestormt: geen Liefd' is kloeck van moet,
Dan die wel heeft ghedaen zijn proef door teghenspoet.
Hoe vast de Liefde staet, men in den noodt zal vinden.

36 *'t Beroeren vereenight.*

't Ghestadigh roeren, doet het melck te samen loopen,
En werden vast in een: des Liefd's bewegingh' doet
Twee lieven werden een, van hart en van ghemoet,
Dat eenmael Liefde voeght, zeer qualijck ist t' ontknopen.

37 *Jaghen voor 't vanghen.*

Eer 't hert men vanghen can, de Liefde moet eerst jagen,
Met honden van ghesmeeck' van eer' en dienst beleeft,
Hoe 't meerder moeyten cost, hoe men 't veel liever heeft,
In 't geen men lichtlick vanght, men lichtlick heeft mishagen.

39 *In laeghen poel ist haest ghereghent.*

De keersse uytgheblust men wel opblaest somtyden,
Zo noch het lemet vonckt: de Liefd' oock eens vergaen;
Werdt door een middel cleyn wel weer gesteecken aen,
Die blyven wil gherust moet Liefdes oorsaeck myden.

40 *Sonder rust.*

De vlam men niet en can ghevatten, noch ghestillen;
Noch oock des minnaers gheest, noch zijn onrustich hert,
't Welck altijdt hier of daer in 't wilt ghedreven werdt,
Den minnaer duysentmael verandert in het willen.

41 *De Liefde can niet verbeuren.*

De minnaer onbevreest den hooghsten eedt mach sweren,
Door gheen besette straf zijn valscheyt loon verwacht.
Want Venus zynen eedt met Jupiter belacht,
Den minnaer is veel eer als and're t' excuseren.

42 *Liefde moet blijcken.*

Niet wel men decken can Cupidoos vier van minnen,
Het vindt altijdt een gat, waer datmen 't stopt ot steeckt,
Daer 't deur sijn stralen schiet: de macht elk meest ontbreect,
Te schynen anders, dan het hert ghetuyght van binnen.

44 *Mijn hert Cupidoos wit.*

Mijn borst eylaes is 't wit, daer in Cupido crachtich
Ghestadelicken treft, gheen ander wit hy schiet,
Seer selden houdt hy op, d'een scheut wacht d'ander niet.
Zijn glory door dit feyt hout hy voor groot en machtich.

45 *Te vergheefs.*

Hier uyt den viersteen werdt vergeefs het vier geslaghen
Want daer geen vonck en is: vergeefs men oock bemint
Die sonder Liefdes vonck men onbeweeght bevint.
Oock sonder wederliefd' ist qualick Liefd' te draghen.

46 *Gheen vreught zonder pijne.*

De doornen meestendeel hen steecken, die somtyden
De rooskens plucken gaen; der minnen zoete vreught
Met pyne men gheniet, met smert en ongenought.
Een minnaer voor een vreught moet veel verdriet eerst lyden.

47 *Traegh int vertrecken.*

Cupidoos comst is snel, en langhsaem is zijn scheyden,
Een oorsaeck vint hy haest, die 't wechgaen hem belet,
Dat haest comt, haest vergaet, strijdt teghen Liefdes wet.
Door vrees' van scheydens pijn Cupido zoect 't verbeyden.

48 *'t Droomen verheught.*

De minnaers meestendeel hun droomen zelfs versieren,
Jae meenen dat hun lief comt voor hun bedde staen,
Casteelen in de locht zy dickwils bouwen gaen.
De Liefde droomen doet op veelderley manieren.

49 *Onuytblusschelick.*

Gheen water bluscht mijn brant, maer meerder doet ontsteken,
Cupido met zijn vier het water vlammen doet;
Hoe can ghenesen dan mijn dorstigh cranck ghemoedt,
Als 't gheen dat helpen zou, verargert mijn ghebreken.

50 *Duyzent middelen.*

Het veil vint altijdt yet, daer 't aencleeft en mach rysen
Den minnaer in al 't gheen dat zijn Lief zeyt of doet
Licht oorzaeck vat, die hem toebrenght veel vruchten zoet.
Den minnaer nutheyt schept op veel verscheyden wysen.

51 *Toonen doet helpen.*

De gheen die is gewondt mach stoutlick zonder vrezen,
Ontdecken wel zijn wond' den rechten medecijn;
Toont aen u Lief u wond', wildy ghenesen zijn.
De zieckt' te kennen, is 't beghin van het ghenesen.

52 *Die gheboden dienst versmaet, Wenster wel om, alst is te laet.*

Het weygh'ren altemet de dochters staet zeer eerlick,
Maer seecker al te veel, ick hier te prysen laet;
Want die gheboden dienst en trouwicheyt versmaet,
Is wel na diensst en trou, alst ist te spaey, begheerlick.

53 *Jae tot in den doodt.*

Doet vry u best' mijn Lief, met duyzent pynen lastich,
Verbrant mijn in het vier van u verstoort ghemoet,
Ick en begeer geen wraeck, maer neem' het al in 't goedt,
Want ware Liefd' alleen, blijft in den doodt stantvastich.

54 *Met ghedult.*

Den boom met d'eerste slach en valt niet in 't beghinnen,
Maer in 't volherden wel door slaghen veelderley,
't Ghestadigh druppen hoolt een steen of herde key,
Den minnaer met gedult 't hert van zijn lief moet winnen.

55 *Veel kiesen doet verliesen.*

Gelijcken een meysken jongh gaet plucken d'een na d'andren.
Veel blomkens, en vergheet haest d'eerst' in het gemeen,
Zo doet oock die aenvanght de vrientschap van elck een,
Dickwijls de nieuwe liefd' doet de oude gantsch verandren.

56 *Lachende doodt zy.*

Een Crocodil noch weent, gaend' eenen mensch verslinnen,
Maer zy die mijn vernielt, belacht mijn pijn en doodt,
De smert verdubbelt, wert belacht, zijnd' in den noot,
Die 't pynighen verheught, is dubbel wreet van binnen.

57 *Haest ontsteken, haest vergaen.*

Het stroo men lichtelijck doet boven maten blaken,
Dan zo haest het ontsteeckt, zo haest het oock vergaet;
De liefd' die haest ontvonct, niet langh stantvastigh staet,
't Onmatelick beghin duert niet van gheene zaecken.

58 *Gheveynstheyt Liefdes wijsheyt.*

U te bedrieghen lief, quam noyt in mijn ghepeynsen,
Hoe wel ick ben vermomt, en zijt doch niet vervaert.
't Is om de nyders wil en tonghen valsch van aert.
Een minnaer wel bedacht moet voor de lieden veynsen.

59 *Eerst lieflick, na pijnlick.*

Ghelijck de Son verheught als hy eerst comt oprysen,
En in des middaeghs brant zijn hett' ons van hem jaeght;
De Liefd' oock me in 't eerst ons wonderlick behaeght,
Maer in zijn meesten brandt wij hem niet zeer en prysen.

60 *Bedwonghen stercker.*

Als eenigh dingh den loop des waters wil beletten.
't Zal maken groot ghetier; daer 't anders vloeyde stil;
Zoo de fortuyn of yet de Liefd' verhind'ren wil,
Hy gaet met meer gewelts zijn cracht daer tegen setten.

61 *Altijdt ghequelt.*

Een minnaers hert altijdt werdt van zo veel gedachten
Bevochten, als een roots van baren in de zee,
Zeer zelden heeft het rust, of een volcomen vree,
't Ghepeyns den minnaer quelt by dagen en by nachten.

62 *Altijdt even schoon.*

Bemindt niet, zo men acht de schoone blomkens cierigh,
Die zo langh zy zijn versch, men maer in eeren houdt;
Is u Liefs jeught verflenst, is zy jongh ofte oudt,
Hoe 't zy, versmaetse niet, maer toont u even vierigh.

63 *Ten eynde toe.*

Een lonte tot het eynd' verbrant van het beginnen:
Wanneer Cupido eens het hert ontsteken heeft
Van een oprecht ghelief, die duert zo lang hy leeft,
Den minnaer tot der doot getrouw blijft in 't beminnen.

64 *Liefdes list boven al.*

Ziet hoe Argus wert door Liefdes list bedroghen.
Zijn hondert ooghen doet hy slapen door zijn spel,
Gheen dingh is zo bewaert of hy vercrijght het wel,
Zijn list te boven gaet de wackerheyt der ooghen.

65 *Alleen om 't jaghen.*

Het hert, 't welck heeft ghevaen Cupido licht van zeden,
Hy voorts niet meer en acht, maer spoort heel ongerust,
Na 't gheen in 't wilde loopt: alleen uyt vryens lust,
En niet om liefs gheniet, vrijt menigh jonghman heden.

70 *Te langh gheproeft.*

Te spade comt de proef van 's minnaers liefd' en trouwe,
Die niet dan door de doodt wert voor oprecht bekent,
Van 't uyterste beproef zeer zorghlick is het end'.
Ghenoegh meer dan te veel, is vry van schand' en rouwe.

(*Wordt vervolgd.*)

BIOGRAFISCHE AANTEEKENINGEN

BETREFFENDE

VOORNAMELIJK AMSTERDAMSCHE SCHILDERS, PLAATSNIJDERS, ENZ.

EN HUNNE VERWANTEN

VERZAMELD DOOR

MR. A. D. DE VRIES AZN.

Ondertr: 27 Oct. 1649 Cornelis Cruywagen, van A., out 21 j. woon. bij de Harinckpackerstooren, geass. met sijn vader Hendrick Jansz. Kruywagen, en Grietjen Olphers, van Oostzaenen, out 21 jaer, enz. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr. 22 April 1625 Joost Kryne, *schilder*, op de Keyzergraft, ende Josijntgen Servaes, van Leyden, op de Koninexgraft. (Puiboek.)

D.

Gedoopt 16 Febr. 1625 Nieuwe Kerk. Barbeltje, dochter van Jan Aerjansz. Keyser, en Anna Gerrits; Cornelis van Dalen getuige.

Gedoopt 28 Dec. 1638. Nieuwe Kerk. Cornelis, zoon van Cornelis van Dalen en Catrijn Jans; Lijntje Friesma getuige.

Gedoopt 13 Nov. 1640. Nieuwe Kerk. Sara, dochter van Cornelis van Dalen en Catrina Jans; Lijntje Hectors getuige.

1664 9en September testeert voor Notaris Hellerus Cornelis van Dalen, *plaetsnyder*, wonende op de Princegracht inde Toren van Amersfoort[1]) sickelyck van lichaem op een stoel zittende nochtans syn verstant, memorie ende spraeck ten volle gebruykende, enz.; hy revoceert alle vroegere beschikkingen en legateert:

Aen Lavina Jans, syn testateurs overleden huysvrou zalr. oudtste suster, de somme van seshondert carolus guldens ende daer en boven een silveren beker van haer vader zar. gemaakt; aen Esther Jacobs van Hasbeeck, mede suster van syn Testateurs overleden huysvrouw z. de somma van duysent carolus guldens ende daerenboven de silvere beker, daer syn testateurs wapen op staet.

Aen Geertruyd Jacobs, syn Testateurs dienstmaeght, de somme van vierhondert guld. ende daerboven syn beste bedde met de peluwe, 2 hooftkussens, 2 paer slopen, drie dekens, 2 paer slaeplakens, een paer gordynen, en het valletje (enz.) Hy stelt tot zynen algeheelen erfgenaam Abraham B(l)otel(ing), *plaatsnyder*, dewelcke by hem comparant (innewoont) en stelt tot executeuren Dirck van Ryswyck, ende Gerrit Jansz Tiel, *silversmit*, syne goede bekenden, en bepaalt, dat deselve executeurs terstondt na syn testateurs (overlyden) uit syne eerste ende gerechtste natelatene goederen een recognitie oft erkentenisse sullen trecken van yder veertich silvere Ducatons ende daerenboven deselve Gerrit Jansz Tiel een boeck synde de fabulen van Esopus hoogduits in quarto (enz.)

Gedaen t Amst. int bysyn van Adrian van Dalen ende Bernardus Laurens, Clerquen, als get. (Prot. Not. J. Hellerus p. 163 bl. 25.)

Begraven Nieuwe Zijds Kapel 7 April 1665 een man Cornelis van Dalen, comt van de Prinsegraft over de Loierstraet van de Amersforder Tooren. *f* 15.-

Op huyden 11 April 1665 comp. voor Jacobus Hellerus, notaris enz. Dirk van Amersfoort, steencoper, wonende op de Elantsgracht deser stede, ende bekende mits desen ontfangen te hebben uyt handen van Abraham Blotelingh, *Plaetsnijder*, als erfgenaem van zalr. Cornelis van Dalen, de somme van hondert vijf en twintich guldens over een half Jaer huyshuyr verschijnende Mayavondt deses jaers XVI vijf en zestich van 't huys op de Princegracht, daer de toren van Amersvoort uythanght, daer de overleden van Dalen in gestorven is, bedanckende denselven Blotelingh voor goede voldoeninge en betalinge, bekennende mede met de voorsz. Blotelingh veraccordeert ende verdragen te zijn, dewijl de voorsz. van Dalen aen 't voorsz huys noch een jaer hure hadde, dat hij compt. denselven Blotelingh, van deselve hure ontslaet ende 't selve huys van Mayavondt 1665 weder aen hem neemt, belovende denselven Blotelingh in 't minste niet te moeyen, waervoor hij bekende van denselven Blotelingh ontfangen te hebben de somme van seven en veertich guld. (enz.) hiervan acte gedaen t' Amst. in het bijzijn van Dirk van Rijswijck en Gerrit Jansz Tiel, als getuygen. (Prot. Not. J. Hellerus, p. 163, bl. 485.)

Op huyden den 27 Aprilis (1665) comp. voor mij Jacobus Hellerus, not. te Amst. Dirck van Rijswijck, *Goudsmit*, wonende in de Beerestraet, deser stede, mij not. bekent.... bekende mitsdesen ontfangen te hebben uyt handen van Abraham Bloteling, *Plaetsnijder*, ses en twintig

[1]) Tijdens de uitgifte van de Standbeelden van Perrier, woonde hij elders. Gedruckt T'Amsterdam voor Cornelis van Dalen, vooraan op de Lauriersgracht, in de Blauwe Druiff. Zonder Jaartal. Gegraveerd volgens het opschrift op den titel door CORNELIS VAN DALEN, den ouden en den jongen. (V. D. K.)

silveren Ducatons hem heden in prt. mijns notaris aengetelt, maeckende met de veertien Ducatons die hij compnt. aen Cornelis van Dalen zalr. deuchdelijck schuldich, is veertich ducatons, ende dat in volle betalinge soodanige veertich ducatons als comparant bij testamente van den voorsz Cornelis van Dalen zalr. gepasseert op den 9e Sept. Ao. 1664 voor mij not. ende getuigen gelegateert ende besproken heeft, bedanckende derhalve denselven Blotelingh enz.

get: Derk van Ryeswijck.
(Prot. Not. J. Hellerus pak 163.)

Inventaris van de goederen metten doodt ontruymt ende nagelaten by Cornelis van Dalen, in syn leven *plaetsnyder*, gewoondt hebbende ende overleden op de Princegracht deser Stede, beschreven ten versoecke ende op t aengeven van Sr. Abraham Blotelingh, *plaetsnyder*, wonende ten huyse van den overleden, ten overstaen van Srs. Dirck van Rijswijck, ende Gerrit Jansz van Tiel, als executeurs van de uyterste wille van de voorsz. Cornelis van Dalen, door my Jacobus Hellerus Nots. Publ.

In de beste Kamer.

62 Meest oude Rijxdaelders enz. (verder een groote hoeveelheid van allerlei gouden en zilveren geldstukken,)

Een goed voorziene inboedel waaronder:

Een eecke pars (drukpers)? met een cleyn tafeltje. met een cleyn blau tafelcleetje.
Een schilderye van een wintertje.
Een dito van een bancketje.
Een dito van een landtschap.
Een dito van een koken.
Een schilderye synde een ruïne.
Een do. synde een boereschuyt.
Een do. synde een stilleven.
Noch 3 cleyne schilderytjens,
Ses beelden en 2 tronyën van pleyster.
4 Porceleyne dubbele boterschotels.
5 Do. enckelde boterschotels.
5 Porceleyne kopjens en 2 mantjens.
4 Groene stoelkussens.
2 Silvere bekers, en een cleyn ijsbeckertjen.
Benevens veel zilverwerk.
Eene goude wapenringh met 2 (of 8) halve maentjens.
Voorts een aantal gouden en zilveren dames sieraden.
Een testament met silver beslach, en silveren sloten.
Een zilver gesneden plaatje, gedaan bij den overleden.

Int sykamertje.

10 Stucks cleyne slechte schilderijtjens.
2 Witte kannetjens met silvere leden.
Een staent geschildert tresoortje, enz: enz:

In t' voorhuys.

5 tekeningen met lysten.
Een kaert.
2 Conterfeytsels.
Een schilderij synde een ruïne.
4 Cleyne schilderijen.
Een bloempotje van parlemoer [1]). enz: enz:

In de gangh.

12 Tinne teljooren.
8 Dito schotels.
Een kopere aker, enz: enz:

In de koocken.

Een kopere vijsel en stamper.
Een dito keetel, enz: enz:

Op de plaets.

20 Stux slecht aardewerk, en eenige potten, enz: enz:

Op 't hangkamertje.

Een bed en peluw enz: enz:

Op 't comptoir.

3 stoelen en 3 kussens.
2 *Koffers met printen.*
Eenige plaetsnyders gereedschap.
Een spiegel.

Op de voorkamer.

62 *Boeken in folio.*
56 *Boeken in quarto.*
110 *Boeken in octavo.*
Noch eenige kleynder bockjes, *een coffer met printen.*
2 Schilderijen en een kaart.
Een stoel en 2 driestallen.

Copere platen.

De natuur na *Rubens.*
De Venus na *Flinck.*
Het moortje na *Flinck.*
De 4 Kerkevaers na *Rubens.*
Een herderin na *Castelijn* [2]).
De platen van de Antiquen.
De vier deelen van de dag.
De vier elementen.
De vier elementen na *Diepenbeek.*
De 4 deelen van de wereld.
De 4 jaergetyden.
De 4 elementen na *Willem Barentsz.* (sic.)

Op de achterkamer.

Ontrent 100 boeken in octavo en kleyner.
6 Kunstboecken.
Een eecke tafel.
12 kunst soo boeken als kassen enz: enz:
Een driestal en een slonsje.

[1]) Zal door v. Ryswyck zijn.
[2]) De vijf hiergenoemde platen werden in tweeden staat voorzien van het adres van Abr. Blooteling. (v. d. K.)

Aldus gedaen en geinventariseerd t'Amsterdam huyden den 2 April A°. 1665 in 't bijzijn van Adriaen van Dalen en, Bernard Laurentsz. als getuygen. (Prot. Not. I. Hellerus pak 163.)

Petrus Sciverius Cornelio van Dalen[1]) suo SD. Heri ad te grandes satis literas dedi, mi Corneli, nunc iterum ad te scribo: et cur non quia bellissima occasio est? Defert ad me suas et amicis sui suavissimi Foresti literas Dominus Heynsius, iis ut comites meas addam rogat, quamquam rogandus non eram, a tali nempe qui iure suo iubere potest. Caeterum Literas meas Antwerpiae misi ad P. Heribertum a Roswey: iis annexae erant ad clarissimum Lipsium: cui cui dis tu quaedam Martialis mei loca examinanda proposui. Oro te ad hoc a viro summo responsum extor.... quod si statim ad me miseris aut ipse (quod velim) detuleris, multum me beabis Item si carmen in Pennam Argenteam D. Virgini Hallensi .. eodem viro superiore anno cansecratum diligenter descripseris aut si excusum est, exemplaria aliquot tecum attuleris. Apud nos integrum non est. Certè exemplar quod ego amici cujusdam opera descriptum habeo, continet tantum XVII versus quos cum D. Baudio nuper ostenderem, dixit se multo plures legisse. Quem hominem quae causa est, mi Corneli, quod ne salute quidem impartias? conscientiam tuam, interrogo, hoccine decebat? Negare non potes, graviter peccasti, sed culpam agnoscas simul et emendes. Vale. Domini Legati de queis scribebam, abierunt die Sabbathi proximo uti as....eravit michi D. Baudius, (in margine staat non ita est ut audio.) Ivit una M. noster, minus namque splendidum videbatur Amplissimi Oldenbarneveldij filios in tam illustri pompa si paedagogo conspici. Iterum vale. Scripsi summa cum festinatione Ipsis Nonis Maii, CIↃIↃC.III.

Begraven 6 Oct. 1657. Nieuwe Zijds Kapel een joncman Paulus van Dalen, *schilder*, comt uit de eerste Lauriersdwarsstraet ten huyse van Jan Melchersz. *f* 10 : 13

Testament van Jan Dammeron, *schilder*. (Prot. Not. v. Tol p. 21 D. 3, pag. 13vo.)

GEBOORTE KRANS,

Voor F. D(ancx).

Anno 1655 den sesten May.

Wanneer de blonde Son de Twelingh komt bewoone,
Soo is het, vrint, de tyt dat wy u hooft bekroone
Met groene Lauwerier op dese sesten dagh
Van May, wanneer u oogh het werels oogh eerst sagh.
Dees kroon die komt u toe, al zijt gy jongh van jaaren,
Om dat u vlugh penseel ten Hemel schijnt te vaaren
Wanneer gy Pallas by de neege Muzen maalt,
Of daar Apollo treurt, ja selfs sijn son niet straalt,
Omdat de Donderslagh sijn Soon het leve korte,
Die met het los gespan en koets ter neder storte:
Oft daar gy met de kunst vernoeght d'aanschouwers oogh,
Daar Febus met zijn koets doorrijst des Hemels boogh,
En d'Elementen zijn vergadert met malkand'ren
Om groote Moeder met Vulkaan en veele and're,
Als Tetis, Galate en God Neptuun, verselt
Met Tritons, wiens geblaas, de komst haars Heere melt,
Dus maackt men daatlick plaats om deese Godt te hooren,
Die siet de zee het Landt, het Landt de zee bekooren
En schencken ellick aâr haar vrughten en gewas;
Hier stut myn pen haar loop, vermits mijn tijt te ras
Verby geloopen is; dus wil ick nu besluyten,
Met wensschingh van veel heil, en sluyten onheil buiten,
En dat Godts heyl'ge hant sijn zeege op en went,
En geeft u 't Hemels rijck wanneer u leven ENT.

Catharina Questiers.

Op bl. 44 van ('t eerste deel van de koddige Olipodrigo 1655) op de Universiteits bibl. Amst.

Een tweede gedicht van Cath. Questiers *Op de verjaren van F. D.* (1664?) Lauwerstryt p. 58.
Een derde *Aan myn Vrint F. D. den* 6 *Mey Anno* 1662 *Jarigh* Lauwerstryt p. 145.

1) Ver moede ijk was deze Corn. van Dalen de graveur niet.

Ondertr: 24 Juni 1656. Carel van Ladosse en Reymerigh Dancx, van A., oud 20 j. woon. in Schoutensteeghie, geass. met Susanna Meurs, haer moeder. (Kerk. huw. procl.)

27 Mei 1652. Gerrit Dassonville, *schilder*, oud 25 jaren en Mr. Dirck Venne Cool, chirurgijn, insgelyx oud 25 jaren, beyden wonen aldernaest het huys van den req. in desen staende inde S^{t}. Lucyensteegh" (in acte van 28 Mey 1652 staat er by, tegenover 't Weeshuijs) leggen verklaringe af, ten versoeke van Gysbert van Manen, *glasemaker*.
(Prot. Not. v. Nieuland p. 199.)

Ondertr: 23 Febr. 1674. Gerrit d'Assonville, van A., *schilder*, wed. van Jacomyna van Avont, woont op de Kaisersgragt, en Jannetje Jans, van A., wedu van Jan Arentsz. Kemp, woont als voren.
Hij heeft den 21 February 1674 de weeskamer voldaan.

Ondertr: 2 September 1673. Coenraet Decker, van A: *plaatsnijder*, out 23 jaar, woont inde Laurierdwarsstraat, geass. met Barber Mommers, syn moeder, en Aechje Jans, van A., out 22 jaar, woont op de Brouwersgragt, geass. met Catrina Troncquois, haar moeder.
Deeze persoonen syn den eersten October 1673 tot Slooterdyck getrouwt, teste d^{o}. Engelbertus Sloot predicant aldaar. (Kerk. huw. procl.)

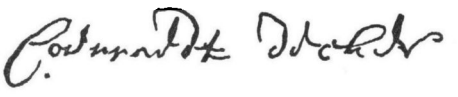

21 Febr. 1676 comp. Joannes Rammereyn, Boeckdrukker, wonende in s'Gaavenhage t. e. en S^{r}. Koenraet Dekker, M^{r}. *plaatsnyder*, t· a. zij zijn overeengekomen „dat hy Koenraat Dekker aanneemt voor en ten behoeve van S. Rammeryn te etzen en te snyden zoo als vereyscht werdt de kaart v. Delff, twee en twintigh ghezighte, mitsg. de profylen van Delff voorsz, en Delftshaven yder byzonder, benevens de wapenen der Eed. Groot Achtb. heeren Burgerm. en Hooftschout der stadt Delfft voornt. met de cieraden, de beesiens inde weyde, scheepkens en eenighe personen, en twee compartementen, tot d'aanwyzingh der straten oft voetmaat, in het plano van de voorsz. stadt Delft, welck planum ghemaakt wert bij S^{r}. Kip oft een ander, alles tot ghenoeghen van den heer Burgerm^{r}. Bleyswyck en S^{r}. Verkoljer (sic) *Tykkenaar* van voorsz. kaart volghens de verbeterde proeven. Voor welck twee en twintigh ghezighten de voorsz. Rammereyn de voorsz. S. Dekker belooft te betalen vyffhondert acht en twintigh guldens, namentl. voor yder ghezight vier en twintigh guldens, dogh voor de profijlen v. Delft en Delftshaven de waapenen en cieraden twee hondert dertigh gulden, zynde te samen seeven hondert acht en vyftigh gulden, en dat in manier navolgende te weeten, op en neevens d'eerste leverantie van zes ghezighten twee hondert vyfigh gulden, op en nevens de leverantie van de profylen v. Delft, Delffshaven en de wapenen ghelycke twee honderd vyftigh gulden, en de resterende twee hondert acht en vyftich guldens ses oft uyterl. aght weecken nade leverantie van het restant van tvoorsz. werck. Eyndel. is nogh bedonghen, dat S. Decker de voorsz. kaart, wanneer daarvan aghthondert exemplaren van ghedruckt zyn, weeder eens zal overloopen, opdat derzelve zoo bruyn drukt als voorheen.
Tot nakomingh enz.[1]) (Prot. Not. J. d'Amour p. 142.)

19 Febr. 1676. S^{r}. Coenraet Decker, *plaatsnyder*, verclaarende zich voor Jan Rammeryn, tegenwoordich in de boeye deser stede, als borg te stellen voor *f* 125.— die deze aan Samuel Imbrechts moest betalen. (Prot. Not. P. Schrick, p. 96 N°. 266.)

Gedoopt Oude Kerk. 19 Juni 1605. Saertje dochter van Ysack Deckers, *schilder*, en Madleentjen Kuers; Sara Deckers getuige.

Uyt crachte van de acte van Servaes Jansz.... Dienaer tot Dordrecht, syn Gerrit van Diepenbeeck Gysbertsz., *glasschryver*, van s'Hertogenbosch, ende Susanna Noorcy Jansd^{r}., van Antwerpen, hare drie sondachsche uytroepinge in de kerck ingewillight 22 Marty 1592.
(Extra-ord. huw. procl.)

Item opten xx Januari 1555 ontfange dat graffghelt van Jan Dircksz., *schilder*, de 9 Maert hyer begrave. (In de Oude Kerk.)

[1]) Deze 22 gezichten komen voor in Bleyswycks beschrijving van Delft.

Ondertr: 24 Aug. 1668. Lambert Doomer, van A., *schilder*, oud 45 jaar, geass. met syn moeder Baertie Martens, inde Hartestraet, en Mettie Harmens, van Aernhem, wed. van Jan Block, woont op de Braak.

Deze personen syn den 9 7ther 1668 tot Buycsloot inden echt bevesticht, teste Vredenburg secrt. aldaer.

Ondertr: 19 Aug. 1651. Hendrick Jacobss. Dubbels, van A., *schilder*, out 30 j., geass. met zyn vaeder Jacob Dubbels, woon. in de Haerlemmerstraet, en Jannetie Cornelis Clucht, van A., out 22 j., geass met Jannetie Tomas van Neck, woon op de Buitenemster.

Deze personen sijn getrout den 10 Sept. 1651 tot Bodegraven, teste Joh: Vergeer predr. aldaar.
Zij ondert. Janneken Cornelys Kluft.
(Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 21 April. 1656. Hendrick Dubbels, van A., *schilder*, wedr. van Jannetje Corn:, woon. opde Haerlemerstraet, en Annetje de Haes, van de Wyck, wed. van Jacob Abrahamse, woon. op de Nieuwendyck. (Kerk. huw. procl.)

Begraven 9 Juni 1676 in de Noorder Kerk. Henricus Dubbels[1]) op Raapenburgh, Zuidervak N°. 64.

E.

Ondertr: 20 Januari 1661. Pieter Danielsz. van Ede, van A., *schilder*, out 26 j., geass met syn moeder Tryntje Pieters, won. in de Goutsbloemstr. en Elisabeth Conincx, out 26 j., geass. met haer moeder Dirckje Crachtinghs, wt. op de bloemgraft. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 4 Febr. 1633. Jan Pietersz. van den Eeckhout, *goutsmit*, wedr. van Grietie Claes Leijdeckers, woon. inde Calverstraet, en Cornelia Dedels, van Delft, out 38 jaer, vert: acte van vaders consent, woon als vooren, hy geass. met Cornelis Claesz, Leydecker, zyn swaeger.
(Kerk. huw. procl.)

Op 14 Aug. 1651 testeert Martyn de Bie, van Lillo in Brabant, getuigen waren Jan van den Eeckhout, en Gerbrand van den Eeckhout. (Prot. Not. Sal. v. Nieuwland p. 198.)

Begraven in de Oudezijds Kapel 8 Nov. 1652. Jan Pietersz. van den Eyckhout, vande Kalverstraet. 8 : o : o.

Begraven aldaar 18 Nov. 1660. Cornelia Dedel wede. van wylen Jan Pietersz. v. d. Eeckhout ind Kalverstraet, in 't Wapen van Delfft 8.

Begraven aldaar 29 Sept. 1674. Gerbrant van den Eeckhout[2]), op de Nieuwe Heeregraft bij de Vyselstraet graf N°. 198. 8--

Begraven aldaar 8 Jan. 1660. Nicolaas van den Eeckhoudt, zoon van ze. Jan Pietersz. van den Eeckhout, uyt de Kalverstraet, Int wapen van Delft, N°. 197. 8--

Begraven aldaar 31 Oct. 1669. Jan van Eeckhout, wijnkooper, op de Kleeveniersburghwal N°. 198. 8--

Begraven aldaar 19 Sept. 1678. Ida van den Eeckhout, in de Kalverstr. hoeck Gaperstraat N°. 198, 5 kinders. 8--

Begraven aldaar 6 Sept. 1701. Margareta van den Eeckhout, huysvrou Pieter van de Poel, opde Heeregraft tegenover de Drie Koninghstraat, 2 kinderen, graf N°. 197. 8--

Begr. in de Nieuwe Kerk 21 Sept. 1705. Hendrick Eland, *plaetsnyder*, op de Roosegraft aen de Z. Z. *f* 15.—

---

[1]) Of deze de schilder is, is onzeker.

[2]) Gerbr. v. d. Eeckhout schreef zich ook wel G. du Chesne op een suite met ornamenten door Mosyn gegraveerd. Van eene Æeckhout zag ik in het Ethnographisch Museum te Koppenhagen eenige goed geschilderde levensgroote afbeeldingen ten voeten uit van brasilische mannen en vrouwen, gemerkt Æeckhout fc. in brasil 1641 en ook 1643. (v. d. K.)

Ondertr: 24 Marty 1621. Nicolaes Elias, oud 30 j., *schilder*, geass. met Elias Claesz. sijn vader, won. op de hoeck vande Minnebroersteegh, en Levina Bouwens, oud 21 jaren, gheen ouders hebbende, geass. mit Judith Ernst, hare petemoeye, wonen. op de N. Zyds Voorb. wal.

(Kerk. huw. procl.)

De volgende kinderen alle gedoopt in de Nieuwe Kerk.

23 Juni 1622. Sara; Magdalena Bouwens, getuige.

29 Aug. 1623. Sara; Elias Claesz. getuige.

6 April 1625. Elisabeth; Jacob Elyassz., Heiltjen Lourens, getuigen.

7 Dec. 1631. Magdalena; Samuel de Gardyn en Susanna de Gardyn getuigen.

2 Febr. 1633. Nicolaas; Daniel de Gardyn, Iudick Arents, getuigen.

29 Maart 1639. Elias; Tobias de Coningh getuige.

Op huyden den 21 Oct. 1656 compareerde voor my Henricus C. Torquinius, openbaar notaris .... Levina Bouwens Wede. van Wylen Claes Eliassen, *schilder*,.. out omtrent 57 jaren dewelcke ter versoecke ... van Lucretia Bosmans, huysvrouw van Johannes Hobbe, getuygt ... dat nu omtrent de thien jaeren geleden zy comparant nevens haer man salr. als Peter heeft gestaen, en ten doop gehoude des requiranten dochterken, genaemt Anna Hobbe, en dat haer noch seer wel kennelyck is, dat haer comparante man salr. als tot een pillegift voor het voorn. kint aende requirante heeft gegeven seecker schilderye, zynde een groenmerckt, wesende hetzelve stuck, dat noch ten huise van de req. is. (Prot. Not. Torquinius A. 13.)

Ondertr: 21 Jan. 1622. Elias Eliass, goutsmit, oud 22 j., geass. met Elias Claesz. syn vader won. inde Minnebroersteegh, ende Willemtje Jans oud 28 j., geass. met haer moeder Floryntje Geumes, won. op 't Rusland. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 12 Maart 1660. Ottmar Ellinger, van Coppenhagen, *Contrefijter*, out 26 j., de vader in Noorwegen, geass: met Melchior Sijlert (of Hylert) syn swager, woont op 't Grimnessersluys, en Teuntje van Walscappel [1]), van Dordrecht, out 27 j., geass met Agniesje van Cappel woont op 't N. Eylant. (Kerk. huw. procl.)

In een acte van 29 Juli 1669 komt voor Joannes Engel, *schilder*, oudt omtr. 50 jaren, wonende inde Calverstraet op de Ossesluis. (Prot. Not. J. Hellerus p. 175 bl. 160.)

Begr: Leidsche Kerkhof 5 Sept. 1678. Johannes Engelen, *schilder*, op het Spuy by d. Ossesluys.

Ondertr: 11 Sept: 1683. Joannes Engel, van A., *schilder*, oud 22 jaren, inde Kalverstraet, ouders dood, geassistr. met Pieter Gets, en Marieke Harmens de Vries, van Esens, wedu: Joannes Engelproch, w. als vooren. (Puiboek.)

Ondertr: 20 April 1668. Jacob Esselens, van A., *schilder*, oud 40 j., hy moeders consent goed ingebracht, woont inde Blomstraet, en Janneken Jans, van A., oud 28 j., geass. met haer moeder, Geertie Lamberts, woont opde Blomgraft. (Kerk. huw. procl.)

Begraven Westerkerk, 25 Maart 1669. Kynt van Yacob Esselens, op de Prinsengraft inde Sydewormen, by de Rosegraft *f* 10.

Ondertr: 10 Aug. 1656. Isaack Esselens, van A., syreder, out 30 j., geass. met Pieter Esselens, syn vader, woonde inde Bloemstraet, en Peronne des Ruelles van A., out 23 j., woont op de N. Z. Achterburghwal, geass. met Jaques de la Haye, haer oom en vooght. (Kerk. huw. procl.)

[1]) Wellicht zuster van den beroemden bloem- en vruchtenschilder Walscapelle.

Ondertr: 24 Juni 1667. Abraham Esselens, van A., maeckelaer. wedr. van Maria Jans, woont op de Brouwersgracht, en Jannetie Dirx de Vries, van A., oud 25 j., geass. met haer vader Dirc Jacobse de Vries, woont als voren. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 16 Juny 1684. Cornelis van Everdingen, van Haerlem, *schilder*, oud 38 jaaren, in de Calverstraet, geass: met zyn moedr. Jannetie Brouwers, en Margrieta Vis, van Enckhuysz, wed. Isbrandt Botterkooper, woont tot Enckhuysz.

6 April 1604. Jan van Everdingen, van Uytrecht, wedr. van ..... bloe...., wonende tot Egmond op de hoeve t. e. ende Jacomyne Vermaren, van Antwerpen. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 17 Oct. 1665. Jan Evertsz., van A., *schilder*, wedr, van Saertie Dircx, woont in St. Joris steegh, en Jannetie Pieters van der Dussen, van Heusden, out 25 jaer, ouders doot, geass. met haer moetjen Lijsbet Claes, woont inde Harinckpackerij.
Hy heeft de weeskamer voldaen.

Comp. Claes Cornelisz. scheepstimmerman, woonende op den Hoeff by den Uythoorn t. e. ende Artus van der Eyck, *schilder*, t. a. verclaerend de voorn. Claes Cornelisz. aan de voorsz. Artus van der Eyck, sijne swager, overgedaen te hebben ..... de coop van sodanige huys en erve staende en gelegen binnen dese stede aende Noortsyde vande Bagyne steech. 27 Mei 1647. (Prot. Not. Sal. v. Nieuland p. 195 bl. 147.)

F.

Ondertr: 28 Juni 1681. Willem Ferguson, *fijnschilder*, out 48 jaren, inde Batavierstraat, geass. met Rynier Drieland, en Sara van Someren, van Stockholm, out 33 jaren, op Uylenburgh, ouders doot,, geass. met Aaghie Jans.

Begraven Walenkerk 1 Juli 1709. Daniel de la Feuille, Boekverkooper (*en etser*) over de Beurssluys het tweede huys van de Hermite-steeg, laet onmondige nae. Leyt in T. N°. 3 h. g. 15.—

Begraven Oude Luthersche Kerk 7 Jan. 1684. Beeletje Otten wede. van Hans Filipsz. *schilder*, in de Kalver-straet tussen de Ossesluys en de Heylige Wegh graf N°. 265.

Ondertr: 29 Febr. 1664. Laurens Floor, van Fredericstad, *schilder*, oud 30 j. woont op de Seedyc, en Sara van Ceulen enz. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 6 Dec: 1670. Albert Fransz., van A:, *schilder*, out 24 jaar, geass. met Annetje Alberts, syn moeder, in de Boomstraat, en Grietje Pieters, van Dort, out 22 jaar, ouders doot, geass. met Corn: Pietersz., haer broeder, inde Lelydwarstraat.

Ondertr: 22 Apr, 1606. Laurens Fransz., *schilder*, oud 21 jaren, won. op de nieuwe Ossemerkt, geass. met Frans Cornelisz., zijn vader, t. e., ende Janneken Claeys, van Antwerpen, oud 22 j., won. als vooren, geas. mit Nicolas de Marsenne (?) haer vader t. a. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 2 April 1649. Johannes Fris, van A., *schilder*, geass. met syn vaeder Gerrit Fris, woon. inde OudeLelystraet, en Jannetie Enten, van A., out 25 j. woon. op de Egelentiersgr., geen ouders hebbende. (Kerk. huw. procl.)

G.

Ondertr. 18 May 1618. Guilliam de Gardin, *schilder*, oud 22 jaren, geass. met Neeltjen Jaspers, syn moeder, won. in de Lynbaensteegh, en Jannetgen Ysbrands, van Leyden, oud 21 jare, geass. met Lysbeth Jans, hare moeder, won: aen de Ossesluys. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr. 3 Nov. 1639. Guilliaem de Gardyn, van A., *Schilder*, wede van Jannetie Ysbrants, woon. op Heeredwarsgracht, en Annetie Vermouw, van A., wede van Baerent Poelman, won. inde Corte Uylenb. steech. (Kerk. huw. procl.)

Gedoopt 21 May 1668. Sytje Brentcker? Jonge dr. suster van Klaas Brentcker, voorgestelt door onsen broeder Sijmen de Geest. (Doopb. Doopsgez. gem.)

In Cupido's lusthof, Muller Coll. v. d. Brugghe N0. 1807, zijn de prenten van Geilkercken

Ondertr: 28 April 1607 Hessel Gerritsz.[1]) van Alcmaer, out 26 jaeren, wonen. op het water t. e. en Geertje Gysbertsdr., mede van Alcmaer, out 25 jaren, wonen. op Ulenborch t. a. z. (Puiboek.)

10 May 1607. Aeltjen dochter van Hessel Gerritsz. *plaetsnyder*, en Geertjen Gysbertsdr. bracht het self, Aertjen Jansdr. was getuyge.

22 May 1608. Gerrit zoon van Hessel Gerrits. *plaetsnyder*, en Geertjen Gysbertsdr; Gerrit Jand,. getuige.

20 Augustus 1609. Gerrit zoon van Hessel Gerrits, *plaetsnyder*, en Grietje Gysbersdr; Mary Kornelisdr getuige.

20 Maart 1611. Jan zoon van Hessel Gerrits, *plaetsnyder*, en Geertje Gysbersdr. Mary Kornelisdr. en Neel Kornelisdr, getuige.

30 Sept. 1612. Aeltje dr. van Wessel Gerrits, *plaetsnyder*, t is Hessel Gerritsz., Giert Gysbertsd,.; Annetjen Allertsdr. getuige.

17 April 1614. Gysbert zoon van Hessel Gerritsz. *plaetsnyder*, en Geertje Gysbersdr.; Marij Kornelis en Necltjen Kornelisdr. getuigen.

1 Juni 1617. Cornelis zoon van Hessel Gerritsz. *plaetsnyder*, en Geertje Ghysbers; Marytgen Cornelisdr. getuige.

21 Febr: 1619. Tryntje dochter van Hessel Gerritsz. *plaetsnyder*, en Guertjen Ghysbers; Neeltje Cornelis getuige.

Deze kinderen zijn alle gedoopt in de Oude Kerk.

Begraven in de Nieuwe Kerk. van Hessel Gerrets, opt Water, een kint onder den arm 21 September 1607.

Begraven Van Hessel Gertsen, by die Oude Bruch, een kint onder den arrem den 8 (Augustus) 1609.

Begraven Van Hessel Gerritsen, by die Lienbaens Bruch een kintien onder den arrem 3 Oct. 1614.

Ondertr: 30 Aug. 1624. Hessel Gerrits, van Alcmaer, wedr. van Geertie Gysberts, won. op de N. Z. Voorburgwall, en Aaffgie Willems, van ..... wede. van Dirck Pietersz. Voskuyl, verclarende 5/4 jaer weduwe geweest te hebben, geasst. met Baartje? Willems, won. inde Oude Hoochstraet. (Kerk. huw. procl.)

Begraven Nieuwe Kerk. Hessel Gerritsz. inde Doelestraet, den 4 Sept. (1632) *f* 8.

Hessel Gerrits gaf uit eene Beschryvinghe van den Samoyden Landt in Tartarije Anno 1612. Hij onderteekende de voorrede Hessel Gerritsz. van Assum, Liefhebber der Geographie.

11 Febr. 1592. Comparecrde voor mij Notario en de naergenoemde getuygen Anna de Gheyn, geassisteerd met Jaq. de Gheyn, haren broeder en gecoren vooght in desen, en maect machtig Sebastiaen de ..... procureur te Utrecht. (Prot. Not. S. Henrix p. 190.)

---

1) Hessel Gerryts eertyts een dienaer van Willem Janssen (deze was boeckvercooper, Mathematicus en Eertscloots-beschryver binnen Amsterdam), is mede een Mathematicus ende Caertmaecker binnen Amsterdam —

Dit leest men in de voor-reden van Het Gulden Zeeghel des grooten Zeevaerts — deur Jan Henrick Jarichs van der Ley — Leeuwarden 1615 — 4o oblong —

Hessel Gerritsz. Boeckvercooper op t Water in de Pascaert Anno 1612. (op cen by hem uitgegeven kaart). (v. D. K.)

Wyt crachte van de acte notariael geteeckent bij de Wees van dato den laetsten Marty 1595 syn geboden ingewillicht van der puye deser stede aen Jaques de Geyn, woonende inde molensteech, en Eva Stalparts vande Wyele, won. inde Hage pres. Jan de Vrye Egbertsz. enz. den 1en aprilis 1595. (Extra ord. register v. huw. saecken.)

Comp. voor my Nots. d'eersame Mr. Adriaen van den Bosch, Chirurgyn, inwoonder deser stede als man en voocht van Joffr. Anna de Gain ende heeft gemachtich gemaeckt..... Sr. Jaques de Gain, zijn swager, omme uyttenname van hem constituant te manen, eysschen en innen van een Albrecht Fock, in den Hage, sekere somme van hondert acht carolus gul: de voorn. constituants huysvrouw competerende enz. (het slot ontbreekt maar 't blijkt dat de acte van April 1594 is.) (Prot. Not. S. Henrix p. 190.)

Sr Adrian Gole, Ebéniste, et sa famille en tout quatre personnes.
Sr. Jean Gole fils du susnommé et *Graveur de tailles douces* [1]) une personne.

(Dénombrement de tous les protestants Refugiés de France à Amsterdam depuis l'an 1681, aan Burgem. aangeboden 24 Maart 1684.)

2 Nov. 1697. Begraven Walenkerk. Adriaan Gole, op de Leydsestraat tussen de Prinsegraft en d'eerste Leydse dwarsstraat, Leyt inde nieuwe Waendeling tegen de muer aen in Lr O. No. 8. 15.—

5 Nov. 1710. Begraven Walenkerk. Marguerita Geerbrant, wde wijle Adriaan Gole, Moeder van Jacob Gole, Schoonmoeder van Daniel Marot, op de Leydsestraat tussen de Princegrt. en 1ste Leydse dwarsstraat, Leyt nieuwe wandeling in Lr. N. No. 2. h. g. 15.—

29 Jan. 1724. Begraven Walenkerk. Jacob Gole, op de Leidse straat bij de Prinssegragt Lr. F. No. 4 in een huurgraf, laet een onmondig kind na. 15.—

Mej. Alida Gool Afgebeelt sittende in 't midden der Bosschaadjen, haar schaapje een bloemkrans vlechtende vergeselschapt van haar twee broeders de heeren Theodorus en Matheus Gool. (J. Blasius, Geslachtb. der Goden 1661 bl. 179.)

23 Dec. 1589. Pieter Goos, v. Antwerpen, diamantsnyder, wedr. van Magriete van de Keere, wonend op de Zeedyck int Gallioen t. e. en Catalyne van Somerghem, van Bruessele.

Den negenden Augusti 1614 zijn op de acte van Johannes Bogaerd, predt. te Haerlem, geboden ingewilliget aen Abraham Goos, *plaetsnijder*, won. op de Nieuwendijk [2]), ende Stijntjen Tonisdr., van Haerlem en aldaer wonachtig. Puiboek.

Gedoopt 11 April 1621. Abraham, zoon van Abraham Goos en Stijntje Teunis; Trijntje Teunis getuige.

Gedoopt 13 Juni 1623 Nieuwe Kerk. Cathalyna, dochter van Abraham Goos en Styntje Teunis; Grietje Goos getuige.

29 April 1643. Pieter Goos, van A., out 27 jaer, geen ouders hebbende, won. in de Reestraet, geass. met Anthonis Goos, syn broeder, en Susanna de Reygher, van A., out 30 jaer geen ouders hebbende, geass. met Cornelia de Reyger, haer suster op de Rozegracht. (Kerk. huw. procl.)

29 Jan. 1649. Pieter Goos, van A., *Plaetsnyder*, wde van Susanna de Reyger, woon. in de Haerlemmerstraet, en Geertruyt van Ruyff, van A., out 22 jaer, geen ouders hebbende geass. met haer suster Maria van Ruyff, w on. als voren. (Kerk. huw. proc.)

---

1) Kramm zegt dat Gole Jacob heette en haalt als bewijs aan zijn portret door hemzelven naar v. d. Plaes waaronder Jacobus Gole staat. Is de afgebeelde persoon echter zeker de Graveur?
Immerzeel noemt hem Jan en laat hem in 1660 te Amsterdam geboren worden en op 77 jarigen ouderdom sterven. V. d. Eynden en v. d. W. noemden hem ook op grond v. h. portret Jacobus, laten hem omtrent 1660 te Amst. geboren worden en bij de 70 jaren oud worden. Waarschynlyk echter is dit niet juist, daar na 1700 geen graveerwerk van Gole bekend is.

2) In 1615 *in de Kalverstraet in 't vergulde Caertboeck* 1 Jan. 1616 noemt hij wijlen Judocus Hondius myn Cousyn en Eerste Leermeester.

Bij Pieter Goos, *Plaetsnijder*, op 't Water, in De Vergulde Zeespiegel A° 1656. Dit adres staet op de pascaarte van de Noortzee, in de De Lichtende Colomme ofte Zeespiegel, inhoudende eene Beschrijvinge der Seekusten van de Oostersche, Noordsche en Westersche schip-vaert.

Gedoopt 24 Juni 1646. Laurens, zoon van Abraham Goos en Aeltje van der Clees; Grietje Goos, getuige.

Gedoopt 23 Juni 1652 Noorderkerk. Pieter, zoon als boven; Jan Dyngemans Keyser en Anneken van Sytteren getuigen.

Gedoopt 8 Mei 1672 Elandskerk. Adam, zoon van Antonie Goos en Maria Weydemans; Pieter Goos en Margrieta Goos, getuigen.

Begraven 31 May 1691. Walenkerk. Jacob de Gorter, *fijnschilder*, inde oude Bantemerstraet, leyt Lr R. No. 4 in de nieuwe wandeling, laet 1 onm. kindt, huerg(raf). *f* 15.—

28 September 1651. Anthoni Grebber, van Haerlem, *schilder*, out 29 Jaer, een moeder hebben woon tot Leyden, en Grietie Pieters van Troijen, van A, out 22 Jaer, woon. inde Calverstraet, geasst. met haer vaeder Pr. Hendrixsz van Troyen. (Puiboek.)

Ondert. 19 Juny 1682. Michiel vander Gugt, van Antwerpen, *plaetsnijder*, oud 22 jaren, op de Rosegraft, geass met moeders consent, en Maria van Hogenbergh, van Aarschot Wede. Jasper Keppes, als voren. (Puiboek.)

Ondertr. 25 April 1687, Pieter Stevens van Gunst, van A., *plaetsnyder*, oud 28 jaren op de N. Z. Voorb. wal, ouders doot, geass: met Philip Wessels, en Leonora Baarselmans, van s Gravenhage, oud 25 jaren, in de Janstraat, ouders doot, geass: met Hester de Vries. (Kerk. huw. proc.)

Begraven Zuiderkerk den 28 Sept. 1657. Kint van Pieter van Gunst. Letter K.... 5 : 7.

Gehuwd 24 Maart 1616. Nicolaes de Ghijselaer, *schilder* [1]), jongman van Leyden vergezelschapt met Ysaack Fransz. v. den Berch, zijn zwager, met Cornelia van Rijbeeck, Jonge dochter, van Uytrecht, wonende aldaar, die zelffs niet is gecompareert, dan is hen attestatie gegeven, om de geboden tot Uytrecht te doen gaen.

Aant. uit het Archief van Leiden (?)

Ondertr. 24 Maart 1635. Cornelis Gysels, van A., woon, op de N. Z. Achterburgwal, *waepensteensnyder*, en Petronella van Bonckhout, van Noortwyck, en woon. aldaer.

Begraven 3 Dec. 1667 Nieuwe zyds Kapel. Een Man Cornelis Gijsels, comt uit de Kalverstraet by de H. Wegh in de verfketel. 15—4.

Begraven 9 April 1660 Oude Kerk. François Gysels, comt vande Bloemgracht 8.—

Ondertr: 5 Febr. 1661. François Gijsels, van A., verfvercoper, out 22 j. en Emmerentia. Blockert.

H.

Album van Johannes Hackaert van 1653, voor *f* 7.— aan Brondgeest verkocht in de auctie 30 Maart 1841 Huis met de hoofden.

Op prentjes van Joh. Meyer von Zurich fecit staat Ioh. Hackert: von Amsterdam, (te München).

10 April 1726, Johannes Hackaert, Jongman, ten huyse van Dirk Heekes op de Heeregragt bij de Heysteeg. Lr. P. No. 2. Nieuwe wand. huurgr. Walenkerk. *f* 15.—

1) Het eenige mij bekende schilderij van dezen meester zag ik in 1864 als schoorsteenstuk in een huis op de Oude Gracht te Utrecht, nu behoorende tot de gebouwen voor 's Rijks Munt.

Het stelt voor Mordachai, door Haman te paard rondgeleid wordende op de binnenplaats van een paleis — vooral de gebouwen waren goed, in een manier van v. Deelen geschilderd. — De beeldjes goed geteekend en geestig getoetst — het was beteekend ND GISELAER F. (W. D. K.)

Ondertr. 22 April 1634. Willem van Haecht, van Middelborgh, woon. tot Middelborgh, wedr. van Maycke Jacobs, en Anneken Nesen, van Hamborgh, out 27 j. (Kerk. huw. proc.)

Gedoopt 27 Febr. 1622. Nieuwe Kerk. Martijntje, dochter van Aerjan Haelwech en Hester Cousiers; Maijke Ridders getuige.

Ondertr. 11 April 1687. Christiaen van Hagen[1]), van Bremen, *plaetsnijder*, wedr. Maria van Koosen, op de Elantsgracht, en Geertruyt van Sooligen, van Utrecht, oud 28 jaeren, als voren, geass. met haer vadr. Harmen van Sooligen. (Kerk. huw. procl.)

Begraven 12 Jan. 1679 Nieuwe Kerk. Kint van Arnoldus van Halen en Geertruy Nobelingh zalr. in de Nes.

Ondertr: 10 Febr. 1679 Aernoldus van Haalen van A., confiturier, wed. Geertruyd Nobelingh, in de Nes, en Maria Rooleeuw.

Begraven 29 Mei 1680 Nieuwe Kerk, kint van Aernoldus van Haelen en Maria Roo-Leeuw, uyt de Nes.

Gedoopt 21 Febr. 1700, Arnoldus van Haalen, get. Margreta Roleeuw, de Huisvrouw, Jan Leers, de oom. (Doopboek Doopsgez. gemeente.)

Begraven bij avond 22 Juli 1732 in de Oude Kerk. Arnoud van Halen, van de Keysersgragt bij de Utrechtsestraat. (Graf Z. Z. No. 367).

Ondertr: 6 May 1690. Thomas Halleman, van Rotterdam, *fijnschilder*, oud 25 jaren, op den Binnenamstel, geass. met moeders consent, en Willemijntje van den Boonhoff, van A., oud 26 jaren, als vooren, geass. met haer vadr. Willem Claes van den Boonhoff. (Kerk. huw. procl.)

De schilderij van F. Hals voorstellende Piro de man met de haring en een eenhoorn tot wapen, gemerkt Anno 1616 aet. 73, nu in Engeland, kwam voor de Cat. van Tol, Leiden 15 Juli 1772.

Het werd aangekocht door Delfos voor *f* 15.—

Gedoopt 1 Mei 1663 Nieuwe Kerk. Reynier, zoon van Reynier Hals, en Lysbet Pieters Groen; Albartus Retier; Ariaantje Hals getuige.

Gedoopt 17 Oct. 1668, Doopb. Nieuwe Kerk. Pieter, zoon van Reynier Hals, en Lysbeth Groen; Teunis Pietersz. Maria Groen getuigen.

Gedoopt 18 Febr. 1671 Nieuwe Kerk. Martinus, zoon van Anthony Hals, en van Tryntje Salomons; Reynier Hals, Lysbet Groen getuigen.

Ondertr: 13 Febr. 1593. Caerl Hals Fransz., van Antwerpen, passementwercker, out omtr. 24 jaren, won. by Jan Roopoortstooren in de Nieustraet, vertoon. acte onder de handt van Johannes Damius inhoudende vaders consent t. e. ende Marytgen Jansdr., wede. van Jan Gerritsz., mandenmaker, verclarende een half jaar wede. geweest te hebben.

Ondertr: 25 Oct. 1635. Mathys Cornelissen Hals, van Antwerpen, vergulder, geen ouders hebbende, synde geass. met ds. Eleasar, Swalmius dienaer der Godd. woorts deser Stede, en Maria de Bary, van A., out 26 jaer, woon. als vooren, geass. met haer vaeder Pieter de Bary en Sara de Maarees, haer moeder. (Kerk. huw. procl.)

Testament van Mathys Cornelisz Hals en Maria de Bary. 28 Aug. 1655.
(Not. L. Lamberti, p. 124 bl. 532.)

Begr. 4 Nov. 1661. Oude Kerk. Maria de Bary, huysvrouw van Mathys Hals, comt uyt de Pijlsteegh.

---

1) Zijn portret door hem zelven in zw. kunst Chr: Hagens *fecit*.. Hij graveerde voor Scheits Bilder-Bibel.

Begr. 30 Nov. 1661. Oude Kerk. Matthys Halls, comt uyt de Pijlsteeg.

Begr. 15 Dec. 1661. Oude Kerk. Sara Hals, comt uyt de Pijlsteegh.

Ondertr: 6 Juli 1668. Pieter Hals, van A., wijnverlater, ouders doot, geass. met sijn oom Hend de Kempenaer, woont op de N. Z. Achterburgwal, en Anna de Faloise, van A., oud 20 j. geass. met haer vader Louis de Faloise, woont op St. Jorispleyn.

Ondertr: 9 Dec. 1689. Martinus Hals, van A., oud 22 jaren, inde Batevierstraat, geass. met sijn vader Anthoni Hals, en Saertie Junius, van A., out 26 jaar, woont als voorn. ouders doot, geass. met met haar suster Maria Junius. (Kerk huw. procl.)

Ondertr: 22 Sept. 1624. Hans Philipsz. Hanneman, van Rohberswerck, *schilder*, op de Coningsgraft, ende Hilletge Otten, van der Lipstadt, wede. van Jan Andriesz, inde Crommeelleboochsteeg. (Puib.)

Ondertr: 21 Nov. 1654. Arent Hansen, van A., *schilder*, out 21 jaer, en Judick Jochemse enz. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr: 4 December 1682. Jacobus Harwyn, van A., *plaatsnyder*, oud 22 jaren inde N: burgsteeg, ouders doot, geass: met Jacobus Robyn, en Henrietta de Kemp van A., oud 26 jaren, op Zingel, geass: met haar mooder Eva .... (niet ingevuld.)
Hij teekent: Jacobus Harrewijn.

Ondertr: 2 Sept. 1672? Pieter Hartsen, van Noortstrant, *schilder*, out 42 jaren, ouders doot, geass. met Coenradus Ardine, in de Lelystraet, en Maria Kuysers, uit den Haeg, out 25 j., ouders doot, geass. met Martyntje Suertse, als vooren. Hij teekent: Pieter Harsen.

Ondertr: 24 Oct. 1670. Alexander Havelaar, van 's Gravenhage, *schilder*, oud 28 j. ouders dood, geass. met (niet ingevuld) woont op de Gelderse Kay, en Maria Gerrits de Man, van s' Gravenhage, oud 25 j. enz.

Ondertr: 7 Juli 1635 Abraham van de Hecke, [1]) van Antwerpen, *schilder*, vertoon. acte van vaders consent, woon. in de Heerestraet, geass. met Christoffel van Sichem, en Catharina Lunden, geass. met Baerent Lunden, haer vaeder en Catharina Lunden, haer moeder, woon inde Calverstraet.
Dese personen sijn getrouwt den 29 Juli 1635 tot Sloterdijck door Mathias Meursius pred aldaer. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 16 Nov. 1623 Pouwels van Hecke, van Ceulen, out 31 j. geen ouders hebbende, geass. met Guilliaam die.... sijn oom, won. (8 annis) in de Warmoesstraat, en Marya Allerts (Symon Allertsdr.) (Kerk. huw. procl.)

Ondertr. 27 Sept. 1670 Jan van Hecke, van A., coopman, out 22 jaar, geass. met Daniel van Hecke, sijn vader, op d'Antonisbreestraat, en Sara Bouwman, van A., out 23 jaar, geass. met Claas Barents Bouwman, op 't N. Eylant.

Ondertr: 18 April 1643 Lambert Gerrit Hedsing, van Voorst, *schilder*, enz. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 17 April 1676 Guiliam de Heer, van A., wijnverlater, out 21 jaar, op d'Oudesijts Agterburgwal, ouders doot, geass. met Johannes Bogaert, sijn oom en voogt, en Teuntje Koninex, van A., out 19 jaar, woont inde Halvemaansteegh, geass. met Iannetje Listingh, haer moeder.

---

1) Een schilderij van hem voorstellende een geleerde in zijn studeervertrek, gemerkt AB VAN DER HECK 1653, werd 16 Mei 1877 voor ƒ 500 bij PAPPELENDAM en SCHOUTEN verkocht. Een ander schilderij was in 't bezit der Familie BIERENS DE HAAN.

Ondertr: 4 Dec. 1636. Poulus Hennekin, van A., *schilder*,[1]) out 25 Jaer, geen ouders hebbende, geass. met zyn voocht Abraham de Goijer, won. op de Keysersgracht, en Cornelia de Swart, van A., out 24 j., geen ouders hebben., geass. met hae meue Teuntien de Swart.
Hij teekent: Paul Hennekyn.
(Kerk huw. proc.)

18 September 1637. Is begraven het kint van Paulus Hennekien onder den arm in de Calverstraet.

Gedoopt 19 Oct. 1642. Ester, dochter van Paulus Hennekyn, en Cornelia Swart; Jan de Keyser getuige.

28 Sept. — 14 Oct. 1623. De Famielje van Francois Hennequin en hij zelf ligt begraven in de Walen Kerk.

Mr. Heyndrick de Duytsche *schilder*, an 't Ouwezyskerckhoft een kint onder den arm begraven opte XVI Dach van May ad (1559) in de Oude Kerk.

Mr. Heynd. de Duytsche *schilder*, een kint onder den arm begr. opte XVII (Junius 1559) in de Oude Kerk.

Comp: Dirck Henrix, *schilder*, wonen. tot *Naples* in Italien, en Jacob Henrixz. droochscheerder, borger deser stede, gebroeders, voor haer selven en mede als erfgenaemen van Gysbert Henrix, haren broeder, overleden wesende, en hebben bekent getransporteert en opgedragen te hebben Pieter Coenesz., alsulken rentebrieven van acht carolus guld .... houdende op Hans Pietersz. Baerstroo als hem comp. toecomt van haer vader en moeders erff enz. In presentie van Cent Cornelis Metselaer enz. 26 Oct. 1596. (Prot. Not. S. Henrix p. 190.)

3 Nov. 1596. Jacob Heinricx verklaart by een volgende acte aan Sr. Dirck Heyndricx, syn broeder wonende tot Neapoli in Italien 114 Car. guld. en
4 Nov. verklaart hij nog 174 Car. aan Dirck schuldig te zijn.

22 Aug. 1665. Hendric Hendricx, van A., *schilder*, oud 25 j., geass met Barent Janse, syn neef, ouders doot, woont inde Brouwersstraet, en Aeltie Jans, van A., oud 22 j. enz.
(Kerk. huw. procl.)

Gedoopt 23 Mey 1615 Nieuwe Kerk. Magnus[2]) zoon van Hendrick Jansz., en Aeltje Marcx; Jannetje Jans getuige.

Begraven Oude Kerk. 7 Januari 1571. Van Thonis Hendricx, *schilder*, een kint onder den arm.

Ondertr: 22 Dec. 1663 Frederic Hesselse, van Utrecht, *caertafsetter*, oud 19 jare, geass. met sijn vader Hessel Sijbrantse, en Annetie Dircx, enz. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr. 28 Mei 1661 Jan van der Heyde, van Gorcum, *schilder*, out 24? jaar, geass. met sijn moeder Neeltje Jans Munster, woont Heeregracht, en Sara ter Hiel, van Utrecht, out 30 j., ouders doot, geass. met haer broeder Samuel ter Hiel, woont op de Lauriergracht.
(Puiboek.)

Begraven 31 Mei 1680. N. Z. Kapel. Een man Jan van der Heyde, komt vande Nieuwezijds Voorburgwal bij de Stillsteeg.

Begraven 14 Jan. 1675. Oudezijds Kapel. 't Kint van Nicolaes van der Heyden, van de Reguliersgraft inde landmeeter. graf No. 68.

Ondertr: 16 April 1678 Jan Jansz van der Heyde, van A., *schilder*, wedr. Vrouwtje Jurriaenz, op de Elantsgragt, en Saartje Jans, van A., wed. Marten Jansz, op de Rosegragt.

---

1) In het bezit der familie Bees te Amsterdam is een portret van dezen Schilder.
2) Is hij de beroemde boekbinder? Deze verklaarde echter in 1646 35 j. oud te zijn.

Ondertr: 9 Dec. 1656. Dirck Dirckse Heyn, wt Brasiel, *schilder*, out 20 j., geass. met Elsje Thomas, syn moeder, woon. op de Princegraft, en Lysbeth Jacobs enz.
(Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 27 Juni 1620. Paulus van Hillegaard, oud 24 jaren, geass. met Franchois van Hillegaerdt, zijn vadr, won. op de Rosegrafft, *schilder*, en Anneken Homis, van Antwerpen, oud 27 j., geass. met Susanne Sohier, haer moeder, wonende in de houttuynen opde binnen-Aemstel, vertoonende een brieff van de vaders door de dochters hand geschr. die Jacques Spieringh verclaerde wel te kennen en syne eygen te syn. (Zy ondert: Pauwels van Hillegaert, anna Hoomis.
(Kerk. huw. proc.)

Gedoopt 3 Oct. 1621. Frans, zoon van Poulis van Hillegert en Anne Hoffmans; Jacob Hofmans, Lyn Jans getuigen.

Gedoopt 31 Maart 1643 Paulus, zoon van Fransoys van Hillegaerdt en Susanna Homis; Anna Homis getuige.

Gedoopt 21 April 1623. Nieuwe kerk Jacob, zoon van Paulus van Hillegaert en Anna Hommers; en Jannetje Spierings getuige.

Gedoopt 8 September 1624 Jacques, zoon van Paulus van Hillegaert en Annetje Homers; Aefje Jeroens getuige.

Begr. 21 Januari 1658 N. Z. Kapel, een man Paulus van Hillegaert, *schilder*, comt van over de ossemarkt op het endt van 't regulierspad, nalatende 2 kinder, met consent van burgem.

Begr. 2 Jul. 1660, N. Z. Kapel een man Francois van Hullegaert, comt van het regulierspat over die ossemarkt, nalatend 7 kinder.

Ondertr: 6 Oct. 1651. Paulus van Hillegaert, van A., *schilder*, out 20 jaer, woon. op de Egelentiersgracht, geass. met syn moeder Anna Homes, en Cornelia de Vlieger, van Rotterdam, woon aen Smal-Weesp, geass. met Symon de Vlieger, haer vaeder. (Kerk. huw. pr.)

Gedoopt 14 Sept. 1655. Cornelis zoon van Paulus van Hillegaert en Cornelis de Vlieger; Magdalena van Bronkhorst getuige.

Gedoopt 28 Nov. 1656 Nieuwe Kerk. Susanna dochter van Paulus van Hillegaert en Cornelia de Vlieger; Elisabeth de Wilde getuige.

Cornelia de Vlieger, wed. en Boedelhoudster van Paulus van Hillegaert, in syn leven *Schilder*, won. op 't Regulierspadt buyten de Regulierspoort, 28 April 1660.
2 Kinderen: Anna H. 6 jaar. Susanna H. 3 jaar.
(Prot. Not. F. Wtenbogaert p. 94 bl. 55. 58.)

Ondertr: 16 Mey 1654. Pieter van Hullegaert, van Antwerpen, wedr van Saertje Hacksteen, woon. buyten de Heyligeweghspoort, en Baertje Pellegroms, van Gorcum, wde. van Barent Harmense, woon. by de Heyligewegspoort enz. (Kerk. huw. pr.)

Ondertr: 29 Sept. 1663. Pieter Pietersz. Hullegaert, van A., out 22 j., goutslagersgesel, geass. met sijn vader Pieter van Hullegaert, won. by de Heyligwegspoort, en Elsje Barents van A., out 23 j. ouders doot, geass. met Aefge Barents haer suster. (Kerk. huw. proc.)

Begraven 15 Augusti 1672 N. Z. Kapel. Pieter Hullegaert, komt van de Leydsestraet by het plein.

Ondertr: 9 April 1604, Davidt van Mansdale, van Antwerpen, hoedenstoffeerder oudt 33 jaar, won. op den Dam enz. t. e. ende Janneken van Hullegaert Willemsdr., van Mechelen, oudt 26 jaer, won. terzelve plaetse, geass. met Guillame van Hullegaert, haer vader t. a. z.
(Kerk. huw. procl.)

Ondertr. 19 Aug. 1661. Aarnout te Himpel, van A., *schilder*, out 27 jaar, woont inde Halsteegh, en Aaltje Alberts Holl, van Harderwyck, en daer wonende.

7 April 1663. Pieter, ter Himpel de Jonghe, out omtr. 27 jaer, en anderen, hebben te versoecke van d'Eersame P(ieter) ter Himpel d'oude verclaert dat zij getuyghen op Dingsdach laestleden ten huyse van Gerrit en Abraham Roeters, staende inde Warmoestr. alhier daer Rees uythanght, (alwaar verscheyden lidmaten der Vlaemsche Mennonieten ontboden waren)..... hebben hooren lezen zeker geschrift..... behelsende een veranderingh in de regeeringh der kerckelijke goederen. (Nog over deze zaak acte van 20 April 1663) (Prot. Not. Abbas.)

Begr. 3 Juni 1706 N. Z. Kapel, een man Pieter ter Himpel, compt vande prinsegraft bij de binnen amstel over 't weesper-veer.

Begr: 18 Aug. 1698 N. Z. Kapel een jonghman, Willem ter Himpel, soon van wijlen Dirck ter Himpel, compt vande princegraft bij de binnen-amstel, in Haarlem.

Begr. 22 Juni 1701 N. Z. Kapel, een jonghman Dirk te Himpel, soon van wijlen Dirk te Himpel, compt van de prinsegraft bij de binnen-amstel, in Haarlem.

Op huyden den 25en October anno 1668 compareerden voor mij François Meerhout, openbaer Notaris en tot Amsterdam residеerende, ten presentie van de meergenoemden getuygen Saertgen Valentijn, meerderjarighe dochter t. c. ende Meyndert Hobbema, tegenwoordich bruydegom ende in ondertrou zijnde met Eeltje Pieters, van gelijcke meerderjarige dochter, beide *dienende* ende woonende ten huyse van den heer burgermeester Lambertus Reynst, ter andere zijde, verclaerden de voorn. comparanten, dat sij bij den voorn. heer burgermeester Reynst soo veele gunste en faveur hebben verwurven, dat sijne Edt die goedicheyt omtrent de eerste comparante en des tweede comparants bruyt heeft believen te employeren, om 't haerden bede en versoecke den tweeden comparant te begiftigen en benefiteeren met het *wijnroyersampt* binnen dese stadt, wesaengaende de voorn. comparanten onderlinge in alle vruntschap en ter goeder trouwe in deser voegen met malcanderen sijn verdragen, overeen gecomen en geaccordeert, dat de tweede comparant uyt de winsten, voordeelen ende profijten, die hij met het gemelte ampt sal coomen te verdienen en conquesteeren, jaarlijcx sijn leven langh geduyrende ende hij 't gemelte ampt sal bedienen, aen de eerste comparante, sal laeten toecomen, voldoen ende betaele de somme van tweehondert gulden [eerst had er gestaan hondert en vijftich gulden], waertoe de tweede comparant hem wel expresselijck mits desen verbint en verobligeert, en dat alle halve jaeren de gerechte helfte van dien, precis sonder delay off uytstel, gelijck ook de eerste comparante haer met het geaccordeerde sal vergenoegen en te vreden houden, sonder iets meerder te vorderen off pretenderen, doch evenverre de eerste comparante off oock bij trouwen haer man met eenich ampt off benefitie wierde begunsticht off gegratificeert, in soodanigen cas sal de uytkeringe der bovengemelte twee hondert gulden jaerlijcx t'eenemael cesseeren. Voor allen 't welcke en tot de precise naercominge van alle 't geene voorsz is, verbinden de voorn. comparanten haere respectieve personen en goederen, hebbende ende vercrijgende, die stellende ten bedwangh als naer rechten. Aldus gedaen en gepasseert binnen den voorsz. stede Amsterdam ten huyse mijns notaris ter presentie van Jan Jaaster en Jacobus Lansman, mijn clercquen, als get. hiertoe versocht. (Prot. Not. Francois Meerhout p. 123, bl. 165.)

Bij deze acte behoort de navolgende:

14 Nov, 1668 comp. Sara Valentijns, bejaarde dochter, mitsgaders Jan Raaffsen en Elsgen Stevens sijn huysvrouw.... verclarende, dat den heere Mr. Lambertus Reynst, regerende burgemeester deser stede, ten wiens huyse de voorn. Sara Valentijn als dienstmaeght woont, ende voorn. Elsjen Stevens als minne gedient en gewoont heeft, 't haerder beyde beede ende instantelijck versoecken, die goedicheyt hadde gelieven te employeren en sich te laet permoveeren, om den voorn. Jan Raaffsen te begiftigen ende begunstigen met het *veerschipperschap van dese stadt op Buyckslooi*, mits conditie, dat sij comparanten onder malcander daerover inder billickheyt souden verstaen, waeromme dan de voorn. comparanten deswegen in dese voege met malcanderen sijn geaccordeert, dat Jan Raaffsen uyt de winsten, profijten en verdiensten, die hij als schipper op gemelte veer sal comen te winnen, verdienen en profiteren alle jaren sal betalen aen de voorn. Sara Valentijns *f* 200 enz. (Prot. Not. F. Meerhout p. 123 bl. 171.)

Ondertr. 24 Aug. 1630. Joris Hoeffnagel, van Weenen in Oostenrijk, out 31 j., geen ouders hebbende, geass. met Jaques Hoeffnaegel, zijn neve, woon. tot Hamborgh, verclarende met eede een vrije persoon te sijn, en Johanna Brugge, van Hamborgh, out 27 j. woon. op de N. Z. Voorburgwal. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr. 13 April 1602. Valerius van der Hoeven, van Antwerpen, *schilder*, oudt omtr. 30 jaeren, wonende (2⅔ ann.) inde pylsteech, verclaerende geen ouders te hebben, geass. met Felix van der Hoeven en Cateleyne vander Hoeven, zijn broeder en zuster, t. e. ende Sophia Raesvelt etc. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr. 12 Oct. 1619. Valerius van der Hoeven, van Antwerpen, *schilder*, wedr. van Sophia Raesveld, wonen in de Bloemstraet, ende Baeyken Hendrix, van Antwerpen, oud 36 j. geen ouders hebbende, won. op de Warmoesgracht. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr. 18 Mey 1641 Jacob Hogerss, van Deventer, *schilder*, won. op de Nieuwendijck vaders consent, en Sara Abrahams, van Haerlem, out 23 j.[1] (Kerk. huw. procl.)

Begr. 2 Dec. 1658. Nieuwe kerk. Cornelis van Holsteyn, op de Rosegraft.

Twee stuks Paris en Aenone, en een Nymf die door een sater aan en boom gebonden word, uitvoerig en konstig op yvoor in miniatuur geschilderd door P. Holstein in zware vergulde gebeeldhouwde lijstjes en glas. (Cat. v. Buren 1808 p. 606.)

Gedoopt 27 Oct. 1616 Nieuwe Kerk. Jacob, zoon van Jelis de Hondecoeter en Mayke Gijsels.

Gedoopt 21 Dec. 1621. Esra, kind van Jelis de Hondecoeter en Maria Gijsberts; Gerrit Thielmans getuige.

1 Marty 1628 huwelycx voorw. Gilles de Hondecoetre, *schilder*, wedr. van Maritjen Ghysbertsdr., toecom. Bruydegom, en Anneken Spierings, geass. met Jaques Spiering, boormaecker, haer vaeder.

Getuigen waren Eleasar Swalmius, dienaer des Godd. woort, en Gerret Thielmansz. (Prot. Not. J. Meerhout.)

Ondertr: 2 Maert 1628. Jelis de Hondecoeter, van Antwerpen, *schilder*, wedr. van Mayken Ghysbrechs, won. omde hoeck van de oude Glashuysbrugh, en Annetie Spierinx, van A., out 20 j., geass. met Jaques Spieringhs en Margriet Hendrix, haer ouders, won. op de Keysersgr. (Kerk. huw. procl.)

Begraven 18 Mei 1633 Nieuwe Kerk, van Gelis Hondecoeter, op de Singel, een kint op een baer.

Ondertr: 4 Maart 1634. Abraham de Hondenkouter, van Uytrecht, out 24 j. chirurgyn, geass. met Jelis de Hondecouter, syn vaeder, woon. opt Ruslandt, ende Rycke Jans, van A. out 17 jaer enz. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr: 9 Febr. 1663. Melchior de Hondecoeter, van Uytreght, *Schilder*, out 27 jaar, ouders doot, geass. met Maria de Hondecoeter, syn suster, woont inden Haagh, en Susanna Tradel, van A: out 30 jaer, ouders doot, geass: met Jeremias Tradel, haer broeder, woont op de Lauriergr. (Kerk. huw. procl.)

Begraven 15 Dec. 1668 Westerkerk, een kint van Melchert Hondekoeter, op de Lauryrgraft aende Bangraft (graf N⁰. 303.)

14 Aug. 1672. Melchior de Hondekoeter, getuige by doop in Amstelkerk van een dochter van Jean Tradel en Elisabeth Delbo.

Ondertr. 25 Febr. 1683. Willem Spiering, van A., gommer, oud 27 jaren, op de Leliegragt,

---

[1] In het puiboek, waar den 11 Mei deze ondertrouw werd ingeschreven doch doorgehaald leest men nog dat de schilder 27 jaren oud was en dat zijne moeder Stijn Hogers heette.

geass. met zijn moeder Geertruijd van Eik, en Isabella de Hondekoeter, van A., oud 17 jaren, op op de Prinsegragt, geass. met haar vader Melchior de Hondecoeter.

Begraven 7 April 1695. Westerk. Melchior de Hondecoeter, in de Warmoesstraat bij de Papenbrugsteeg (graf No. 303 middelperk) bij avent; mondige kinderen.

Ondertr: 8 Oct. 1633. Nicolaes de Hondecoeter, van Delfft, *schilder*, out 24 jaer, geen ouders hebbende, woon. inde Pr. Jacobstraet, geass. met Adriaen van Dintum, en Sara Coenraets, out 20 j., won. inde Pieter Jacobdwarsstraet, geass. met Jacob Coenraets, haer vader, en Annetie Andries, haer moeder. (Kerk. huw. procl.)

Gedoopt 14 Sept. 1638. Nieuwe kerk. Jacob, zoon van Niclaes Hondekoter en Saeltje Jacobs; Annetje Andries getuige.

Ondertr. 28 Maart 1658. Gillis de Hondecoeter, van A., out 23 j., chirurgijn, geass. met sijn vader Abraham de Hondecoeter, woont op de Oude Schans, en Geeitje Claes Fruidt enz. (Kerk. huw. procl.)

Ondertr. 3 Febr. 1674. Johannes Hondecoeter, van A., oudt 33 jare, france kramer, bij de Varckesluys, geass. met sijn vader Mr. Abraham Hondecoeter, ende Maria de Gijn, van A., oudt 32 jaren, inde Berghstraet, ouders doot, geass. met haer moettie..... van Oort.

Gedoopt 22 April 1625. Nieuwe kerk. David, zoon van Jodocus Hondius en Anna Staffmakers; Davit Staffmakers getuige.

Gedoopt 8 Sept. 1626. Jodocus, zoon van Henrick Hondius en Janneken Hondius; Hans Verspreet getuige.
De teekening voor de gravure van Hondius voorstellende de St. Vitusdans (één geheel) berust in de Albertina te Weenen.

Begraven 14 Maert 1673. N. Z. Kapel. Catharina Hondius, compt uyt de Hartestraet voor aen kompt in het graf van Henderick Hondius. *f* 8.

Begraven 11 Sept. 1673, een man Johannes Hondius, kompt uyt de Hartestraet bij de Heeregraft, kompt int graft van Henderick Hondius.

Begraven 23 Febr. 1704. een man Lucas Hondius, in syn leeven heere van Oostweert, compt van de Kijzersgraft over 't Schouburg by de Huydestraat, compt int graft van Hendrick Hondius. *f* 8.— —

Begraven 17 Dec. 1703. een jonge doghter Petronella Catharina Hondius, outste doghter van Lucas Hondius, compt vande Kysersgraft over de schouburgh, compt int graft van Hendrick Hondius. *f* 8.— —

Begraven 18 Dec. 1703 een kint op een baar langh over de 4 voet, Cornelis Hondius, compt van de Kijzersgraft over de schouburgh, compt int graft van Hendrick Hondius. *f* 8.— —

Ondertr: 1 Mey 1673. Romeyn de Hooge, van A., *etser*, out 27 jaar, geass. met sijn moeder Susanna Gerarts, op de Reguliersgragt, en Maria Lansman, van Edam, out 23 jaar, geass. met Anna Writs, haer moeder, op de Kaisersgragt.

Gedoopt 14 Sept. 1642. Sara, dochter van Romeyn de Hoge en Susanna Geerts; Pieter de Hoge, getuige.

20 Maert 1675 comp. Michiel Hatten en bekende schuldich te sijn aen Sr. Romeyn de Hooghe, konstvercooper [1]) *f* 200. Hendrick Duyf bleef borg.
(Prot. Not. P. Schrick p. 96, No. 143.)

---

1) Is Sweers met R. de Hooge geassocieerd geweest, of is de H. slechts in het huis van Sw. gaan wonen? Men vergelijke de volgende adressen:
1673, H. Sweerts, boekverkooper in de Wackeren Hondt. Zie Muller No. 2388.
1675. Witten wonder Spiegel bij Romein de Hooge *in de Kalverstraet.* Muller No. 2390.
1678. Romein de Hooghe, uitgever *in de Walckeren Hondt.* Zie Muller No. 2638.
1688. H. Sweerts bij de Appelmarkt

Gedoopt 7 Sept. 1638 Nieuwe Kerk. Romeyn, zoon van Paul de Hoge en Helena le Maire; Romeyn de Hoge getuige.

Ondertr: 27 Oct. 1645. Romyn de Hooghe, van Londen, out 40 j., en Levina van Hallewijn enz: (Kerk. huw. proc.)

6 Juni 1657 Comp. voor my P. v. T. Jan en Pieter de Hoge, burgers en Inwoonders alhyer gebroeders, daer moeder aff was Sara Steven zal, ende in dier qt. Erfgenaeme ex Testamento van Louise du Trock, haere bestemoeder... en verclaeren.. machtigt gemaeckt te hebben Romeyn en Louis de Hooge haere mede-gebroeders en mede erfgenaemen" om van den Executeur de erfenis te aanvaarden. (Prot. Not. v. Toll. p. 21. p. 9.)

1669 28 Sept. Testament van Romeyn de Hooghe en Livina v. Halewyn, echtelieden, won. op de Fluwele burghwal.
Kinderen Josina, Johannes en Romyn. (Prot. Not. Brouwer p. 57 bl. 316.)

Begraven Westerkerk 15 Nov. 1669. Romeyn de Hooghe, op de Fluweele burgwael over de Banck van leenıngh, laet na 4 kynder. (graf 88 Zuidzyde.)

Gedoopt 11 Mey 1642 Nieuwe Kerk. Romeyn, zoon van Jan de Hooge, en Anna v. d. Does; Romeyn de Hoge getuige.

Ondertr: 11 Oct: 1675 Mr. Romain de Hooge, van Amst: oudt 35 jaeren, ouders doot, inde Swanenburgherstraet, ende Susanna van Crackouw, wed. Willem van Assendelft, van Rotterd., ende daer woonende. (Puib.)

Begraven Westerkerk 26 September 1673. Ida de Hooghe, laetste weduwe van Gerret Biel, op de Oude Schans bij de Dijkstraet.

Begraven Westerkerk 27 Juli 1674. Paul de Hooghe, voor aan in de Swanenburgherstraet.

Begraven Westerkerk 2 Oct. 1710. Romeyn de Hooghe, advocaat, op de Reguliersgracht tusschen de Keysersgracht en de Amstelkerk, zonder kinderen.

Begraven 18 Oct. 1719. N. Z. Kapel. Een man Arnoldus Houbraken,[1]) compt van de Prinsegraft tusschen de Leydse Kruysstraat en Spiegelgraft. *f* 15—. —

Omstreeks 1409 woonde Claes Houbraken te Lexmond; hem werden door de partij der Arkelschen koeyen en schapen genomen. (Oorkonden Hist. Genoots. Utrecht 1855 bl. 354.)

Ondertr. 18 April 1658 Bartholomeus Houbraken, van Dordrecht, out 27 jaren, lakenwercker, ouders doot, geass. Tieleman Tielen, woonde op de Blomgraft, en Marritje Everts van Loveningh. Hij ondertr. voor de 2 mael 15 Nov. 1659 met Claesje Cornelis. (Puiboek.)

Ondertr: 19 Juni 1665. Joost Hobraeck, van Dordrecht, coorndrager, wedr van Jannetje Jans woont ind Vinckestraet, en Cornelia Reijers, van A., oud 38 j., geass. met haer zuster Stijntie Reijers woont op Zingel. (Kerk. huw. procl.)

---

[1]) In Aug. 1878 zag ik bij Mullier 5 teekeningen met O. I. inktvoor het bijwerk van de portretten van Houbraken bekend onder den naam van Birch-heads. Zij waren geteekend door H. Gravelot, wiens naam met de bijvoeging „*inv. et delin*", op elk voorkwam. Aan de achterzijde droegen deze teekeningen de sporen van overbrenging op de koperen plaat zoodat de voorstelling op de gravure andersom is als op de teekeningen. Het waren teekeningen voor het bijwerk van:
Eduard Seymour hertog van Somerset, Verh. No. 14.
Francois Russel tweede earl v. Bedford Verh. No. 19.
Francot: Walsingham. Verh. No. 21. *)
Walter Ralegh Verh. No. 27.
William Russel hertog v. Bedfort. Verh. No. 57.
in het oningevulde medaljon stond met potlood:
„Als 't niet te veel moeyte is had ik liever 't ovaal wat kleynder gelijk met potlood aangewezen heb."
*) Op de teekening stond op het lint van het schilderij Quorum hac alio Proper antibus(?) A. D. DE VRIES Az.

Ondertr. 10 April 1666 Maximiliaen Houbraken, van Dordrecht, wollewever, oud 28 j., ouders doot, geass. met Ariaen Moerland, woont op de Rosegracht, ende Meyntje Heeren, van A., oud 30 j., geass. met haer moeder Hilletie Heeren, woont ind Elantstraet. (Kerk. huw. procl.)

Gedoopt 20 Nov. 1672 Doopsgez. gem. Geertruy Houbraken voorgestelt door haer vader Joost Houbraken en Jacob Jansz.

Gedoopt 29 Nov. 1676 Doopsgez. gem. Annetje Houbraken, get. de vader Joost Houbraken en de suster Geertruid Houbraken.

Gedoopt 5 Sept. 1706. Doopsgez. gem. Neeltje Loosjes, get. Geertruid Houbraken en Baartje van Sardam.

Ondertr. 16 Juli 1611. Joachim van Houckgeest, uyt den Hage, wonen. in den Hage, ende Machteltje Staets, out 24 jaeren, won. inde Koningsstraet, enz. (Kerk. huw. procl.)

Jan Hulswit, overleden te Nieuwer-Amstel, [1]) 8 Augustus 1822, des avonds ten 8 ure, oud 56 jaren, van beroep *kunstschilder*, geboren te Amsterdam, weduwnaar van Geertruy Mattheus, wonende te Amsterdam, op de Prinsengracht over de Noorderstraat. Genoemd overlijden is den 10 Augustus 1822 ingeschreven op de verklaring van Hendrik Riegen bekende, van den overledene, oud 48 jaren, wonende te Amsterdam, wijk 57, *schilder*, en ván Daniel Jacobus Kerkhof, wonende te Amsterdam, Hartenstraat, zonder beroep 26 j. bekende van de overledene. De ouders van de overledene staan in de acte niet vermeld.

Ondertr: 30 May 1682. Casper van Huysum, van Leeuwarden, *schilder*, out 34 jaren, opde Spiegelgracht, ouders doot, geass. met Jan Gerrets, en Cornelia van Deelen, van Leiden, out 24 jaren, op de Antoniebreestr. onders doot, geass. met Elsie Jans.

Ondertr: 27 Juni 1681. Justus van Huysz., van A., *schilder*, out 22 Jaar, op Boomsloot, ouders doot, geass: met zyn broedr. Casper van Huysz., en Margrietje Schouten, van A., out 20 jaar, in de St. Annestraat, geass. met .... moeder siek.
(Hy teekent: Justus van Huisem.)

Ondertr: 1 Sept. 1690. Justus van Huysum, van A., *konstschilder* wedr. Margrieta Rus, in de Amstel kercxstraat, en Elisabeth Sanderis, van Abcoude, oud 27 Jaren, Inde Lucyensteeg, geass. met Cristina Hulstman, de vadr. tot Roosendael. (Kerk. huw. proc.)

Begraven: 2 Nov. 1607 N. Z. Kapel, een jonghman Justus van Huysum de jonge, *konstschilder*, compt uyt het huys van Gerrit Spruyt inde Noorderstraet by de Vyzelgraft. *f* 15— —

I en J.

Gedoopt 11 Jan. 1609. Oude Kerk. Adriaen, zoon van Kornelis Intesz, varentman, en Giertje Reiners dr.; Pieter Intesz, getuige.

Gedoopt 12 Maert 1619, door den koster van de Oude kerk in de Nieuwe kerk Machtelt, dochter van Pieter Intesz, en Jannetje Jans, Hilgont Martensz; Griet Jacobs, getuigen.

Gedoopt 10 Nov. 1622 Oude Kerk. Machiel, zoon van Pieter Intessen, h(uis)-timmerman,[2]) en Jannetje Jans; Neeltje Cornelis getuige.

Gedoopt 17 Febr. 1622 Oude Kerk. Aefjen, dochter van Mr. Gerrit Intjes Sar. en Aeltjen Jansdr.; Trijn en Lijsbet Jans getuigen.

---

[1]) Gewoonlijk wordt J. H. gezegd gestorven te zijn te Amsterdam, hij woonde wel aldaar (anders ware zijn doodacte niet te Amsterdam ingeschreven) maar was zeker toevallig te Nieuwer-Amstel.

[2]) Hij was architect van 't Burgerweeshuis.

17 April 1646 Comp. Claes Jansz ... en Jeuriaen Jaspers .. en hebben ten versoecke van Sr. Salomon Italia[1]), Coopman binnen deser stede ... verclaert ... dat.. omtrent twee maenden geleden .. in seeckere gangh op Uylenburgh naest de vergulde valck... seeckere portugiese vrouws persoon, van wien de reqt. inde voorsz. gangh een camer gehuurt heeft waerinne hy tegenwoordigh woonachtych is, van hem reqt. een godspenningh heeft gevraagd.
(Prot. Not. Sal. v. Nieuwland, pak 191.)

Gedoopt 16 Juni 1639 Oude Kerk. Jan, zoon van Abraham Jacobsz.,' *plaetsnyder*, Dirckje Jans; Jacob Coenraets en Tryntjen Jans getuigen.

Begraven 30 April 1624 Nieuwe Kerk, een bejaerde persoon Aeltjen Jacobs huysvrouw van Jacob Jacobsz., *fynschilder*, in de Roosestraet.

Ondertr. 20 April 1650. Ysaac Jacobss, van Hoorn, *schilder*, wde van Machtelt Jans, woon. op de princegracht, en Metje Pieters Nieuwstadt.

Ondertr. 14 April 1674. Jan Jacobsz, van A:, *schilder*, out 22 jaar woont in de Zantstraat, geass. met Barber Tomas, syn moeder, en Sara Francken enz.

Rapiamus 1606. Betaalt Claes Jansz, *glasemaker*, de somme van vijff ende veertich gulden daer mede de heeren burgem. vereert hebben de kercke vant Oosteynde van Vlielant nae luyt enz. in dato de XXIII marty XVIe ses. *f* 45 — 0 — 0 —

Gedoopt 16 April 1582. Oude kerk. Claes, zoon van Dyrrick Janssen, *schylder*, de moeder Elsgen Claes.

18 Aug. 1624. Egbert Jansz. Chirurgin, in de Vogelsteegh, ende Maritje Jaspers in de Vogeldwarsstraet. — Is hij de graveur?

Ondertr. 26 April 1603 Govaert Jansz, *schilder*, oudt 25 jaren, won. in de Warmoesstrate, geass. met Jan Gerrits, sijn vader, en Grietgen Willems, oudt 21 j., won. op 't Lastagie.
(Kerk. huw. procl.)

Gedoopt 31 Juli 1605 Oude Kerk, Hans, zoon van Jan Jansz., *graveerder*[2]), en Lysbet Jorisdr.; Neel Heinriksdr., getuige.

Zes stuks leven van Jacob in ornamenten begin 17e eeuw zijn gemerkt: Hans Jansz in. Zij zijn later gebruikt geworden in J. P. Schabalje, Lutsthof des gemoeds, in 8°.

Ondertr. 12 April 1663. Johannes Jansz., van Hamburg, *Schilder*, wedn. van Hoormtje Jans, woont inde Tuynstraet, en Rensje Adams, van A: oud 23 j., geass. met haer moeder Aeltje Jans, woont als voren. Hij de Weescamer voldaen den 13 Mei 1663.

14 Juni 1672. Inventaris van de inboedel van Pieter Jansz, in sijn leven *glasschrijver*, ten versoecke van de meerderjarige dochter Geertje Pieters.
Een schilderij synde een batailje.
Een doncker lantschap.
Een Landschap van de overledene.
Een Bergje vande zelve.
(Prot. Not. H. Brouwer p. 140.)

Ondertr: 14 Juli 1668. Reynier Janse, van s' Gravenhage, *schilder*, oud 44 j., ouders doot, geass. met Niclaes Herstal, woont op de Elantsgracht, en Maria Pieters, van Uytrecht, oud 40 j., geass. met haer suster Lysbeth Pieters, woont uts.

---

1) Hij heeft enkele portretten gegraveeerd o. a. een portret van Menasseh-ben-Israël.

2) Was hij de plaatdrukker bij wien in 't begin der XVIIe eeuw de plattegrond van Amsterdam door CORN. ANTHONISZ. te koop was?

Sr. Carel du Sjardyn (duidelijk sj), woonende binnen deser stede, [machtigt] Juffr. Susanna van Roy, syne huysvrouw, ... omme .... van ..... Boeijens tot Brussel alle soodanige gelden ende penningen als hem comparant van deselve Boyens deughdelyck zyn competerende te ontvangen. Aldus gepasseert 25 September 1655.

Hij teekent: Carel du Jardin,
(Prot. Not. Sal. v. Nieulant pak 207.)

Wellicht geeft de volgende acte het huwelijk op van de ouders van Karel du Jardyn.

Ondertr: 14 Febr. 1626. Chaarle du Gardyn, van Middelborgh, smeersmelter, out 27 jaer, geen ouders hebbende, geass. met zyn swager Jacob de Nys, woon. op t Rockin, en Cathalyn Borchout enz. (Puiboek.)

Ondertr. 20 April 1669 Dirk Jurriaensz, van Ditmarsen, *schilder*, out 23 j., ouders doot, geass. met Pieter Aerse, in de Tuynstraet, en Geertie Gerrits enz.

L.

Ondertr. 18 Oct. 1640. Willem van der Laach, van Haerlem, *plaetsnyder*, out 26 jaar, geen ouders hebbende, geass. met Trojanus de Magister, zijn voocht, won. opt Rockin, en Lysbeth Cornelis Hasecam, van A, out 25 jaar, geen ouders hebben, won. opde Keysergracht, geass. met Trijntie Claes, op de Doelen. (Puiboek.)

Ondertr. 20 Juli 1668. Willem van de Laegh,[1]) van Haerlem, maeckelaer, wede van Elisabeth Hasecamp, woont opd Cleveniersburgwal, en Cathrina de Leeuw enz.

Ondertr. 12 Juli 1686. Jan Gerard Lairesse, van Luyk, *fijnschilder*, oud 35 jaaren, op de N. Prinsegracht, ouders doot, geassisteert met zijn behoutsuster Mariana Gooswijn, en Arnon Le Maile, van Paris, oud 22 jaaren, woont als voorn. geass. met haar vader Etjen Le Maile. Walenkerk. Acte verleent den 3 Aug. 1686. (Kerk. huw. proc.)

Baerent Lampen betaelt sestien gul. vertien sts. voor vier afbeeldingen vant Innemen vand Casteelen van Amboine en Tidor, gelegen in Oost Indien, daer mede hij de Heeren vereert heeft. (Rapiamus 1606.) *f* 16 — 14.

Ondertr. 20 Mey 1650. Jan Pietersz. Lastman, van A, *schilder*, out 21 j., won. inde Haerlemmerstraet, geass. met zijn bestevaeder Cornelis Jansz Lastman, geen vader hebbende, en Anna Coenraets Poock, van A, out 24 j. enz. (Kerk. huw. proc.)

Gedoopt 23 Juni 1652. Noorderkerk. Cornelis zoon van Jan Pietersz Lastman en Annetién Pouck; Femmetien Tijsschen en Trintien Cornelis getuigen.

Jan Pietersz Lastman, cruydenier, out omtr. 41 j. woon, in de Princestraet (Acte 1669.)

Begraven 2 Nov. 1684. Nieuwe Kerk. Jacob de Later man van..... op 't Rusl^{t}. *f* 15

Ondertr. 28 Nov. 1626. Abraham van Latom, van Middelborgh, *borduurwerker*, wedr. van Clara Cappelmans, won. inde Beursstraet, en Barbeltje Hutsebout, van Gent, wede van Jacob Nachtegael, tot Middelborgh. (Extra-ord. huw. int. Reg.)

Ondertr. 21 Dec. 1658. Abraham Laurentz, van A., *schilder*, out 22 j., geass. met Hilletje Jans, syn moeder, won. opde Haerlemerstr., en Josijntje Jans, van Leyden, out 20 j., geass. met haer moeder Anna Jans, op de Baengraft. (Kerk. huw. procl.)

Gedoopt 30 May 1624. Nieuwe Kerk. Martha, dochter van Luickas Laurensz. *schilder*, en Debora Flips; Martha du Gardijn en Marya Lomamber getuigen.

W. v. d. Laegh schijnt later naar Kopenhagen vertrokken te zijn. In het prentkabinet aldaar zag ik van hem de portretten van *Johan Caspar de Cibinon, Colonel et Gubern. Bergensis* en van *Ab. Hier. Buech, hofpredikant te Kopenhagen*, beide portretten zijn gemerkt: W. van der Laegh, *sculps Kopenhaven* 1674. (v. d. K.)

Ondertr. 1 Juni 1663. Hendrick Leeman, van A., *schilder*, out 25 jaar, geass. met sijn moeder Susanna Hendricks, woont inde Petaniedwarstr., en Catharina Versteegen, van A. out 23 jaer, geass. met haer moeder Anneken Raes, woont inde Huydenstraet.
(Kerk. huw. proc.)

Ondertr. 30 April 1611. Adam van Leest, van Antwerpen, *Kaertemaker*, out 30 jaren won. bij Jan Roodenpoort, geass. met Tanneken Krekels, zijn moeder, en Tryn Kornelis dr., oud 18 jaren, won. op de Warmoesgraft, geass. met Tryntje Willems dr. haer moeder.
(Kerk. huw. proc.)

28 Nov, 1614. Trijn Cornelisdr. wed. Adam van Leest, *kaertenmaker*, bewijst haar kind Anna, 9 j. (dood in 1619) vaders erf *f* 200 Jacob van Leest en Tanneke grootouders, Jacques van Leest de jonge, oom, Claertje van Leest vrouw van Jan Thonisz, moei. (Weesb: 16 bl. 223vo.)

Gedoopt 23 Sept. 1635. Oude Kerk. Mayken, dochter van Abraham van Leest en Janneken Koolhaes; Jaques van Leest, Susanne Boddens, Aerjaentjen van Leest getuigen.

Abraham van Leest; oud 62 jaer, aldus in acte van 23 Jan. 1665.
(Prot. Not. v. Tol. p. 23 A. bl. 17.)

Ondertr. 3 Jan. 1607. Antoni van Leest, van Antwerpen, won. te Dordrecht, wedr van Mariken Luybrechts, t. e. en Agneete Dierix, v. Antw., wede van Hans de Vett, verclarende omtr. 18 j. wede geweest te zijn, won. op de O. Z. Voorburghwal. (Kerk. huw. procl.)

Den 11 October 1642 wordt poorter van Amsterdam Carel van Leest, van Dordrecht *schilder*.

Gedoopt 23 Nov. 1621. Kathelijn, dochter van Jaques van Leest en Catelyna Lefebure; Bastiaen Berrewouts getuige.

Ondertr: 16 Juni 1629. Jaques van Leest, van A., *caertemaker*, wedr v. Catalina Lefevres, en Heyndricje van Leest. (Kerk. huw. proc.)

Jacques van Leest de jonge, 16 j., zoon v. Jacques v. L. de Oude, *kaertemaker*, en van Catharina Léfebre, test. 12 Maart 1631 Not. P. Karelsz. Zijn br. en zusters waren Anneke, Raphel, Adam, Kathalynte, Johannes.

Johannes van Leest, *kaertenmaker*, en zijne vrouw Catharina Boeckaert Abrahamsdr. Jacques van Leest, zijn vader, genoemd 1648.

Pieter van Gesel en Anna v. Leest dr. v. Jacques v. L. d'Oude, genoemd 1650.

Begraven Nieuwe Kerk 3 Nov. 1636. Huybert van Leest, St Jansstraat.

Ondertr: 22 May 1622. Jacques Lemmers, van Antwerpen, *schilder*, ende Aeltgen Wouters, van Hamburgh, weduwe van Philips Reynders, wonende achter opde Anthonismerct.
(Puiboek.)

Ondertr: 29 Maert 1640. Adriaen Lenaertsz. van Amst., out 39 j., *schilder*, won. op de O. Z. Achterb. wal, geass. met Lenaert Adriaensz, en Lysbeth Verminnen, v. Dordt.
(Kerk. huw. proc.)

Van 1640 tot 1644 was Adriaen Lenaerts, *schilder*, huurder van een huis van het St Pieters-Gasthuis.

Ondertr: 6 Nov. 1593. Hans Lenaerts, van Coellen, oudt XXIII jaren, wonende inde Nes geass. met Lenaert Lenaerts, sijn vader, en Caerl Lenaerts sijn oom, en Maritgen Cocks, oudt XXIII jaren, won. in de Halsteech, geass. met Heinrich Cock, haer vader, en Niesgen Cock, haer moeder.

Begr. 12 Mei 1613. Nieuwe Kerk. Van Hans Lenartsz, achter de brouwerij vant. Claverblat, een kint onder den arm.

Ondertr: 26 Maert 1677. Johannes Leupenius, van A., *lantmeter*,[1]) out 30 jaren op de Princegraft, geass. met syn moeder, en Maria Minuyt, van A., out 22 jaren, op de Fluweele Burgwal, geass. met haer vaeder. Dese personen sijn den 19 April 1677 tot Sloten getrouwt. (Kerk. huw. procl.)

J. Leupenius, *geadm. lantmeter*, legt getuigenis af bevattende een onware betichting van een dienstmaeght. Hij was getuige bij een acte van 31 Juny 1669 voor not. Jac. Snel p. 231, over dezelfde zaak. Ook Lodewijck van Ludick 22 Juni 1669 een zelfde acte.

De Purmer is gemeeten A° 1622 door Mr. Lucas Iansz Zinck, *Landmeter*, en op niews oversien verbeetert en in 't licht gebragt A° 1683 door Ioannes Leupenius, *Landmeter*. Van boven rechts houden twee melkboerinnen een cartouche vast waarin de afbeelding van de in de Purmer gevangen meervrouw. Deze kaart niet door Leupenius zelf geëtst maar door een ander gegraveerd. Evenmin het cartouche.

Cat. de Ridder No 581 kwam een staat voor vóór de woorden: 't Huys te Weeresteyn aen de Vecht, op verschillende plaatsen minder bewerkt.

Begraven 24 Dec. 1693. O. Z. Kapel. Johannis Leupenius, op 't rockin, in 12 uren. Graf No. 142. *f* 8 —

Begraven 21 Jan. 1670. O. Z. Kapel. Petrus Leupenius, No. 142. *f* 8 —

Begraven 28 Dec. 1701 O. Z. Kapel. Sara Leupenius, wed[e] Hendrick Doncker, in de Nieuwe Brughsteegh N°. 142. 8 - -

Henderick Doncker in de Nieuwenbrughsteegh was 2 Juni 1699 aldaar begraven.

Bij den heer Meyer berust een op perkament geteekend portret, kniestuk rechts, links een pilaar, rechts een landschap. Geteekend J. Leupenius fecit 1670.

Ondertr: 8 Sept. 1635. Jan de Leeuw, van Franeker, out 41 jaer, *schilder*, in de Hartestraet enz. en Lysbet de Willem, van Hamborgh.

Ondertr: 26 April 1653. Johannes Lingelbach, van Francfort am Meyn, *schilder*, won. op de Roosegracht, out 29 jaer, een vader sieck hebbende, en Tietje Hendrix Poussi, van A, woon inde Corsiesteech, geass. met haar moeder Hilletie Baerents, hy vertoont acte van consent vande vader.[2]). (Kerk. huw. procl.)

> Op huyden seventhiende April XVIc negen en vijftich compareerde voor my Joannes d'Amour Openb. Not. etc. S[r] Jacob van Driel, dewelche aennam ende beloofde S[r] Joannes Lingelbach te indemneren..... wegens sodanige borchtocht van vyfhondert gls. capitael met de interesse van dien, als hij ten behoeve van Sr. Jan Duyts voor Henric Bussi verleden heeft gehat, mitsgaders wegens een andere borghtoght van drie hondert gls. capitael met den interesse die den voorn. Lingelbach insgelyx voor de voorn Busi te behoeve van Sr. Couthoven heeft verleden enz. enz.
>
> De nevenstaande borghtoght is op de naestlaetste Marty 1660 op 't begeren van Sr Johannes Lingelbach geroyeert, alsoo d'effecten van dien genoten hadde.
>
> (Prot. Not. d'Amour pak No. 142.)

10 Nov. 1663 testeeren mutucel Joannes Lingelbach, *konstryck schilder*, ende d'eerbare Tietje Busi, echteluyden, wonende in de Reestraet. (Prot. Not. Hellerus p. 157.)

Begr: 25 Jan 1664. Westerkerk. Angenieta Lingelbach, op de Roosegracht. *f* 15 - -

Begr: 2 Febr. 1664. Westerkerk. Frederick Lingelbach, op de Roosegracht *f* 15 - -

---

1) Dit is dezelfde als Rembrandts leerling, zie een kaart in 't Prentenkab. Amst. gem. J. Leupenius fecit 1676. Drie van zijn etsen (Cat. de Ridder) zijn van 1668, 1669 en 1671. Zijn etsen herinneren niet aan Rembrandt, zij doen nu eens aan Romeijn de Hooghe (Goudesteyn), dan weder aan Roghman (o. a. Weerestein) of zelfs aan Jan van de Velde (Loenersloot) denken

2) Deze acte wordt hier nogmaals gedrukt omdat Havard, die haar het eerst afdrukte, er verschillende fouten in maakte, b. v. 6 April, vader noch hebbende, Trutje Pouw.

Begr: 5 April 1670. Leidsche Kerkhof. Sofhya Lingelbach, buyten de Leytze poort, int Regeliershof.

Begr: 15 Nov. 1675. Oude Luth. Kerk. Vader Davidt Linghelbach, graf No. 34.

Ondertr. 5 Aug. 1756, Delft en Waele Kerk. Jean Étienne Liotard, van Citoyen in Geneve, gereformeert, in de Calverstraat, ouders doot, geass. met zyn neef dominé Jean Louis Maizonet, en Maria Fargues, van Amsterdam, gereformeert, oud 27 jaar, op de Raamgr. geass. met haer vader Jean Fargues. Acte verleent den 22 Aug. 1756 om in de Walen Kerk alhier te trouwen. (Kerk. huw. procl.)

Gedoopt 21 October 1607. Oude Kerk. Bartolomeus zoon van Gilliam van Lochom en Anneken van Hoven; Henrick Verstraten, Fransijntjen van Lochom getuigen.

Begr. 17 Nov. 1626 Nieuwe Kerk. Van Bartolomeus van Lochem, inde Halsteech, een kindt onder den arm. *f* 4

Gedoopt 2 Jan: 1628. Bartolomeus, zoon van Bartolomeus van Lochem en Margrita Floris; Machiel Jansz getuige.

Ondertr: 22 Juli 1595. Heinrick Verstraten, van Doesborgh, en Grietjen van Lochom, van Antwerpen, oudt 26 j. won. in de Doelenstr., geass. met Bartholomeus van Lochem, haer vader.

Ondertr: 3 Juli 1604. Guillame van Lochum, van Antwerpen, kleermaker, oudt 21 j. en Anneken van Hoof. (Kerk. huw. procl.)

Op den eersten dach van May 1599 compareerde Assuerus Jansz: van Londerseel, van Antwerpen, *Plaetsnijder*, out XXVIJ jaren, woonende (4 annis) inde nieuwe Hoochstrate, vertoon. synes vaders en der dochters vaders consent, blijkens acte onder de handt van Ike? Leerdam secret. der stede Leeuwarden, ende versocht syne drie sondaegsche uytroepinge mit Agnietgen van Gelder Jansdr, van Uytrecht en aldaer woonachtig, tot dien vertoonende acte als voren enz.

Francois van Beusecom, *kunstvercoper*, binnen deser stede..... als man en vooght van Susanna de Bruyn, dochter van Nicolaes de Bruyn en wijlen Susanna van Londerseel, die een dochter was van Hans van Londerseel salr, in dier qualité voor hun selven en hen sterck maekende en de rato caverende voor de kinderen van wijlen Hans van Londerseel en de kinderen van wijlen Assuerus van Londerseel, te samen descendenten en erfgenamen van de bovengenoemde Hans van Londerseel, sijn comparants beste vader salr., ende verclaerde.... volmachtig te maeken den Wel-Geleerde Heer Franciscus vanden Ende, omme..... tot Antwerpen en elders .... ten protocolle nae te sien en wettelyck te consequeeren soodanige huysen en erven gestaen en gelegen over het Tapierspant tot Antwerpen, mitsgaders soodanige landerijen en andere vaste goederen als de voorsz Hans van Londerseel in sijn leven gehad en metter doot naegelaten heeft enz. Aldus gepasseert 21 May 1649. (Prot. Not. S. v. Nieulandt p. 196 bl. 162.)

Ondertr. 9 Juni 1621. Dirk Evertsz. Lons, oud 22 j., *plaetsnijder*, won. op de Princegraft geass. met Evert Claesz, zijn vader, ende Maritje Pieters, oud 18 j., wier vader sijn consent aen den coster heeft verclaert, won. als vooren, geass. met Annetjen Henrix, hare moeder, de vader compareerde noch zelfs. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr. 10 Febr. 1657. Andries de Lorme[1]), van Eplissijn bij Doornick, Diamantsnijder, wedr. van Francyntje Rogier, won. in de Lourierstr., en Madaleen Madalet, van Gere, wed: van Jan Luycasz, woont als voorn. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr. 21 Febr. 1693. Christoffel Lubienietzki, van Statijn, *Fijnschilder*, oud 33 jaaren, op de Blomgracht, geasst met sijn Moeder Zophia Bnszyski, en Helena van de Rijp, van A., oud 34 Jaaren, op de Lelygracht, geasst. met haar vader, Volkert van Rijp.

Gedoopt 19 Sept. 1694 door Do. Brandt in huys, Wilmina, Craamdogtertie van Christoffel de Lubienisky en Heléna van de Rijp. (Doopb. Rem. Gem.)

---

[1]) Wellicht is hij de schilder, wiens werken zeer schaars zijn en wiens voornaam nog niet vaststaat.

ANNA ROEMERS.

LOSSE AANTEEKENINGEN.

DOOR

J. H. W. UNGER.

(*Slot*).

KEEREN we echter tot ANNA ROEMERS zelve terug. Haar huwelijk met DOMINICUS BOOT VAN WESEL is tot heden eenigszins een raadsel gebleven, zelfs voor DR. N. BEETS. Wel had deze geleerde er op gewezen, hoe een schepen-kennis, afgebeeld in ROEMER VISSCHER'S *Sinne-poppen* Tweede Schock N. 46, tot opschrift droeg: „Wy DOMVNICUS BOOT, Ballieu ende Dyckgraaf", terwijl onderaan het zegel van de Zijpe hing, maar zijn gevolgtrekkingen konden niet verder gaan dan het onderstellen van een vriendschapsband tusschen de families VISSCHER en BOOT. Ik ben in staat een heel klein tipje van den sluier, die over haar huwelijk hangt, te kunnen oplichten door een officieel stuk uit de aanteekeningen van DE VRIES. In een acte, gepasseerd den 3 Februari 1594 te Amsterdam, voor den Notaris S. HENRIX, „op derselver stadhuys ter plaetse, genoemt de geschilderde camer" worden als gemeene ingelanden ende ingeerfden van de Zijpe genoemd ADRIAEN DU GARDIN, JAN CLAES CROOCK, goutsmit, ROEMER VISSCHER en ASSUERUS HEMELKENS, goutsmit. Zie daar dan de oorsprong of ten minste de aanleiding van hunne kennismaking gevonden. De oude BOOT was Baljuw en Dijkgraaf in denzelfden polder, waarvan ROEMER VISSCHER ingeerfde of ingeland was. Misschien bracht deze laatste wel eens een gedeelte van den zomer aldaar door. Opmerkelijk is het JAN CLAES CROOCK ook vermeld te vinden. Deze was verwant aan de familie VISSCHER [1]); waarschijnlijk was ROEMER VISSCHER door die betrekking in het bezit van dat land gekomen.

Ook over het huwelijk ben ik in staat een tot heden onbekend document bij te brengen; het zijn de huwelijksche voorwaarden gepasseerd voor den Notaris S. HENRIX,

[1]) *Oud-Holland* I bl. 245.

„van d'Eersame DOMINICUS VAN WESEL, Jongman, toecomende bruydegom, verselschapt met de heer JACOB BICKER JACOBSZ, Rekenmeester deser stede, ter eenre ende d'eerbare Juffr. ANNA ROEMERS, Jonge dochter, toecomende Bruydt, geassisteert met Sr. PIETER VISSCHER haren broeder, Sr. NICOLAES VAN BUYL, haren swager, ende d'eersame Sr. CORNELIS VAN CAMPEN, haren cosyn, ter andere zijde." De voornaamste bepaling was, dat „by overlyden van een der canthoralen, den boedel als zynde gemeen, in de helft gedeeld zal werden; zoowel alles wat ingebracht als wat aangewonnen wordt, alleen de clederen, wapenen, cleynodiën en ringen zullen gaan naar de zyde van waar zij gekomen zijn." De acte werd op den 14 Januari 1624 „ten huyse vande voornoemde Joffr. ANNA VISSCHER" door allen geteekend.

Anders was dit geweest bij het huwelijk van TESSELSCHADE [1]) in het vorige jaar. In de acte, gepasseerd voor den notaris S. HENRIX, bevattende de huwelijksche voorwaarden van „ALLERT JANSZ. CROMBALCH, Jongman, toecomende bruydegom, verselschapt met d'eersame DIRCK JANSZ QUINTINGH, zyn swager en de heer JACOB BACKER, rekenmeester deser stede, syn cosyn ter eenre ende d'eerbare TESSELSCHA ROEMERS, jonge dochter, toecomende bruydt, geassisteert met d'eersame NICOLAES VAN BUYL, haren swager en d'eersame CORNELIS VAN CAMPEN, haren cosyn ter andere sijde" werd bepaald, dat ieders aanbreng bij twee eensluidende notulen, door hen apart gemaakt en onderteekend, beschreven zou worden; dat de aangebrachte en aangewonnen goederen zouden gaan naar de zijde van waar zij gekomen zijn en dat, als CROMBALCH vóór TESSELSCHADE kwam te overlijden zonder kinderen de „doarie" (weduwe) zou genieten, „tot een benefitie des huwelyks uyt de gereetste goederen van CROMBALCH de somme van vier duysent Carolus guldens." Deze acte werd opgemaakt, den 29 October 1623 „ten huyse van de voorszegde TESSELSCHAE ROEMERS, staende op de Geldersche kade." Ofschoon niet genoemd, teekent ook PIETER ROEMERS VISSCHER.

De acte van huwelijksche voorwaarden van ANNA ROEMERS helpt ons, al evenmin als het puiboek, om haar juisten leeftijd te weten te komen. In den eersten jaargang van dit tijdschrift heeft Mr. DE ROEVER de stelling verdedigd, dat zij niet in 1584, maar in 1583 geboren was. Dat betoog is van verschillende zijden aangevallen, waarbij onder

---

1) Van TESSELSCHADE kwam mij eenigen tijd geleden ook een brief in handen, die, ofschoon hij reeds door Dr. J. VAN VLOTEN in het Vierde deel der *Brieven* van HOOFT bl. 245 afgedrukt is, verdient hier op nieuw gegeven te worden, èn omdat de tekst daar zeer veel te wenschen overlaat, èn omdat hij daar niet volledig is afgedrukt. De brief luidt als volgt:

Mijn Heer C. BARELEUS.

Ick heb u brief met zyn ingewant ontfangen, en siet daer haepert noch wat aen, ick soud' het soo niet konen schryven ten waer ick de Chimere van Horatius wouw verbeelden met langer beenen als het behoorde. Ick kan oock niet schryven als met een vingerhoet aen myn vinger wa(n)t se rondom gesworen heeft en nu is het vel soo dun dat ick de kanticheyt van de pen niet en lyden kan. Gelieft UE. het boeck wederom, sal het senden off het sal noch al wat moeten lyen eer ick sal konen myne oude fatsoen maecken. Dus heb ick het verandert indien ghy het goet vindt. Ick bedancke UE. voor de voor Jaers vruchten, heb die met myn dochter gegeeten, die UE. nevens haer moeder doet groeten.

TESSEL-SCHADE.

Deze brief werd in 1852 op de auctie J. SCHOUTEN voor 45 gld. verkocht aan Jhr. BEELDSNIJDER VAN VOSHOL in wiens collectie, op het Rijksarchief, hij thans te vinden is.

Men vergelijke dezen tekst eens met dien bij VAN VLOTEN om een goed denkbeeld te krijgen van de nauwkeurigheid waarmede genoemde geleerde dergelijke stukken uitgaf.

anderen aangevoerd werd, dat BRANDT in zijn uitgave der *Poëzy* van VONDEL onder het gedicht „op de geboorte van onse Hollantse Sappho ANNA ROEMERS" schreef: „*Zy was geboren MDLXXXIV.*"

Bij een onderzoek in de papieren van HUYGENS, in de Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam, vonden wij, DE VRIES en ik, een stukje handschrift van den volgenden inhoud:

VIVITE FELICES
QVIBVS EST FORTVNA PERACTA JAM SVA:
NOS NOSTRA E TERRIS IN FATA VOCAMVR,
ANNA
ROMERI F. VISSCHER
SEXAGENARIA ETQ. EXCVRRIT
AMSTELODAMI
VRBI PATRIAE
PERPETVAM FELICITATEM
CYGNAEO CANTV
APPRECABATUR.
POSTRID. CAL. FEBR.
DIE SOLENNI
CIↃ IↃC XLIII.

Blijkens den vorm van dit handschrift meenden we, dat het gediend heeft voor opschrift op een beker of een penning of iets dergelijks, en als HUYGENS goed ingelicht was, waaraan niet getwijfeld behoeft te worden, dan zou ANNA ROEMERS op den 2 Febr. 1643 een zestigjarige geweest zijn. Daaruit volgt dus, dat zij in 1583 geboren is; wat kan hier echter „die solennis" beteekenen? Zou hiermede den Zondag bedoeld zijn die, zooals mij bij nader onderzoek gebleken is, in 1643 juist op 2 Februari viel of zou het misschien haar geboortedag zijn [1])?

Ten slotte nog iets over de VAN CAMPENS. In de *Dietsche Warande* heeft de heer ALBERDINGK THIJM een zeer fragmentarische genealogie gegeven van dit geslacht, later aangevuld en verbeterd in het tweede deel zijner *Verspreide Verhalen*; ook hier bleven nog vele gapingen over, waarvan enkele door mijn vriend DE ROEVER aangevuld werden in zijn „Een Verjaard verjaarfeest" [2]). Uit notarieele bescheiden en andere aanteekeningen van DE VRIES is het mij mogelijk ook daarvoor een steentje aan te brengen.

Den 19 Maart 1607 maakte CORNELIS VAN CAMPEN, coopman, de cosijn van ANNA TESSELSCHADE en oomzegger van den ouden ROEMER, bij testament voor den notaris S. HENRIX gepasseerd, aan JACOB, „syn natuurlycke sone, geproceert by SYTGE GERRITSdr" boven de lijfrenten, die hij voor hem gekocht had, de somme van zesduisent Carolus guldens. Verder wordt nog genoemd CATHARINA QUEKELS, „zyn testateurs huysvrouwe",

1) Hier zij nog medegedeeld, dat in den catalogus van de auctie A. VAN DER LINDE onder No. 2587 een Album amicorum van JEROME DE BACKERE 1605—1653 voorkwam met autographen van BARLAEUS, HEINSIUS, R. VISSCHER ANNA ROEMERS en TESSELSCHADE. Tot heden is het mij niet gelukt dit Album op te sporen.

2) *Oud-Holland*, I bl. 238.

terwijl nog bepaald werd dat, als testateur geen echte kinderen nalaat, 20,000 carolus guldens aan den genoemden JACOB zouden worden uitbetaald en aan de dan in het leven zijnde kinderen van PIETER VAN CAMPEN, sijn broeder en AELTGEN VAN CAMPEN, sijn suster, elk 1000 carolus guldens. Dit testament werd echter den 30 April 1615 geannuleerd.

Den 5 Februari 1636 maakte CORNELIS VAN CAMPEN, nu „siecklijck" zijnde, opnieuw zijn testament. Dit is vooral een belangrijk stuk om de familie-verhoudingen te leeren kennen. In hoofdzaak bevat het de volgende bepalingen:

„Aen de vier naergelaten kinderen van MARIA LOOTS, die een naergelaten dochter was van AEFGEN VAN CAMPEN, sijn comparants suster, getrouwdt geweest synde met DIRCK BOORTEN, advocaat, als naemelijck GEERTRUYT, AEFGEN, MARIA en MARGARETHA BOORTENS, elck een lyfrente van 200 gld. en elck een rentebrief van 400 gld.;

aen MARGARIETE LOOTS syn nichte een lijfrentebrief van 200 gld. en een somme van 8600 gld.

aen de drye kinderen van NICOLAES VAN CAMPEN, syn cosyn als WILLEM, OTGEN, ende JAN VAN CAMPEN, elck een lijfrente van 50 gld.; vervolgens komen de WALLINCKHUYSENS (?) aan de beurt.

aen de drye kinderen van GEERTRUYT ROEMERS, sijn nichte, daer vader af is NICOLAES VAN BUYL, substituyt-schout, als: WILLEM VAN BUYL een lijfrente van 50 gld. LYSBETH VAN BUYL een gelijke lijfrente en ROEMER VAN BUYL een van 100 gld. Uit deze laatste lijfrente moest aan PIETER VISSCHER, sijn oom, jaerlcyx 50 gld. uitbetaald worden.

Item legateert ende geeft mitsdesen noch aen de twee kinderen van ANNA ROEMERS, syn nichte, daer vader aff is DOMINICUS VAN WESEL, als: ROEMER en JAN VAN WESEL, elx een rentebrief van vyftich gulden.

Noch aen MARIA CROMBALCH, de dochter van TESSELSCHA ROEMERS zijn nichte gelijcke lijfrente van 50 gld. Ook de kinderen van JAN LOOTS en JANNITGEN BALTES worden „uyt goede affectie" bedacht. Zijn zoon JACOB VAN CAMPEN werd zijn erfgenaam, terwijl REYER LOOTS, NICOLAES VAN CAMPEN, JACOB VAN CAMPEN PIETERSZ, syne neven, niet vergeten werden.

Ofschoon de meeste dezer personen in het geheel geen beroemdheden geweest zijn, meende ik toch bij deze documenten even te moeten stilstaan, omdat zij een zeer gewenschte bijdrage zijn voor de kennis van de aanverwante familiën VISSCHER en VAN CAMPEN. Hetzelfde geldt voor de hier achter volgende geslachtslijsten. Telkens komt men in de brieven van HOOFT of in andere gelijktijdige geschriften, namen tegen van nichten of neven van ANNA en TESSELSCHADE, die men niet juist weet thuis te brengen en daar er tot heden van beide geslachten slechts bijzonder fragmentarische genealogiën bestaan, acht ik het een genoegen den belangstellenden lezer in deze uit officieele gegevens tezamengestelde geslachtslijsten de gelegenheid te verschaffen op vele vragen een antwoord te kunnen vinden.

ROTTERDAM, Mei 1885.

BIJLAGE A.

GESLACHTSLIJST VAN ROEMER VISSCHER.

PIETER JACOBSZ VISSCHER
tr. ANNA ROEMERS
beide begraven Oude Kerk, 7 Juli 1558.
Zie *Oud-Holland* I, bl. 248.

- **JACOB PIETERSZ VISSCHER** begr. Oude Kerk 2 Nov. 1559.
- **ROEMER PIETERSZ VISSCHER** geb. 1547, begr. 11 Febr. 1620 Oude Kerk ondertr. 26 Febr. 1583 AEFGEN JANSDR. van Delft, begr. 26 Febr. 1619 Oude Kerk.
- **GEERT PIETERSDR. VISSCHER** tr. JACOB VAN CAMPEN. *Zie volgende tabel.*

- **ANNA ROEMERS VISSCHER** geb. 1583, st. te Alkmaar 6 Dec. 1651, ondertr. 17 Januari 1624, tr. 11 Febr. DOMINICUS BOOT VAN WESEL geb. 1585.
  - **ROMANUS VAN WESEL** geb. 27 Febr. 1625, tr. 1655 te Delft MARIA VAN NERVEN WILLEMSDR.
    - Vijf of meer kinderen.
  - **JOHAN VAN WESEL**, st. 1647 te Leiden.
- Kind begr. 21 Juli 1590 Oude Kerk.
- **PIETER ROEMERS VISSCHER** Secretaris der Kamer „In Liefde Bloeyende," st. ongehuwd.
- **GEERTRUY ROEMERS VISSCHER** geb. 1588, st. ondertr. 29 Mei 1609 CLAES WILLEMSZ VAN BUYL geb. 1585. (I)
  - Kind begr. 20 April 1611 Nieuwe Kerk. (II)
  - Kind begr. 19 April 1613 Nieuwe Kerk (III)
  - **WILLEM VAN BUYL** ged. 6 Juni 1614 (IV) ondertr. 1°. 2 April 1637 (VIII) CATHARINA VLASVADT, geb. 1614, 2°. 8 Juli 1649 (IX) GEERTRUYT ARENS.
    - **ROEMER VAN BUYL** ged. 3 Nov. 1639 Oude Kerk (X) overleden vóór 1673, zonder oir.
    - **WILLEM VAN BUYL** ged. 5 Sept. 1641 Oude Kerk (XI) overl. vóór 1673.
    - **CATHARINA VAN BUYL** geb. 1653, ondertr. 5 Sept. 1664 (XII) BARENT BOELENS. Zij leeft nog 1673.
    - **PETRONELLA VAN BUYL** leeft 1673.
    - **ADRIAAN VAN BUYL** leeft 1673.
    - **GEERTRUYT VAN BUYL** tr. Ds. SALOMON ECHTENIUS Zij leven nog 1673.
  - **ELIZABETH VAN BUYL** geb. 1617, ondertr. 9 Aug. 1641 (XIII) JURRIAEN EVERHARDSZ. VOSCUYL geb. te Kampen 1617.
    - **GEERTRUYT VOSCUYL** ged. 21 Oct. 1652 (XIV)
    - **CLAES VOSCUYL** ged. 28 Nov. 1655 (XV)
    - **LIJSBETH VOSCUYL** ged. 31 Dec. 1657 (XVI)
  - **AEFJEN** ged. 14 Feb. 1619 Oude Kerk (V) st. jong.
  - **ROEMER VAN BUYL** ged. 26 Sept. 1621 (VI)
  - **AEFJEN** ged. 11 Nov. 1627 Oude Kerk (VII) begr. 22 Nov. 1627 Nieuwe Kerk.
- Kind begr. 23 Juni 1592 Oude Kerk.
- **MARIA TESSELSCHADE R. VISSCHER.** geb. 21 Maart 1594, (XVII) gest. 20 Juni, begr. 24 Juni 1649 Oude Kerk, (XVIII) ondertr. 1 Nov. 1623 ALLERT JANSZ. CROMBALCH, van Alkmaar, st. 28 Mei 1634.
  - **TADDAEA CROMBALCH** ged. te Alkmaar 19 Februari 1625, st. aldaar 28 Mei 1634.
  - **MARIA TESSELSCHADE CROMBALCH** geb. najaar 1629, st. 31 Aug. 1641 te Alkmaar.

BIJLAGE B.

GESLACHTSLIJST DER VAN CAMPEN'S.

HUGO ZEEGERSZ
tr. GRIET CORNELISDR. VAN CAMPEN
(Zie *Oud-Holland* I, bl. 247).

JACOB VAN CAMPEN HUGENSZ.
begr. 2 Sept. 1593
tr. GEERTE PIETERSDR. VISSCHER
begr. 1616 Oude Kerk. *Zie vorige tabel.*

WILLEM VAN CAMPEN HUGENSZ.
geb. omstreeks 1552, tr. N. N.

AEF VAN CAMPEN HUGENSDR.

Kind begr. 29 Juli 1583.

NICOLAES VAN CAMPEN,
de bouwmeester van den schouwburg,
begr. 6 April 1638 Nieuwe Kerk (XXIV)
tr. ANNETJE GERRITSDR.

CORNELIS VAN CAMPEN
geb. 1564, ondertr. 17 Oct. 1602 (XIX)
CATHARINA QUEKELS, geb. 1568.
Hij heeft twee kinderen:

Een natuurlijke zoon: JACOB CORNELIS VAN CAMPEN geb. 1598, ondertr. 2 Febr. 1623 (XX) GEERTRUYD CORNELISDR.

GIJSBERT VAN C. geb. 1631, ondertr. 15 Juni 1645 MARIA JONCKHEYN.

ANNA VAN CAMPEN (XXI)

MACHTELD VAN CAMPEN op wie HUYGENS verliefd geraakte.

ANNA VAN C. geb. 1632 ondertr. 25 Juli 1654 GUILJAUM VAN BIESTEN.

PIETER VAN CAMPEN
geb. 1568, ondertr. 4 Nov. 1594 (XXII)
GERRITGEN CLAESDR.

JACOB VAN C. (Is dit de schilder en bouwmeester, heer van Randebroeck, die 13 Sept. 1657, te Amersfoort sterft?)

MARGARETHA VAN C.

GEERTRUYD VAN C. tr. JAN HEERMAN.

NICLAES HEERMANS tr. LIVINA HOOFT.

AEFJE VAN CAMPEN
geb. 1571, ondertr. 23 Aug. 1597 (XXIII)
JAN REYER LOOTS, geb. 1575.

MARIA LOOTS geb. 1605 ondertr. 25 Mei 1624 Mr. DIRCK DIRCKSZ. BOORTENS. Zie *Oud-Holland* III, bl. 68.

JAN LOOTS tr. ANNITGEN BALTENS.

REIJER LOOTS.

MARGRIETA LOOTS.

GEERTRUYT BOORTENS. tr. PETRUS PRAELINUS.

AEFJE BOORTENS st. vóór 1653.

MARIA BOORTENS geb. 1627 tr. SAMUEL VAN NIEUWLAND. notaris, hertr. STEVEN VERSTEGEN.

MARGARETHA BOORTENS geb. 1631, ondertr. 26 Febr. 1650 JACOBUS VAN DER DOES, geb. 1623.

WILLEM van C.

OTGEN VAN C.

JAN VAN C.

GERRIT VAN C. ged. 17 Maart 1619 Oude Kerk st. vóór 1636 (XXV)

Kind begr. 23 Nov. 1624 Nieuwe Kerk (XXVI)

Kind begr. 3 Febr. 1629 Nieuwe Kerk. (XXVII)

BIJLAGE C.

BEWIJSPLAATSEN VOOR DE GESLACHTSLIJSTEN. [1]).

I. Reg. van kerk. huw. procl. 29 Maji 1609. Claes van Buyl, oud 24 jaren, wonende opt Water, geassisteert met Elbert Symonsz Jonckheyn, zyn zwager, en Truyken Roemer Visschersdr., oud 21 jaren, wonende op de Engelse kay, geassisteert met Aefgen Jans, hare moeder, zynde gehouden des vaders consent voor de eerste proclamatie te doen blyken.

In margine staat:

S. Roemer Visscher heeft aen my secretaris syn consent verclaert.

Claes van Buyl was de zoon van Willem van Buyl, burger van Nijmegen, die den 21 December 1578, 32 jaar oud zijnde, ondertrouwde met Trijn Claes Gerritsdr., (geass., met hare moeder Griet Jansdr.) Den 16 Augustus 1591 liet een Willem van Buyl „inde vier heemskinderen" in de Nieuwe Kerk een „kindt onder den arm" begraven; misschien zijn dit dezelfde personen.

Dat Claes de zoon van Willem van Buyl en Trijntje Claes was, blijkt uit een acte, gepasseerd den 8 Juni 1607 voor den notaris Gijsberti, waarbij de kinderen van Willem van Buyl en Trijntje Claes, beide dood, machtiging geven om over te dragen aan hun neef Arent Kelfken, burger te Nijmegen, een huis in de groote straet te Nijmegen, genaamd Bourbon. Die kinderen waren: Lysbeth, getrouwd met Elbert Simonsz Jonkheyn, Grietje, getrouwd met Jan van Veelen, Arent en Claes. Bovendien blijkt uit deze acte nog, dat zij ook renten in 't land van Luik en Maastricht hadden te ontvangen.

II. Begr. boek Nieuwe Kerk 20 April 1611. Claes van Buel een kint onder den arm . . . . . 1—9

III. Begr. boek Nieuwe Kerk 19 April 1613. Claes van Buyl in de brouwery vant Duyfgen, een kint onder den arm . . . . . 4.—

1) Daar eenige van deze officieele gegevens reeds elders o. a. ook in *Oud-Holland* gedrukt zijn, acht ik het niet noodig ze hier nogmaals in extenso te geven.

IV. Doopboek Oude kerk 6 Juni 1614. Klaes van Buyl, Truytgen Roemers Visschers, (getuigen:) Arent van Buyl, Tesselscha Roemers Visschers . . . . . Willem.

V. Doopboek Oude kerk 14 Februari 1619. Claes Willemsz van Buyl Truitgen Roemers (getuigen:) Pieter Visscher, Tryntje Quekels. . .Aefgen.

VI. Doopboek Oude kerk 26 Sept. 1621. Claes van Buyl, Truytgen Roemers (getuige:) Jan Teller. . . . . Roemer.

VII. Doopboek Oude kerk 11 Nov. 1627. Claes van Buil, Truitgen Roemers (getuigen:) Arent van Buil, Grietjen van Buil . . . Aefjen.

Begrafenisboek Nieuwe kerk 22 Nov. 1627. Claes van Buyl een kindt onder den arm . . . . . 4.—

VIII. Reg. kerk. huw. procl. 2 April 1637. Willem van Buyl, van Amsterdam, syreder, out 23 jaer, geass. met syn vader Claes van Buyl, supstituyt, woonende op de Coninxgracht en Catharina Vlasvadt van Amsterdam, out 23 jaer, geass. met haer vader Pieter Jansz Vlasvadt, woonende op de Keysersgracht.

IX. Reg. kerk. huw. procl. 8 Juli 1649. Willem van Buyl van Amsterdam supstituyt-schout, wed[r] van Catharijna Vlasvadt, woont op de Kolck en Geertruyt Arens, wed[e] van Jan Huybers Codde, woont op de Oude Schans.

X. Doopboek Oude kerk 3 Nov. 1639. Willem van Buyl ende Catryna Vlasvat, (getuigen:) D'officier Claes van Buyl, D'officier Pieter Jansz Vlasvat en Immetje Vlasvat. . . . . Roemer.

XI. Doopboek Oude kerk 5 Sept. 1641. Willem van Buyl, Catarina Vlasvat, (getuigen:) D'officier Pieter Vlasvat, Immetgen Vlasvat met Juerjaen Voskuyl. . . . . Willem.

XII. Reg. kerk. huw. procl. 5 Sept. 1664. Barent Boelens van Amsterdam, silversmit, wed[e] van Marriken Meynders, woont by de Reesluys met Catharina van Buyl, van Amsterdam, oud 21 jaer, geass. met haer vader, de substituyt-schout Willem van Buyl, woont op de Oude Schans.

XIII. Puiboek 9 Augustus 1641. Jurriaen Voscuyl, van Campen, out 24 jaren, geassisteert met Dr. Everardus Voscuyl, zijn vader, wonende op de Coningsgraft en Elisabeth van Buil van Amsterdam, out 24 jaren, geassisteert met haer vader Claes van Buyl, substituyt deser stede en Truyke Visschers, hare moeder, wonende als voren.

XIV—XVI. Doopboek der Remonstranten. 21 Oct. 1652 Geertruyt, 't kint van Jurriaen Voskuyl en Lysbet Buyl.

28 Nov. 1655 heeft Ds. Walchardus in huys gedoopt: Claes, kraemsoontje van Jurriaen Voscuyl en Elisabeth van Buyl.

31 Dec. 1657. Lysbeth, 't kint van Jurriaen Voskuyl en Lysbeth van Buyl.

XVII. Mr. J. van Lennep geeft in de *Nalezingen* op zijn 6[e] deel van Vondel eenige

aanteekeningen over de Roemer Visschers, in het bezit van G. van Leeuwen te Alkmaar. Hij deelt daarin mede dat Tesselschade „den 25 Martii 1596" geboren zou zijn. In de *Nieuwe algem. vaderlandsche Letteroefeningen* van 1827 II bl. 657 geeft de heer G. van Leeuwen diezelfde aanteekeningen uit en hier is de datum „21 Martii 1594". Dat dit laatste het goede jaar is, kan hieruit blijken: Roemer Visscher geeft aan zijn jongstgeboren dochter den naam van Tesselschade, opdat zij hem, door haar naam zou herinneren aan den hevigen storm, die in het najaar van 1593 een geheele handelsvloot bij Tessel vernield en hem gewis groote schade berokkend had. De opgaaf bij v. Lennep moet dus foutief zijn, daar het niet aan te nemen is dat Roemer Visscher drie jaren later nog zoo onder den indruk van dien storm verkeerde. De heer Alberdingk Thijm geeft in zijn geslachtslijst (*Verspr. verhalen* II bl. 104) als geboortedag den 25 Juli 1595 op!

XVIII. Graftboek Oude kerk 24 Juni 1609. Tesselscha Roemer Visschers, wed. van Allart Crombalch, comt van de Colck Is 2 uyren beluyt met de groote clock . . . . . *f* 20.

XIX. Reg. kerk. huw. procl. 17 Oct. 1602. Cornelis van Kampen Jacobsz, oudt 38 jaren, wonende op de Nieuwendijck, geass. met Roemer Visscher, zyn oom ende Catharina Quekels, Cornelisdr., oudt 24 jaren, wonende inde Warmoesstrate, geass. met Machtelt Pieters hare moeder.

XX. Puiboek 2 Februari 1623. Jacob van Campen Cornelisz., out 25 jaren, geassisteert met Nicolaes van Campen, zijn neeve, woonende in de Warmoesstraat en Geertruyd Cornelis, out 20 jaren, geassisteert met Cornelis Jansz Delft, haer vader wonende op de Verwersgracht. De vader Cornelis van Campen heeft zijn consent verclaert.

XXI. Acte van den notaris Sal. van Niculandt 20 Oct. 1650.

> Compareerden Hans Rogiersz, out omtrent 53 jaren en heeft ten versoecke van Sr. Jacob van der Does, nomine uxoris, voor hem selven en vervangende d'andere en mede-erfgenamen van wylen Mr. Dirck Boorten, advocaet... ende verclaert.... hoe waer is, dat hy deposant al van 1609.... bewoont heeft het huys, daer de vergulde vogelstruys tegen de gevel, staende inde St. Jacobsstraet [voor 15 jaar geleden was verhuurder wylen Cornelis van Campen, wiens suster Anna van Campen salr. int achterhuys woonde.]

XXII. Reg. kerk. huw. procl. 4 Nov. 1594. Pieter van Campen Jacobsz oudt 26 jaren, wonende op de Nieuwendijck, geass. met Willem van Campen, sijn oom en Cornelis van Campen, sijn broeder, wiens moeder aen den Hr. Herman Gijsbert syn (l. haer) consent verclaert heeft, versoeckende sijne drie sondachsche uytroepinghe van de puye met Gerritgen Claesdr.

XXIII. Puiboek 23 Aug. 1597. Jan Reyers Loots, oudt 22 jaeren, woonende op de Oudezijds Kolck, geassisteert met Claes Maertsz, syn vader ter eenre ende Aef Jacobs

van Campen, oudt 26 jaren, wonende op de Nieuwendijck, geassisteert met Geerte Pietersdr. hare moeder.

XXIV. Begr. boek Nieuwe kerk 6 April 1638. Claes van Campen In St. Luciensteegh . . . . . 8.—

XXV. Doopboek Oude kerk. 17 Maert 1619 Claes van Campen, Annetje Cornelis, (getuigen:) Jan Loots, Catryn Quekels . . . . Gerrit.

XXVI—XXVII. Begrafenisboek Nieuwe kerk. 23 Nov. 1624. Claes van Campen in de Sinte Lucyensteegh een kint onder den arm . . . . . 4.—

3 Febr. 1629. Claes van Campen in St. Lesye steech een kint onder den arm . . . . . 4.—

Uit het begrafenisboek der Oude kerk. 1 Octobris 1569. Hillegont Pieter Roemerszoon Dochter by Sinte Pieter Kerrickhof 4-7

26 Maert 1612. Pieter Roemerssoon op het hoecgen van het damandelensteech . . . . . 8.—

Uit het begrafenisboek der Nieuwe kerk 26 November 1588. Pieter Roemersoon es begraven 4-7-0

9 November 1598. Abram Roemers es begraven. 4-7-0

23 Juni 1617. Tesseltgen Claes opt Wtrechtseveer in de Geelvinck.

DRIE AMSTERDAMSCHE SCHILDERS.

(PIETER ISAAKSZ, ABRAHAM VINCK, CORNELIS VAN DER VOORT.)

DOOR

MR. N. DE ROEVER.

NIET talrijk zijn de berichten over de kunstenaars, die in de welvarende Amstelstad bloeiden, nadat de pen was nedergelegd, waarmede CAREL VAN MANDER de schilders van zijn tijd en eenige oudere had beschreven en de namen genoemd van enkele jongere, die voor de toekomst iets deden verwachten. Er moet alzoo gewoekerd worden met het weinige wat er te boek werd gesteld door schrijvers en dichters, die de eerste decenniën van dit gulden tijdvak bevolkten. Men duide het mij daarom niet euvel, dat ik hier nogmaals de versregels afdruk, die reeds gemeen goed der kunst-historici werden sedert DE VRIES ze plaatste aan het hoofd van zijn belangrijk opstel over den Amsterdamschen schilder DIRCK BARENDSZ [1]). Terwijl DE VRIES het oordeel van den tijdgenoot slechts aanvoerde als een bewijs voor den goeden naam van zijnen, overigens in de kunstwereld niet vergeten held, wensch ik ze hier te herhalen, om een hulde te vragen van het nageslacht voor eenige kunstenaars wier roem met de jaren, de eeuwen mag ik zeggen, wegstierf, zoodat men hunne namen thans

1) In C. ED. TAUREL'S *de Christelijke kunst* deel XXIV.
De Fransche vertaling der zoo aanstonds nogmaals af te drukken regelen laat iets te wenschen over.

nauwelijks in de handboeken vermeld vind, gelijk men hunne werken slechts bij uitzondering in openbare of bizondere verzamelingen aantreft.

Deze minder fraaie dan voor de kunstgeschiedenis belangrijke versregelen, gelijk DE VRIES ze zeer eigenaardig stempelde, danken wij aan de ruim vloeiende dichtader van den Ridder THEODORE RODENBURGH, wien in het *Brederode-Album van Oud-Holland* door mijn vriend UNGER recht is wedervaren. Zij dateeren uit 1618 en luiden:

Ghy Amsterdamme doet APELLES fame buyghen,
't Moet zwichten voor U al 't geen was in voor'ghe tijdt,
Want Gy de Paragonne van de wereldt zijt.
Veel eerder zoud' mijn tonghe azems galmt ghebreken,
Eer ik Uw' lof volkomen uyt zoud' kunnen spreken.
Italien Ghij trotst', al wat zy hadd' of heeft
In Amstelse tryumph nu wezentlijcke leeft;
Roemt van uw LANGHE PIER, roemt van uw waerde KETEL,
Uw DIERYCK BARENTS lof, men achtent noyt vermetel
Dat Ghij Uw heldensfaem op Uw baeckxtoppe viert,
En Uw verleden tijdt met gloryen lauriert.
En die Ghij hebt als noch, PINAS, Uw LASMANS wercken,
Uw PIETER YSACX, die U roofden Denemercken,
TENGNAGEL, BADENS, VINCK vercieren 't Amstelandt.
Uw POELENBURG, NIEULAND, MOEYERT en VAN NANT,
Uw ZAV'RY, VINCKEBOONS, Uw waerden VAN DER VOORDEN.
't Levanten ghy verciert door Uw konst'rijcke Noorden!

RODENBURGH moge zich hier door zijn voorliefde voor zijn „konstrycke" geboortestad hebben laten vervoeren tot een stelling, die hij moeielijk had kunnen bewijzen, dat Holland namelijk voor de zeventiende eeuw stond te worden wat Italie tot dusver voor de kunst was geweest, hij moge de in- en uitheemsche Amsterdamsche meesters, wier lof toen in ieders mond was, op één lijn gesteld hebben met de groote zonen van St. Lucas, die onder den warmen Italiaanschen hemel de kunst oefenden, wij duiden hem deze al te vurige dichterlijke vlucht niet euvel, juist omdat hij ons de namen opgeeft dier celebriteiten, die een afzonderlijke bespreking wel niet onwaardig zullen zijn.

Voor ditmaal koos ik een drietal schilders, die, ofschoon zeker niet ten onrechte, in den roem der Amstelstad ingelijfd, binnen hare muren niet het eerste levenslicht aanschouwden: PIETER ISAAKSZ, ABRAHAM VINCK en CORNELIS VAN DER VOORT. Dit hadden deze kunstenaars gemeen met de beide VAN NIEUWLANDT'S, ADRIAEN en JACOB, met FRANÇOIS BADENS, ROELAND SAVRY en DAVID VINCKBOONS, die de Zuidelijke Nederlanden ontweken en hier voor goed een woonplaats vonden, en met andere der genoemde meesters, die, ofschoon van Noord-Nederlandschen stamme gesproten, daarom nog juist

geen stadgenooten waren van den echten Amsterdammer, die de versregels dichtte, iets waarop LANGE PIER en DIRK BARENDSZ, TENGNAGEL en MOYAERT zich zeker wèl konden beroemen.

Hierin ligt dan ook niet de reden, dat ik juist dit drietal het eerst ter bewerking koos, wèl in het gelukkige toeval, dat mij over hen meer gegevens in handen gaf dan over de anderen, die 'k mij voornam later in dit tijdschrift te bespreken.

* *
*

PIETER ISAAKSZ.

Deze meester is in ons land minder bekend dan in Denemarken, en dit is niet te verwonderen omdat de schilderachtige kust van de Sond hem zag geboren worden en sterven. Toch zou een meer dan twintigjarige werkzaamheid in ons vaderland en een door langbekende overlevering of pas ontdekte bronnen bewezen invloed op de vorming van jongere kunstbroeders hem het recht hebben moeten verzekeren op een eervoller vermelding door onze nieuwere kunstbiografen.

En hoe gemakkelijk hebben zij er zich afgemaakt!

Reeds VAN MANDER deelde mede, dat hij te Helsevör (Elseneur) aan de Sond in 1569 geboren werd en dat zijn vader, die ISAAC PIETERSZ heette en MARGARETHA, een dochter van VALERIUS VAN DEELEN, gehuwd had, van Haarlem herkomstig was. KRAMM vestigde de aandacht op den nauwen graad van bloedverwantschap tusschen hem en den bekenden geschiedschrijver PONTANUS, en daarmede wisten we, dat zijn vader de niet onbelangrijke betrekking van agent der Staten-Generaal bekleedde, zoodat hij, wijl deze behalve voor zijn eigen zaken ook *Reipublicae causa* afwezig was, niettemin als geboren Hollander mag worden aangemerkt. Wij wisten verder, dat hij een leerling was van KETEL en van HANS VAN AKEN, dat hij daarna te Amsterdam werkzaam was en dat hij ADRIAEN VAN NIEUWLAND telde onder zijn leerlingen, wier namental wij kortelings in dit tijdschrift uitbreidden [1]). Wat er van hem geworden was, we wisten het niet... totdat RODENBURGHS boven aangehaalde versregelen het ons meldden. Sedert vernamen wij nog van den Heer P. A. LEUPE, dat hij, kamerschilder van den koning van Denemarken geworden, in 1618 te Kopenhaven verblijf hield [2]). Laat ons thans zien of wij deze verspreide berichten kunnen aanvullen en afronden.

In de eerste plaatst doet zich de vraag voor wanneer het ouderlijk gezin in Holland terug, en PIETER, de oudste zoon ongetwijfeld, bij KETEL op den winkel kwam. Het schijnt moeielijk dit met zekerheid te bepalen. Wellicht kan het hieruit worden opgemaakt

1) *Oud-Holland* III bl. 46.
Archief voor Nederl. Kunstgeschiedenis II bl. 135, 147.

dat zijn broeder de Geldersche en Deensche geschiedschrijver Professor JOHANNES ISACIUS PONTANUS, wiens naam door zijn boek over Amsterdam ook aan onze stadsgeschiedenis verbonden is, in de voorrede van zijne „*Beschrijvingh*" verklaart, dat hij van zijn vroege jeugd af hier ter stede was opgevoed, terwijl hij in 1593 te Leiden promoveerde. Maar in 1593 was onze PIETER reeds bijna meerderjarig en we mogen dus aannemen, dat wel een acht- of tiental jaren vroeger zijn leerjaren in zijn eigenlijke vaderland aanvingen. Omstreeks 1587 was hij te München bij HANS VAN AKEN, den geadelden hofschilder van Keizer RUDOLF II, aan het werk, die zoozeer met hem was ingenomen, dat hij hem in lateren tijd zijn portret schonk. Hier bleef hij wellicht een paar jaren, zoodat wij mogen aannemen, dat hij omstreeks 1590, toen zijn broeder voor 't eerst aan de Leidsche Academie werd ingeschreven, in Holland was teruggekeerd.

In 1593 vinden wij onzen PIETER met zijn ouders hier ter stede gevestigd. Het was een gewichtig jaar voor die ouders, want terwijl in het voorjaar de tweede zoon promoveerde, trad in 't najaar de oudste in den echt.

Wij lezen althans in 't kerkelijk huwelijks-inteeken-register de volgende acte op den datum van 20 November 1593.

> PEETER ISAACSZ, out 25 jaren woon(ende) inde O. Z. Houttuynen, geas(sisteerd) met ISAAC PIETERSZ, syn vader, t. e.
>
> en
>
> SUSANNA CRAEYBORN WILLEMS(Dr.), van Antwerpen, woon(ende) in de Nieustadt by Corsgenspoort, geas(sisteerd) met SUSANNE CRAIBORN, haer moeyken, enz.

's Bruigoms handteekening:

overtuigt ons, door vergelijking met de handteekening op de rekening en verantwoording van de voogdij door hem over den jongen VAN CONINXLOO gevoerd [1]), dat wij hier inderdaad met onzen kunstenaar te doen hebben.

Uit dit huwelijk werden behalve een zoon ISAACK, die onder den naam ISAACK ISAACKSZ zich als schilder in de kunstgeschiedenis een naam heeft gemaakt, vier dochters geboren, waarvan HEYLTGE of HELENA den 20 Augustus 1596, MARGARETHA den 7 Juli 1602 en ANNA MARIA den 26 October 1603 in de Oude Kerk gedoopt werden [2]).

Dat deze doopplechtigheden alle in de Oude Kerk plaats hadden bewijst ons, dat hij, evenals bij zijn huwelijk, nog aan de Oude Zijde woonde. Waar zijn woning gelegen was kan ik niet opgeven, wel kan ik zeggen wat er op zijn uithangbord geschilderd stond.

---

1) *Oud-Holland* III bl. 40.

2) Deze dochters benevens hunne zuster CATHALIJNA hebben zich „PIETERS" genoemd, hetgeen naar wij zagen hun broeder ISAACK niet deed. ANNA MARIA werd de huisvrouw van THOMAS VAN WELY.

Dit uithangbord bevatte waarschijnlijk een herinnering aan zijne geboorteplaats, alwaar door de Deensche koningen van ouds de drukkende Sond-tol van de doorvarende vreemde schepen werd geheven. Dáár, op het smalste punt van de Sond, werd de stroom beheerscht door het sterke, uit zware steenblokken opgetrokken kasteel *Kronborg* of *Kronenburch*, dat in effigie het uithangbord van onzen kunstenaar versierde. In 1598 althans wordt hij opgegeven in *Cronenborgh* hier ter stede woonachtig te zijn. Het is niet onmogelijk, dat dit hetzelfde huis was, dat zijne ouders bewoond hadden. Reeds twee jaren vroeger was aan zijn vader weder de plaats van Commissaris van Ho. Mo. in de Sond opgedragen geworden, en 't schijnt dat deze haar niet heeft verlaten vóór de dood hem in September of October 1615 opriep.

PIETERS talenten kwamen hoofdzakelijk aan den dag in portret-, beeld- of historiestukken. KRAMM noemt enkele werken van hem op, o. a. dat hij het portret van de Weduwe van Prins WILLEM I heeft gemaakt, maar wat hij niet wist is, dat deze kunstenaar het corporaalschap van kapitein GILLES JANSZ VALCKENIER, waarbij PIETER BAS luitenant was, in 1599 op het doek bracht [1]). Dit schilderij berustte nog in 't midden der zeventiende eeuw op den Voetboogsdoelen. Wijl de lezers van dit tijdschrift van de hand des Heeren D. C. MEIJER JR. het vervolg van zijne uitnemende studie over de Amsterdamsche Schuttersstukken te verwachten hebben, waarin hij ongetwijfeld ook het hier bedoelde stuk bespreken zal, kan ik mij hier ontslagen rekenen van de taak om dit onderwerp aan te roeren.

Het was in dezen tijd, dat Amsterdam telkens te eng werd voor zijne steeds wassende, steeds in welvaart toenemende bevolking. De eene uitleg volgde op den anderen, en aan de oostzijde had de stad tegen den aanvang der XVII[e] eeuw door het roijen van Rapenburg, Marken, Uilenburg en al hetgeen zich verder bewesten den binnen de vesten getrokken St. Anthonisdijk uitstrekte, het punt bereikt, waarop het langer dan een halve eeuw zou blijven staan. Langzamerhand sloeg de Stads-regeering de verschillende perken, die vergraven, met wegen doorsneden en afgepaald waren, ten verkoop aan. In de laatste dagen van 1603 kwamen eenige erven buiten de oude houten St. Anthonispoort, aan gene zijde van de sluis, aan de beurt en het was PIETER ISAACKSZ, die voor 1425 gl. het erf No. 4, gelegen op den Noorderhoek van de Jodenbreestraat (toen St. Anthonisdijkstraat genoemd) en Zwanenburgwal, aankocht [2]). Het was gewoonte, dat iéder, die niet tot de „Heeren" behoorde, aan 't bekken borgen stelde voor de voldoening der koopsom. PIETER ISAACSZ bracht bij deze gelegenheid twee borgen mede tegen welke de gecommitteerden tot de veiling wel geen bezwaren zullen hebben gehad, den Stadsbouwmeester HENDRICK DE KEYZER en diens broeder AERT, een zeer welgesteld schrijnwerker, kistenmaker en houtkooper. Wij weten dat CORNELIS KETEL en HENDRIK DE KEYZER vrienden

---

1) Dit meldt ons GERARD SCHAEP PIETERSZ in zijn onlangs gepubliceerde aanteekeningen betreffende de Schilderijen, die in 1653 op de drie Doelens aanwezig waren. (*Amstels Oudheid* VII bl. 135.)

2) Register der Erven van stadswege verkocht. No. 1600/07 bl. 264va.

waren, al was ook HENDRIK slechts vier jaren ouder dan KETELS leerling, voor wien wij hem hier als borg zagen optreden.

Is die vriendschapsband aanleiding geweest, dat zich bij HENDRIK DE KEYZER in de leer begaf de later zoo bekende Deensche bouwmeester HANS STEENWINKEL DE JONGE, (geb. 1587), wiens ontwerp voor de schoone gallerij op het Deensche Koningsslot Frederiksborg het fraaie aan DE KEYZER gewijde boek van S. DE BRAY „*Architectura Moderna*" versiert? Het is uit de werken van Deensche kunsthistorici bekend, dat verschillende jonge Deensche kunstenaars zich omstreeks 1611 te Amsterdam onder PIETERS leiding hadden gesteld [1]). De mogelijkheid is niet uitgesloten, dat PIETER eenige jaren vroeger den jongen STEENWINKEL — van wiens hand ook enkele portretten bekend zijn — bij DE KEYZER op de werkplaats bestelde. En zou nu omgekeerd HENDRIKS zoon, THOMAS DE KEYZER, wiens leermeesters volkomen onbekend zijn, niet bij zijns vaders vriend het eerste onderricht genoten hebben?

Maar laten wij het gebied der vermoedens verlaten om weder vasten grond onder den voet te zoeken.

Op het door hem gekochte erf liet PIETER ISAACKSZ, misschien wel door DE KEYZER een huis bouwen. Hij had het bedrag van de koopsom niet aanstonds voldaan, maar er den 23 Juli 1604 een rentebrief van 89 gl. ten behoeve van de stad voor gepasseerd. [2]) Reeds had hij den 31 Juli 1602 geld opgenomen van HENDRIK HUDDE [3]). Het schijnt alzoo, dat hij nog niet in de gelegenheid was geweest om met zijn kunst veel kapitaal te maken, en toch zijn er bewijzen te over, zoowel uit den mond van zijn vriend en tijdgenoot CAREL VAN MANDER [4]) als uit de feiten, die langzamerhand uit de archieven aan het licht komen, dat zijn werk zeer werd gewaardeerd. Als zoodanig vermeld ik hier de volgende post voorkomende in het Rapiamus voor de Thesauriers-rekening van het jaar 1606 [5]).

> „PIETER YSACX, schilder, betaelt de somme van drie hondert gl. over 't schil-
> „deren deser stede clavecimbel, na luydt ordonn. en quit. in dato den eersten
> „Aprilis XVI^{c} ses.

en weinige dagen later werd aan deze zeker aanmerkelijke som blijkbaar nog een „vereeringhe", gelijk toenmaals algemeen gebruikelijk was, toegevoegd. De post die daarop betrekking heeft leert ons tevens, dat CAREL VAN MANDER voor een groot of voor een klein gedeelte PIETERS medewerker aan dit kunstwerk was geweest.

---

1) Volgens PHILIP WEILBACH *Dansk Konstnerlexikon* (*Kjöbenhavn* 1878) waren toen o. a. bij hem SÖREN KJAER (SEVERINUS PALUDANUS) en JACOB LAURITZEN.

2) Stadsrentebrieven 1602-13 bl. 79.

3) Dit stond geboekt in het Register der Rentebrieven No. 21 bl. 222-223. Dit deel is echter verloren, en 't bleek mij van elders. De rentebrief werd eerst in 1618 afgelost.

4) Dat VAN MANDER in PIETERS huis geen onbekende was blijkt duidelijk uit het *Groot Schildersboek*. Het Clavecimbel bewijst dat zij soms samen gewerkt hebben.

5) Bladz. 227vo en blz. 170. De laatste post had aanvulling uit de Thesauriers-Rekening noodig. Het Rapiamus was het kladboek voor de officiëele telken jare goedgekeurde Stads- of Thesauriers-rekening.

„Betaelt ande huysvrouwe van PIETER YSACX, schilder, en CAEREL VAN DER „MANDER de somma van twee rosenobels, haerluyden by den heren Burge- „meesteren toegevonden om redenen haer daertoe moverende nae luyt ordonn. „in dato den 7 Aprilis XVI^{c} ses . . . . . gl. 16:14:—

Dit clavecimbel deed bij allerlei feestelijke gelegenheden dienst, nu eens om de vier jaarlijksche maaltijden der regeering of zulke feestmalen op te luisteren, die de stad aan vorstelijke of andere voorname personen aanbood, waarbij dan Mr. SWEELINCKS spel geaccompagneerd werd door de viool van een blinden leerling of van den zwager van WILLEM JANSZ (SWEELINCKS collega uit de Nieuwe Kerk), dan weder om onder de vierschaar van 't stadhuis opgesteld de stadsspeellieden te begeleiden.

Dit clavecimbel, dat de eer had door den „Fenix-vader, die den Aemstel toezong met hemelsche orgeltonen", gelijk VONDEL, „den Amsterdamschen Orfeus," gelijk VAN MANDER zeide, bespeeld te worden, was ongetwijfeld een prachtstuk. Ik heb voor dergelijke muziekinstrumenten nooit hooger prijs dan 120 gl. genoteerd gevonden, maar dit stuk heeft bepaald veel meer gekost, anders zou men niet meer dan 300 gl. voor de versiering daarvan besteed hebben. De geschiedenis van dit merkwaardige instrument kunnen wij voor 't oogenblik laten rusten.

Het komt mij voor, dat Burgemeesteren aan niemand beter dan aan den meester van ADRIAEN VAN NIEUWLAND en HENDRIK AVERKAMP dit werk hadden kunnen opdragen. De verschillende compartimenten leenden zich uitstekend tot velerlei bosch- en bergtafereeltjes, rijk gestoffeerd met beelden aan de gewijde geschiedenis of de fabelleer ontleend of genomen uit den eigen tijd der kunstenaars [1]). Zoo aanstonds zagen wij, dat PIETER vertrouwd was met het schilderen van portretten en levensgroote figuren, hier hebben wij gelegenheid de erkenning te vinden van zijn talent voor het gestoffeerde tafereel. En nu kan het ons ook niet verwonderen wanneer wij de bewijzen vinden, dat onze meester soms met PAULUS VREDEMAN DE VRIES heeft samengewerkt. Ik vond althans een schilderij vermeld, voorstellende de geschiedenis van *„de Coninginne Hester"*, dat in 1621 de som van 86 gl. opbracht. Al de architectuur daarin was ongetwijfeld door den laatsten meester gepenseeld.

Het jaar 1606 was voor PIETER nog in een ander opzicht merkwaardig; den 6den Mei teekende zijn broeder JOHANNES, de toenmaals 34jarige Harderwijker medicinae professor, ten huwelijk aan, en PIETER stond hem daarbij ter zijde, verklarende „versekert te wesen en „vast te staen voor des vaders consent". De bruid was ANNA, de 20jarige te Antwerpen geboren dochter van PHILIPS VAN DER HEEDE en TANNEKE SWERIUS, en te Amsterdam op de O. Z. Voorburgwal woonachtig [2]). Na de ontvangen belooning van 300 gl. mocht

[1]) Op 's Rijks Museum berust een schilderij van MEULENAER, dat oorspronkelijk een stuk van zulk een beschilderd clavecimbel is.

[2]) Kerkelijk huwelijks-inteeken-register. In den regel wordt zij VAN DER HERDEN genoemd, en gemeld dat het huwelijk e Harderwijk plaats had.

PIETER lustig bruiloft houden. Toch is de vraag gerechtvaardigd of het hem in de Nederlanden, in weerwil van de hooge achting waarin hij bij zijn tijdgenooten stond, wel bizonder voordeelig ging. Nog in Maart 1607 bevond hij zich hier te lande [1]) maar het schijnt, dat gunstige aanbiedingen van den kunstlievenden Deenschen koning CHRISTIAAN IV hem nog in dit jaar deden besluiten naar zijn geboorteland terug te keeren, waar hij zich bij tusschenpoozen te Elseneur ophield. In 1607 en 1608 was hij telkens aan 't werk voor zijn koninklijken beschermheer [2]). Of het leven in het Noorden hem echter minder beviel, dan wel of de koning hem, gelijk eenige jaren later, tijdelijk uit zijn rijk verbande, weten we niet, zeker is het, dat hij in April 1610 weder hier te lande optrad [3]) en weldra de leiding had van de opvoeding van eenige jonge Deensche kunstenaars.

In het Amsterdamsche *Cronenburch* zullen deze jongelieden zich zeker op hun gemak hebben gevoeld. Veel minder toch dan zijn broeder had PIETER zich aan de onhollandsche invloeden van zijn kinderjaren kunnen onttrekken. Als kunstenaar moge hij met de toenmalige hollandsche school zijn medegegaan, hij was geen hollander geworden in zijn hart. Daartoe behoeft men slechts zijn schrift en zijn spelling te zien, die beide sterk Deensch gekleurd zijn.

Zijn beide bekende Deensche leerlingen schijnen het niet ver in de kunstwereld te hebben gebracht. Anders was het met eenige van de Hollanders, die in 1607 bij hem in de leer gingen [4]). Van JAN CLAESZ en van JOB (JACOB?) POUWELSZ moge men weinig of niets hebben vernomen [5]), van HUYG PIETERSZ kan ik in eene bijlage iets naders mededeelen, terwijl ik FRANÇOIS VENANT later behandelen zal.

Onder die leerlingen mag ook zijn zoon ISAAC ISAACSZ gerekend worden, wiens levensbericht van een bekwamer hand dan de mijne mag worden tegemoet gezien.

Weinig is ons tot dusverre van zijn tweede verblijf in Amsterdam bekend geworden [6]). Lang heeft het dan ook eigenlijk niet geduurd, want weldra verplaatste hij zijn zetel weder naar 't Noorden. Het is niet onwaarschijnlijk, dat reeds in 1614 zijn vader ziekelijk begon te worden en PIETER zich naar Denemarken wilde begeven in de hoop van hem optevolgen, indien hij kwam te sterven. Den 24 Juli van dat jaar legde hij althans de voogdij over den jongen CONINXLOO neder en vertrok. Werkelijk kwam het Commissarisschap in 't volgend jaar te vaceeren door het tusschen 9 September en 30 October plaats gehad hebbend overlijden van den ouden heer [7]). Aanstonds richtte onze schilder zich

---

[1]) Zie *Oud-Holland* III bl. 46.

[2]) WEILBACH. *Danske Kunstnerlexikon*, in voce. Verscheidene stukken worden daar opgenoemd.

[3]) Zie *Oud-Holland* III bl. 40. Noot 1. Vaste data van zijn verblijf hier te lande zijn 25 Aug. 1610, 18 Oct. 1611, Juli en October 1612, 18 April 1614.

[4]) Zie *Oud-Holland* III bl. 46.

[5]) Ik teekende aan, dat JACOB (Job?) PAULUSZ in Maart 1644 nog in leven was. Ik ken in dien tijd wel drie schilders van den naam JAN CLAESZ.

[6]) In Augustus 1612 kocht hij verschillende schilderijen in de auctie van 't kabinet der Erven RAUWART.

[7]) Dit en hetgeen verder op P. I.'s commissarisschap betrekking heeft werd mij verschaft door Mr. A. H. H. VAN DER BURCH, ambtenaar aan 't Rijks-Archief te 's Gravenhage.

nu tot de Generale Staten met het verzoek, om in zijns vaders plaats en op het zelfde tractement van 800 gl. te worden aangesteld. Maar Ho. Mo. besloten niet terstond op het rekest. Wat mocht daarvan de oorzaak zijn? Er was in Denemarken iets met den candidaat gebeurd, dat tot voorzichtigheid moest aansporen om 's lands belangen toe te vertrouwen aan iemand, van wien men niet wist of hij soms in volslagen ongenade bij den koning was gevallen. Den 30 Mei 1616 toch was onze meester, waarschijnlijk wegens een politiek misdrijf veroordeeld geworden, om voor drie jaren het Koningrijk te verlaten en zich te begeven naar ons Vaderland, zich voegende bij welke partij het hem zou lusten, mits schijn en bescheid van zijn gedrag terug brengende [1]). Het schijnt echter, dat deze zonderlinge boetedoening niet langer dan anderhalf jaar duurde. Wellicht was 't door de voorspraak van Ho. Mo. dat hij weder in genade bij den Koning werd aangenomen. Had dit niet plaats gehad, dan ware zijne benoeming door de Staten in dato 28 Juni 1617 voorzeker niet gevolgd, en dan zou hij weinige maanden later zich niet hier te lande hebben ingelaten met het koopen van allerlei schilderijen zich beroepende op zijn titel van kamerschilder van den Koning [2]).

PIETER ging nu wederom naar Denemarken terug, wellicht liet hij zijne familie hier achter,. zeker is het dat hij zijn huis op de hoek van de Breestraaat niet verkocht. Afwisselend hield hij nu verblijf op zijn post te Elseneur of te Kopenhaven, en voerde voor den kunstlievenden monarch nog menig schilderstuk uit. Blijkbaar stond hij aan 't Hof goed aangeschreven, want hij schilderde CHRISTIAAN IV eens in kniestuk en eens met Koningin ANNA CATHARINE levensgroot ten voeten uit. Al dat goede vertrouwen heeft hij evenwel beschaamd en zijn koninklijken beschermheer behendig beetgenomen. Lange jaren na zijn dood kwam aan 't licht, dat hij om een jaargeld van 400 Rijksdaalders aan GUSTAAF ADOLF den dienst van spion bewees aan het Deensche hof.

Een van de weinige Nederlandsche schilders, die een politieke rol heeft gespeeld, liet daarmede een zeer verdachten naam achter.

Den 14 September 1625 is hij — gelijk zijn schoonzoon JAN ETTERSEN aan de Staten schreef — te Elseneur in den Heere gerust [3]). Negen weken daarna volgde zijne vrouw hem in 't graf.

Een jaar later lieten de erfgenamen publieke veiling houden van al de schilderijen, beeldhouw- en boetseerwerken („rondwerck") door hun vader en schoonvader nagelaten, voor een huis op de Breestraat tegenover de Hoogstraat, waar zij toenmaals waarschijnlijk gevestigd waren.

Die veiling had plaats 22 September 1626.

Uit het proces-verbaal der veiling neem ik het merkwaardigste over [4]). Bij de

---

1) WEILBACH. l. l.

2) *Archief voor Nederl. Kunstgesch.* II bl. 135.
12 Nov. 1625 werd CARL VAN CRACAU tot zijn opvolger als commissaris in de Sond door Ho. Mo. benoemd. Erfhuizen van de Weeskamer No. 8 in fine.

meeste schilderijen, die ten getale van 110 waren, staat de naam des makers niet vermeld. Zij brachten zelden meer dan 10 gl. op waaruit men mag afleiden, dat het niet dan middelmatige kunstwerken waren. Voornamelijk waren het „tronietgens," „historiestuckkens", benevens enkele landschappen en stillevens. Zelfs de portretten van Prins MAURITS en Prins HENDRIK, hoe algemeen gewild ook, golden nauwelijks $3\frac{1}{4}$ en $6\frac{1}{4}$ gl. Ze werden door JOH. PONTANUS en door MARGRIET, de dochter, gekocht, terwijl een achttiental keizerstroniën op doek slechts $29\frac{1}{4}$ en op paneel slechts 50 gulden konden opbrengen.

Een conterfeytsel naer den Koninck van Denemarcken..... 29:
Een conterfeytsel in een rondeken nae de eerste Biscop van Antwerpen. (*Adr. van Nieuwland*)..... 6:5
Een conterfeytsel van Spinola (*Jan Geurtsen Bogaert, op de Geldersche Kay*[1]) 6:5
Een landschap met een koetswagen..... 30:—
Een landschapjen met een brand daerin van MOMPER..... 20:15
Een groot stuck van de Koninck van Denemarckens speelhuys ende landschap 27:—
Twee hoofden van Seneca en Nero van JACQUES DE GEYN..... 17:10
Een stuk nae TIETSJAEN van de onthooffdinghe Johannes..... 37:10
Een groot stuck van den Koninck van Denemarckens speelhuys..... 30:—
Een wintertgen van de STOM..... 30:—
Twee ossenhoofden (*Mattheus van Hoven, schilder, in de Koestraat*)..... 3:—

terwijl de volgende stukken onder den hamer gebracht werden, die door den overleden meester zelven geschilderd waren:

Een paert..... 14:—
Twee schetsgens van wit en zwart..... 10:10
Een karsnachtgen..... 3:10
Een gedootverfft stuckgen..... 4:15
Twee troniën..... 4:10
Een gedootverfft stuckgen..... 5:5
Een stuckgen met rood en wit..... 3:15
Twee paarden..... 2:6
Twee kinderen..... 30:—

Verschilllende nummers werden door de dochters aangekocht. Ja, nagenoeg al de schilderijen, die op den naam van PIETER ISAACKSZ stonden, gingen weder aan haar over.

Het rondwerk, waaronder men beeldhouw- en boetseerwerk te verstaan heeft, bracht evenzeer weinig geld op:

---

1) Ik moet hier weder aan een schrijffout van den klerk denken. In een schildersboedel mag men aannemen dat een schilder kunst koopt. Nu ken ik een ARIAN GORTSON BOMGART, omstreeks 1587 te Bergen in Noorwgen geboren, maar sedert zijn zesde levensjaar hier ter stede gevestigd, die den 29 Januari 1615 met de vier jaren oudere GEERTJE PIETERS ter ondertrouw ging. Toen woonde hij op de O. Z. Achterburgwal. (Puiboek).

Vier stuck rontwerck (*Wouter Dircksz, beeldhouwer op de Keyzersgraft*)	—:15
Twee tronien en een root satertgen (*Gerrit Lambertsz, beeldsnyder op de Brestraet*)	1: 2
Een mannetje	—:18
Een voet en een hoofgen	1: 4
Twee springende paertgens	3:14
Tweed keysershoofden	—: 6
Een kintgen van was	1:11
Vijf kindertgens	2: 2
Een copere kindeken	6: 3
Een wassen zittend vrouwtgen	29:—
benevens nog eenige stukken rondwerck	1:—

De geheele opbrengst bedroeg slechts gl. 643:18:— Dit geringe cijfer zal wel hier aan toeteschrijven zijn, dat PIETER hier ter stede slechts een gering deel van zijn kunstwerken achter gelaten had. Buitendien brachten zijn kinderen zeker niet alles in veiling.

Terwijl PIETER ISAACSZ aan het hof van den deenschen koning verkeerde had hij — en het pleit misschien niet voor zijn voornemen om immer in 't Noorden te blijven — hier ter stede een zaakwaarnemer, JACOB JANSZ genaamd, die door zijn erven op den 1 October 1626 bij acte voor den notaris LAMBERTI verleden werd gedechargeerd [1]). Hieruit bemerken wij thans, dat zes kinderen, uit zijn huwelijk geboren, op dat oogenblik nog in leven waren. HEYLTJE of HELENA gehuwd met JAN ETTERSZ of OTTERSZ, die in Denemarken schijnt gewoond te hebben, ISAACK, de schilder, SUSANNA, vrouw van PELGRIM DE BOSCH, ANNA MARIA, MARGRIET en CATHARINA, toen nog ongehuwd, maar wat de beide laatste aangaat op den 18 Juni 1631 naar 't schijnt met CORNELIS JACOBSZ en JOCHEM VAN DIEN [2]) in den echt verbonden. Dat ANNA MARIA kort daarna aan VAN WELY hare hand reikte, zagen wij reeds. In laatstgenoemd jaar hielden de kinderen eene scheiding en verdeeling, en 't was naar aanleiding van eenige in 't gemeen gehouden goederen, dat zich een proces ontspon, dat tot in 1646 werd voortgezet [3]).

Het is zonderling, dat PIETER ISAACKSZ' werken hier te lande in geen bekende verzameling worden aangetroffen. Hij heeft toch lange jaren hier gewerkt en zond, gelijk mij meermalen bleek, niet zelden uit Denemarken schilderijen over om te verkoopen. Het eenige schilderij dat hier hoogstwaarschijnlijk nog aanwezig is, is het besproken schutterstuk. Laat ons hoopen, dat dit onder de vele doeken van onbekende meesters, die het Amsterdamsche Raadhuis aan 't Rijks Museum heeft afgestaan, zal aangewezen worden.

Deensche kunstkritici van onzen tijd denken niet even gunstig over onzen meester als zijn tijdgenooten deden, tot wier tolk ongetwijfeld de ridder RODENBURCH zich heeft

---

1) De mededeeling hiervan dank ik aan den Heer BREDIUS.

2) *Archief voor Nederl. kunstgeschiedenis* II bl. 147. CORNELIS JACOBSZ wordt daar VAN DE MARCKEN genoemd. Is wellicht van Denemarken?

3) Id.

gemaakt. Zij erkennen hem als een vlijtig, maar geenszins voortreffelijk kunstenaar, die ofschoon hij het talent bezat, om zijn groote schilderijen schoon te groeperen en met decoratieve kunstvaardigheid optemaken, achterstond bij zijn vriend VAN MANDER en zelfs bij zijn eigen zoon ISAACK.

Het schijnt in deze woorden opgesloten, dat PIETER een goed teekenaar was. Daarvoor had men in 't begin der zeventiende eeuw meer oog dan de impressionisten-school van 't laatst der negentiende.

* *
*

ABRAHAM VINCK.

Indien het mogelijk is naar gravures te oordeelen over geschilderde conterfeytsels, wanneer de koperplaten onder de handen eens meesters als W. DELFF vandaan komen, dan leveren twee schoone gravures: een portret van den Walschen predikant JOHANNES HOCHEDAEUS en een van WERNERUS HELMICHIUS, het bewijs, dat A. VINCK, die des graveurs voorbeelden penseelde, zijn roem bij den tijdgenoot geenszins onverdiend verwierf.

Om den persoon van dezen schilder heerschte echter tot dusver een geheimzinnig duister. Ter nauwernood kende men zijn voornaam, zijn verblijfplaats, tijd en duur van zijn werkzaamheid en men heeft hem niet zelden verward met een anderen naamgenoot, die JOOST heette.

RODENBURGH bracht ons het eerst eenigzins over hem terecht.

Deze ABRAHAM VINCK is alzoo als portretschilder niet onbekend [1]), maar onze kennis strekt zich niet verder uit. Wij zullen thans zien, dat hij niet alleen het conterfeyten bij de hand had, maar zich ook vooral op het copiëeren van beroemde meesters van zijn tijd toelegde. Uit vele verkoopstaten trok ik de slotsom, dat de oorspronkelijke stukken soms slechts het dubbel opbrachten van hetgeen goede copiën konden gelden, en dat deze vrij grif van de hand gingen.

VAN MANDER verhaalt, dat op 't laatst van de zestiende eeuw de historieschilders zich bij gebrek van bestellingen op 't conterfeyten gingen toeleggen, en dat ze daarmede hier te lande, waar men voor portretstukken immer veel smaak had, zeer goed in hun onderhoud konden voorzien. Dit is evenals alles wat VAN MANDER ons mededeelt ook geheel in overeenstemming met de waarheid. Bijna alle groote schilders uit VAN MANDERS tijd kennen wij hoofdzakelijk als portretschilders en hunne betaalsheeren vinden we in alle, zelfs in de geringste standen der maatschappij. De conterfeytsels b.v. van den waag-

1) In 't *Archief voor Nederl. Kunstgesch.* II bl. 149 wordt een derde portret van hem vermeld, dat van ANDREAS BACHERUS (DE BACKER), lijfmedicus van PHILIPS, hertog van Brunswijk. Deze ANDRIES BACKER was in 1617 eigenaar van een huis alhier op de Westzijde van de Keizersgracht.

drager en zijn vrouw versierden den wand van het onaanzienlijke huisvertrek, en 't is geenszins ongewoon, om in een kelderwoning van dien tijd de bewijzen te vinden van het genoegen dat men er in had, om — gelijk een oud liedje zingt — „zich zelf te zien op het doek geteykent."

De vraag mocht alzoo groot, nog grooter blijkt het aanbod te zijn geweest. De reactie van den toestand, dien VAN MANDER ons schetst, bleef niet uit, de portretschilders namen ander werk ter hand. Vele gingen om den broode aan 't copiëeren.

Waar zijn al die duizende portretten gebleven van dat voorgeslacht uit die halve eeuw om 1600, die den roem van onze conterfeyters van dien tijd zouden hebben gevestigd tegelijk dat ze de bewijzen zouden hebben geleverd voor hunne groote werkkracht? Ieder weet hoe 't met familieportretten gaat; ze worden in den regel slecht onderhouden, weggedaan als de aangezichten of de kleeding niet naar den zin van latere bezitters zijn, verkocht als men toch niet meer weet wien de schilderij voorstelt.

En de copiën? Hadden ze geen waarde, dan behoeven we er ons verder niet om te bekreunen; waren ze goed, welnu, ten allen tijde hebben sommige kunsthandelaars er weg op geweten om dergelijke kunstwerken brieven van legitimatie te verleenen.

Van onzen VINCK schijnt thans weinig meer te vinden te zijn, en zeker is dat te betreuren.

ABRAHAM VINCK was, gelijk ik reeds zeide, geen geboren Amsterdammer. Hij zag te Hamburg het levenslicht, maar dat wil nog niet zeggen, dat hij niet van Amsterdamsch bloed was. Men vindt op 't laatst der zestiende eeuw personen van dien naam hier gevestigd o. a. een lid van een lagere regeeringsbank, een artilleriemeester, een procureur, personen dus van een zekere qualiteit wier broeders en neven allicht handelszaken in naburige of ver verwijderde landen dreven, die zij daar wellicht begonnen waren, om de Spaansche tirannie in 't vaderland te ontgaan.

Omstreeks dezen tijd juist moet ABRAHAM geboren zijn. Zijn vader heette WILLEM VINCK. Van zijn jeugd is ons evenmin iets bekend als van zijn leermeesters in de kunst. Bijna zouden wij geneigd zijn te gelooven, dat hij Italië bezocht heeft, maar 't is en blijft een gissing. Wanneer hij zich te Amsterdam vestigde is nog niet uitgemaakt. Het eerste bewijs van zijne aanwezigheid hier ter stede, dat ik kan aanvoeren, ligt in de omstandigheid, dat hij den 30 Mei 1610 in de Oude Kerk een zoon liet doopen met den naam ABRAHAM, waarbij ANNA DE MORIMONT als getuige optrad. Dit kind was echter het jongste van een drietal op 's mans overlijden in leven. Hij had een dochter, die omstreeks 1620 reeds op huwbaren leeftijd was, zoodat wij veilig mogen aannemen, dat hij in de eerste jaren der zeventiende eeuw gehuwd was. Zijne vrouw was een geboren Napolitaansche, wier voornaam slechts iets uitheemsch verried. Zij was genaamd VICTORIA OBBEKENS, OBEKINCK, OBIS — de spelling van dien naam loopt nog al uit een — en een dochter van zekeren ALBERT OBEKINCK, of zoo men hem noemen wil, dien men wel een geboren Nederlander mag rekenen, indien hij zijn naam inderdaad schreef gelijk ik het hier deed. Dat VINCK in weerwil van zijn Italiaansche vrouw, in weerwil van de

voorliefde waarmede hij een rozenkrans en een St. Andries schilderde, niet tot de Roomsch Katholieke kerk behoorde, bewijst zijn gang naar de Oude Kerk, om zijn zoon ten doop te brengen.

VINCK was ongetwijfeld een kunstenaar wien het in de wereld tamelijk goed ging. Als na zijn dood zijn inboedel zal verkocht worden, zal het blijken, dat deze daarvan de duidelijke sporen droeg. Maar ook zal men er uit zien, dat het hem als een echte kunstenaarsnatuur aangenaam was, om zich in zijn huis met eenige weelde in te richten en zijn vertrekken te sieren met kunstwerken van geen twijfelachtig gehalte.

Slechts een paar vrienden van onzen schilder kunnen we noemen. Daar is zelfs reden om te vermoeden, dat hunne schilderwijze met die van VINCK overeenkwam. Immers toen VINCK overleden was, noodigde de weduwe ADRIAEN VAN NIEUWLAND uit, om vier groote stucken schildery, en JACOB LION, om een paar onafgewerkte conterfeytsels op te maken[1]).

Een ander bewijs voor zijn gegoedheid is zijn woonplaats. In 1619 woonde hij op den Fluweelenburgwal bij de Varkenssluis, die van ouds een der deftige grachten was, waar hij nog daarbij in de onmiddelijke nabijheid was van CLAES ELIAS, VAN DER VOORT en enkele kunstenaars meer.

Op den eersten Augustus van dat jaar (1619) was VINCK ziek, en „zwackelyk van lichaeme op een stoel sittende" overdacht hij de „brooschheyd des menschelijken levens, de seeckerheyt des doots en de onseeckere uyre van dien". Toen ging hij met zijne vrouw te rade en zij besloten gemeenschappelijk hun testament te maken. De notaris PIETER RUTTENS werd ontboden, en toen deze den uitersten wil der testateurs had vernomen, liet hij zijn klerk op fraai perkament van zijne minute een afschrift maken, dat nog in de archieven der Weeskamer berust[2]). Daarin bespraken zij elkaar het vruchtgebruik van elkaars nalatenschap en stelden hunne kinderen MARGRIETE, CATHARINA en ABRAHAM tot erfgenamen in, onder voorwaarde dat de langstlevende de meubelen, het huisraad, de „const van schilderyen", het zilverwerk en de juweelen zou behouden. Zijn ziekte belette hem niet zeer duidelijk zijn handteekening onder het stuk te zetten[3]):

Korten tijd later bevestigde hij dit testament met den dood.

De weduwe trad nu in het onverdeelde bezit van de bovengenoemde goederen.

Weldra betrok zij eene andere woning op den Singel tusschen de Raam- en Kruis- of Schoorsteenvegersstegen, doch dicht bij de Raambrug gelegen. Nog waren er geen

---

[1]) Rekening van SIMON GLAUWE nagenoemd. ADRIAEN bracht daarvoor 215 gl., JACOB 50 gl. in rekening.

[2]) Lade 301.

[3]) De heer BREDIUS verschafte mij dit facsimile.

twee jaren verloopen sedert zij met haren man getesteerd had, of zij werd zelve ziek en liet den notaris WILLEM CLUYT bij zich komen, die toen het door zijn schoonen gevel bekende hoekhuis van Kalverstraat en Dam bewoonde, en dicteerde toen nogmaals haren uitersten wil. Nog denzelfden of den volgenden dag ging zij het eeuwige leven in, en vond den 8 Juli 1621 een rustplaats in de Nieuwe Zijds Kapel.

Ten voordeele van de minderjarigen, de oudste dochter was toen reeds in 't huwelijk getreden, moest de boedel te gelde worden gemaakt, en ten gevolge daarvan had zes weken later de vendutie plaats, waarvan het verbaal in de registers ter Weeskamer geboekt is.

> Op den 24 Augusti Anno 1621 zijn vercocht de naervolgende schilderijen, enz., achtergelaten by ABRAHAM VINCK ende VICTORIA VINCK zijne huysvrouwe.
>
> Op den Dam in de Hammetgens.

2 Koockens	3.17
Een wintertgen en een somertgen. (*Jacob Leon, schilder, in de Wolvenstraat.*)	4.—
Een boerenbancquet	2.12
Een Magdalena, drie vrouwen	7.10
Een vande 7 barmhertigheden. (*Louis Lussé, op de Leliegraft in de witte engel*)	10.—
Een speelhuys met een tuyn. (*Barend van Someren*)	15.10
Een bancquetgen	10. 5
Een fruytagie	15. 5
Een vischmarckt	25. 5
Paulus gevanckenis. (*Pieter v. Luffelen, op de Zeedijk.*)	16.—
Een fruytagie	25.—
Een stropinge van een boerenhuys	32.—
Een poolsche jongen	24.10
De Coninck David, (*Simon Glaudi*)	10.10
Een naeckte Venus	26.—
Marten van Rossum	22.—
Een fruytagie	21.10
Een groote vismarckt, principaal van VINCK	80.—
d'Engelsche groet	38.—
Een Venus met de goude regen	27.—
Een stucxke van Elias. (*Valerius vander Hoeven, schilder, over Roetert Ernst*)	11.—
Een wintertge	5.10
Een somertge	3.—
Een bloempotgen	23.—
Een somer ende een winter	48.—
Een fruytmarckt	16.10
Een deel printen van GOLTZIUS. (*Jan Bassé*)	2.10

benevens eenige andere voorwerpen van waarde.

Dat er evenwel meer schilderijen dan de hiergenoemde in den boedel waren blijkt, behalve uit hetgeen ik zoo aanstonds zal mededeelen, uit de gebruikelijke nummering der aangeslagen kunst, die tot het cijfer 50 klimt, terwijl hier slechts ongeveer 30 verkocht werden, waarvan de opbrengst circa 580 gl. bedroeg.

Vier dagen later had voor het sterfhuis op den Singel de veiling van den geheelen inboedel plaats. Daar werd voor meer dan 1560 gl. aan huisraad, kleederen, zilverwerk enz. verkocht en onder de koopers ontmoeten wij de namen van VERWER: (ABRAHAM DE V.?) JACOB LION, die schildersramen en eenige fraaie kleedingstukken kocht; BAREND VAN SOMEREN, die veel meubelen en huisraad aanschafte; en PIETER DE KONING, de juwelier, die eenige kostbaarheden met klinkende munt betaalde. Het was een boedel die er gansch niet kwaad had uitgezien en 's meesters kleerkast was op eene onbekrompen zelfs op eene vrij weelderige wijze van allerlei klêeren voorzien geweest. Hij had zich nu eens kunnen tooien met zijn „laeckensche broeck met goude coorden" en met zijn „feuillemorte satynen wambas met graeuwe satynen mouwen", dan eens met zijn „zwarte satynen broeck met wit wambas," of met zijn „wit satyne broeck" waar het „zwart satyne wambas" bij hoorde doch ook het „groen satyne" bij gedragen kon worden, terwijl hij voor huiskleeding ongetwijfeld het „caffa rockgen," met de „weerschijne tabbaert" gebruikte. En als hij dan uitging met zijn „vergult rapier met fluwelen hencxel," op zijde en met zijn „geboorde leeren colder" terwijl zijn hoed met een „bant met gouden slooten en essentgens" omwonden was en de „deamante ringen," met de „saffier- en garnaet ringen" aan zijn vingers schitterenden, dan kon men het hem aanzien, dat hij, zoo hij niet door geboorte een man was van goeden huize, wellicht onder den invloed van zijne te Napels geboren vrouw er op gesteld was, om er als een echte Cavaliero uit te zien.

Tot de beste soort der door hem nagelaten schilderijen behoorden ongetwijfeld de schilderijen, die niet publiek werden verkocht, maar waarvoor SIMON GLAUDE of GLAUWE, de man van de oudste dochter des huizes, die aanvankelijk goudsmid was, maar later een lettergieterij dreef, een betere plaatsing zocht. SIMON had aanstonds na zijn schoonmoeders dood de administratie op zich genomen, de kinderen in rouwkleeren gestoken en op school besteld, de doctoren, waaronder een italiaensche, die voor „ijder visentatie een schellinck" kreeg, uitbetaald, en de overige leveranciers voldaan. Kort vóór de veiling liet hij buitendien de schilderijen goed schoonmaken en door WILLEM VAN DEN BUNDER verscheidene lijsten op nieuw vergulden. Eindelijk toog hij zelf met eenige van de voornaamste stukken op reis, eerst naar Rotterdam, waar hij eenige stukken voor 146 en de copiën, die VINCK met voorliefde schilderde, voor 60 gl., benevens een „principaele stuck" van VINCK, de belegering van Ostende voorstellende, voor 390 gl. verkocht. Vervolgens ging hij naar Antwerpen, sleet daar aan RUBENS eenige schilderijen benevens een „purfierstenen taefel" en bracht drie stucken te 's Hertogenbosch, die volgenderwijs beschreven zijn: een groot schilderij van een rozenkrans, geschat op 200 gl., een groote copie naar SNIJDERS en een copie van een St. Andries, beide ook door VINCK gedaan en ieder getaxeerd

op 150 gl., terwijl hij een schilderij van CARAVAGGIO, op 600 gl. geschat, naar Rome verzond. De taxatie dezer schilderijen was echter zeker een weinig overdreven, want in 1645 waren ze nog onder berusting van den gewezen voogd, die ze toen, wijl beide zijne pupillen overleden waren, aan hunne erfgenamen afleverde [1]).

SIMON GLAUWE was echter een man, die zijn eigen belang niet uit het oog verloor. Veilig had hij de rekening van zijn reis- en verblijfkosten wat ruim kunnen schrijven, maar nu begon hij ook tegenwerpingen te maken, om datgene in den boedel terug te brengen, wat hij van zijn schoonouders had geleend. Dat schijnt VICTORIA OBEKINCK als een verstandige en voorzichtige moeder te hebben zien aankomen en willen verhoeden. Met haar man had zij een testament gemaakt waarbij de Weeskamer werd uitgesloten, bij het testament den 4 Juli 1621 verleden, slechts weinige uren vóór haar dood, toen zij „cranck te bedde lag" en de ziekentrooster reeds niet meer van hare sponde week, had zij de zorgen voor de belangen harer twee onmondige kinderen den Weesmeesters opgedragen en bepaald, dat een som gelijkstaande met al hetgeen GLAUWE en zijne vrouw ten huwelijk of als subsidie genoten hadden, hetwelk te samen „eene merckelijke somme van penningen" bedroeg door genoemde minderjarigen vooruit uit den boedel zou genomen worden, terwijl zij daarbij tevens verklaarde, dat hetgeen GLAUWE van haar geleend had 1400 gl. beliep.

Weesmeesteren trokken zich de belangen van de onmondigen aan en benoemden den 18 Maart 1622 COERT COPER tot voogd, die aanstonds geschillen met GLAUWE kreeg, welke twee jaren later door scheidslieden werden beslist [2]).

Het liep met de kinderen van onzen kunstenaar verder niet voorspoedig af.

Van de getrouwde dochter hoorden we niets meer. Toen de beide anderen stierven, — hetgeen vóór 1645 plaats had — was ook zij reeds overleden, want hunne nalatenschap werd toen uitgekeerd aan MAYKEN en PIETER VINCK, hunne naaste betrekkingen, hoogstwaarschijnlijk hun neef en nicht en kinderen van WILLEM DAEMSZ VINCK, die in het geschil tusschen GLAUWE en den voogd der kinderen een der scheidslieden was geweest.

* *
*

CORNELIS VAN DER VOORT.

Deze kunstenaar behoorde weder tot een dier in de Zuidelijke Nederlanden gevestigde familiën, die naar het Noorden trokken, om daar in vrijheid hun godsdienst te kunnen uitoefenen.

De familie VAN DER VOORT, waartoe zijn vader behoorde, nam in haar vaderland geen eerste plaats in. Zij bracht, zoover wij kunnen nagaan, slechts eerlijke handwerks-

1) Dit alle blijkt uit de rekening en verantwoording van GLAUWE's voogdij en eenige andere stukken, berustende er Weeskamer, Lade 301.

2) Minuutregister van de Weeskamer.

lieden en industriëelen voort, onder welke, gelijk bekend is, de liefde voor die vrijheid het onverzettelijkst was. Verschillende groote familiën mochten zich aan 't hof der Spaansche landvoogden van alle ketterij laten genezen en met voordeelige ambten of fraaie titels begiftigen, niet alzoo de gezeten en de kleine burgerij. Met opoffering dikwijls van hun bestaan, met achterlating van hun vaste goederen weken zij uit, om in een der groote koopsteden van Holland een nieuw leven te beginnen en de kans der fortuin te beproeven.

Gewis behoorden de VAN DER VOORTS tot de ijverigste hervormingsgezinde familiën. Een aantal broeders, neven en nichten vertrokken nagenoeg tegelijkertijd uit hun vaderland, zoodat CORNELIS in lateren tijd veel van zijn eigen en aangehuwde verwanten hier gevestigd zag. Onder deze laatste noemen wij eenige leden van de familie MOERENTORFF uit welke een zoon zich door het drijven der beroemde Plantijnsche drukkerij te Antwerpen wereldberoemdheid verworven had.

PIETER VAN DER VOORT HANSzoon, een lakenbereider, die met TANNEKE VAN DE VENNE gehuwd was, had, als men mag afgaan op de geboorteplaatsen zijner kinderen, waarschijnlijk om met zijn werk het dagelijksche brood te verdienen, vrij wat rondgezworven eer hij zich te Antwerpen nederzette. In 1567 werd een zoon PIETER te Brussel, in 1574 een zoon HANS te Turnhout en in 1576 onze CORNELIS te Antwerpen geboren, waar de ouders naar 't schijnt nog in 1582 zich verblijd zagen door de geboorte van een dochter SUSANNA.

Na de inneming van Antwerpen verliet de familie de stad; waarheen zij zich aanvankelijk begaf is niet te melden, eerst in 1592 op den 1 April kocht hij het Amsterdamsche poorterrecht. Zijn voorbeeld vond 24 Februari van 't volgende jaar navolging bij zekeren HANS VAN DER VOORT, die ongetwijfeld zijn broeder en lakenbereider was als hij. Beide waren in dien tijd bewoners van de nieuwe stadswijk buiten Jan-Rodenpoort. PIETER woonde naast een toen zeker vrij bekend huis, waar de drie Hollanders uithingen. Uit dat huis werd hij den 27 Juni 1598 ter begrafenis naar de Nieuwe Zijds Kapel gedragen. Uit zijne deftige rustplaats blijkt, dat hij niet geheel misdeeld was van aardsche middelen. Behalve den oudsten zoon PIETER, van beroep emmermaker (later ivooren kammenmaker) [1]), die reeds in December 1593 met SUSANNA, een dochter van PHILIPS VINGBOONS, van Mechelen, gehuwd was, liet hij vier minderjarige kinderen na, waarvan HANS, [2]) toen 24, en CORNELIS, toen 22 jaren, ter weeskamer compareerden, om hunne toestemming te geven,

---

1) Wellicht deed hij ook aan de schilderkunst. Als getuige in een acte van 22 Januari 1598 vond ik PETER VAN DER VOORT, schilder, vermeld.

Bij zijn huwelijk woonde hij in de Nieuwe Hoogstraat, en daar woonde hij nog toen in 't laatst van Februari 1603 zijne vrouw stierf. Toen woonden zijne twee zusters MARIA en SUSANNA bij hem in. De eerste huwde April 1603 met CORNELIS VANDEN BOGAERDEN, de tweede in Augustus 1601 met PHILIP KOECK. Er schijnt nog eene ongetwijfeld oudere zuster LEENTJE te zijn geweest.

2) HANS VAN DER VOORT was kleermaker en overleed in 1609 twee minderjarige kinderen achterlatende. Toen leefde nog een oom PAULUS VAN DER VOORT.

dat de weduwe het gebruik van den boedel zou behouden en er geen scheiding en verdeeling zou behoeven plaats te hebben.

CORNELIS stond, in weerwil dat hij nog niet meerderjarig was, reeds op zich zelven en woonde in de Heintjehoeksteeg. Zijn kunst zal hem daartoe in staat hebben gesteld. Op den 24sten October van dat jaar begaf hij zich in ondertouw met TRUYTGEN, de negentienjarige dochter van WILLEM JANSZ, die het bode-ambt op Hamburg bediende en in de Niezel woonachtig was. Bij dien ondertrouw stond zijne moeder hem ter zijde. Het verdient vermelding, dat Commissarissen van huwelijksche zaken den bruidegom oplegden ook zijne geboden te Turnhout te laten gaan. Dit wijst er op, dat CORNELIS minstens zes maanden te voren daar was woonachtig geweest. De gissing ligt voor de hand, dat hij daar waar zijn ouders ook voor een tijd hadden gewoond in de leer was geweest, zich aanvankelijk daar had gevestigd en bij gelegenheid van zijns vaders ziekte en kort daarop gevolgden dood, naar Amsterdam was overgekomen.

Eenmaal in Amsterdam gevestigd heeft hij het niet meer verlaten. In 1601, 1605, 1607 vinden wij de bewijzen, dat hij hier aanwezig was, en verder telkens met tusschenpoozen van korten of langeren tijd tot aan zijn dood toe.

Reeds in 1601 ontdekken wij de sporen van zijne liefhebberij tot het aanleggen eener verzameling van kunstwerken. Uit den boedel van RUTGER VAN DORSSEN kocht hij toen „een bort (schilderij) met naeckt geschilderde kindertgens", en later zullen wij hem onder de koopers van kunst meermalen aantreffen. Zoo b.v. was hij bij de vendutie van den boedel van GILLES VAN CONINXLOO een ijverig bieder, die zich hetgeeen hij begeerde niet zoo gemakkelijk voor den neus liet wegkoopen en stoute sommen betalen dorst. Toen gaf hij voor een stuk van CRISPIJN VAN DEN BROECK 90 gl., voor een bort van de vier evangelisten 38 gl., voor een lantschap op doeck 27 gl. 10 st., voor een Jacob en Rebecca 25 gl.. voor een schilderij van Leda 9 gl. 10 st., en dat was lang niet het eenige wat hij kocht; nog verschillende bortgens, teekeninghen en prenten, een paar schilderezels en kostbare verven gingen in zijn bezit over, en nog in 't zelfde jaar kocht hij voor 54 gl. een schilderij van een crucifix. Veilig mag men aannemen, dat het een schoone collectie was, die hij gaandeweg bijeenbracht. Maar 't schijnt, dat hij een weinig te ver daarmede ging, zoodat hij in Maart 1607 er toe moest komen, om een obligatie aan te gaan ten behoeve van JAN ADRIAENSZ ROEST, die met een rentelast van 75 gl. 's jaars op al zijne bezittingen drukte, en waarbij zijn schoonvader nog voor hem borg moest staan onder verband van een hem toebehoorend huis op den noorderhoek van de Minderbroeders- of Oudekerks- (wij zeggen thans Oudekennis) steeg, [1]) waarin wij CORNELIS VAN DER VOORT weinige jaren later zelven zullen gevestigd vinden.

TRUYTGEN WILLEMS had hem intusschen drie kinderen geschonken, misschien meer, maar deze waren in 1607 al niet meer in leven. PIETER geboren omstreeks 1599,

1) Rentebrieven No. 23 bl. 211. Dit huis was toen belend aan Mr. CORNELIS KETEL.

CLARA, geboren omstreeks 1601, en ANNA, geboren omstreeks 1605. In Februari 1607 verkeerde zij wederom in de blijde verwachting, en onzeker van den goeden afloop besloten de echtgenooten een mutueel testament te maken, waartoe zij het ministerie van den in de Molensteeg wonenden notaris GIJSBERTI inriepen. Deze passeerde den 15den dier maand den uitersten wil, die niets vermeldenswaards bevat. Hij onderteekende dit stuk:

Tien dagen later hield BOUDEWIJNTJE JANSDr. het pasgeboren dochtertje van het echtpaar in de Oude Kerk ten doop, dat den naam ontving van de moeder. Deze schijnt weinige jaren later overleden te zijn.

Laat ons bij de familie van deze eerste vrouw van den schilder even verwijlen.

TRUYTGEN had twee zusters, GIERTJE, die met MATHEUS ANTHONISZ BLAEU was gehuwd en zich later aan de kinderen uit CORNELIS' eerste huwelijk veel liet gelegen liggen, en GRIETJE, die hare hand evenzeer aan een schilder had gereikt. De kunstenaar, die door dit huwelijk VAN DER VOORTS zwager werd, was de landschapschilder GOVERT JANSZ, van wien REMBRANDT een landschap en een dorpje bezat. REMBRANDT waardeerde dien meester even als zijn tijdgenooten. Het landschapje, dat wij nog bij zijn insolventie in 1656 in den boedel ontmoetten, had hij in 1637 voor 30 gl., in de auctie van NICOLAES BAS gekocht, terwijl LUCAS LUCÉ in dezelfde auctie voor een ander stukje 32 gl. betaalde. Wij zullen zoo aanstonds zien, dat er een twaalftal jaren vroeger drie zijner werken in het bezit van zijn zwager waren. GOVERT was als 25-jarig jongman den 26 April 1603 met GRIETJE ondertrouwd. Hij woonde toen in de Warmoesstraat en werd geassisteerd met zijn vader JAN GERRITSZ [1]).

Uit dit huwelijk werden drie kinderen geboren TRIJNTJE, gedoopt 25 April 1604, TRUYTGEN, geboren omstreeks 1609 en JAN, omstreeks 1612, over welke kinderen in 1619 Mr. JAN SYBRANDSZ DE BONTE tot voogd werd benoemd. Kort vóór dien tijd was GOVERT alzoo overleden. GOVERT JANSZ is zeker een merkwaardig kunstenaar geweest, die eene afzonderlijke studie allezins zou verdienen.

Uit den boedel van zijn schoonvader had CORNELIS VAN DER VOORT het reeds vermelde huis op den hoek van de Oudezijds Voorburgwal en de Oudekerksteeg geërfd, en nog een merkelijke som van penningen, te zamen tot een bedrag van ongeveer 6000 gl., waarvan hij de helft aan zijne vier kinderen „bewees."

Voor het eerst vinden we hem als op dien burgwal woonachtig vermeld in 1610, toen hij op den 15 April zich van een getal van ongeveer dertig schilderstukken ontdeed [2]).

---

1) Zie aanteekeningen van Mr. A. D. DE VRIES AZ. *Oud-Holland* III bl. 156.
2) Erfhuizen van de Weeskamer.

Van het meerendeel wordt noch de naam van den schilder, noch het onderwerp opgenoemd. Wij nemen uit de lijst daarom slechts de volgende over.

Een wintertgen	*f* 8 : —
Een stuck van de verloren zoon	21 : —
Twaelf Keyzers	49 : —
De vier getijden 's jaers	144 : —

De opbrengst van de rest was bijna even veel als van dit vijftiental zoodat wij mogen aannemen, dat hij de keur van zijne verzameling behield.

Om welke reden hij deze stukken verkoopen liet is mij niet duidelijk.

Het moet in dezen tijd geweest zijn, dat hij den jongen BAILLY tot leerling had. PIETER LUYCX leerden wij reeds als zijn leerling kennen in 1607 [1]). Ik kan er nog een ander leerling bij vermelden. In 1612 wordt DIRK HARMENSZ als bij hem woonachtig opgegeven. Van dit drietal heeft alleen BAILLY zijn naam als kunstenaar bij het nageslacht kunnen handhaven. LUYCX schijnt het in de kunst niet ver te hebben gebracht [2]) en DIRK HARMENSZ haar te hebben vaarwel gezegd. Toen hij in Augustus 1640 overleed als een welhebbend „linnenpacker" liet hij zijne weduwe, LYNTJE SPIERINCK, eene verzameling van schilderijen ten getale van 411, waarbij verscheiden van hem zelven, achter.

VAN DER VOORT had blijkbaar nooit gebrek aan werk, zoodat hij aan zijn voorliefde voor het bezitten van schoone schilderijen den vrijen teugel kon vieren. Dat hij om zijn kunst zeer geacht was, blijkt ons reeds uit RODENBURGHS dichtregelen, maar van andere zijde blijkt het hieruit, dat een schuttersvendel hem opdroeg het corporaalschap op doek te conterfeiten. Wij kunnen er helaas niet meer over oordeelen hoe hij zich van die taak kweet, omdat het stuk onder de velerlei overschildering niet meer herkenbaar is. Tengevolge van den aftrek, die zijn werk vond, was VAN DER VOORT weldra een gezeten burger, die het met zijn middelen kon overeenbrengen om 1600 gl. aan één persoon op rente uit te geven, en die niet verlegen was om 400 gl., die de erven van zijn schoonvader hem niet zoo aanstonds konden uitbetalen. Zulke sommen hadden toen nog vrij wat meer te beteekenen dan tegenwoordig.

Maar hoe groot zijn liefde voor de kunst ook was, al hing zijn huis vol met de werken van de beste meesters, na den dood van zijn vrouw was het leeg om hem heen. Op den duur verdroot hem dit zoozeer, dat hij naar een nieuwe levensgezellin uitzag en het oog liet vallen op eene Dortsche schoone CORNELIA BROUWER JANSdochter [3]) met welke hij den 13 April 1613 voor de roode deur in 't kerkmeesterskomptoir ging. Weldra

---

1) *Oud-Holland* III bl. 46

2) In November 1652 verviel een armzalig boeltje, waarvan één schilderij en een schilderezel, op het beroep van den pas overleden eigenaar duidden, aan de Desolate Boedelskamer. Het was de nalatenschap van den schilder LUCX. Ik vermoed dat het onzen PIETER LUYCX is.

Ik zou mij al zeer moeten bedriegen indien deze dame niet een zuster was van BAREND JANSZ BROUWER en van BROER JANSZ. den bekenden oudsten courantier.

voerde hij haar de echtelijke woning op den hoek van de Oudekerksteeg binnen. Maar hetzij dat CORNELIA niet even veel gevoel voor kunst bezat als haar echtvriend, en van oordeel was, dat al die schatten aan den wand, met het oog op het al te spoedig vermeerderde gezin, meer vruchtdragend konden worden gemaakt, hetzij dat er wezenlijk in het huis aan velerlei zaken behoefte bestond behalve aan mooie schilderijen, VAN DER VOORT besloot er een goed deel van te verkoopen. Niet minder dan 195 stuks zond hij naar „de vier Heemskinderen" op 't water en liet ze daar aan den meestbiedende veilen.

Het proces-verbaal dezer auctie stelt ons in staat over de verzameling en over den smaak van onzen kunstenaar te oordeelen, ofschoon we niet eens alle stukken maar slechts een goede 70 iets nader dan met de woorden een „stuk schilderij" vinden aangeduid. Tellen wij echter alle bij elkaar op, dan verkrijgen wij toch nog niet het cijfer 195, dat blijkens de nummering aanvankelijk ter veiling was aangebracht.

De ontbrekende had hij waarschijnlijk uit de hand verkocht of teruggenomen.

Den 7 Aprilis 1614 syn vercocht de schilderyen van CORNELIS VAN DER VOORT, op 't water in de vier Heemskinderen [1]).

Een vanitas	
Een Democrites en Heraclitus	*f* 14 : —
Een Maria Magdalena. (*Pieter Lundens, in de Coestraat*)	7 : 10
Een vrouwentrony	4 : —
Een lantschap van MOMPER	.....
Twee ronde tronietgens. (*Jacques de Ville, tot Grebber, antyck*)?	2 : —
Een geboorte	3 : —
Een coockenbort	37 : —
Een lantschap	59 : —
Een bancquet van DIRCK BARENTSZ	205 : —
Een tronye	23 : —
Een tronye	10 : —
Een lantschap van SCHELE NEEL	36 : —
Een naeckt persoontien	7 : 10
Een kool van JOCHEM BEUKELAER	7 : —
Een Martha en Maria Magdalena (*B. van Someren*)	15 : —
Een boeren Drie Koningsavond	50 : —
Een Judit	11 : 10
Een stuck van MOMPER	14 : —
Een ront tronietje. (*Hans van Cleeff*)	2 : 10
Een stuck van NIEULANT. (*B. van Someren.*)	7 : 10
Een ovael van NIEULANT	12 : —
Een rovery van H. JORDAENS	10 : 10

1) Erfhuizen van de Weeskamer.

Een stuck van NIEULANDT	64 : —
Een tronie van Jan van Leyen van HEEMSKERCK	42 : —
Een lotery van 't Oudemannenhuys [1]	13 : —
Een Mars en Venus	20 : 10
Een tempel. (*Willem van der Bunder, schilder.*)	58 : —
Een lantschap van MOMPER	21 : -
Een lantschap van MOMPER	17 : —
Een bloempot	26 : —
Een aanbidding der Herders. (*Abraham Verwer, schilder, Willem v. d. Bunder*).	13 : —
Een stuck van CORNELIS CLAESZ	15 : —
Een lantschap van CONINXLOO	57 : —
Een stuk van F. BADENS. (*Adr. van Nieuland*)	45 : —
Een Johannes predicatie	7 : 10
Een Mars en Venus	8 : —
Een liefde door HANS JORDAENS	19 : —
Een kersnacht	8 : —
Een tijd	7 : —
Een ommegang	55 : —
Een stuck van HANS JORDAENS	39 : —
Een idem	33 : —
Een landschap van MOMPER	18 : 10
Een idem	17 : 10
Een stuck van SCHELE NEEL	26 : —
Een stuck van DIRCK BARENTSZ	27 : —
Een lantschap van HUYBRECHT THONIS	43 : —
Een stuck van F. v. VALCKENBORCH	29 : —
Een stuck van CHRISPIJN VAN DEN BROECK [2]	80 : —
Een Amsterdam van VROOM (*Willem v. d. Bunder*)	9 : 10
Een stuck van VROOM	11 : 10
Een brand van Sodoma van VERSTROT (?)	30 : —
Een Marienbeelt van de JONGE FRANCKS	11 : —
Een fruytbort	7 : —
Twee tronien van de JONGE NIEULANDT [3]	23 : —
Een koockens fruytbort	57 : —
Een boerekermis	24 : —
Een stuck van de OUDE BREUGEL	50 : —

1) VAN MANDER zegt, dat er in 't Comptoir van 't Oude Mannen Gasthuis een groot stuk van D. VINGBOONS hing 14 voet lang en 8 voet hoog, gemaakt in 1603, dat ook deze loterij voorstelde. Waar is dit stuk gebleven?

In de rariteitenkamer van 't archief van Amsterdam hangt een dergelijke loterij van 't Dolhuis van de hand van GILLES COIGNET.

2) Dit stuk had hem gelijk wij zagen 90 gl. gekost.

3) Voorzeker van JACOB VAN NIEUWLAND.

Een tempel	84 : —
Een bancquet der goden	317 : —
Een lantschap van MOMPER	37 : —
Een dito	47 : —
Een paer scheepjens van JORDAENS	13 : —
Een lantschap van GOVERT JANSZ	20 : —
Een lantschap van MOMPER en SEBAST. FRANCKS	36 : 10
Een geboorte	53 : —
Een stuck van MOMPER	38 : —
Een bataillie van CAREL VAN MANDER	221 : —
Een lantschap van GOVERT JANSZ	16 : 10

De opbrengst van 3457 gl. 10 st. in die dagen pleit voor de degelijkheid der verzameling, de namen misschien nog beter in onze oogen.

Reeds in Januari 1614 had CORNELIA aan CORNELIS een dochter geschonken, die den 16den in de Oude Kerk gedoopt werd, maar den 8 Augustus van 't zelfde jaar in dezelfde kerk moest worden ter aarde besteld. Als een aardig staaltje van de wijze waarop dergelijke feiten door de bevoegde machten werden opgeteekend, schrijf ik de daarop betrekking hebbende post uit het begraafboek letterlijk over.

Den 8 (Aug)een kint van Krelis van der voor oover die Kerck brugh een scidder . . . . . *f* 4.

Na deze eersteling zouden nog verscheiden volgen. JAN, gedoopt 1 Maart 1615, maar kort vóór 23 Juni 1617 weder overleden, een tweede JAN, den 8 December 1619 in de Nieuwe Kerk gedoopt, CORNELIA, gedoopt 26 Augustus 1621, en DOROTHEA, gedoopt 19 Januari 1623.

Na 1617 is het gezin verhuisd naar den hoek van de S^t^. Anthonis-Breestraat vlak over de Sluis. Ik heb nog niet ontdekt of dit het noorder of zuider hoekhuis was.

Het was ook omstreeks dezen tijd, dat de verwanten van de eerste vrouw er blijkbaar op aandrongen, dat de schilder ten behoeve zijner vóórkinderen ter weeskamer zou doen inschrijven hetgeen hen uit krachte van de erfenis van hunne moeder toekwam. Dit geschiedde den 15 November 1618. Hij verklaarde, onder goedkeuring der verwanten, dat zij te zamen recht hadden op 2600 gl. en op de helft van het huisraad, dat hij in zijn geheel op ongeveer 800 gl. geschat had. De beide schuldvorderingen, waarvan ik straks reeds sprak, droeg hij bij deze acte aan zijn kinderen op [1]).

De oudste hunner, PIETER VAN DER VOORT, was reeds sedert eenige jaren bij zijn vader op het atelier werkzaam. Weldra verliet hij de ouderlijke woning en ging op zich zelf wonen. Wat er over hem uit mijne aanteekeningen blijkt, geef ik hierachter in een bijlage.

---

1) Weesboek 17, bl. 276vo.

ANNA en GEERTRUYD, twee van CORNELIS' dochters uit zijn eersten echt, waren in 1629 gehuwd, respectievelijk met CORNELIS GERRITSZ en JAN GERBRANDSZ. Van de andere kinderen heb ik verder niets te vertellen.

In de verzameling geslachtslijsten, ten archieve bewaard, komt eene genealogie voor van eene familie VAN DER VOORT, waarin ook onze schilder een plaats inneemt en waarin hem twee dochters worden gegeven, waarvan der eene haar neef CAREL VAN DER VOORT, der andere DAVID JACOBSZ DE WILDT, de secretaris ter admiraliteit, tot echtgenoot gegeven is. Hier heeft echter eene verwarring plaats gehad tusschen den schilder en een gelijknamigen bloedverwant, die in de Kalverstraat woonde [1]). Of daarin eene dergelijke verwarring van PIETER, een broeder van CORNELIS, plaats had met een persoon, die ook PIETER VAN DER VOORT heette, durf ik nog niet met zekerheid beslissen. Zoo niet dan werd eene zijner dochters in 1625 de huisvrouw van den schilder PAULUS BUYS, die tot eene aanzienlijke familie behoorde.

Over de vrienden en betrekkingen van CORNELIS VAN DER VOORT zijn wij zeer slecht ingelicht, doch het zegt reeds veel als wij kunnen aanvoeren, dat PIETER LASTMAN een vriend van den huize was. Toen VAN DER VOORTS vrouw eens bezwarende praatjes over een dienstmeisje had rondvertelt en de ouders van dat meisje het er niet bij wilden laten, legde juffrouw VAN DER VOORT eene verklaring af, waarbij PIETER LASTMAN als getuige stond [2]).

In het *Bredero-album van Oud-Holland* gaf ik als jaar van den dood van VAN DER VOORT 1625 op. Zijn overlijden had echter een paar maanden vroeger plaats dan ik toen meende te mogen vaststellen. Op het einde van October 1624 blies CORNELIS op ongeveer 48-jarigen leeftijd den laatsten adem uit; hij werd den 2^{den} November 1624 in de Zuiderkerk begraven.

Hij liet zijne weduwe met een zwaar gezin van zeven minderjarige kinderen achter, waarvan de jongste het tweede jaar nog niet had bereikt. Of PIETER, onder dit zevental begrepen was, weet ik niet. Hij zou dan zeker de meerderjarigheid spoedig hebben bereikt.

Het schijnt, dat de weduwe in vrij goeden doen bleef zitten. Den 27 October 1626 had er eene scheiding tusschen de kinderen uit het eerste en uit het tweede huwelijk plaats. De acte kwam mij niet onder de oogen. Het is echter buiten kijf, dat er alleen dan eene scheiding wordt gemaakt, wanneer er wat te deelen valt.

Vooraf was alles te gelde gemaakt, wat geacht kon worden eene waarde te vertegenwoordigen. Het in 't sterfhuis voorradige magazijn van schilderijen, zoowel degene die VAN DER VOORT had gemaakt en aangelegd, als de stukken, die hij hetzij voor zijn genoegen bewaarde, hetzij om ze door zijne leerlingen te laten copiëren in huis hield,

1) Er heeft nog een schilder CORNELIS VAN DER VOORT bestaan. Men loopt echter weinig gevaar hem met onzen CORNELIS te verwarren, omdat hij eerst in 1648 in 't Delftsche gilde werd ingeschreven. Vgl. *Archief voor Nederl. Kunstgesch.* D. I

2) Prot. Not. ROSA o. a. acte van October 1623.

werden onder den hamer gebracht, en daarbij natuurlijk verscheidene atelierstukken en copiën door zijn vroegere en latere leerlingen vervaardigd.

Het volgende proces-verbaal der gehouden veiling is ook dáárom merkwaardig, omdat het ons in kennis stelt met de meesters wier werken door VAN DER VOORTS leerlingen bij voorkeur werden bestudeerd.

Wij hebben hier de bewijzen in handen van VAN DER VOORTS bewondering voor CORNELIS VAN HAARLEM van wiens „*Mopsus*" vijf, van wiens „*Kruishechting*" vier, en van wiens „*doop van Johannes*" twee copiën aanwezig waren. Maar VAN DER VOORT had blijkbaar ook veel op met LANGE PIER wiens „*Pinksterdag*" en met HONTHORST wiens „*Venus en Cupido*" hij gaarne aan zijne leerlingen om na te schilderen gaf. LASTMAN en JORDAENS werden evenzeer op zijn atelier gecopiëerd. Voor de waardeering van de laatstgenoemde meesters door hunne tijdgenooten is dit een belangrijk bewijs.

Bij het nalezen van dezen prijs-catalogus zal men menigmaal stukken met dezelfde omschrijving vinden, dat ongetwijfeld weder copien van denzelfden aard als de bovengenoemde zijn. Toch loopen er natuurlijk ook een aantal stukken onder, die van den meester zelven zijn. Naar sommige portretten bestond altijd vraag. Geen goed Prinsman, die geen conterfeytsel van den ouden Prins, van Prins MAURINK, of van den bekenden troonsopvolger Prins HENDRIK begeerde te bezitten. Andere vorsten waren ook zeer gewild en blijkbaar COORNHERT ook. Ik ben er zeker van, dat ieder portretschilder van zoodanige stukken een kleine voorraad bij de hand had, die hij met behulp van zijn leerlingen telkens aanvulde. En zoo zal 't ook zijn geweest met de „*lachertjes*" (Heracliet) waarvan VAN DER VOORT een aantal had. Menigmaal had ik gelegenheid optemerken, dat „*Susanna met de boeven*" en „*Loth met zijne dochters*" bizonder populaire onderwerpen waren. Hier is er echter maar een enkele aanwezig.

Op den 13den May Anno 1625 zijn vercocht op de Breestraet aen de Sluys deze naervolgende schilderyen, achtergelaten by Mr. CORNELIS VAN DER VOORT, in syn leven schilder.

Een ontbijtgen	*f* 8 : 5
Een schael met druyven	7 : —
Een turcksche Keyzer met zijn vrou	6 : 10
Een conterfeytsel van Mauritius, prins van Orangien	9 :
Een monnik met een bagijn	4 : 10
Een lantschapgen	6 : 5
Twee stuckgens van de Onnozelheyt ende Voorzichtigheyt (*Dirk Harmensz in de St. Annedwarsstraat*)	4 : 12
Een banquet	12 : —
Een conterfeytsel van Prins Hendrick (*de advocaat Cloeck*[1])	5 : —

[1]) Deze raadsman van REMBRANDT schijnt alzoo een kunstverzamelaar te zijn geweest. In deze auctie kocht hij nog eenige andere kunstwerken.

Drie tronien van Godinnen	6 : —
Een mopsus, copie nae MR. CORNELIS	8 : —
Een conterfeytsel van Prins Maurits (*Pr. Belten, naest de deur*)	5 : —
Een stuckgen van Maria met het kindeken en Joseph	3 : 5
Een Pares en Anona	10 : 10
Een conterfeytsel van Keyzer Rodolphus	2 : 10
Een stuckgen van naecte godinnen	19 : —
Een geharnasde ridder met een naecte vrou	2 : 15
Een hoerhuysgen	3 : 5
Een lantschap (*Guilliam Bouwens, in de St. Luciensteeg, schilderij cooper* [1])	22 : 5
Een stuckgen daer Christus aen 't cruys genagelt wert	11 : 5
Een stuckgen daer een naecte vrou geschildert wert	7 : 5
Een Venus met Cupido	9 : 10
Een koocken	10 : 15
Een koocken	12 : 15
Een landschap met water en huysen	20 : —
Een lantschap	22 : 15
Twee stucken van Petrus en Paulus	19 : 10
Een koocken	9 : —
Een bloempot	8 : 15
Een stuck daer de justitie de onnozelheyt beschermt	21 : 10
Een stuck van de Arck	31 : 10
Een stuck van een naecte vrou, de ijdelheyt	7 : —
Een conterfeytsel van Coornhart	4 : —
Een ontbytgen (*Cornelia Brouwers, de weduwe*)	8 : 10
Drie godinnen 't stuck à 56 stuyvers	8 : 8
Een stuck van t vroutgen dat de zoom van Christus rock raeckt	3 : 12
Een naeckte Venus (*Dirk Harmensz*)	2 : 10
Een schael met druyven	7 : 10
Een lachertgen	2 : —
Een stuckgen daer d'een de wereld belacht en d'ander beschreyt	9 : 15
Een lachertgen	2 : 16
Een ovael prins Maurits	10 : —
Drie personnagien met een fackel	2 : 2
Een paarts hooft met een jongen	2 : 11
Een lantschapgen met eenige beesten	30 : —
Een conterfeytsel van de Coninginne van Vranckryck	3 : 5
Een stuck van Susanna met de boeven	6 : —
Een conterfeytsel van de jonge koninck van Vranckrijck	19 : —
Een conterfeytsel van de princes van Orangien	4 : —

[1] Hij kocht nog meer stukken. Wellicht was hij een familielid van CLAES ELIAS' huisvrouw.

Een Adam en Eva.	3 : —
Een boere vrijerijtgen.	3 : 12
Een copytien naer LASMAN (*Pieter Cod, de swager van den substituyt Haen*).	18 : 5
Een koocken.	18 : —
Een naeckt Venusgen.	1 : 10
Twee conterfeytsels van de Coning en de Coninginne van Engelant.	8 : 10
Een bancquet van jonge luyden op de oude manier gecleet [1]).	21 : 5
Een Judith mettet hooft van Olipharnus	14 : —
Een stuckgen van Jesus met de doornde kroon.	4 : —
Een cruyceficxgen.	12 : —
Een lantschap (*Dirk Harmensz*).	19 : —
Een coocken.	5 : 10
Een stuckgen van de Pinxterdach.	11 : 15
Een stuckgen vande dopinge Johannis	26 : 15
Een Mopsus van Mr. CORNELIS VAN HAERLEM.	46 : —
Een Mopsus copy naer Mr. CORNELIS VAN HAERLEM.	23 : —
Een trony van LANGE PIER (*Louis du Prée, knecht daer ten huyze*).	9 : —
Drie tronyen van godinnen.	7 : —
Een trony	2 : —
Een Judith met het hoofd van Holifernus	17 : —
Een Agar	7 : 5
Een Venus en Cupido, copy naer HONTHORST	9 : 15
Een lantschap met wagens en huysen	16 : 5
Een lantschapgen.	9 : 15
Een stuck vande vasten avont en de vasten tegens malcander tournoyende.	23 : 5
Een stuckgen van LASMAN	36 : 10
Een stuckgen van naeckte godinnen met eenighe fruyten	28 : —
Een stuckgen van bosgoden	30 : —
Een Charitas, cleyn	7 : 15
Twee tronien.	3 : 10
Een St. Francisco (*van Sichem*)	4 : 2
Een landschapgen	13 : —
Een lantschapgen met een schou daerin	13 : —
Een tronie van Prins Mauritius	3 : —
Een lantschapgen met een coetswagen daerin.	11 : 10
Een wintertgen.	10 : 15
Twee conterfeytsels	4 : 6
Twee tronien.	4 : 2
Twee tronien	5 : 10

1) Als dit schilderij, gelijk ongetwijfeld de meeste der andere „banquetstuckgens" van de hand van CORNELIS VAN DER VOORT is, moet men met het costuum ter bepaling van den tijd der vervaardiging van schilderijen diensvolgens zeer voorzichtig zijn.

De onderconinginne van Frankrijk	4: —
Twee tronien	4: 6
Een stuckgen van naeckte godinnen pluckende fruyten	14: 15
Een lachertgen	1: 5
Een groot lantschap op doeck met een bataillie daerin	28: —
Twee tronien in een stuckgen	4: 5
Een fruytagie met een aep	3: —
Een Maria mettet kindeken en St. Jan	6: 5
Een courtisaen	2: 10
Een Andromeda, cleyn	2: 6
Een lachertje	2: 2
Een dito	2: —
Een banquetgen	7: 5
Een naeckte Venus, cleyn	1: 13
Een Marien beeltgen	1: 13
Een naeckte Venus, cleyn	1: 9
Een courtisaen, zoo groot als 't leven	8: 5
Een bancquet	14: 5
Een Venus en Cupido	4: 10
Een stuck van Action	11: 5
Een conterfeytsel nae Prins Hendrick	3: 10
Een conterfeytsel	1: 11
Een stuckgen van Abraham	6: 5
Een Petrus trony	1: 16
Een bancquet	11: —
Twee tronien	3: 6
Een stuck van de Deluvie. (*Dirk Harmensz*)	12: 5
Een trony. (*Hans vander Voort, op de Nieuwendyck*)	3: 15
Een mopsus nae Mr. CORNELIS VAN HAERLEM. (*Robbert de Baudoes*)	10: —
Een lachertgen.	5-15
Een stuckgen van de voorzichtigheyt	3: 1
Een stuckgen van Maria met het kindeken ende Joseph met St. Anna	6: 10
Een stuckgen van een Mars en Venus.	6: 10
Een stuck daer de soldaten de boeren quellen	27: —
Een stuckgen daer een naeckte vrou uytgeschildert wert.	9: —
Een stuck vande dopinge Johannis nae Mr. CORNELIS VAN HAERLEM	32: 10
Een stuck daer Christus aent Cruys genagelt wert, van Mr. CORNELIS VAN HAERLEM	150: —
Een copy naer hetselve	31: —
Een wintertgen	62: —
Een groot stuck van St. Stephanus	31: —
Een history daer Raechel haers vaeders goden versteect	34: —
Een stuck vande Pincxterdach. (*Robbert de Boudous*)	21: 10

Een stuckgen daer d'een de werelt belacht ende d'ander beschreyt (*Robbert de Boudous*)	15 : —
Drie stucken van Poetery	20 : —
Een Agar	12 : —
Een Mopsus, copy naer Mr. CORNELIS VAN HAERLEM	17 : 10
Een dito	12 : —
Een stuck vande IJdelheyt	12 : 10
Een Andromedaetgen	2 : 3
Een vrouwentrony	1 : 10
Een trony	2 : 10
Twee tronyen van de voorsichtigheyt ende onnoselheyt	17 : 13
Een boermaeltyt. (*Louis du Prée.*)	9 : —
Een stuckgen van Maria, Joseph ent Kindeken	6 : —
Een stuckgen van SCHOREL	6 : —
Een stuckgen daer een naeckte vrou uytgeschildert wert	8 : —
Een Maria Magdalena	1 : 15
Een wintertgen.	8 : —
Een conterfeytsel van Coornhart	5 : 5
Een wintertgen.	12 : 5
Een stuckgen van Judith	6 : —
Een lantschapgen met geberchte	11 : —
Drie godinnen.	8 : 10
Een stuck van Rebecca met de knecht van Abraham [1])	38 : —
Een conterfeytsel	2 : —
Een oude vrou met haer gelt een jongman soeckende te becoren	9 : 10
Een groot stuck van een Satyr met eenige boeren	22 : —
Een groot stuck van Belthasar. (*François van Huffelen, schilder, in de Barndesteeg in de Robyn*)	30 : 15
Een groot stuck van David en Abigael	50 : 10
Een stuckgen van 't vroutjen dat de boort van Jezus rock raeckt	6 : —
Een stuckgen van Egiptes vlucht. (*Dirk Harmensz*)	18 : 5
Een cleyn stuckgen van een naeckte Venus. (*Idem*)	14 : —
Een koocken	16 : 10
Twaalf Princen van 't huys van Nassauwen	66 : —
Een cleyn Andromedaetgen	9 : —
Twee scheepsschilderytgens	26 : —
Een stuckgen van wit en swart. (*Fr. v. Huffelen*)	5 : 10
Een stuckgen van wit en swart. (*Claes Elias, bij de Kercksbrugh*)	2 : 12
Een stuckgen van Loth met syn dochters	10 : 5
Een stuckgen van Joseph, Maria en't Kindeken	1 : 13
Een trony	2 : 9

1) Wellicht het stuk dat hij in de auctie CONINXLOO voor 25 gl. gekocht had.

Een trony van Prins Mauritius	1 : 1
Een stuckgen van Loth met syn dochters	5 : 15
Een stuck van een fonteyn en een spelende vrou	5 : 5
Een stuckgen van de hemelvaert Christi. (*Dirck Harmensz*)	3 : 10
Een lieffde van wit en zwart	1 : 12
Een trony	— : 15
Hen vroustrony. (*Pieter Cod*)	2 : 7
Een courtisaen. (*Idem*)	1 : 13
Een trony. (*Dirk Harmensz*)	— : 14
Een naeckt man op doeck. (*Idem*)	1 : 13
Een Venus (*Idem*)	2 : 3
Een vos	— : 12
Een cleyn vroutgen	1 : 5
Een trony van Prins Mauritius	2 : —
Een cruycificx. (*Francoys van Huffelen*)	2 : —
Een conterfeytselgen van een vrou. (*Dirk Harmensz*)	3 : 10
Een trony in een ront lysgen	— : 18
Een rondetgen een scheepgen	— : 15
Een conterfeytsel	2 : 10
Een conterfeytsel van de Oude Prins	6 : 5
Fen stuckgen van wit ende swart	2 : 8
Twee kindertronien. (*Dirk Harmensz*)	2 :
Een Mars met een Venus	8 : 15
Een conterfeytsel naer Coornhart	— : 18
Een Adam en Eva, cleyn	2 : 2
Een conterfeytsel van de Marquis van Bergen	9 : 5
Een stuckgen van Steenwijck	14 : 5
Een naeckte Venus met Cupido van HONTHORST. (*Robbert de Baudous*)	54 : —
Een lachertgen, principael	6 : —
Een landschap van GOVERT JANSZ	67 : —
Een oude Satier met andere personagien, copy naer JORDAENS	60 : —
Een oude schilderij op doeck. (*Francois van Huffelen*)	— : 10
Een trony	— : 10
Een stuckgen wit en swart van Lazarus uit den grave verwect	12 : 15
Een cleyn stuckgen van hel, duyvel en doot	1 : 6
Een schilderytgen van de Evangelist Johannes	— : 18
Een groot paneel daerop een Satyrstrony	1 : 10
Een paneel daerop een trony	1 : 10
Een trony op doeck	— : 13
Drie personagien d'een met een fackel	6 : —
Een evangelist Johannes	1 : 7
Een conterfeytsel van een kint	1 : 11

Een groot stuck van Saul		21 : —
Een stuck van den arck		40 : —
Den stuckgen van den Pincxterdag van LANGE PIER. (*Fr. v. Huffelen*)		28 : —
Een stuck van de smits op doek	(*id.*)	2 : —
Een trony	(*id.*)	— : 11
Een groot stuck op doeck	(*id.*)	2 : 12
Een out perspectieffgen		2 : 11
Een schilderijtge wit ende swart		2 : 10
Een stuckgen van de zeven werken van barmhartigheyt int zwart		3 : 5

Den volgenden dag werden de prenten verkocht. CORNELIS VAN DER VOORT had er een menigte, die ongetwijfeld tot het onderwijs der leerlingen dienden. Zij werden grootendeels bij pakken verkocht. Daaruit brachten slechts enkele goede prijzen op:

Drie historien van HEEMSKERK	1 : 4
Het vrouweleven van ALBERT DUYR, houtsnee	1 : 1
De passie van GOLTSIUS De passie van C. VERMANDER De zeven planeten van C. VERMANDER	3 : 11
't Vrouweleven van SADELAER	— : 10

Ook kwamen er teekeningen onder den hamer, maar ook deze konden geen hooge prijzen bedingen. De geheele opbrengst bedroeg 2617 gl.

Onder de koopers van prenten troffen we ook JERONIMUS SWEERTS aan, die toen ten huize van een barbier bij de Varkenssluis woonde en vermoedelijk de vrij wel onbekend gebleven schilder was, die den verzamelaar der „Koddige opschriften" JEROEN JEROENSE tot zoon had [1]). Verder eenige leerlingen, op welke ik zoo aanstonds terug kom.

We leeren CORNELIS VAN DER VOORT uit dit proces-verbaal beter kennen dan we tot dusverre deden. Als portretschilder leidde ik hem bij den lezer in, doch hij was dat niet uitsluitend. Hij heeft ook, naar het mij voorkomt, zich onledig gehouden met het schilderen van allegorische, mythologische en aan de gewijde geschiedenis ontleende voorstellingen, die zonder twijfel een kennelijke voorliefde voor het naakt zullen hebben vertoond. Wie zich de moeite geeft de stukken eenigzins naar den aard der voorstelling te groepeeren, zal er te veel onder vinden van bijbelschen en mythologischen aard, dan dat men zou mogen aannemen, dat dit zonder eenige beteekenis is. Ook schijnt het, dat hij soms banket- en stillevenstukken penseelde, waarvan zijn zoon reeds zijn hoofdwerk maakte.

Eenige maanden later werd al wat er nog op het atelier „den winkel" aanwezig was mede te gelde gemaakt: de paneelen, de lijsten, de wrijfsteenen, de ezels, de ledepoppen en wat er nog van kunst was voor den dag gekomen, hetgeen samen nog 244 gl. opleverde.

Het waren natuurlijk alle schilders of aankomende schilders die deze voorwerpen konden gebruiken. Ik was daarom eenigzins uitvoeriger in 't opgeven der namen van de koopers.

[1]) Vgl. *Oud-Holland* I bl. 151.

Op den 20 Augusti 1625 zijn op 't hoeckgen van de Breestraet vercocht dese navolgende goederen achtergelaten bij CORNELIS VAN DER VOORT.

Een deel oude ramen en lijsten. (*Jacob Leon, in de Reestraat in den huize van Scherbier*)	0 : 18
Nog verschillende zulke koopen. (*Hans van Outen, of Houten, een der koopers*)	
Een deel penneel werck. (*Louis du Pree, knecht in huys*)	1 : 1
Twee Tronien en wat penneelwerk. (*Lucas Luce, bij de Varkenssluis*)	1 : 3
Twee manstronien en penneelwerk	2 : 15
Een deel vrouwen- en manstronien	1 : 4
Een deel vrouwen tronien. (*Dirk Pietersz, in de Kalverstraet*)	2 : 7
Een deel verscheyden tronien	2 : 10
Twee penneelen. (*Philips Vinckeboons, op de hoeck van de Salamandersteech*)	1 : 11
Drie vrouwen tronien. (*Pieter Lasman, over de Suyderkerck*)	3 : 7
Twee penneelen. (*Pieter Pietersz op 't Ruslandt*)	2 : 17
Drie tronien. (*Hans Cooplet, op 't hoeckgen van de Slyckstraet*)	3 : 5
Drie peneelen (*Dirk Pietersz Bontepaert*)	4 : 1
Een doek (*Pieter Lasman*)	1 : 11
Een doek in een raem (*Dirk Harmensz*)	3 : 16
Drie doecken in ramen (*Pieter Lasman*)	4 : 15
Twee manstroniën en een penneel	2 : 2
Een doeck in een raem (*Paulus van Hillegaert, op de Rosegraft*)	3 : 2
Drie tronien en een doeck	1 : 8
Een eesel. (*Pauwels van der Cley, swager van Louis Elle*)	0 : 13
Een raem en een esel (*id.*)	0 : 12
Een groote en een cleyne eesel. (*Hans Coplet*)	1 : 11
Een houten leê-wyff. (*Pieter Pietersz, op 't Ruslandt*)	3 : 15
Een dito (*Jacob Leon*)	10 : —
Een houten leê-man. (*Dirck Harmensz*)	17 ; —
Een deel pletten, verflâe, een beeld op doeck	1 : —
Een wrijfsteen met een looper. (*Hans van Houten*)	18 : 5
Een dito (*Hans Lemeer, goûteermaker op 't Bolwerck*)	20 : —
Nog eenige dito	
Een gebroocken schilderij. (*Pieter Pietersz*)	3 : 5
Een schilderij van de drie Coningen van LANGE PIER. (*Claes Elias, by d'Oude Kerck*)	20 : —
Een mannetje, een voet, een hooft van pleyster.	
Verschillende koopen van een deel gebroocken stucken schilderij.	
Verschillende vergulde lijsten.	
Vier stoelen en twee driestallen. (*Pieter Pietersz*).	

Ik wensch op een der koopers van de atelierzaken de aandacht te vestigen en wel op LOUIS DU PRÉE, gelijk door den klerk werd opgeteekend „knecht daer ten huyse".

In de laatste levensjaren van den meester genoot deze dus zijn onderricht. Hij heeft het in de kunst ver genoeg gebracht, om zich bij zijn tijdgenooten grooten roem te verwerven.

DU PRÉE, of DU PRET, gelijk hij zijn naam schijnt te hebben geschreven, was echter niet VAN DER VOORTS eenige leerling in dien tijd.

Onder de koopers van prenten vonden we ook nog HANS of JAN JANSZ en ADRIAEN JANSZ genoemd, en met dezelfde kwalificatie aangewezen. Wat er van deze kunstenaars geworden is, bleef mij echter onbekend.

Het is te betreuren, dat we van onzen meester bijna geen werken meer kunnen aanwijzen. Zoover mij bekend is zijn de beide portretten in 't bezit van de familie BIERENS DE HAAN te Amsterdam de eenige. In oude inventarissen vindt men echter meermalen portretten van zijn hand vermeld.[1])

Overigens weten we door de schoone kopergravure van W. J. DELFF, dat hij het portret heeft geschilderd van den Amsterdamschen predikant JACOBUS ROELANDUS, die van 1603 tot 1618 hier het predikambt bediende en zich later zeer verdienstelijk heeft gemaakt bij het werk van de beroemde Staten-vertaling des Bijbels.

* *
*

BIJLAGE I.

PIETER CORNELISZ VAN DER VOORT

werd, gelijk wij zagen, omstreeks 1599 geboren en is nagenoeg tegelijker tijd met zijn vader, waarschijnlijk enkele weken later, overleden. Hij woonde op de Breestraat bij 't Lazarus- of Leprozenhuis, ten huize van ROCHUS WITSEN. Daar werd op den 29 December 1624, in tegenwoordigheid van genoemden WITSEN en van LOUYS DU PRET, op verzoek van de erfgenamen, door den notaris W. CLUYT geinventariseerd[2]), terwijl den 24 Januari van 't volgende jaar de boedel voor de deur publiek verkocht werd, niet alleen omdat zijn erfgenamen minderjarig waren, maar hoofdzakelijk omdat er vrij wat schulden betaald moesten worden, welke niet eens uit de opbrengst des boedels konden bestreden worden, zoodat zijn nog ter Weeskamer staand moederlijk erfdeel daarmede geheel verslonden werd.

---

1) Boedel 7 Maert 1627. Die van EGBERT VAN HOORN en MACHTELT LODDERS, gedaen bij VAN DER VOORDE. (Mededeeling van den heer A. BREDIUS). Deze vrouw is later met den architect DANIEL STALPERT gehuwd.

2) De heer BREDIUS verschafte mij deze acte, waarbij ik, volgens het proces-verbaal der veiling, de prijzen aanteekende der schilderijen, die aangewezen konden worden.

29 December 1624.

Inventaris der goederen, naergelaten by wylen PIETER VAN DER VOORT, in sijn leven schilder, gedaen maecken ten versoucke van de erfgenamen van den selven VAN DER VOORT, o. a.:

Een seer costelijcke kas van ebben en notenboomen hout.
Een schilderye wesende een schael met druyven..... *f* 4: 5
Een bancket schilderijtje.
Een groot bancket met een calckoen daerin.
Twee schilderijtges daerinne porceleyne commen met druyven geschildert sijn.
Een schilderije van d'oude cost..... 5: 5
Een schilderije van drie tijgers..... 3: 1
Een cleyn conterfeytsel van de Prins; een van sijn Ex^ie. en een van Prins Henrick.
Een schilderije wesende een lachertje.
Een do. wesende een Marya en Jesus.
Een do. van Venus, Pallas en Juno, ongelijst..... 3: —
Noch een schilderije van de voorn. drie godinnen.
Noch een oude cost schilderije, ongelijst..... 2: 3
Drie tronyen van pleyster.
Een schilderije wesende een ham..... 4: 3
Een ongelijst schilderije van een spelende munnick.
Een schilderije van dootshooffden.
Twe cleyne penneeltgens met rosen..... 1: 12
drie d°. d°. met tronietgens.
Een schilderije van een cortisane.
Een d°. van de voorsichticheyt en de onnoselheyt.
Een bancket schilderijtge.
Een schilderije van Pallas.
Een oude mans vrijagie.
Twee tronyen van Mars en Venus.
Een schilderije van Maria Magdalena..... 3: 5
Een cleyn schilderijtge van de STOMME.
Een bancketge met een pastey.
Een wijnkannitgens schilderije.
Een tabacx-schilderijtge.
Twee figuren en vier tronien van pleyster.
Twee bloempotgens met ebbenhouten lijsten.
Noch twe bloempotgens, noch nyet opgemaect.
Een cleyn schilderijtge daer een roemer in staet.
Noch 5 tronyen.
Een boeren-bordeeltgen.

Een gedootverwt bancketgen.
Een cleyn schilderijtgen van Jezus,
Twee tronyen van St. Petrus en Paulus..... 4:—
Een tijgers-schilderijtgen.
Een schilderije met dootshooffden.
Een narren-tuych.
Twaelff kroons-paneelen, daarvan thyen beschildert.
Vijff conterfeytsels doecken, beschildert sijnde.
Twe grote doecken, daerop de contefeytsels gemaect sijn.
Een cleyn conterfeytsel, van 16st. maet.
Twe ovael conterfeytsels.
Twe cleyne copere plaetgens daer de conterfeytsels op sijn.
Twe thyen stuyvers-paneeltgens, daervan t'eene beschildert is.
Een wrijffsteen, twe schilders-ezels en twee paletten.
Een klopscheentgen.
Een gedootverfft kints-conterfeytsel.
Twe groote ramen.
Twe tronyen van Heraclites en Democrites.
Een deel printen en tekeningen.
Voorts kleedingstukken, waaronder een vossenpels en geborduurde hantschoenen, zilveren lepels, een dito „beeckertgen", enz.

Aldus gedaen enz. op den . . . Decemb. 1624 ten huyse van ROKUS WITSEN ter presentie van denselven WITSEN en LOUYS DU PREE (schilder), getuygen hiertoe versocht.

In 't proces verbaal der veiling komen nog eenige andere stukken voor, doch een aantal minder dan hier reeds werden opgegeven. De anderen werden waarschijnlijk bij zijns vaders boedel ingestoken. We vermelden nu nog enkel:

Vier Sybillen op doeck.....	6:13
Een doeck van leven en doot.....	4: 5
Een trony en een fruytgen.....	4: 2
Een conterfeytsel van een poolsche vrouw.....	3:—
Twee conterfeytsels van Zijn Excellentie en graef HENDRICK.....	7: 5
Een tabacq banquetgen.....	1:10
Eenige bancquetgens (waarbij een „ongemaeckt")	
Een doeck van een oude met een jonge vrouw.....	3: 8
Een doeck van leven en doot.....	3:—
Vier somertgens met bloemen.....	8: 6
Een bloempotgen.....	2:12

benevens eenige prenten en teekeningen eenige stukken inboedel, eenige boeken, waaruit wij hem als een beschaafd man leeren kennen, eenige wapens (cluytbooch, roer, musquet met verquetstock

rapieren, houwer, bertisaentge, leeren bandelier met een deel loose maten) kennelijk zijn schutters-uitrusting, en een aantal kleederen.

Den 30 Augustus daaraanvolgende kwam de rest aan de beurt.

Een doeck. (*Hans Coplet*)	1 : 12
Eed doeck daer een tronie op geschildert is. (*Hans van Essen, op 't hoeckgen van St. Janstraat*)	2 : 3
Een houten eesel en een deel houten raemen. (*Pieter Pietersz*)	— : 8
Een eesel, penneel, verfla, pletten enz. (*Claesz Eliasz*)	2 : —

Het was PIETER VAN DER VOORT evenmin als ieder ander gegeven geweest vóór zijn verscheiden uit dit aardsche leven alles gereed te maken wat hij onder handen had. Er stonden verschillende doeken en paneelen op de ezels, die hij slechts had aangelegd of gedoodverfd. Ik heb ze in den tekst gespatieerd laten drukken. Hierdoor kunnen wij thans met zekerheid bepalen in welk genre PIETER de kunst beoefende. In de eerste plaats was hij conterfeyter als zijn vader; als deze schilderde hij banketstukjes, vroolijke gezelschappen aan tafel, jonkers met juffers banketteerende in alle eer en deugd of op een ietwat al te vrije wijze, vrijerijtjes, bruiloftjes, bordeeltjes, allerlei stukjes, waar de schilder werk kon maken van kleedij en bewijzen kon, dat hij een ongedwongen teekenaar was. Maar de zoon schijnt zich ook bizonder op fruit- en bloemstukjes te hebben toegelegd. Een schaal of porceleinen kom met druiven, een bloempotje of rozen schilderde hij blijkbaar gaarne. Min of meer behooren zij tot het genre der stillevens, waarin PIETER almede staaltjes van zijn kunst leverde. Zijn schilderijen met doodshoofden, elders van leven en dood genoemd, of narrentuig, zijn stukjes met een roemer, een wijnkannetje, met een ham, een pastei of met oude kost zullen daarvan de bewijzen hebben gegeven.

Veelzijdig als hij reeds op jeugdigen leeftijd was, heeft hij zeker in een dezer genres uitgemunt. Mettertijd was dit stellig aan het licht gekomen, maar een te vroege dood heeft zijn kunstenaars-loopbaan afgesneden, en laat ons daaromtrent in onzekerheid.

* *
*

BIJLAGE II.

HUYGH PIETERSZ VOSKUYL.

In 1607 vonden wij HUYGH PIETERSZ als een der leerlingen van PIETER ISAAKSZ vermeld. Hij is zonder twijfel dezelfde kunstenaar wiens naam boven deze regelen staat.

Om PIETER ISAAKSZ leerling te zijn in 1607 moet hij nog in vijftienhonderd en in de negentig geboren zijn. VOSKUYL was, toen hij in 1640 ondertrouwde, zeven en veertig jaren oud en dus geboren in 1592 of 1593. Ik veronderstelde, dat hij een Leidenaar zou zijn, en ofschoon ik dit gevoelen nog niet wil verlaten, vond ik in den ondertrouwacte Leiden niet als zijn geboorteplaats vermeld. Er staat immers HUYGH PIETERSZ VOSKUYL van A(msterdam). In den laatsten tijd heeft echter mijn vertrouwen, in den regel dat

zoodanig „van X" immer de geboorteplaats aanwijst, meermalen gevoelige schokken gekregen. Of wordt de regel ook hier door enkele uitzonderingen bevestigd?

Op 47-jarigen leeftijd kan HUYGH zich zoo geheel en al Amsterdammer hebben gevoeld, dat hij zich van zijn sleutelstedigheid niet meer bewust was. Zoo zal het ook met anderen zijn gegaan, die elders geboren zijn dan de ondertrouwacte opgeeft; of was — wat misschien nog waarschijnlijker is — de vraag van den secretaris van Commissarissen van huwelijksche zaken naar de plaats van herkomst der comparanten wellicht voor een ieder niet even duidelijk?

HUYGH was aan Dr. EVERARDUS VOSKUYL, wiens zoon met ROEMER VISSCHERS kleindochter huwde, naar 't schijnt, niet verwant. Deze geneesheer was een Clevenaar en werd weinige dagen vóór zijne promotie te Leiden, in 't Album Studiosorum aldaar, ingeschreven op den 25 Maart 1625.

Wel mogen we aannemen, dat de tooneeldichter MEYNERT PIETERSZ VOSKUYL, met de spreuk „*'t Verkeert haest*", die in de eerste helft der zeventiende eeuw te Amsterdam leefde, zijn broeder of althans een zeer nabestaand bloedverwant van hem was.

Gedurende geruimen tijd bleef de kunstenaar voor ons oog verborgen. Eerst in 1630 ontmoeten we hem weder, toen hij, gelijk ik zeide, op 47-jarigen leeftijd zich ter ondertrouw kwam aangeven met GRIETJE FRANS, eene van Gorinchem geboortige jonge dochter. Hij woonde toen in de Nes, in een huis waarvan hij in verloop van tijd van de verschillende gerechtigden de eigendom bij stukjes en beetjes had weten te verkrijgen, allereerst op den 7 December 1630, en vervolgens bij overdrachtsacten van 31 Mei 1650 en 16 Juli 1658[1]). Het was een huis dat allicht zijn 11000 gl. waard was. Het was genaamd „de Bradery". Daar heeft hij zijn verdere leven gewoond, daaruit werd hij den 13 October 1665 naar de Oude Kerk gedragen, om er zijn laatste rustplaats te vinden.

Bij zijne vrouw, die in 1672 als zijne weduwe nog in leven was, had hij verschillende kinderen verwekt, waarvan PIETER in hetzelfde jaar meerderjarig wordt genoemd.

Ingevolge de bepalingen van HUYGH's testament, op den 28 Augustus 1657 voor den Notaris COORNHART verleden, was de weeskamer van alle inmenging in den boedel uitgesloten.

Over HUYGH's talenten kan ik geen oordeel vellen. Slechts bij gissing mag ik aannemen, dat hij zijns meesters spoor heeft gevolgd. Wij willen hopen, dat te eeniger tijd zal blijken, dat hij het in de kunst van schilderen verder bracht dan MEYNERT in die van tooneelspelen dichten. Stond hij met dezen op 't zelfde peil, dan zou 't ons leed doen hem met TENGNAGELS oordeel over den laatsten te moeten kenschetsen in de weinige woorden „daer zoo weynig pit in is."

[1]) Register van Kwijtscheldingen.

MARTINUS HORTENSIUS.

De eerste Hoogleeraar in de Mathematische Wetenschappen te Amsterdam.

DOOR

E. W. MOES.

Op weinig uitzonderingen na werden tot nu slechts kunstenaars, op welk gebied dan ook, in *Oud-Holland* behandeld. Den stand der geleerden ging men nog steeds voorbij. Deze levensbeschrijving zij een kleine bijdrage tot de geschiedenis van de Amsterdamsche hoogleeraren.

MAARTEN VAN DEN HOVE werd 1605 te Delft geboren[1]). Zijn beide ouders stierven aan de tering, en ook hem was geen krachtig leven weggelegd. Na zijn eerste studiën volbracht te hebben, gaf hij zich geheel over aan de studie der Mathematiek, en genoot daarin het onderwijs van den beroemden wiskundige ISAäC BEECKMAN, rector der Latijnsche school te Dordrecht. 22 Maart 1628 werd hij ingeschreven als student in de Mathesis aan de Hooge School te Leiden, en 7 Mei nogmaals, doch nu ook als student in de Godgeleerdheid.

Inmiddels had BEECKMAN hem in kennis gesteld met den grooten Zeeuwschen

1) Mijne bronnen waren bijna uitsluitend HORTENSIUS eigen geschriften en brieven.

astronoom PHILIPPUS à LANSBERGEN, heer van Meulenbeke, met wien hij voortaan ijverig briefwisseling hield over wis- en sterrekundige onderwerpen. Deze had 1629 uitgegeven: „*Philippi Lansbergii bedenckingen, op den daghelijckschen, ende jaerlijckschen loop van den aerd-cloot; mitsgaders op de ware afbeeldinghe des sienelijcken Hemels; daer in de wonderbare wercken Gods worden ontdeckt, tot prijs van zijnen heiligen Name, ende stichtinghe van alle menschen. Tot Middelburgh by Zacharias Roman.* 1629." 4°. — In 1633 verscheen er een Fransche vertaling van, bezorgd door DAVID GOUBARD (te Middelburg, fol.), doch ook onze MAARTEN VAN DEN HOVE, die ondertusschen, in navolging van bijna al zijn collega's, zijn naam verlatiniseerd had, en dien wij dus ook voortaan MARTINUS HORTENSIUS zullen noemen, vertolkte het werk van zijn Maecenas in het Latijn, en 1630 werd te Middelburg een kwartijn uitgegeven, voorzien van den volgenden langen titel: „*Phillippi Lansbergii Commentationes in motum terrae diurnûm et annuum, et in verum aspectabilis Caeli typum. In quibus sed soli Terrae: simulque Adspectabilis primi Caeli* ἐπιστημονικῶς *ostenditur diurnum annuumque motum, qui apparet in Sole et Caelo, non deberi Soli aut Caelo typus ad vivum exprimitur; ex Belgico sermone in Latinum versae à Martino Hortensio Delfensi, una cum ipsius Praefatione quâ Astronomiae Brahaeanae fundamenta exanimantur, et cum Lansbergiana Astronominae restitutione conferuntur. Middelburgi apud Zachariam Romanum. M.DC.XXX.*" 4°.

De voorrede was dus zijn eigen werk, en hierin doet hij zich kennen als een krachtig tegenstander van TYCHO BRAHÉ en hij zegt er in, deze gezindheid aan LANSBERGEN te danken te hebben. Terwijl DANIEL HEINSIUS vóór de voorrede een Latijnsch gedicht plaatste, treedt HORTENTIUS zelf in zijn eerste werk ook als Latijnsch dichter op, blijkens zijne 14 regelig: „Ad Benevolem Lectorem." Zonder hevige aanvechting van anderen bleef zijn boek dan ook niet. JOHANNES PHOCYLIDES, LIBERTUS FROMONDUS, JOHANNES BAPTISTA MORINUS, PETRUS BARTHOLINUS, allen scherpten zij hunne pennen om TYCHO BRAHÉ te verdedigen. JACOBUS VAN LANSCERGEN, FILIPS zoon, nam op zich zijns vaders werk tegen FROMONDUS en MORINUS te verdedigen, blijkens zijn: „*Jacobi Lansbergi Apologia pro commentationibus Philippi Lansbergii in motnm terrae diurnum et annuum, adversus Libertum Fromondum, Theologum Lovaniensem et Joan. Baptistam Morinum, Doct. Med. et Parisiis Mathematum Professorem Regium. Middelb. apud Zacharias Romanum,* 1633." 4°. — BARTHOLINUS, die in zijn geschrift: „*Apologia pro observationibus Tychinis Brahé contra M. Hortensium,* 1632." 4°. meer hem persoonlijk had aangevallen, werd dan ook door HORTENSIUS zelf onder handen genomen. Trouwens hij, ofschoon pas een zes-en-twtntigjarig jongeling, was er niet voor vervaard, zich tegen de grondstellingen van een geleerden en wijdberoemden naam te verzetten. JOHANNES KEPLER had namelijk zijn vertaling gelezen. Ofschoon hij vroeger nooit van HORTENSIUS gehoord had, vond hij diens beweringen de moeite waard, aan een nader onderzoek te onderwerpen. Het onderzoek hiervan was, dat hij, ofschoon HORTENSIUS kennis waardeerende, het niet eens was met zijn berekeningen van den diameter van de zon. Bovendien verweet hij hem,

zich te veel met kleinigheden bezig gehouden te hebben, en beschuldigt hem van overmoed en onbezonnenheid. Zoodra HORTENSIUS kennis van KEPLERS aanmerkingen genomen had, zette hij zich aan het werk, om zich te verantwoorden, en reeds had hij een verdediging gereed, toen in 1630 plotseling KEPLER stterf. Toen aarzelde hij zijn geschrift uit te geven, maar op aanraden van LANSBERGEN ging hij er toch toe over. Trouwens, het voornaamste doel van deze uitgave was niet KEPLER aan te vallen, maar nogmaals de leerstellingen van LANSBERGEN met klem te verdedigen, en het gebrekkige der leer van TYCHO BRAHÉ aan te toonen. Met dat αὐτὸς ἔφη van PYTHAGORAS moest het uit zijn, en dat gold tegenwoordig van TYCHO BBAHÉ. 20 Dec. 1630 droeg hij zijn werk op aan ABRAHAM VAN DER MEER, raadsheer in de Staten van Holland, dat het volgende jaar verscheen: „*Martini Hortensii Delfensis Responsio ad Additiunculam D. Joannis Kepleri, Caesarei Mathematici, praefixam Ephemeridi eius in Annum* 1624. *In qua cum de totius Astronomiae Restitutione, tum imprimis de observatione Diametri Solis, fide Tubi dioptrici, Eclipsibus utriusque Luminaris, luculenter agitur. Lugudni Batavorum. Ex Officina Joannis Maire CIↃIↃCXXXI*". 4°. Zijn geheele verdediging stelde hij op bij wijze van tweegesprek tusschen hem en KEPLER, waarln hij KEPLER steeds dezelfde woorden laat gebruiken, die deze in zijn Additiuncula gebezigd heeft. Eigenaardig is de vergelijking die hij maakt tusschen zich zelf en den grooten Duitschen astronoom: „Tu scriptis tuis celeberrimus es, ego iis vix tantulam adhuc famae partem sum consecutus. Tu trium ordine Imperatorum Mathematicus, ego hactenus privatus. Tu in Germaniâ dudum solus regnum obtines, ego ex Bataviâ, ultimo eius angulo, in lucem demum prodeo". maar besluit hij „nec videndum, quis dicat, sed quid dicatur". KEPLER had hem verweten de grondslagen der astronomie te willem omstooten. Het is een wellust, antwoordt hij, de grondslagen om te stooten, die BRAHÉ in zijn wartaal (hallucinationes) opgericht heeft. Over het algemeen blijkt uit zijn geschrift, dat hij zich zoo veel mogelijk houdt aan de leer van COPERNICUS, en van de ouden.

Wat nu BARTHOLINUS betreft, wel is waar beantwoordde hij diens *Apologia*, maar aan zijn vriend PIERRE GASSENDI, den vermaarden Franschen philosoof, schreef hij, dat hij in de uitgave van zijn antwoord verhinderd werd door de schaarschheid van het papier. Zijn genegenheid voor zijn Franschen vriend zou weldra nog duidelijker blijken uit een schriftelijke opdracht, van 26 April 1633, aan hem van zijn: „*Martini Hortensii Delfensis Dissertatio de Mercurio in sole viso et Venere invisa: Instituta cum Clarissimo, ac Doctissimo Viro, D. Petro Gassendo. Cathed. Ecclesiae Diniensis Canonico, Theologo, Philosopho, ac Mathematico celeberrimo. Lugduni Batavorum. Apud Isaacum Commelinum. Anno CIↃIↃCXXXIII. (Ex Officinâ Typographicâ Wilhelmi Christiani)*. 4°. Deze verhandeling, gedateerd 13 Dec. 1632, bevat een bespreking van GASSENDI's: *Mercurius in sole visus, et Venus invisa Parisiis, anno* 1631. *Pro voto, et admonitione Kepleri. Per Petrum Gassendum, Cujus heic sunt ea de re epistolae duae, cum observatis quibusdam alijs. Parisits, Sumptibus Sebastiani Gramvisy, viâ Jacobaeâ. M.DC.XXXII.* 4°.

WILHELMUS SCHICKARDUS, Prof. Hebr. te Tübingen, tot wien GASSENDI zijn verhandeling gericht had, bleef ook niet achter met een antwoord, en gaf uit: „*W. Schickardi pars responsi ad Epistolas P. Gassendi Insignis Philosophi Galli, de Mercurio sub sole viso, et alijs novitatibus uranicts. Quod Astranomiae felix faustumque sit! Tubingae Typis Theodorici Werlini, et Impensis Philiberti Brunni. Anno* 1632, *mense Augusto.*" 4°.

Voor zijn astronomische onderzoekingen vertoefde hij op verschillende plaatsen; zoo vinden wij hem 10 Juni 1632 te Dordrecht bezig de zoneclips te observeeren, en 8 Nov. van hetzelfde jaar te Leiden, om daar de maaneclips na te gaan. Nog vertoefde hij in de sleutelstad, toen GERARDUS JOHANNES VOSSIUS en CASPARUS BARLAEUS hem aanspoorden, zich in Amsterdam te komen vestigen. Hij volgde hun raad op, maar VOSSIUS en BARLAEUS, deden meer voor hem. Zij begaven zich tot burgemeesteren en gaven de wenschelijkheid te kennen, aan het één jaar geleden opgerichte Athenaeum Illustre, ook een leerstoel in te ruimen voor de Wiskunde, terwijl ze als hoogleeraar HORTENSIUS aanbevalen. Maar de Amsterdamsche vroedschap ging voorzichtig te werk, en bij besluit van 9 Maart 1634 werd HORTENSIUS verlof gegeven, gedurende eenige maanden college te geven; wanneer deze colleges bleken bezocht te worden, dan kon men verder zien. HORTENSIUS gaf aan hunne oproeping gehoor, en 1 Mei van hetzelfde jaar opende hij zijn colleges met het uitspreken van een redevoering: „*Oratio de dignitate et utilitate Matheseos*", na alvorens een uitstapje gemaakt te hebben naar Frankrijk en Italië, ten einde met de voorname mannen van zijn vak in die landen persoonlijk kennis te maken. Zijn redevoering verscheen onder den volgenden titel: „*Martini Hortensii Oratio de dignitate et utilitate Matheseos, habita in Illustri Gymnasio Senatus Populique Amstelodamensis, cum ex autoritate Magnificorum DD. Consulum ac Senatorum eiusdem Urbis Lectiones Mathematicas auspicaretur. VIII eid Maii. CIↃIↃCXXXIV, Amsterdami ex Typographia Guilielmi Blaeu CIↃIↃCXXXIV.*" fol. Als van zelf spreekt was zij opgedragen aan de toen regeerenden schout JAN GROTENHUYS, de burgemeesters ANDRIES BICKER, DIRK BAS, JAN GEELVINCK en JACOB BACKER, schepenen, raden en curatoren [1]). Nog in diezelfde maand Mei schreef VOSSIUS aan HUGO DE GROOT, dat het onderwijs van zijn nieuwen ambtgenoot zeer in den smaak viel, en dat reeds vele studenten zijn colleges bijwoonden. Tevens begon hij de beginselen der sterrekunde te behandelen, en besprak de theoriën van PTOLEMAEUS, TYCHO BRAHÉ en COPERNICUS, waaruit zijn voorliefde voor den laatste, en zijn tegenzin tegen den Deenschen astronoom zeer sterk aan het licht kwam. Toen de burgemeesters bemerkten, dat HORTENSIUS hen niet teleurstelde, gaven zij hem voor zijn reeds gegeven lessen een vergoeding van *f* 450, en stelden hem tot gewoon hoogleeraar aan op een jaarwedde van *f* 600.

Hoezeer het hem nu echter alles naar den zin ging, toch was hij niet geheel tevreden,

1) N.B. Het eenige exemplaar dezer redevoering, gehouden aan het Athenaeum te Amsterdam, vond ik in de bibliotheek te Lübeck.

want, schrijft hij 2 Juni aan GASSENDI, Urania is mij niet gunstig; sedert ik mij hier gevestigd heb, is de hemel duister, en ik kan geen astronomische waarnemingen doen. Dit had hem echter tijd gegeven, tot het vertalen van het volgende werk; „*Tweevoudigh onderwijs van de Hemelsche en Aerdsche Globen, door Willem Jansz. Blaeu. 't Amst. bij Willem Jansz. Blaeu* 1624." 4°. — *Guilielmi Blaeu. Institutio Astronomica de usu Globorum et Sphaerarum Caelestium ac Terrestrium, duabus partibus adornata; unà secundum hypothesin Ptolemaei, per Terram quiescentem; altera juxta mentem N. Copernici, per Terram mobilem. Latine reddita à M. Hortensio, in Ill. Amsterdamensium Scholà Matheseos Professore Amst. Guil. Blaeu.* 1634" 8°. Later is dit werk nog verscheiden malen herdrukt, nl. *Amst. apud Joh. et Corn. Blaeu* 1640. 12°, *Amst. apud Joh. Blaeu,* 1652 12° en *Amst. apud Joh. Blaeu,* 1655 12°.

Het volgende jaar (1635) opende hij ook colleges over Optica, met een: „*Oratio de Oculo, ejusque praestantiâ*", die ook uitgegeven is: „*Martini Hortensii Oratio de Oculo, eiusque praestantia: habita in Illustri Gymnasio Amstelodamensi cum Lectiones Opticas inchoaret ad VI Non Iul. CIↃIↃCXXXV. Amsterdami. Ex Typagraphia Guilielmi Bleau CIↃIↃCXXXV.*" fol. De opdracht aan HYACINTHUS DE ROZDRAZEW ROZDRAZEWSKY stelt ons in kennis met een Poolsch edelman, dien HORTENSIUS zijn „fautor honorandus" noemt, doch die ons overigens geheel onbekend is.

De fortuin begon hem echter te verlaten, en in een brief aan GASSENDI van 15 Juli, vinden we hem zeer droefgeestig gestemd: „Hodie Opticam publice lego in Gymnasio nostro, sed paucissimis Auditoribus. Adeo hic sordent sublimia illa studia. Pecuniam omnes amant, non scientias; luxu diffluunt et corpore ornati splendide, animo inculti horridique obambulant; Talis est genius loci. Nulla eos cura tangit, nulla curiositas rerum pulchrarum; Bacchum diligunt ac Cererem . . . . Famam habet haec civitas, quasi et studia et viri docti in aliquo sint pretio, sed famam tantum; nihilminus quam rem." Dat scherpe oordeel over de heerschende geest te Amsterdam, is zeker niet zeer onpartijdig, want VOSSIUS noch BARLAEUS hebben daar ooit over geklaagd. Een andere en beter te begrijpen reden geeft ons dan ook VOSSIUS voor zijn zoo slecht bezochte colleges, in een brief aan HUGO DE GROOT. Herhaaldelijk, schrijft hij, is HORTENSIUS uit de stad, dan eens in Leiden, dan eens in Delft, en dan weer in 's Gravenhage; hierdoor deed hij bij zijn leerlingen de liefde voor hun studievak verkoelen, en zoo zij die nog behielden, gingen ze naar andere academies. Daaraan had hij het te danken, dat hij soms slechts twee toehoorders kon aanwijzen, en van deze twee was de eene nog wel de pedel van het Athenaeum.

Maar over nog meer klaagde HORTENSIUS zijn nood bij GASSENDI. Hij had vele nieuwe astronomische instrumenten uitgedacht, waarmee hij meende meer te kunnen uitrichten, dan TYCHO BRAHÉ ooit gedaan had, maar men gaf hem geen gelegenheid, die instrumenten samen te stellen, en zoo de proef te nemen van zijn uitvindingen.

Op een zijner colleges zette hij zijn algemeene denkbeelden over de mathematische

wetenschappen uiteen, en op verzoek van MARCUS ZUERIUS BOXHORNIUS, maakte hij hiervan een uittreksel, en zond het hem 3 Juli onder dən titel: *M. Hortensii Dissertatio de Studio Mathematico Rectè instituendo, ad V. C. Marcum Zuerium Boxhornium, Eloquentiae in Academia Lugd. Bat. Professorem dignissimum.*" Later werd het opgenomen in: „*H. Grotii et aliorum Dissertationes de Studiis instituendis. Amsterodami Apud Ludovicum Elzevirium. A°.* 1645." 12°. — Zonder woordenpraal is de korte verhandeling opgesteld, iets, wat hij zegt, dat met de mathematische wetenschappen steeds het geval moet zijn. Hij die zich in de studie er van wil begeven, moet zich aanstonds een gedeelte uitkiezen, om dat tot onderwerp van zijn bijzondere studie te maken. Tot die onderdeelen brengt hij ook Militaire Bouwkunde en Muziek. Na de verschillende onderdeelen uiteengezet te hebben, noemt hij de beste leerboeken op, en geeft hierbij in het algemeen te kennen, dat men voornamelijk bij de ouden ter school moet gaan; dat hij verder de werken van LANSBERGEN niet voorbijgaat, ligt voor de hand.

Daar zijn colleges over Optica zoo slecht bezocht werden, schafte hij die af, en opende een cursus over Zeevaartkunde. Deze viel beter in den smaak, en de schare zijner toehoorders groeide langzamerhand weer aan. Ter aanmoediging werd nu ook bij besluit van 3 Jan. 1637 zijn salaris verhoogd tot op *f* 900. Maar reeds geruimen tijd hield een andere gewichtige zaak hem bezig.

Reeds NICOLAS CLAUDE FABRÉ, heer van Peiresc, was op het denkbeeld gekomen, zich bij zijn astronomische waarnemingen meer naar de planeet Jupiter te richten, dan naar de maan, maar, zooals hij aan JODOCUS HONDIUS schrijft, vernomen hebbende, dat de vermaarde GALILEO GALILEI zich hier ook meê bezighield, zag hij van zijn onderzoekingen af. En werkelijk, GALILEI had, door zelf vervaardigde kijkers, de vier satellieten van Jupiter ontdekt, en hunne bewegingen genoegzaam waargenomen, om de tafels dier bewegingen te kunnen berekenen. En nu kwam ook hij tot de vaste overtuiging, dat de eclipsen van Jupiters satellieten een veel beter middel waren om de lengte te berekenen, dan de tot dusver hiertoe gebezigde Maaneclipsen. 1612 bood hij zijn uitvinding het Spaansche hof aan, maar na veel onderhandelen mislukte de zaak. 1635 besloot hij nu zijn uitvinding den Staten-Generaal aan te bieden, waarschijnlijk hiertoe aangespoord door ELSEVIER, die toen juist in Italië met hem in aanraking kwam. De briefwisseling, die over deze zaak tusschen de Staten-Generaal en GALILEI ontstond, ging meestal door handen van ELIAS DIODATI en HUGO DE GROOT te Parijs. Zoowel LAURENS REAEL als de Staten van Holland hadden er bij de Staten-Generaal sterk op aangedrongen, werk te maken van GALILEI's aanbod. 11 Maart 1636 stuurde deze bij de Staten-Generaal een uitvoerig verslag van zijn uitvinding in, en nu besloten zij, bij resolutie van 11 Nov. 1636, een commissie van deskundigen te benoemen, om GALILEI'S uitvinding te onderzoeken. Deze commisie was samengesteld uit WILLEM BLAEU, REAEL en HORTENSIUS, terwijl hen machtiging werd gegeven, zelf nog JACOBUS GOLIUS tot zich te nemen, wanneer zij dit noodig oordeelden. Reeds te voren, 5 Juli, had GALILEI aan REAEL persoonlijk

inlichtingen verschaft. Daar de zaak een gunstig resultaat scheen te zullen opleveren, vereerden de Staten-Generaal GALILEI reeds bij voorbaat, volgens besluit van 25 April 1637, met een gouden ketting en penning, ter waarde van *f* 500, met belofte van een grootere belooning zoo de zaak naar wensch zou afloopen. Tevens gelastten zij bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie, kamer Amsterdam, aan REAEL *f* 1000 te geven, om proefnemingen in het werk te stellen over die gewichtige uitvinding. De commissie, hiertoe overgegaan, bracht GALILEI weldra ernstige bedenkingen onder het oog, en men kwam overeen, dat een samenkomst van een lid der commissie met GALILEI, de zaak het beste tot een gunstig einde zou kunnen brengen, en HORTENSIUS drong er op aan, dat hij op 's lands kosten naar Italië zou reizen. Hier waren echter vele bezwaren tegen, en wel voornamelijk, dat er dan te Amsterdam geen lessen in de Mathesis zouden waargenomen worden. Ook de spoedig op elkaar gevolgde dood van REAEL, in October of November 1637, en van BLAEU, 18 Oct. 1638, bevorderde de zaak niet. Eindelijk werd HORTENSIUS toch, 1638, *f* 2000 voor die reis toegestaan, maar zijn reisplan, om eerst Engeland te bezoeken, en dan over Parijs naar Italië te gaan, moest hij opgeven, en linea recta naar GALILEI gaan. Toch was het hem niet vergund, die zoo vurig begeerde tocht te aanvaarden.

Van zijne ouders had hij een teringachtig gestel geërfd, en zijn wispelturigheid en natuurlijke droefgeestigheid verhaastten zijn dood. Augustus 1639 moest hij zijn colleges staken, en reeds den 17den van dezelfde maand blies hij den laatsten adem uit, pas 34 jaar oud.

Onder zijn nagelaten papieren vond men het later uitgegeven werk: „*Pleiodagraphia, sive Pleiadum Descriptio*", benevens een ontwerp voor een verhandeling over de Dioptica. Getrouwd is hij niet geweest, en over het natunrlijk zoontje, dat hij naliet, werd van stadswege JAN CORNELISZ SWANENBURCH, van Weesp, tot voogd aangesteld.

Nu ook het derde lid der commissie gestorven was, verflauwde de ijver voor de zaak van GALILEI. De laatste brief er over werd 21 April 1639 geschreven en men was niet tot een gunstig resultaat gekomen.

Over HORTENSIUS is zeer verschillend geoordeeld. GASSENDI, VOSSIUS en DE GROOT prijzen hem om het hardst, terwijl DESCARTES zeide: „Pour les Professeurs de l'Ecole, pas un m'en tend ma Géometrie: je dis ni GOLIUS, ni encore moins HORTENSIUS, qui n'en sait pas assez cela." Al moet ons dit oordeel veel te hard voorkomen, dat DESCARTES een man niet eeren kon, die meende den horoscoop te kunnen trekken, kan ons niet raadselachtig zijn. Zoo had HORTENSIUS voorspeld, dat NICOLAAS HEINSIUS slechts korten tijd na hem zou leven. Doch ook als sterrewichelaar was hij niet gelukkig, want eerst 1681 stierf HEINSIUS.

Met de dichters MARTINUS PILIUS en JOHANNES BODECHERUS BANNINGIUS was hij bevriend, en ook zelf beoefende hij, zooals wij gezien hebben, de Latijnsche poëzie. Zoo vermeldt de laatste nog van hem een treurdicht op den dood van SCHICKARDUS,

en zoo komt er in den dichtbundel: „*Martini Pilii JCti, Septimontii, de Ambitione liber, et alia ejus poemata, collegit, et edidit Jacobus Pilius, Martini Nepos. Lugduni Batavorum. Ex Officinâ Wilhelmi Christiani, CIↃIↃCXXXIII*" (12°) een 14regelig Latijnsch versje van hem voor: *In novam editionem Poëmatum Doctissimi Viri D. Martini Pilii, Procurante Nepote, erudito Juvene D. Jacobo Pitio*". — Nog is HORTENSIUS de uitgever van: „*Ephemerides motuum coelestium*", van: „*Willerbt. Snellii doctrinar. triangulorum canonica*" en van „*Philolaos*" welk laatste werk, door een Franschman vervaardigd, over de beweging der aarde handelt, en hem door HUGO DE GROOT gestuurd was.

Dit zijn de lotgevallen van den eersten Amsterdamschen hoogleeraar in de Mathematische wetenschappen, van een man, wien het, ondanks zijn genialiteit, niet gegeven was, met eere denzelfden leerstoel te vervullen, dien later een VAN SWINDEN tot Europeesche vermaardheid zou brengen.

IETS OVER JOHANNES VERMEER,

(„DE DELFTSCHE VERMEER.")[1]

DOOR

A. BREDIUS.

In den IV^en^ jaargang van het *„Archief voor Nederlandsche Kunstgeschiedenis"* deelde ons de heer OBREEN een aantal merkwaardige bizonderheden mede omtrent dezen grooten meester, zoodat we over zijn geboorte- en sterfjaar, huwelijk enz. voldoende zijn ingelicht. Al is hetgeen ik omtrent hem bijéénbracht niet van zoo groot belang, toch is VERMEER een zóó merkwaardige persoonlijkheid, dat al wat hem en zijn huiselijk leven betreft, ons belang moet inboezemen.

Uit de documenten, die ik hier in chronologische orde laat volgen, blijkt, dat hij helaas! ook al tot die miskende genieën behoort, die hun leven lang met allerlei zorgen te kampen hadden, en later, lang na hun dood, eerst hoog geschat en — hoog betaald werden.[2] Wellicht was de schilder ziekelijk, en schilderde hij daarom weinig; het aantal zijner overgebleven werken is toch gering. Hoe het ook zij, toen de schilder stierf, was er weinig geld, maar veel schuld aanwezig. Aandoenlijk is het, om te zien hoe zijne weduwe, zonder twijfel het talent van haren echtgenoot bewonderend en waardeerend, slechts noode van zijn schilderijen afstand doet, om een hoog opgeloopen schuld bij een bakker te voldoen, en alles in het werk stelt, om die schilderijen later terug te krijgen.

1) Niettegenstaande de *Ned. Spectator* het onlangs (in eene zeer welwillende beoordeeling van mijn Amst. Catalogus) een „fransche nieuwigheid" noemt VERMEER in plaats van VAN DER MEER te schrijven, kan ik onzen schilder toch niet anders dan VERMEER noemen. Hij zelf teekent zich immer zoo (men zie de fac-similes zijner handteekening) en zijne tijdgenooten schreven hem altijd VERMEER.

2) Toch verhaalde DE MONCONYS (Zie *Ned. Kunstbode* 1880) dat VERMEER in 1663 voor een schilderijtje, „quoi qu'il n'y eust qu'une figure" 600 livres ontvangen had, en dat van een bakker. Zou dat soms dezelfde bakker zijn (H. VAN BUYTEN), over wien wij hier onder wat hooren zullen? Het is niet onwaarschijnlijk.

Reeds 14 December 1655 schijnt het crediet van VERMEER niet zeer groot geweest te zijn. Zijn vader, REYNIER JANSZ VERMEER, had indertijd *f* 250, tegen 5½ % 's jaars geleend, terwijl Capt. JOHAN VAN SANTEN borg voor hem bleef. De geldschieter, daarmede niet tevreden, laat den schilder en zijne echtgenoote, CATHARINA BOLNES, nu nog contraborgen stellen.[1])

Zij zouden zelven ook spoedig een leening moeten sluiten; den 30 November leenen JOHANNIS REYNIERSZ VERMEER, schilder, ende CATHARINA REYNIERS BOLNES, sijne huysvrou, woonende binnen Delft, van PIETER CLAESZ VAN RUYVEN 200 car: gulden, die zij belooven over een jaar terug te betalen met 4½ % interest daarenboven.[2])

VERMEER teekent:

Kort voor zijn dood werd hij toch nog met een blijkbaar niet onaanzienlijke erfenis verrast. Den 18 July 1671 compareert JOHANNES VERMEER, konstschilder te Delft, en bekent van de erfenis van zal: GEERTRUIJT VERMEER, zijn overleden zuster, voldaan te zijn, behalve *f* 648.— die zijn zwager ANTHONY VAN DER WIELL hem als rest der erfenis nog schuldig is. Ook heeft hij met dezen alles vereffend aangaande de erfenis van DINA BALTENS, wed. van REYNIER VERMEER, hunne moeder en schoonmoeder za:. JOHANNES VERMEER heeft ten zijnen laste genomen alle schulden en lasten van dien boedel.

De inschulden daaruit zal hij te zijnen profijte mogen eischen[3]).

Hij teekent met groote letters: 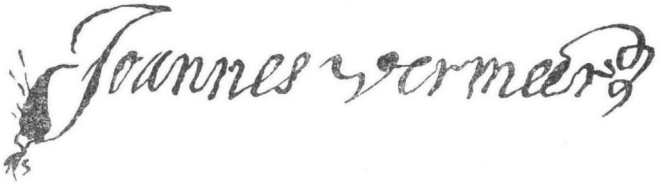

5 Maart 1675 ontvangt JOHANNES VERMEER, constrijck schilder te Delft, procuratie van zijne schoonmoeder MARIA TINS, wed. REYNIER BOLNES, om in Gouda een erfenis te beuren. Dat zij een onbepaald vertrouwen in VERMEER stelde, bewijst de acte[4]):

> Op huijden den 5^en^ Maart 1675 comparecrden voor myn CORNELIS PIETERSZ BLEISWYCK, Not^s^ publ. by den Ed: Hove van Hollandt binnen Delff, de eerbare Jouff^r^ MARIA TINS, Wed^e^ van za: Sr REYNIER BOLLENES, moeder ende voochdesse van haren zoon WILLEM BOLLENES, en heeft.... machtich gemaeckt den E. JOHANNES VERMEER, haren Swager, Constryck Schilder, special. omme uyt haren naem hem te vervangen: eerst in den boedel van za: HENRICK HENSBEECK, overleden binnen de stadt Gouda, (om tot scheiding enz. te procedeeren en de WILLEM BOLNES toekomende penningen te innen) en tevens omme te ontfangen en uytgeeff te doen vant jaerlicx incommen weegen haren zoon WILLEM BOLLENES, omme daerinne te handelen doen, deselve administreren, als een goet administrateur gehouden is te doen, dat sy comparante haren Swager ten vollen is toevertrouwende. Enz. (*get.*) MARYA THINS.
>
> (PIETER ROEMER, *Mr. glaesemaker, is getuige.*)

1) Prot. Not. G. ROTA. Delft. 2) Prot. Not. J. v. OPHOVEN. Delft. 3) Prot. Not. G. VAN ASSENDELFT. Delft. 4) Prot. Not. J. v. BLEISWYCK. Delft.

Alle volgende documenten zijn gedagteekend na het overlijden des kunstenaars. In de eerste plaats geef ik hier de:

Specificatie van alsulcke goederen... als CATHARINA BOLNES, wed^e. wijlen Sr. JOHANNES VERMEER, wonende aen den Ouden Langendijck op den houck van de Molepoort in eygendom sijn toecomende, en in opgemelte huysinghe berustende.

In 't voorhuys: Een freuytschilderytge, een zeetje, een lantschapie. — Een stuckie schildery door FABRITIUS.

In de groote zaal: Een schildery sijnde een boere schuyr. (Van VAN DER POEL?) — Nog een schildery. — Twee schildery-tronijen van FABRITIUS. — De conterfeytsels van S^r. VERMEER zal^rs. vader en moeder. — Een geteekent wapen van den voorn. S^r. VERMEER, met een ebbe lijst. — Meubels, harnas, stormhoed en kleinigheden. — Onder linnen en wolle: Een turcxe Mantel van den voorn. S^r. VERMEER zal^r. — Voorts kleederen en huisraad.

In de binnenkeuken: Een groote schildery, sijnde Christus aen 't Cruys. — Twee Trony schilderyen gedaen by HOOCHSTRATEN. — Een schildery daerin allerley vrouwentuijch. — Een van Veronica. — 2 Tronyen geschildert op sijn Turcx.[1]) — Een Zeetje. — Een waerin een bas met een dootshooft. — 7 ellen goutleer aen de muyr.

Op de kelderkamer: Een Christus aent Cruys, een vrou met een ketting aen — enz. alles zonder naam der schilders.

Op de voorkamer: Een rotting met een ivoren knop daerop. — 2 schilderseesels, drye paletten, 6 paneelen, 10 schilderdoucken, drye bondels allerhande slach van printen, een lessenaer en rommelingh.

Aldus gedaen te Delft enz. 29 February 1676.

Get.: CATHARINA BOLNES.[2])

Specificatie der goederen, voor de helft toecomende Juffr. MARIA TINS Wed^e. wijlen Sr. REIJNIER BOLNES en voor de helft haere dochter Juffr. CATHARINA BOLNES, Wed^e. wijlen Sr. JOANNES VERMEER, berustende ten woonhuyse van de voorn. Wed. op den Ouden Langendyck tot Delft.

Schilderijen: Een Mars en Apollo; nog 8 schilderijen; familieportretten, een drye Coningen, een moeder Christi. Nog 11 schilderijen. Een steene Tafel om verruwe op te vryven, met de steen daerby. Aldus gedaen enz. 29 Februari 1676[3]).

Dus een paar schilderijen „troniën" van zijn leermeester FABRITIUS! Er waren echter, voor zoover we zien kunnen, geene werken van den overledenen aanwezig. 26 schilderijen berustten te Haarlem onder den schilder-kunsthandelaar COELEMBIER, waarschijnlijk om dáár te verkoopen. Waarschijnlijk is in het Schepen-Archief aldaar omtrent die stukken nog wel iets op te sporen. Toch bezat de weduwe nog twee schilderijen van haren echtvriend, die ze op hoogen prijs stelde. Ik meen de eerste in Windsor in de particuliere vertrekken der Koningin gezien te hebben; de „*personagie spelende op een cyter*" is mij niet bekend. Die stukken moesten dienen om een schuld van *f* 617 - 6 - te betalen. Hier volgt de acte:

Op den 27 January 1676 compareerde voor mij GERARD VAN ASSENDELFT, Nots. tot Delff..... CATHARINA BOLNES, Wed. van za: JOHANNES VERMEER, in sijn leven kunstschilder binnen Delff, ende bekende aen HENDRICK VAN BUYTEN, Mr. backer alhier vercoft ende getransporteert te hebben twee schilderijen bij den

1) Op de tentoonstelling van werken van Oude Meesters te Berlijn 1883 bevond zich een studie-kop van VERMEER voorstellende een turk. 2) Prot. Not. J. VAN VEEN. Delft. 3) Prot. Not. J. VAN VEEN. Delft.

voorn: VERMEER geschildert, d'eene vertonende *twee personagien waeroff d'een een brieff sit te schrijven*, ende d'ander mede *een personagie spelende op een cyter*. En bekende daervoor voldaen te zijn met de somme van ses hondert seventien gulden en ses stuyvers die sij comparante aen gelevert broot aen den voorn. VAN BUYTEN schuldig was en welcke reeckening, door desen gehouden wert voor geannulleert ende vernieticht. Voorts... sijn sij metten anderen verdraegen en geaccordeert, dat in gevalle de voorn: wed. aen hem VAN BUYTEN op den 1 Mey 1677 comt te betalen de somme van vijftich gulden en soo voorts telcken Meydaege gelijcke vijftich gulden, geduyrende totte volle restitutie van de voorsz. 617 gulden 6 stuyvers toe, en dat hem ondertusschen volcomentl: betaelt is de éénhondert negen gulden vijff stuyvers, mede spruytende uyt voorgaende leverantie van broot, bij VAN BUYTEN als dan wederom in vollen eigendom aen de voorn. Wed. off haere erffgenaemen overlaeten sal de twee aen hem vercofte stucken schilderije, maer soo het mochte comen te gebeuren dat des voorn. Weds. moeder quam te sterven, eer de voors. somme mochte wesen gerestitueert, soo sal de lossing vant geen hierop zoude mogen resteeren, moeten gedaen werden met 200 gulden jaerlycks, ende in dat gevalle vant restant van dese oock moeten betalen interest tegens 4 ten hondert in 't jaer vant overlijden van deselve haere moeder aff, totte voldoeningh toe, gelijck oock gelijcke intereste betaelt sal moeten werden in gevalle de gestipuleerde lossinge van 50 gl. jaerlijcks niet precijse quame te volgen. Maer de restitutie der penn: in voege voorz. gedaen sijnde, (daerbij gevoecht ende voldaen sijnde 't gunt in tijt en wijle weder op nieus soude werden gelevert) sal hij VAN BUYTEN alsdan de twee stucken schilderije hierboven gedesigneert, gehouden wesen te restitueren. (Procureurs der Wed. zijn FLORIS VAN DER WERFF en PHILIPPUS DE BRIES.) [1])

In een 2e lezing van hetzelfde contract zijn deze wijzigingen:

VAN BUYTEN zegt daarin, tot deze restitutie-regeling gekomen te zijn „bewogen „door 't serieus versoeck ende instantelijck aenhouden van de voorsz. transportante"!

Nog:

Mocht de Wed[e] in gebreke blijven hare jaarlijksche aflossingen te voldoen, dan mag VAN BUYTEN de stukken verkoopen, waarop zij „sal suppleren, opleggen en „vergoeden 't geent hij comp[t] alsdan de twee schilderijen vercoopende, daervan „minder als de 617 gl. 6 st. sal comen te consequeren." [2])

Reeds had de Wed[e] aan hare moeder MARIA TINS een ander stuk schilderij, voorstellende „*de Schilderkonst*" getransporteerd, in onderpand voor aan haar geleende penningen, om in de behoeften van het huishouden te voorzien.

Op huyden den 24 Febr: 1676 compareerde..... Juffr[e] CATHARINA BOLLENES, wed[e] wijlen Sr JOHAN VERMEER, woonende tot Delff, en verclaerde in minderinge van 'tgeene sy schuldich is, soo voor haer selven als in qualité als wed[e] en boedelhouster, en oock als voochdesse van haere kinderen, geprocreëert bij den voorn. VERMEER, haeren man zo: aen Juff[e] MARIA PINS, Wed[e] wijlen REYNIER BOLLENES, haer moeder in vollen en vrijen eygendom over te geven een stuck schilderie, geschildert by den voorn. haeren man za: waerin wert uytgebeelt „*de Schilderconst*", alsmede haer recht, actie en pretentie op de revenues van de helft van 5 mergen lants gelegen in Out-Beyerlant..... enz. enz. [3]) *Get*: CATHARINA BOLNES.

Maar, of zij dit vergeten had, of vertrouwde dat hare moeder haar die schuld na het overlijden van haren echtgenoot schenken zou — men wilde de schilderij publiek ver-

[1]) Prot. Not. G. VAN ASSENDELFT. Delft. [2]) Prot. Not. G. VAN ASSENDELFT. Delft. [3]) Prot. Not. J. VOS, 's Gravenhage.

koopen. (Ik meen in dit werk te herkennen de heerlijke schilderij in de Gallerie Czernin te Weenen, voor eenige jaren in de *Gazette des Beaux-Arts* uitmuntend in ets teruggegeven. Zij stelt den schilder zelf voor, met den rug naar den toeschouwer voor den ezel gezeten. Links staat een meisjesfiguur, als model, met een lauwerkrans op het hoofd. Achter haar stroomt het licht rijkelijk het atelier binnen. Iemand, die het stuk ééns zag, zal het nooit vergeten. Daar is veel blauw in, van het echte Vermeersche blauw en veel zwart; prachtig is de werking van het licht op het in het wit gekleed model. [1])

De insinuatie van MARIA THINS (of TINS) wed. van REYNIER BOLNES [2]) luidt als volgt:

Alsoo op den 24 February 1676, volgens Acte van transport voor den Nots. J. VOSCH, bij mijne dochter CATHARINA BOLNES in mindering vant geene sij aen my schuldich is, soo voor haer selven ende in qualité als Weduwe ende boedelhouster ende oock als voochdesse van haere kinderen geprocreëert by JOHANNES VERMEER zal^er in vollen en vrijen eygendom heeft overgegeven, opgedragen ende getransporteert seecker stuck schilderije, geschildert bij den voorn. VERMEER, waerinne wert uitgebeelt *de Schilderkonst*, van welcke voorsz. acte van overgifte ende opdracht Monsr ANTHONY LEEUWENHOEK, als Curateur over den boedel van voorn. VERMEER ende CATHARINA BOLNES, visie en copie is gegeven. Ende dat des niettegenstaende de voorn. Sr LEEUWENHOECK in de voorsz. qualiteyt by affixie van gedruckte billietten, (waervan mij een is toegezonden) by publycque opveylinge aen den meest biedende op den 15 Meert toecomende 1677 op St Lucas Gildecamer binnen deser stadt Delft presenteert te vercoopen de voorsz. schilderije, aen mij opgedragen als voorschreven is,

Soo sal den eersten not^e, hiertoe versocht, sich hebben te vervoegen aen den persoon, van den voorn. Sr LEEUWENHOECK ende denselven uyt mijnen naem te insinueren ende aen te seggen, dat ick niet en verstae, dat de voorschreven schilderije bij hem sal werden vercocht, als moetende coomen in minderingh van mijn achterwesen, off wel dat hij, die vercoopende, sal stipuleren, dat bij mij de penningen daervoor comende niet zullen werden uytgekeert, maer strecken in minderingh van mijn achterwezen. Enz.

Actum Hage, den 12 Martii 1677. [3])

Ingevolge van de bovenstaande insinuatie soo hebbe ick ondergeteekende, Notaris, my vervoegt aen de persoon van ANTONY LEEUWENHOECK en hem deselve insinuatie voorgelesen, die mij tot antwoort gaff, dat hij de schilderije daerin vermelt, niet hadde connen machtigh werden als met proces en door transport van ANNETGE STEVENS en dat hij daervoor hadde moeten betalen de somme van dryehondert tweeenveertigh gulden, behalve de oncosten vant proces, dat hij van sin was (niet jegenstaande dese insinuatie) met de vercoopinge van dien voort te gaen, en dat, soo de insinuante metieerde eenigh regt te hebben, sulcx soude op de preferentie moeten eijschen. Aldus op den 13 Martii 1677 gedaen ter presentie enz. [4])

Niet lang daarna ontvangt de Wed^e toch weêr een kleine erfenis van een oom in Gouda. In het algemeen schijnt de familie BOLNES betrekkelijk in goeden doen geweest te zijn.

1 Febr. 1678 compareert ANTHONIJ LEEUWENHOECK, te Delft, als bij de E. Heeren Schepenen der stad Delft gestelde Curateur over den insolventen en gerepudieerden boedel en goederen van CATHARINA BOLNES, Wed^e en boedelhoutster geweest van wijlen JOHANNES VERMEER, in sijn leven schilder binnen

---

Gazette des Beaux-Arts, 1883. I, bl. 385. [2]) Deze was „steenbacker te Gouderack bij Gouda" geweest. [3]) Prot. Not. J. Vos. 's Gravenhage [4]) Prot. Not. CORN. VAN OUDENDIJCK, Delft.

deser stadt en verclaerde machtich te maecken . . . . . NICOLAES STRAFFINTVELT, Notaris binnen Gouda, omme in den naeme van hem aen de coopers te doen wettige opdracht voor een gerecht derde part van een huys en erve met een bleekvelt daerachteren staende in de Peperstraet binnen Gouda, alsmede voor een derde part van drie morgen lants gelegen in Wilnis buyten Gouda, de voorn. CATHARINA BOLNES op en aenbesturven uyt den boedel van wijlen JAN BOLNES, haeren Oom Sa: . . . . . de gereedde cooppenn: te ontfangen, en dienaengaende te rekenen en te liquideren. Enz. [1])

Vier jaar later,

19 Nov. 1682 machtigt Mr. HENDRICK VAN DER EEM, voogt over de kinderen van CATHARINA BOLNES, wed[e] van JAN VAN DER MEER, te Delft . . . . . Sr. ANTHONY LEEUWENHOECK, om voor hem in zijn q[te] te verkoopen 2 losrentebrieven te Gouda, de eene van 48 gld. s'jaars losbaar met *f* 1200.— de andere van 8 gld. s'jaars losbaar met *f* 210.—

En hiermede ben ik ten einde. Gaarne zou men nog meer over onzen schilder te weten willen komen. Bovenal wáár hij zijne zoo geheel eigenaardige kunst van daan heeft. We gelooven het, dat FABRITIUS zijn meester was; maar welk een onderscheid tusschen die beiden! FABRITIUS sluit zich geheel aan bij REMBRANDT, zooals zijn studiekop te Rotterdam bewijst. Zelfs in zijn kleinere, uitgevoerde stukken, zooals het fraaie schilderijtje te Schwerin van 1654 is hij Rembrandtiek, maar heeft niets van dat eigenaardige wat alléén VERMEER bezat en zoovele tegenwoordige schilders nastreven; vooral niet dat eigenaardige licht, dat alle andere schilderijen, die men naast een VERMEER hangt, somber doet schijnen. Men ga slechts in het Mauritshuis en stare op dat grootsche gezicht op Delft. En zie dan naar den POTTER er onder (die N.B. daar zeer ongelukkig hangt en door den VERMEER vermoord wordt), den WOUWERMAN er naast — het wordt alles donker. Men bewondere het meisjeskopje bij den heer DES TOMBE in den Haag, en zie op de schilderijen, die daar om heen hangen, zelfs op den FLINCK, een geheel in het wit gekleed meisje, op zich zelf een meesterstuk! — VERMEER doodt ze allen; het meisjeskopje, zoo uitmuntend gemodelleerd, dat men haast vergeet een doek voor zich te hebben, en dat éénige licht uitstralende, behoudt geheel alleen uwe aandacht.

Hoe jammer, dat we zoo weinig van hem bezitten! Hoe gelukkig moet de boekdrukker JAC. ABRAHAMSZ DISSIUS te Delft geweest zijn; in zijn te Delft in 1682 opgemaakten inboedel toch vond ik:

Acht schilderijen van VERMEER. — Drie dito van denselven, in kastjes. — Een zee, door PERCELLUS (PORCELLIS).
Op de achterkamer: Nogh vier schilderijen van VERMEER. —
Op de kelderkamer: Twee schilderijen van VERMEER. —
En later: Nogh twee schilderijen van VERMEER. [2])
Welk een schat! En waar is dat alles gebleven??

1) Prot. Not. FLORIS VAN DER WERFF, Delft. 2) Prot. Not. P. DE BRIES. Delft.

BIOGRAFISCHE AANTEEKENINGEN

BETREFFENDE

VOORNAMELIJK AMSTERDAMSCHE SCHILDERS, PLAATSNIJDERS, ENZ.

EN HUNNE VERWANTEN

VERZAMELD DOOR

MR. A. D. DE VRIES AZN.

Gedoopt 30 Maart 1698 door D°. Brant, Willemina, kraemdoghtertje van Christoffel Lubinietski en Helena van de Rijp, (Doopb. Rem. gem.)

Gedoopt 2 Maart 1709. Joannes, Craemsoontje van Otto Ottosz. en Gesina van Ottenhoff; getuigen Elisabeth Veltmans wed^e van Matheus Otto, en Christoffel Lubenietski. (Doopb. Rem. gem.)

8 Dec. 1668. Contract tusschen Stanislaus Lubienitski en Frans Kuyper naar aanleiding van het drukken van Theatrum Cometicum; zij stellen als arbiters Sr Paulus Verrijn, Michiel Viruli, Jan Denysz. Verburg, Willem de Wit en Paulus Breedenburch, getuigen bij dit contract waren Isaacus Pontanus en Gerardus Brandt. (Prot. Not. J. Hellerus p. 172 bl. 223).

Ondertr. 21 May 1677. Theodorius Lubinius, van Lublyn, *schilder*, out 24 jaren, op de N. Z. Achterburgwal, geass: met syn moeder, en Angenieta Wissouvatius, van Kracou, out 27 jaren, op de Brouwersgraft, geass: met haer ouders.

Lodewijck van Ludick junior trouwt in April of Mei 1657 met Cornelia Bosmans. Zij test. 17 April 1657 voor Not. D. v. Ypelaer. De vader Lodewijck van Ludick S^r is tegenwoordig. Den 30 Oct. 1657 was Willem Schellincks getuige bij een nader test. van deze echtelieden.

Gedoopt 1 Juli 1659. Lodewijk, zoon van Lodewijk van Ludik en Cornelia Bosman; Guilliam de Penijn en Sara van Ludick, getuigen.

Begraven 27 Febr. 1723. Nieuwe kerk. Lodewijk van Ludik, op de Kysersgraft. *f* 8 —

Begr. 22 Dec. 1724. Nieuwe Kerk. Lodewijk van Ludik, op de Keysersgraft bij de Wolvenstraet. *f* 8 —

Gedoopt 27 Sept: 1622 Nieuwe Kerk. Gerrit, zoon van Barent Lunden en Lyntje Lunden; Gerrit Jacobsz Hoon en Joanna Everwijns getuigen.

Ondertr: 11 April 1643, Gerrit Lunden, van A, *schilder*, geass. met sijn moeder Cathalina Lieden(?) de vader heeft geconsenteert, op de Coninxgracht, en Agniet Mathijs, van Antwerpen, geass. met haer moeder Geertruyt Mathys, out 23 jaer, woon. als voren. Deze personen zijn den 10 Mey 1643 getrouwt door Mathias Meurs tot Sloterdijck. (Kerk. huw. proc.)

Gedoopt 9 Sept. 1646. Gerrit, zoon van Gerrit Lunden en Angnietje Mathijs; Katrijna Mathys getuige.

Gedoopt Nieuwe kerk. 27 Oct. 1652. Anna, dochter van Gerret Lunden en Angeniet Mathysz; Barent Lundens getuige.

Begraven 18 Juli 1658. Nieuwe Zijds Kapel. Een kint onder den arm van Gerrit Lunden, comt van Fruwele Burghwal op de hoeck van de Angenietestraet bij de Brugh. *f* 5:7

Ondertr: 18 Januari 1614. Berent Lunden, van Antwerpen, was-bleyker, oud 28 jaar, wonende (24 annis) in de Hooghstraet, geass. mit Janneken Sautyns, zijne moeder, ende Catharyn van Sichem, van Basel, out 28 jaren, wonende (15 annis) op Montelbaensburgwal, geass. met Christoffel van Sichem, haer vader. (Kerk. huw. proc.)

Gedoopt 16 Juli 1619. Bernert, zoon van Bernert Lunden en Catelijn van Sichem; Christoffel van Sichem getuige.

Gedoopt 12 Febr. 1626. Janneken, dochter van Barnart Lunden, en Katarina Lunden; Sr Huybert Sautijn, Jofr. Janne Lunden getuigen.

7 Jan. 1660. Inventaris van goederen van Barent Lunden, Impost^mr van 't Bestiael, berustende in de huysinge by de voorn. B. L. voor desen bewoont, staende in't Clarisse clooster, geinventariseerd by my M^r. Pieter van Toll, Nots., vermogen de Apostille by M. H^r. van den gerechte alhier, verleent op seeckere requeste op dato deses by Janneke Lundens, desselfs dochter, gepresenteert, o. a.

Een stuckje Schilderye van Pieter Codde.

Twee stuckjens met voogeltjes van van Peene.

Een out mannetje van van Neck.
Noch een Mars en Veenus van Carel van Mander, met een zwarte lijst.
Een schilderye sijnde een varckenheerdertje by nacht van Gerrit Lundens.
Een conterfytsel van d'Oude Prins, met een vergulde lijst.
Een boere geselschapje van van Neck en een dito copytje nae Teniers.
Een smitje en een handje-slach van Gerrit Lunden.
Een geslaegen varckentje en een ruyntje.
Een Tandentreckertje, Sangertje en Barbiertje van Gerrit Lundens. (p. 22.)

Ondertr: 31 Meert 1623, Jan Lutma 1), van Embden, *goutsmidt*, out 35 j. wiens moeders consent is gebleken by een brieff van 2 predikers en een notaris, won. (2 annis) op de Warmoesgracht, en Mayken Roelants, out 30 jaer, geass. met Mayken Pas, haer moeder, en Alexander vander Hoven woon. in de Nes. (Kerk. huw. proc.)

Gedoopt 1 September 1624. Joannes, zoon van Joannes Lutma en Maria Roelants; Hester Lutma getuigen.

Begraven 28 Januari 1628, Walenkerk, het kindt van Joannes Litma, in de halsteech, onder den arm. *f* 4 —

Gedoopt Oude kerk 30 nov. 1631 Isaak, zoon van Johannes Lutma en Marya Roelants; Isaak Verheyk, Aeltjen Pas getuigen.

Ondertr: 18 Mei 1638. Johannes Lutma, van Groeningen, *goutsmit*, wedr van Mayken Roelants, woon. in de Nes, en Saera de Bie, van A, wede van Heyndrick Quickelberge, won. om de hoeck van de Santstraet. (Kerk. huw. proc.)

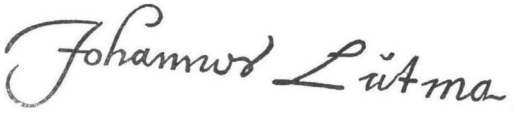

Aen Jan Lutma voor een silver becker en kan verschonken inden Hage, volgens resolutie van Burg. 464 gl. 3 st. (Thes. rek. 1661.)

Begr. 26 July 1666. Oude kerk. Sara de Bie, huysvrou van Johannes Lutma, uyt de Nes. *f* 8 —

Begr. 29 Januari 1669. Oude kerk. Johannis Lutma, komende uyt de Nes. *f* 8 —

3 versjes van H. F. Waterloo op d'afb. van Johannes Lutma.
vgl: *Holl. Paras* 1661 *p.* 321.

Joannes Lutma

De vader Lutma, dat doorluchtig kunstjuweel,
Wiens edle hamer op het zilvere paneel
Verheve schildery en beeltwerk heeft gedreven,
Zal dus door hamerslag zijns zoons in koper leven.

Den 19 Sept. 1678. *Brandt, Poëzy* 1688 *bl.* 463.

Joannes Lutma de Jonge van Amsterdam, werd 1643 lid van 't goudsmidsgild volgens de op het Stadsarchief berustende koperen plaat.

Johannes Lutma de Jonge. Doek. hoog 1 el 4 d. breed 80 d. Het afbeeldsel van zijn vader den voornamen *beeldhouwer en drijver* Johannes Lutma, oud 72 jaren, ook bekend uit de prent van Rembrand, hij heeft een drijfwerk in de hand; breed en krachtig, in den trant van Rubbens in 1657 geschilderd.
(gekocht voor *f* 16.— door Haart in de Auctie Huis met de Hoofden 1 Mei 1849.)

---

1) Op een teckeningetje in rood krijt, voorstellende een man een mand dragende, las ik van boven: *Rien sans peine* en van onderen: *Jan Lutma, van Embden, in Paris, den* 10 *Augusti* 1615. (v. d. K.)

Ondertr. 23 Juni 1660. Isaacq Lutma, van A, juwelier, out 28 j:, geass: met Jan Lutma, zijn vader, woonende inde Nes, en Abigel van Herdenbergh, van A, out 26 j., ouders doot, geass^{t}. met Abigael Loten, haer nicht, op de fluwele burghwal. (Kerk. huw. procl.)

Begraven Noorderkerk Oostervak N°. 3, 8 Juli 1664. Abiegael van Hardenbergh en kraemkint, inde Beurssteegh, int Juweel.

Begraven Noorderkerk Oostervak N°. 3, 19 Juli 1664. Isack Lutma, inde beurssteegh int Iuweel

Begraven Noorderkerk Oostervak N°. 3, 25 Juli 1664. Sara van Hardenbergh, ionge dochter in de beurssteegh.

Begraven Noorderkerk Oostervak N°. 3, 29 Juli 1664. Susanna van Hardenbergh, ionge dochter, in de beurssteegh.

Begraven Noorderkerk Oostervak N°. 3, 29 Juli 1664. 't Kint van Zal^{r} Isaac Lutma.

Begraven Oude kerk 18 Oct. 1664. Francois Lutma, komt uyt de buersstraet. *f* 15.—

Begraven Oude kerk 24 Juni 1654. Jacob Litma, comt uyt de Nes, jonckman. *f* 10 : 13.

Ondertr: 4 Aug. 1655. Simon Luttichuys, van London, *schilder*, weduwnaer van Anna van Peene, op de heeregracht, ende Johanna Cocks, van Naerfick in Engelant, wed van Jan West, woon als vooren. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr: 3 April 1643. Ysaack Luttickhuys, van London, out 27 Jaer, won. op de Louweriergracht, geass. met syn neve, Paulus van Schoonhoven, en Elisabeth Adolfs Winck, van A, out 26 jaer, woon. op de Louweriergracht, geass. met haar zuster, Tryntie Adolfs. (Kerk. huw. proc.)

Gedoopt 19 April 1648. Isaack, zoon van Isaack Luttichuys en Sara Grabey; Abigael van Ceulen getuige.

Gedoopt 27 Oct. 1650 Nieuwe kerk. Katryna, dochter van Isaack Luttichuys en Sara Grelant, Symon Luttichuys getuige.

Ondertr: 20 April 1663. Jasper Bylder, van A, wyncooper, out 23 j., geass. met Pieter Bylder, zijn vader, woont op de fluweele burghwal, en Cornelia Luttichuysen, van A. geass. met Isaak Luttichuysen, haer vader, woont op de Zingel. (Kerk. huw. proc.)

Begr: 6 Maart 1673. Westerkerk. Isaack Luttickhuys op de Cingel.

Ondertr. 5 Maart 1672. Johannes Luyken, van A, *schilder*, out 23 jaer, geass. met Hester Coops, zyn moeder, woont in de Nieuwebrugsteegh, en Maria de Oudens, van 's Gravenhaege, out 26 jaer, geass. met..... woont in de brouwerstraat.

8 Juni 1673. Is schriftelijk getuigenis gekomen voor Johannes Luiken, soon van wylen m^{r}. Caspar Luiken, ondertekent Hendrik Pothout en Paulus Bastiaanz. Beverwijk 11 maj 1673. (Doopb. Doopsgez. Gem.)

Begr. 14 Nov. 1678. Nieuwe Zijds Kapel. Een kint onder den arm van Johannes Luycke kompt uyt de Nes, in de staer.

Begr. 11 April 1712 N. Z. Kapel. Een man Joannes Luyken, compt uyt de Utrechtsche dwarsstraat by de Binnenamstel. *f* 15 —

18 dec. 1672. door d° Brandt publyck gedoopt. Caspar, kint van Jan Luycken en Maria de Oudens.

Begr. 4 Oct. 1708 N. Z. kap. een man Casper Luyken, m^{r} *plaatsnijder*, compt van de Nieuwe Prinsegraft, tegen over de brouwery van den arent. *f* 15 —

Begr. 8 Juni 1663-O. Z. kapel. t' kint van Cristoffel Luycken, naest de capel. *f* 5 : 6 : 8

---

[1]) Jan Vos meldt dat Karel II en zijn broeders in Bloeimaand 1660 te Breda door Simon Lutikhuys zijn geschilderd. (blz. 203).

M.

Op de wel-levende Juffr. M. H. M. haar schilderkunst, door (J) van Daalen op bl. 23 van een byvoegsel van het tweede deel van *de Koddige Olipodrigo. Vinckel* 1654.

H. van Maarseveen, *graveur*, Koster van de kerk der Doopsgez., by het Lam te Amsterdam.

Gedoopt 11 April 1604 Oude kerk. Dierick, zoon van Jonas van Maerle, *schilder*, en Katlyn van Koninckloo; Dierick van Maerle getuige.

Versje door Karel van Mander, *Hofschilder* van zijne Majesteit (den koning van Denemarken.) *Holl. Parnas* 1660 *p.* 136.

Ondertr. 9 Aug. 1686. Mathys van Marebeek, van A, *Plaatsnijder*, oud 27 jaaren, op de deventer houtmarkt, geass. met Harmen Brand, de vadr, tot Surrenaame, en Elisabeth Piekenbroek, van s'Graveland, oud 20 jaaren, inde Warmoestraat, geassisteert met haar vadr, Gerrit Piekenbroek. Harmen Brand sal de rato caveren voor 't consent van des bruydegoms vadr.

Jacob Marell *). Een stuk met allerley vruchten door Jacob Marell hoog 44 breed 60½ duimen. *f* 30

Dit is een fraai stuk, verbeeldende een Tafel overdekt met een groen kleed met zilvere Franjes: op dezelve staat een schotel met veelerley Vruchten voor dezelve en Kreeft citroen, en wijders een goud en zilveren Drinkbeeker alsmede Oester, Brood en andere Dingen meer. Alles zeer fraai en natuurlijk op doek geschilderd.

Cat. van Koninkl. Verzameling schilderijen gekomen uit Saxen Amst 22 Mey 1765.

13 Sept. 1669. Jan Marsse, de jonge, van A, *caertafzetter*, oud 21 jaer, geass met sijn vader, Jan Marsse, woont in de Lelistraet en Aeltie van Kempen, van A, oud 19 jaer, geass. met haer moeder Mettie Adriaens, woont in d' verwerstraet.

26 Nov. 1633. Jan Martenss de Jonge, van Haerlem, *Schilder*, out 24 Jaer, woon. op de Princegracht, geass. met zijn vader Jacob Martenss, en Philipina Torel, van A, out 27 Jaer, geass met Jeronimus Torel, woon. in de Reestraet. (kerk. huw. proc.)

Gedoopt 3 Jan. 1638. Nieuwe Kerk. Joannes, zoon van Jan Martens de Jonge en Martyntje Torel; Jeronimus Torel getuige.

Begraven Nieuwe Kerk 19 Juli 1638. Jan Martsz, *schilder*, inde Reestraet. *f* 8: —

Gedoopt 1 Mei 1650. Noorder kerk. Mariken, dochter van Pieter Marsz de jonge en Neyschen Pieters; Pieter van Fynden, Pieter Marsz getuigen.

Ondertr. 15 nov. 1642. Adriaen Matham, van Haerlem, *plaetsnyder*, wedr van Annetie Pieters, woon. tot Haerlem, en Leentie Tiel, van A, woon. op de Coninxgracht, geass. met Jan Tiel, haer vader. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr: 12 Juli 1641. Dirck Matham, van Haerlem, *plaasnyder*, out 35 jaeren, woon. tot Haerlem, geass: met Maria van Poelenburgh, en Clara Huybrechts, woon. op de oude schans, geen ouders hebbende, geass met Griet Jacobs, haer meue. (Puiboek.)

Begraven 17 Juli 1652. Oude kerk. Een kint van Dirck Matham, inde Corte Coninxstraet. *f* 5: 6.

In Ockenb. V Cal. Majas MDCLIV. Qui has ad te defert bibliopola est, qui jacturum nummorum fecit spe lucri in vulgandis meis Ockenburgicis, absolutae sunt ante dies aliquot operae Typographicae sed Matham in culpa est quod hactenus non prodeunt.

(Uit brief van Westerbaen aen Huygens.)

*) Hij leefde 1634.

Liquidatie? 9 Maart 1663 Maria van Poelenburg, weduwe wyle mr Jacob Matham, geass met Sr Dirk Matham, haar zoon, verder de famielje Deyman met handt. van Theodr Matham. (Prot. Not. Oli. p. 114.)

Ondertr: 21 Dec. 1673. Jacob Matham, van A, notaris, out 28 j., geass. met Theodorus Matham, syn vader, op de Zingel, en Margrieta Tuyck, van A, out 25 j., geass. met Jannetje Jaars Vlackvelt, haer moeder, op d'Oudesijts Agter burgwal (Puiboek.)

Inuncti 5 Martj 1676, Dierick Matham, obyt 26 Marty.
(achter Doopb. de Krijtberg.)

Ondertr: 8 Maart 1636. Cornelis Matham, van Haerlem, Apotheker, out 28 jaer, geass met syn moeder, Marya van Poelenburgh, en Wayntie Sillinx, van A, out 23 jaer, geass. met Brechta Jacobs, haer moeder, woon. inde Calverstraet.
(Zy zyn op't Stadhuis gehuwd 6 April.)

Begr: 4 Oct. 1701. Jacob Matham, man van Catharina Zeep, Heeregraft byde Harte-straet. *f* 8. —

Jan Mathys, *plaetsnyder*, was 6 Oct. 1657 getuige by het testament van Annetgen Hendricx Schuym, huysvrouw van Cornelis Albertsz van Westrik, compassenmaker.
(Prot. Not. Utenbogaard p. 68.)

Ondertr: 14 Juli 1663. Pieter Mathysse, van Schoone, *schilder*, oud 30 j., geass: met Jacob Janse, woont St Annestraet, en Wybrich Barents, enz. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr: 9 April 1667. Hendr: Maijer, van A, *Caartemaker*, wedr van Styntje Joris, woont in de Reguliersdwarstraat, en Aaltje Adrians, van A, wed van Hendr: Jansz Jongekuyper, in de Palmstraet. Hy heeft den 23 Maart 1667 de weescamer voldaan. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr: 3 Nov. 1651. Harmen de Mayer, van A, *plaetsnyder*, out 29 jaer, geen ouders hebbende, woon. op de Tonis-breestraet, en Sara de Wiltt, van A, out 33 j., woon. op de Roosegracht, geass. met Elisabeth Tonnemans, haer moeder, hy geass. met syn oom Nicolaes Spieringh.
(Kerk. huw. proc.)

Op conditie ende voorwaerde hier na verclaert heeft Pieter Dircks, voor desen bestelder van de bennebroeker...., burger deser stede, ende Harmen de Mayer, *plaetsnyder*, woonende op de Rosegracht, van denzelve gekocht een 14e part van een huis en erve, staande ende gelegen op de westzyde van de Heerengracht o/d Hartenstraet, daer de Valcknier uythanght - - voor de somme van *f* 325.— t'Amsterdam 1 Aug. 1671. (Not. J. Hellerus p. 176.)

Begr. 21 Aug. 1653 O. Z. Kapel. Sara Davids de Wilde, dochter van David Jacobsz de Wildt. secretaris en Marretje Dirks v. Heemskerk vr. van Harmen Mayer, *plaatsnyder*, op de Rozengracht, daar de Mayer boven de deur staat.

1664 op den zeventienden dag des maendts November des avonds omtrent acht ure, zijn voor my Jacobus Hellerus, Not. Publ... verschenen... Sr Gabriel Metsu, konstrijck Schilder, ende d'Eerbare Juffr. Isabella de Wolff, echteluyden, wonende op de Princegracht.
zy doen te niet hunne huw. voorwaarden by aenvangh van hun huw. opgerecht en alle andere uyterste willen, stellen elkander tot erfg., de langstlevende Voogd, aan Maria de Grebber harer testatrices moeder de legitime portie „Heeft noch de testateur by aldien hy voor de testatrice sonder descendent ofte descendenten comt te overlyden, syn *halve* broeder, susters en swager, Phylyps, Marytge en Sara Abrahams en Ryck Prs. van Drogenham, ofte by vooroverlyden hunne descendenten, ter vryer keuse gestelt of syluyden de testatrice syne weduwe in eygendom willen laten behouden, zodanige zeshondert guldens als syluyden na zijn testateurs dood uyt syne natelatene goederen te eysschen hebben, volgens sekere accoordt by de testateur met henluyden op de 5e Juny ao 1654 tot Leyden, voor de note Jacob Jans de Haes, ende getuygen opgerecht, mits dat deselve syne halve broeder en susters of derselver descendenten deselve *f* 600 de testatrice latende behouden na de testatrices doodt sullen genieten drie vierdeparten van sodanige goederen of de waerdye van die als by inventaris door de testatrice te schryven ofte ondertekenen (dewelcke volkomen geloof gegeven sal moeten worden), sal blycken by de teslateur met den doodt ontruymt te syn enz.
(Prot. Not. J. Hellerus p 163 bl. 206.)

9 Dec. 1665 geeft Sr Gabriel Metsu, *konstryck schilder*, wonende op de Princegraft, volmacht aan d'eersame Cornelis ....., Procureur tot Enchuysen, om een schuld te vorderen van Reyner Jans, wed van wylen Roelof Jeuriaens, te Enkhuisen, volgens de obl. op 23 Juny 1664 voor schepenen van Enkhuisen gepasseerd, voor welke op 16 Nov. 1665 borgen waren gebleven Tiet Jans, lest wed van Pieter Jansz Tien.

(Prot. Not. J. Hellerus. p. 163.)

30 Oct. 1667. Comp. Philips Abrahams, waeghdrager, wonende int Keyserryck, alhier ter stede, Ryck Pietersz van Drogenham, als getrout hebbende Marytge Abrahams, wonende tot Leyden, ende Sara Abrahams, meerderjarige dochter, wonende in de nieuwe reguliersdwarsstraet.... ende verclaerden, dat sy comparanten rypelyck geexamineert ende overwogen hebbende de testamenten by za^{r} Gabriel Metsu, *konstryck schilder*, hun Broeder en Zwager, respectivelyck den 17^{en} november a^{o} 1664 voor mij not. gepasseerd alsmede de vrije keure ofte verkiezinge omtrent de *f* 600.– die G. M. hen schuldig was, en waarvan in het test. wordt gesproken, de zeshondert gulden hebben gewenscht te ontfangen en dat die uitbetaald zyn, zoodat sy niets meer te pretenderen hebben. Getuigen waren Sr Jacob Dircksz Santvoort en Mr. Hendrick van Wyckraet.

(Prot. Not. Hellerus. p. 169.)

Ondertr: 15 Mey 1654. Jacob van Meurs, van Aernhem, *plaetsnyder*, wed^{r} van Elisabet Gerrits, woont op de Blomgraft, [1]) geass met Willem Meygener, syn swager, en Annetje Philips Goulet, van A, out 20 j, geass met Philips Janse Goulet, haer vader, woont op de N. Z. Achterburghwal.

Ziet het Krakeel-register, — het derde gebot gaet voort den 7 Juni 1654. (Kerk. huw. proc.)

Jannetje Jans, opposante van geboden, contra Jacob van Meurs, gede.

De Eysserse seyt van de gede beslapen te zyn en by hem een kint te hebben, ende van hem troubeloften te hebben en concludeert mitsdien, dat hy sal werden gecondemneert haar te trouwen in facie Ecclesiae.

De gede ontkent de troubeloften, maer bekent de byslaep, die al over jaer is geschiet en het kint, t welck hy seyt al over ettelycke jaren tot synen lasten genomen te hebben.

Commissarissen casseeren het 3^{e} gebot by provisie en stateeren de saeck voor 8 daghen. Act(um) den 30 may 1654, praes. P. Raap en J. Roch, Commissarissen. Na verblyf van partyen ordonneeren de gede in handen van de coster te fourneeren binnen 2 uren de somme van 25 gl. Act: den 6 Juny 1654 praes. Corn. van Vlooswyck, P. Raap en J. Roch, Commissarissen.

en sijn op dato de voorsz 25 gl. betaelt.

17 April 1668 comp. Sr Jacob van Meurs *Plaetsnyder* ende Boeckverkoper, hier ter stede.. Te kennen gevende.. dat hy met Sr Jean Gerard, commis aris ordinaris van de admiraliteyt en kust van Vlaenderen, wonende tot Duynkercken, den 24^{en} nov. 1664, tot Leyden, voor den notaris Adrian de Oosterlingh, hadde opgerecht een accoort wegens het drucken ende venten van een boeck gejntituleert: Het Gesantschap aen den Tartarijse Cham, int frans en int Latyn.

Gerard had geen gevolg gegeven aen het accoordt, het overeengekomen geldelyk aandeel niet betaald. er waren 1000 latynsche exemplaren gereed enz.

(Not. J. Hellerus p. 169.)

Brief van H. Meurs aan den Eersamen, Vroomen, seer Constrycken Johan van de Velde tot Haerlem, dd. Amsterdam 26 Juni 1632.

Ondertr: Dec. 1634. Heyndrick Meurs van A, schoolm^{r}. out 30 Jaer, en Judith Cotermans, van Dort, ende aldaer woonachtig. (Puiboek.)

Ondertr. 12 Januari 1619. Jan van Mevert, van Huyssen, oud 23 j., *schilder*, geass^{t} met Aleff Jansz, syn vader, won. op de nieuwe ossenmarct, en Grietgen Arents, van Medemblick, wede. van Pieter Joosten de Clercq, enz. (Kerk. huw. proc.)

---

*) Later: t'Amsterdam, By Jacob van Meurs, Boekverkooper en *Plaetsnyder*, op de Keysers-graft schuyn over de Wester-marct, in de Stadt Meurs. Anno 1670.

aldus op de titel van: Het gezantschap Der Neêrlandsche Oost-Indische Compagnie aan den.... Keyser van China... door Joan Nieuhoff. (fol.)

Begr. den 6 Juni 1611 Nieuwe kerk van David De Meyn[1]) een kint op een baer. *f* 8 -

Op den 18[en] Augusti 1618, is op de acte van Isaacus Junius, predikant tot Haerlem, aengetekent David de Meyne, wed[r]. van Janneken Lourens, wonen. bij de borse, ende Soetjen Cornelis, van Rotterdam, wed[e] van Joriaen Cloeck, wonende tot Haerlem.

Ondertr. 26 April 1676. Hendrick Meyringh, van A, *Schilderyvercooper*, out 30 jaren, bij de Nieuwmarckt, ouders doot, geass[t]. met Volckert Albertsz, en Catrina Moebagh, van Aken, out 28 jaren, op de Singel, ouders doot, geass[t] met Abram Moebagh, haer oom.
(Puiboek.)

Begr. 25 April 1681. Oude Luth. kerk. Catrina Moubagh, huysvrouw van Hendr Meyring, *Schilder*, op de Kloveniersburghwal. Graf N°. 206.

Begr: 12 may 1687. Oude Luth. kerk. Hendr. Meyeringh, *Schilder* en Constverkooper, op Colveniersburghwal by de Koestraet, heeft 2 k. Graf no. 232.

Begr: 6 Juli 1691. Oude Luth. kerk. Anna Myeringh, dochter van Hendr. Albert Mijeringh, op de Kleveniersburgwal, tusschen de petany en koestraet, *konstverkoper*. Graf n°. 196.

Ondertr: 16 Juli 1626. Jan Christiaensz Micker, van A, *schilder*, out 26 jaer, geass. met Christiaen Jansz Micker, syn vaeder, en Lyntje Hendrix, sijn moeder, won. in de Corsiesteech, en Annetie Pieters, van A, out 25 j, geass met Pieter Andriesz, haer vaeder, en Stijntie Pieters, haer moeder, woon. op de Stroymarckt. (Kerk. huw. proc.)

Begraven 12 April 1664. Noorder kerk. Jan Micker, *schilder*, op de Lindegraft, naast de Vreede, in een kerkgraf.

Ondertr: 10 May 1681. Jan van Mol, van Nimwegen, *schilder*, wedr Anna Schuyl, inde Egelantierdwarstraat, en Jannetje de Mol, van A. wede Gijsbrecht Markts, inde Reguliersdwarsstraat.

Ondertr: 8 April 1627. Pieter de Molyn, van Delft, wedr van Geertruyt Huygen de Bye, won. tot Delft, en Geertruyt de Roovere, van A, out 30 j., geass met Abel de Rovere, en Trijn Floris Rodenburgh, won. in de Verwery. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr: 10 Apr. 1649. Pieter Momper, van Antwerpen, *schilder*, out 42 jaer, geen ouders hebbende, woon. bij de Cathuysers, ende Annetie Maertenss, van Housum, wede van Johannes Schuts, won. als vooren.
Hij teekent: Pieter de Momper. (Kerk. huw. proc.)

Akte van 21 Jan. 1652 Peter v. Vollenhoven, gem. v. Beatrix Hendricks, wed,... bekende dat Beatrix Hendricks schuldich was Jacob Morel, v. Francfort, *schilder*. enz.

Ondertr. 3 April 1619. Balthasar Moucheron, van Arnemuyden, oud 32 j., won. op de Keysergr. en Cornelia van Broeckhoven, van Schoonhoven, enz. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr. 3 Juli 1659. Frederick de Mucheron, van A, *schilder*, out 25 j., geass. met Balthasar de Mucheron, syn vader, woont in de Laurierdwarsstr., en Mariecke Suderville, van Leyden, out 22 j., ouders dood, geass met Catrine le Febre, haer moy, woont in de Gasthuismolensteegh.
Hij teekent: Frederick de Moucheron. (Kerk. huw. procl.)

Gedoopt 12 Febr. 1662. Cornelia, dochter van Frederik de Moucheron en Cornelia Jouderville; Balthasar de Moucheron en Isabella de Jouderville getuigen.

1 Maart 1664, testament van Frederick de Moucheron, *schilder*, en de eerbare Maria Sjoederviel, echteluyden, wonende op de N. Z. Voorburgwal, aen de Nieuwe Kerck. Zij revoceeren

---

1) David de Meyn of de Meynen is een weinig bekend uitgever; zyn adres komt voor op Buitenwegs etsen V. D. K. 14—20, op Saenredam's gravures. B. 112 en 113, op een suite van etsen door C. J. Visscher naar C. v. Wieringen enz. Op een plaat *Afbeeldingen van de goede Mannen en Quade Wyven* leest men: *t'Amsteldam by David de Meyn, Caer ende Constvercooper Anno* 1611. (v. d. K.)

hunne huwelyksche voorwaarden van 13 Juni 1659, voor my not. verleden, zij stellen den langstlevende tot universeele erfgenaam.

Zij onderteekenen: Frederiko de Moucheron
Maricke Zoudervielle.
(Prot. Not. J. Hellerus p. 163 bl. 116.)

Ondertr. 4 Mey 1641. Balthazar Schouten, van Haerlem, out 22 Jaer, geen ouders hebbende geass. met Joost Baltess, zijn voocht, won. in de Calverstraet, en Geertruyt Moyers, van A, out 19 jaer won. op de Gelderse Kay, geass. met C l a e s M o y e r t [1]) haer vaeder.

Achterburgwal westzijde, Claes Moijert p(er) Jeuriaen Jansz..... *f* 150..... *f* 18.15.

In de Verpondingsboeken bl. 110 vo. vindt men, dat Claes Moyard geregeld de verponding over de jaren 1647—1655 zijnde *f* 18: 15 betaalt voor een huis op de Achterburgwal Westzijde, dat een huurwaarde had van *f* 150.— »(zijnde het 11e perceel van de Lijnbaansteech en het 31ste van het Klimopsteegje)." De laatste betaling over het jaar 1655 geschiedt 6 Mei 1656. Toen was hij dus in leven. Het Verpondingsboek v. 1655—58 ontbreekt. In het verp. 1659—1661 is de naam v. Claes Moyaerdt doorgehaald en 30 Juni 1660 bet. niet Cl. M. maar een ander de verp. Hij was toen dood en zijne Weduwe was gaan wonen op den Achterburgwal het 2e huis van het Climopsteegjen. (Zie Verp. 1659—1661, p. 100 V°.).

Begr. Oude Kerk 26 Aug. 1655. Claes Moyaert, comt van de Singel. Is 3 uyren beluyt met de g(roote) k(lok). *f* 26.—

Ondertr. 3 Juli 1651. Cornelis Moijert, van A., out 26 jaer, geasst. met Claes Moijert, zijn vaeder, woon. opde Coninxgracht, en Maria van Hulten, van A, out 24 jaeren, woon. op de Lelygracht, geass. met haer vaeder Nicolaas van Hilten, en petemoei Maria van der Winde. (Puib).

Ondertr. 18 October 1635. J a n C o r n e l i s s M o i j e r t, van A, *Schilder*, out 32 Jaer, geass. met Cornelis Hoppe Moyert, zijn vaeder, woon. inde Blijehoeck, en Lysbeth Cornelis, van Hoorn, out 34 Jaer, woon. over de Gelderse (kay), geass. met Metgie Harmes, haar moeder. (Puib).

2 Mey 1643. Pieter Jansz. Moyaert, van Lier, wedr. van Elisabeth Winckelmans, woon. op de Nieuwendijk, en Susanna de Ruysscher, woont tot Leyden.

17 Mey 1653. Jan Moyert, van A, Chyrurgyn, oud 32 jaer, geen ouders hebbende, op de blauwe burghwall, en Volckie Ravens. (Puiboek).

14 April 1663. Filips Moijart, van A. Coordanser, out 20 j. ouders doot, geass. met Catrijn Moijart, syn suster, inde Jorissteegh, en Nellitje Prat, van Londen, out 28 j. enz. (Kerk huw. pr.)

Ondertr: 12 Juni 1683. Andries van Munnickhuysz, van Apeldoorn, out 26 jaaren, woont tot Apeldoorn, geass. met zyn broeder J a n v a n M u n n i c k h u y s z, de moed[r] tot Apeldoorn, en Catrina Kemp, van A, out 24 jaaren, op 't N: Eyland, ouders doot, geass: met Nicolaas Brouwer, haar voogt.

Deze personen zijn tot Slooten getrout, den 7 July 1683 getuyge d° A. van Westerhoft, predicand aldaer.

11 Juli 1687. De Heer J a n M u n c k h u y z e n debet voor het openen van een graft voor syn kindt, inde oude bantemerstraet [graft] 51 [2]). Den 9 Augustus 1687 betaalt *f* 5.10

6 Sept. 1687. De heer J a n M u n c k h y z e n, debet voor het openen van een graft, voor syn kindt, inde ouwe bantemerstraat, [graft] 51. Den 16 Dec. 1688 betaelt *f* 5—10.

25 Mei 1691. Sr. J a n v a n M u n n i c k h u y z e n, debet voor het openen van een graft voor syn kindt, inde oude bantemerstraet [graft 51], den 22 Juni 1691 betaelt 5—10.

---

[1]) Het is onzeker of hij de schilder is. In denzelfden tijd leefden behalve Claes Cornelisz Moyaert, de schilder, te Amsterdam, Claes Theunisz Moyaert 1636—1656 gravenmaker van 't St. Theunis-kerkhof en Claes Dircksz Moyaert.

[2]) In hetzelfde graf als de kinderen van van der Plaes en als Adr. Dorsman

8 Dec. 1692. Sr. Jan Munckhuyzen debyt voor het openen van een graf voor zijn kindt, inde Oude Bantebrugstraat [graf 51]. Den 28 Feb. 1693 betaelt. *f* 5—10

21 Mei 1696. Den heer Jan Munckhuyse debet voor het open vàn een graf voor zijn kindt [graf 51]. Den 12 Juny 1696 betaelt. *f* 5—10
(Rekeningboek van de Oosterkerk).

13 Oct. 1696 Door dº Verryn in huys gedoopt: Willem, kraamkind van Willem Iochemsz en Susanna Kemp, ten overstaan van Frederik Kemp, en Jan van Munnickhuisen, uit den naam van de vader. (Doopb. Rem. gem.)

Ondertr: 30 July 1678. Michiel van Musscher, van Rotterdam, *schilder*, oudt 34 jaeren, inde Hartestraet, ouders doot, geassisteert met Bastiaen Stopendael, en Eva Visschers van A, out 27 jaer, op de Kloveniersburghwal, geass. met Jan Bruynsz Visscher, haer vader. Deze personen syn op den 14 Augusty 1678, tot Buykesloot getrouwt.

Ondertr: 17 Jan: 1693. Michiel van Musscher, van Rotterdam, *konstschilder*, wede Eva Visscher, op de N. Keysersgracht, en Elise Klanes, van A., wed. Jan de Jager, woont op Zingel.

Begraven Nieuwe Kerk 25 Juni 1705. Michiel Musscher, weeuwenr op 't Spuy, bij d'Ossiessluys. *f* 15.

Ondertr: 18 Juny 1677. Mr. Johannes Abeleven, van A., advocaat out 28 jaar, woont op de Heeregraght, onders doot, geass. met de hr Pieter van Groenendyck, syn swager, en Catharina Muykens, van A, out 25 jaar, geass. met mr Bernardus Muykens, haar broeder.

Ondertr: 16 Juli 1681. Arnoldus Muykens, van A, koopman, oud 27 jaren, op de N. Heeregracht, ouders doot. geass. met Henriette Simon van de Wouwer, en Adriana Muykens, van A, out 25 jaren, op 't N: Eylant, ouders doot. geass. met haar broeder, Bernardus Muykens.

Ondertr: 5 February 1632. Ysack Mijtens, wt 's Gravenhaege, *schilder*, out 30 jaer, geen ouders hebbende, woon. in 's Gravenhage, en Heyndrickie Dircx Harbars, van der Gouwe, geass. met haer vaeder Dirck Harbars, en Tryntje Jans, haer moedr enz.

N.

Ondertr: 5 Dec. 1671. Jacobus van Nas, van A., *schilder*, out 25 jaar, geass. met Elisabeth de With, syn moeder, woont op de Heeregragt, en Jannetje Jans. van A, out 24 jaar, geass. met Pieter Zeverijn, haar stiefvader, woont als voren.

Ondertr: 23 Oct: 1619· Joris Nauwynck, van Antwerpen, oud 34 j., met Constantia van Hoven. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr: 12 Febr. 1633. Joris Nauwyncx, wedr van Constantia vande Hove, *tapicier*, woonende inde Calverstraet, en Marijcke van Wynbergen, j. d., woon. tot Schoonhoven.

Op den 16 Juny 1623 syn op d'acte ingeteeckent Johannes de Neeff, *schilder*, en Aeltien Coenraets, van Deventer; beyde tot Deventer.

Ondertr: 30 Juli 1620. Frans de Neue, van Middelburg, oud 26 j., geass. met Pr. van Duym, zijn oom, won. op de N.Z. V.burchwal, ende Geertruyt Joris, oud 22 j., geass. met d'heere Joris Jorisz, haer vadr, wonende op de Westvriesse Coornmarct. (Kerk. huw. pr.)

Begraven 23 Juni 1644 Nieuwe Kerk. Frans de Neve, op de Heeregraft *f* 8.

Gedoopt 12 Maart 1609 Oude Kerk. Jacob, zoon van Guillam de Neve en Mayken de Neve; Jacques Klaesz van Regelbrugge en Gart Gerrits getuigen.

Gedoopt 4 Maart 1640 Nieuwe Kerk. Pieter, zoon van Aert vande Neer en Elisabet Gevelts; Hans van Nes, getuige.

Gedoopt 28 Dec. 1642, Cornelia, dochter van Aert van der Neer en Elisabeth Goverts; Rafel Camphuysen, getuige.

Gedoopt 5 Juli 1648, Pieter, zoon van Aert van der Neer en Elisabeth Goverts; Maria Hardenbergh, getuige.

Gedoopt 7 Juli 1650, Alida, dochter van Aert van der Neer en Elisabeth Goverts; Marritje van der Neer, getuige.

Aerent of Arnoudt van der Neer en Lysbet Godders, echtelieden, 8 Mey 1659. (In acte prot. Not. Uttenbogaert p. 90 bl. 150.)

1 Febr. 1659. Zijn op de acte van A. Hoflant, gewone clerq ter secretarie tot Rotterdam, ingeteekent Egelon van der Neer, *schilder*, woont achter de Nieuwe kerck, ende Maria Wagensvelt, woont tot Rotterdam.

15 Febr. 1660. Publiek gedoopt 't kraemsoontje van Egelon vander Neer ende Maria Wagensvelt ende is genaemt Dirck. (Doopb. Rem. Gem.)

5 Aug. 1689 comp. „Hr. Eglon Hendrick van de Neer als vader en vooght over Cornelia van de Neer, zijne minderjarighe doghter, mitsgaders sigh sterck maeckende ende de rato caveerende voor sijne drie meerderjarige kinderen met naemen Adam, Abraham en Jacoba van der Neer, wonende hy hr. comparant tot Brussel, dogh jeegenswoordigh sig bevindende binnen deese stadt, dewelck bekende..... uyt handen van sr Herman Soeck ende Johannes Seipel, als gecommitteerden uyt het midden van de Ouderlingen der gemeente toegedaen de Augsburgsche confessie binnen Amsterdam als executeurs van de testamente en vooghden over de minderjarighe erffgenamen van Magdalena van Tweenhuysen, weduwe van Adam van Oudenhoven, ontfangen en genoten te hebben sodanige somme van 297 gulden en 12 stuyvers [als interest van 6 Oct. 1687—1 Oct. 1688 van het kapitaal door voorn. weduwe aan die kinderen nagelaten.]
(Prot. Not. G. v. Ijpelaer, p. 32.)

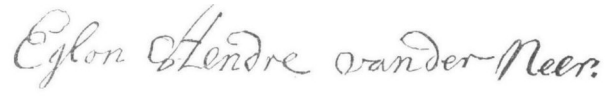

Ondertr: 10 Febr. 1662. Johannes van der Neer, van A, *schilder*, oud 24 jaer, geass. met syn vader Aernoud van der Neer, in de Calverstraet, ende Harmina Breeckers, van Amersfoort, oud 22 j., geass. met acte van voogds consent, inde Houttuyne. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr: 18 Febr. 1684. Johannes van Nickelen, van Haerlem, coopman, out 28 j., woont tot Haerlem, geass. met zijn vadr Isaac van Nickelen, en Hester van Wiert, van A, out 23 jaaren, op de N.dyck, geass. met haar vadr, Reynier van Wiert.

Ondertr: 26 Oct. 1656. Hendrick Nieuhoff, van Ulsen, *schilder*, out 27 j., acte v. ouders consent, woon. aldaer, en Geertruyt Wormans, van A., wed. van Arnout Vooght, woon. achter d'oude Kerck (Kerk. huw. procl.)

Gedoopt Nieuwe kerk. 11 July 1593 een kind van Adryan Nyielant, (vader van de schilders Adriaen en Jacob van Nieulandt,) en Truitgen Tomes, syn huysfrouw, en Griet Jans, als peet, het kint heet Hillegont.

Ondertr: 19 Maji 1609 Adriaen van Nieuweland, *schilder*, oud 22 jaer, wonende in de Pylsteegh, geass mit Truyken Consen (?), zyn moeder, t. e. z. ende Catelynken Raes Thomasdr, oud 18 j., woon. als voren, geass: mit Thomas Raes, en Beyken Schovers, haer vader en moeder (Kerk. huw. proc.)

Gedoopt 10 Juli 1611 Oude kerk. Thomas, zoon van Aeriaen van Nieulant en Katalyne Raes; Tomas Raes, Gerrit Tybout, Truiken Loyties (?) grootmoeder, getuigen.

Gedoopt 14 April 1613. Oude kerk. Abigael, dochter van Aderjaen van Nieulant, *schilder*, en Katarijne Raes; Robbertij Baudoes, Beyken Scheepers, Janneken Jansd[r] getuigen.

Begraven 28 Oct. 1680. Oude kerk. Abigel van Nieulandt, de wed. van Kors Jansz Buyck, comt van de Haerlemstraet. *f* 15

Gedoopt 11 Dec. 1614. Adriaen, zoon van Aderjaen van Nieulant en Katalyne Raes; Daniel van Geel, Carel Hellemans, Anna Raes getuigen.

Gedoopt 12 Juni 1618. Nieuwe kerk. Berber, dochter van Adriaen van Nieulant en Catrijna Raes; Isac van Coningslo getuige.

Gedoopt 30 Juni 1620. Nieuwe kerk. Salomon, zoon van Adriaen van Nieulant en Catrijna Raes; Mergrieta Bartolotti getuigen.

Gedoopt 29 Maert 1622. Nieuwe kerk. Barber, dochter van Aderjaen van Nieulant en Cattalina Raes; Jacob Jansz Hert, Anne Husstert, getuigen.

Begraven 12 Dec. 1679. Noorder kerk. Barbara van Nieulandt, op de Prinsegraft.

Gedoopt 16 Jan. 1624. Catryna, dochter van Adriaen Nieulant en Catryna Raij; Bernert van Someren getuige.

Gedoopt 18 September 1625 Oude kerk. Salomon, zoon van Aderjaen van Nieulant, en Cataryne Raes; Hendrick Verstegen, Fransoys Kersgieter, Anna Hoymans, Paulis van Hillegaert getuigen.

Gedoopt 27 April 1653. Nieuwe kerk. Theodorus, zoon van Salomon van Nieulant en Marya Boortens; Adrian van Nieulandt, Petrus Prelinus (Proelius) getuigen.

Gedoopt 2 Febr. 1655. Catharina, dochter van Salomon van Nieuwlant en Marya Boortens; Geertruy van Nieuwlant getuige.

Begr. 9 Sept. 1656. Oude kerk. Salomon van Nieuland, comt van 't Rockin.

Op huyden 29 April 1660 Comp. Juffr. Maria Boortens wed. van Salomon v. Nieuland, in zyn leven Not. en procureur, en verclaerde ontfangen te hebben uyt handen van S Cors Jansz Buyck ende Jacob Wayer als medeerfgenamen onder benefitie van Inventaris van de goederen nagelaten by zal. Adriaan van Nieuland haere mans vader, de somme van duysent vyftigh gls. haer by preferentie competerende, uyt crachte van een schepenkennisse door den voorsz A. v. N. den 25 Juli 1653 verleden ten behoeve van Elisabeth Leenaerts, huysvrouw van Paulus Emptingh, welke deselve schepenenkennis den 25 Aug. 1654 gecedeert heeft gehad aan haar overleden man, enz. (Prot Not. van Tol pak 22. p. 36.)

Gedoopt 8 Aug. 1630 Oude kerk. Geertruyd, dochter van Adriaen van Nieulant, en Caterina Raes; Isaack Phiman en Beyke Scheepers wed[e] van Tomas Raes, getuigen.

Ondertr: 12 Juli 1652. Jan Hendricksz Koninck, van A, wed[r] van Annietie Jans Pars, houtcooper, won. inde nuwe houttuynen, en Geertruytie van Nuelant, van A, out 22 jaren, woont in de kalverstraet, geass. met haer vader Adriaen van Nieulant. (Kerk. huw. proc.)

Begraven 19 Juni 1632, Nieuwe Kerk, van Adriaen van Nieuwlant op de Singel een kint.

Adriaan van Nieuwland was in 1655 meermalen getuige bij acten verleden voor den Notaris Salomon van Nieuwland, zijn zoon.

Ondertr: 13 Jan. 1616. Jakob van Nieuweland, *schilder*, won. inde Pijlsteech oud 23 jaer, geass. met Truyken Loyson, zijn moeder, en Maria van Ray, won. in de Nes, oud 24 jaer, geass. met Maria de Hase, haer moeder. (Kerk. huw. proc.)

Gedoopt 12 Nov. 1620, Oude Kerk, Heinrick, zoon van Jacob van Nieulant en Marya van Ray; Hendrick de Haes en Thomas Bort, met Anna van Ray getuigen.

Gedoopt 26 Jan. 1623, Oude kerk, Geertruyt, dochter van Jacob van Nieulant' Marya van Ray; Jacob van Nuffelen, Catlyn Raes, Cornelia de Lookere, getuigen.

Gedoopt 9 Jan. 1628, Peter, zoon van Jacob van Nieulant en Maria van Ray; Adriaen van Nieulant getuige.

Ondertr. 18 Jan. 1635. Henrick van Hartsteen, out 31 j., franse schoolmr woon. inde Barbarastraet, geen ouders, ende Helena van Nieulant, out 18 j., won. op de coninxgraft, geass. met haer moeder Maria van Ray. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr: 11 Maart 1617. Guillam van Nieuweland. hoedecramer, oud 24 jaren, geass. met Joris van Nieuland, zijn vader, won. inde St. Jansstraet, en Marritje Pieters, oud 18 jaren, geen ouders, won. op Marken. (Kerk. huw. procl.)

Gedoopt 1 Febr. 1618, Oude Kerk, Pieter, zoon van Gulliam van Nieuwlant en Mayken Pietersdr; Joris van Nieuwlant, Diewer Jansdr, getuige.

Begr: 24 Januari 1619, Nieuwe Kerk, Bartholomeus van Nielant, op die oudesies narem (!) *f* 8 - o

Ondertr: 15 Febr. 1592. Joris van Nieulandt, van Antwerpen, schoenmaker, oud omtr. 31 jaren, woon. in Sint Annastraet,.... ende Rachel Clinquant, van Antwerpen, enz,

Ondertr: 5 April 1608. Joris van Nieuweland, penneverkooper, van Antwerpen, wedr van Rachel Clinquant, won. in de Pijlsteegh, ende Beyken de Klerck, van Antwerpen, out 24 jaer, won. in de Koningdwarsstr., geass. met Hans de Klerck, en Beyken Tyssen, haer vader en moeder. (Kerk. huw. procl.)

Gedoopt 1 Nov. 1620 Oude Kerk, Johannes, zoon van Joris van Nieulant en Bayken de Klerck; Hans van Hanswyk, Bayken de Klerck, getuigen.

Gedoopt 10 Febr. 1622 Oude Kerk, Johannes, zoon van Joris van Nieulant en Bayken de Klerk; Anneken de Klerk, getuige.

Ondertr: 1 May 1625. Joris van Nieulant, van A., schrijnwerker, out 26 j., geen ouders hebbende, geasst met Jaques Klinckant, zijn oom, won. inde Janstraet, en Anne de Klerck, van A., out 32 j., geen ouders hebbende, geass. met Bayken de Klercq, haer suster, inde Warmoesstraat. (Kerk. huw. procl.)

Gedoopt 1 Juni 1626 Oude Kerk, Joris, zoon van Joris van Nieulant en Anneken de Klerck; Jacus Klenkant en Bayke van Nieuwelant, getuigen.

Gedoopt 18 Juni 1628 Oude Kerk, Bayken, dochter van Joris van Nieuwlant en Anneken de Klerck; Sara de Klerck, Anna van Nieulant, getuigen.

Gedoopt 4 May 1631 Oude Kerk, Hendrik, zoon van Joris van Nieulaut en Anneken de Klerck; Hendrick van de Sande, Jan Klingkant en Raechel van Nieuwelant, getuigen.

Gedoopt 12 Maert 1634 Oude Kerk, Elisabeth, dochter van Joris van Nieulant en Anna de Klerck; Aderjaen van Nieulant, Elisabet Corte en Susanne de Clerck, getuigen.

Begraven 27 Sept. 1670 Oude Kerk, Joris van Nieuwlant en Janneken de Clerck, syn huysvrouw, beyde uyt de St. Jansstraat. *f* 30—

Ondertr: 20 Juli 1647. Joris Jorisz v. Nieulant, van A., out 21 j., in de St. Jansstr., schrynwercker, en Eunica Brandolphi, woon. tot Rijswijck. (Kerk. huw. proc.)

Gedoopt 6 Febr. 1650 Oude Kerk, Johannes, zoon van Joris van Nieulant en Eunise Brandolphus; Aeltje Brandolphus, Catharina vander Hart getuigen.

Ondertr: 22 May 1632. Pieter van Nieulant, van A, drayer? out 23 j., geass. met zyn broeder Joris van Nieuwlandt, en Catharina van Dulken, van Uytrecht, oudt 21 j., won. op de Brouwersgr. (Kerk. huw. proc.)

Gedoopt 15 Apr. 1635 Oude Kerk. Joris, zoon van Pieter van Nieulant en Catryna van Dulken; Teuntje van Dulken, Sara v. Nieulant, getuigen.

Gedoopt 25 Dec. 1636 Oude Kerk. Jacobus, zoon van Pieter van Nieulant en Catlyntgen van Dulken; Rocus van Dulken en Maria Mits, met Sara van Nieulant, getuigen.

Gedoopt 5 Jan. 1642 Oude Kerk. Jelis, zoon van Pieter van Nieulant en Catlyn van Dulmen; Joris van Nieulant en Annet van Nieulant, getuigen.

Testament 7 Sept. 1658. Willem van Nieulant, out soo hij verclaerde omtrent negenthien jaren, maakt tot erfgenaem Cathalyntgen van Dulken, zyn moeder. (Prot. Not. P. de Barry.)

Ondertr: 25 Oct. 1636. Jacob van Nieulant[1]), van Haerlem, out 38 jaer, won. in de Bloemstraet, geen ouders hebbende, en Styntie Thomas, van Leewerden, wed^{r} van Willem Kempenaer, won. op de Lecienburghwall. (Kerk. huw. proc.)

Gedoopt 17 Sept. 1637 Oude Kerk. Sytgen, dochter van Jacob van Nieulant en Styntjen Tomasz; Aerjaen Lemeer, Jacob Jans Smit, getuigen.

Gedoopt 4 Sept. 1639 Nieuwe Kerk. Boudewijn, zoon van Jacob van Nieuwelant en Styntje Tomas; Matheus de Peeper, getuige.

Gedoopt 28 Aug. 1642 Oude Kerk. Thomas, zoon van Jacob v. Nieuwlant en Styn Tomas Claes Joris, Anna Joris, getuigen.

Begraven 12 April 1672, Westerkerk, een kint van Johannes van Noord; op de Nieuwe Botermart *f* 4—

16 April 1674 geeft Sr. Johannes van Noort,[2]) woonende op de Blomgracht, binnen dezer stede, volmacht aan Jacob van den Tempel, wonende alhier, om syne saecken waer te nemen, schulden, actien en pretentien te innen enz. (niets over schilderyen; hij wordt niet als schilder aangeduid.)

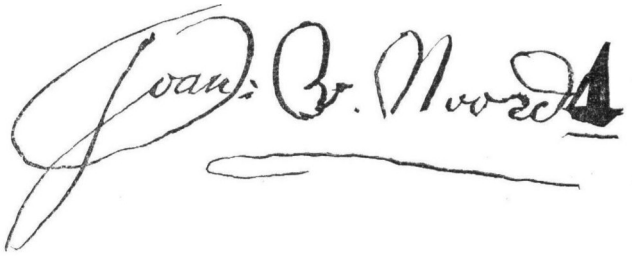

(Prot. Not. P. Sas, p. 91.)

Ondertr.: 24 Nov. 1673. Pieter Nijs, van A., *schilder*, out 45 jaar, woont in de Vijzelstraat, ouders doot, geass. met Jacob Smit, en Catharina Smit, van Breevoort, wedu. van Alexander Rouel, woont als voren.

Een „Anealogie van 't geslachte NIJS vyt den france by-een vergadert door PETRUS NIJS den „tweeden dier name Int Jaer ons Heere Cristo 1588"
en „T, Vervolgh het tweede deel bescreven door ANTONY NYS den tweede, bygenaamt de Jonge, „binnen Antwerpen Anno 1611"
en „'T derde Boeck van 'tgeslachte NIJS Beschreven in Rott. door PETRUS NIJS, den 3en Ano 1 45'

vormen samen een aardig klein 8° boekdeeltje in bruin leeren band, met tal van kleine geteekende portretjes. Daarin komt voor:

Den 2 April 1623 is binnen Amsterdam getrout inde Oude Kerck, Antony Nys de Jonge, met Maria Costers.

1) Men verwarre dezen vijf jaren jongeren J. v. N. niet met den schilder.
2) De handteekening vertoont zeer veel overeenkomst met die op een schilderij in de Collectie van de Poll.

Den 15 April 1624, op middach ten 12 uren, is Ant°. Nijs de Jonge geboren, synen eersten sone en den 17en dito gedoopt tot Amsterdam inde france kercke, en genaempt naer het versoeck van den grootvader PIETER, dewelcke tot getuyge in syne plaats vercozen hadde Daniel Gabry, vorders waren nog getuygen Pieter Boddens en sijne moeder Petronella Sijdt.

Den 20 February 1637. Pieter Nijs, ontrent 7 maenden tot Rotterdam by Hendrick Mertens gescildert hebbende, vercopt aan een vremt liefhebber een van sijn stucken 6 gulden voor de eerste maal.

Den 14 April 1641 vertrok Antony Nys den ouden, met sijn soon Pieter over Leyden naer Amsterdam..... den 19 April is gemelden Nijs den ouden met sijn soon Pieter wederom tot Rotterdam met gesontheyt gearriveert.

Den 22 Februari 1642 arriveerden tot Rotterdam, by Antony Nys den ouden, Isaac, den Jongsten soone van Daniel Nijs, trock den 5e Meert in geselschap van Pieter Nijs naer Amsterdam, om aldaer te wonen bij Daniel Goddin.

Den 16 Meert 1642 screef Antony Nijs, den ouden, op Amsterdam, aen sijn soon Pieter, naer de coustume van sijn vorauders, mijn soon Pieter Nijs wel sy U, ou bien vous soit tot obseruantie van den nacomelingen.

Den 9en September 1643 vertrock Pieter Nijs over Lillo met Hussens (sic) paspoort naar Antwerpen, eensdeels om het sterfhuys van sijn oom sa wat bij te woonen ten anderen om de schilderconst een tijt daer te resideeren.

Den 12 September 1643 wert Pieter Nijs vijff dagen opgehouden op het fort de Mary, by Lillo of Antwerpen, hem pretenderende voor goede prijs, vermits geen neutrale als die van den Doel daer mochten passeeren, 't welck vernemende de vrinden van Antwerpen, namelijk Daniel Vermeulen en Clara Molin, hebben door versoeck aenden Gouverneur hem los gecregen sonder yets te geuen en hem vriendelyck onthaelt.

Pieter Nijs omtrent een jaer t Antwerpen geweest sijnde, trock door Mechelen na Leuven St. Truyen, Hasselt en Luyck volgens sijn schrijven van 2 October 1644.

Anno 1649 den 10 Juny is overleden binnen Rotterdam, opt Slyckvaertien, int roode kruys Antony Nijs, den ouden..... int ses en vyftighsten jaer sijns ouderdoms.... naelatende sijn tweede huysvrouw Geertruyt Molders met dry kinder te weten Antonette, Geertruyt en Johanna Nijs, behalve syne voorkinderen Pieter, Anna en Maria Nijs.

Den 10 May 1650 vertrock Pieter Nijs van Rotterdam, met een Jongman van Amsterdam, genaemt CASPARUS HOMUS, voornemen sijnde om naer Vranckrijk te reysen, doch verstonden daernae uyt sijn schrijven, dat tot Loven in Brabant voor een tijt haer verblijf hadde genomen, siende aldaer eenige gelegenheyt, om haer conste int werck te stellen.

Uyt schrijven van 11 Juni 1651 hebben verstaen dat Pieter Nijs tot Ceulen was gekomen, sijnde Casper Homus te voren van Leuven nae Antwerpen vertrocken.

Den 2 Januari des Jaers 1652 is Pieter Nijs van Ceulen tot Rotterdam gecomen, uyt oorsaeke vant aenstaende Houwelyck sijns susters Anna Nijs, verlooft sijnde aen een jongman, geboortigh van Antwerpen, doen ten tyt woonachtig te Amsterdam, een zijdereeder van sijn Hantwerck wesende. (Hij heette David Bant).

Den 18 April is Pieter Nijs van Rotterdam vertrokken naar Amsterdam, daer oorlof nemende aen de vrienden, om soo voorts te vertrecken volgens sijn voornemen over Ceulen en Augsborg naer Weenen, om eenige goede ende voorderlijcke gelegentheyt te becomen, tot geselschap hebbende de voor dese gemelden Casparus Homus, ofte ingevalle sulcks niet wilde gelucken weder terug te keeren nae Italien, om de landen wat te besien, en wat te versoecken; vertrocken tot dien eynde naer Utrecht, om te spreken met de naergelaten Weduwe van Daniel Nijs (tot Londen overleden)... om eens de onderrichtinge ende recommandatien te becomen tot haer reyse.

Uyt schrijven van Ceulen gedateert den 30 April hebben tijdinge bekomen Pieter Nijs en en Casparus Homus den 27 ditto wel gearriveert waren, van meeninge daer eenigen tijt te blijven, soo uyt sijn schrijven verstonden.

Met schrijven van den 21 Augusty vernomen, dat Pieter Nijs tot Franckfort wel was aan-

gecomen latende den voor desen gemelden Caspar Homus te Keulen, in welck schrijven met een verstonden, dat van sinne was sijn reyse voorder aen te stellen.

In September sijn eenige vrienden van Antwerpen tot Rotterdam gecomen, namelijck de huysvrouwe van Nicolas Lauweris met haer twee sonen, waervan den outsten onlangs van Marseilien was overgecomen aldaer over de twaelf Jaeren gewoont hebbende, van sinne zijnde hem weder eerstdaeghs op reyse te begeven, versocht dat Pieter Nijs van sijnentwegen wilden groeten ende laten weten, dat op 't eynde vande frankforder misse ter selver stede te laten vinden, ende indien hem konde aentreffen en sulckx van sinne was, t samen na Roomen te trecken.

Met schrijven van den 19 October bequamen tijdingh uyt Norenbergh, dat Pieter Nijs den tweeden derselve maent aldaer was aengekomen, van voornemens sijnde soo liet weten een reyse te doen naer Regensburgh ende dan weder te keeren, om eenich werck op te maecken, dat onderhanden hadde, ende dan sich weder op reyse te begeven, hadde (soo ons bekent maeckte) van Cosyn Lauweris sone niet vernomen.

Volgens het schrijven van den 7 October 1653 verstonden, dat Pieter Nijs noch tot Norenberg sich onthielt hebbende meest den heelen somer besigh geweest buyten op 't lant *om voor seker graef Conterfeytsels te maecken in sijn speelhuys*, maer met den winter weder *in de stadt gekeert, ende aldaer verscheyden wercken onderhanden hadde.*

Den 13 Dec. 1653 is Anna, oudste dochter van Antoni Nijs, den ouden, geteelt bij sijn eerste huysvrouw Maria Costers, selve in de kraem gecomen van haer eerste kint sijnde een Dochter.... ende den anderen daegs.... is hetzelve ten Doope gebracht in de Groote Kerck te Rotterdam.... tot getuygen synde Pieter Nijs ende Antonetta Nijs.

Den 24 November 1670 heeft Pieter Nijs binnen Amsterdam ondertrou ghedaen met eenen weduwe van saligher ALEXANDER RUWEL, *Constschilder*, voornamelijk int mermeren, neutebomen en lofwerck te schilderen, genaemt Cataryna Smit.

Den 10 December 1670 is dito Pieter Nijs ghetraut met Cataryna Smit. Ende ghetrout Inde Oude Kerck.

Den 12 November 1672 is ghelegen Catarina Smit, huysvrouwe van Pieter Nijs, van haer eerste kint sijnde een doghter, ende ghedoopt inde Amstelkerck, ghenaemt Anna Marya, leefde maer ses weecken.

Den 1 Mij 1676 is gheleegen de huisvrouw van Pieter Nijs ghenaemt Catary (sic) Smit van een doghter, genaemt Anna Marya, gedoopt Inde Capel inde Calverstraet tot Amsterdam, gestorven den 6 December 1678.

Den 14 Augusty (1677?) is gheleegen de huysvrouw van Pieter Nijs Cataryna Smit van een soone, gedoopt inde Amstelkerck, de ghetuigen waeren Jacobus Kerckhoove en Antonette, ende genaemt Antony Nijs. Ende ghestorven den 16 December 1679.

Int jaer 1681 den 16 Juni is overleden Pieter Nijs de laatste van 't geslaght Nijs out 57 Jaren. En heeft veel in sijn leven besoght en ondervonden, en heeft in de brant van Londen alle sijn Pampier Const verlooren, tot groot leetwesen vanden selven Pieter Nijs.

En soo als dat hey in sijn leven heeft gheweest, alsoo heeft hey ook in 't sterven gheweest een seer godtsaligh man.

O.

Ondertr. 5 Sept. 1671. Johannes Robberts Obry, van A, *schilder*, out 21 jaar, geass. met Robbert Bartelsz Obry, sijn vader, op de Bloemgracht en Geertje Jans van Gelder.

Begraven 30 Juny 1695. Oude Luth. Kerk. Jan Jansz Olck, *schilder*, inde Reguliersdwarsstraet, by de Bottermarkt in Graf No. 154.

Ondertr: 6 Aug. 1627. Jan Olis, van Rotterdam, sijverwer, out 34 jaren, geass. met Jaques Olis de Jonge, sijn broeder, woonende op Vloyburgh, en Aaltie Claas, van A., wed[e] van Dirck van de Hoeve, geass. met Volckie Claes, haer suster, verclaerende 4 jaer wed[e] geweest te hebben, woon. als vooren. (Kerk. huw. procl.)

28 Oct. 1653. Aeltge Claes, huysvrouw van Jan Olis, testeert. (Prot. Not. L. Lamberti p. 123 bl. 763.)

Begraven 29 Dec. 1662. Nieuwe kerk. Jan Oljs, op de Heeregracht..... *f* 8.—

Gedoopt 8 Dec. 1624. Oude kerk. Catalyne, dochter van Jaques Olis de Jonge en Marya Olis; Fransoys de Vroede, Jannetgen Olis, getuigen.

Gedoopt 24 Juni 1626. Fransoys, zoon van Jaques Olis en Mary Olis; Jaques Olis de oude getuige.

Ondertr: 25 Februari 1650. Martinus de Vroede, van A., out 36 j., geen ouders hebbende, geass. met sijn swaeger Jaques Olis, woon. inde N. Hoochstraet, en Lucretia Barra, van A, out 36 jaer, geass. met D[r]. Jacobus Barra, haer vaeder, won. als voren. (Kerk. huw. procl.)

1664 31 Aug. Comp. Willem Ormea, *constschilder*, nagelaten zoon en ertgenaam ex testamento v. Johanna v. Glabbeeck, wed. v. Marcus Ormea, sijn moeder.

Ondertr. 8 April 1656. Op de acte van van Do. Johannes Crucius, predikant, tot Haerlem opgetekent Jan van Oostade, wedr., van Haerlem, woont tot Haerlem, en Lysbeth Ruwenhof van A, out 36 j., won. op de Koningsgracht. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr. 26 May 1657. Adriaen van Ostade, wedunaer, van Haerlem, en Anna Ingels, jongedr. van A. (Kerk, huw. proc.)

Ondertr. 28 April 1690. Jochem Ottens, van A.. *plaetsnyder*, oud 27 jaren, op Rapenburgh, geass. met sijn moeder Engeltje Segermans, en Aeltie Frederick, van Aernem, oud 24 jaren, op de Kleveniersburgwal, ouders doot, geass. mer haer sust er, Geertruyt Frederiks. (Kerk. huw. proc.)

P.

Ondertr.: 26 Jan. 1664. Francois Paludanus, van Sevenbergen, *schilder*, oud 33 j., geass. met Laurens Pietersz, woont op de Angeliersgracht, en Harmpie Harmens, van Nimwegen, oud 24 j., enz. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr. 15 Maert 1669. Francois Paludanus, van Sevenbergen, *schilder*, wed. van Harmpke Uytenbogaerd, woont op de Angeliersgracht, en Tietie Egberts. van A, wed. van Johannes Hagerbeer, woont ut supra.

Ondertr. 6 Sept. 1618. Barnardus Paludanus, der Medicijnen docter, won. tot Enckhuizen, wed. van Catharina Roberts, ende Hilleken ter Loo, van Deventer, oud 45 j., won. op de Breestraet. (Kerk. huw. proc.)

Chrispijn de Pas, de Jonge, 1589 geboren te Keulen. — 1611 te Amsterdam? — 1617 woonachtig te Utrecht. — 1621 te Utrecht, maar buitenslands reizende. — 1630 te Utrecht. — 1639 te Utrecht. — Te Brunswijk een portret van Tromp, ged. Amsterdam 26 Oct. 1639. — 1642 te Amst. (zie Cat. Haarlem VI bl. 108.) — 1645 te (Amst. Muller 1892.) — 1646 te Amst. op de Roosengr. — 1653 te Amst. op de Achterburchwal, hoek Lynbaensteech. — 1663 of 1664 te Amst. (Muller 2190.) — 1667 te Amsterdam.

Opte requeste van Crispian van de Pas, woonende tot Utrecht, vesouckende omme te mogen vuytgeven seker boucsken geintituleert: *Thronus Cupidinis sive emblemata amatoria*, inhoudende verscheyden figuren bij hem gesneden, is den suppliant sijn versoeck affgeslagen.
(Resolutien Staten Gen. 7 Dec. 1617.)

CASPAR VAN BAERLE.

I.

ZIJNE JEUGD, STUDENTENTIJD EN PREDIKAMBT.

(1584—1612)

DOOR

Dr. J. A. WORP.

ET leven van CASPAR BARLAEUS, den Amsterdamschen professor, den dichter van Latijnsche verzen en den vriend van HOOFT en HUYGENS, is in hoofdtrekken genoegzaam bekend. Zijne verhouding tot binnen- en buitenlandsche geleerden, de invloed, dien hij heeft uitgeoefend op de leden van den Muiderkring, zijne lotgevallen ten gevolge van de godsdienstige twisten in het eerste deel der 17de eeuw maken hem tot ééne der meest aantrekkelijke figuren uit de wereld der dichters en geleerden van zijn tijd. Bovendien zijn de brieven, die hij heeft geschreven en die grootendeels door zijn schoonzoon, GERARD BRANDT, werden verzameld en uitgegeven, niet alleen eene uitstekende bron voor de kennis van het letterkundige leven in ons land, maar zij doen ons tevens een blik slaan op het karakter van dezen zoo classiek gevormden dichter en theoloog. Geen wonder dus, dat zijn naam telkens genoemd wordt in de geschiedenis onzer letterkunde, op welke hij zijn invloed heeft doen gelden, en dat men in deze eeuw zijne levensgeschiedenis te boek heeft gesteld. Doch nu het ongeveer vijftig aren geleden is, dat Mr. G. MEES zijn opstel „*Caspar van Baerle geschetst*" [1]) schreef, en

1) In *De Fakkel of bijdragen tot de kennis van het ware, schoone en goede, verzameld door J. P. Sprenger van Eyk ..... 12de Jaargang. Te Rotterdam, bij van der Meer en Verbrugge.* 1836, blz. 69—152.

er sedert dien tijd één en ander aan het licht is gekomen, dat voor de geschiedenis van het leven van onzen geleerde van belang is, schijnt het niet overtollig nog eens de hand aan den ploeg te slaan.

De VAN BAERLE's woonden te Antwerpen, waar LAMBERTUS BARLAEUS, de grootvader van onzen geleerde, gedurende 40 jaren het gewichtige ambt van griffier der stad bekleedde [1]). Hij was een geleerd man, die zich gelukkig achtte, dat hij Erasmus had gekend, en die aan zijne zonen eene uitstekende opvoeding heeft gegeven. Zij waren vijf in getal, en eenige brieven van LAMBERTUS en van hen, in handschrift overgebleven, stellen ons in staat iets van hunne lotgevallen te weten te komen. Zij werden door hun vader, die vermogend was, buiten 's lands gezonden, om daar te studeeren. Zoo is MELCHIOR BARLAEUS in 1563 te Padua [2]), in 1567 te Parijs [3]) en in 1572 te Venetië en te Rome [4]). Hij heeft zich later als Latijnsch dichter nog al eenigen naam gemaakt, en schreef *de Diis Gentium, libri Brabantiados, tres libri de Raptu Ganymedis* en andere gedichten, van welke zijn neef CASPAR in lateren tijd nog een exemplaar bezat. MELCHIOR heeft lang in Italië gewoond, maar is in Henegouwen gestorven [5]). BALTHASAR BARLAEUS studeerde in 1573 te Parijs [6]), week in 1585, na den overgang van Antwerpen, uit en huwde met eene dochter van Mr. JAN VAN WERKEN, advocaat der Staten van Zeeland [7]). JACOBUS BARLAEUS bevond zich in 1568 te Embden [8]) en in het volgende jaar te Bremen [9]). Hij werd later te Antwerpen rentmeester der kerkelijke goederen, week uit, werd conrector der Latijnsche school te Leiden, daarna te Amsterdam, en eindelijk rector te Brielle [10]). JOHANNES BARLAEUS studeerde in 1567 te Kamerrijk [11]). Van den oudsten

1) Vgl. over LAMBERTUS B. en zijne zonen het *Register der vermaarde mannen*, achter G. BRANDTS *Daghwyzer der geschiedenissen: Kortelijk behelzende verscheide gedenkwaardige zaken, op elken dag van 't jaar, door de gansche werelt voorgevallen: met de geboorte- en sterfdagen van vermaarde vorsten, helden, geleerde mannen en kunstenaren. T'Amsterdam Voor Aart Dirksz Ooszaan*, enz., 1689.

Voor het leven van LAMBERTUS B. putte BRANDT *E vita Casp. Barlaei, Casp. fil. Lamb. nep. ipso scripta*, welk HS. van den professor waarschijnlijk verloren is gegaan.

Andere gedrukte bronnen zijn de *Lyk-reeden op 't Overlyden van den wydt-beroemden Caspar van Baerle, Doctor in de Medicijnen, en Professor van de gantsche Philosophie in de doorluchtige Schole tot Amsterdam*; *Uyt-gesproken door* JOHANNES ARNOLDUS CORVINUS, *terstont na d'Uyt-vaerdt op den* 18. *Januarii*; *Vertaelt, en na-ghevolcht in onse Moederlijcke spraeck door* B. VAN ELSLANDT. *t'Amsterdam. Voor Cornelis Jansz., Boek-verkooper*, enz., 1648, en CASPARIS BARLAEI *Epistolarum liber. Amstelodami, Apud Joannem Blaev.* 1667, blz. 200. BARLAEUS noemt zijn grootvader „archivis Curiae Antverpiensis praefectus."

2) Volgens een brief aan zijn vader van 10 December, in het bezit van den heer J. H. W. UNGER, die mij bereidwillig inzage van verscheidene stukken verschafte.

3) Volgens een brief van LAMBERTUS, in het bezit van den heer UNGER.

4) Volgens twee brieven van MELCHIOR, aanwezig in de collectie PAPENBROECK op de Leidsche bibliotheek.

5) Vgl. CASPARI BARLAEI *Poemata*, 1645, II, blz. 480.

6) Volgens een brief van hem van April van dat jaar, aanwezig in de collectie PAPENBROECK.

7) Vgl. CORVINUS, t. a. p., blz. 11.

8) Volgens een brief van hem aan zijn vader van 16 Maart, in de collectie PAPENBROECK.

9) Volgens het onderschrift en adres van een gedicht, hem door zijn broeder CASPAR toegezonden. Collectie PAPENBROECK

10) Vgl. CORVINUS, t. a. p., blz. 10.

11) Volgens een brief van LAMBERTUS B., in het bezit van den heer UNGER.

zoon, CASPAR, den vader van onzen dichter, is niet bekend, waar hij zijne opleiding ontving. Uit de opvoeding, die LAMBERTUS aan zijne zonen gaf, blijkt, dat hij een rijk man was. Hiervoor bestaan meer bewijzen. Toen JACOBUS BARLAEUS in 1603 zijn testament maakte, vermaakte hij o. a. ook „de renten ende gronden gelegen binnen ende buijten Antwerpen ende tot Staebroeck, daervan hij in veele jaaren niet en hadde ontfangen ofte konnen becommen" [1]). JACOBUS was ongehuwd; hij had dus waarschijnlijk een deel dier bezittingen van zijn vader geërfd. De familie BARLAEUS behoorde door haar vermogen en aanzien tot de aanzienlijken der stad Antwerpen.

Wanneer LAMBERTUS BARLAEUS gestorven is, wordt niet bericht, wel, dat hij in 1579 nog leefde [2]), terwijl zijne vrouw nog in 1573 tot de levenden behoorde [3]). Hij was een vroom man, zooals uit al zijne brieven blijkt, en zag met smart de rampen, waardoor de Nederlanden en vooral Antwerpen in den oorlog werden getroffen. In 1577 schrijft hij aan een paar zijner zonen, dat er verscheidene huizen van hem leeg staan, dat hij last heeft van de inkwartiering en hun zelfs op het oogenblik geen geld kan zenden; zijn schoonzoon moet het hun maar voorschieten [4]). Toen hij stierf liet hij, behalve vijf zonen, ééne dochter CHRISTINA na, die in 1567 gehuwd was met ANTHONY DAMMAN [5]). Zijn zoon CASPAR BARLAEUS volgde hem op als griffier der stad Antwerpen [6]). CASPAR was in 1569 getrouwd met CAECILIA BRANTS [7]); na den dood zijner vrouw hertrouwde hij met CORNELIA EERDEWIJNS [8]). Uit dit laatste huwelijk werd onze CASPAR den 12^den^ Februari 1584 geboren [9]). Hij heeft niet lang in zijne vaderstad vertoefd, want vier maanden na zijne geboorte begon de belegering, die veertien maanden duurde, en den 17^den^ Augustus 1585 gaf Antwerpen zich aan PARMA over. Vrijheid van godsdienst werd niet toegestaan, slechts een vierjarig ongestoord verblijf aan de niet-Roomschen. Onder hen, die uitweken, waren ook de VAN BAERLE's. In 1586 bevond CASPAR VAN BAERLE zich met zijn gezin te Leiden; den 11^den^ September van dat jaar besloten nl. de burgemeesters dier stad, dat de rector „tot een lidmaat van de Universiteyt zal mogen aannemen Caspar van Baerle van Antwerpen, en dat dezelve zulcx de Vryheyt van de Universiteyt als een huishoudende persoon zal mogen genieten en

---

1) Vgl. H. DE JAGER, *De Brielsche Archieven. Eerste stuk. Brielle — J. Posthumus Jr.*, 1883, blz. 120.

2) Vgl. BRANDTS *Daghwyzer*, t. a. p.

3) Blijkens den bovenvermelden brief van BALTHASAR.

4) Deze merkwaardige brief van 20 Januari 1577 bevindt zich op de Utrechtsche bibliotheek.

5) Volgens den brief van LAMBERTUS van December van dat jaar.

6) Vgl. BRANDTS *Daghwyzer* op CASPAR BARLAEUS.

7) Dit blijkt uit een MS., dat Latijnsche verzen van CASPAR BARLAEUS, den vader, bevat en in het bezit is van den Leidschen Hoogleeraar, Dr. J. G. R. ACQUOY, die zoo vriendelijk was mij er een en ander uit mee te deelen. CORVINUS blz. 11, noemt haar CORNELIA BRANTS.

8) Vgl. CORVINUS, t. a. p. Later droeg de jonge CASPAR theses op aan zijn oom ELIAS EERDEWIJNS te Dordrecht.

9) Vgl. BRANDTS *Daghwyzer*, waar gelezen wordt: „Caspar Barlaeus Casp. fil. G. 1584, den 12 Febr. O. 1648, den 14 Januari." — En aan het slot der opdracht van de *Epistolae* van BARLAEUS schrijft BRANDT: „Hornae CIↃCLXVII. 12 Feb. qui Socero abhinc annos LXXXIII fuit natalis." — In verband met het feit, dat BRANDT kon putten uit een leven van BARLAEUS, door hem zelven geschreven, is deze opgave volkomen betrouwbaar.

gebruycken onaangezien dezelve boven de XXX jaar is" [1]). VAN BAERLE was reeds den 23sten Augustus als jurist ingeschreven; er was dus zeker quaestie over, of die inschrijving wel wettig was [2]). Evenals voor alle uitgewekenen was het ook voor VAN BAERLE moeilijk om voor zijn gezin het brood te verdienen, daar hij natuurlijk van een groot deel zijner bezittingen was beroofd. Hij poogde notaris te worden, zooals blijkt uit het volgende besluit der Leidsche burgemeesters, den 8sten Mei 1587 genomen: „Op verzoek van Caspar van Baerle Lambertisoon omme te hebben brieven van nominatie tot de Notarisschappe, Is geapostelcert: Naerdien de toonder poorter dezer stede zal zijn geworden en zulx burgerseed zal hebben gedaen, zullen hem favorable brieven gedepecheert werden aen zyn Ex: VAN NASSAU ten fyne om tot het notarisschap te werden gecreëert en geadmitteert om tzelve binnen deser stede te mogen exerceeren, zonderling ten dienst, vordernisse en gerief van de Waelsche gemeente" [3]). Zijne poging schijnt niet te zijn gelukt, of hij kon van die betrekking niet leven, want korten tijd daarna verhuisde hij uit Leiden, waar hij zich overigens zeer gezien had weten te maken. Hij was bevriend geworden met den bekenden energieken secretaris der stad, JAN VAN HOUT, die zooveel tot Leidens moedige verdediging heeft bijgedragen, en woonde een tijd lang met hem onder hetzelfde dak [4]). Ook schijnt hij de eene of andere waardigheid in de Kerk te hebben bekleed [5]).

Waarschijnlijk in 1588 werd VAN BAERLE rector der Latijnsche school te Zalt-Bommel [6]). Zijn inkomen zal wel niet zeer groot zijn geweest, maar hij verloor daardoor zijne opgeruimdheid niet. Er bestaat een brief van hem [7]), in 1590 geschreven en gericht tot zijne broeders BALTHASAR en JACOBUS, waaruit blijkt, dat hij zich zeer goed in het kleine plaatsje kon schikken; hij klaagde er later alleen over, dat hij zoo moeilijk boeken kon krijgen, daar er te Bommel geen enkele boekverkooper was [8]). Hij wenscht JACOBUS geluk met de eer door hem met een paar gedichten behaald en noodigt hem uit spoedig eens een bezoek te komen brengen. De verhouding tusschen de verschillende leden der familie VAN BAERLE schijnt altijd zeer goed te zijn geweest, en de door het lot verspreide broeders verloren elkander niet uit het oog.

Evenals zijn broeder MELCHIOR beoefende CASPAR VAN BAERLE de dichtkunst. Toen JACOBUS in 1569 te Bremen vertoefde zond hij hem een groot Latijnsch vers toe [9]),

---

1) Mededeeling van wijlen Jhr. J. W. C. RAMMELMAN ELSEVIER, archivaris van Leiden, die mij voor dit opstel verschillende gegevens heeft verstrekt, o. a. eenige brieven, die in de Bijlagen zijn afgedrukt.

2) In de academische wetten van 1575 komt echter geene bepaling voor, die zijne inschrijving verhinderde (vg M. SIEGENBEEK, *Geschiedenis der Leidsche Hoogeschool*, dl. II, *Toevoegselen en Bijlagen*, blz. 299—313.)

3) Mededeeling van Jhr. RAMMELMAN ELSEVIER.

4) Vgl. den brief van JACOBUS BARLAEUS aan KUCHLINUS (Bijlage I).

5) T. a. p.: „optimè meritum... de Ecclesia et Academia vestra Leydensi."

6) CORVINUS vermeldt (bl. 7), dat hij 7 jaar die betrekking heeft bekleed; hij stierf in 1595.

7) Aanwezig in de collectie PAPENBROECK.

8) Volgens een zeer merkwaardigen brief van 16 Maart 1592, aanwezig op de Utrechtsche bibliotheek.

9) In de collectie PAPENBROECK.

en er bestaat o. a. een gedicht van hem op eenige hoofdstukken der *Politica* van JUSTUS LIPSIUS [1]). Ook te Zalt-Bommel offerde hij aan de Latijnsche Muze; er zijn verscheidene gedichten in handschrift van hem over, gedateerd uit de jaren 1588—1594 [2]). In 1591 schreef hij gedichten op den Stadhouder; deze kwam kort daarna op zijne reis naar Breda te Bommel en op aansporing van enkele leden der stadsregeering bood VAN BAERLE MAURITS zijne verzen aan. De prins ontbood hem den volgenden dag, prees de verzen en gaf den dichter een geschenk. In 1592 heeft hij al drie boeken met verzen geschreven, maar hij erkent JACOBUS geheel als zijn meerdere [3]). Zijn gezin was intusschen aangegroeid; den 18den Januari 1592 werd zijn zoon LAMBERTUS geboren; bij den doop, die 20 Februari plaats had, waren de burgemeesters getuigen — wel een bewijs, dat VAN BAERLE zeer geacht was — en gaf hij een klein feestje [4]). In 1594 had hij ten minste drie kinderen, CASPAR, LAMBERTUS en ELISABETH [5]). Eén meisje, SUSANNA, waarvan in den brief van 1590 melding wordt gemaakt, schijnt hem niet, of maar kort, overleefd te hebben [6]); na zijn dood werd CORNELIS VAN BAERLE geboren [7]).

De jonge CASPAR ging te Zalt-Bommel school en sloot daar vriendschap met Jonkheer NICOLAAS VIJGH [8]), in wiens familie de post van ambtenaar van Tiel en de Neder-Betuwe lang erfelijk is geweest. CASPAR VAN BAERLE verloor later zijn jeugdvriend uit het oog, hoewel hij zich hem na vijftig jaren nog herinnerde; hij schijnt bij het beleg van Ostende gesneuveld te zijn [9]). Op lateren leeftijd, nl. in den zomer van 1641, heeft VAN BAERLE Bommel, het tooneel zijner kindsheid, nog eens teruggezien [10]). Zeer lang heeft hij er niet gewoond; in Januari 1595 stierf zijn vader [11]), die zijne familie in vrij droevige omstandigheden achterliet [12]). JACOBUS BARLAEUS, die toen rector der Latijnsche school van den Briel was, nam zijn neefje CASPAR bij zich aan huis en heeft voor zijne verdere opleiding gezorgd. Een enkel woord over dezen oom, aan wien CASPAR veel te danken had, moge hier eene plaats vinden; het zal tevens een denkbeeld geven van de omgeving, waarin de knaap gedurende eenige jaren heeft verkeerd.

JACOBUS BARLAEUS [13]) woonde vóór 1593 te Leiden en te Amsterdam, waar hij vriendschap sloot met JOHANNES KUCHLINUS, één der beide predikanten, die het eerst

---

1) Eveneens.
2) In het bezit van prof. ACQUOY.
3) Volgens den brief van 1592.
4) T. a. p.
5) Vgl. het testament van JACOBUS B. bij DE JAGER, t. a. p.
6) Zij wordt niet vermeld in het testament van JACOBUS B., in 1603 gemaakt.
7) Vgl. CORVINUS, t. a. p., blz. 7.
8) Vgl. *Epist.*, blz. 942.
T. a. p.
10) Vgl. *Epist.*, blz. 847.
11) Vgl. BRANDTS *Daghwyzer*.
12) Zie den brief van JACOBUS B. aan KUCHLINUS.
13) De volgende bijzonderheden zijn ontleend aan DE JAGER, t. a. p., *2de stuk*. 1884, blz. 198, vlgg.

na het overgaan der stad in 1578 daar waren beroepen. Toen in 1593 de rector der Latijnsche school in den Briel, DIRCK COCXS, wegens zijn ouderdom werd ontslagen, zond de regeering der stad, volgens besluit van 6 Februari, twee gecommitteerden naar Amsterdam om „aldaer te handelen tot aenneminge van een nijeuwen rectoor." De keus viel op BARLAEUS, die den 28sten Mei tot rector werd aangesteld. Zijn inkomen bedroeg jaarlijks 500 caroliguldens, 6 caroliguldens van elken jongen, die Latijn leerde om verder te studeeren, en 4 van hen, die met lezen, schrijven en de beginselen van het Latijn tevreden waren. Hij had verder vrije woning en was vrijgesteld van den accijns op bier. Hij moest een ondermeester houden en beloven met zijne jongens „eerlijcken ende statelicken in de predicatie te comen". Mocht Antwerpen weer worden ingenomen, dan zou het hem vrijstaan terstond naar zijne vaderstad terug te keeren. De regeering verwachtte van hem, dat hij de school, die zeer vervallen was, daar er niet meer dan vier of vijf jongens op waren, die Latijn leerden, weer tot bloei zou brengen.

JACOBUS BARLAEUS kwam reeds spoedig te Brielle, waar hij den 6den Juli 1593 zijne attestatie inleverde [1]). In 1595 kreeg hij een nieuw schoolgebouw, waarin geene meisjes meer mochten worden toegelaten, „gelijct van outs altijt es gecostumeert geweest." Natuurlijk had hij jongens in den kost, wat hij later poogde te veranderen [2]). In 1596 kwam zijne reeds tamelijk bejaarde zuster CHRISTINA, weduwe van ANTHONY DAMMAN, bij hem inwonen om zijne huishouding te besturen [3]), want hij was ongehuwd. Misschien bracht zij ook nog een paar van hare kinderen mede; in het Brielsche archief worden ten minste nog de namen gevonden van ABRAHAM, SUSANNA en LIVINTHGE DAMMAN [4]). De nieuwe rector wist zich zeer geacht te maken in den Briel, want reeds drie jaren na zijne komst werd hij tot ouderling gekozen [5]). Zooals uit zijn testament blijkt, was JACOBUS BARLAEUS niet geheel onbemiddeld en had hij uit de schipbreuk van zijn vermogen nog iets overgehouden. Hij was verder in het bezit van theologische, historische en literarische werken. Dat zijn onderwijs goed was en zijne leerlingen veel van hem hielden, kan men hieruit opmaken, dat enkelen later nog door hen verdedigde theses aan hem opdroegen, o. a. TOBIAS GELLINCKHUYSEN, HENRICUS NOLTHENIUS en CORNELIS BURCHVLIET, alle studenten in het Theologisch College te Leiden.

JACOBUS BARLAEUS was een man, „die sijn geleertheyt verborgen hielt, weynich woorden voerde, op sich selfs niet veel en paste, noch liet sich veel voorstaen, yders manier van leven scherpelijck ondersoeckende [6])". Hij was geen onverdienstelijk Latijnsch dichter, maar bleef, evenals CASPAR, lager bij den grond dan broer MELCHIOR [7]). Er

---

1) Vgl. DE JAGER, I, blz. 119.
2) T, a. p., II, blz. 201.
3) 9 Januari leverde zij hare attestatle in; zij kwam van Rotterdam (T. a. p., I, blz. 119).
4) T. a. p., blz. 120.
5) T. a. p., blz. 119.
6) Vgl. CORVINUS, t. a. p., blz. 9.
7) Vgl. BARLAEI *Epist.*, blz. 200

zijn nog eenige verzen in handschrift van hem over, eene *Deploratio praesentis status Belgici*, in 1569 geschreven, een vers *Ad D. Jacobum Houthusium scriptorem incomparabilem, quum scripta sua ederet*, in 1590 te Leiden gedicht [1]), en een vers *de ebrietate* [2]).

Bij dezen oom nu kwam CASPAR in 1595 of 1596 aan huis en volgens zijne eigene getuigenis heeft hij veel aan hem te danken [3]). En JACOBUS was zeer ingenomen met zijn vluggen neef, dien hij in zijn brief aan KUCHLINUS noemt „geboren voor de letteren en voor de studie". Al zeer vroeg maakte de jongen Latijnsche verzen, waarin hij zich Claudianus tot voorbeeld had gesteld [4]), en van zijn zestiende jaar dateert eene *Increpatio et exhortatio ad amicum, ut... se ad virtutem et studia denuo conferat*, een niet onaardig onderwerp voor een knaap van dien leeftijd, en *Pauli Apostoli Encomium* [5]). De vraag was echter, hoe de jonge CASPAR verder zou studeeren. Reeds in 1596 had oom JACOBUS het oog gevestigd op het Theologisch College te Leiden, waarvan zijn vriend KUCHLINUS toen regent was. In 1600 kreeg CASPAR de plaats, die de stad Geertruidenberg te vergeven had. In een stuk van 23 October van dat jaar [6]) geeft het bestuur van Geertruidenberg, waaraan het toegestaan was „eenen bequaemen Jongman te mogen stellen in Collegio Theologico inde universiteyt aldaer, omme inde voorsz. faculteyt van Theologie te studeren," te kennen, dat die plaats „voor eenen tyt van drie toecomende jaren provisionelycken vergunt is eenen CASPARUM BARLAEUM soone van wylen mr. CASPAR BARLAEUS in zynen leven Rector ter schole te Bommel;" verzoeken zij hem in te schrijven in het daartoe bestemde register en „den voorsz. CASPARUM (te) doen examineren, om op de brieven van examinatie behoorlycke brieven van admissie" te verleenen.

Aan dit verzoek werd terstond voldaan. Den 24sten October 1600 werd CASPAR geëxamineerd ten overstaan van den rector der universiteit, JOHANNES HEURNIUS, FRANCISCUS JUNIUS, hoogleeraar in de theologie, BONAVENTURA VULCANIUS, hoogleeraar in het Grieksch, ANTHONIUS TRUTIUS, hoogleeraar in de redeneer- en natuurkunde, en PETRUS BERTIUS, onderregent van het Staten-College. BARLAEUS slaagde en vertrok den volgenden dag met zijn testimonium in den zak naar den Haag [7]). Den 1sten November deed hij zijne

1) Beide in de collectie PAPENBROECK.

2) In het bezit van den heer UNGER.

3) Zijne eerste *Theses de antepraedicamentis* droeg hij in 1601 o. a. op: „D. Jacobo Barlaeo, Gymnasii publici apud Brielanos Moderatori Vigilantissimo; Patruo suo ac Praeceptori, alterique à parente patri, optimè de se studiisque suis merito, et etiamnum merenti."

4) *Epist.*, blz. 888: „Claudiani cothurnum inde à pueritia sumpsi".

5) Beide verzen zijn van het jaar 1600. Vgl. *Catalogus der boeken en handschriften van de bibliotheek der remonstrantsche gemeente te Amsterdam*, 1877, blz. 71, no. 11. Tot mijn spijt heb ik die gedichten niet kunnen inzien.

6) Het stuk bevindt zich in het Leidsche gemeente-archief.

7) Onder het zoo even genoemde stuk van schout, burgemeesters en schepenen van Geertruidenberg, staat met andere hand het volgende geschreven:

Examinatus XXIIII Octobris. Adfuere
D. HEURNIUS, Rector
D. JUNIUS
D. VULCANIUS
D. TRUTIUS
D. BERNIUS (sic).
E -- satisfecit. Testimonium ei datum, quo instructus abijt Hagam 25 Octob.

intrede in het Theologisch College [1]) en den 15den December werd hij als theologisch student in het album ingeschreven.

Wij zullen ons een oogenblik moeten bezig houden met de inrichting, waar BARLAEUS gedurende een zestal jaren heeft vertoefd. In 1591 hadden de Staten van Holland, om tegemoet te komen aan het gebrek aan predikanten, besloten, om te Leiden een Theologisch College in het leven te roepen. De middelen daartoe vond men uit den verkoop der goederen van de abdij van Egmond en van andere conventen buiten en in Leiden [2]). Den 6den October 1692 werd de inrichting, gevestigd in het Cellebroedersklooster, op de meest plechtige wijze ingewijd [3]). In den beginne stelden de edelen 6 bursalen, de groote steden 2 en de kleine 1. Telkens kwam hierin echter verandering en werd ook aan andere steden het recht gegeven een bursaal te stellen; zoo kon Geertruidenberg in 1600 aan BARLAEUS eene beurs schenken. Kort na de oprichting, nl. in 1594, had de jeugdige inrichting een geweldigen schok te verduren; de tucht was zeer slecht en er hadden allerlei baldadigheden plaats, vooral tegen den onderregent BERTIUS. Toen deze één der bursalen met de roede wilde geeselen, brak er een volledig oproer uit, waarbij een gerechtsdienaar door één der bursalen werd gedood. Vele der jongelieden vluchtten, enkelen werden gevat, de Staten van Holland en de Synode bemoeiden zich met de zaak, en door wijze gematigdheid kwam alles weer te recht [4]). Zoo bleef eene inrichting behouden, die in de eerste twintig jaren na de oprichting 135 predikanten en 31 rectoren en conrectoren de wereld inzond [5]).

Het huis was in het vierkant gebouwd rondom eene plaats, waar de bursalen konden wandelen en lichaamsoefening nemen. Er was het regents-kwartier, het sub-regents-kwartier met een paar kamers voor bursalen, het oeconomi-kwartier, nl. de woning van den „Schaftmeester", de eetzaal, verscheidene vertrekken voor de huishouding en eenige kamers voor bursalen; verder een ziekenhuis en het auditorium-kwartier, waarin zich, behalve verscheidene kamers voor de bursalen, het auditorium bevond. Hier werden de lessen gehouden en hadden tevens de disputaties en proefpreeken der studenten plaats [6]).

Wanneer een jongmensch, liefst „binnen de Palen van Hollandt ende West-Vrieslandt gebooren", tusschen de 13 en 18 jaar, niet „merckelijck mismaeckt van Gesicht, Spraeck of Leden", door de edelen of door ééne der steden als bursaal werd gesteld, moest hij zich, voorzien van een testimonium van zijn rector, aan een examen onderwerpen, afgenomen door eenige professoren, door den senaat aangewezen, en bijgewoond door den regent en onderregent van het College. Slaagde hij, dan werd hem daarvan

---

1) Vgl. het testimonium van BERTIUS (Bijlage II).

2) Vgl. *Resolutien van de Heeren Ridderschap, Edelen ende Steden van Hollandt ende West-Vriesland*, enz., 1591, blz. 55.

3) Vgl. ORLERS, *Beschryving der stad Leyden. 3de druk*, 1781, blz. 237, vlgg.

4) Zie over dit oproer Dr. G. D. J. SCHOTEL, *De Academie te Leiden in de 16e, 17e en 18e eeuw. Haarlem* 1875, blz. 27, vlgg.

5) Vgl. ORLERS, blz. 250.

6) T. a. p., blz. 249, 250.

akte verleend; hij moest dit stuk en zijn verzoek bij de Staten inleveren en werd door den regent in het register ingeschreven. Daarna moest hij in handen van den rector en van den regent en subregent niet alleen den gewonen eed, dien elk student had te doen, afleggen, maar ook nog een tweeden, waarbij hij beloofde zich naar de wetten van het College te zullen gedragen en, wanneer hij zijne studiën had voltooid, ten dienste te zullen staan van den lande van Holland. De beurs bedroeg 120 gulden en gold voor zes jaren [1]). De bursaal moest meebrengen „een Duytschen bybel, met een Psalmboeck", en een bed met toebehooren. Andere boeken mocht hij niet meenemen of aanschaffen zonder voorweten van den regent.

Het leven der jongelieden in het College was op de volgende wijze geregeld. Des zomers om 5, en van 1 October tot 1 April om 6 uur, moesten zij bij het luiden van de schel „ten vollen gekleedt ende behoorlijck gewassen ende gekemt" voor den dag komen; hunne namen werden opgelezen, door één van hen het gebed gedaan en dan eenige kapittels uit den bijbel gelezen. Als ontbijt kregen zij tarwebrood en „'t zy Boter of Kaes, Soppe ofte sonderlinge by Winter-tyden, Bier en Broodt." Daarna ging men aan het werk. Onder den maaltijd, die vroeg plaats had en waarbij de gewone stevige kost der toenmalige burse-tafels, waar hutspot zulk eene voorname rol speelde, werd voorgediend, werd door één der jongelieden uit een stichtelijk werk voorgelezen. Dan werden de namen weer opgeroepen, eenige kapittels uit den bijbel gelezen en verklaard door den regent, die bij alle maaltijden tegenwoordig moest zijn, „over en weder over wandelende, soo wel om op de zeden ende manieren van de Bursalen te letten, als oock om toe te sien 't regiment van den Schaftmeester," en dan mochten de studenten na „gedane Danck-segginge met den anderen wandelende een half uyr langh hun Studia communiceren." Het werk werd hervat, maar in den zomer afgewisseld door een „dronck Biers" tusschen 3 en 4 uur, dat de schaftmeester hun moest geven, als zij er om vroegen. Na het avondeten mocht men weer een half uur wandelen en moest dan om 8 uur bijeenkomen voor het avondgebed, waarna de regent nog eene kleine toespraak hield. Nogmaals werden de namen opgeroepen en dan ging ieder naar bed; na 9 uur mocht er in de kamertjes der bursalen geen licht meer gezien worden.

De tucht was zeer gestreng in de inrichting. De jongelieden werden driemaal in de week in hunne kamertjes bezocht door den regent of subregent, die nagingen, of zij ook verboden boeken hadden, hunne kamers en kleederen wel netjes hielden en hunne bedden wel opmaakten. Zonder verlof mochten de bursalen zich niet buiten het College begeven of zelfs de kamer van één hunner makkers betreden. Zij mochten geen spijs of drank in het gebouw brengen of laten komen, geene „Geweeren, Musicale Instrumenten of onbehoorlijck Speel-tuygh, 't zy Rappieren, Swaerden, Ponjaerden, Stocken, Bogen,

1) Dit en het volgende is ontleend aan de Ordonnantie van de Staten van Holland op het College van Juli 1595 (*Resol. Holl.*, blz. 298, vlgg.). De vroegere ordonnanties van Nov. 1591 en Sept. 1592 heb ik niet aangehaald, omdat zij in 1600 buiten gebruik waren gesteld.

Cyters, Luyten, Fluyten, Herpen, Verkeer-berden, Caert-spelen, Taerlingen, of yets diergelijcken" hebben, of „eenige Honden, Gevogelt, of Gedierte" er op nahouden, maar zij mochten wel muziek maken, evenzeer als zij zich Woensdags, Zaterdags en Zondags een half uur door lichaamsoefeningen konden opvroolijken. Des Zondags moesten zij tweemaal de „Predicatien van 't begin tot den eynde, met goeder aendacht ende een jegenwoordigen Geest neerstelijck hooren" in de kerk, die door den regent werd aangewezen. Zij moesten onder elkander altijd Latijn of Grieksch spreken. Hadden zij colleges van de professoren bijgewoond, dan moesten zij „sonder dwageren" naar huis terugkeeren. En de bursaal, die zich „met Trouw-beloften aen eenige Vrouwe quame te verlooven of verbinden" werd van de beurs beroofd en verder „arbitralijck gestraft — na exigentie vande saecke." Woensdags en Zaterdags mochten zij met toestemming van den regent buiten de stad gaan, „om te spelen en hen te verlustigen," maar hun werd gezegd, waarheen zij konden gaan en hoe laat zij te huis moesten wezen. Op verzoek van hunne ouders, voogden of vrienden mochten zij in de vacantie op reis gaan.

Het studeeren had in het auditorium plaats, waar op iederen lessenaar „aen raexkens gesloten" een Latijnsche bijbel en een Grieksch en Hebreeuwsch lexicon lagen. Men begon met Latijn, Grieksch, Hebreeuwsch en Philosophie; de onderregent leidde deze studiën; hij repeteerde viermaal 's weeks met de jongelui en presideerde om de 14 dagen bij het verdedigen van philosophische stellingen, dat in het Latijn plaats had. Dit laatste werd afgewisseld door proponeeren (proefpreeken?) in het Hollandsch, waarbij vooral op zuiverheid van taal werd gelet. Tot ditzelfde doel strekten Latijnsche stijloefeningen, die om de 14 dagen gemaakt werden. Voor deze studiën werden 2½ of 3 jaar gebruikt; men promoveerde dan tot magister artium, om daarna tot de theologie over te gaan. De studie hierin werd geleid door den regent, die tweemaal in de week met de studenten repeteerde, Zondags en in de kleine vacanties den catechismus uitlegde, in de groote vacantie de belijdenis der gereformeerde kerk, en om de 14 dagen voorzat bij het verdedigen van theologische theses. De studenten konden verder colleges van de professoren bijwonen, die zelve eens in de maand in het College kwamen om met hen te repeteeren, wat zij de vorige maand hadden gehoord, en die bovendien nog hadden te letten op de manieren en het leven der bursalen.

Van deze inrichting stond JOANNES KUCHLINUS van 1595 tot zijn dood, 3 October 1606, aan het hoofd, terwijl zijn schoonzoon PETRUS BERTIUS sedert 1593 onderregent was, toen CASPAR BARLAEUS in het najaar van 1600 er werd opgenomen. Hij was volkomen in staat, volgens de getuigenis van BERTIUS, om de lessen te volgen en was spoedig vlijtig aan het verdedigen van stellingen. In 1601 droeg hij *Theses logicae de antipraedicamentis* [1]) op aan schout, burgemeesters, schepenen en raden van Geertruiden-

[1]) *Quarum veritatem favente Deo Opt. Max. sub Praesidio Doctissimi, Spectatissimi Viri, D. Petri Bertii, in Collegio Theologico Illustrium DD. Ordinum Hollandiae et West-Frisiae Subregentis digniss. defendere adnitar Casparus Caspari F. Barlaeus Antverpianus. Lugduni Batavorum, Ex Officinâ Joannis Patii. Anno* 1601.

Achter de theses staat: συγγνώμη τῷ πρωτοπείρῳ.

berg, aan zijn oom JACOBUS, aan HENDRIK VAN DE CORPUT en JOANNES POLYANDER predikanten te Dordrecht, en aan JOANNES EPISCOPIUS, predikant te Geertruidenberg. In 1602 volgden *Theses logicae de speciebus demonstrationis*, opgedragen aan REGINALD DONTECLOCK, NICOLAAS DAMMIUS en THEOPHILUS RYCKWAERT, predikanten in den Briel en waarschijnlijk ten tijde van zijn eigen verblijf aldaar curatoren der Latijnsche school [1]), en aan LEONARDUS JOHANNIS, een lid van de regeering dier stad [2]). De vriendschap met RYCKWAERT heeft BARLAEUS ook nog op lateren leeftijd aangehouden. Van hetzelfde jaar zijn *Theses de natura logices*, opgedragen aan schout, burgemeesters, schepenen en raden van Zalt-Bommel, aan JOHANNES VAN DE WARCK, raadpensionaris van Zeeland, die zich aan hem gelegen had laten liggen, en aan de nagedachtenis van zijn vader. In 1603 verdedigde BARLAEUS *Theses physicae de prima rerum materia*, die hij opdroeg aan de burgemeesters van Geertruidenberg [3]), en *Theses physicae de reactione*, opgedragen aan zijn oom ELIAS EERDWIJNS, koopman te Dordrecht [4]). Door deze familiebetrekking kende hij zeker ook de beide Dordtsche predikanten, aan wie o. a. zijne eerste stellingen werden opgedragen.

In 1603 is CASPAR zeker tot magister artium bevorderd, een graad, dien men gewoonlijk na een verblijf van 2½ jaar in het College verwierf. In December van hetzelfde jaar [5]) stierf zijn oom JACOBUS, de Brielsche rector. CASPAR werd in het testament bedacht. JACOBUS liet aan zijne zuster CHRISTINA na „alle zijne goederen, te weten, meubelen, bedden, bulster, cleren, linnen ende tinnen, gelt, gout, sijlver, gemunt ende ongemunt, ringen, juwelen, actien ende credijten"; zij moest echter aan de vier kinderen van zijn broeder CASPAR — JASPAR, LAMBRECHT, CORNELIS en ELISABETH — „100 pond grooten vlaams" uitkeeren. Na haren dood moesten hare erfgenamen aan zijn neef CASPAR 150 ponden betalen; bovendien kreeg hij alle theologische, historische en literarische werken, „die hem zouden moegen dienen, mitsgaders het caertboeck, Ortelius genaempt," en verder „eene tapijte chaerge ende een schoorsteencleet, daerinne de waepens VAN BAERLE gewrocht" waren [6]). CASPAR ontving zijn aandeel van 25 pond eerst den 14den Mei 1607 [7]).

BARLAEUS ging dus in 1603 over tot de studie der theologie. Dit was juist een gewichtig jaar voor de theologische studenten aan de Leidsche Hoogeschool, omdat toen ARMINIUS naar Leiden was beroepen. Hevige geschillen hadden er plaats tusschen hem

---

1) „optimè olim de se et Gymnasio ibidem celeberrimo meritos."

2) Vgl. den eersten brief van BARLAEUS aan BERTIUS (Bijlage III). Ook in 1618 was hij burgemeester (Vgl. de Jager, I, 28).

3) „Maecenatibus suis et fautoribus . . . Pro collatis in se et studia sua beneficiis."

4) „Clarissimo et Amplissimo Viro D. Eliae Eerdwyns, Mercatori in urbe Dordracena celeberrimo, Avunculo suo." Die familiebetrekking was nog versterkt, toen 10 October 1599 in het Brielsche trouwregister werden ingeteekend ABRAHAM DAMMAN, zoon van ANTONIE DAMMAN en CHRISTINA BARLAEUS, „lest sijn woonplaetse binnen deser stede ghehouden hebbende, ende MARIA EERDEWIJNS, jonghe dochter, woonende tot Dordrecht, beijde van Antwerpen; attestatie omme te Dort te trouwen." (Vgl. DE JAGER, t. a. p., I, blz. 120).

5) 3 Dec. 1603 maakte hij zijn testament (Vgl. DE JAGER, t. a. p., I, blz. 119) en 21 Dec. werd voorgesteld een nieuwen rector te benoemen (t. a. p., II, blz. 211).

6) Vgl. DE JAGER, I, blz. 119, 120.

7) Volgens eene vriendelijke mededeeling van den heer J. G FREDERIKS.

en zijn ambtgenoot GOMARUS, en vele theologen sloten zich bij één der beide professoren aan. Natuurlijk drongen deze twisten ook het Theologisch College binnen, waar KUCHLINUS, de regent zich verzette tegen de leerstellingen van zijn neef ARMINIUS, terwijl de onderregent, BERTIUS diens partij koos. Om de bursalen buiten de colleges van ARMINIUS te houden, stelde KUCHLINUS de morgenuren om 8, wanneer de hoogleeraar college gaf, juist voor zijne lessen vast en beval zijne leerlingen aanwezig te zijn; ARMINIUS kwam tegen dezen maatregel op [1]). Bij zulk een toestand van zaken kozen natuurlijk ook de studenten partij. Dat er heel wat gedisputeerd werd onder de jongelui blijkt uit het antwoord, dat de drie professoren in de theologie in 1605 gaven op de vraag van de classis van Dordt, hoe men het best en snelst de geschilen zou bijleggen, nl.: „Sij geloofden wel dat onder de Studenten meer disputen vielen, dan hun wel lief was", maar zij ontkenden, dat er onder de professoren eenig verschil bestond aangaande „de fondamenten der leere" en wilden bij de studenten hun best doen, „op dat diergelijke dispuiten mogten worden vermindert" [2]). Behalve GOMARUS, ARMINIUS en TRELCATIUS onderteekende ook KUCHLINUS dit stuk.

In 1604 deed BARLAEUS zijn candidaats-examen in de theologie [3]) en in het volgende jaar verdedigde hij onder het praesidium van KUCHLINUS *Theses theologicae de modis cognoscendi deum* en *Theses theologicae de cognitione dei*, welke laatste hij opdroeg aan de Staten van Holland. Dat hij gedurende zijn studententijd de Latijnsche lier niet aan de wilgen heeft gehangen, blijkt, behalve uit het getuigschrift, dat hij in 1606 van BERTIUS kreeg, ook uit een vers achter theses van JOANNES LUCAE in 1601 en vóór zijne eigene stellingen *de speciebus demonstrationis* in 1602.

Zooals de meeste jongelieden, die in zijn tijd in het Staten-College waren opgenomen, sloot ook BARLAEUS zich aan bij de leerstellingen van ARMINIUS, die in den onderregent BERTIUS een uitstekenden verdediger hadden gevonden. Welke de makkers waren, met wie BARLAEUS omging of kan omgaan, leeren ons de theses der bursalen, die gedrukt werden en waarvan zich exemplaren bevinden in de Leidsche bibliotheek. Gedurende de jaren 1600—1606 kan BARLAEUS in het Theologisch College meer dan 80 studenten hebben gekend, wier studierichting ongeveer met de zijne overeenkwam.

Diegene onder hen, die later de meeste beroemdheid heeft verkregen, was SIMON EPISCOPIUS, die reeds in 1598 in het College was opgenomen en er in 1605 nog vertoefde [4]). Waarschijnlijk werd in dezen tijd tusschen hem en BARLAEUS de vriendschap gesloten, die later, toen beide professor te Leiden waren geworden, op nieuw werd bevestigd. Beide hadden zij dezelfde zijde gekozen in het theologisch geschil en zooals uit hunne briefwisseling blijkt, zijn ze nog na verloop van veertig jaren vrienden gebleven.

1) Vgl. G. BRANDT, *Historie der Reformatie*, II, blz. 57.
2) T. a. p., blz. 61.
3) Dit blijkt uit de opdracht der theses van BERNARD DWINGLO, *de peccato actuali* in 1604.
4) Dit blijkt uit de jaartallen zijner stellingen.

Een ander jongeling, die zich later naam heeft weten te maken, was BERNARD DWINGLO [1]). In 1604 droeg hij zijne theses *de peccato actuali* op aan zijne vrienden ABRAHAM VLIETIUS, SIMON EPISCOPIUS, GUILIELMUS LOMANNUS en CASPAR BARLAEUS, alle Theol. Candidati. Al deze mannen hebben later geleden voor de zaak, die zij verdedigden. DWINGLO, later predikant te Leiden, daarna eenigszins gewikkeld in de samenzweering tegen MAURITS, verbannen en met een prijs op zijn hoofd gesteld, was een vruchtbaar schrijver, die in menig polemisch geschrift de zaak der remonstranten en zijne eigene heeft verdedigd. ABRAHAM VLIETIUS, in 1619 voor de synode gedaagd, teekende de akte van stilstand. EPISCOPIUS werd afgezet als professor en moest het land verlaten. LOMANNUS [2]), predikant te Haringhuizen, in 1608 geschorst, werd later afgezet. Tot dit clubje van jongelieden behoorde dus CASPAR. Verder was hij bevriend met JOANNES LUCAE, waarschijnlijk dezelfde, die als schoolmeester te Kapelle in 1619 om zijne remonstrantsche gevoelens werd afgezet en in het volgende jaar verbannen.

Maar ook met andere jongelieden, die in dien tijd in het College studeerden, kwam CASPAR natuurlijk in aanraking. De meest bekenden zijn PETRUS CUPUS, JOHANNES VAN GALEN, JOHANNES GEESTERANUS, CHRISTIAAN SOPINGIUS, DANIEL WITTIUS, CORNELIS BURCHVLIET, MATTHEUS BURGIUS, THEODORUS BOOMIUS, BERNARDUS DE LA FAILLE, HENRICUS OOSTERHAERN, AEGIDIUS SEYS, FRANCISCUS TAURINUS, HUGO STEUR, GERARDUS VELSIUS, die alle later als remonstrantsche predikanten werden afgezet, terwijl zelfs sommige van hen zijn verbannen. Aan de zijde der contra-remonstranten hebben later gestaan HERMANNUS KUCHLINUS, zoon van den regent, ELEAZAR SWALMIUS, HENRICUS NOLTHENIUS, JOSEPHUS VAN DE ROSIERE en de beroemde GIJSBERT VOETIUS.

Vele dezer jongelieden hebben zich op lateren leeftijd niet alleen als standvastige mannen, maar ook als geleerden doen kennen, zooals EPISCOPIUS, VOETIUS, DWINGLO en GEESTERANUS. Eene omstandigheid, die zeker ook tot de ontwikkeling der bursalen bijdroeg, was dat er ten tijde van BARLAEUS verscheidene vreemdelingen in het Staten-College studeerden; er waren nl., behalve Noord- en Zuid-Nederlanders, ook jongelui uit Duitschland, Frankrijk en Zwitserland.

In 1606 was de tijd voor BARLAEUS in het Staten-College om. Hij wenschte er echter nog wat langer te blijven en wendde zich daartoe eerst tot zijne begunstigers, de regeering van Geertruidenberg. BERTIUS gaf hem een fraai testimonium, gedateerd van 4 September, waarin hij verklaart, dat BARLAEUS met de beste gaven was toegerust, in het Grieksch, Latijn en in de wijsbegeerte al zijne tijdgenooten overtrof, een goed Latijnsch vers maakte, eene ernstige redevoering hield, scherpzinnig disputeerde; dat hij zich gedurende drie jaren op de meest ijverige wijze op de studie der godgeleerdheid had

---

1) Hij werd 15 Jan. 1607 uit het College ontslagen (vgl. *Resol. Holl.*)
2) 23 Febr. 1607 uit het College ontslagen (*Resol. Holl.*)

toegelegd; dat op zijn karakter en leefwijze volstrekt niets was aan te merken en hij ernstiger was dan men van zijn leeftijd verwachten mocht [1]).

Met dit testimonium voorzien kwam de regeering van Geertruidenberg bij de Staten en deze stonden den 6den September 1606 het verzoek toe, dat BARLAEUS nog gedurende twee jaren in het College zou mogen vertoeven [2]). Plotseling veranderde hij echter van plan, want den 1sten November 1606 verzocht hij te worden ontslagen. Ook dit verzoek werd toegestaan en met eene vereering van 30 pond vertrok hij uit de inrichting, waar hij gedurende zes jaren had vertoefd [3]). Welke de reden geweest is, dat hij zoo plotseling vertrok, is niet bekend. Maar het vermoeden ligt voor de hand, dat BARLAEUS zich met de zoo gemaakte „Trouw-beloften aen eenige Vrouwe" had afgegeven, want hij huwde later een meisje, dat te Leiden woonde. Hij bleef te Leiden [4]), en voorzag waarschijnlijk in zijn onderhoud door het geven van lessen. Misschien poogde hij ook eene predikantsplaats te krijgen, maar dit gelukte niet vóór 1608. In dat jaar deed hij zijn best om op Overflakkee predikant te worden.

Te Oude-Tonge, waar SIBRANDUS SIXTI FRISIUS van 1604—1608 predikant was geweest, moest in het laatstgenoemde jaar een ander worden beroepen, en onder het drietal, dat de classis volgens besluit van den 5den Mei goedkeurde, dat men zou gaan hooren, behoorde ook BARLAEUS [5]). Den 10den Juni verzocht de kerkeraad van Oude-Tonge het advies van de classis over het beroepen van BARLAEUS en ANTONIS ADRIAENSZ. Het luidde, „dat Barleus ende Anthonis beijde de kercke souden voorgestelt werden, een yeglick na zijn weerde, ende dat men sal vernemen naer beijde met alle neersticheijt, naer Anthonis te Schiedam ende andersins, naer Barleum tot Leijden ende waer men meijnt bequaemst te wesen". ADRIAENSZ werd echter beroepen.

---

1) Vgl. Bijlage II.

2) Vgl. *Resol. Holl.* van 6 Sept. 1606:

„De Requeste gepresenteert by Burgemeesteren ende Regeerders van Geertruydenberge, voor haren Alumnus in 't Collegie Theologie tot Leyden genaemt Casparus Barleus: is geappoincteert.

„De Staten, enz. Gesien hebbende de redenen van het versoeck, ende de testimoniale daer neffens gaende consenteren ende accorderen, dat Casparus Barleus in 't versoeck geroert, noch voor den tydt van twee jaren in den Collegie sal mogen blyven, ende de Lessen van de Universiteyt frequenteren, ofte oock hem daer buyten houden, sulcks by sijne Maecenaten, Supplianten goedtgevonden wordt; ende in sulcken ghevalle voor den selven tydt trecken het inkomen van sijne Beurse 't sijnder alimentatie, midts de Supplianten geduyrende de voorsz twee jaren genen anderen in dees Barleus plaetse in desen Collegie en sullen mogen inbrengen".

Een afschrift van dit besluit bevindt zich in het Leidsche gemeentearchief.

3) Vgl. *Resol. Holl.* van 1 Nov. 1606:

„Casparus Barleus van Antwerpen op den name van de Stede Geertruydenberge, ses jaren in den Collegie Theologie gecontinueert hebbende; is op sijn versoeck appointement verleent, als volcht:

„De Gecommitteerde Raden, etc. Gebleecken zynde dat den Suppliant sijne ses jaren in den Collegie Theologie heeft ghecontinueert, hebben den selven geconsenteert, daer van te moghen worden ontslaghen, midts hy blyve aen den voorschreven Lande, ende sijne Maecenaten verbonden, volghende den Eedt ten inkomste in den Collegie gedaen; ordonneren daerom den Regent ende anderen, desen aengaende, hem te laten vertrecken; ende is hem voorts vereert dertigh ponden van veertigh grooten het pondt, daer van Ordonnantie sal worden verleent."

4) Toen hij in 1608 te Nieuwe Tonge was beroepen, was er sprake van „de examinatie Caspari Barlei student, woonende tot Leijden" (Vgl. DE JAGER, II, blz. 221). In 1634 recommandeerde BARLAEUS aan HUYGENS een jong graveur, bij wiens ouders hij gedurende twee jaren te Leiden aan huis had gewoond (Vgl. *Hoofts Brieven*, IV, blz. 293). Dit was zeker in de jaren 1606—1608.

5) Vgl. voor het volgende DE JAGER, II, blz. 219—222.

Te Middelharnis, een dorp in de buurt van Oude Tonge, was de predikant PIETER ZEGERS geschorst De kerkbeurten werden door verschillende predikanten waargenomen, den 13den Juli o. a. door ISBRANDUS JOHANNIS VAN BYLAND, predikant te Nieuw-Hellevoet en Hellevoetsluis, „met Casparus Barleus". Hij preekte daar dus op dien dag in tegenwoordigheid van een predikant. Het is niet onmogelijk, dat dit met standjes gepaard ging, want de bewoners van Middelharnis hadden partij gekozen voor ZEGERS en beletten het preeken van hen, die door de classis waren afgezonden, zoodat de Staten van Holland tusschen beide moesten komen [1]). Te Middelharnis werd BARLAEUS echter ook niet beroepen.

Intusschen was ook Nieuwe Tonge vacant geworden. Afgevaardigden uit die gemeente gaven aan de classis te verstaan, dat zij JONAS TIMMERMAN, een zoon van den vroegeren predikant, gaarne wilden hebben, maar de classis vond dit niet raadzaam en beval een ander aan. Doch deze jonge man viel niet in den smaak. Nu werd in de vergadering der classis op 6 October 1608 „voorgeslaghen dat Casparus Barleus student soude moghen geadvanseert worden in den dienst; daerop is gehoort dat deselve worde gesuspecteert in de opinie van Arminius, waerop hij is gehoort ende verclaert heeft geheel onschuldich te zijn ende gansch niet te hebben tegens den Catechismus ende 37 articulen ende de gemeene leere der Kercke, belovende in g oeder conscientie te spreken ende hem in alle eenicheyt te houden ende te draghen alst een dienaer betaemt, soodat de Broeders hen niet en sullen hebben te beclaghen". Den volgenden Zondag zou hij op beroep preeken te Nieuwe Tonge in tegenwoordigheid van iemand uit den Briel en uit naam van de classis zou hij worden aanbevolen. In het begin van November was hij reeds tot predikant beroepen, en den 4den van die maand verschenen in de vergadering van de classis RUARDUS ACRONIUS, predikant van Schiedam, en LIBERTUS FRAXINUS, predikant in den Briel, als gedeputeerden van de synode „om te staen over de examinatie Caspari Barlei student, woonende tot Leijden, beroepen sijnde tot den dienst van de Nieuwe-Tonghe, blijckende bij zijn beroepinge. Is aengehoort een propositie, bij den voorsz. Barlaeum gedaen vuijt het Evangel. Jo. cap. 10 vs. 27—29, ende heeft den Broederen soo wel bevallen dat sij geordeelt hebben te mogen gaen ende treden tot dexaminatie. Is voorgenomen dexaminatie door den presidem (LEONINUS LEO) ende heeft hem de voorsz. Casparus alsoo gedragen ende gequeten dat de Broeders hebben geordeelt dat hij bequaem is totten dienst des Goddel. Woorts, ende Barleus heeft bekent dat hij gansch niet en heeft tegens den catechisme ende confessie onser kercken, soo wel ten aensien van de woerden ende van den sin, ende is hem aengesegt dat hij den Catechismus ende Confessie soude onderscrijven ende dat hij hem daer naer deselvige in sijnnen dienst soude scicken ende voeghen. Ende is van de Broederen des Classis met hantgevinge aengenomen, ende hij heeft belooft alle ordre in de Classe als van de weduwen ende andersins te onderscrijven". JOHANNES DAMMAN, predikant te Dirksland, Melissant en Herkinge, zou hem bevestigen.

[1]) *Resol. Holl.* van 8 Juli 1608.

THEOPHILUS RIJCKWAERT, die predikant in den Briel was, en die BARLAEUS als jongen had gekend, heeft zeer meegewerkt om hem in Nieuwe Tonge te doen beroepen [1]). De voorzitter van de classis, LEONINUS LEO, was nog een studiegenoot van BARLAEUS. Of onze proponent bij zijne verklaringen volkomen eerlijk geweest is, valt te betwijfelen.

In het laatst van 1608 was dus BARLAEUS op bijna 25jarigen leeftijd predikant te Nieuwe Tonge. De gemeente, waar hij kwam, was zeer arm. Den 19^den^ December 1600 was drievierde van het dorp afgebrand en kregen de bewoners voor vijf jaren vrijdom van belasting „over de Huysen en Getimmerten" [2]). In 1605 verzoeken Oude en Nieuwe Tonge en andere omliggende dorpen „mids hare groote armoede ende decadentie daer inne sij sijn gekomen te vervallen" vermindering van belasting [3]). Groot was de gemeente ook niet, want in 1632 telde zij 112 huizen [4]). Het tractement van BARLAEUS bedroeg waarschijnlijk, volgens het besluit der Staten van Holland van 25 Juni 1594 aangaande de tractementen der predikanten ten platten lande, 350 pond [5]).

Onder de predikanten van den ring van Overflakkee, waartoe Nieuwe Tonge behoorde, ontmoette hij een paar oude kennissen van het Staten-College, nl. HENRICUS NOLTHENIUS, predikant te Bommenee en Blois [6]), in 1608 lid der synode, en TOBIAS GELLINCKHUYSEN, die in 1609 te Middelharnis was beroepen [7]). Maar hij schijnt zich vooral bij RIJCKWAERT te hebben aangesloten, met wien hij, zooals uit vele plaatsen in zijne brieven en uit een versje [8]) blijkt, zeer bevriend was. RIJCKWAERT is in 1619 afgezet.

BARLAEUS trad nu ook in het huwelijk met BARBARA SAYON, een meisje uit een patricisch geslacht van Brugge [9]). Toen deze stad in Mei 1584 aan PARMA was overgegaan, had haar vader ANTONY SAYON, die schepen was [10]), Brugge moeten verlaten [11]). Hij week uit naar Noord-Nederland en heeft zich als dichter doen kennen naar aanleiding van de krijgsbedrijven van Maurits in 1605 [12]). Na zijn dood kwamen zijne kinderen [13])

---

1) Toen in 1618 door de classis tegen RIJCKWAERT capita accusationum werden gesteld, werd daarin ook vermeld, dat hij „doorgaens Remonstrants-gesinde predicanten ofte Studenten" gerecommandeerd had, o. a. BARLAEUS.

2) *Resol. Holl.*

3) *Resol. Holl.* van 1 Sept.

4) Vgl. *Tegenwoordige Staat*, dl. XVII, blz. 149.

5) *Resol. Holl.* Een predikant, die meer dan 3 kinderen had, kreeg 400 pond, die twee kerken bediende 50 pond bovendien.

6) Vgl. SOERMANS, *Kerkelyk Register*, blz. 121.

7) T. a. p., blz. 123.

8) Vgl. *Casparis Barlaei Poematum editio nova, priore castigatior et altera parte auctior. Lugdv. Batav. Ex Officina Elzeviriana. Anno* CICIↃCXXXI, blz. 467.

9) VINCENT SAYON, de vader van ANTONY, was in 1580 raad, in 1581 en 1582 pensionaris van Brugge (Vgl. H. Q. JANSSEN, *De Kerkhervorming te Brugge. . . . Rotterdam, bij van der Meer en Verbruggen*, 1856, II, blz. 213), in 1584 schepen (t. a. p., blz. 33), nam in dat jaar deel aan een gezantschap naar PARMA en onderteekende het verdrag van overgave (t. a. p., blz. 47).

10) Vgl. BRANDT, *Historie der Reformatie*, III, blz. 848.

11) Vgl. JANSSEN, t. a. p., blz. 70.

12) *Congratvlatie Aenden Grooten Capiteyn, Mijnen-Heer Den Doorlvchtichsten Hoogh-gheboren Vorst Mavritivs van Nassav; Op Sijne arbeydelijcke, perijculeuse ende groot-dadighe Krijgh-Tocht, Vanden Jare, M.VI^c^. V. Door A. Sayon. B. Tot Delf, By Jan Andriesz aen 't Marct-veldt in 't Gulden A. B. C.*

13) Volgens eene genealogie, mij welwillend ter inzage verstrekt door den heer J. H. W. UNGER, waren er vier kinderen; PIETER SAYON, 22 Nov. 1613 te Leiden als student ingeschreven, later baljuw van de beide Egmonden, in 1619

onder de voogdij van hun oom, JANUS LERNUTIUS [1]), een nog al bekend Latijnsch dichter, die te Brugge heeft gewoond [2]).

Den 21sten September werd te Rotterdam het huwelijk ingeteekend van BARLAEUS met BARBARA SAYON, van Leiden [3]). Zij trouwden waarschijnlijk uit het huis van eene tante van BARBARA, ADRIANA SAYON, die te Brugge gehuwd was met jonkheer HENDRIK CROES, en toen te Rotterdam woonde [4]). Misschien was BARBARA toen bij deze tante aan huis. Zelf in de Zuidelijke Nederlanden geboren huwde BARLAEUS dus een meisje uit diezelfde streek, evenals in 1599 zijn neef ABRAHAM DAMMAN, die ook te Antwerpen was geboren, met eene Antwerpsche in het huwelijk trad. De patricische geslachten, die uitgeweken waren en eenigszins tot armoede vervallen, verbonden zich dus nog al eens onderling.

BARLAEUS' huwelijk schijnt zeer gelukkig te zijn geweest. Niet alleen was de zorg voor het huis en voor de kinderen, zeer goed aan zijne vrouw toevertrouwd, maar zij was ook ontwikkeld genoeg om hem bij zijne studiën eenigszins ter zijde te staan [5]). Den 18den Juli 1611 werd hun een zoon geboren, die CASPAR werd gedoopt, maar al zeer spoedig overleed [6]); dit verlies werd later door tal van andere kinderen vergoed. Men mag aannemen, dat onze predikant in verscheidene gedichten zijne jonge vrouw zal hebben bezongen; slechts één daarvan, vol woordspelingen op haren naam BARBARA, is overgebleven [7]). Trouwens hij vergat te Nieuwe Tonge ook zijne oude vrienden niet, want in 1608 bezong hij de promotie van JACOB VOLMAR en in het volgende jaar van WIJNAND RUTGERS [8]).

BARLAEUS heeft het zeker niet erg gemeend, toen hij in 1608 de beschuldiging

---

afgezet (*Resol. Holl*, blz. 100, 102), en in Duitschland overleden; MARIA, gehuwd met ANTHONY BRYDEL te Brugge, ANTHONY, die te Antwerpen woonde, en BARBARA.

1) Vgl. BRANDT, t. a. p.

2) Vgl. over hem: P. HOFMAN PEERLKAMP *liber de vita doctrina et facultate Neerlandorum qui carmina latina composuerunt*, 1838, blz. 260, en PAQUOT, *Mémoires pour servir à l'histoire littéraire des dix-sept provinces des Pays-Bas*, I, blz. 647.

3) In het gereformeerde Trouwboek (No. 1.) van Rotterdam wordt op dien datum gevonden:

„Casparis Barleus jongman, van Antwerpen, bedienaer des woorts in de Nieu tonge en Barbara Sayon, jongedochter van Leyden, woont op de Hoochstraet, met attestatie."

Deze mededeeling dank ik aan den Heer Unger.

4) Vgl. de mededeeling van den heer FREDERIKS in *De Navorscher* van 1885, blz. 270. Als VAN BAERLE te Rotterdam was, nam hij zeker zijn intrek bij tante ADRIANA; hij geeft ten minste één keer dit adres op (Vgl. Bijlage III).

5) Vgl. *Epist.*, blz. 617: „Tu meditabundo optimarum saepe cogitationum argumenta suppeditasti."

6) Volgens eene genealogie, uit familiepapieren opgemaakt door wijlen Mr. A. D. de Vries Az., en thans in het bezit van den heer UNGER, die mij vergunde er gebruik van te maken. Zij is vooral daarom van belang, omdat zij de data van de geboorte der kinderen opgeeft, die anders niet te vinden zijn, daar de Leidsche doopboeken over de volgende jaren ontbreken.

7) *Elegia in nomen uxoris Barbarae* (vgl. *Poemata*, blz. 384).

8) *Honori clarissimi, doctissimique Philosophi, D. Jacobi Volmari, cum in celeberrima Lugd. Batava Academia Magisterij in Philosophiâ gradum publice consequutus esset Anno* 1608 (Vgl. *Poem.*, 1628, blz. 161) en *Honori Praestantissimi, Doctissimique philosophi, Winandi Rutgersii, cum in celebri Batavorum Academia Philosophiae laurea donaretur, Anno Domini* 1609 (t. a. p., blz. 192).

WIJNAND RUTGERS van Dordrecht werd 17 Mei 1602 op 17 jarigen leeftijd als student ingeschreven, en 16 Mei 1607 nog eens als Theoloog, JACOB VOLMAR van Leiden den 10den Mei 1604 als theologisch student op 20-jarigen leeftijd.

van Arminianisme zoo ver van zich wierp, want in 1610 behoorde hij tot de onderteekenaars der bekende remonstantie [1]). Hij kwam hierdoor in botsing met zijne gemeenteleden, die den 24sten Augustus 1610 verklaarden, dat zij hem niet langer met vertrouwen naar de vergaderingen der classis konden afvaardigen, wanneer er geen ouderling medeging. De classis besloot toen, dat elk predikant een ouderling moest meebrengen [2]). Bovendien blijkt uit zijne brieven, dat hij het met verscheidene broeders in de classis niet al te best kon vinden. Er zijn wel in 1619 eenige van hen, die tot de remonstranten behoorden afgezet, maar het schijnt, dat de contra-remonstranten toch den boventoon voerden. De heftige NOLTHENIUS was van deze waarschijnlijk de aanvoerder. BARLAEUS van zijn kant schijnt niet achtergebleven te zijn; althans nog in 1618 werd gezegd, dat door hem de eerste moeilijkheden in de classis waren ontstaan [3]).

Intusschen hielp hij zijn jongeren broeder LAMBERTUS, die later als professor in het Grieksch te Leiden eenigen naam heeft gemaakt. Deze jongeling, die de Latijnsche school te Dordrecht had bezocht, trachtte, voorzien van een getuigschrift van zijn rector, den beroemden JOHANNES VOSSIUS, eene plaats te verkrijgen in het Staten-College. BERTIUS, die in 1607 regent was geworden, deed zeker uit vriendschap voor BARLAEUS zijn best bij de burgemeesters en den raad van den Briel, dat zij LAMBERTUS als hun bursaal zouden aannemen. Hij bereikte dan ook zijn doel. Maar het was niet zoo gemakkelijk eene beurs te verkrijgen als vroeger. In 1609 was namelijk één der bursalen ontslagen „midts syne onlust in de Studie Theologie, ende onbequaemheyt in de spraeck", en toen hadden de Staten besloten, dat elk bursaal cautie moest stellen „van te sullen refunderen de kosten in 't Collegie gedaen, by aldien hy van sinnen mocht worden syn Studie Theologie niet te konnen vervolgen" [4]). BERTIUS had hierop zijne aanmerkingen meegedeeld en toen was het besluit in zooverre verzacht om degenen, „sulcke cautie mits de kleynheyt van hare Middelen niet konnende stellen, by forme van gratie daer van (te) dispenceren" [5]). BARLAEUS stelde nu „hem selven als cautionaris dat sijn Broeder in het voorsz. Collegie den gesetten tyt sonder veranderinghe syner studien sal volherden" [6]). Uit het stuk blijkt tevens, dat de moeder van BARLAEUS in 1611 reeds gestorven was, en dat vrienden de broeders en zuster van LAMBERTUS moesten onderhouden. LAMBERTUS werd in het College opgenomen, maar schijnt zich niet altijd behoorlijk te hebben gedragen; hij werd althans één keer beschuldigd met een makker het College zonder verlof te hebben verlaten en straatschenderij te hebben gepleegd [7]).

---

1) Vgl. BRANDT, t. a. p., blz. 845.
2) DE JAGER, t. a. p. blz. 221.
3) T. a. p., blz. 222.
4) *Resol. Holl.* van 20 Mei.
5) *Resol. Holl.* van 7 Juli.
6) Dit stuk berust in het Leidsche archief. Het is gericht tot de ridderschap en de edelen van Holland. Toen niet hielp, klopte men dus bij de regeering van den Briel aan.
7) Dit blijkt uit een stuk door BERTIUS tot den rector gericht, dat zich in het Leidsche archief bevindt.

In het voorjaar van 1611 werd BARLAEUS door BERTIUS gepolst, of hij eene eventueele benoeming tot subregent van het College zou aannemen. Hij ontweek het echter om hierop een rechtstreeksch antwoord te geven. Maar een half jaar later, toen BERTIUS weder dezelfde vraag tot hem richtte, antwoordde hij, dat hij zich de benoeming zou laten welgevallen. Zij liet echter nog langen tijd op zich wachten, nl. tot den zomer van 1612. Hij nam haar aan, vroeg zijn ontslag als predikant aan Synode en Classis, welke laatste hem dat niet gaf zonder eenigszins een blaam op hem te werpen, en was in het begin van Augustus bezig met verhuizen en afscheid nemen. Zijne vrouw had zich in het dorp zeer bemind weten te maken en men zag haar zeer ongaarne gaan [1]). Eenige dagen later kwam hij te Leiden om er zijn nieuw ambt van sub-regent te aanvaarden. Op welke wijze hij het heeft vervuld en welke gedurende zijn verblijf te Leiden zijne lotgevallen zijn geweest, zal later worden besproken.

Groningen, Maart 1885.

---

1) Vgl. het slot van den derden brief van BARLAEUS aan BERTIUS (Bijlage III).

BIJLAGE I.

BRIEF VAN JACOBUS BARLAEUS AAN JOHANNES KUCHLINUS [1]).

Ornatissime vir. Ita vivam, ita valeam, quod utrumque exopto, ut tuis salutationibus nihil possit mihi arridere gratius, quibus me tui nuper cum nos adirent et reviserent tuis verbis tam amanter impertiverunt. Praeterea quod de meis laboribus scholasticis qualescunque ii sint, tam candidé et benigne sentis et loqueris quanti esse apud me arbitraris! non quod delector laudibus, quanquam quis non iure gaudeat iis à te tam laudato viro profectis! ad exemplum Hectoris illius apud Naevium. Nam ut nihil aliud, certe oestrum aliquod vel potius aculeum in animo meo relinquere videntur, quo alacriores vegetioresque ad obeundum munus nostrum reddamur. Vos Lugduni in summa omnium virtutum ingeniorumque praestantia, in ista luce vivitis, nobis haec Sportula à Deo attributa, ubi tanquam in Sarepta apud viduam non nostrae, sed dei gloriae studemus, omnemque operam insumimus erudiendae pubi, et puerulis spei omnino non contemnendae, quorum segetem colimus, sed exiguam, et adhuc in herba luxuriantem. Inter alios est nobis fratris filius ad litteras et studia natus adolescentulus, cui si vestra opera et favore, beneficio Collegii vestri et Illustriss. dominorum Ordinum frui aliquando contingeret, et nobis voluptati, et matri viduae numerosae sobolis messe gravi maximae levationi foret. Patrem habuit Casparum Barlaeum optimè meritum de Schola Bommeliae, et antea etiam de Ecclesia et Academia vestra Leydensi, ubi et clariss. viro Hauteno innotuerat, quicum familiarissime vixit diu unis aedibus usus. Bene vale humaniss. et doctissime praeses, et domino Bertio genero tuo, veteri mihi necessitudini coniuncto multam salutem meo nomine. Brielae 20. Octob. 1596.

Tuae human. addictissimus
Jacobus Barlaeus [2]).

[1]) De brief berust in het Leidsche gemeentearchief.

[2]) Het adres luidt: „Pietati et Eruditioni/ Ornatissimo viro Dno/ Joh Ceuchlino/ praesidi vigilantiss;/ Collegi Theolog. Illust:/ Ordinum Hollandiae/ Lugduni Batt:"

BIJLAGE II.

TESTIMONIUM AFGEGEVEN DOOR PETRUS BERTIUS [1]).

Gaspar Barlaeus Antverpianus, Alumnus Illustriss. D D Ordinum Hollandiae et Westfrisiae, ijs est animi dotibus praeditus, ea virtute, eruditione, modestiâ, pietate, ut summam de se spem concitarit apud eos qui ipsum norunt. Kal. Novembris Anni 1600 disciplinae nostrae feliciter commissus est ab Amplissimo Reip. Gertrudisbergensis Senatu. Etsi vero jam tum praecultus esset quibusdam linguae utriusque initijs, tamen ex eo tantum (Christo communibus laboribus benedicente) profecit, ut in Graecis ac latinis litteris, inque Philosophiae studijs aequales omnes superaret. Si carmen scribendum esset miram adhibebat dexteritatem; si oratio, gravitatem; si disputandum, subtilitatem et acumen. Postea in sacra Theologia totum se triennium gnaviter exercuit, legendo, meditando, disputando, scribendo, proponendo, etiam publice pro concione dicendo. Mores habet ad omnem elegantiam et pietatem compositos ac supra aetatem graves. Faxit Christus, unus ille Ecclesiae suae ἀρχιποιμήν και ἀρχιερεύς, ut virtutum magnarum quae in ipso sunt initia incrementa capiant ad salutem multorum et Dei gloriam: ne vel spes praeclara occidat, vel conatus laudabiles primo impetu retardatj, cum jacturâ publicâ evanescant. Dat. Lugd. Bat. in Collegio Theologico Ill. Ordd. 4 Sept. A° 1606.

P. Bertius.

---

[1]) Het stuk bevindt zich in het Leidsche gemeente-archief. Een testimonium van BERTIUS, gedateerd van 31 October 1606, is in het bezit der remonstrantsche gemeente te Rotterdam (Vgl. *Catalogus van handschriften op de bibliotheek der remonstrantsch-gereformeerde gemeente te Rotterdam. Amsterdam, Y. Rogge*, 1869, no. 255). Misschien werd het afgegeven bij het verzoek van BARLAEUS om uit het College te worden ontslagen, wat 1 November werd toegestaan. Er zijn maar enkele afwijkingen in van het hier afgedrukte stuk.

BIJLAGE III.

DRIE ONUITGEGEVEN BRIEVEN VAN CASPAR BARLAEUS AAN PETRUS BERTIUS [1]).

I.

Litteras tuas accepi Regens bene merite cum de meis tum de communibus multorum studijs, easque affectus tui pristini in Barlaeos testes uberrimas intime exosculatus sum. Sane dicere vix possum quantum H. T. hoc nomine debeam, quod Brielani Senatus favorem ac patrocinium commendatione tua fratri impetraveris. Et quid non impetret ille cuius testimonium fidele ac serium esse censetur, ipse vero fide, diligentiâ, industriâ, ac doctrinâ singulari toti Bataviae quae fructum in scholis et Ecclesiis persentiscit, semet commendavit. Ex ipsis enim Brilanis consulibus ac senatoribus intellexi simulac litterae H. T. ipsis visae ac lectae essent, statim ὁμοθυμαδὸν petitioni subscriptum fuisse, magnumque pondus apud ipsos tuum de fratre judicium habuisse. Quin dum litterae in consessu Senatus legerentur D. Leonardus Johannis qui praestantissime de te sentit latè in laudes tuas, ac laborum tuorum commendationem digressus est. Ita ut nullus esset qui non iudicio tuo ac testimonio acquiescendum putavit. Quod ideo scribo, ut in deplorato hoc quod vivitur seculo in quo bonos et de communi patriae ac Ecclesiae salute bene meritos aliquorum odia et linguae petunt, hoc solatio tibi sit, quod quamvis malevolis, ingratis nonnullis fortè displiceas, tamen multis bonis imo primoribus Bataviae ac viris sanae mentis te, studia ac labores tuos placere, perplacere certò tibi persuadeas. Verum miror quod de cautionis formulâ scribas, quam ante septimanas aliquot ad fratrem misi, cui etiam subsignaveram, quod si forte tabellarij negligentiâ litterae interciderint, en habes denuo hic promissionem, et fideiussorias tabellas. Si nec hae satisfaciant, et praesens adesse debeam, ubi hoc ipsum rescivero excurram ocyus, et pro fratre ex lege et more Collegij cavebo. Litteris tuis catastrophen subdis hanc, ut cogitem an, si opera mea ad vacuam Subregentis provinciam postuletur, eam tibi addicere velim. Verum D. Regens

[1]) Aanwezig in het Leidsche gemeente-archief.

cum hypothetica haec oratio nihil affirmet, neque ego quicquam de voluntate mea in provinciae istius susceptione affirmare ac polliceri ausim. Cogitabo tamen ut scribis, si forte opera mea postuletur, quid facto opus sit. Interim hoc D. Regens cogita, provinciam Subregentis vere provinciam esse, aliumque Atlantem isti axi fulciendo postulari, imo addo, nisi mihi de sinceritate ac fidelitate tua constaret, haec in iocum mihi scribi suspicarer. Quis enim ego sum? Deus pater misericordiarum idoneum, ac te collega dignum collegam tibi ac Collegio evocet, qui labores tuos Sisyphios aliqua parte sublevet, juventuti praesit, ac eruditione, pietate, probitateque praeluceat, teque cum uxore dilectiss. ac liberis suaviss. diu nobis, Patriae, Collegio, Ecclesiae incolumem corpore, linguâ, stylo, animo, et ingenij vigore ac acumine porro in longaevos annos conservet. Salve a me et meâ. Datum e Musaeo propedie ni fallor Calend. April. A° impetratae salutis millesimo sexcentesimo undecimo.

Tui obsequentissimus
Caspar Barlaeus [1]).

2.

IMMANUEL.

Reverende vir multisque nominibus mihi observande, cuius rei me antehac per litteras certiorem fecisti, et memoriam coràm superiore hebdomade refricasti, eam non oscitanter ac perfunctoriè, verum serio ac attento animo mecum perpendi. Cum autem ea sit functionis illius adeoque cuiuslibet vocationis iustae ac legitimae ratio, ne temerario ac praecipiti ausu ad eam capessendam accingamur, non potui non, saltem ex aequo ac decoro, petitioni tuae aegre ac difficulter assentiri. Is enim sum, qui trepidus ac cum diffidentiâ quadam provinciam istam subire malim, quam confidenti animi proposito in eandem insilire. Cum verò tuo de me iudicio plusculum tribuam, neque tantum mihi polliceri ausim, quantum de me vel aliorum fortasse opinio, vel tua statuit sententia, non omnino mihi istud professionis genus displicere fateor. Neque despero, divinique numinis affulgente gratia quin manu ad aratrum istud appositâ, et D. Curatoribus, tibi ac Collegio aliquatenùs sim satisfacturus. Quare ut directe ad tua respondeam; si opera mea ad vacuam istam Subregentis provinciam postulabitur, eam in praesentiarum offero, si modo eam Collegio utilem fore arbitreris. Haec ad te scribenda putavi ne quam mihi animo

---

1) Het adres luidt;
Aen den vromen, wysen hoochgeleerden
D. Petrum BertiumRegent
der Collegie der Theologie
woonende op Rapenborg
te
Leyden.

ac affectu tuo designasti honorificam vocationem indigne aspernatus fuisse videar. Hisce vale et cum uxore ac liberis, carissimis tuis κειμηλίοις a me et mea salve. Deus Opt. Max. te Collegio, familiae ac bonis hominibus diu incolumem conservet. Rotterodamo Sext. Id. Nov. Aº 1611.

Tuae dignitati addictiss.
Casparus Barlaeus.

Si ad me scribere voles T. D.
litteras mittas Rotteroderamum (sic) apud
Joffrou Croes woonende op de
hoochstraet in de drij granaetappelen [1]).

---

3 [1]).

Diuturni mei silentij quo hactenus erga te usus D. Regens finem hodiernus dies attulit, idemque inicium sciendi quae vellem, quaeque a me hoc tempore scribi debere putabam. Scripsissem equidem iam antea, verum cum iusta ac seria scribendi materies deesset, nolui tibi tot negotijs, tantisque laboribus districto viro temere litteris meis molestiam facessere, et, quam legendis meis impenderes, studijs tuis gravioribus horam suffurari. Litteras D. Curatorum — alteras Ecclesiae alteras Classi obtuli. Ab Ecclesia dimissionem licet aegre et reluctantibus animis et renitente..... in me affectu tandem impetravi. Statuerant iam ad D. Curatores excurrere, verum ne frustraneum (?) laborem susciperent et oleum operamque perderent hortatus sum. Acquieverunt itaque mei et petitioni D. Curatorum nec invitâ omnino, nec spontaneâ omnino sed mixta voluntate morem gesserunt. Ad Classem et ordinis sacri Patres conscriptos ubi ventum fuit, vix resignatae litterae, vix lectae, quin abituriunti mihi pronis animis, singultiente prae gaudio quodam pectore valedicunt, adeò male hoc hominum genus habet si quem sortiti sint, qui adversùs illorum sinistras machinationes, et inconsulta consilia interdum hiscere audeat. Ab Ecclesia testimoniales bonae notae facile impetravi, A Classe non sine macula et impuritatis suspicione; et qui possint aliter testari fratres, qui omnem suam super qua gloriantur puritatem ad Stoicorum ferream necessitatem, et Parcarum tabulas examinare consueverunt. Ego vero istiusmodi illorum criminationes susque deque habeo solumque rectae conscientiae testimonium mihi in gloriationem sufficit cum per bonam et malam famam

---

[1]) Het adres luidt:
Aen den wysen, voorsienigen,
H. geleerden d. Petrum Bertium,
Regent des Collegie der Theologie
op rapenborg te Leyden.
. . . . brengen by f Groot,

[2]) Deze brief is met veel kleiner en onduidelijker letter geschreven dan de beide vorigen. Ook is hij op ééne laats gescheurd.

non hominibus sed Christo placere studens ad supernae vocationis praemium annitar. Miror sane Geertrudisbergensium mutatos animos, quos alias in hisce controversijs aequissimos expertus sum, sed recte auctorem conjicis, qui Dordracenorem flabris incitatus malum istud procudit. Quae circumferuntur condemnatoria capita, ego brutum fulmen Papae Sixti V adversus Regem Navarrem ac Principem Condeum interpretor, quae multiplicis nullitatis merito incusari possunt [1]) Fratres nostri..... suis et Papam e Tarpeia arce et Caesarem e solio turbare queunt, quid ni nos? verum in nullum agens extra sphaeram activitatis suae agere valet, sic nec illi, hanc enim illis sphaeram constituit Deus, concludere, decernere, consilia inire, ulterius vero nihil possunt. Ego migrationem amiam instituo, et in convasanda suppellectile occupor, die Iovis proximo hinc discessurus Deo volente, adventum itaque nostrum in fine huius hebdomadis aut die domini (?) praestolare. Uxori tuae puerperae gratulor cui Deus vires ac robur restituat et quam ex ea suscepisti prolem ab utero pietati et Christo conservet. Leonem in suibus (?) hortabor si ipsum compellandi dabitur ocium et tempus. Hisce meas finio et te cum uxore ac liberorum corona valere iubeo. Salutat vos uxor mea quae hic inter vicinorum lacrijmas quibus indies afficitur, vix animae suae compos subsistere valet. Datum e Museo nostro VI Aug. 1612.

Tuus..... officio
Casparus Barlaeus [2]).

---

1) Den 28sten Augustus 1585 had Sixtus V eene bul uitgevaardigd tegen Hendrik IV van Frankrijk. Deze liet dit niet onbeantwoord; er werd een werkje tegen geschreven, getitcld: *P. Sixti fulmen brutum.* Eene latere uitgave, die ik er van ken, heeft tot titel; *P. Sixti fulmen brutum In Henricum sereniss. Regem Nauarrae, et illustriss. Henricum Borbonium, Principem olim Condaeum, evibratum. Cuius multiplex nullitas ex protestatione patet. Cui, praeter alia, subiuncta est Disputatio Roberti Bellarminii Soc. Jes. de Primatu Episcopi Rom. et ad eam Responsio. Item Alciati, Cviacii, et Hotomani Coniectura de falsitate l. inter claras* 8. *C. de Summ. Trinit. Praeterea Disputatio de Donatione Constantini Magni. Necnon Collatio Petri Apostoli cum Papa Romano. Cum Synopsi et Indice neccssario. Anno* 1604.

Het *Fulmen Brutum* werd in 1588 in het Nederlandsch vertaald door den predikant PETRUS HACKIUS, die het werk aan de Staten van Holland opdroeg, waarvoor hij 200 pond ontving (Vgl. *Resol. Holl.* van 24 Juni).

2) Het adres luidt;

Aenden Wijsen, voorsienigen, godsaligen
en H. geleerden d. Petrum
Bertium Regent in het Collegie
tot
Leyden.

JAN HARMENSZ. MULLER.

DOOR

MR. N. DE ROEVER.

ONDER de kunstenaars met het buryn, die niet minder dan onze meesters van 't penseel tot den roem van Hollands kunst hebben bijgedragen, komt den Amsterdammer, wiens naam ik plaatste boven dit opstel, het recht toe op eene bizondere eervolle vermelding. [1])

Het is daarom des te zonderlinger, dat er tot dusver noch van den duur zijner werkzaamheid, noch van zijne levensomstandigheden veel bekend is.

KRAMM, die zijne gegevens wel hoofdzakelijk van den Heer J. PHILIP VAN DER KELLEN zal hebben ontleend, verzamelde in zijn werk alles, wat er ten zijnen tijde van onzen kunstenaar bekend was. In den vorigen jaargang van dit tijdschrift had ik de gelegenheid iets over zijne ouders mede te deelen. [2]) Na een onderzoek der doopboeken kan ik thans met zekerheid opgeven, dat hij te Amsterdam op den eersten Juli 1571 in de Oude Kerk, dat is Roomsch Katholiek, gedoopt werd. Hij moet dus op het einde van Juni, uit het huwelijk van den boekverkooper en figuursnijder HARMEN JANSZ. MULLER en MEYNSGEN ARIENS, van der Veer (van Veere in Zeeland), geboren zijn. Bij den doop zien wij HENDRIK ELBERTSZ, boekverkooper in den Gulden Bijbel, met GRIET STOFFELS als getuigen optreden.

Men houdt hem voor een leerling van HENDRIK GOLTZIUS. KRAMM kon zich echter reeds niet met dit gevoelen vereenigen. Het is thans de vraag: of de eer van zijn talent

1) Mijn vriend BREDIUS stond mij al zijne gegevens uit de notariëele acten voor dit opstel af.

2) *Oud-Holland* II, bl. 202 seq.

te hebben gevormd niet mag toegewezen worden aan zijn vader HARMEN MULLER, die als kunstenaar bekend is door 33 stuks houtsneden „de Passie ons Heere Jesu Christi" voorstellende, welke KRAMM ten onrechte in 't begin, of in de eerste helft der zestiende eeuw plaatst.[1]) Omdat hij den aanvang van diens werktijd te vroeg stelt en onbekend was met het jaartal van zijn dood, in October 1617 voorgevallen, kwam hij er toe het bestaan van twee graveurs van den naam HARMEN MULLER aan te nemen, terwijl er thans, nu we de jaartallen, binnen welke zijn werkzaamheid valt, nauwkeurig weten, geen reden is om er aan te twijfelen, dat de houtgraveur HARMEN MULLER dezelfde persoon is als de kopergraveur, wiens werktijd door NAGLER omstreeks 1560—1580 wordt gesteld, maar die blijkens het portret van CORNELIUS SCHONAEUS, Goudanus, nog in 1596 het graafijzer hanteerde. Dit is te waarschijnlijker, omdat de gissing van KRAMM, dat de kopergraveur een zoon van den houtgraveur en dus een broeder van JAN HARMENSZ MULLER zou zijn, geen steek schijnt te houden, wijl het mij tot dusverre niet gebleken is, dat JAN een anderen broeder heeft gehad, dan dengene, die op de hierachter in bijlage gegeven genealogische tabel vermeld wordt.

Maar wie ook zijn meester geweest zij, ons is het genoeg te weten, dat hij door tijdgenoot en nageslacht, in deze zaken tot oordeelen bevoegd, geacht wordt een der kloekste graveurs te zijn geweest, die ons land heeft voortgebracht. Reeds VAN MANDER geeft hem den lof, die hem als zoodanig toekomt, en het oordeel van dien schrijver is nog nimmer betwist.

BARTSCH heeft eene beschrijving van zijn werk gegeven. Het telt 86 nummers, een getal, dat, zoover ons bekend is, door latere prentbeschrijvers niet is vermeerderd.

Ik zal den lezer niet vermoeien met een opsomming van die prenten. Er zijn er onder, die MULLER naar zijn eigen teekening gegraveerd heeft, en dan zijn het voorstellingen aan de gewijde, aan de oude geschiedenis of aan de fabelleer ontleend, en portretten Ook maakte hij gravures naar schilderijen van andere meesters, en wel hoofdzakelijk naar DIRK BARENDSZ, dien hij ongetwijfeld gekend heeft, HENDRICK GOLTZIUS, LUCAS VAN LEYDEN, BARTHOLOMEUS SPRANGERS en ADRIAEN DE VRIES.

De oudste dezer werken dateeren van 1589. Nemen wij in aanmerking, dat hij, gelijk wij zoo aanstonds zullen zien, in 1628 overleed, dan mag men zeggen, dat hij niet een van de werkzaamste plaatsnijders is geweest. Dit is trouwens gemakkelijk te verklaren. JAN MULLER stond ongetwijfeld zijn vader in de drukkerij en in den kunsthandel ter zijde en schijnt na diens dood de zaken met zijne zuster MARRETJE te hebben voortgezet. Steeds heeft hij, behoudens zijn nader te bespreken verblijf in 't buitenland, in „den Gulden Passer" gewoond, eenigen tijd zelfs met zijn neef EWOUD CORNELISZ MULLER, die later zijn eigen zaken begon en schuin tegenover het huis zijner verwanten „de Liesveltsche Bijbel" aan den gevel sloeg, om daarmede zoo duidelijk mogelijk te kennen te

1) Het adres daarvan luidt „ghedruckt tot Amsterdam aen die Oude side in die Warmoesstraet, bij mij Harmen Jansz Muller, figuersnyder, in den vergulden Passer". Eerst in 1568 of 1569 volgde hij de weduwe van JAN EWOUTSZ in deze zaak op.

geven, dat, zoo zijn verwanten al aan den voorvaderlijken godsdienst waren getrouw gebleven, hij met de nieuwe leer medeging.

De portretten, door JAN MULLER gesneden, verdienen, dat we er een oogenblik bij stilstaan. In een vorig opstel heb ik gezegd, dat er blijkbaar immer vraag was naar de portretten van sommige in dien tijd op den voorgrond tredende of van oudsher beroemde personen. Prins MAURITS en COORNHERT vinden we dus als oude bekenden uit de schildersinventarissen ook hier terug. Prenten werden toen in 't algemeen niet zoozeer gebruikt om in kunstportefeuilles te worden nedergelegd, als wel om op een paneeltje geplakt en in een lijstje gestoken bij wijze van versiering tegen den wand te worden gehangen. Men vindt ze in oude boedelbeschrijvingen „prentbordekens" genoemd; ook werden ze om een rol gewonden en zoodanig opgehangen, dat ze om gezien te worden moesten worden afgerold. Dit zijn de menigmaal voorkomende „prenten op rollekens." Daarmede werd ongetwijfeld het debiet van prenten zeer versterkt, en kwamen de plaatsnijders in de gelegenheid om voor hunne bewerkte koperen platen goede prijzen te bedingen. Bovengenoemde wijze van tentoonstellen is oorzaak, dat zoovele fraaie prenten slechts in zeer enkele exemplaren tot ons zijn gekomen.

De prenthandel van dien tijd is zeker zeer uitgebreid geweest. We weten dat WILLEM BARENDSZ stapels prenten mede naar 't noorden nam, om ze in China of in Indië, als hij daar mocht aankomen, te verkoopen. De kunsthandel dier dagen had relaties overal, waar de goederenhandel zijn rijkgeladen kielen ging lossen, in alle plaatsen, waar men wist te waardeeren hetgeen kunst was. Dat de oude MULLER zijne relaties te Antwerpen had, weten we; maar hij had zijne afnemers evengoed te Parijs, en zal ze ook te Kopenhaven hebben gehad. Zijn zoon heeft ongetwijfeld ook voor dat buitenlandsche debiet gewerkt. Daarvoor zullen de portretten van ALBRECHT en ISABELLA, van SPINOLA, van den envoyé NEYEN, van CHRISTIAEN IV hebben gediend. Eigenaardig is het om na te gaan welke Amsterdammers van zijn tijd door hem werden geconterfeit. Prof. FONTEYN, HENDRIK LAURENSZ SPIEGEL en JAN PIETERSZ SWEELINCK, van de voornaamsten, die de stedemaagd toen kon aanwijzen. De beide eerstgenoemden hebben ongetwijfeld tot den kring zijner goede bekenden behoord. Zijn vader immers was een ijverig rederijker, lid van de oude kamer, waartoe SPIEGEL, wiens werken door COOL, des ouden MULLERS schoonzoon, werden uitgeven, en ook Dr. FONTEYN behoorde. Het is niet onmogelijk, dat de jonge MULLER en FONTEYN, mannen vrij gelijk van jaren, elkander daardoor hadden leeren kennen.

FONTEYN'S portret is een dergene, waaraan men het talent van MULLER het best proeven kan. Ik heb gemeend den lezers daarvan hierbij een reproductie te moeten geven.

Van MULLERS lotgevallen is ons weinig bekend. Van zijne naaste omgeving kan ik echter het een en ander mededeelen, dat ook eenig licht op hem werpt.

Bij den dood van zijn ouders had hij een broeder en drie zusters in leven. De oudste dezer zusters was gehuwd met een gegoeden wijnkooper, BREEVLIET genaamd, en woonachtig op den Oudezijds-Voorburgwal, tegenover de Bierkay, in 't wapen van Oudewater.

PHOTOGRAVURE

NAAR HET

door JAN HARMENSZ MULLER in koper gesneden

PORTRET

VAN DEN AMSTERDAMSCHEN HOOGLEERAAR

JOHANNES FONTEYN,

geboren 1574, overleden 1628.

Het origineel van dit portret, toegeschreven aan

THOMAS DE KEYZER,

is thans het eigendom van den Heer JHR. MR. A. L. E. DE STUERS, *Buitengewoon Gezant en Gevolmachtigd Minister van Z. M. den Koning der Nederlanden bij de Fransche Republiek, te Parijs, die het aankocht in de Brakke Grond te Amsterdam, September* 1881.

PHOTOGRAVURE

NAAR HET

door JAN HARMENSZ MULLER in koper gesneden

PORTRET

VAN DEN AMSTERDAMSCHEN HOOGLEERAAR

JOHANNES FONTEYN,

geboren 1574, overleden 1628.

Het origineel van dit portret toegeschreven aan

THOMAS DE KEYZER,

thans het eigendom van den Heer JHR. MR. A. L. E. DE STUERS, *Gezaghebber van Z. M. den Koning der Nederlanden bij*

Aalte Grond *aber 188*

Pelicog. et Imp. Aunis

Eene andere werd de vrouw van ADRIAEN HENDRICKSZ BOOT.[1]) Deze in 1619 afwezig, gelijk zoo aanstonds zal blijken, was vermoedelijk de beroemde waterbouwkundige en ingenieur, die in 1614 door PHILIPS III, koning van Spanje, naar Mexico werd gezonden, om daar het werk van verschillende droogmakerijen te leiden.

De derde reikte op vrij gevorderden leeftijd hare hand aan CORNELIS DIRCKSZ COOL, een van Bommel geboortig boekverkooper, die weduwnaar was van een dochter van JACOB GIJSBERTSZ of GIJSBERTI, een van de voornaamste, zoo niet de voornaamste notaris in dien tijd te Amsterdam. Voor een door hem bezorgde uitgave van SPIEGELS „*Hertspiegel*" vervaardigde JOHAN MULLER, die toen nog niet zijn zwager was, des dichters portret, waarvan wij zooeven spraken. CORNELIS COOL was een dier vrienden of goede bekenden van VONDEL aan wien deze in 1651 een zijner in druk verschenen gedichten ten geschenke zond. Op dezen VONDEL-vriend werd het eerst in dit tijdschrift de aandacht gevestigd door den heer UNGER[2]). Maar JAN had nog een broeder ADRIAEN MULLER, die aan de Leidsche Hoogeschool den titel van licentiaet in de beide rechten had verkregen[3]) en zich te Emmerik had nedergezet, waar hij zich weldra het ambt van Stadssecretaris zag opgedragen. Van daar bracht hij in 1609 zijne bruid, eene jonge weduwe, mede, om hier ter stede, in tegenwoordigheid zijner bloedverwanten, het huwelijkscontract te teekenen en voor schepenen te trouwen. Dit contract had voor bovengenoemden notaris GIJSBERTI plaats den 23 September 1609. ADRIAEN werd hier bijgestaan door zijn vader en zijn broeder, van wier handteekeningen wij hier een fac-simile geven.

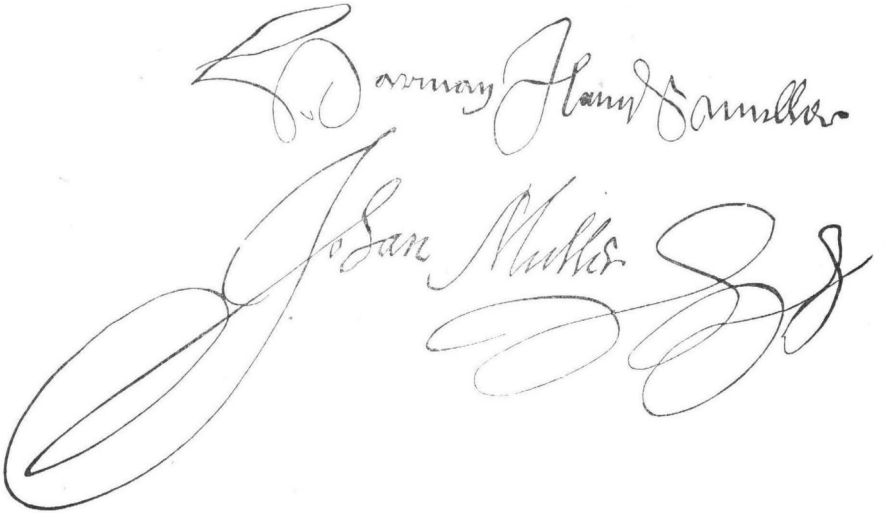

In BALEN's geslachtslijst der Dordsche familie BOOT komt hij niet voor. Evenmin in „*de opgaande linie van 't geslacht* BOOT."

Zie *Oud-Holland*, II, bl. 301. Wij hebben hiermede tevens de vraag beantwoord, daar ter plaatse door den Heer UNGER gedaan. Deze COOL had een broeder WESSEL COOL, kleêrmaker van beroep, die mede met eene dochter van GIJSBERTI gehuwd was.

Hij werd den 21 Februari 1601, op 15jarigen leeftijd, aldaar als student ingeschreven. Volgens deze opgaaf zou hij in 1585 of in 't begin van 1586 geboren zijn. De ondertrouwacte noemt hem echter 26 jaren oud in September 1609. Dan zou hij in 't laatst van 1582 of in 1583 geboren zijn. Een der opgaven is dus onjuist. Dergelijk verschil in, naar men zou meenen, vertrouwbare gegevens komt honderdmaal voor. Het bemoeiclijkt den arbeid des onderzoekers niet weinig.

Het huwelijkscontract bevatte de gewone bepalingen; doch vermelding verdient dat de bruidegom 1000 gl., de bruid, CUNERA VAN DE GRAEF, sedert twee jaren weduwe van JOHAN VAN of TEN BROEKHOFF, daarentegen 4000 gl. mede ten huwelijk bracht.

Deze ADRIAEN MULLER heeft zijne familie heel wat onaangenaamheden bezorgd. Reeds hadden zijn ouders, die de spilzucht van den jongen rechtsgeleerde kenden, in hun testament zoodanige bepalingen gemaakt, dat hij zijn deel in het huis „de Gulden Passer" niet zou kunnen aanspreken, maar dat dit deel ten behoeve van zijn kinderen en zijn eigen noodzakelijkste levensonderhoud zou blijven verbonden. Toch had het den ouden MULLER niet belet ADRIAEN groote sommen voor te schieten, waarvan deze in 1619 nog 900 gl. te betalen had. En ook zijn broeder, zijne zuster en zijn zwager hadden hem moeten bijspringen [1]) in de hoop, dat hij daarmede eindelijk uit zijn schulden zou worden gered.

> Compareerde etc. JAN MULLER, plaetsnijder, ende MARITGEN HARMANS, geassisteert met JAN VALCXSZ, haren gecooren voocht in desen, ende beloofde en toestonde, ter ernstiger beede en begeerte van Mr. ADRIAEN MULLER, haren broeder, als dat zij voor hem verschieten en betalen souden de somme van 300 gulden aen MARRY JACOBS, ende verwachten om daervan weder van haren voorsz. broeder voldaen te worden, so wanneer hij van zijne voordere schulden daarmede hij jegenswoordich belast is, sal sijn ontlast. Desgelijcx compareerde PIETER DIRCXSZ BREVLIET, diewelcke ter ernstiger beede als vooren overgaf en toestonde, dat hij al soodanige 300 gulden als hij van den voorz. ADRIAEN MULLER hebben moet van verstreckte penningen, soude jaerlijcx innen ende opbeuren bij gedeelten van de jaerl. huyren den voorz. Mr. ADRIAEN MULLER competerende voor zijne portie van den huyse mette appendentien van dien, genaemt de Vergulde Passer, mits dat daervan te vooren jaarlicx betaelt sall sijn ALBERT JANSZ PLEMP van de rente van 600 gulden hooftsomme, daermede de voorsz. ADRIAEN MULLER belast is, tot dat bij hem de voorsz. somme sal sijn afgedaen. Enz. [2])
>
> JOHAN MULLER teekent: Johan Muller H. F.

Het schijnt echter alles te vergeefs te zijn geweest. De moeielijke finantiëele omstandigheden, zoo ze zich al tijdelijk hebben verbeterd, hadden dit treurige gevolg, dat ADRIAEN in 1634, beladen met schulden, verre boven zijn vermogen reikende, in 't graf daalde. Dat was een geweldige schande voor de familie, te meer omdat de weduwe, die haar huwelijksgoed wilde redden, en hare dochter er over dachten den boedel met den voet te stooten. Toen besloten de bloedverwanten, en COOL, die een vermogend man schijnt te zijn geweest, sloot zich bij hen aan, om het deficit te dekken. De onbekende bijschriftdichter zei inderdaad niet te veel, toen hij onder COOL'S portret door JAN LIEVENSZ schreef, dat hij leefde „voor die sijn in de lij." Zijne aangehuwde familie ondervond er de waarheid van, en onze achting voor de persoonlijkheid van den kunstlievenden boekverkooper gaat er niet op achteruit.

---

1) Ook de kinderen van BREEVLIET. Hij eende van hen 20 Juni 1630 nog 600 gl.

2) Prot. Not. L. LAMBERTI. 1615.

ADRIAENS spilzucht heeft wellicht den middelen van den ouden MULLER veel afbreuk gedaan. Toen diens boedel gescheiden werd tusschen zijn kinderen, ging het credit het debet nog geen 11000 gl. te boven. Daaronder was het op 9500 gl. geschatte huis waarin de zaak gedreven werd begrepen. Een fragment van de rekening kan ik hier overleggen. [1])

Capitael moet hebben Ao. 1619, 14 *January.*

Van thuys genaemt d'gulde passer	*f*	9500—
Van pampieren, boecken, gebonden en ongebonden		3406—
Van parssen, letteren, figuren, en 't gereetschap van dien . .		1000—
Van een graff		200—
Van uytstaende schulden		800—
Van compten per Cassa		395—
Van Hillegontie voor bedde en bulsters		100—
Van huisraet, clederen en juweelen		1000—
Van houwelijckse goederen Lysbet, Hillegont, Adriaen aen gelt, Jan aen platen		2400—
	f	18801—
Belasting van 't capitael afgetrokken		8051—
blijft	*f*	10750—

Dat JAN bepaaldelijk de prentenhandel dreef en dien na zijner ouders dood overnam blijkt, behalve uit de beschrijving zijner nalatenschap, uit den laatsten post. Hem werd aan platen toebedeeld hetgeen de gehuwde dochters voor huwelijksgoed hadden genoten en ADRIAEN bereids aan geld had gebeurd. Dit alles moest echter voor eene zuivere rekening in den boedel weder worden ingebracht.

Bij de scheiding werden aan MARRETJE, toen nog vrijster, „de parssen, letteren, figuren ende gereetschap van dien" toebedeeld, benevens een deel van de „boecken en pampieren" tot een bedrag van 1305 gl., terwijl JAN werd tevreden gesteld met den overgebleven winkelvoorraad.

Toch was het voor het tweetal, dat de zaak zou voortzetten, noodig eene bizondere regeling te treffen met de overige erven, om dit te kunnen doen. De verstandhouding tusschen de broeders en zusters was echter zoo goed, dat daaraan geen bezwaren verbonden waren. De volgende overeenkomst was daarvan het gevolg.

> Op huyden den 14 Januari Ao 1619 compareerde enz. JAN MULLER, plaetsnijder, Meester ADRIAEN MULLER, Licentiaet in de rechten, Secretaris der stadt Emmerick, PIETER DIRCKSZ BREVLIET, als man en voocht van LYSBETH HARMANS, HILLEGONT HARMANS, geassistt. met JAN VALCXSZ, haren gecoren voocht in desen, mits de verre absentie van ADRIAEN HENDRICKSZ BOOT, hare man, en de MARRITGEN HARMANS, geassisteert met Mr. JAN PIETERSZ SEM, haar gecoren voocht in desen, te samen kinderen en erffgenamen van wijlen HARMEN JANSZ MULLER, figuersnijder,

[1]) Prot. Not. L. LAMBERTI.

en MEYNSGE ADRIAENS VAN DER VEER, poorteren deser stede, Verclarende dat zijl. metten anderen rijpelijck overgeslagen hebbende de middelen van den boele by hare ouders nagelaten, volgens de staet aen desen gehecht, elk nae hem genomen hadden zijne ofte hare portie en gedeelte in den imboel, huysraet, clederen en juwelen by hare voorsz. ouders nagelaten. Voorts dat zij metten anderen waren verdragen als dat d'voorsz. MARITGE HARMANSZ alle d'resterende goederen en middelen van de voorsz. boele, (uytgenomen het huys genaemt de vergulde passer, gestaen in de Warmoesstraet, mette huysgens daerachter aen, gestaen int Blaeulakens-steechgen, met het graff in de Oude Kerck,) soude behouden, mits dat zij sal betalen de schulden en lasten in de aengehechte staet gemelt, uytgesondert de lasten op het voorsz. huys staende, ende namentlicke aen haer selve de somme van twaelfhondert gulden over haer huwelijksgoet ende prelegaet haer besproocken, ende dat sij bovendien binnen 's jaers nae dacte deses betalen sal aen de voorsz. HILLEGONT HARMANS de somme van drichonderttachtich gulden, ende aen de voorsz. JOHAN, Mr. ADRIAEN, en PIETER DIRCKSZ (Brevliet) elckx de somme van vierhondertachtich gulden. Enz. [1])

Nadat de acte door partijen geteeckent was, kwamen de getuigen aan de beurt en het is op deze dikwijls gansch niet onverschillige personen — geheel anders dan thans — dat ik even de aandacht moet vestigen, omdat zij op dat oogenblik naar alle waarschijnlijkheid leerlingen van HARMEN JANSZ, of wel van JAN MULLER waren.

Die mede-onderteekenaars waren „ABRAHAM HENDRICKSZ DOECKMAN en HENDRIK ROGHMAN, plaetsnijdersgesellen", van wier handteekening ik hier facsimile's geef.

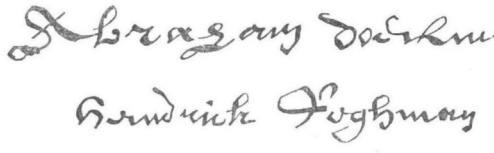

Van den eerste der hiergenoemde kunstenaars worden, voor zoo ver ik weet, geen werken gevonden. Hij wordt in 1642 nog genoemd als eigenaar van een huis in de Runstraat, doch zonder vermelding van beroep. Van HENDRIK LAMBERTSZ ROGHMAN[2]) daarentegen, die ongetwijfeld dezelfde persoon is als de plaatsnijdersgezel in den Gulden Passer, zijn een paar gravures als proeven van zijn kunstvaardigheid aanwezig, die de bewondering van KRAMM gaande maakten. Beide zijn portretten. Zij dragen de jaartallen 1627 en 1639. Men vindt ze in het werk van KRAMM beschreven. Het oudste is de beeldtenis van Mr. BARENT JANSZ POTGIETER, ook wel genaamd POT, van Munster, een Amsterdamsch chirurg, die in 1602 in 't gild werd aangenomen en van 1604 tot 1611 overman, proef- en bosmeester was. Men zou bijna zeggen, dat het portret bij gelegenheid van zijn 25-jarige ambtsvervulling was vervaardigd!

---

1) Prot. Not. L. LAMBERTI. — Het huis en het graf werden in 't gemeen gehouden. De oude MULLER was borg gebleven voor zijn zoon ADRIAEN tot een bedrag van 900 gl. waarvoor hij was aangesproken geworden.

2) Hij kan van eene Amsterdamsche familie zijn geweest. In 1557 woonde ARENT ROGMAN, wever, in de lang verdwenen Peperstraat bij de Kloveniersdoelen. HENDRIK was misschien wel een broeder van ROELAND.

Het andere is een portret van Hertog ARNOLD VAN GELDER, voorkomende in het werk van Prof. J. I. PONTANUS, *Historiae Geldricae Libri XIV*, uitgegeven in 1639.

Blijkens een vers, door hem op rijperen leeftijd, in 1647 onder het portret van ROELAND SAVRY, geëtst door GEERTRUYD ROGHMAN, vervaardigd, tokkelde hij ook de Nederduitsche lier. Het voorbeeld van den ouden MULLER had aanstekelijk gewerkt!

JAN MULLER verkreeg in 1625 nog een octrooi van de Staten Generaal om te mogen in den handel brengen het portret van den koning van Denemarken, door hem gesneden naar de schilderij van PIETER ISAACSZ [1]). Het was in 't zelfde jaar dat MARRETJE met COOL in 't huwelijk trad en hem ongetwijfeld de drukkerij ten huwelijk aanbracht, zoodat we het er voor mogen houden, dat MULLER alleen als boek- en kunstverkooper in den Gulden Passer gevestigd bleef.

Drie jaren later kwam hij te sterven. Hij werd in het familiegraf in de Oude Kerk bijgezet, op den 18 April 1628.

Over de verdeeling van zijn boedel had hij allerlei bepalingen gemaakt, die wij terugvinden in den

> Inventaris . . . van alle goederen, nagelaten by z. JOAN MULLER, *plaetsnijder*, sulcx hij deselve mette doot deser werelt ontruymt ende nagelaten heeft, door mij onderschreven, openbaar Notaris binnen Amsterdamme residerende, ten versoecke van den E. Mr. ADRIAEN MULLER, HUYGH JANSZ CRAYESTEYN, als voochdt van de twe nagelaten kinderen van Z. PIETER DIRCKSZ BREVLIET, HILLEGONT HARMENS en CORNELIS DIRCXSZ COOL.
>
> In den eersten een vijffde part aen 't huys genaemt „de Vergulde Passer", gestaen in de Warmoesstraet, belast int geheel met 75 gulden 's jaers.
>
> Een huysgen staende achter 't voornoemde huys, uytcomende int Goyerssteechgen, waervan hij de vruchten gemaeckt heeft aen zijne zuster HILLEGONT HARMENS, soo lange sij leven sal, 't welck hier dient voor . . . . memorie
>
> Een vijffde part in een graffstede, gelegen in de Oude Kerk onder het grote Orgel.
>
> Eenige gebonden boecken in de latijnsche, franscoise en italiaense talen, dewelcke van de const niet en tracteren en oock met geen const beleyt en zijn, dewelcke onnodich zijn hier te specificeren, alsoo hij deselve aen zijn broeder ADRIAEN MULLER heeft gelegateert, maar dient oversulcx voor . . . memorie
>
> Wat den huysraet en imboel belangt is maer onnodich alhier te specificeren, alsoo hij deselve met noch een torkoys rinck van zijne moeder gecomen, het conterfeijtsel van zijne z. vader, mitsgaders een rondeken van den berch van Calverien, mette penne gemaeckt, heeft geprelegateert aen zijne zuster MARRETGE HARMENS, maar dient mede hier voor . . . . . memorie
>
> Eenige stucken en papieren, rakende de scheydinge van zijn ouders boel en goederen, tsamen gebonden en gesegelt mettet cachet van mij Notaris, hier voor . . . . . memorie
>
> Een rond doosgen met eenige medalien, toegesegelt.

---

2) KRAMM. Bijvoegsel.

Noch een wit ront doosgen met silveren medalien, toegesegelt als vooren.
Cosmographie Tholomei met kunst en teykeningen beleyt en toegezegelt.
Een boeckgen in 4° met kunst.
Een packett met teykeningen.
Een packett met teykeningen.
Een packett met printen om zes boecken te maecken.
Twe kaertboecken Ortelii ongebonden.
Een packett oude teyckeningen en misdrucken.
Een packett kunst.
Noch een packett kunst.
Een packett met teykeningen.
Een compartement van gewolft papier met drie stucken, mette pen gedaen, heel schoon.
Een vierkant schilderijtgen van Venus op 't bed.
Twe ronde tronien met coleur geschildert.
Noch twe ronde tronytgens met swart en wit.
Een ronde lieve vroutge.
Een rondtge van swart en wit, poetery.
Pan, in een cleyn vierkantgen van swart en wit.
Een schilderijtgen van swart en wit van DIRCK BARENTSZ, op geolijt bordpapier.
Een groot stuck van de stad Napels, mette pen gedaen.
'Tconterfeytsel van Pater JAN MEY aen CLAERTGEN PIETERS (BREVLIET) geprelegateert.
Twintich tronien van steen.
Een conterfeytsel van GOLTZIUS.
Een geel geschildert paert.
Twee koffers, een groot, toegesegelt, met banden, en 't cleyn zonder banden, ongesegelt.
Een witte kist, toegesegelt.
Een vuyre kas waarin eenige kunst en gedruckte printen, oock d'voorsz. uyttreckende lade besloten is.
Twe groote schilderijen in Italien gemaeckt, zonder lijsten, d'eene van de geboorte, en d'ander daer de copers en vercopers uyt den tempel gedreven wierden.

Silverwerk.

Een silvere effen schael.
Zeven silvere lepelen.
Een Oosters kistgen toegesegelt, *met koperen platen.* [1])

Deze inventaris brengt nog eenige merkwaardige bizonderheden betreffende den meester aan 't licht.

MULLER graveerde niet alleen, maar teekende blijkbaar kunstig met de pen. De erven troffen in den boedel „heele schoone stucken metten pen gedaen" aan, en ook een groot stuk pennekunst voorstellende de stad Napels. Zou hij die teekening naar de natuur hebben gemaakt? Zou de aanwezigheid van Italiaansche boeken en van een paar schil-

[1]) Prot. Not. L. LAMBERTI. Amsterdam. Waarschijnlijk d.d. 16 Mei 1628.

derijen, in Italië gemaakt, op deze vraag geen bevestigend antwoord kunnen geven? Wij zouden dan mogen aannemen, dat hij de gebruikelijke Italiaansche reis had gemaakt en in dien tijd wellicht zich op de schilderkunst heeft toegelegd? Inderdaad vinden wij zijn portret terug onder de „Roomsche Bentvogels", die de Heer Fr. D. O. OBREEN in het derde deel van 't *Archief voor Nederlandsche Kunstgeschiedenis* [1]) reproduceerde. Nu blijkt het, dat de gissing in het bijschrift bij die afbeelding gewaagd, niets *te* gewaagd is geweest. Jammer dat wij niet zeker weten wanneer hij er geweest is.

Onze kunstige plaatsnijder droeg onder de lustige bentvogels den bijnaam van de „Groenvink"! Waaraan hij dien bentnaam had verdiend kunnen we thans niet meer nasporen. Zagen zijn guitige kunstbroeders hem nog voor een weinig „groen" aan, dan heeft hij op lateren leeftijd zich heerlijk op hen gewroken. Zijn werken hebben zijn naam voor goed der vergetelheid ontrukt.

Het is niet onwaarschijnlijk, dat MARRETGE MULLER na JOHANS dood de zaken heeft voortgezet. Immers, ook prenten met het adres van COOL, haren man, zijn bekend.

Het is niet onwaarschijnlijk dat COOL, — blijkens zijn ondertrouwacte zelf een Warmoesstrater —, bij zijn huwelijk of na zijns zwagers dood in „den gulden passer" trok Zeker is het, dat hij tusschen 1628 en 1631 in hetzelfde deel van de Warmoesstraat, en ongeveer op dezelfde hoogte, (tusschen de St. Jans- en St. Annastraat) woonde, waar de MULLERS indertijd gevestigd waren, zonder dat zijn huis bepaald is aan te wijzen. Wij weten echter, dat hij tusschen 1651—1654 in 't zelfde huis woonde, waar de gulden passer eens had uitgehangen.

---

1) Een enkele opmerking naar aanleiding van des Heeren OBREEN's tijdsbepaling dier merkwaardige teekeningen De teekening gemerkt F. schijnt mij de oudste te zijn of althans blijkens enkele der costumes eenige oudere personen voor te stellen dan de andere teekeningen. Zij heeft inderdaad iets van een copie eener muurteekening. Wellicht een der voorloopers van degene, die SCHELLINCK zag. En dan is 't ook niet onwaarschijnlijk, dat er personen op ééne teekening zijn afgebeeld, die niet tegelijk maar achtereenvolgens in de bent kwamen. JOAN MULLER ziet er bepaald uit als een jongman van hoogstens 25 jaren; HENDRIK DE KEYZER al iets ouder. Wij houden het er daarom voor, dat dit portret nog vóór 1600 misschien van omstreeks 1595 dateert. De naar onze inzichten te nieuwerwetsche kleeding van sommige der voorgestelde personen geeft geen veiligen maatstaf. De Italiaansche mode mogen we niet met Hollandschen tijdmaat meten.

GESLACHTLIJST DER MULLERS.

JAN EWOUTSZ MULLER
geboren te Emmerik.
Figuursnijder en boekprenter in den gulden passer te Amsterdam.
Begraven in de Oude Kerk 3 Mei 1564.
(Zie: *Oud-Holland*. II. bl 167. KRAMM, *Bijvoegsel*).

HARMEN JANSZ. MULLER
figuursnijder, boekprenter en kunstkooper in den gulden passer.
begr. Oude kerk 17 October 1617, tr. te Amst. October 1567
MEYNSJE ADRIAENS, VAN DER VEER.

- LIJSBETH HARMENSZ. ged. O. K. 1 Aug. 1568, overl. vóór 1625, tr. 1607 PIETER DIRKSZ. BREEVLIET, geb. te Oudewater wedr. AALTJE DIRKS STRIJKER, Wijnkooper in 't wapen van Oudewater op de O. Z. Voorburgwal over de Bierkay.
  - DIRK PIETERSZ BREEVLIET minderjarig overleden.
  - CLAERTJE PIETERS geb. ± 1610.
- JAN ged. O. K. 25 Januari 1570 begr. 6 Mei daarna.
- JAN HARMENSZ MULLER. ged. O. K. 1 Juli 1571, get. HENDRIK ELBERTSZ en GRIET STOFFELS. Hij sterft kinderloos, begr. Oude Kerk 18 April 1628.
- HILLEGOND HARMENS. tr. ADRIAEN HENDRIKSZ BOOT, uitlandig 1619.
  - JAN ADRIAENSZ BOOT geb. ± 1607.
- MARRETJE HARMENS. tr. 1625 CORNELIS DIRCKSZ COOL geb. te Bommel 1593 boekverkooper in de Kerkstraat.
  - MEYNSJE ARIENS geb. ± 1609.
- Mr. ADRIAEN MULLER. Secretaris van Emmerik, geb. 1582 à 1585, overl 1634 tr. 1609 GUNERA VAN DE GRAEF.
  - AELTJE MULLER.

CORNELIS JANSZ MULLER
geb. ± 1548,
graveur, werkt voor Plantijn, daarna te Amsterdam,
afwezig 1588, leeft nog 1608

- EWOUT CORNELISZ MULLER. geb. 1564. Boekdrukker in de St. Annadwarsstraat, overl. na 1628 tr. Oct. 1588 SWAENTJE HENDRIKS dochter van HENDRIK JANSZ. in de blauwe Elandshoorn in de Kerckstraat.
  - Mr. JAN EWOUTSZ. MULLER geb. ± 1599 ondertr. 27 April 1624 MAGDALENA JACOBS.
- HENDRIK CORNELISZ MULLER. Bergervaarder, tr. 1o. DIEUWER THONIS, en 2o. TRUYKEN JACOBS, 1609 dochter van JABOB ELIASZ.
  - Uit het 1e huwelijk ANTHONIS HENDRIKSZ MULLER.
- BAREND CORNELISZ. 1608.

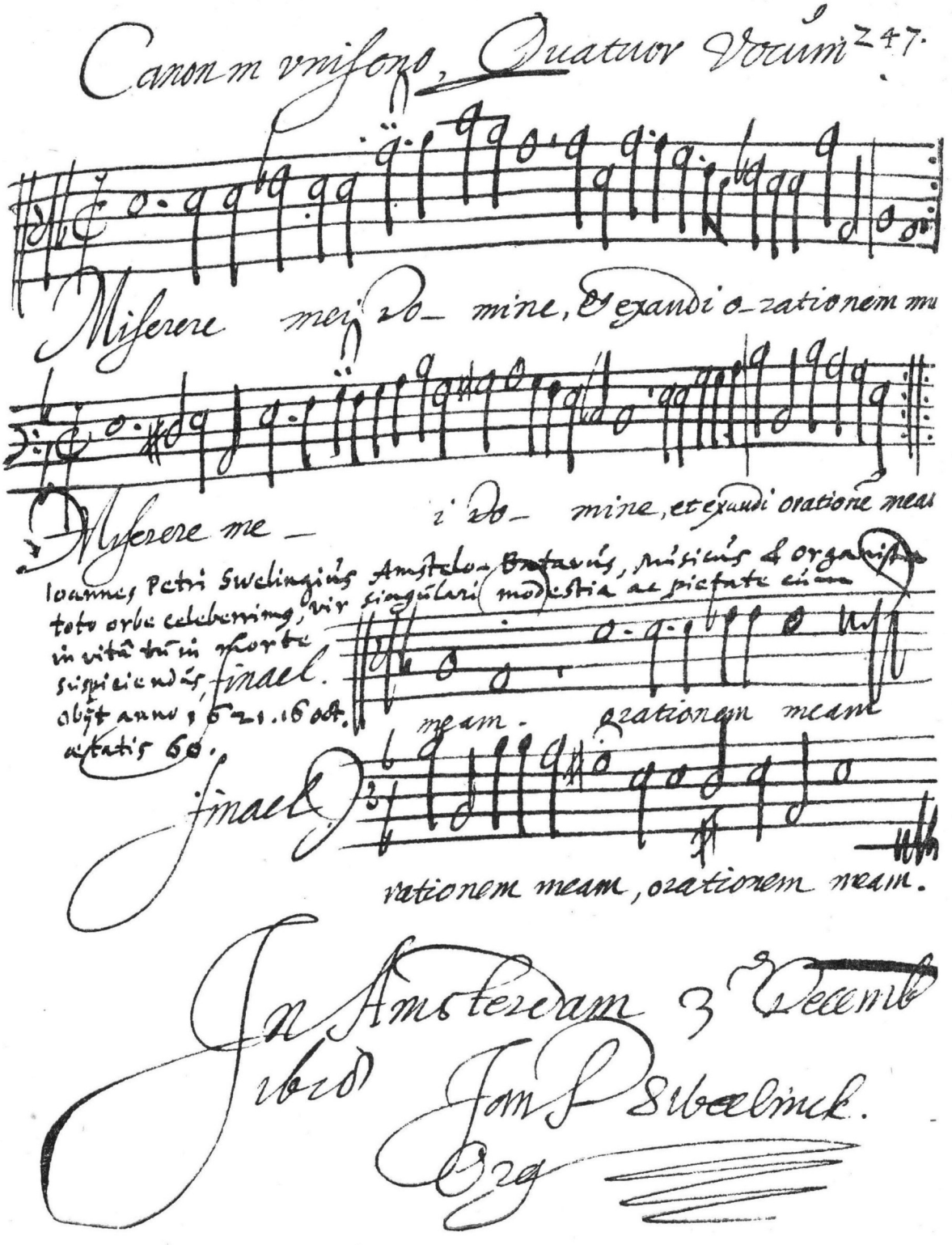

FACSIMILE VAN EENE BLADZIJDE UIT HET ALBUM AMICORUM VAN JOACH. MORSIUS, BERUSTENDE IN DE STADSBIBLIOTHEEK TE LÜBECK.

JAN PIETERSZ SWEELINCK EN ANDERE ORGANISTEN DER 16E EEUW.

DOOR

Mr. CH. M. DOZY.

OMTRENT bovenstaanden Nederlandschen componist was tot voor een vijftiental jaren niets bekend. Aan zijn naam knoopten zich onbestemde herinneringen vast van een tijdperk, waarin Nederland ook op dit gebied der kunst den toon aangaf. Die naam was evenwel voor het thans levend geslacht slechts een klank; tijdgenooten mochten dien met lof en eerbied genoemd hebben, zijn drager was nu eene mythische persoonlijkheid. Hoe is dit anders geworden!

De Maatschappij van Toonkunst had reeds in 1863, nadat zij in hare *Collectio operum musicorum Batavorum Saeculi XVI* een basis gegeven had voor onderzoek op dit gebied, daartoe verder opgewekt door prijsvragen omtrent oude Nederlandsche toonkunstenaars in 't algemeen en omtrent SWEELINCK in het bijzonder. Een *hoogduitsch* antwoord werd in 1868 der bekroning waardig gekeurd; in hetzelfde jaar kwam de Vereeniging voor Noordnederlandsche muziekgeschiedenis tot stand. Dr. J. P. HEYE gaf er den aanstoot toe; in geestdriftvolle woorden riep hij op tot ontginning van dit geheel braakliggend terrein van onderzoek. Met onverflauwden ijver werkte hij voort aan „dit kind zijns ouderdoms", zooals hij het zelf eens noemde, waaraan hij dan ook de beste krachten zijner laatste levensjaren ten koste legde.

Wat SWEELINCK betreft, bleef zijne aansporing tot onderzoek allerminst zonder goed gevolg. Wist men vroeger letterlijk niets omtrent zijne levensomstandigheden en

kende men slechts enkelen zijner werken; in 1876 kon de heer TIEDEMAN in een uitvoerige bio-bibliographie het totdusver bekend gewordene samenvatten. In het *Tijdschrift voor Nederlandsche Muziekgeschiedenis* I 50 vg. deelde ik nog eenige nadere bijzonderheden mede; het zij mij vergund hier op het onderwerp terug te komen.

De eerste vraag, die zich aan den biograaf van SWEELINCK voordoet, betreft zijn geboorteplaats. Het spreekt wel van zelf dat het hoogstens een sympatisch belang kan hebben, te weten, waar hij het levenslicht aanschouwde. Maar de kwestie is zoo warm besproken, dat ik haar niet kan laten rusten. Spreekt de traditie voor Deventer, SWEELINCK'S portret noemt hem een Amsterdammer en in zijne huwelijksacte, alhier gepasseerd, wordt geene geboorteplaats genoemd, zooals meestal geschiedde bij van elders komenden. Geen dezer argumenten kan evenwel afdoende geacht worden. De overlevering kan ook op de afstamming der familie doelen; Amsterdammer mocht hij heeten ook zonder hier geboren te zijn, immers hij woonde zijn geheele leven in de Amstelstad. Eindelijk, de plaats van herkomst werd bij inteekenacten evenzeer voor geboren poorters als voor vreemdelingen bijgevoegd of — en dit komt wel meer voor — vergeten. Het doopboek alleen zou hier den strijd kunnen beslechten en dit begint voor beide plaatsen pas na SWEELINCKS geboorte in het voorjaar van 1562. Ook mij is het niet gegeven de waarheid in het punt in kwestie onwederlegbaar aan te toonen. Het eerst vond ik met zekerheid van SWEELINCK'S vader (*Mr. Pieter, organist*), melding gemaakt op 1 November 1566. Toen nl. werd in de Oude Kerk een jongere zoon van hem en ELSJEN JANS gedoopt, GERRIT, de door VAN MANDER vermelde schilder. Getuigen waren MEYNERT ZYWERS en Mr. JACOB MATHE. . .

Langs twee wegen kunnen wij nagaan hoelang Mr. PIETER toen hier woonde, door het jaar zijner aanstelling na te sporen of te zien, wanneer hij hier het burgerrecht verwierf. Dat hij van elders kwam is wel waarschijnlijk. In 1556 en vóór 1574 woonde JOHAN SWELYNCK met CLAESKE, zijne vrouw te Deventer [1]) en de bovengemelde traditie zal wel niet geheel zonder grond zijn. Kwam Mr. PIETER uit den vreemde, dan zal hij ter verwerving zijner aanstelling hier toch wel burger geworden zijn en de namen der nieuwe poorters vinden wij in de Tresoriers-rekeningen zonder gaping van 1531 af, geboekt. Welnu, de eenige naam, die ten deze in aanmerking kan komen is die van PIETER JANSZ., *organist van Duyren geboeren, coopman* in dato 11 October 1559. Hier schijnt het licht ontstoken te zijn, vooral zoo men bedenkt dat een klein plaatsje in de nabijheid van Deventer, Duren heet. De ongewone toevoeging: g e b o e r e n schijnt te kennen te geven dat de nieuwe poorter van eene andere dan zijne geboorteplaats naar de Amstelstad verhuisde. Mogelijk is het zeker dat o r g a n i s t hier geen beroep aanduidt, maar bij den naam hoort.

1) TIEDEMAN, bl. 88. Hun zoon ARENT, gehuwd met MACHTELD, oefende het barbiersambacht uit. Overigens zal ik de eerste zijn er mij tegen te verzetten dat de eerste, beste JAN SWEELINCK in het midden der 16e eeuw voor den vader van Mr. PIETER worde aangezien.

Ernstiger bezwaar is het evenwel, dat in een straks mede te deelen acte van 1585 de vader van den grooten organist, PIETER ZWYBERTSZ. genoemd wordt. Niet alleen hier had ik dezen naam nooit aangetroffen, maar ook de heer Mr. V. DOORNINCK had de goedheid mij mede te deelen, dat hij in Overijssel volslagen onbekend was. Het ligt zeker voor de hand ZYVERTSZ te lezen, ik zou deze gissing evenwel niet durven wagen, had mijn oog niet een analoog geval getroffen in RAYER HWUYGENzoon, 1539 aldus genoemd [1]) en werd dit precedent niet voltooid in de begrafenisacte van DIRCK ZYBERTSZ in dato 30 October 1574 [2]).

Hoe men den naam ook moge lezen, wij moeten hem in verband brengen met bovengenoemden PIETER JANSZ. en daartoe is de doopgetuige van 1566 MEYNERT ZYWERS slechts een zwakke brug. De eenig mogelijke oplossing acht ik den naam van SWEELINCKS vader aldus te lezen: PIETER JAN ZWYBERTSZNSzn.

Of nu hier nog een familienaam aan toegevoegd moet worden laat ik in 't midden, de aandacht trekt het onwillekeurig dat nergens, waar ik den ouden organist vermeld vond, (en dit was niet zoo zeldzaam) ik den naam SWEELINCK las; vooral in de acte van 1585 valt dit in het oog, waar de zoon wel aldus genoemd wordt. Aan eene *Suavis lingua* denk ik natuurlijk niet, maar kan niet ELSJE JANSdr. aldus geheeten hebben? Te Duren zal het aantal familienamen wel niet groot geweest zijn en de behoefte daaraan zal door de kinderen te Amsterdam wel sterker gevoeld zijn dan door den vader te Deventer. Maar bestond er werkelijk identiteit tusschen beide PIETERS? Ik meen dit hoogstwaarschijnlijk te kunnen maken en daarmede JAN PIETERSZ. voor goed van den IJssel naar de Amstelstad te kunnen doen verhuizen. Wisten wij slechts, wanneer zijn vader aangesteld werd. Maar het archief der Oude Kerk laat ons hier in den steek en het vers van VONDEL, die in 1652 bij den dood des kleinzoons uitriep, dat het orgel een eeuw lang door grootvaâr, zoon en vader was bespeeld, kan wel niet als chronologische opgave dienst doen. Alleen lezen wij in het bekende handschrift van SCHAEP dat hij het orgel der Oude Kerk en dat der Nieuwe Zijds Kapel bespeelde.

Waar bekleedde nu de bewuste PIETER JANSZ. zijn post? Er waren destijds, naar ik meen, slechts vier orgels te Amsterdam. in de twee kerken en in de twee kapellen. Welnu, zooals uit bijlage III hierachter zal blijken, was aan de Nieuwe Kerk reeds in 1550 en nog in 1570 CLAES JANSZ organist en aan de Oude Zijds Kapel vinden wij FRANS ARENTS het eerst in 1551 en het laatst in 1562. PIETER ZWYBERTSZ. zou dus PIETER JANSZ. in de Oude Kerk moeten opgevolgd zijn, tenzij hij oorspronkelijk alleen aldaar aangesteld en pas later zijn naamgenoot in de Heilige Stede opgevolgd is. Dit is het eenige deurtje, waardoor men de

[1]) Oudste Grafboek der Oude Kerk, Middelkerk.

[2]) Nieuwe Kerk; met zijn huisvrouw op den Achterburgwal over 't slot van Gelre; liet drie onmondige kinderen na. PETER SWITTERTSSOEN vond ik in eene acte van kwijtschelding van 23 Decemb. 1500, CLAES ZWITTERTS 1540 in een rentebockje van 't Lieve Vrouwen gasthuis en SWITSERT CLAESzoon als eigenaar van een graf in het Buitenlandschoor omstreeks 1550.

identiteit ontwijken kan. Opvolging in de Oude Kerk wordt bovendien onwaarschijnlijk door den korten duur, dien het organistschap van PIETER JANSZ. aldaar zou gehad hebben. Immers naar wij straks zullen zien, overleed een organist dier kerk in 1555; PIETER ZWIJBERTSZ was het reeds in 1566. Wil men dus een afzonderlijken PIETER JANSZ. aannemen en hem niet in de Heilige Stede plaatsen, dan kan men hem geen langen duur van ambtsvervulling toeschrijven. Maar men oordeele zelf. De acten zijn medegedeeld en voor en tegen is besproken.

Vóórdat ik mededeel wat mij omtrent SWEELINCK'S vader (om mij voorzichtig uit te drukken) bekend is geworden, moet ik even stilstaan bij zijn al of niet onmiddelijken voorganger. Mr. CORNELIS SCAGEN vond ik het eerst vermeld in een stuk, dat mijn aandacht trok in het archief der Oude Kerk en mij belangwekkend genoeg voorkwam om het in zijn geheel te copiëeren en als bijlage hierachter te doen afdrukken.

Het is een contract van aanbesteding van een nieuw orgel in 1544 [1]). De geldelijke toestand der kerk was destijds, wilde men kerkmeesteren gelooven, allerdesperaatst. Bij Koninklijk plakkaat van 17 November 1533 was gelast dat „alle geestelijcke luyden bij ghescrifte souden stellen alle hoir jaerlicksche incoemsten omme uit die selve goederen te hebben zekere mulcte tot wederstande van die turcken." Spoedig werd hieraan niet voldaan. Eene memorie, naar aanleiding van gemeld plakkaat, werd pas na 1540 opgemaakt; zij strekte ten betooge dat aan eene bijzondere belasting, tot welk doel dan ook, niet gedacht kon worden. Immers, de Oude Kerk behoefde jaarlijks groote reparatie en was „seer grotelicks ten achter gegaen om die quade secte, die daer God betert gherengnieert" had. Zij genoot slechts „seer sobere incompste" tot een bedrag van 9 C.g. 17 stv., terwijl zij aan costen van reparatie, onderhoudenisse en goetlicke diensten jaarlijks 463 C.g. en bovendien aan lijfrenten ruim 273 C.g. moest uitgeven. Uit testamenten, donatiën, grafgelden en dgl. kon zij dit deficit onmogelijk aanvullen, zoodat zij geregeld tot verkoop van goederen de toevlucht moest nemen. Gemeld bedrag der uitgaven werd wel is waar behoorlijk gespecificeerd, maar toch komt het ons meer dan zonderling voor, dat kerk meesteren een zoo somber tafereel hunner financiën aldus besluiten: „En hebben noch te maecken sekere deuren an hoechoutaer om te schilderen en een nyen orghel ter eeren Goets en t' onderhoudenisse zynss Goetlicken dijnst al 't welck wel costen sal omtrent 2430 Carolus guldens". Er behoorde moed toe ook dit nog te stellen tegenover vaste inkomsten van slechts ruim 9 C. g.!

Eerst een enkel woord over gemeld schilderen. Volgens COMMELIN zouden de twee binnenste deuren van 't hoog altaar in 1537 door MAARTEN VAN HEEMSKERK voor *f* 270 geschilderd zijn. Dit stemt niet overeen met de besproken memorie, die stellig tusschen

---

1) Naar ik meen, is de gelijktijdige beschrijving van een 16e eeuwsch orgel althans voor ons land nieuw. Zie *Bouwsteenen* I 57, 62 III 85, 90 en voorai 95.

1540 en 1545 [1]) opgesteld is. In de bijgevoegde specificatie lees ik nog eens. „in dé eerste vier deuren te scilderen vant hoechoutaer dat tsamen costen sal 430 glds" [2]).

Maar van meer belang is op dit oogenblik voor ons het nieuw te bouwen orgel. Aanvankelijk meende men te kunnen volstaan met „het tghele werck boven ende beneden te doorsien" en de gebreken te verhelpen [3]). Reeds spoedig echter schijnt men aan een geheel nieuw instrument de voorkeur te hebben gegeven. Den 7en November 1544 werd daartoe een contract gesloten met Mr. JASPER JANSZ. en Mr. HENRIK VAN NYEUWENHUYS, beiden orgelmakers te 's Hertogenbosch. Zij zouden het oude werk daarvoor ontvangen en 90 C. g. bovendien [4]).

COMMELIN en op zijn voetspoor WAGENAAR deelen mede, dat tusschen 1530 en 1540 een nieuw orgel gemaakt zou zijn door HENDRIK VAN NIEUWENHOF, Meëster JAN, bijgenaamd bestevaâr, alias HANSKEN VAN COELEN en Mr. HARMEN en dat hun daarvoor betaaald zou zijn 1320 glds. [5]). Een ander orgel dan het hier besprokene kan dit moeielijk zijn; immers zulk een uitgaaf deed men niet om de tien jaren. Buiten werking is het contract van 1545 ook niet gesteld; immers aan het slot wordt ons de duidelijke inlichting verstrekt dat „dyt voerscreven werrick door Myster JASPER tho vollen ghelevert is". De voorwaarden van *f* 90, behalve het oude werk komt evenwel slecht overeen met de bovengemelde raming van *f* 2060. Mogelijk was anno '45 een nader overeenkomst omtrent den prijs aangegaan. De aanteekening aan 't slot van het contract schijnt daarop te doelen. Dat HANSKEN VAN COELEN overigens geene mytische persoon is, blijkt uit een nota van voorschotten a' 45 gemerkt en gedaan aan Myster JASPER, Mr. HENRIK en Myster HANS DEN OUDEN [6]). HENDRIK VAN NYEUWENHUIS woonde sinds geruimen tijd te 's Bosch, maar vóor dien tijd, en bepaaldelijk in 1532, te Amsterdam [7]).

De organist, die het voorrecht had het nieuwe instrument in te wijden, heette CORNELIS SCAGEN. Veel meer dan zijn naam is mij niet omtrent hem bekend geworden.

---

1) Immers, in de lijst der uit nood verkochte lijfrenten, die daarmede een geheel vormt is er één „vercoft a XL" en in 1545 was de orgelbouw begonnen.

2) Gelukkig heb ik COMMELIN ook elders op onnauwkeurigheid betrapt. Niet alleen zijn de brieven omtrent EGGERTS' collegie vrij slordig gelezen, maar de brief op blz. 428 draagt een foutief jaartal, nl. 1467, in plaats van 1457. Elders noemt hij een der schepenen van 1348 RUIJSCH DIRCK ZOELEVENzoon. Deze komt in een der Oude Kerk toen behoorenden brief van het St. Nicolaesgilde van gemeld jaar voor, maar heet ZALENSOEN.

3) Zie Bijlage I. 4) Zie Bijlage II. 5) Zie ook LELONG blz. 479.

6) Mogelijk is hij Meester JAN, orgelmaker, die, blijkens het oudste in 1532 aangelegde grafboek der Oude Kerk, fol. 93, in de Huiszitten Kapel een graf had, gemerkt met een wapenschild, waarin een faas, beladen met drie kruisen. De vermelding der plaats van herkomst maakt identiteit waarschijnlijk met JAN GOBELS *orgelmaecker tot* COLEN, op wien een rentebrief van 4 gld. houdende was, die 25 April 1547 verkocht werd (Bewijsreg. der Weeskam. V. fol. 54). Eene aanteekening in het 4e bewijsregister. fol 280 vo., van Dec. 1541 betreft stellig zijn vader: *daer Gobel de clockgieters loods plachte te staen* nl. op den Zeedijk. Deze is wel bekend en werkte reeds omtrent 1530; voluit heette hij GOBEL ZAAL en indien wij nu bedenken dat het wapen dezer laatste familie doorgaans voorkomt gefaasd van vijf stukken, *de* tweede faas beladen met drie en de vierde met twee kruisen, maar ook wel zooals het op de grafzerk van Mr, Jan voorkwam, dan meen ik de bewijsvoering voltooid te mogen noemen Met eene derde generatie maken wij kennis, waar wij lezen dat den 17 November 1534 MM. HH. van den Gherechte DOEFF OTTE Mr. JAN d'orgelmakers zoon het bestuur over zijne goederen ontnamen wegens zijne onbekwaamheid die te regeeren. Keurboek D. fol. 235 vo.

7) *Bouwsteeren* II 212.

Mogelijk was hij uit Schagen afkomstig, mogelijk ook was hij een naamgenoot van JAN JANSZ. CAGA, die destijds het orgel der St. Pieterskerk te Leiden bespeelde. Den 8sten Februari 1551 zien wij hem in het begrafenisregister der Oude Kerk, een zijner kinderen grafwaarts geleiden; den 27en Januari 1553 vervulde hij dien treurigen plicht opnieuw. Den 3en Maart 1555 vond hij er zelf de laatste ruste [1]).

Wij zijn hiermede nog niet tot Mr. PIETER genaderd, maar moeten eerst in hetzelfde register den datum van 7 November 1557 opslaan. Wij lezen daar: *ontfangen over het graefgelt van Lysbeth Willems suster van Bogaert organist alhier in dese kerck begraven* 12 *Octobris* 4—7. Waartoe de woorden *in deese kerck* behooren is niet wel uit te maken, maar de lezer zal, evenals ik, met zekeren organist BOGAERT meenen kennis te maken, die destijds zijne zuster in 't graf legde en wiens eigen sterfdag op een latere bladzijde van het onderhavige register moet te vinden zijn. Te vergeefs zocht ik er naar; geen organist namens BOGAERT is in de Oude Kerk begraven; wel evenwel is aldaar bekend LYSBET die organist. Op dien naam staat een graf in de Zuiderkerk. Evenwel is dit reeds het geval in het oudste register, dat in 1532 aangelegd werd [2]), en tusschen dit jaar en 1557 ligt de ambtstijd van CORNELIS SCAGEN. Hebben wij hier met eene musicienne te doen? Ik kan die vraag niet beantwoorden; het geval is mij raadselachtig. Om de verwarring te voltooien stond, blijkens gemeld register, (fol. 88) in de St. Sebastiaanskapel een overigens anders gemerkt graf op naam van LYSBETH CORNELIS en heeft een latere, maar 16e eeuwsche pen hier achter gevoegd: organist. Deze LYSBETH kunnen wij desnoods ecarteeren door haar niet als CORNELISdr. te beschouwen, maar als vrouw van CORNELIS (SCAGEN?). LYSBET die organist zou dan in 1532 en BOGAERT WILLEMSzoon in 1557 het orgel kunnen bespeeld hebben. Deze oplossing heft de tegenstrijdigheid op, maar is niet van willekeur vrij te pleiten.

Verlaten wij het terrein der gissingen voor het gebied der historie, dan krijgen wij vasten voet in 1566. Toen was de vader van JAN PIETERSZ. SWEELINCK organist en woonde hij in de Heintjehoeksteeg. Een paar jaar later was hij naar de Niezel verhuisd; in het toen geformeerde register van de huizen der fugitieven vinden wij daar ter plaatse een huis, *gecomen van Henrick Zweerts belent Jan Duyn, bewoont bij Mr. Pieter, organist* [3]). Uit deze woning werd hij 8 Juni 1573 uitgedragen en wel, zooals uit het grafboek der Weeskamer blijkt, met achterlating van vier minderjarige kinderen. Dr. SCHELTEMA heeft hiervoor alleen het kerkelijk grafregister nagezien en daardoor dit laatste, evenals de woning, gemist. Daarentegen spreekt hij van een grafgeld van *f* 4-7, terwijl er duidelijk staat: *een dienaar van de kerk ergo nihil.* Bij de bespreking van Mr. PIETERS opvolger zal ons dit te pas komen.

De heer TIEDEMAN smaalt op het tractement van *f* 100, dat SWEELINCK in 1581

1) Het oudstbekende begrafenisregister der Oude Kerk begint, volgens den inventaris van Dr. SCHELTEMA, met 1553. Na 1558 zijn evenwel eenige bladzijden met sinds 1523 onbetaald gebleven posten gevuld. Het register is dan ook minder met burgerlijke stand bedoelingen aangelegd, dan wel om er de inning der grafgelden in te boeken.

2) Fol. 61.

3) Elders blijkt dat dit huis *de Groeninger toren* heette; in 1563 was het door HENR. ZW. nieuw getimmerd. Roijboek fol. 147.

genoot. Zijn vader evenwel moest in 1570 een salaris van *f* 70:— met den blaeser deelen; er waren wel extratjes aan zijn ambt verbonden bij hoogtijden en van gilden, maar dit beliep nauwelijks *f* 20 [1]). Klagen mocht hij ook niet, immers zijn voorganger Mr. CORNELIS had wel met *f* 52.— moeten voor lief nemen [2]) en zijn collega aan de St. Olofskapel, die het met *f* 18 — doen moest, had stellig graag met hem geruild.

SWEELINCK'S moeder, ELSJEN JANS, overleefde haren man verscheidene jaren. Zij werd 17 Augustus 1585 in de Oude Kerk begraven, komende van 't Oude Zijds Kerkhof. In 1578 had zij aldaar nog niet gewoond, en evenmin in den Niezel [3]). Bij haar, helaas niet meer aanwezig testament, den 10n Augustus 1585 voor notaris CORNELIS HAMERODT gepasseerd, had zij de Weeskamer van de voogdij harer kinderen uitgesloten. Den 3n September 1585 werd hiervan ter Weeskamer verklaring afgelegd door JAN VERHEE (den geletterden schepen) *en* Mr. JAN PIETERSzoon *orgelist van de oude parochiekercke als geëligeerde testamenteurs en executeurs van het gemelde testament van sal. Else Jansdr., weduwe wijlen Mr. Pieter Zwybertsz, in syn leven orgelist van de voorsz. Kercke, de vader ende moeder van den voorsz. Mr. Jan Pieterszoon ende Gheryt Pieterszoon, zynen broeder, oud* 20 *jaren, mede present wesende* [4]). Hier vinden wij den reeds besproken naam ZWYBERT, dien wij nu dus kunnen passeeren.

ELSJE JANS liet twee onmondige kinderen na; in 1573 waren er, naar wij gezien hebben, vier geweest. Behalve GERRIT en JAN kennen wij MARIA, die bij hare begrafenis, 19 December 1580, uitdrukkelijk *zuster van den organist* genoemd wordt. Deze staat dus buiten kwestie, maar anders is het met het vierde kind, dat in 1585 nog leefde. Professor ALBERDINGK THYM deelde in de Dietsche Warande van 1873 mede, dat eene zuster, met name ELISABETH, 30 Mei 1592 in de Nieuwe Kerk zou begraven zijn en wel op 't hoog koor. Dit laatste strekte hem tot argument voor den deftigen stand der familie en dat ook deze zuster SVELINCK genoemd wordt, was in de oogen van den heer TIEDEMAN de nekslag voor Dr. SCHELTEMA'S afleiding van haars broeders naam van *Suavilingius*. Dien nekslag behoeft deze vernuftige etymologie nauwelijks meer; gelukkig evenwel dat de mededeeling van den heer THIJM niet in een meer ernstige discussie als afdoend argument dienst deed.

Welken naam lezen wij ter besproken plaatse? Dien van ELISABETH SVELINCK of wel SNELINCK zonder meer. Zelfs geen PIETERSdr. doet aan den organist denken. Toch werd hier bloedverwantschap, als buiten twijfel staande, aangenomen. Hoe ongerechtvaardigd dit is, blijkt reeds uit het ten doop houden in 1588 van HENDRIK, zoon van GERRIT SWELYNG, *coopman* en JUDITH JANS [5]). De familie van dien naam strekte zich dus verder uit dan

1) Register van de inkomsten en uitgaven der Godshuizen, Inventaris Archief, 3e deel, IX 30.

2) Memorie van de inkomsten en uitgaven der Oude Kerk tusschen 1540 en 1545, in haar archief.

3) In het belastingregister van dat jaar vond ik op fol. 147: ELSJEN JANS, in een huis van WILLEM TEUNIS, in de Minnebroersteeg; maar dit register is alleen voor de Oude Zijde nog aanwezig.

4) Bewijsregister der Weeskamer, in dato.

5) Den 21n Februari in de Oude Kerk. Wij denken hier natuurlijk het eerst aan GERRIT PIETERSzoon, den schilder. Daar deze in November 1566 geboren werd, is dit niet onmogelijk. Het is mij evenwel niet gelukt, hieromtrent zekerheid te verkrijgen.

den huiselijken kring van PIETER ZWYBERTSZ en ELISABETH behoefde juist niet tot dezen te behooren. Den nekslag evenwel aan deze opvatting geeft het begrafenisregister ter Weeskamer. Meende ik reeds in het algemeene grafboek SNELINCK te lezen; hier staat duidelijk: ELISABETH SNELLINCKS *huisvrouw van* JAN BASSELIERS, *laat drie onmondige kinderen na.* In het bewijsregister, in dato 18 Juni 1592, wordt de naam aldus herhaald.

De derde broêr of zuster van JAN PIETERSzoon blijft dus vooralsnog onbekend; haar naam is trouwens zonder veel belang en ik zou gaarne gemelde ELISABETH als zoodanig geaccepteerd hebben, ware het niet noodig voortdurend op de grootste omzichtigheid aan te dringen bij het samenstellen van genealogische gegevens uit kerkelijke en andere registers.

Mr. PIETER was den 8n Juni 1573 begraven; zijn oudste zoon was toen elf jaren oud, zoodat van opvolgen geen sprake kon zijn. Wanneer deze in de voetstappen zijns vaders trad, is ook mij onbekend gebleven. In 1581 wordt hij het eerst als organist genoemd en nu meenen de heer TIEDEMAN en anderen, dat hij in 1578, als gevolg van de troebelen, dat postje verkreeg. Met het oog op zijn zestienjarigen leeftijd, komt ook hun dit vreemd voor en tracht men het op verschillende wijze verklaarbaar te maken. Zeer zeker had, naar mij herhaaldelijk bleek, de alteratie van gemeld jaar niet alleen de aftreding der Regeering, maar ook de afzetting van verscheidene ambtenaren ten gevolge. Maar ten opzichte van het organistschap moet ik bovendien een opmerking maken. Te Dordrecht, Haarlem en wellicht ook elders, was met den Roomschen eeredienst ook de kerkmuziek afgeschaft en begreep men pas in 1579, dat ook de Protestantsche godsdienstoefening althans het orgelspel moeielijk ontberen kon [1]). Was hier de gang van zaken dezelfde en kwam men wellicht iets later tot dit besef, dan was SWEELINCK reeds spoedig achttien jaren (voorjaar van 1580) en had eene benoeming niets vreemds.

Twee organisten waren in het tijdsverloop van 1573 tot 1581 bekend, nl. CORNELIS BOSCOOP [2]), die 9 October 1573 en Mr. BAEMENT, die 21 November 1577 in de Oude Kerk begraven werd. Ik kan hier nog een derde aan toevoegen nl. Mr. LEVERT HEIN *orgelyst* [3]), wiens overlijden de koster dier kerk 29 April 1574 boekte. Niet waarschijnlijk hebben deze drie elkander in de vier jaren na 1573 opgevolgd, zeer mogelijk heeft één van hen het orgel der St. Olofskapel bespeeld, waar FRANS ARENTS kort vóór 1566 overleden was, of wel Mr. PIETER in de Nieuwe Zijds Kapel vervangen. Het organistschap der Oude Kerk vereischte niet het aldaar begraven worden.

Alleen voor CORNELIS BOSCOOP moet ik een uitzondering maken, daar hier bepaaldelijk staat aangeteekend: *nyet ontfangen ergo nihil* [4]). Dr. SCHELTEMA heeft dit ook

---

1) *Bouwsteenen*, I 65, III 73.
2) „ III 48.
3) Niet LENERT; het grafgeld werd door MARRY JACOBS DOBBESzoonsdr. voldaan. Deze aanteekening ben ik even als verscheidene andere, aan Mr. DE ROEVER verschuldigd.
4) Evenzoo in dato 27 November 1573: *Mr. Claes prye stat van Dellift onse blaser* o-o-o.

hier over 't hoofd gezien. Ten opzichte der overigen a contrario te redeneeren gaat evenwel niet op. Voor CORNELIS SCAGEN was in 1555 grafgeld betaald, maar toen was de vrijstelling mogelijk nog niet ingevoerd ; in 1621 echter bracht hij het begraven van JAN PIETERSzoon de kerk wel degelijk *f* 20.— in rekening. Zoolang de desbetreffende bepalingen niet bekend zijn, mogen wij BOSCOOP stellig op den orgelstoel der Oude Kerk plaatsen, maar noch BAEMENT, noch LEVERT HEIN a priori daarvan uitsluiten.

Na zijne terugkomst uit Italië woonde JAN PIETERSzoon bij zijne moeder in ; althans deze, ELSJE JANS, werd in 1585 een huisje, aan 't Oude Zijds Kerkhof gelegen, uitgedragen en in het register der capitale impositie van 1587 vinden wij den jongen organist terzelfder plaatse, aan de noordzijde, (het vijfde huis van CORNELIS KETEL af). Hij wordt niet met eere in dat register genoemd, daar hij op de trouwens zeer lange lijst van wanbetalers voorkomt. Korten tijd daarna moet hij verhuisd zijn, daar hij bij zijn huwelijksaanteekening in April 1590 in de Kalverstraat woonde. Wanneer hij deze met de Koestraat verwisselde, is ook mij onbekend gebleven. Na zijn huwelijk, zegt de heer TIEDEMAN, maar, niet vóor 1603, komt hij er voor.

Zijne verbintenis met CLAESGEN PUIJNDER was er stellig geene beneden zijn stand. Zijn schoonvader, DIRCK PIETERS PUIJNDER was een welgesteld burger van Medemblik [1]), wiens weduwe later bijna een kwart ton naliet. Van de twee zoons bleef er één, THOMAS, in zijn vaderstad wonen; hij was in 1613 overleden en had een zoon, DIRK, nagelaten, die in December 1626 getrouwd voorkomt. De andere zoon, JAN genaamd, vestigde zich als koopman te Amsterdam; zijn dochter AALTJE, wonende op de Coninckscgraft, trouwde Maart 1621 op 19jarigen leeftijd met GERRIT CLAESZ. BAS [2]); hare moeder zou, volgens eene oude genealogie, GRIETJE FREDERIKSdr. SERWOUTER geheeten hebben [3]).

Zooals wij weten werd SWEELINCK in 1604 naar Antwerpen gezonden met de opdracht aldaar een nieuw clavecimbaal te koopen. Reeds in 1597 had iets dergelijks plaats gehad. In de maand October van dat jaar bood de koning van Denemarken door een gezantschap aan deze gewesten zijne bemiddeling aan in den reeds bijna dertigjarigen krijg tegen Spanje. Het aanbod werd heuschelijk afgeslagen, maar men toonde de goede bedoeling te waardeeren, niet alleen met woorden, maar ook door geschenken. De secretaris des konings was stellig een liefhebber der muziek, althans hem besloten Burgemeesteren een clavecimbaal te vereeren; een ongewoon en met het oog op de lange reis wel wat lastig cadeau. Ook ditmaal was het SWEELINCK, wien de aankoop opgedragen werd en dientengevolge vinden wij in de stadsrekening van gemeld jaar: [4])

---

1) De naam was ook te Amsterdam niet onbekend; PIETER CLAESZ. PUIJNER was er 25 Augustus 1598 borg. In later tijd (24 Septb. 1652) werd in de Dijkstraat de nalatenschap van CLAES PIETERSZ. PUIJNDER voor *f* 1652 verkocht.

2) Gedoopt Nieuwe Kerk 25 October 1598; moeder was ARYAENTJEN GERRITS.

3) Zie Bewijsregister Weeskamer XVI 101 vo.

4) fol. 54 vo.

Mr. JAN PIETERSZ, organist, getelt vyff en tseventich gl. bij hem bekeert te werden an DANIEL VAN DER VORT, clavecimbelmaker over 't maicken van een clavecimbel daermede Burgermrn. vereert hebben den Secretaris van den Coninck van Denemarcken.

Nog in een andere qualiteit dan als organist komt SWEELINCK in Tresoriers-rekeningen voor. In 1600 het eerst en daarna telken jare, tot in 1615 toe, wordt hij als huurder genoemd van een der vier kassen aan de Oude Zijds Kapel [1]). Men zou licht meenen, dat hij er daar een stalletje op nahield en zijne psalmen en chansons ventte. Maar het komt mij als zeker voor dat hij slechts zijn naam leende en als tusschenpersoon optrad. In 1600 heet het uitdrukkelijk: *gehuyrdt voor Henrick Jans* en in 1602 betaalt hij de *f* 14.— van wege BELY JANS (diens zuster). Was dit anders, het zou aantoonen dat SWEELINCK geenszins zooals men beweerd heeft, een bijzonder gefortuneerd man was. Voor deze meening is toch weinig grond. Men beroept zich tot staving er van op de nalatenschap zijner kinderen, maar zoolang wij niet weten hoeveel daarvan door henzelf verworven was, is dit argument weinig steekhoudend. De meest vermogende van hen, PIETER deed, althans in zijn eerste echt, een zeer rijk huwelijk. Het verhaal van een geschenk van *f* 200.— dat aan SWEELINCK gedaan zou zijn, onder beding dat de gevers het te zijnen bate zouden beheeren, onder welk beheer het tot *f* 40000 zou aangegroeid zijn, is minstens genomen zeer dubieus. Zoo vele vertelsels zijn op historisch gebied van mond tot mond gegaan, dat men ook dit pro memorie moge vermelden, maar het niet zonder meer als waar kan aannemen. Omtrent het fortuin van SWEELINCK staan wij alleen op vasten grond waar wij lezen dat in 1631 zijne weduwe voor een vermogen van *f* 30000 was aangeslagen. In het kohier van den 200e penning van dat jaar is zij namelijk met *f* 150.— belast [2]). Een vierde van dat kapitaal had SWEELINCK in 1613 ontvangen. Toen was nl. de nalatenschap van zijn schoonmoeder MEYNS CLAES [3]), die ruim *f* 21000 bedroeg, onder hare descendenten verdeeld [4]). In zijn aandeel ad *f* 7000 was o. a. een huis in de Hoogstraat ter waarde van *f* 2800 begrepen.

Zijne uiterste wilsbeschikking was toen reeds geruimen tijd gemaakt en in zijn vermogensaanwas vond hij geen aanleiding daarin wijziging te brengen. Immers, toen zijne weduwe in 1633 een nieuw testament maakte, herriep zij uitdrukkelijk als het destijds nog geldende dat, waartoe zij met haar echtgenoot, 10 Augustus 1602, voor den notaris JACOB GHIJSBERTS verschenen waren.

Dit had de gewone algemeene bepalingen bevat. De langstlevende der echtgenooten zou vruchtgebruik van het gemeenschappelijk vermogen hebben, mits er een notarieële inventaris werd opgemaakt. Den eigendom zouden de kinderen erven. Dat deze laatsten destijds vijf in getal waren is voor ons het belangrijkst; het waren de bekenden DIRK, PIETER, IJSBRAND, JAN en ELSJEN. Dat BAREND SMIT en CORNELIS PIETERS getuigen waren, kan buiten bespreking blijven. Tot onze spijt werd de weeskamer van de voogdij uitgesloten.

4) Men zie ze afgebeeld bij DAPPER en VON ZESEN.

1) Fol. 147.

2) Zij was te Amsterdam op den O. Z. Achterburgwal overleden.

3) Protocol van notaris VAN BANCHEM in dato en Weeskamer bewijsregister XVI blz. 101 vo.

Mr. JAN PIETERSZ. overleefde dit testament, naar wij weten, ruim negentien jaren. Den 20ᵉⁿ October 1621 werd hij in de Oude Kerk ter ruste gelegd [1]). Voordat wij evenwel afscheid van hem nemen, moet ik een totdusver onbekenden leerling vermelden en kennis doen maken met een door hem nagelaten handschrift. Op eerstgenoemden had een acte betrekking, die 18 September 1625 voor den notaris P. CARELSZ verleden werd.

WILLEM JANSZ, organist der Nieuwe Kerk, 43 jaren en PHILIPS BOURNON, makelaar, 53 jaren oud, verklaarden dat zij BROER JANSZ lange jaren gekend hadden en zeker wisten dat hij van jongs af aan zich gestadelick had geoefend in de musique, mitsgaders in de konste ende handelinge van 't organistschap en 't klokkespelen metter gevolge ende aancleven van dien, so bij Mr. JAN PIETERSZ., organist als anders ende daerinne wel ervaren was. Ook dat hij en zijne huisvrouw van eerlycken geslachte, eerlijk, vroom en getrouw in handel en wandel waren, oock modest, nuchteren ende bequaem van leven, gelijck goede lidmaten van de ware gereformeerde Christelijke kerk behoorden. Meer omtrent dezen BROER JANSZ. kan ik tot mijn leedwezen niet mededeelen.

Het hiernevens gereproduceerde handschrift had de heer E. W. MOES de goedheid mij ten gebruike af te staan [2]). Het komt voor in een *Album academicum et apodemicum Joachimi Morsii Hamburgensis*, dat in de Stadsbibliotheek van Lübeck berust. Dit werd door den verzamelaar in 1610 aangelegd; te Amsterdam werd het 1612, 1618 en 1619 door de bijdragen van verscheidene kunstenaars en geleerden verrijkt. In de twee laatstgenoemde jaren bezocht MORSIUS tal van andere steden van ons land en zag hij zijne collectie daardoor aanzienlijk vermeerderd. Aan een beoordeeling van het albumblad van SWEELINCK zal ik mij niet wagen, maar alleen de aandacht vestigen op de daarin voorkomende karakteristiek van den kunstenaar, van een tijdgenoot afkomstig en dus eene dubbel welkome bijdrage tot de kennis van zijne persoonlijkheid.

SWEELINCK'S huisgezin spatte na zijn dood niet uiteen. In Juli 1633 was alleen PIETER getrouwd; de andere kinderen woonden nog met hunne moeder samen in de Koestraat. Dit blijkt uit het testament, dat CLAESGEN DIRCKSdr. op den 23n dier maand voor notaris JACOB JACOBSZ passeerde. Na de gewone formule omtrent zekerheid en onzekerheid des doods, werd daarin geconstateerd, dat zij gezond was en ter voormelde plaatse woonde en daarna het volgende in derogatie van het testament van 1602 bepaald. De oudste zoon, Mr. DIRK JANSZ. SWEELING zou al 't huisraad, de meubelen den inboedel erven, het lijnwaad, zilver en verguld werk uitgezonderd en wel ter vergelding der goede diensten door hem aan 't huis, zijne broeders en *suster* (sic) bewezen. Aan hare dochter ELSJEN prelegateerde de testatrice al hare kleederen, juweelen en andere lijfsieraden. Al 't overige zouden de kinderen (die overigens niet met name genoemd worden) gelijkelijk onder elkander verdeelen. Van het aandeel echter van PIETER JANSZ.

---

[1]) Tot mijn spijt heb ik bovengemelden inventaris niet gevonden.

[2]) Nl. een lithographisch' facsimile, waarvan een Lübecker kunstvriend een beperkt aantal exemplaren heeft doen vervaardigen.

SWEELING „comparant's getrouwde soon" moest afgetrokken worden al hetgeen zyne uitrusting gekost had, volgens de notitie, daarvan bij zijn vader gemaakt. Eventueele geschillen en oneenigheden zoû der kinderen oom, JAN DIRCKSZ PUIJNER beslissen. Deze zoû ook in ernstiger omstandigheden zijn veto kunnen uitspreken. Immers, de ongetrouwde kinderen moesten bij elkander blijven wonen en hun werd met nadruk verboden in 't huwelijk te treden, zonder goedkeuring van hun twee oudste broeders en gemelden oom. Daar ELSJEN reeds getrouwd was, toen het testament door den dood harer moeder tot uitvoering kwam, betrof dit laatste toen alleen IJSBRANT en JAN. Deze overleden, naar wij weten, beiden ongehuwd. Zij bleven werkelijk met hun broeder DIRK in de ouderlijke woning. Deze werd er in 1652 en JAN in 1660 ter Oude Kerk uitgedragen.

IJSBRAND werd het toen blijkbaar te eenzaam in de uitgestorven woning, die hem en de zijnen zoo lang gehuisvest had. Als laatstovergeblevene behoefde hij zich niet meer door den moederlijken wensch gebonden te achten. Wellicht nam hij zijn intrek bij zijn getrouwden broeder PIETER; althans woonden beiden bij hun overlijden op den Haarlemmerdijk. Mogelijk blijft het overigens, dat IJSBRAND reeds vóor 1660, tegen den moederlijken wil, de Koestraat metterwoon verliet, maar het ligt meer voor de hand, dat dit pas na den dood van zijn broeder JAN geschiedde.

Men zal wellicht reeds opgemerkt hebben, dat ik eene tweede dochter van SWEELINCK geheel buiten bespreking heb gelaten, nl. HEYLTGEN, met wie prof. THIJM ons het eerst in kennis bracht, ter gelegenheid van het huwelijk van ELSJEN in 1635. Bij den ondertrouw van deze assisteerde „hare suster HEYLTGEN JANS". Het lag voor de hand deze laatste voor eene tweede dochter van SWEELINCK aan te zien. Wel wekte het bevreemding, dat zij denzelfden naam droeg als hare schoonzuster, PIETER'S eerste vrouw, maar dat in de acte, deze zelve bedoeld zou zijn, kwam niet in de gedachte [1]). Toch blijkt dit nu uit het testament van 1633, waar duidelijk naast de broeders éene zuster geplaatst wordt. Terwijl omtrent alle overige kinderen van den organist allengs levensbijzonderheden zijn bekend geworden, is van een HEYLTGEN JANSdr. SWEELINCK dan ook nergens sprake. Wij moeten het aantal kinderen van JAN PIETERSzoon en CLAESGEN DIRCKS dus tot *zes* reduceeren.

De conclusie, door prof. THIJM, getrokken uit de afwezigheid van de broeders van ELSJEN bij haren ondertrouw, als zoûden zij haar huwelijk met een Roomschgezinde afgekeurd hebben, verliest nu hare kracht; evenals het daaraan gepaard verwijt van inconsequentie tegen PIETER, die zelf in tweede huwelijk een Roomsche trouwde.

Voórdat wij ons met ieder van SWEELINCK'S kinderen afzonderlijk bezighouden, moet ik de aandacht vestigen op het feit, dat alleen de drie oudsten in de Oude Kerk gedoopt zijn. Hoewel JAN PIETERSz niet van woonplaats verwisselde, werden IJSBRANT,

---

1) Meermalen zag ik in acten van dien tijd aangetrouwde familieleden bij ondertrouw als zoodanig assistentie verleenen, zonder dat bleek, dat zij den hoofdpersoon niet in den bloede bestonden.

JAN en ELSGEN noch aldaar, noch in de Nieuwe Kerk gedoopt. Hieruit met den heer TIEDEMAN te concludeeren, dat zij buiten Amsterdam gedoopt en wellicht geboren werden, komt mij niet gegrond voor, reeds met het oog op de Oude- en Nieuwe Zijds Kapel. Overgang tot een ander geloof dan het heerschende, wordt door SWEELINCK'S kerkelijke betrekking dan toch hoogst onwaarschijnlijk gemaakt. Bevreemding wekt evenwel het ontbreken van de namen der jongste kinderen in het daartoe als aangewezen doopregister.

I. De oudste der kinderen was, naar wij weten, DIRK, die 26 Mei 1591 gedoopt werd. Dat hij zijn vader als organist opvolgde is evenzeer bekend als zijn begrafenisacte, in dato 20 September 1652. Het bedrag van zijn tractement moet evenwel nog vermeld worden. In 1645 beliep het *f* 300-[1]), nog minder dus dan zijn vader reeds in 1607 genoot.

's Mans handteekening vond ik in het archief der Oude Kerk onder de volgende acte, die ons omtrent hem zelf niets nieuws leert, maar die ik volledigheidshalve hier mededeel.

De Heeren Kerkmeesteren van d' Oude Kerck gelieve te betaelen aen Mr. Adam Haesebeen (sic) *Orgelmaecker de somme van thién gulden, voor sooveel in dieverse reysen aen 't groot ende cléyn orgel verdient In Amsterdam desen* 26 *Juny a°* 1646.

Zijn opvolger Mr. JACOB VAN NOORD was totdusver organist der Nieuwe Zijds Kapel geweest[2]). Hij vervulde zijn ambt tot 21 Octob. 1677, toen hij „vermits sijne indispositie" emeritus verklaard werd[3]).

II. Bij PIETER „den getrouwden zoon", (gedoopt 13 Febr. 1593) moeten wij langer stilstaan. Wel is hij, wat de kunst betreft, nooit in de voetstappen zijns vaders getreden, en heeft hij dus alleen als diens zoon belang voor ons, maar zijn persoon is herhaaldelijk besproken en kunnen nu enkele onjuistheden hersteld worden. Bovendien doet ons zijne levensgeschiedenis de maatschappelijke positie van den ouden SWEELINCK beter begrijpen. Wij maken het eerst kennis met hem bij zijn huwelijk in 1621. De acte van ondertrouw is in de *Bouwsteenen* (III 61) medegedeeld, maar onvolledig en met weglating van de dagteekening. Zij moge hier dus nogmaals eene plaats vinden.

Kerkregister, in dato 19 Mei 1621.

Pieter Jansz. Sweelingh,[4]) *oud* 29 *jaren, geasst. met Mr. Jan Pietersz. Sweelingh, syn vadr., wonende in de Koestraat en Heyltjen Jans, oud* 29 *jaren, geassist. met Jannetjen Martens, hare nichte en Pieter Jans, haren broeder, won. op de N. Z: Voorburgwal.*

---

[1]) Resolutiën Burgemeestrn. in dato 29 Juni 1645. [2]) Volgens Ms. SCHAEP III fol. 38. [3]) Resol. Burgemreni 209 vo. [4]) Teekent: SWEELINCK.

Uit latere acten [1]) blijkt, wie de ouders der bruid waren, nl. JAN CLAESZ. REYNIERS en CATHARINA PIETERS. Er is geen reden, om haren vader niet identisch te achten met den gelijknamigen schepen van 1598 en raad van 1599 [2]). Tasten wij in deze niet mis, dan pleit de verbintenis met de regeeringsfamilie voor den deftigen stand van den bruigom. Zelven bracht zij hem niet op het kussen, tenzij men het regentschap van het Aalmoezeniershuis, dat hij 1625 bekleedde, aldus mocht aanduiden.

Reeds kort na zijn huwelijk vinden wij hem in een huis, *St. Hiob* genaamd, op den Nieuwe Zijds Voorburgwal gelegen. Zijne woonplaats werd aldus aangeduid, toen hij 3 December 1624 als kooper van eene schilderij, eene *Lucretia* voorstellende, geboekt moest worden [3]). Hij woonde nog terzelfder plaatse bij den dood zijner vrouw, in 1653 [4]). Men zou dit niet vermoeden, met het oog op de bekende twee huizen, die hij in 1641 op de Oude Turfmarkt, of wel het Rokin had laten bouwen. Te minder, daar *St. Hiob* aan HEYLTJE JANS behoorde en na haar overlijden door hem verlaten moest worden.

Zij had 25 Januari 1645 haar testament gemaakt voor notaris GERRIT COOREN. Het mocht mij niet gelukken dit op te sporen; wel kwamen mij twee codicillen in handen, van 3 April 1645, bij denzelfden notaris, en van 7 Mei 1653 bij FRANS UYTENBOGAERT gepasseerd. Hare uiterste wilsbeschikkingen blijken bovendien uit eene Weeskameracte van 17 Juni 1654. PIETER JANSZ. SWEELING deed daarbij aanwijzing van alle de goederen, door zijne overleden huisvrouw HEYLTJE JANS nagelaten aan de kinderen van ADRIANA PIETERS en Mr. JACOBUS BORSSIUS, wier oude moeije zij was. [5]). Die erfenis was considerabel. Behalve vijf huizen en ruim veertien morgen lands, bestond zij uit een kapitaal van *f* 80000 à *f* 100000. Tot de huizen behoorde ook het bovengenoemde „St. Jop," dat HEYLTJE staande huwelijk van hare zuster had geërfd en daarom in hare familie wilde houden. Ter vergoeding schonk zij haren man het vruchtgebruik van een huis op den O. Z. Voorburgwal *de basterdpyp* geheeten. Een jaar lang zoû hij bovendien in de oude woning mogen blijven wonen en genieten van hetgeen aan provisie en dgl. voorhanden was. Huisraad en inboedel, voor zoover het staande huwelijk was aangekocht, zou hij daarna met zich mogen nemen en voorts natuurlijk het door hem aangebrachte kapitaal, benevens de helft der tijdens het huwelijk behaalde winst.

Voor ons is het testament van HEYLTJE daarom vooral van belang, omdat er uit blijkt dat zij zonder kinderen overleed. Of PIETER het hem aangewezen huis *de basterdpyp* betrokken heeft, zou ik niet met zekerheid kunnen zeggen. Bij zijn tweede huwelijk woonde

---

1) Stadsrenteboek, in dato 8 December 1648 en testament van 3 April 1645.

2) Sinds 1583 was deze laatste huiszittenmeester der Nieuwe Zijde geweest.

3) *Pieter Janszoon Sweelingh in St. Jop.* Verkoopregister der Weeskamer in dato.

4) Immers op den N. Z. Voorburgwal; hij bezat later een huis *het Vosje*, aldaar tegenover het Stadhuis gelegen maar dit kocht hij pas 19 Mei 1662 (voor *f* 30400, „tegenwoordig *de engel* uithangende").

5) ADRIANA zal wel een dochter van HEYLTJE's broeder PIETER geweest zijn. Zij zoowel als haar man waren in 1654 overleden. De kinderen waren Mr. GERARD, advokaat, CATHARINA en CHRISTINA, later als echtgenooten van resp. JACOB en JAN VAN MARCKEN vermeld en ELISABETH, die, 14 Mei 1659, als vrouw va nADRIAEN VAN LIER en 10 Oct. 1675, als vrouw van JOHANNES HEUS voorkomt.

hij nog op den N. Z. Voorburgwal, maar dit was binnen het jaar na den dood zijner eerste vrouw. Mogelijk richtte hij zijne nieuwe huishouding in de nieuwe woning in. Stuitend zou het althans geweest zijn, indien dit in de oude had plaats gehad, want HEYLTJE was nog geen zeven maanden overleden [1]), toen de zestigjarige weduwnaar met ELISABETH HENDRICKSdr. DOMMER aanteekende [2]). Het Katholicisme van deze staat boven twijfel, maar dat PIETER daarom niet tot het oude geloof overtrad, zal straks blijken.

Omtrent diens verdere levensomstandigheden valt niet veel meer mede te deelen. Dat hij een strijdlustig man was, zou men hieruit kunnen opmaken, dat hij een proces voerde tegen den broeder zijner eerste vrouw [3]) en aan zijne erfgenamen de verplichting oplegde om een proces tegen de erfgenamen zijner tweede vrouw voort te zetten.

Met zijne zaken ging het blijkbaar goed. De vrije woning, die hij in *de basterdpyp* had, voldeed hem, naar het schijnt, niet, althans in 1656 kocht hij, voor ruim *f* 26000, een huis aan de zuidzijde van de Haarlemmerstraat „daer tegenwoordigh Phernambocq uythangt" [4]). Hetzij hij er al of niet dadelijk introk, ELISABETH DOMMER werd er in 1666 uit grafwaarts gedragen [5]) en hij zelf vier jaren later. Had hij dit huis ter bewoning gekocht, hij was blijkbaar gesteld op grondbezit. Naar ik hierboven reeds mededeelde, kocht hij in 1662 een huis op den N. Z. Voorburgwal voor ruim *f* 30000 [6]) en in 1670 op 77jarigen leeftijd van Burgermren. en Tresorieren bouwgrond aan de Keizersgracht voor *f* 16000 [7]). Van dit laatste had hij niet lang genot. Den 18n September 1670 werd zijn stoffelijk overschot in het familiegraf in de Oude Kerk bijgezet. [8]).

Volgens prof. ALBERDINGK THIJM zou hij een zoontje, JAN PIETERSZ. slechts enkele dagen overleefd hebben. Deze zou in de „Eeuwige Memorie" van een katholieke kerk hier ter stede aangeteekend en twee dagen vóór de begrafenis van zijn vader overleden zijn. Verdere inlichtingen worden ons niet verstrekt. Wij kunnen dus niet beoordeelen of er geene vergissing heeft plaats gehad en mogen dezen knaap pro memorie vermelden, maar in geen geval zonder nadere toelichting in den stamboom van den grooten organist plaatsen. Ik heb zelfs gegronde reden te twijfelen aan de familiebetrekking tusschen dien in het schemerdonker gelaten JAN PIETERSZ. en onzen PIETER SWEELINCK. Dat niemand van dien naam kort na den aangegeven datum in de Oude Kerk begraven is, beteekent wel iets, maar is niet afdoende. Maar ik beroep mij op het testament van PIETER

---

1) Den 4n Juni 1653. De bladen over 1653 tot 1655 ontbreken in het begrafenisregister der Nieuwe kerk. De datum blijkt uit *Stadsrenteboek* van gemeld jaar.

2) Zooals bekend is, den 19en December 1653.

3) Blijkens het codicil van 7 Mei 1653; hij noemde zich PIETER JANSZ. SCHAGEN. Volgens *Stadsrenteboek* 165 fol. 3, overleden 25 April 1652.

4) Kwijtscheld. reg. CC fol. 255; T. v. M. I 51; blijkens de aangifte voor het Collateraal. (waarbij het op *f* 15000 getaxeerd werd) bij de Eenhoornsluis.

5) Oude Kerk 23 Maart 1666; T. v. M. 151.

6) Kwijtscheld. reg. KK 201; achter het Stadhuis, *het Vosje* genaamd.

7) Kwijtscheld. reg. RR fol. 16 vo; 3 Juli 1670; oostzijde der Keizersgracht.

8) Dr. SCHELTEMA noemde als datum 27 October 1669. Dit is stellig onjuis

SWEELINCK, waarin geen sprake is van een zoon JAN en wel van een proces tegen de erfgenamen van zijne vrouw LIJSBETH DOMMER. Indien het verschil van godsdienst eene klove heeft gegraven tusschen de beide echtgenooten, waarbij de zoon de moeder volgde, was er voor haar dan toch geen grond tot onterving. Er is meer. De bedoelde JAN PIETERSZ. was in allen gevalle minderjarig, toen zijne moeder overleed, zoodat hare begrafenis door den doodgraver aan de Weeskamer moest worden opgegeven. Dit is evenwel niet geschied. Moge men al deze argumenten niet afdoende achten, dan blijft toch het bestaan van dien zoon JAN bij gebrek aan bewijsplaats problematisch.

Toch is PIETER SWEELINCK niet zonder descendenten overleden [1]). Zooals men weet, werd voor zijne nalatenschap collaterale successiebelasting betaald. Den inventaris kunnen wij onbesproken laten; de verschillende huizen hebben wij meest alle zien koopen of bouwen en het precise bedrag aan rentebrieven doet er niet toe; de erfgenamen konden tevreden zijn. Maar het feit van de aangifte voor het Collateraal schijnt het bestaan van kinderen of kindskinderen uit te sluiten.

De bewering van Dr. SCHELTEMA, die uit die aangifte concludeerde dat PIETER SWEELINCK ongehuwd overleed, zullen wij 't best als een lapsus calami beschouwen. Voor de meening evenwel dat hij kinderloos zou gestorven zijn, schijnt het Collateraal een afdoend argument te zijn. Laat mij om dit tegen te spreken, kortelings den inhoud van het laatste testament van PIETER SWEELINCK mededeelen, dat hij den 17^{n} Maart 1670 vóor notaris ARENT LOEFS passeerde.

Hij benoemt daarin tot zijne eenige, universeele erfgenamen de vier nagelaten kinderen van GERARD PIETERSZ. SWEELING, in zijn leven Dr. Medic. met name DIRKJE, JAN, LIJSBETH en MARIA. Hun erfdeel bestond evenwel niet uit de geheele nalatenschap, maar slechts uit het meergemelde huis het Vosje, een kleiner in de St. Clarendwarsstraat en *f* 6000.—, en nog wel met de verzwarende bepaling dat de huizen niet buiten des erflaters bloed tot in den vierden graad verkocht mochten worden. Alle de overige goederen werden aan Mr. NICOLAES INGELS en JOHAN INGELS, des testateurs zal. zusters zonen, gelegateerd onder voorwaarde, dat zij zijn proces tegen de erfgenamen van zijne tweede vrouw ten einde toe voerden. Deden zij dit niet, dan verviel hun erfdeel aan de kinderen van AECHTJE BAS, wed. JACOB FAAS voor de éene en aan de dochter van HENDRIK REAEL REYNIERS voor de andere helft. Een codicil van 31 Augustus 1670 bekrachtigde dit testament en vulde het in zoover aan, dat aan PIETERTGEN JANS, wed. wijlen GERRIT PIETERSZ SWEELINGH Dr. med., des testateurs beste wapenring werd vermaakt, om dien te bewaren voor haar zoon JAN, voorts een minder kostbare, benevens een kastje van CLAES PIETERS PUYNDER zal. gekomen aan haar zelf en een paar oorhangers aan haar oudste dochter DIRKJE geschonken werden. Ten slotte aan

---

[1]) In het Naschrift van den Heer TIEDEMAN werd dit reeds globaal aangeduid.

zijn buurman zijn, testateurs, Luthersche bijbel (bij 't leven van Dr. MART. LUTHER gedrukt [1]).

Van bloedverwantschap tusschen bovengemelde vier kinderen en den testateur is in deze wilsbeschikking geen sprake. Zij is echter buiten twijfel gesteld door latere stukken.

Beide, hun toebedeelde huizen waren oud en bouwvallig, zoodat het verbod ze te verkoopen, reeds spoedig drukkend werd. Bovendien woonden de erfgenamen niet te Amsterdam, zoodat eigen bewoning of toezicht op reparatiën ondoenlijk was. Zij wendden zich daarom tot de Staten van Holland, die bij gunstige beschikking van 7 October 1688 hen van het verbod van vervreemding onthieven. En in dit octrooi èn in de acte van kwijtschelding, die er een gevolg van was [2]), wordt ipsis verbis de Med. Dr. GERRIT PIETERS SWEELINGH een zoon van den testateur van 1670 genoemd en geconstateerd dat zijne kinderen de bewuste huizen van hun grootvader geërfd hadden.

De oplossing ligt voor de hand. HEYLTJE JANS en LIJSBETH DOMMER waren beiden kinderloos overleden. GERRIT zal dus een natuurlijke zoon van PIETER JANSZ. geweest zijn, geboren vóordat deze in 1621 op 28jarigen leeftijd in het huwelijk trad [3]). De lotgevallen zijner vier kinderen zijn ons onverschillig. Zijne weduwe [4]) trad in 1674 op als erfgename van LIJSBETH en MARIA, in 't Sticht van Utrecht overleden zijnde, „alwaer zij altijd met vader en moeder hebben gewoond en hun domicilie originis hebben gehad". De overigen woonden in 1691 allen op het *Reenseveen* (onder Veenendaal) [5]). In die streken zou men dus naar descendenten van den grooten componist moeten zoeken.

Omtrent den leeftijd der overige kinderen van JAN PIETERSZ. weten wij alleen, dat ELSJE de jongste was en DIEUWER in 1596 gedoopt werd. In het testament van 1602 worden zij evenwel blijkbaar volgens den ouderdom genoemd en doen wij het best dezelfde volgorde hier in acht te nemen. Overleden was toen evenwel

III. DIEUWERTJE, die, zooals gezegd is, 21 Juni 1596, in de Oude Kerk ten doop gehouden was. Wij kunnen dus gerustelijk op haar de volgende begrafenisacte dier kerk toepassen:

3 Mei 1597. *Een kint van Jan Pietersz organist.* . . . . . 2—18

---

1) Te vergeefs zocht ik in 't archief der Luthersche Kerk iets omtrent het aldus aan den dag gebrachte Martinisme van althans één van SWEELING's kinderen. Vindt men daarvoor in het bezit van den bijbel geen afdoende grond, dan bewijst dit althans toch het Protestantisme van den erflater.

2) In dato 9 April 1691, waarbij het huis in het Gebed zonder end verkocht werd.

3) Te vergeefs zocht ik hem in het *Album Studiosorum* van Leiden en in de analoge naamlijsten van Utrecht en Groningen, die ik evenwel niet alle kon inzien; ook op de *Series medicorum* alhier komt hij niet voor.

4) Hier genoemd PIETERTJE GERRITS (sic) VOLLEWENSCH, eerder weduwe van GERRIT PZ. SW., thans van CORNELIS FRANSZ. ROS, zij leefde 31 August. 1688 nog.

5) DIRKJE komt 20 Novb. 1682 als de vrouw voor van Mr. PIETER VAN BROEKHUYSEN, chirurgijn, wonende in 't Sticht van Utrecht. Ook JAN komt 25 Novb. 1686 als getrouwd man voor Eindelijk wordt onder de nagelaten kinderen van Dr. GERRIT PZN. SW. in het octrooi van 1688 ook genoemd GERARDA en wel als vrouw van JAN WERNARD FEYTING, wijnkooper; den 14 Septb. 1690 was zij overleden. (Testament 18 Mei 1689 WILLEM PRONKERT, notaris te Utrecht.) Zie bewijsregister der Weeskamer XXXIII: 112.

IV. IJSBRANT. Reeds elders deelde ik mede, dat deze derde zoon den 30sten October 1669 in de Oude Kerk begraven werd, komende van den Haarlemmerdijk [1]). Dat hij drie dagen te voren, dus den 27sten, overleden was, blijkt uit de in het register der collaterale successie [2]) voorkomende *Memorie om het Sterffrecht te betaelen van de navolgende effecten ende goederen van wegen Mr. IJsbrant Jansz Sweelingh, bedaeghd jongman.* Zijne nalatenschap bestond uit een huis met erf op Dwarsboomsloot „op de hoeck bij het steene bruggettie", op *f* 2000 getaxeerd en eene waarde van *f* 12600 aan „hipothecatiën, losrentebrieven en dgl." Zijn broeder PIETER en ELSJE'S zoon, NICOLAES INGELS, verklaarden dit, in hunne qualiteit van erfgenamen.

In vroeger jaren had IJSBRAND twee huizen gehad, maar, naar wij weten [1]), had hij 30 Juni 1663 er één (aan den Ouden Cingel bij de boshuyssluys gelegen en de Steenrots genaamd) voor *f* 7200 verkocht. Blijkens de acte van kwijtschelding, had hij het van zijn vader geërfd.

Omtrent het beroep en de verdere levensomstandigheden van dezen IJSBRAND is mij niets bekend geworden [3]). Alleen blijkt uit het hieronder mede te deelen rekest van zijn broeder JAN, dat hij op muzikaal gebied zijn vader en oudsten broeder althans nastreefde. Immers na den dood van dezen laatsten nam hij, van 17 September tot 14 December 1652, het orgauistschap der Oude Kerk ad interim waar.

V. JAN. Ook diens begrafenisacte, in dato 9 Juli 1660, werd reeds medegedeeld. Daarbij werd echter niet vermeld de aangifte van zijne nalatenschap voor de successiebelasting [4]). Bij deze wordt ook hij *bedaeghd jonghman* genoemd en gezegd, dat hij den 5den Juli overleden was. De aangifte geschiedde door PIETER, IJSBRAND en ELSGEN, die erfgenamen waren.

De boedel bestond uit de helft van 8½ morgen lands in Blokland onder Uithoorn gelegen, die op zijn en PIETERS naam stonden en *f* 130.— jl. huur opbrachten; voorts uit een kapitaal van *f* 20240.— aan rentebrieven. Allicht zou men meenen dat deze zoon van SWEELINCK de bekende plaatsnijder was. Uit de aanteekeningen van Mr. DE VRIES zal blijken dat deze JAN GERRITS heette en dus blijkbaar een zoon van den schilder en een volle neef van zijn hier besproken naamgenoot was. Omtrent dezen rest mij nog het hier volgende briefje weer te geven, dat zijn belang minder aan de onderteekening ontleent, dan aan hetgeen daarin omtrent IJSBRANDT voorkomt:

Versoecke bij desen dat die E. Heeren Kerckmeesteren bij gelegentheyt eens gelieven nae te sien off mijn broedr. zaligr. Mr. DIRK JANSEN SWEELINCK, geweesen organist noch niet soude comen een vierendeel jaers gagie van de E. Heeren bovenscr. Alsoo

1) *Tijdschr. v. Muziekgesch.* I 51. 2) III fol. 165.

3) In de *Dietsche Warande* X 137 deelde de Heer H. J. ALLARD mede, dat IJSBRAND 27 Decb. 1662 getuige was bij den doop in den Krijtberg van een kind van WILLEM THIJSSEN en WEIJNTJE PIETERS. Hieruit tot zijn katholicisme te besluiten komt mij echter meer dan gewaagd voor.

4) Collateraal register I, tusschen foll. 38 en 39

bevinde dat hyt laeste gelt bij sijn boeck aengeteeckent ontfangen heeft den 7en Augusty voorleden 1652 ende is overleden den 17en September ende voorts bedient en waergenomen bij mijn broeder Mr. IJSBRANT SWEELINCK tot den 14en December desselven jaers doen sijn die sleutels van beyde wercken door last van de E. Heeren Burgemeesteren overgelevert bij Broed. voornoemt aan de nieuwe organist.

In de naeme van mijn broeder
Mr. IJSBRAND JANSEN SWEELINCK.
Get. JAN JANSZ. SWEELINCK.

VI. ELISABETH'S acte van ondertrouw met BENEDICTUS INGELS, in dato 27 April 1635, werd in de *Dietsche Warande* van 1872 het eerst vermeld en vindt men op blz. 31 der monografie van den Heer TIEDEMAN. Volgens die acte was zij toen 31 jaar oud en zou zij dus in 1603 of 1604 geboren zijn, terwijl zij toch reeds genoemd wordt in het testament van Augustus 1602. Maar zoo iets komt bij meer bruiden van dien tijd voor.

Uit haar huwelijk werden twee zoons geboren, JAN en NICOLAAS. Laatstgenoemde volgde in zijne beroepskeuze zijn vader. Den 12en Augustus 1659 werd hij op 20jarigen leeftijd te Leiden als jurist ingeschreven. Waarschijnlijk was het zijne nalatenschap, die 3 November 1707 door NICOLAAS DE LA NOYE, als man zijner zuster ANNA MARIA voor de collaterale successie werd aangegeven [1]). Zoo ja, dan was hij 20 Maart van dat jaar te Beveren in het land van Waes overleden.

Geen twijfel heerscht er omtrent het sterfjaar van zijn broeder. Den 2en October 1670 werd nl. in de Oude Kerk begraven JOHANNES BENEDICTUS INGELS gewoond hebbende op de Heeregracht dicht bij de Brouwersgracht. Van de voogdij over zijne twee minderjarige kinderen had hij de weeskamer, bij testament van 28 September 1670, uitgesloten. Slaan wij dit op in het protokol van den notaris ADRIAAN LOEFF, dan zien wij, dat de testateur toen vertoefde ten huize van zijn overleden oom PIETER JANSZ. SWEELINCK [2]). Wij leeren er ook den naam zijner huisvrouw, JOHANNA CATHARINA LOSSON uit kennen. Hij was blijkbaar een zeer gefortuneerd man.

ELISABETH SWEELINCK, noch haar echtgenoot, overleefden hunne kinderen. Hij was in Mei 1664 in de Oude Kerk begraven; zij slechts vijf dagen later [3]).

Wij zouden hiermede van het geslacht SWEELINCK kunnen afstappen, indien ik niet volledigheidshalve wilde wijzen op eene gelijknamige familie, die naar het schijnt uit Bremen afkomstig, in de 17e eeuw te Amsterdam gevestigd was. Ik vond het niet noodig een

---

XII fol. 587: NICOLAAS BENEDICTUS INGELS; in den boedel bevond zich o. a. een rentebrief van 30 Januar 1608 op naam van *Jan Pietersz, organist*. Toch twijfel ik eenigzins aan de identiteit; vgl. de vlg. nt.

[2]) Dit beslist de kwestie. Ook hier was het zaak voorzichtig te zijn, blijkens de volgende begrafenisacte, in dato 19 November 1678 Nieuwe Kerk: *Jan Ingels, vryer, zoon van Benedictus Ingels uyt de Bagynesteech f 8.-G 20.*

Treffend dikwijls ziet men in de oude registers de vrouw den man en omgekeerd spoedig in 't graf volgen. De reden zal wel minder te zoeken zijn in groote mate van huwelijksliefde, dan wel in het gebrek aan voorzorgen bij besmettelijke ziekte

nader onderzoek naar haar in te stellen, en kan dus alleen vermoeden, dat de hier volgende acten allen op dezelfde familie betrekking hebben.

MELCHIOR SWEELING van Bremen, oud 36 jaren, coopman, won. Oostermarkt [1]), ouders dood, ondertr. 31 Maart 1651 ANNA VAN DER VOORDE van Amsterdam, 23 jr., won. als voren met CAREL VAN DER VOORDE en CORNELIA VAN DER VOORDE.

MELCHIOR SWEELING, begraven Zuiderkerk, (eigen graf E [2]) no. 5) 17 Maart 1657, van den Nieuwmarkt, tusschen Dijkstraat en Breêstraat, laat twee onmondige kinderen na. ANNA V. D. VOORDE vertoont ter Weeskamer een testament van 3 Maart 1657 (nots. NICOL. GRIJT)

ANNA VAN DER VOORT, weduwe van SWEELINGH, begraven Zuiderkerk 26 Maart 1675 F no. 4, van de St. Anthoniesmarkt 2e huis van de Breêstraat,, laat drie onmondige kinderen na. CORNELIS KOCK DIRCKSzoon vertoont ter Weeskamer een testament van 7 Maart 1675 (nots. JAN VOLCKAERTS.)

MELCHIOR SWEELINGH, begraven Zuiderkerk, eigen graf 20 Maart 1676.

GILLIS WIJBRANDS, als getrout hebbende CORNELIA SWEELINK en ABRAHAM MELISZEN als in huwelijk hebbende ANNA SWEELING, kinderen van ANNA V. DE VOORDE verkoopen gezamenlijk met de kinderen van CORNELIS COCK en MARIA VAN DE VOORDE een huis op de Nieuwmarkt naast het hoekhuis van de Breêstraat, daar de leeuw in den gevel staat, geërfd van hunne grootmoeder CORNELIA VAN DE VOORDE, weduwe CAREL VAN DE VOORDE. Kwijtschelding reg. CCC fol. 351, in dato 31 Mei 1686.

CORNELIA SWEELINGH, echtgenoot van GILLIS WIJBRANDS, begraven Zuiderkerk F 5, 23 Maart 1706. G. W., geelgieter, bewijst 8 Maart 1708 aan zijne dochter CORNELIA, oud 14 jaren, moeders erf (*f* 6000).

ANNA SWEELINGH, wed. ABRAHAM MELISSEN begrav. Zuiderkerk F 5 12 Nov. 1721, van de Oude Waal bij Montelbaanstoren, (geene onmond. kinderen.)

JOHANNES SWEELINCK van Amsterveen, wijnkooper, oud 20 jr.. won. Nieuwstraat met zijne moeder PIETERTIE GERRITS ondertr. 26 Juni 1685 JANNETIE VAN REENEN, van Amersfoort, oud 25 jr., met haren vader JAN AERTSZ. VAN REENEN (tr. 24 Juni 1685 te Buiksloot.)

JOHAN SWEELING (teekent Schweling) van Breemen, oud 25 jr., agter de Oude Kerk, sijn vader JOHANNES EVERHARDUS SWEELING tot Breemen ondertr. 1 Septb. 1713. FRANCISCA JULIANA VANINO van Breemen, out 25 jr., won. als voren. haar vader JOHANNES BAPTISTA VANINO tot Hamburg.

GEORGIUS SWEELING Bremensis als S.S. L.L. studiosus te Groningen ingeschreven 3 September 1658.

HENRICUS SWELINGIUS promoveerde tot Med. Dr. te Utrecht 6 Febr. 1675 [3]).

---

[1]) Nieuwmarkt.

[2]) of F.

[3]) Waarschijnlijk de Dr. Med. HENRICUS SWEELINGH, die 11 April 1696 een huwelijk sloot met MARIA WOERTMANS Beiden waren van Bremen afkomstig, maar woonden te IJsselstein. Zie TIEDEMAN, Naschrift bl. 89.

Omtrent de ambtgenooten der SWEELINCK'S aan de drie andere Amsterdamsche kerkorgels kan ik kort zijn. Zoolang niets gebleken is van hun invloed, op hunne tijdgenooten door hun spel, op het nageslacht door hunne werken, behooren hunne namen thuis in het boek der muziekgeschiedenis, maar nemen zij daarin niet dezelfde plaats in als die der maëstro's op dit gebied.

Blijven wij eerst aan de oude zijde en begeven wij ons IJwaarts naar de St. Olofskapel. In het steegje naar deze genoemd, het derde huis van den hoek af en dus vlak daarachter, was 1557 in het kohier van den tienden penning van de huizen aangeslagen *Frans, organist.* Wij mogen dus aannemen, dat hij aan den dienst dier kapel verbonden was. Het eerst komt hij voor in 1551 [1]); daarna 17 Juli 1555, toen hij zijne vrouw grafwaarts geleidde [2]). Hij hertrouwde kort daarna met LIJSBETH HENRICKSdr., de weduwe van JAN COOTENzn. Immers in 1566 waren beiden overleden met achterlating van vier onmondige kinderen, WIGGER, DIEUWER, TRIJN en DIRCKJE. Hun voogd, ARENT JANSZ. COESVELT had toen met de kinderen van LIJSBETH uit haar eerste huwelijk geschil over de erfenis van JACOB OLYBLOCK en GERBERICH JANSdr. [3]).

Het laatst vond ik *Frans, organist,* vermeld 20 Juni 1562, toen hij een losrente vestigde op een huis, op den Nieuwendijk gelegen [4]). Het bedrag van zijn tractement kan moeilijk minder geweest zijn dan dat van zijn opvolger in 1570, toen het op *f* 18 — gesteld was [5]).

Aan de Nieuwe Kerk fungeerde in het midden der 16e eeuw, als organist een priester namens CLAES JANSZ. Dit blijkt uit het straks aangehaalde register van 1570 [6]). De oudste aanteekening omtrent hem noteerde ik uit de Tresoriersrekeningen van 1539 en '40 nl. deze:

Van Fye die tapster Mr. Claes den organist's meyt op rekening van een oude reste van oude huyshuyr dat zij op d'oude brugge gewoent heeft enz.

In latere jaren komt hij herhaaldelijk als getuige voor en wel in 1550 [7]), 1556 [8]), 1563 [9]) en 1567 [10]) telkens, zooals hij zich ook teekende *Claes Jansz. priester ende organist* genoemd.

Blijkens het kohier van den tienden penning van 1557 woonde hij toen op den N. Z. Voorburgwal tusschen de Huiszitten- en Stilsteeg [11]). Later dan 1570 (v.s.) vond ik hem niet vermeld.

---

1) Als *Frans die organist.*

2) Oude Kerk 17 Juli 1555 *Gryete Rycken, huysvrouw van Frans, organist.*

3) Memoriaal der Weeskamer I fol. 91 vo., in dato 2 October 1566. De laatstgenoemde kinderen waren MARY, de vrouw van CORNELIS JACOBSZ schoenmaker en CORNELIS en HENDRIK, onder voogdij staande van JACOB HENRICKS en DIRK DIRCKS, lakenkopers. GERBERICH JANSdr. was 10 Maart 1565 in de Oude Kerk begraven.

4) Van *f* 15.— ten bate van Jonge HARMEN RODENBURCH. Zijne borgen waren CORNELIS REM in 't Duyfjen en CORNELIS BARENTSZ in de witte roos.

5) *Register van den incoempste ende belastinge van alle godshuyzen ende gilden binnen Amsterdam,* van gemeld jaar fol. 47.

6) Fol. 2. Mr. CLAES organist, in voce de Nieuwe Kerk.

7) 14 Januari; met PILGROM THONYSZ, priester van eene huwelijksacte van CORNELIS CROOCK, CLAES PIETERSZZn. en MARYTJE dr. van GERRIT OUTCLAESZ. (nots. PETRUS WITS. Weeskamer, lade 35.)

8) Van het testament van Mr. PELGROM JACOBS, priester. Weeskamer, lade 85.

9) Van het testament van GRIETE POUWELS wed. KARSTEN ROELOFS, in dato 31 October; hij wordt hier uitdrukkelijk *organist in de Nieuwe Kerk* genoemd.

10) Met JACOB MARTSZ. van het testament van HENDRICK DIRCKS, snijder en GHEERTGEN HENRICKSdr. in dato 26 Juni, nots. HENDR. WOUTERS. Weeskamer, lade 41. 11) I Vol. 33 vo.

Zijn al of niet onmiddellijke opvolger was de bekende WILLEM AERTSEN, naar wij zien zullen een Bosschenaar. Of deze destijds reeds aan de Nieuwe Kerk was verbonden kan ik niet met zekerheid beweren, maar als organist kwam hij mij het eerst onder de oogen den 9n November 1574, toen in de gemelde kerk begraven werd

Haesgen Cornelisdr., huysvrouw van Mr. Willem Arents. organist, over der heiliger stede.

Uit de acte van scheiding harer nalatenschap in dato 17 Juli 1577 [1]) blijkt dat haar vader CORNELIS POUWELS geheeten had en dat zij drie kinderen naliet JAN, CORNELIS en HILLETJE. Deze laatste volgde hare moeder in 't graf 12 Mei 1591 [2]). Nauwelijks een half jaar vroeger had haar vader een jonger kind verloren [3]) en een jaar later trof hem een zelfde slag [4]). Mogelijk waren dit de reeds vermelde zoons, maar in dat geval zou allicht even goed als bij hunne zuster allicht bij hen, de blijkbaar ouderen, de naam vermeld zijn. De in 1590 en '92 gestorven kinderen zullen dan ook wel gesproten zijn uit een tweede huwelijk van WILLEM AERTS met zekere LYSBETH JACOBSdr.

Kerkinteekenregister in dato 11 November 1581.

Willem Aertsz. van den Bosch wedr. van Haesgen Cornelisdr. en Lysbeth Jacobsdr., out 28 jaren, geassist. met Lieffert Jacobs, haren broeder.

Zij kan haar naam niet teekenen. Trouwen 30 November in de Oude Kerk.

Elders is reeds de gratificatie medegedeeld door hem in 1585 ontvangen [5]) en de aanstelling van zijn zwager tot stadsmuzikant, in 1604 [6]). Zijn acte van overlijden blijft mij evenwel nog te boeken. Zij luidt:

15 Maart 1607 begraven *Mr. Willem Aertsz, organist* in de Nieuwe Kerk op 't hoochkoor.

Men ziet reeds, dat de ambtgenoot van DIRCK SWEELINCK, eveneens Mr. WILLEM geheeten, ten onrechte met WILLEM AERTSZ geidentificeerd is.

Diens weduwe overleefde hem verscheidene jaren. Zij werd ook niet in hetzelfde graf bijgezet, daar wij het register der Oude Kerk moeten opslaan, om haar naam te vinden in dato

3 November 1620 *Lysbeth Jacobs wed. van Mester Wyllem orgelist, wonende in de Kalverstraat in de groene scher, twee uyren groote clock.*

Vaak verhuisd schijnt zij, noch haar man te zijn. Althans reeds in 1574 vinden wij hem in dezelfde straat en in 1586 werd hij evenzoo aldaar in den hoofdelijken omslag aangeslagen [7]). Zijne weduwe had kort voór haar overlijden en reeds *sieck te bedde liggende*, den notaris ontboden en hem hare uiterste wilsbeschikking kenbaar gemaakt [8]). Met haren zoon AERT, die te Weenen in Oostenrijk overleden was, had zij, toen hij in

---

1) Vóor notaris VAN DER WALL te Amersfoort, zie Weesboek X 295; oomen der kinderen waren Dr. GOORT GIJSBERT en JOHAN VERSTECH. 2) *Hillegond Mr. Willem d'organistsdr.* Nieuwe Kerk 12 Mei 1591. 3) N. K. 2 Novb. 1590. 4) N. K. 24 Juni 1592. 5) Bij SCHELTEMA *Amstel's Oudheid* VII 169 in extenso. 6) TIEDEMAN blz. 15 nt. 3. 7) Westzijde, tusschen Dam en Bagijnhof *Mr. Willem, organist*; kohier der kapitale impositie, blz. 228. 8) Notaris LAURENS LAMBERTI in dato 31 Octob. 1620 (protokol fol. 318), ten huize van testatrice in de Kalverstraat bij 't weeshuis.

1612 hier ter stede vertoefde [1]) afgerekend, zóo dat hij haar nog *f* 3200.— schuldig gebleven was. Zijnen kinderen kwam nu het grootvaderlijk erfdeel ad *f* 1000 ten goede, zoodat er nog een schuld van *f* 2200 overbleef. Deze zou als gekweten beschouwd en de geheele verdere nalatenschap verdeeld worden tusschen de twee andere kinderen van testatrice, JACOB en HAESJE, die dan toch nog eenigzins in het nadeel waren.

HAESJE was reeds sinds 1604 de vrouw van WILLEM JANSzoon LOSSY, die zijn schoonvader, als organist opvolgde [2]).

Kerkinteekenregister in dato 25 Mei 1604.

> *Willem Jansz. van Haerlem, out* 23 *jaren* (6 *ans*), *wonende op 't Water, vertonende vader's consent onder de hand van A. Willems, secretaris tot Haerlem* en *Haesgen Willemsdr., out* 22 *jaren, won. in de Kalverstraat, geassist. met Willem Aertsz organist en Lijsbeth Jacobsdr. haer vader en moeder.*

In marg.: *zullen trouwen te Ouwerkerk, daartoe den* 18*en hun acte gegeven.*

Geboren was deze tweede Mr. WILLEM dus in 1581 of '82 en omstreeks 1598 te Amsterdam gekomen. Werd hij wel eens aangemerkt als een leerling van SWEELINCK, het ligt meer voor de hand zijn lateren schoonvader als zijn leermeester te beschouwen. Of hij reeds dadelijk in 1607 en onder welke voorwaarden als diens opvolger benoemd is, weet ik niet, [2]) maar 31 Decb. 1616 werd op zijn verzoek om vrije huishuur door Burgemren. besloten „sijn versoeck Kerckmeesters te recommandeeren om hem jaerlicks 60, 70 ofte 100 guld. tot behulp van zijn huishuer te betalen" [3]) Of Kerkmeesteren dit verzoek billijk achtten blijkt niet, maar met ingang van 1 Mei 1617 werd aan WILLEM JANSZ. wel niet de genoemde som, maar toch *f* 50.— voor huishuer toegeleyt [4]).

In 1622 volgde eene nieuwe verhooging. Het resolutieboek van BB. is niet duidelijk.

Willem Jansz. organist wort in plaetse van huyshuere vijftich guldens 's jaers toegeleyt [5]).

maar uit het resolutieboek van Tresorieren blijkt dat dit geene herhaling van het vroegere besluit was: *Willem Jansz. organist es boven* 50 *gl. 's jaers voor huyshuyr toegeleyt noch* 50 *gl.* [6]).

Het organistschap der Nieuwe Kerk was financieel het beste. In 1645 wordt het daaraan verbonden tractement ad *f* 450.— gesteld tegenover de *f* 300, waarmede de organist der Oude Kerk zich moest tevreden stellen [7]).

Een vermogend man mocht Mr. WILLEM evenwel niet genoemd worden. In 1631 werd hij bij de heffing van den 200n penning voor een vermogen van *f* 5000 ad *f* 25 aangeslagen. Hij woonde toen in de St. Luciensteeg, maar is later verhuisd naar de Jonge Roelensteeg. Aldaar overleed hij in 1639.

---

1) De zin is niet duidelijk; er kan ook bedoeld zijn dat hij in 1612 te Weenen overleden was. 2) Het eerst vond ik hem als zoodanig vermeld in 1616. 3) Notulen, Oud Raad fol. 36 vo. 4) Extr. Resol. Burgemren, Inventaris, 3e deel IV no. 26 fol. 26. 5) Fol. 52 vo. 6) Fol. 81. 7) Resolut. Oud Raad fol. 152.

Nieuwe Kerk, begraven 14 Mei 1639 *Mr. Willem Jansz.. organist in de Jonge Roelensteeg.*

Hij had er, ziek te bed liggende, den 2en Mei zijn testament gemaakt, dat slechts weinig afweek van dat, hetwelk hij 24 Juli 1635 vóor denzelfden notaris LAURENS LAMBERTI had gepasseerd. Zijne weduwe, HAESJE WILLEMS, bleef diensvolgens vrij in den gemeenen boedel zitten, terwijl de vier kinderen dien erfden. Zij heetten CLAES, HILLEGOND, WILLEM en JAN. De dochter was (reeds in 1635) de vrouw van CORNELIS JANSZ.; de oudste zoon, NICOLAES, was organist aan de Nieuwe Zijds Kapel. Dit laatste blijkt uit een verzoek door hem aan Burgemren. gedaan om vrij huishuur, welk verzoek den 12n Januari 1638 afgeslagen werd [1]). Zijne finantieele positie verbeterde evenwel alras, daar hij zijn vader in het volgende jaar aan de Nieuwe Kerk opvolgde. Althans in 1645 was hij daaraan verbonden. Toen nl. den 11n Januari een noodlottige brand het kerkgebouw in de asch had gelegd, vreesde hij in zijne betrekking, althans geschorst te worden. Den 3n Maart werd hij door een besluit van Burgemren gerustgesteld. Deze resolveerden „hem te continueeren in sijn dienst en tractement, niettegenstaande in de (Nieuwe) Kercke in lange tijd door het ongeluck van brand niet en sal worden gespeelt". Hij zou evenwel gehouden zijn „op het repareren van het cleyne orgel dat niet en is verongeluckt sijn ooge te laten gaen ende nae de predicatien, die in de nieuwe kerck plegen gedaen te werden ende in de heylige stede verleyt sijn, sijn dienst in waer te nemen" [2]). Bij de resumtie van dit besluit den 21 Juni gedaan, kwam het Burgemren echter voor, dat het onbillijk zou zijn LOSSY ook nu nog op zijn tractement van *f* 450 te laten en reduceerde zij dit tot *f* 300 of evenveel als de organist der Oude Kerk genoot. De verdere ambtstijd van NICOLAES WILLEMSZ ligt buiten mijn bestek. Laat mij besluiten met op de bijzonderheid te wijzen, dat in de beide hoofdkerken van Amsterdam, tusschen 1550 en 1650, drie generatiën elkander in het organistschap opvolgden.

Omtrent het letterkundig leven in dat tijdperk is betrekkelijk veel geschreven; omtrent de plaats der muziek in de toenmalige samenleving is veel minder bekend. Ik heb hier slechts hoofdzakelijk biographie kunnen geven, maar ook op dit terrein moeten wij allereerst de personen der voorgangers en toongevers kennen, om den invloed te waardeeren, die van hen uitging. Dat in de 17e en nog meer in de 16e eeuw de organisten dit waren, ligt voor de hand. Dit juist is hun belang voor de historie.

---

1) Resolut. Oud Raad fol. 115 NICOLAES WILLEMSZ LOSSY, organist van der Heyliger Steedts Cappelle. 2) Resol. Oud Raad I 151vo.

BIJLAGE I.

Item dit zijn die ghebreecke die hier na ghescreven staen, tgheen dat die kercmeesters van die oude kerck begheere volmaict en gherenoveert te hebben int groet werck staende in die Oude Kerck.

Item een nyen regael met een nyen cromhore.

Item men zal drie ofte vier schalmeye vermaicken ofte vertonghen om hair perfect gheluyt te hebben.

Item men zal dat tghehele werck boven ende beneden doirsien ende helpen dat tselfde gebreck datter in is met die tramblant etc.

Item also verde alst die kercmeesteren gelieven zal en met Mr. HENRICK te samen kuene accordere so sal men die quinte dee boven wech nemen ende brengen in die selfde plaets een regyster ghenoemt die naezaet.

Item achter int posetyf zal men uytnemen dat crom hoire, en brenghen een suflet in die plaets.

Item dat principael sal men maecken stercker nae den eysche van dye kerck.

BIJLAGE II.

In den Name ons Heeren Amen Opden VII[en] dach van November Anno XV[c] vier en veertich hebben SYMON MARTEN DIRCKSzoonsz., BURCHMAN WOUTER DOBBENzoonsz. en CORNELIS JACOBSZ., kerkmrs. van Ster Nicolaes prochie kercke binnen der stede van Aemstelred[e]. in absentie van CLAES MEEUSZ bestaet en Mr. JASPER JANSZ. VAND. BOSSE orgelmaicker zelven en gem. van Mr. HENRICK VAN NYEUWENHUYS oick orgelmaicker ten Bosse en voir hem beloovende ende vaststaende heeft anghenomen een gans nyeuw werck van drie voet zes voet luijende mit twee clavyeren wair van dat eerste zal hebben een secreet mit een operlae mit neghen registers, wair van dat eerste wesen zal een doeff van fijne thinne, dat anderde een holpype van zes voet, dat derde een quinto, deen van zes voet, dat vierde een coppeldoeff, dat vijfde een mixtuer, dat zeste een scarp, dat zevende een gheems hoern, dat achste een ruyff ende cymbael, dat negende een scalmay van drie voet. Item dat tweede clavier zal hebben een secreet op hem selven met drie registers the weeten een holpype van drie voet, dat anderde een syvelet, dat derde een goedt regael van zes voet luyende, noch een pedael sprekende mit een bas trompet van zes voet. Item dese twee clavyeren zal men mogen spelen te samen ofte elcx bysonder zoe dat den organist believen zal. Item noch zal in dit voorsz. werck zijn een goede trambulandt ende tot dit voorsz. werck zullen sijn drie goede

BIJLAGE I.

Item dit zijn die ghebreecke die hier na ghescreven staen, tgheen dat die kercmeesters van die oude kerck begheere volmaict en gherenoveert te hebben int groet werck staende in die Oude Kerck.

Item een nyen regael met een nyen cromhore.

Item men zal drie ofte vier schalmeye vermaicken ofte vertonghen om hair perfect gheluyt te hebben.

Item men zal dat tghehele werck boven ende beneden doirsien ende helpen dat tselfde gebreck datter in is met die tramblant etc.

Item also verde alst die kercmeesteren gelieven zal en met Mr. HENRICK te samen kuene accordere so sal men die quinte dee boven wech nemen ende brengen in die selfde plaets een regyster ghenoemt die naezaet.

Item achter int posetyf zal men uytnemen dat crom hoire, en brenghen een suflet in die plaets.

Item dat principael sal men maecken stercker nae den eysche van dye kerck.

BIJLAGE II.

In den Name ons Heeren Amen Opden VII[en] dach van November Anno XV[c] vier en veertich hebben SYMON MARTEN DIRCKSzoonsz., BURCHMAN WOUTER DOBBENzoonsz. en CORNELIS JACOBSZ., kerkmrs. van Ster Nicolaes prochie kercke binnen der stede van Aemstelred[e]. in absentie van CLAES MEEUSZ bestaet en Mr. JASPER JANSZ. VAND. BOSSE orgelmaicker zelven en gem. van Mr. HENRICK VAN NYEUWENHUYS oick orgelmaicker ten Bosse en voir hem beloovende ende vaststaende heeft anghenomen een gans nyeuw werck van drie voet zes voet luijende mit twee clavyeren wair van dat eerste zal hebben een secreet mit een operlae mit neghen registers, wair van dat eerste wesen zal een doeff van fijne thinne, dat anderde een holpype van zes voet, dat derde een quinto, deen van zes voet, dat vierde een coppeldoeff, dat vijfde een mixtuer, dat zeste een scarp, dat zevende een gheems hoern, dat achste een ruyff ende cymbael, dat negende een scalmay van drie voet. Item dat tweede clavier zal hebben een secreet op hem selven met drie registers the weeten een holpype van drie voet, dat anderde een syvelet, dat derde een goedt regael van zes voet luyende, noch een pedael sprekende mit een bas trompet van zes voet. Item dese twee clavyeren zal men mogen spelen te samen ofte elcx bysonder zoe dat den organist believen zal. Item noch zal in dit voorsz. werck zijn een goede trambulandt ende tot dit voorsz. werck zullen sijn drie goede

balgen van hout gevonden gelijck die tot Delft zijn geweest en wairt saicke dat Mr. CORNELIS SCAEGEN, onse organist mit een ander goedt Mr. zeyden dat die wint van de drie balgen tot dat voorsz. werck nyet sterck genouch en wair dat alsdan de voorsz. mrs. gehouden sullen sijn die vierde ballech dair bij te maecken op haeren costen ende voert zullen die voorsz. mrs. leveren een nyeuwe borst mit een nyeuwe casse ofte vidimus mit sijn tabernaculen net ende wel gewrocht mit die doeren daer toe ende voort alle materialen ende al dat daer toebehoort tot dat voorsz. werck wair voor die voorsz. kerckmrs. die voorsz. meesters weder leveren zullen die oude leeghe casse van twaelff voet mit zijn stoel staende in de voorsz. kerck bij dat Hamburger Choer ende noch dat geheele Edammer werck mit zijn gheblaes ende dat sonder stoel ende dair en boven noch an ghelde, wanneer dat werck opghelevert zal sijn tnegentich Karolus guldenen van XL groosten vlaems 't stuck, welverstaende dat de voorsz. meesters gehouden zullen zijn die kerckmeesters te leveren een fraye, wel gemaicte patroen voir Kersmisse toecomende In alle manieren zij dat werck zoúden willen leveren ende soe sullen oick die voorsz. kerckmrs. gehouden zijn voir jaers dach eerstcomende te zeggen off zij dat werck gemaict willen hebben, ende ist dat zij luyden te vreden zijn dat dit voorsz. werck aldus gemaict zal worden alst voorsz. is, zoe sal meester JASPER gehouden zijn dit voorsz. werck te helpen ofte te accorderen, ist saick dat dair nae dat werck gelevert zal sijn eenich gebreck in quaem ende hij in levende lijvc wair hier omtrent ende oick zullen die voorsz. kerckmrs. gehouden zijn die leghe cas van twaelf voet beneden op die vloer van de kerck te leveren op kerck costen en die mrs. voorsz. zullen die ouwe wercken wel mogen vercoopen mair die kerkmrs. zullen nyet gehouden zijn eenige leverancie die voorsz. mrs. te doen voir dat die mrs. die kerk eerst gelevert zullen hebben. Sonder arch en list In kennisse der wairheyt zoe sijn hier van gemaict twee cedullen alleens luydende ende per A B C D vvyt malcanderen gesneden ende oick bij den voorsz. partijen ondergeteyckent.

It. dyt voerscreven werrick is tho vollen opghelevert act. den 28 in October verstaende dat Myster JASPER hem verbonden heft dyt voerscreven werck soe lanck als hij leeft tho onderhouden ende tho accorderen ende heft dyt belooft in presencye van Mr. CLAES ende Mr. AERENT ende HENRICK FRANSEN en meer ander die daer bij geweest sijn Ao. 45 sonder daer iet of tho neme.

Buitenop: Cedul van die orgel.

BIOGRAFISCHE AANTEEKENINGEN

BETREFFENDE

VOORNAMELIJK AMSTERDAMSCHE SCHILDERS, PLAATSNIJDERS, ENZ.

EN HUNNE VERWANTEN

VERZAMELD DOOR

Mr. A. D. de VRIES Azn.

Op heden den 1 Marttij 1621 comp. Krispiaen van de Pas de Jonghe, woonachtigh tot Utrecht, verclaerde en bekende, dat alsoo hy buyttens lans is reysende ende hem alsoo mocht bevinden om eenighe van sijne eygen gewonne middelen over te senden in bewaringhe van Lambrecht van Hemelskoers (?), burger deser stat in Rotterdam, ende dat in voegen als volgt, (dat hij bij desen selve sulcx aen en op ditto Lambrecht van Hemelskoers is versoeckende ende begerende) dat hij, Hemelcoers, sende moghen al sulcke sijne eygen middelen, als de selve in verseeckeringhe van hem sullen ontfanghen sijn, te moghen inploycren ende aenleggen tot gelegentheyt, so selve Hemelkoers sal goet duncken ende arbaer te wesen, mits dat ditto van de Pas daer van des jaers sal moghen ghenietten den intrest van de selve somme, teghens vier ende een halven ten hondert.

ende by aldien dat ditto van de Pas buyttens lands soude moghen komen te sterven, ende daer en worde niet bevonden een apsolute testament van sijn uyterste wille, so sullen dese sijne penningen, die onder ditto van Hemelkoers souden moghen komen te rusten, de welcke s n svne eyghen ghewonne middelen, sullen zijn utgekeert werden als volgt, een vierde part aen sijne broeders en susters, ende dander dry resteerende vierde partten aen den armen van de ghemeentte, daer sijn vader ende moeder een lidtmaet van zijn. Waer van de eene helft sal ghegeven worden, tot Utrecht ende dander helft, alhier binnen deser stede Rotterdam, daer ditto van Hemelkoers mede een Lidtmaet derselve gemeenten is, alsmede aen eenighe der ditto van Hemelkoers selver sal bevinden sulx noodigh te hebben. In kennisse der waerheyt, dat dit alsoo is den vollen wille van ditto van de Pas, soo hebben wij ondergeschreven sulx ondergeteeckent op datum als boven.

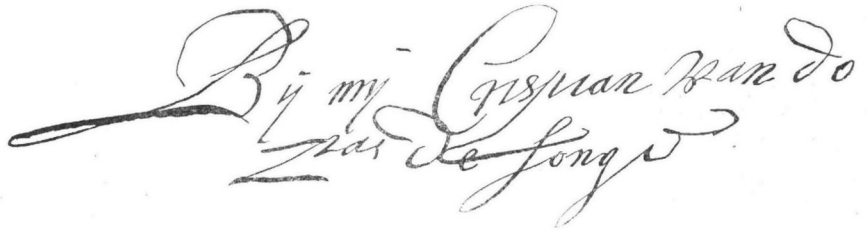

(Acte van Not. J. Duyfhuysen, te Rotterdam 1621.)

Ondertr: 10 Maart 1646. Crispyn van de Pas, van Ceulen, out 48 jaer, *plaetsnyder*, geen ouders hebbende, won. op de Roosegracht, en Geertruyt van den Broeck, van Solingen, out 29 (eerst schijnt er 34 te hebben gestaan) jaer, geen ouders hebbende, won. als voren.
(Kerk. huw. proc.)

16 Mey 1652. d'Eersame Crispyn van de Pas, wonende te Amsterdam, machtigt zijnen zwager Hendrick Dreckes (?) om van Arent Simonsz. te Haarlem in ontvangst te nemen *f* 250.— hem constituant voor de erffenis van synen broeder toegevoecht.
(Prot. Not. Goudsbloem.)

Volgens het adres op de afbeelding van den keten, die bij Cornelis Karelsz, *plaetdrucker*, gezegd werd uit den hemel te zijn gevallen (Muller, historiepr.) woonde Crispijn de Pas in 1653 op 't hoeckje van de Lynbaensteech. Blijkens het verpondingsboek van dit jaar bl. 67vo was zijn huis gelegen op den hoek van de Achterburgwal (Spuistraat) Suytzijde en de Lijnbaansteegh. (Nu geno 60). Hij had het huis in huur van zekeren Steven Olphertsz. Den 27 April 1656 betaalde Crispijn de Pas de verponding over het jaar 1653, het huis had een huurwaarde van *f* 276. Hij heeft er niet langer dan gedurende het jaar 1653 in gewoond, want de verponding over 1652 werd door Steven Olpherts, den eigenaar zelven betaald, terwijl die over 1654 door zekere Lijsbeth Jans werd voldaan.

28 December 1663 compareerden: Crispijn van de Pas, *Plaetsnijder*, en Geertruyt van den Broeck, echteluyden, wonende in de nieuwe Lelystraet alhier, en verclaerden bij donatie ende gifte onder de levenden gegeven, geschoncken te hebben aen de Sgr Lucas en Justus van Beeck, haer Neven, alle de plaeten en affdruckselen van den Ovidius en Herbarius onder hen Comparanten ende Jan Jacobsz. Schipper, berustende . . . . hiervoor zullen de Pas en zijne echtgenoote echter zoolang zij leven genieten het zuiver provenu der voorn. platen. (Prot. Not. J. Hellerus).

20 Mei 1666. Testament van Crispyn de Pas, *plaetsnyder*, en Geertruyt van Broeck, wonende op de Egelantiersgracht, hy Crisp. sieck te bedde. De langstlevende erfgenaam.
(Prot. Not. J. Hellerus, p. 168 bl. 252.)

Crisp. de Pas passeert een procur. den 5 Juli 1666 by not. J. Hellerus, p. 167 bl. 6^{vso}.

Op huyden den 20^{en} Aprilis a° 1667 compareerden voor my J. Hellerus not. publ. etc. Crispijn van de Pas, *plaetsnyder*, en Geertruyt van Boleck, echteluyden, wonende op de Egelantiersgracht, aen my not. bekend, en hebben geconstitueert en volmachtight sulcks doende mits desen S^{re} Lucas en Justus van Beeck, henl. neven, te samen en elck van hen int bysonder, om uytten name en van weghe haer conparanten af te eyschen, vorderen en ontfangen van Lysbeth Jans, weduwe van Steven Olofs, wonende op de Rouaensche Kay, Jan Tengnagel, wonende te Naerden, alle soodanige copere platen en riemen papier als wegens henl. comp. onder deselve syn berustende, mits dat aen deselve sal werden voldaen tgene bevonden sal werden henl. van comparanten te competeren, beloovende verey schte quitantie van ontfangh te geven, des nood zynde daervan als van de coste daervan te doen procederen by middelen van justitie, tot dien eynde te compareren voor allen heeren, gerechten en rechteren enz. (Prot Not. J. Hellerus, p. 123 bl. 202.)

De Sinnighe Zeeusche slijper door v. d. Venne, bl. 73 en volg. Tafereel van Zinnemal achter de Zeeusche Nachtegael, Middelb. 1623, is opgedragen aan de Eerbare Seedenrijcke, Constrijcke Jonckvrouw Magdalena van de Passe.

In de opdracht:
Ghy Ionckvrou, die dyn staelen tuych
Van PASSE constigh wett,
Opdat u handt met soet ghebuygh
Wat nieuws int coper sett,
Ontfangt dit lied nu voor u cunst
Die gij my hebt vereert,
Ick houdt voor goed, voor eer, voor gunst,
Daer ick uyt werd gheleert.

A. V. Venne.

Johannes Pascovius, *plaetsnyder*, was 27 Sept. 1669 getuige by het testament van Jan Hendricks, sleper. (Prot. Not. J. Hellerus, p. 175 bl. 299.)

Ondertr: 24 Febr. 1652. Denys Patbrugge, van Parijs, out 23 jaer, *plaetsnyder*, geass. met syn moeder Jannetie van den Heuvel, won. in de Calverstraet, en Magdalena Godin, van Parijs, out 24 jaer, won. in de Warmoesstraet, geass. met haer broeder Jean Godin. (Kerk. huw. proc.)

28 Jan. 1652. Johanna v. d. Heuvel, eerst wed. van Herman Padtbrugh en daarna van Elias Porje (beide overl. vóór 1652), geeft aan het bruidspaar Denis Padbrugh en Magdalena Godin, suster van Jan Godin, coopman binnen Amst. 600 car Gulden, bestaende in coopere plaeten ter somme van *f* 300 ende de andere *f* 300 in contant geld; Johan Godin gaf *f* 500 car. Gulden. (Prot. Not. v. Nieuland, p. 178.)

Bruid en bruidegom testeeren dien dag ten huize van de Wed. Porje, in de Calverstraet. (Prot. Not. Sal. v. Nieuland, p. 198.)

5 Juni 1657. Sr François Carré, getrout met.... Janneken Padtbrugge, beyde jegewoordigh woonende en borgers zynde binnen Stockholm in Zweden, verklaart uyt handen van syn swager Denys Patbrugge ontfangen te hebben één som van twee hondert gulden, die zijn vrouw toekwam als legaat van Martina Patbrugge, geestelyke dochter aen de kinderen van Harmen Patburgh haren broeder, ter somma van duysent gulden in den jare 1655 gelegateert. (Prot. Not. Torquinius A. 18.)

Begraven Walenkerk 29 Maert 1659 het kindt van Denys Padtbrugge, inde Calverstraet, in graf n°. 12 letter E. ..... *f* 5. 6.

20 Oct. 1663 het kindt van Deonys Padtbrugge, inde Pylsteegh, Leyt in graf n°. 1 letter R. ..... *f* 5. 6.

Getrouwd 10 April 1657 te Leiden. Johannes van Pee, *schilder*, Jongman van Amst. te Leiden woonachtig, en Hendrika Matthysd^{r}., jonge dochter van Amsterdam, wonende aldaar.

Ondertr: 9 May 1692. Theodoor van Pee, van A:, *schilder*, out 24 jaren, op de Haerlemmerdyk, geass. met syn grootvad[r] Matthys Hend[r]. Krayvelt, de vader tot Hantwerpen, en Neeltje Peters van Bassevelde, van A., oud 18 jaren, als voren, geass. met haar moeder Neeltje Fransz.

Ondertr: 31 October 1670. Mattheus van Pellecum, van Haarlem, *schilder*, wed[r]. van Magdalena van der Keere, woont op de Leytsegragt, en Geertruy van Delden, van A., out 21 jaar, geass: met Arent Jansz. van Delden, op de Princegraght.

Ondertr: 23 Aug. 1669. Louis Petit, van A., *schilder*, oud 28 j., geass. met zijn vader Jaco Petit, woont op de princegracht, en Catrina van Bom, van Haerlem, wed. van Barent.... telaer, woont uts.

h. 154, br. 98. Borstbeeld van een dame in 17[e] eeuwsche kleeding met paarlen om den hals en in het haar, in ovaal door vierhoek omgeven; omschrift: SYMB. STERCK IN SWACKHEIT. Van boven ÆT. 17. Onder het ovaal op een plint:

Margrita Schotana, eenige dochter van D[re] B. Schotano ende Anna Cath: Althusen; daaronder: P. Philippe Sculp.

Niet onaardig portretje zeer gepointilleerd in het gelaat, wat werkelijk een eigenaardigheid van Philippe schijnt. Niet onwaarschijnlijk is ook van Philippe een damesportretje, borstb., links met omschrif: Petronella Wilhelmi uxor Fernandi Gruinwardi, nata septimo Junii MDCXXXVII, denata quarto Julii MDCLXXV.

In het marge:

Dit beelt van God begaeft om Tygers te versachten,
Lijd Ouders hooch geweld, en Broeders dulle krachten;
Is jammerlyk verscheurt, en in haar eer ontschaekt,
Soo wordt de Deught bespat, en liefd' en trouw versaekt.

Ferdinandus Gruinwardus.
maritus moestissimus posuit.

Zie over haar Nav. 1853 bl. 322 en 323.

Begr: Walenkerk 18 April 1713, 't kint van Bernard Picard, op Cingel over d' Appêl markt, leyt bij de deur van St. Joris..... *f* 7.10.

Begr: Walenkerk 30 April 1713, 't kint van Bernard Picard, Cingel over de Appelmarckt, leyt bij de deur van St. Joris..... *f* 7.10.

Begr: Walenkerk 15 Nov. 1721. Etienne Picart dit le Romain, op de Cingel op de hoek van de Beulingstraet, I. Q N° 18..... *f* 15.

Begr: Walenkerk 13 Mei 1733. Bernard Picart, op de Cingel op de hoek van de Beulingstraet, H N° 16..... *f* 15.

Ondertr: 15 April 1690. Pieter Pickaert, van A., *plaetsnyder*, out 21 jaren, in de Kalverstraet, geass. met sijn moeder Catrina Hartevelt, [1]) en Josina van Raeghvelt, j. d.. v. Utrecht, en daer wonende. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr: 22 Sept. 1657. Daniel Pierart, van Utrecht, *schilder*, out 27 j. geass. met Abram Piraert, sijn vaeder, won. in de Runstraet, en Mayke Pieters, van Haerlem, wed. van Reynier de Viens (?) won. op de Princegracht. (Kerk. huw. procl.)

Begr: 12 Juni 1612. Oude kerk, Arent Pietersoon, bij het princenhof, *een schilder*, beluyt met die groote klock twee uerren..... *f* 20.

Gedoopt: 22 May 1603. Oude kerk. Willem, zoon van Corneles Pietersz, *schilder*, en Truitg en Willems; Heinrik Sybrantsz, Brecht Jans d[r]. getuigen.

---

1) Deze Cath. Harteveld is met Adriaen Schoonebeek hertrouwd, in Juni 1685.

Ondertr: 17 May 1670. Davidt Pietersz., van Haarlem, *schilder*, out 24 j., ouders doot, tot Haarlem, geass. met Jan Pieters, sijn bekende, in de kromme Palmstraat, en Marritje Jans, van A., out 32 jaar, ouders doot, geass. met Hilletje Jans, haar bekende, w. als vooren.

Lenert Pietersen, *glaessemaecker*, betaelt twee hondert veertich gulden overt maecken van een Glaes, daer Burgemeesteren die Stat van Edam meede vereert hebben, actum den 10 July Anno 1606..... *f* 240.
(Rapiamus 1606, pg. 228 vs°.)

Ondertr. 24 Juli 1630. Jan Symonsz Pinas, van A., out 49 Jaeren, geass. met syn swaeger d'officier Pynas, [1]) wonende op de Coninxgracht, ende Catharina Arents, van Antwerpen, wed. van Gerrit Cop, won. als vooren. (Kerk. huw. proc.)

Begraven Nieuwe kerk 27 Dec. 1631. Jan Pynas, opt boerenverdriet. *f* 8.

Gedoopt Oude kerk 29 Nov. 1612. Bartelmeus, zoon van Symon Jansz. Pynas, en Neel Jakobsd^r. zaliger. Hij was 15 jaren.

Op een prentje van Magd. de Pas staat I. C. Pinas.

Ondertr: 10 Maart 1684. David van der Plaats, van A:, *schilder*, oud 36 jaren, inde Kalverstraet, ouders doot, geass: met Justus Dankers, zijn neef, en Cornelia van der Gon, van Haerlem, oud 38 jaren, op de N. Binnen-Amstel, ouders doot, geass. met Abram Dakenburg. Dese persoonen zyn getrout den 26 Maert 1684 tot Diemen getuygt D° Lucas van Dort, Predikant aldaer.

Testament van Sr. David van der Plaes, *konstschilder*, ende Juffr. Cornelia van der Gon, Echteluyden, woonende binnen deese stadt Amsterdam, zij herroepen alle andere testamenten hij stelt „als sonder kindt off kinderen uyt deese huwelijk geteelt, komt te overlijden" haer tot erfgename en zij hem, behoudens eenige legaten 15 Maart 1689. (Prot. Not. G. van Ypelaer p. 32.)

Ondertr: 23 Dec. 1625. Simon van Poelenburgh, van Haerlem, out 33 jaren, geen ouders hebbende, in de Calverstraet, en Catharina Ysbrans, van Haerlem, out 34 jaer, enz.

Begraven Nieuwe Kerk 5 Febr. 1629. Van Symen Poelenburch, op de Princegraft, een kint onder den arm.

Ondertr: 12 Juni 1660. Michiel ten Polla, van Steenwijck, *schilder*, out 32 jaer, de moeder aldaer, geass. met Bastiaen van de Velde, en Elsje Jans, uit Oldenburgerlant, wed^e van Pieter Jansz, van Lubecq, beyde wonende in de Egelantiersstraet. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr: 24 Nov. 1651. Jeurriaen Pool,[2]) van Sweynits (?) *silversmit*, niet weetende of hy ouders heeft, won. in de Meulensteech, en Margreeta Schotts, van Meurs, out 18 j., geass. met haer moeder Geertruyt ter Mesen, won. als vooren. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr: 25 July 1693. Jurian Pool, van A., *constschilder*, out 28 jaaren, in de Wolverstraet, ouders doot, geass. met Abraham Cyprianus, professor der Anatomie tot Franeker, en Rachel Ruysch, van A., out 29 jaar, op de Blomgracht, geass. met haar vader Fredrik Ruysch, professor der Anatomie alhier. Deze persoonen sijn op den 12 augusty 1693 tot Buyksloot getrout, getuygt B. Vredenhuys, secretaris aldaer.

Begraven: N. Z. Kapel. 23 Nov. 1718 een jonge doghter, Rachel Pool, jongste doghter van Juriaan Pool, compt uyt de wolverstraat..... *f* 15.

Mutueel testament van Paulus Potter en Adriana van Balkenende, echteluyden, wonende jegenwoordigh binnen deeser steede Amsterdam 2 Januari 1653.
(Prot. Not. Sam. v. Nieulandt N°. 206. 1^e stuk.)

---

[1]) Dit zal moesten zijn: Tengnagel.

[2]) Dit is wel waarschijnlijk de Medailleur bekend door zijne fraaie medailles: Willem III als vierjarig kind, — op de stichting van het Amsterd. Stadhuis, enz. V. d. K.

Q.

Ondettr: 26 Juni 1632. Pieter Quast, van A., out 26 jaeren, *schilder*, won. in de Moolensteech, en Annetie Splinters, uit 's Gravenhage, won. als vooren; zy heeft haer met eede verclaert een vrye persoon te sijn. Kantt: Acte verleent om tot Sloten te trouwen.
(Kerk. huw. procl.)

Begr: 10 Mey 1664. Andries Quast, op de Prinsegracht..... *f* 15.

Ondertr: 19 Dec. 1592. Gielis Jacobsz van Queborn, van Breda, ...*maker*, Wed. van Tanneken Cornelis Doenssz., woonende tot Breda, t. e. ende Eva Karstens d^r, van Antwerpen, out omtrent 33 jaren, won. in de Ness. t. a. p. [1]).

Ondertr: 19 April 1664. Joan de Hoest, van Leyden, out 37 jaren, coopman, in de Dyckstraet, geass. met Matheus de Hoest, syn broeder, en Catharina Questiers, van A., out 28 jaaren, geass. met.... Spithof, haer suster, in de Warmoesstraet. (Puib.

Begr: Oude kerk 1 Februari 1669. Katharina Questiers, huysvrouw van Joan de Hoest, komende uyt de Warmoesstraet, is 3 uyr beluyt, gr. cl..... *f* 26.

R.

Ondertr: 15 July 1673. Jacobus Rabbi, van A:, *schilder*, out 23 jaer, geass: met Jan Rabby, syn vader, woont in de Boomstraet, en Beatrica Grapenes, van Leyden, en daer wonende.

Ondertr: 19 Juli 1626. Frans Ram, van Hamburch, *schilder*, won. inde Haysteech, en Tryn Jans, in de Calverstraet. (Puib.)

Ondertr: 10 Dec. 1682. Johannes de Ram, van A:, *plaetsnyder*, oud 34 jaar, op de Lauriergraft, ouders dood, geass. met Jan de Broen, syn stiefvader, en Maria van Sutphen, van A:, oud 24 jaren, op de Blomgraft, geass. met haar vader Matthijs van Sutphen.

Begraven 12 Oct. 1662. Noorderkerk. Gerrit de Ram, soon van Pieter de Ram, *silversmit*, op de Voorburchwal tegenover de Nieuwe kerck, in een eygen graft, int oostervak N°. 7.

Begraven 17 Juni 1664. Noorderkerk. Johannis de Ram, jonghman, achter de Nieuwe kerck, inde middelk. N°. 44.

Begraven 1 Nov. 1669. Noorderkerk. Pieter de Ram, tegenover de Nieuwe kerckstooren, Middelkerk N°. 44.

Ondertr: 28 Febr. 1688. Pieter de Ram, van A:, *juwelier*, oud 31 jaren, op de N. Keysersgr., ouders doot, geass. met syn broeder Jacobus de Ram, en Elisabeth Van Wyck, enz.

Begr: 12 Meert 1685 't kint van Jacobus de Ram, op de Heeregraft by mijn glas loopt ras.

Ondertr: 20 Jan. 1618. Hans Ravens, van Antwerpen, *schilder*, wed^r van Barbel de Cort, won. in de Laurierstr., en Geertje Jans van Eemden, wed^e van Johannes Verbrughe.
(Kerk. huw. proc.)

Ondertr: 10 Juli 1649. Joris de Ridder, van Antwerpen, *schilder*, out 24 j., geen ouders hebbende, won. in de Dyckstraet, en Maria Sickens, van A., out 26 jaer, geass. met haer moeder Tryntie Dircx, won. als voren. (Kerk. huw. proc.)

---

2) Wellicht de ouders van Ch. v. d. Queeborn.

Ondertr: 24 Oct. 1654. Jacob Ritsma, van Groeningen, *schilder*, wedr enz. en Cathe. Tack, enz. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr: 6 Juni 1654. Pieter Gerritse van Roestraette, van Haerlem, *schilder*, out 24 jaer, ouders doot, geass. met Claes Hals, de bruyts broeder, won. op de Anthonie Breestraet, ende Ariaentje Hals, van Haerlem, out 27 jaer, getoont acte van ouders consent, wonende als vooren. (Kerk. huw. proc.)

3 Oct. 1659 maken Pieter Gerritsen van Roestraten en Ariaentgen Hals, echtelieden, woonende op d'hoeck van de Beulingstraet aen de Schanszijde, hun mutueel testament.

„In cas Frans Hals en Lysbeth Reyniers, haer testatrices ouders, beyde te gel. ofte een van byen ten tijde van des testatrices overlijden mochten in levende lijve zijn", stelt zij „deselfde tot haere mede erffgenaemen, doch niet anders als in de bloote legitime portie... doch hij testateur eerst stervende, soo sal deselve sijne huysvrouw gehouden sijn aen sijne susters ofte derselver kinderen bij representatie uittereyken en te laten volgen de twee conterfeytsels van syne ouders en anders niet". (Prot. Not. P. van Toll, p. 21 D. 5, p. 21v30.)

Ondertr: 11 September 1655. Claes Rocusse, van A., *plaetsnyder*, out 26 j., geass. met Claertje Lammerts, sijn moeder, won. op de Blomgracht, en Tryntje Dircx, van A., out 25 j., geass. met Tryntje Andries, haer moeder, won. in de Corte Tuynstraet. (Kerk. huw, proc.)

Op den XV july (1557) ontfanghen graff-ghelt van Heynric Rocxez, *schilder*, van een kindt onder den arm hier III juli begraven. *f* 1:90.
(Begraafboek Oude Kerk.)

Ondertr: 16 Maert 1685. Pieter Rodingh, van A., *konstschilder*, Wed. Weyntie Jonckmeijer, op de Utrechtsestraet, en Jannetje van Jaagen, van A., out 26 j., op de Elantsgracht, ouders doot, geass. met haer moeder Jacoba Erasmus. [1])

Ondertr: 9 Aug. 1630. Dirck Roemerss, van Harlingen, out 39 jaren, *schilder*, won. in de Langestraet, en Heyndrickie Jans, van A., Wed. van Jan Jansz., won. als voren. (Kerk. huw. proc.)

Gedoopt: 1 Maert 1615 Oude kerk. Philips, zoon van Philips Roeters, *plaetsnyder*, en Lysbeth Jansdr; Aecht Jansdr, Machtelt Pieters getuigen.

Ondertr: 2 Febr. 1664. Hendrick Rogier, van A., *schilder*, out 30 j., woont in de Negelantierstraat, en Niesje Faber, enz. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr: 19 Februari 1683. Pieter Rogiers, van A., *plaetsnyder*, out 22 j., won. in de Prinsenstraet, ouders doot, geass. met Abram van Uylenbroeck en Theodorus Steenhoven sijn voogden, en Sara Uytenbogaert, van A., out 19 jaren, op de Nieumarct, ouders doot, geass. met Jan Harmensz van Hoven, haer voogd.

Ondertr: 25 Aug. 1618. Salomon Rogierss [2]), out 26 jaren, geass. met Hans Rogiers, zijn vader, wonende op de Nieuwedyck, *plaetsnyder*, en de Catarina Koeck, van Antwerpen, out 32 jaren wonende in de Nes, wiens vaders consent is vertoont. (Puiboek.)

---

1) Van Pieter Rodingh is een ets bekend zijnde een afbeelding van de *Luthersche Nieuwe Kerck n Amstelredam*, uitgegeven bij Justus Danckers 1680 in gr. folio. V. D. K.

2) Van zyn graveerwerk is alleen bekend: een prent voorstellende kinderen zich vermakende met verschillende spelen — gemerkt Salom. Rogiers Sculptor. Het is een verkleinde kopie naar eene gravure van N. de Bruyn naar M. de Vos. Verder lees ik nog op een kaart van het H. Landt uitgegeven door H. Hondius te Amsterdam: Sculpserunt Everardus Sim. Hamersveldt et Salomon Rogeri. — Hamersveldt is mij bekend als een Utrechtsch kaartgraveur, waarschijnlyk zyn de fraai geëtste figuurtjes van Mozes en Aaron, de Engeltjes en het ornamentwerk op de kaart voorkomende, van de hand van Rogiers. V. D. K.

In den naame Godes Amen. heeden den XXI^en^ Octob. XVIe een en zestigh, des middaegs omtrent halff een uyre, compareerde voor my Joannes d'Amour, Not^r^ enz. Sr Roeland Roghman, *konstschilder*, gesont van lichaam en verstandt, dewelke verclaarde na bevelingh etc. van syne tydel. goederen beschickt te hebben in maniere navolgt, namentl. dat hy in alle syne natelatene goederen van wat natuyr en waar gelegen, geen uytgesondert, tot syn erffgenamen gestelt heeft, gelyck hy in kracht desen tot syn erffgenaemen stelt, Maria en Magdalena de Bruyn, syne nichten, elck voor de gerechte helfte ofte de lanxtlevende derselver int geheel, indien imand haarder voor hem testant sonder kinderen deser wereld quam te overlyden, maar kint oft kinderen nalatende, soo sullen die by plaatsvulling komen en erven in haer moeders plaatse, en syne natelaten goedren trecken, genieten en behouden voor eeuwich en altyd sonder imants tegenzeggen, enz.

Nota. Dit Testam^t^ is door den Testant gerevoceert op den 11 Febr. 1664, gel. by de minuut mynen prothocole kan blijken J. d'Amour. (Prot. Not. d'Amour. p. 142)

Begraven: 7 Aug. 1714 N. Z. Kapel een vrouw, Anna van Aken, huisvrouw Willem van Royen, *konstschilder*, compt uyt de Amstel-kerkstraat tusschen de Leydse- en Spiegelstraat *f* 15.

Ondertr: 28 Febr. 1654. Pieter de Ruelles, van A. *schilder*, out 24 j. ouders doot, geass. met Isaack van Gelyn, zijn oom en vooght, en Jaques de la Hay, zijn vooght en neef, won. in de St. Jansstraat, en Dirckje Jans, van Zutphen, out 20 j., geass. met haer moeder Marritje Jans, woon. in de Kolcksteech. (Kerk. huw. proc.)

28 Febr. 1654. Huwel. voorw. tusschen Peter de Ruelles en Dirckje Jans. (Prot. Not. L. Lamberti p. 124 blz. 41.)

Begraven: 6 April 1658. Walenkerk. Pieter de Ruelles, laet onmondig kint nae, buyten de Regulierpoort over de Ossemarckt, leyt in N°. 16 en letter J. ..... *f* 10:13.

Ondertr: 2 Juni 1654. Hendrick Ruse, van Runen in de Drent, capiteyn en ingenieur ten dienste van de stadt Amstelredam, out 29 jaer, de moeder tot Runen, geass. met de heer Albertus Rusius, professor juris, woon. op de Fluwele Burgwal, en de Susanna Dubbengiesser, van Stockholm, out 26 jaer, ouders doot, geass. met Aernout Dubbegiesers, haar broeder, en Anna Dubbegiesers, huysvrouw van de resident Roemers, haer zuster, woon. op de Kayzersgragt. De geboden zijn tot Utrecht zonder verhindering gegaen en in de Walen kerk mede. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr: 24 Juli 1654. Arnout Duppengieser Arnoutsz. van Aken, coopman, out 46 j. ouders doot, geass. met den heer capiteyn Hendrick Ruse, woon op de Kayzersgr., en Johanna van Eschwiler, van Aken enz. (Kerk. huw. proc.)

Begraven: 27 Maart 1657 Walen kerk, het kindt van den capiteyn Hendrick Ruse, op de Kayzersgragt, leyt in 't graff van Domis in N°. 6, letter O. ..... *f* 4.

De. E. Manhafte, heer Henrick Ruse, ingenieur en capt. onder een comp. instantelijck hier ter stede, machtigt 19 April 1658 Hms Fransen Boom, capt. des armes onder zijn compagnie, om voor hem te ageeren, tegen Hessel Ipes, binnenlantschipper, te Machem in Vrieslant. (Prot. Not. Torquinius.)

22 April 1658 testeeren voor H. Torquinius Hendrick Ruse, capt. over een comp. Infanterye en Ingenieur hier ter stede, en Susanna Duppengieser, Echteluyden. Zijn broeder Johan Ruse was 31 Dec. 1656, Oudt Borgermeester van Maastricht. (Prot. Not. Torquinius A 12.)

Zie voor H. Ruse verder acten van 5 Nov. 1656, 6 Nov. 1656, 16 Maart 1657 en 17 Nov 1657. Not. Torquinius.

J. H. F. Jahn. Heinrik Ruse, Baron af Rijsensteen. Kjóbenhaven 1848, 8°.

Rosendahl, Henrik Rüse. (Oversat efter J. C. de Jonge $\frac{30}{5}$ 1843). Nijkjóbing 1846 8°.

Ondertr: 27 Nov. 1593. Adriaen Ruts, van Bremen, *schilder*, out 23 j. woon. op de Zeedijck, geass. met Françoys Bouwer, zijn oom, en Lijsbeth Pànnemakers Dierks, enz.

Ondertr: 26 Dec. 1609. Gerrit Albertsz. Ruyll, wedr. van Anna Jansdr. en Geertruyt van Paenderen Pietersdr., wede. van Hans Matthysz., won. op de Breedstraet.
(Kerk. huw. proc.)

Ondertr: 17 Jan. 1613. Lambert Gerritsz. Ruyl, *schilder*, , oud 25 j., won. in de Nieuwe Hoochstraat, geass. met Gerrit Albertsz Ruyl, zyn vader, en Teuntjen Kornelis de Goyer, enz. (Kerk. huw. proc.)

Ondertr. 2 Jan. 1625. Lambert Gerritsz. Ruyl, en Gerberich Heyndrix, enz.
(Kerk. huw. proc.)

Gedoopt 27 September 1671. Amstel Kerk. Johannes en Balthasar, zonen van Cornelis Eick en Cornelia Spaaroogh; Jacob van Ruysdael, Crispina Eick en Annitie Bressaert, getuigen.

Ondertr: 4 Febr. 1673. Jacob van Ruysdael Salomons, van Haerlem, winckelier, wedr. van Geertruy Pieters, woont in de Kalverstraet, en Annetje Jans Colyn, van A:, out 28 jaar, geass. met Jan Colyn, haar vader, woont als voren. (Puib.)

Ondertr: 21 Septemb. 1662. Joost de Ruysscher, van Leyden, Coopman, out 26 jaer, ouders doot, geass. met Philips de Ruysscher, syn broeder, woont opt Rockin, en Hester Vlamingh, van A., wed. van Tadik Schellinger, woont in de Warmoestr., geass. met Maria Wynants, haer moeder. (Puib.)

Ondertr: 4 May 1674. Abram de Ryp, van A., *schilder*, out 30 jaar, in de Laurierdwarsstraat, (de vader in N. Nederlant) geass. met Daniel Nieuwkerck, en Isabella Goederville (?) van Leyden, enz.

S.

Gedoopt 25 May 1651. Oude Kerk. Gillis, zoon van Gillis de Sadelaer, en Josina....; Jean Selyns getuige.

Ondertr: 31 Dec. 1644. Abraham Dircksz Santvoort, van A., *schilder*, won. inde Hartenstraet, en Elisabeth de Cruyff, uyt Gelderlant, won. tot Rotterdam.
(Extra-ord. kerk. huw. proc.).

Gedoopt 12 Juli 1648. Oude Kerk. Rembrandt, zoon van Dirck Dircksz. Santvoort, en Baertjen Pont; Abram Dircksz. Santvoort en Pietertjen Willems getuigen.

Gedoopt 10 Juli 1650. Nieuwe Kerk. Rembrandt, zoon van Dirck Dircksz. Santvoort en Baertgen Pont; Jacob Dircksz. Santvoort, Anna Roos, getuigen.

Test. 19 Nov. 1652 Dirck Dircksz. Santvoort en Baertje Remmers Pont, echtel.

Dirk Santvoort toen eenich kint; zy Testatrice eerst stervende ende hy Testateur wederom comende te trouwen heeft van harent wegen tot voogden gestelt haer lieve man en Jacob Santvoort; hy stelt in dergelijk geval denzelfden Jacob Santvoort zijn broeder; zij legateeren aan Diakenen van de Duitsche Ger. Gem. 600 car. Gul. aan Peternelletye Santvoort, zijn testateurs zal. broeders dochter 600 car. Gul, aan zijn Broeders Abraham en Jacob Santvoort alle zijne Testateurs kunst dan in wezen zijnde, zoo van printen en teykeningen; verder wordt nog genoemd een zuster Magdalena; zij woonden hoek van de Molensteech. Den 4 Jan. 1653 ampl. zij dit test. zonder dat iets belangrijks blijkt. (Prot. Not. L. Lamberti, p. 123 blz. 363).

Ondertr: 8 Nov. 1657. Dirk Dirkse Santvoort, van A., wedr. van Baertje Remmen Pont, woont op de Anthonis-Breestraet, en Tryntje Riewerts, van A., wede van Gerrit Pieterse Cryn (?) woont op de Haerlemmerstraet. Hij de Weescamer te kennen, hij heeft den 21 Nov. 1657 de Weescamer voldaan. (Kerk. huw. proc.)

30 Jan. 1664 willen Diaconen van de Ned. Ger. Gem. verkoopen, o. a. een Huys en Erve staende en gelegen op de Oudezyds Ooster Achterburgwal bezuyden de Molensteegh belent Dirck van Santvoort. (Will. verk. deel 40.)